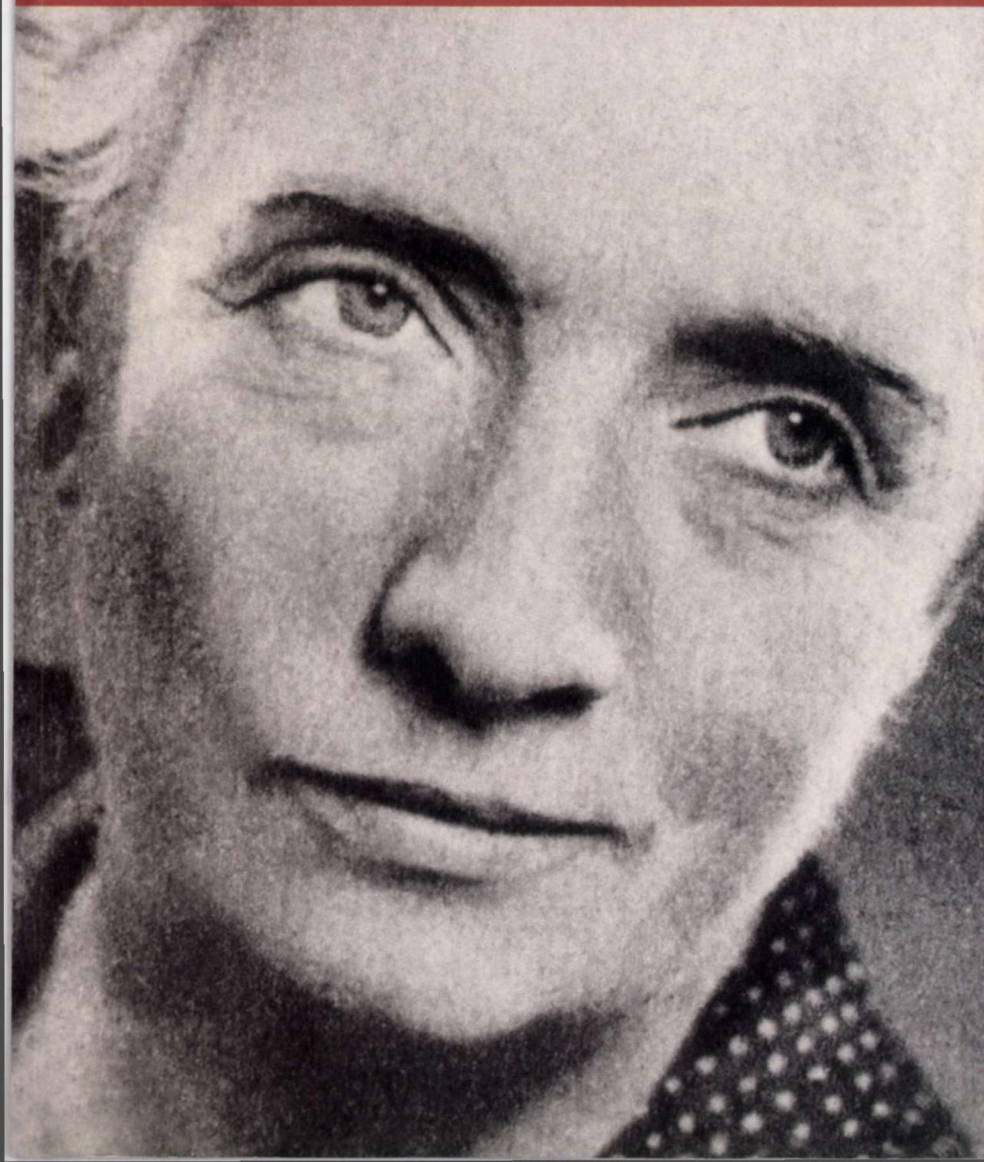
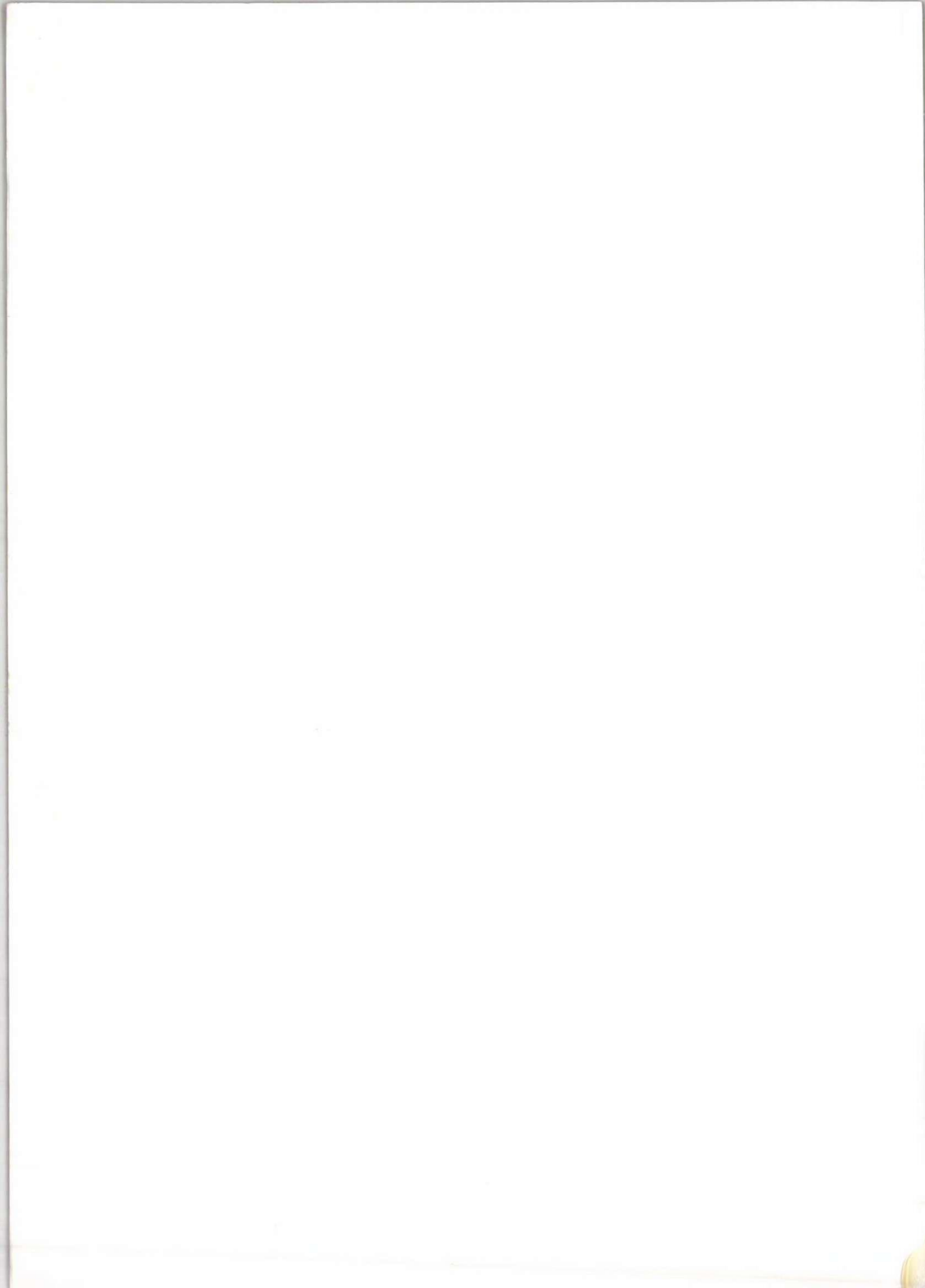

KÉTHLY ANNA

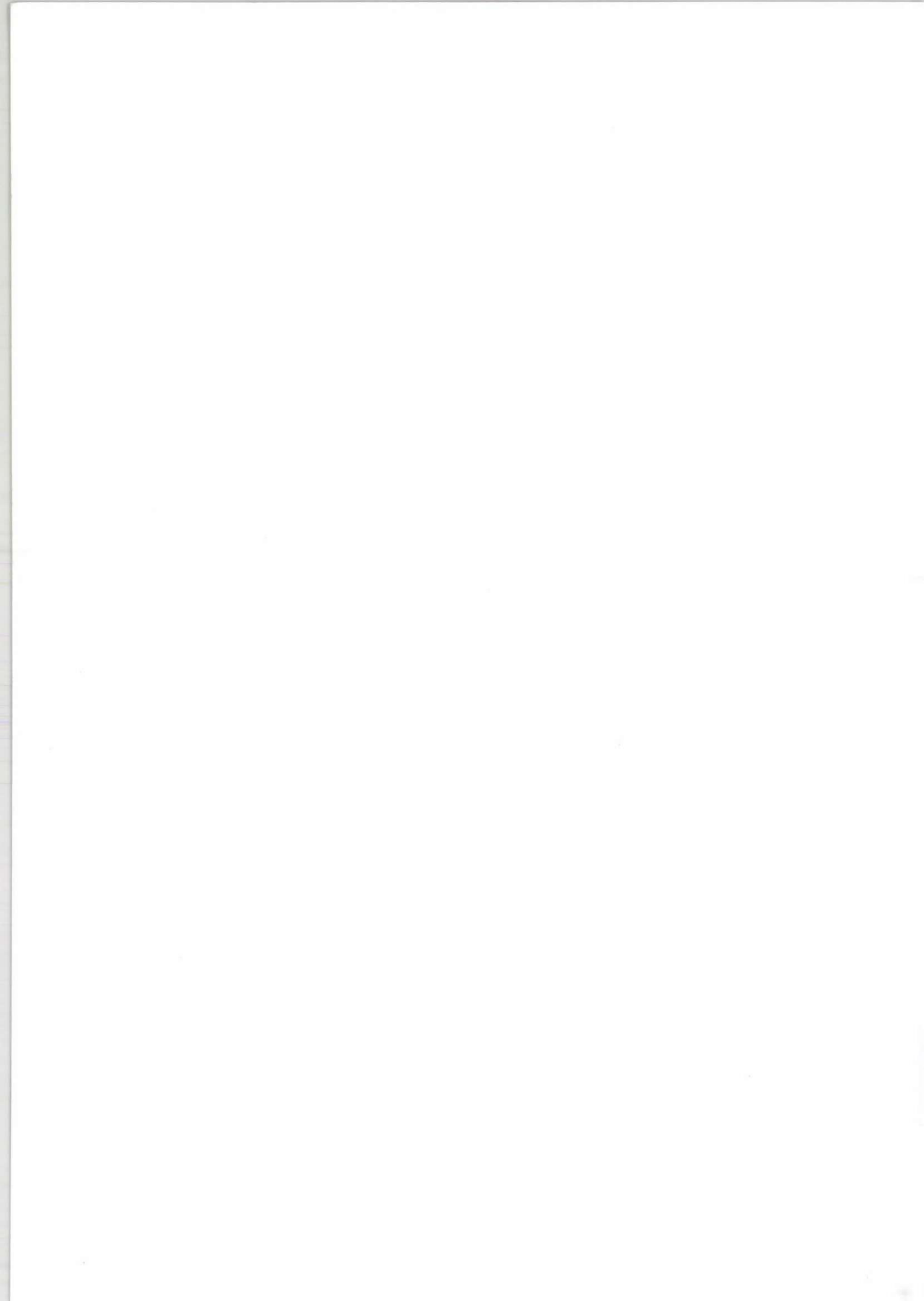
VÁLOGATOTT LEVELEI (1921–1976)

243

KÉTHLY ANNA VÁLOGATOTT LEVELEI
(1921-1976)

KÉTHLY ANNA VÁLOGATOTT LEVELEI (1921–1976)

A bevezető tanulmányt írta, a dokumentumokat válogatta
és a kötetet összeállította

STRASSENREITER ERZSÉBET

A kötet megjelenését

a Politikatörténeti Alapítvány,

nka

Nemzeti Kulturális Alap

a Nemzeti Kulturális Alap
és a Lukács György Alapítvány
támogatta.

Lektorálta:
VIDA ISTVÁN és SIPOS PÉTER

Felelős szerkesztő:
ÓLMOSI ZOLTÁN

ISBN: 978 963 338 052 9

Első magyar nyelvű kiadás, 2011
© Strassenreiter Erzsébet

Kiadja a Napvilág Kiadó
1054 Budapest, Alkotmány u. 2.
www.napvilagkiado.eu

Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Minden jog fenntartva.

A kiadásért felel a Napvilág Kiadó igazgatója
Tördelés: Volos Bt.
Borító: Kálmán Tünde
Nyomás, kötés: Akaprint Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Freier László ügyvezető igazgató
Megjelent: 26 (A/5) ív terjedelemben

Printed in Hungary

TARTALOM

I. KÉTHLY ANNA POLITIKAI PÁLYAKÉPE

1. A születéstől a tanácskormány lemondásáig (1889. november 16. – 1919. augusztus 1.)	11
2. „És jött az ellenforradalom” (1919. augusztus 1. – 1945. február 12.)	15
3. Újrakezdés és kizárás (1945. február 12. – 1948. március 8.)	27
4. Börtön, szabadulás – az MSZDP élén (1948. március 8. – 1956. október 31.)	52
5. Az emigrációs MSZDP és az MFT elnöke (1956. november 1. – 1976. szeptember 7.)	62

II. LEVELEK

1921–1944

1. Kéthly Anna ismeretlen Asszonyhoz Budapest, 1921. június 27.	87
2. Kéthly Anna Veres Péterhez Budapest, 1936. június 17.	88
3. Kéthly Anna Hatvany Lajosnéhoz Budapest, 1939. december 10.	88
4. Kéthly Anna Hatvany Lajosnéhoz Crikvenica, 1940. április 1.	90

1945–1956

5. Kéthly Anna Gárdos Máriához Budapest, 1945. április 7.	92
6. Biró Mihály családja Kéthly Annához Párizs, 1945. november 16. előtt	92
7. Philips Morgan Kéthly Annához London, 1946. január 21.	93
8. Kéthly Anna levele húgainak London, 1946. március 15.	93
9. Böhm Vilmos Kéthly Annához Budapest, 1946. március 30.	95
10. Károlyi Mihály Kéthly Annához Ascot, 1946. április 3.	96
11. Horváth Zoltán feljegyzése az SZDP Titkárságához Budapest, 1946. április 5.	98
12. Kéthly Anna húgaihoz London, 1946. április 6.	99
13. Böhm Vilmos Kéthly Annához Budapest, 1946. április 26.	101
14. Kéthly Anna Szalai Sándorhoz Budapest, 1946. október 17.	101
15. Kéthly Anna Nagy Ferenchez Budapest, 1947. január 7.	102
16. Kéthly Anna Julius Deutschhoz Budapest, 1947. július 11.	103
17. Kéthly Anna feljegyzése Szélig Imréhez Budapest, 1947. szeptember 21.	104

18. Kéthly Anna Marosán Györgyhöz <i>Budapest, 1948. február 18.</i>	105
19. Kéthly Anna Marosán Györgyhöz <i>Budapest, 1948. február 19.</i>	105
20. Kéthly Anna Szélig Imréhez <i>Budapest, 1948. július 8.</i>	106
21. A Kéthly testvérek levelei Kéthly Annához <i>Budapest, 1954. szeptember 29-én és októberben</i>	107

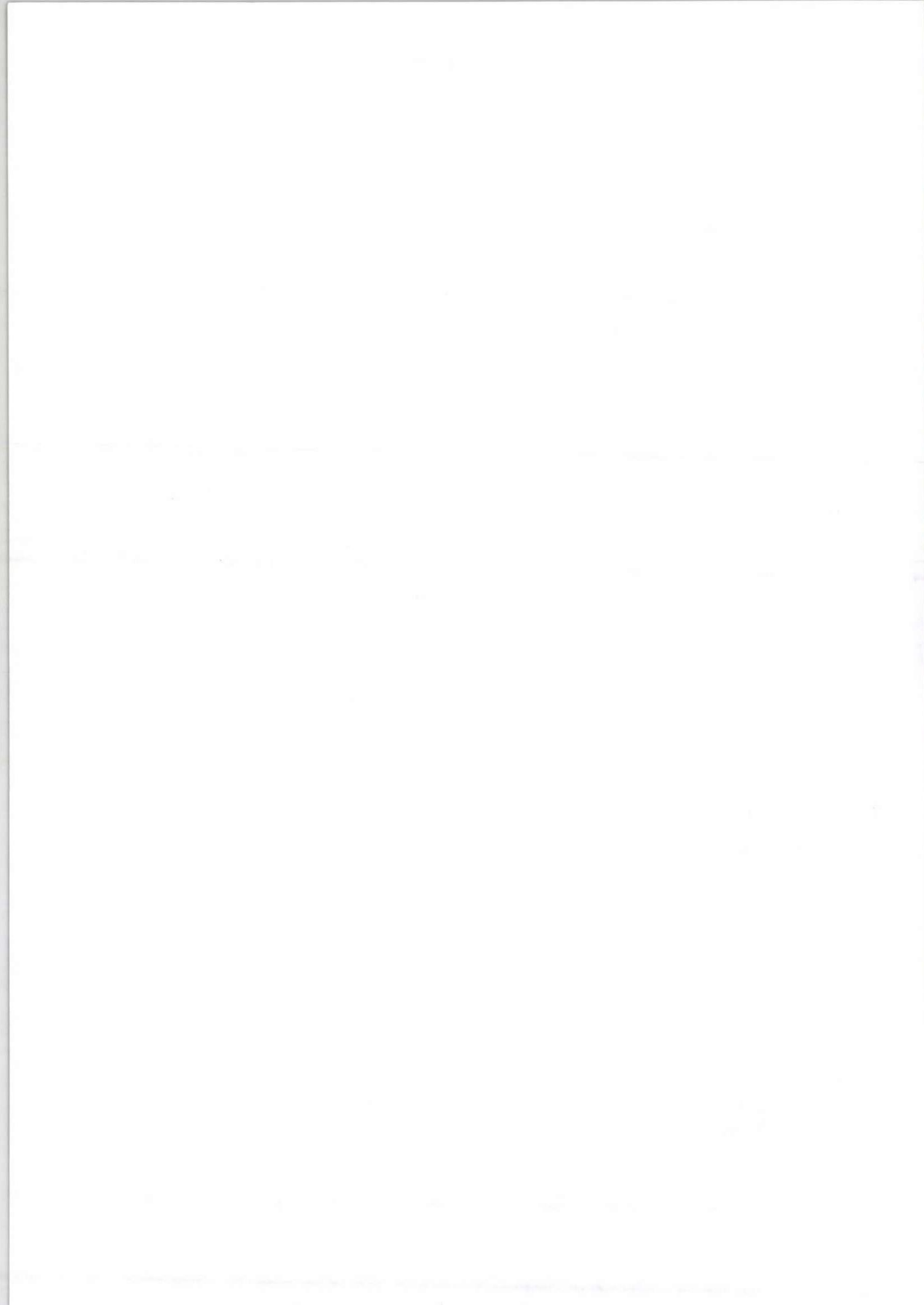
1956–1976

22. Kéthly Anna távirata Dag Hammarskjöld ENSZ-főtitkárhoz <i>New York, 1956. november 5.</i>	108
23. Kéthly Anna Dag Hammarskjöldhöz <i>New York, 1956. november 24.</i>	108
24. Kéthly Anna Potoczky Máriához <i>Ostende, 1956. november 27.</i>	110
25. Kéthly Anna Alberto Martin Artajóhoz <i>New York, 1957. január 12.</i>	111
26. Kéthly Anna Potoczky Máriához <i>New York, 1957. január 18.</i>	112
27. Kéthly Anna Potoczky Máriához <i>New York, 1957. február 4.</i>	113
28. Kéthly Anna Herczog Károlyhoz <i>New York, 1957. február 9.</i>	116
29. Kéthly Anna Alsing Andersenhez <i>New York, 1957. február 11.</i>	118
30. Kéthly Anna Herczog Károlyhoz <i>New York, 1957. február 14.</i>	120
31. Kéthly Anna kitüntetése Európa-díjjal <i>Strasbourg, 1957. május 3.</i>	121
32. Kiss Sándor Kéthly Annához <i>New York, 1957. június 3.</i>	122
33. Kiss Sándor Kéthly Annához <i>New York, 1957. június 11.</i>	124
34. Kéthly Anna Alsing Andersenhez <i>Bécs, 1957. június 25.</i>	126
35. Oscar Helmer és Otto Probst levele az MSZDPe konferenciájához <i>Bécs, 1957. október 15.</i>	127
36. Kéthly Anna Kiss Sándorhoz <i>Cavalière, 1958. március 20.</i>	127
37. Kiss Sándor Kéthly Annához <i>New York, 1958. május 14.</i>	133
38. Kéthly Anna Varga Bélához <i>Párizs, 1958. május 19.</i>	136
39. Kéthly Anna Auer Pálhoz <i>Brüsszel, 1958. május 22.</i>	138
40. Erich Ollenhauer távirata Kéthly Annához <i>Bonn, 1958. június 19.</i>	139
41. Varga Béla Kéthly Annához <i>New York, 1958. augusztus 28.</i>	140
42. Hugh Gaitskell Kéthly Annához <i>London, 1958. december 9.</i>	141
43. Kéthly Anna Alsing Andersenhez <i>Brüsszel, 1959. április 22.</i>	142
44. Kéthly Anna Vass Vilmoshoz <i>Brüsszel, 1959. május 22.</i>	143
45. Kéthly Anna a Szocialista Internacionálé főtitkárához <i>Brüsszel, 1959. október 13.</i>	146
46. Erich Ollenhauer távirata Kéthly Annához <i>Bonn, 1959. november 16.</i>	148
47. Kéthly Anna Felleg Györgyhöz <i>Brüsszel, 1960. június 20.</i>	148
48. Kéthly Anna Ignóty Pálhoz <i>Brüsszel, 1961. január 4.</i>	149
49. Kéthly Anna Felleg Györgyhöz <i>Brüsszel, 1961. január 28.</i>	151
50. Kéthly Anna Erich Ollenhauerhez <i>Brüsszel, 1961. március 21.</i>	153
51. Kéthly Katalin Kéthly Annához <i>Budapest, 1961. július 15.</i>	154
52. Kéthly Anna Fekete Sándorhoz <i>Brüsszel, 1962. október 24.</i>	155
53. Kéthly Anna levelezőlapja Vass Vilmoshoz <i>Brüsszel, 1962. december 29.</i>	155
54. Kertész Miklós Kéthly Annához <i>Bat Jam, 1963. november 12.</i>	156
55. Kertész Miklós Kéthly Annához <i>Bat Jam, 1963. december 8.</i>	157
56. Kéthly Anna Németország Szociáldemokrata Pártjához <i>Brüsszel, 1963. december 16.</i>	159
57. Libik György Kéthly Annához <i>Lidingö, 1964. január 15.</i>	160
58. Kéthly Anna Nagy Gyulához <i>Brüsszel, 1964. április 15.</i>	160

59. Kéthly Anna Friedman Jenőhöz <i>Brüsszel, 1965. január 14.</i>	162
60. Kéthly Anna Ignotus Pálhoz <i>Brüsszel, 1965. április 9.</i>	166
61. Kéthly Anna Fischer Józsefhez <i>Brüsszel, 1965. augusztus 2.</i>	167
62. Kéthly Anna Friedman Jenőhöz <i>Brüsszel, 1965. október 27.</i>	168
63. Kéthly Anna Libik Györgyhöz <i>Brüsszel, 1966. január 19.</i>	170
64. Kéthly Anna Friedman Jenőhöz <i>Brüsszel, 1966. július 13.</i>	172
65. Szász Béla Kéthly Annához <i>1966. szeptember 2.</i>	174
66. Kéthly Anna Nagy Gyulához <i>Brüsszel, 1966. december 14.</i>	175
67. Kéthly Anna Ignotus Pálhoz <i>Brüsszel, 1967. április 19.</i>	178
68. Kéthly Anna Friedman Jenőhöz <i>Brüsszel, 1967. november 9.</i>	180
69. Kéthly Anna Potoczky Mária-hoz <i>Brüsszel, 1968. június 18.</i>	183
70. Kéthly Anna Friedman Jenőhöz <i>Brüsszel, 1968. augusztus 18.</i>	184
71. Kéthly Anna Friedman Jenőhöz <i>Brüsszel, 1969. január 29.</i>	186
72. Kéthly Anna Vass Vilmoshoz <i>Brüsszel, 1969. augusztus 11.</i>	188
73. Vass Vilmos Kéthly Annához <i>München, 1969. november 15.</i>	190
74. Vass Vilmos Kéthly Annához <i>München, 1970. március 30.</i>	191
75. Kéthly Anna Vass Vilmoshoz <i>Brüsszel, 1971. január 18.</i>	195
76. Kéthly Anna Földi Lászlóhoz <i>Brüsszel, 1971. október 5.</i>	196
77. Kéthly Anna Bölcshöldi Andorhoz <i>Brüsszel, 1971. október 25.</i>	197
78. Kéthly Anna a Szocialista Internacionáléhoz <i>1972. február 1.</i>	199
79. Kende Péter Kéthly Annához <i>Sèvres, 1972. július 1.</i>	201
80. Vass Vilmos Kéthly Annának <i>München, 1972. július 31.</i>	202
81. Kéthly Anna Méray Tiborhoz <i>Brüsszel, 1972. augusztus 13.</i>	203
82. Kende Péter Kéthly Annához <i>Sèvres, 1972. november 1.</i>	204
83. Kéthly Anna Kende Péterhez <i>Brüsszel, 1972. november 6.</i>	205
84. Kéthly Anna Vass Vilmoshoz <i>Brüsszel, 1972. november 26.</i>	206
85. Kéthly Anna beszéde, nevének az Aranykönyvbe való bejegyzések <i>Brüsszel, 1973. február 2.</i>	208
86. Kéthly Anna Antal Lászlóhoz <i>Brüsszel, 1973. február 19.</i>	209
87. Kéthly Anna Kovács Déneshez <i>Brüsszel, 1973. március 27.</i>	211
88. Kéthly Anna Nagy Gyulához <i>Brüsszel, 1973. május 24.</i>	212
89. Kéthly Anna Antal Lászlóhoz <i>Brüsszel, 1973. június 9.</i>	214
90. Kéthly Anna Friedman Jenőhöz <i>Brüsszel, 1973. július 31.</i>	215
91. Kéthly Anna Gosztonyi Péterhez <i>Brüsszel, 1973. augusztus 15.</i>	216
92. Kéthly Anna Vass Vilmoshoz <i>Brüsszel, 1973. augusztus 17.</i>	221
93. Kéthly Anna Kende Péterhez <i>Brüsszel, 1973. október 31.</i>	222
94. Kende Péter Kéthly Annához <i>Yerres, 1973. november 12.</i>	223
95. Kéthly Anna Friedman Jenőhöz <i>Brüsszel, 1974. január 9.</i>	225
96. Vass Vilmos és Gergelyfy Sándor Kéthly Annához <i>München, 1974. szeptember 6.</i>	226
97. Kéthly Anna Detre Pálhoz <i>Brüsszel, 1974. november 9.</i>	227
98. Asztalos Sándor Kéthly Annához <i>Bécs, 1974. december 1.</i>	229
99. Kéthly Anna Gergelyfy Sándorhoz, Kovács Déneshez és Vass Vilmoshoz <i>Brüsszel, 1975. április 14.</i>	231
100. Kéthly Anna Jay Lovestone-hoz <i>Brüsszel, 1975. május 12.</i>	232
101. Vass Vilmos Kéthly Annához <i>München, 1975. június 26.</i>	234
102. Máthé Ernő Kéthly Annához <i>Anglia, 1975. szeptember 12.</i>	236
103. Kéthly Anna Detre Annához és Detre Pálhoz <i>Brüsszel, 1975. szeptember 13.</i>	237
104. Kovács Dénes Kéthly Annához <i>München, 1975. október 9.</i>	237

105. Kéthly Anna Asztalos Sándorhoz <i>Belgium, 1975. október 31.</i>	238
106. Asztalos Sándor Kéthly Annához <i>Bécs, 1975. november 2.</i>	239
107. Kéthly Anna Asztalos Sándorhoz <i>Brüsszel, 1975. november 4.</i>	240
108. Detre Pál, Asztalos Sándor és Kurcz Antal Kéthly Annához <i>Bécs, 1975. december 16.</i>	241
109. Vass Vilmos nekrológja Kéthly Anna halálára <i>München, 1976. szeptember 7.</i>	243
110. Kéthly Anna temetése <i>Brüsszel, 1976. szeptember 14.</i>	244
 III. RÖVID ÉLETRAJZOK A KÖTETBEN ELŐFORDULÓ ISMERTEBB SZEMÉLYEKRŐL	247
 IV. RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK	279
 V. NÉVMUTATÓ	285

I.

KÉTHLY ANNA POLITIKAI PÁLYAKÉPE

1.

A SZÜLETÉSTŐL A TANÁCSKORMÁNY LEMONDÁSÁIG

1889. november 16. – 1919. augusztus 1.

Kéthly Anna, a magyarországi szocialista mozgalom legismertebb női politikusa 1889. november 16-án, az Osztrák–Magyar Monarchia 19. század végi, tipikusnak mondható munkáscsaládjában jött a világra. Apja, az Ipolyságból elszármazott és a Pakson letelepedett Kéthli Sándor (még i-vel írta a nevét) molnár fia, anyja a „sötét Somogy-országban” nemzedékeken keresztül földművelésből élő parasztszalád egyik leánya volt.

A Kéthli házaspár Budapest egyik külvárosának munkáskörnyékén, a Köztemető utca 67. szám alatti „proli” házban kezdte közös életét. A tehetséges, szorgalmas apa kimeríthetetlen munkabírással igyekezett biztosítani a nagy család szolid, de tisztességes megélhetését. Kéthli Sándor a vasútnál helyezkedett el, ahol különböző beosztásokban dolgozott, több szakmában kipróbálta képességeit, és az évek során sokoldalúan képzett szakmunkássá vált. A századfordulón, Bécsben egy-két évig művezetőként a vasútépítésen találjuk, 1913-ban pedig Kassára irányították felettesei, hasonló feladattal.

Társa, Rácz Erzsébet nem kisebb szorgalommal, a család iránti felelősséggel látta el a háztartást. 14 gyermeket szült, akik közül öt már csecsemőkorban meghalt. Anna egyik öccse 1915-ben a fronton, egy húga pedig a '10-es években, tüdőbajban meghalt, így heten maradtak.¹ A sok szülés és a látástól vakulásig végzett háztartási munka elnyűtte az édesanya szervezetét, 55 évesen, 1924-ben meghalt. A népes család ellátásának terhe ekkor Annára, a legidősebb lányra, és húgára, Erzsébetre hárult. A testvérei iránti felelősség haláláig jellemezte családtagjaihoz kötődő kapcsolatát.

A családban a gyermekeket munkára nevelték. A kötelező négyosztályos elemi iskola elvégzése után dolgozniuk kellett. A fiúkat inasnak adták valamelyik nagyüzembe, a lányok pedig nőket foglalkoztató kisüzemekben, varrodákban dolgoztak. Anna az elemi első osztályát egy lakóhelyük szerinti újpesti állami iskolában kezdte. Az 1897–1898-as tanévet, a második osztályt azonban már a család új lakhelyén lévő „irgalmas testvérek Simor Intézet[ének] római katolikus általános iskolájában” folytatta. 1900 őszén még

¹ Kéthly Anna saját kezűleg – harmadik személyben – 1969-ben és 1974-ben önéletrajzi visszaemlékezést írt (továbbiakban: K. A. 1969-es, illetve 1974-es visszaemlékezése) a 80. és a 85. születésnapjának megünneplésére készülő pártvezetők kérésére. (Vass Vilmos adománya, saját tulajdonomban.) Kéthly Anna írásaiban és a hivatalos iratokban is – pl. parlamenti Almanachokban – kilencgyermekes családról tesz említést. A születési anyakönyvek, az említett írások, továbbá Erzsébet húga közlése is megerősítik, hogy anyjuk 14 gyermeknek adott életet, és az idősebb kort öten éltek meg.

megkezdte a negyedik tanévet, de nem fejezhette be, mert apját a bécsi villamosvasút építésére irányították, és családja is vele ment.

1900 őszén, feltehetően előző egyházi iskolája támogatásával, az előkelő bécsi Notre Dame Apácaintézet tanulója lett a kitűnően tanuló diák. Új iskolájában a szegény diákokat elkülönítették a gazdag lányoktól. Anna a szegény diákok csoportjába, az ún. „félbentlakókhoz” sorolódott, akik délelőtt tanultak, délután kézimunkáztak az apácák részére, így „dolgozták le” a magas tandíjat, amit nem tudtak fizetni. Az iskola nevelési elveiről nem túlságosan jó emlékeket őrzött az ott uralkodó „drillszellem” miatt – írta sok évvel később egy visszaemlékezésében. Kéthly Anna itt szembesült először közvetlenül a valóságos társadalmi különbségekkel, és ez életre szóló élményeket, érzelmi nyomokat hagyott benne. A család 1902–1903 fordulóján visszaköltözött Budapestre, Anna pedig a Szent Szív Társaság (*Dames du sacré coeur*) István úti intézetében folytathatta tanulmányait, mintegy másfél-két éven keresztül.²

Az egyházi iskolákban végig kitűnő tanuló volt. A magasabb szintű oktatás révén műveltségét, német nyelvtudását ekkor alapozta meg, és ezekben az iskolákban keltették fel érdeklődését az olvasás, a folyamatos önművelődés iránt. Iskolai éveiben kitűnt gyors felfogóképességével, szorgalmával, kötelességtudásával, sőt kezgyességével. Intellektuális igényessége, az irodalom, a költészet, a művészet, a zene szeretete egész életében meghatározó maradt. Emellett később is kézimunkázott, a keze alól kikerülő szép munkák gyönyörködtették, és megnyugtatták. Idősebb korában rajzolgatott, festegetett, hobbi munkáival megajándékozta barátait, elvtársait.³

1904-ben, tizennégy évesen neki is dolgoznia kellett. Kis varrodákban kezdte meg a munkások életét. Tüdőbajra hajlamos szervezete nem bírta a „kócerájok” igen mostoha munkakörülményeit, a napi tíz-tizenkét órás robotot. Apja engedélyével munka mellett elvégezte a még hiányzó két polgárit, egy egyéves gép- és gyorsírói és könyvelői tanfolyamot is.⁴ Ettől kezdve, 1924-ig tisztviselőként dolgozott. Első munkahelye a Tolnai Világlapja, második a Révai Lap- és Könyvkiadó volt. A kiadóknál, a szerkesztőségekben eltöltött évek Kéthly életének, felnőtte érésének jelentős időszakát jelentik. A Tolnai Világlapjának, az ország egyik legjelentősebb kiadói nagyüzemének tevékenységi köre évről évre bővült, profilja a tudományos művektől, lexikonoktól a mai értelemben vett bulvárlapokig terjedt. Hasonlóan fejlődött a Révai Lap- és Könyvkiadó is. Kéthly eszmélése – mai szóhasználattal: szocializálódása – a családban kapott politikai, erkölcsi alapokra épülve felgyorsult: szélesedett látóköre, jobban megismerte az ország társadalmi, politikai, gazdasági helyzetét, a dualista Magyarország társadalmát feszítő problémákat, a tömegek szociális gondjait. Figyelme az alapvető osztálykülönbségekre, ellentmondásokra irányult. A kiadók szellemi, intellektuális fejlődésének műhelyei lettek, ahol a kor ismert és kevésbé ismert szerzői, írói, költői, betűvetői megfordultak, írásaik sajátos szellemiségükkel hatottak rá.

1913-ban hagyta ott a Révai Kiadót, mert apját Kassára, a vasútépítéshez irányították, és Annának követnie kellett a családot. Bár betöltötte huszonnegyedik évét a szigorú család fő nem engedte meg, hogy egyedül a fővárosban maradjon. Anna a helyi vasútnál kapott tisztviselői állást.

Kassán hozott olyan döntést, amely egész életét meghatározta: 1916-ban belépett a közalkalmazottak szakszervezetébe, 1917-ben pedig az MSZDP-be. Annának nem volt idegen ez a közeg, szüleivel gyerekkorától részt vett a nagyobb párt- és szakszervezeti

² Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) K-1919-I/IV. kötet.

³ Nagy Gyulától, az emigráns MSZDP egyik aktív tagjától ajándékba kaptam Kéthly „Börtönablakot” ábrázoló festményét, Baranyai Tibortól pedig egy rőzsecsomóról készült rajzot.

⁴ ÁBTL K-1919/IV. kötet. – Több állítással ellentétben Kéthly Annának nem volt gimnáziumi érettségije.

rendezvényeken, nagygyűléseken, majálisokon, a munkásünnepeken. Kéthly Anna később visszaemlékezett arra, milyen nagy hatással volt rá pl. *Bokányi Dezső*, a párt- és a szakszervezeti mozgalom egyik kiemelkedő vezetője, akit a 20. század első éveiben halott beszélni, és aki a fiatal lányt lenyűgözte csodálatos zengésű hangjával. Emlékeiben Bokányi „kora egyik – ha nem a legnagyobb és leghatásosabb – szónokaként” élt, *Andrássy* gróffal a híresen kiváló orátorral azonos formátumú előadónak tartotta.⁵ Ekkor apja és fivérei – a kis- és nagyüzemi munkások körében kialakult mozgalmi szokásokat követve – szinte automatikusan tagjai lettek szakmai szövetségüknek és az MSZDP-nek, amely ekkorra a dolgozók egyre nagyobb tömegét hódította meg.

Kéthly Anna lépése nem volt mindennapi és „természetes”. Huszonnyolc évesen, egyedülálló nőként kapcsolódott a munkásmozgalomba egy „machó” világban, ahol az uralkodó közfelfogás szerint a nő helye a konyhában van, a politika pedig a férfiak dolga.

Döntését a családi hagyományokon túl súlyosabb felismerések is befolyásolták. Kasán találkozott először a világháború nemzeti tragédiába torkolló „civil” borzalmaival: egyfelől a lakosság növekvő nyomorával, a frontról hazatért sebesültek, elkeseredett katonák elesettségével, kiszolgáltatottságával, másfelől látta a hadiipari termelésben résztvevő tulajdonosok, a frontokra szállító spekulánsok meggazdagodását. A háború a családját is érintette: mint említettük, Ferenc öccse a keleti fronton 1915-ben életét veszítette, Sándor bátyja hadifogságba került, négy évig semmit sem tudtak róla. A háború következményei Kéthly Annát „öntudatra ébresztették”, gondolkodását radikalizálták, a rendszer bírálójává vált. Úgy érezte: csatlakoznia kell a háborúval, a rendszerrel elégedetlenek, a lázadók, a békét követelők táborához.⁶

Az országos politikával 1918 januárjában került „testközelbe”, amikor egy barátnője, az ún. „sárga”, azaz polgári közalkalmazotti szakszervezet újonnan megválasztott vezetője felkérte őt: vállalja el a titkárság vezetését, mert a régi emberekben nem bízik. Kéthly igent mondott, s végre kiszakadt családjá szoros kötelékéből, a fővárosba költözött, ezzel kezdetét vette önálló élete.

Az 1918-as esztendő a forradalmi megmozdulások és a Monarchia megdöntésének éve. Kéthly részese, szemtanúja az MSZDP és a befolyása alatt működő szakszervezetek hatalmas tömegtüntetéseinek, amelyek követelték a háború befejezését, „a negyedik rend” jogfosztottságának felszámolását, a Monarchia leépítését, a magyar társadalom demokratizálását, az uralkodó osztályok felelősségre vonását a vesztes háború hatalmas emberi és anyagi áldozataiért. A megmozdulásokban az ország legkülönbözőbb rétegei, erői, nemzetiségei vettek részt. A hazai elégedetlenkedőkhöz csatlakoztak a frontokról hazaözoőnlő agyongyötört, sebesült, nyomorgó katonák és elkeseredett családtagjaik is, akik helyzetük javítását, segítséget vártak a kormányoktól. Kéthly Anna közelről követhette nyomon a különböző pártokat, csoportokat összekötő, illetve elválasztó politikai vitákat, nézeteket, programokat. Hogy állását ne veszítse el, titokban látogatta az MSZDP VII. kerületi szervezetét, ahol megismerte a szocialisták törekvéseit, programját, követeléseit.

A polgári szakszervezet tisztviselőjeként élte meg az „őszirózsás forradalom” győzelmét, a Monarchia összeomlását, a Nemzeti Tanács megalakulását, a köztársaság kikiáltását és *Károlyi Mihály* elnökké választását. Látta, hogy az antant hatalmak békediktátuma milyen traumát jelent az ország számára, a belső politikai-társadalmi válságot hogyan mélyíti tovább. Károlyi – 1919 márciusában nem vállalta az antant követeléseinek teljesítését,

⁵ Ifjabb *Andrássy Gyuláról* van szó (1860–1929).

⁶ Kéthly Anna 1969-es visszaemlékezése. – A mozgalomhoz való csatlakozásának dátumai olykor eltérnek egymástól, munkámban az itt közölt évszámokat tartom hitelesnek. – ÁBTL K-1919/IV. kötet.

a támadó szomszédos nemzeti hadseregekkel szembeni harcot – lemondott (később az országot is elhagyta), és átadta a hatalmat a szociáldemokratáknak, akik a kommunisták képviselőivel megállapodva, létrehozták a Magyarországi Szocialista Pártot, és 1919. március 21-én átvették a hatalmat. Kikiáltották a Tanácsköztársaságot, megalakították a Forradalmi Kormányzótanácsot. Nagy hatással volt a tömegekre, hogy az új kormány szembe szállt az antant hatalmak követeléseiével, sőt vállalta a harcot az általuk támogatott utódállamok hadseregeinek támadásai ellen. A kormány „Fegyverbe!” szólította a népet, és a volt k. u. k.-tisztok egy részének támogatásával és vezetésével pár hét alatt megszerveződött Vörös Hadsereg megállította az északról behatoló „csehszlovákokat”, és visszafoglalta Kassát. Az antant követelését elfogadva azonban a kormány feladta az elfoglalt területeket. A román hadsereg visszaszorítására július 20-án megkezdett tiszai offenzívát egy tartásában és vezetésében meggyengült hadseregnek kellett végrehajtania. A kezdeti sikerek után azonban – belső árulás és a román túlerő miatt – a támadás nem járt sikerrel.

A tanácskormány radikális társadalmi programja és politikája – a katonai célok és törekvések indokoltsága és támogatása ellenére – mondhatni eleve kudarcra volt ítélve. Az antant hatalmaknak a határok módosításának követeléseit végül is el kellett fogadni; aktivizálódtak a belső és külső ellenforradalmi erők. Intő jel volt, hogy június 24-én a kormánnyal szembeforduló tisztek dunai monitorokról lőtték a Szovjet Házat, megszállták a Ludovikát és a József-telefonközpontot. Bár a lázadást még aznap leverték, az esemény megrázta a főváros lakosságát. Mindezek mellett a tömegek helyzete romlott, folyamatosak voltak az ellátási gondok, és a „forradalmi diktatúra” is fokozatosan gyengítette a hatalom belső társadalmi bázisát. A szakszervezetek egy része sem támogatta a kormányt, sőt fellépett politikája ellen. Július végén pedig a párizsi békekonferencia és az antant újabb ultimátumban követelte: a kormányzótanács mondjon le. A reménytelen helyzetben, 1919. július végén a Munkástanácsok gyűlése és a pártvezetőség hosszú vita után úgy döntött: eleget tesznek a követelésnek. A tanácskormány augusztus 1-jén lemondott, helyébe *Peidl Gyula*, az ismert szakszervezeti vezető alakította ún. szakszervezeti kormányt lépett.

Kéthly Anna szemlélőként élte át az egymást gyorsan követő, megrázkóztató politikai és társadalmi eseményeket, változásokat. Az ezekkel kapcsolatos korabeli reakcióiról, véleményéről egyetlen irat sem került elő. Csak későbbi írásaiból, beszédeiből derül ki, hogy miként vélekedett az akkori történeésekről. Egyértelmű, hogy egyetértett az októberi forradalommal, a Monarchia felszámolásával, a köztársaság kikiáltásával, Károlyi demokratikus programjával, majd földosztási kezdeményezésével.⁷ Támogatta a Vörös Hadsereg fegyveres harcát a betolakodók ellen, amit mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy maga is jelentkezett a toborzó-sorozó bizottság előtt, de nem került a frontra, mert nők nem léphettek a Vörös Hadseregbe. Az antant hatalmak az országot megcsonkító súlyos békediktátumot elítélte. Az 1919-es Tanácsköztársaságról, annak politikájáról, amelyben az MSZDP vezetőknek egy része is aktív szerepet vállalt, csak a későbbi pártálláspont alapján alkotott véleményt. Mindez azt tükrözi, hogy a bonyolult politikai helyzetben nemigen tudott eligazodni. Saját szakszervezete ellenezte a történeéseket, ami feltehetően befolyásolhatta véleményét. Az eseményekből – ezt későbbi hosszú politikai pályafutása igazolja – az okos és művelt, ekkor már 30 éves tisztviselő nő életre szóló tanulságokat vont le. A közélet radikalizálódása, úgy tűnik, megijesztette, a pártok és a szakszervezetek formális egyesítése sem tett szert neki. A terrort, a diktatúrát később sem helyeselte és fogadta el, amiről egész politikai munkássága tanúskodik. Ugyanakkor – mint erre később utalt – új élményt és tapaszt-

⁷ 1919. február 16-án „A földművelő nép földhözjuttatásáról” címmel megjelent néptörvény lehetővé tette a nagybirtokok 500 holdon felüli, az egyházi birtokok 200 holdon felüli részének kisajátítását. A törvény megjelölését követően Károlyi Mihály köztársasági elnök hozzáfogott saját birtokainak felosztásához. A február 23-ai kápolnai földosztás azonban elszigetelt jelenség maradt.

talatot jelentett számára, hogy a Tanácsköztársaság idején ismerkedett meg az MSZDP-ből kivált radikális szocialistákkal, a későbbi kommunistákkal, akik közül többen a munkásmozgalomban, a következő új rendszerben is szerepet játszottak.

Kéthly gondolkodásán az 1917–1919-es események, tények, a nemzeti és emberi tragédiák mély érzelmi nyomokat hagytak. A realitásoktól elrugaszkodó politika és ezek kudarca hatásos iskola volt számára. Erősítették benne magatartásának realitásérzékét, gondolkodásának bölcsességét, a megfontoltságot, amelyet mindennapi életében is hasznosított. Kéthly a mérsékelt politikával szimpatizált, a radikalizmust és különösen a diktatórikus, a terrorba hajló politikát, hatalmi viszonyokat és eszközöket ellenezte, a demokrácia elkötelezett híve lett. Egyértelművé vált: Kéthly nem forradalmár alkat, a vezérekedés, parancs-mentalitás nem a sajátja. A mozgalmas évek politikai felfogását, személyiségét, morális, elvi koncepcióját is formálták: szocialista, baloldali meggyőződését egyértelművé tették. Mindez később segített neki abban, hogy az 1919. augusztus 1-jét követő „új” rendszerben, a szocialista mozgalomra veszélyes új hatalmi, politikai viszonyokban eligazodjon, és helytálljon az MSZDP-ben.

2.

„ÉS JÖTT AZ ELLENFORRADALOM”

1919. augusztus 1. – 1945. február 12.

Kéthly Anna így jellemezte az 1919. augusztus 1-jét követő eseményeket és időszakot. A tanácskormány helyére lépő Peidl-kormány megkezdte a Tanácsköztársaság idején hozott intézkedések felszámolását és a visszatérést az 1918-as polgári demokratikus forradalom politikájához, platformjához. Augusztus 6-án azonban *Friedrich István*, a konzervatív, jobboldali erők képviselője, a fővárost elfoglaló román hadseregre támaszkodva elzavarta a kormányt, és megalakította kabinetjét. Ezzel szabad út nyílt a jobb- és a szélsőjobboldali erők előtt, amelyek megkezdtek az ellenforradalmi rendszer kiépítését.

Az új rendszer kiépítésében a főszerepet *Horthy Miklós*, az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetének utolsó parancsnoka játszotta, aki az ország déli vidékein – az antant francia képviselőinek támogatásával – létrehozta a Nemzeti Hadsereget. Ennek fővezéréként, augusztus első napjaiban útnak indította tiszti különítményeseit a főváros felé. A Duna-Tisza közén és a Dunántúl keleti és középső területein észak felé haladó különítményesek: közel ezer – köztük nagyszámú ártatlan embert – gyilkoltak meg, sok ezer embert zártak börtönbe, közel százezer embert kényszerítettek internálótáborokba, és tartottak fogva évekig ítélet nélkül.

A kiépülő ellenforradalmi rendszer ideológiai alapjait: a „*keresztény, nemzeti, konzervatív kurzust*” a Horthy Miklós és Gömbös Gyula vezette tiszti csoport dolgozta ki, és *Szegedi Gondolat* néven tette közzé. Ez az eszmerendszer tartalmazta a fajelméletet, az antiszemitizmust, az antikommunizmust (antibolsevizmust), az ellenséggé nyilvánított baloldal elleni gyűlöletpolitikát, a szélsőséges nacionalizmust, a revansizmust, a keresztény egyház hatalmi pozícióinak biztosítását. Ezeket az elveket hivatalos állami szintre emelték. Az ellenforradalmi rendszert és diktatúrát, az „Új Rend” hatalmi viszonyait jogrendjét, elnyomó apparátusát, az emberek mindennapjait ezen eszmék szellemében építették ki. Horthy Miklós büszke volt arra, hogy Európában az ő vezetésével Magyarországon jött létre az első ellenforradalmi rendszer, itt született meg az első, zsidókat korlátozó törvény. A rendszer társadalmi bázisát az országot elárasztó és hangadóvá váló jobb- és szélsőjobboldali pártok, politikai, vallási és polgári, fegyveres és civil egyesületek stb. teremtették meg.

Ellenségként kezelték a baloldali szervezeteket, mozgalmakat. A kommunista pártot betiltották. Az MSZDP legalitását – főleg az angolok nyomására – ugyan tudomásul vették, de a mozgalom (a párt, a szakszervezetek és párthoz kötődő más szervezetek) mozgásterét korlátozták.

Az emberek egy része elítélte a forradalmi terrort. Az októberi forradalom győzelmét, a Vörös Hadsereg harcait, a földosztást, a királyság megszüntetését azonban pozitív emlékként őrizték. Ezt a nosztalgiát erősítette az ellenforradalmi fordulatot kísérő bosszúhadjárat, ami félelmet keltett a társadalomban, és Kéthly Annában is. A tiszti különítményesek rémtetteiről a hírek gyorsan eljutottak a fővárosba, és sokkolóan hatottak rá is. A meggyilkoltak hozzátartozói főleg a szociáldemokratákhoz fordultak segítségért. Ezek a gyermekszerető Kéthlyre megrázó hatást gyakoroltak, és örökre szembe fordították mindenféle gyűlöletet szító radikális eszmével, ideológiával, hatalmi politikával, általában a szélsőségesek erőszakosságával, terrorjával. Bár neki személy szerint nem esett bántódása,⁸ a tiszti különítményesek önbíráskodását elítélte, azokat a hatalomba visszakérült uralkodó osztályok és kiszolgálók „revans düh” politikájaként jellemezte. Az új hatalom bosszúálló politikáját követő időszakot is nemzetellenesnek minősítette – mint arról első parlamenti beszédében nyilatkozott.⁹

A szocialisták, a baloldaliak – félelmüket leküzdve, dacolva a gyűlölethullámmal – rövid idő múlva szervezkedni kezdtek. Az önálló MSZDP újjászervezését *Peyer Károly* kezdeményezte, aki ugyan nem szimpatizált a kommunistákkal, de 1919-ben egy ideig részt vett a Forradalmi Kormányzótanács munkájában, és intézkedéseit támogatta. 1919. május elején a kormányzótanács ülésén a támadó antant (román, csehszlovák) csapatok elleni fegyveres harc folytatása mellett nyilatkozott, ellenezte az ország megcsonkítását követelő *Clemenceau*¹⁰-jegyzék elfogadását is. A felvidéki visszavonulás után reménytelennek ítélve a további ellenállást, és tartva az ellenforradalom fellépésétől, a tanácsálam mielőbbi feladását támogatta. A Peidl-kormány belügyminisztereként és a Huszár-kormány tagjaként még segítette a vezető politikusok mentését is: „nyitva tartotta a menekülés útját Ausztria felé”, „a királyhidai határrendőrség parancsnokát” utasította, hogy a megtorlások elől menekülő „népbiztosokat” engedje át a határon.¹¹

Peyer 1919. augusztus 24-ére összehívta az MSZDP-t újjáalakító konferenciáját, amelyen már 39 szakmai, 11 főváros környéki és négy vidéki szervezet 204 küldöttje vett részt. Az egybegyűltekimondták az MSZDP újjáalakulását. Peyer programot hirdető beszédében élesen elhatárolódott a Tanácsköztársaságtól, az akkor végrehajtott párt- és szakszervezeti egyesüléstől, a tanácskormánytól, a proletárdiktatúrától és minden intézkedésétől. Beszédét éles kommunistaellenesség jellemezte,¹² ami a későbbiekben is meghatározta politikáját.

Politikai programjában a másik alapvető vonulat az ellenforradalmi rendszer ellenzése volt. A fehérterror teremtette új helyzetet reálisan felismerve abból indult ki, hogy Magyarországon az ellenforradalmi rendszer hosszabb korszaka következik, amit belátható időn belül nem dönthetnek meg a baloldali erők. A párt csak úgy biztosíthatja jelenét és jövőjét, ha ezt tudomásul veszi, és nem kísérel meg semmiféle „ál-forradalmi” po-

⁸ Az 1947-es választások alkalmával az SZDP által kiadott propaganda-életrajzában azt állították, hogy 1944 előtt „börtönbe, internálótáborba került”, ami nem felel meg a tényeknek. Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PIL) 283. f. 39/35. ó. e.

⁹ Nemzetgyűlési Napló 1922–1926. 2. kötet. A Nemzetgyűlés 29. ülése 1922. július hó 25-én, 391–401.

¹⁰ Clemenceau, Georges Benjamin: francia miniszterelnök 1917 és 1920 között.

¹¹ SIPOS PÉTER: Peyer Károly a magyar munkásmozgalomban 1944-ig. *Századok*, 1983. 6. sz. 1281–1321. (továbbiakban: SIPOS PÉTER, 1983.); SIPOS PÉTER–STRASSENREITER ERZSÉBET: Peyer Károly. *Életrajzok. Szakszervezeti vezetők életrajza*. Szerkesztette STRASSENREITER ERZSÉBET. Népszava, Bp., 1988. 76–100. (továbbiakban: Peyer Károly, 1988.)

¹² Peyer Károly, 1988. 83.

litikát, szervezkedést. Az MSZDP reális célja: az ellenforradalmi diktatúra elleni harc, és egy nyugati típusú polgári demokrácia visszaállítása.

A meggyengült baloldal válságos helyzetében Kéthly Anna egyetértett a szociáldemokrata erők szervezkedésével, az MSZDP megalakulásával, bár semmi jel nem mutat arra, hogy a kongresszuson részt vett volna. Az augusztus 1-jét követő napokról nincsenek pontos információink, az viszont tény, hogy amint a szociáldemokrata párt és főleg a nőmozgalom szervezéséről hírt kapott, felkereste őket a párt Conti utcai székházában és felajánlotta segítségét. A központban a nőmozgalom vezetői örömmel fogadták. Döntésének okairól később így nyilatkozott: „1919. őszi hónapjaiban győzött az ellenforradalom, a nőmozgalom vezető asszonyait meggyilkolták, börtönbe vagy emigrációba kergették, a Nőmunkás elhallgatott és az osztálytudatos szó elnémult.”¹³ Másutt így fogalmazott: „Még dübörögtek a bevonuló csizmák, még égett Szeged, Siófok és az egész Dunántúl, akkor már együtt volt a nőbizottság és a Nőmunkás megindításáról tárgyalunk.”¹⁴ A szocialista növezetökhöz csatlakozva dolgozni kezdett az újrainduló Nőbizottságban. Részt vett a *Nőmunkás* szerkesztésében, a nőmozgalom szervezésében, és négy órában, fizetett tisztviselőként, ellátta az adminisztrációs teendőket is.

Ezzel egy időben kezdeményezte szakszervezetének, a Magyarországi Magánalkalmazottak Országos Szövetségének (MMOSZ) újjáalakítását is. Az épületet csak akkor foglalhatták el, amikor az *Ostenburg Gyula* vezette különítmény tisztjei elhagyták a házat. Közreműködésével újjászervezett régi szervezete – személyes befolyására – az MSZDP égisze alatt létrejött Szakszervezeti Tanácshoz (Szaktanácshoz) kapcsolódott. 1924-ig szakszervezetében ellátta a bizalmi teendőket, és félmunkaidőben itt is a titkárság fizetett adminisztratív vezetője volt.

Hivatalosan 1919 végén lett tagja az MSZDP Nőbizottságának, de már részt vett a *Nőmunkás* soron következő, december 1-jén megjelent számának szerkesztésében. 1921-től a havi-kétheti lap szinte minden számában közöltek tőle cikket, beszámolókat a nőszervezés eredményeiről, a nőkongresszusokról és más mozgalmi eseményekről. 1926-tól 1938-ig, a lap betiltásáig, ő volt a főszerkesztő és a kiadó.

A nőmozgalomnak ekkor az egyik legfontosabb feladata volt a nyomorgó gyermekek felkarolása, a börtönben, internálótáborokban sínylódó tízezrek jogi, politikai védelmének megszervezése, a segítségnyújtás a fehérterror áldozatainak és családtagjainak. Keserűen emlegette később is, milyen szörnyű érzés volt, amikor az asszonyok gyermekeikkel együtt megjelentek a pártházban, és férjük, testvéreik, rokonaik véres ruháját mutatva elégtételt követeltek a brutális önbíráskodókkal szemben; hozzátartozóik kiszabadítását, családjuk anyagi támogatását kérték, sürgették. A fehérterror károsultjai csak a szocialistáktól várhattak segítséget, jogi és politikai védelmet, anyagi támogatást.

Kéthly aktívan vett részt a gyermekmentő akciókban és a segélyszervezetek munkájában, amint arról a kötetben közölt levelei is tanúskodnak. (*Lásd az 1. és a 2. dokumentumot!*) Az MSZDP égisze alatt működő Magyarországi Gyermekbarátok Országos Egyesülete (MGYBOE) aktivistájaként végezte ezt a munkát. Később az egyesület elnöke lett. Más szervezetek segélyakcióiban is részt vett, pl. a hasonló angol és amerikai segélyszervezetekkel szintén együttműködött, vezetőik közül többel barátságot kötött.¹⁵

Már ekkor megmutatkozott a szocialista mozgalom iránti őszinte elkötelezettsége, szervezőkészsége, munkabírása, szociális érzékenysége, erős szolidaritása általában a társadalmilag kiszolgáltatott szegényekkel. Nem véletlen, hogy a tagok és a vezetők a pártban, a nő- és a szakszervezeti mozgalomban egyre nagyobb bizalommal tekintettek rá.

¹³ Kéthly Anna 1969-es visszaemlékezése.

¹⁴ ÁBTL K-1919/IV. kötet.

¹⁵ Kéthly Anna 1969-es visszaemlékezése.

Karrierje a pártban és a szakszervezetben kezdett felfelé ívelni. Kiemelkedési, előre lépési lehetőséget a politikai ranglétrán számára az 1922-es parlamenti választások teremtek meg. Az MSZDP és a kormány között 1921 decemberében létrejött, és Peyer Károly, illetve az 1921 áprilisától miniszterelnök *Bethlen István* gróf által aláírt politikai megállapodás biztosította az ellenzéki szociáldemokraták – igaz, erősen korlátozott keretek közötti – legális működését, és azt is lehetővé tette, hogy részt vegyenek a parlamenti választásokon. (Az 1920-as választások részvételétől az MSZDP 1920 januárjában visszalépett a szocialisták és a kommunisták elleni terrorcselekmények miatt. A parlamentbe elsőprő többségben szinte kizárólag a jobb- és a szélsőjobboldali pártok képviselői kerültek be.)¹⁶

1922. február 16-án Horthy Miklós kormányzó feloszlatta a képviselőházat, és előrehozott választásokat írt ki. Az új választójogi törvény – az 1920. évvel szemben, amely titkos és általános választást kodifikált – jelentősen szűkítette a szavazati jogot, visszaállította vidéken a nyílt szavazást, és sok más olyan korlátozást vezetett be, ami a tömegek és az MSZDP biztos választóinak szavazati joga ellen irányult.

Az MSZDP vezetése – a baloldal ellen továbbra is folyó jobb- és szélsőjobboldali gyűlöletkampány, továbbá a kedvezőtlen választási törvény ellenére – a részvétel mellett döntött. 1922. március 22-én a *Népszavában* megjelentette kiáltványát „Az ország népéhez!”, és megindította választási kampányát.

Az MSZDP és a szakszervezetek közös jelöltlistája 69 nevet tartalmazott, közöttük három nő: Knur Pálné és Schmidtmayer Vilma régi nőmozgalmi vezetőket, és az ekkor 33 éves Kéthly Annát, aki újoncnak számított. Mivel Budapesten, a IX. kerületi Soroksári u. 38–40-ben lakott, a párt az I. választókerületi (budai) pártlistán szerepeltette Peidl Gyula és Baticz Gyula után a harmadik helyen. A „Választási felhívás!” és program „Az ország dolgozó népéhez! Munkástestvérek! Elvtársak!” címmel a *Népszava* április 6-ai számában jelent meg. A dokumentum értékelte az országban kialakult állapotokat, hatalmi viszonyokat, és részletezte a párt programját, ismertette követeléseit.

Április 22-én megindult a párt választási kampánya, az újonc Kéthlyt bedobták a mély vízbe. A gyűléstervek, menetrendek és a napi újságbeszámolók szerint sok helyen szerepeltették, s ő derekasan helytállt a küzdelemben. Első fellépésére április 30-án, Szegeden, a munkásotthonban rendezett délutáni nőgyűlésen került sor. Az asszonyokkal zsúfolásig megtöltött teremben „A nő gazdasági és politikai helyzete és a választások” című előadásában „ecsetelte azt a rettenetes helyzetet, amelyben elnyomottan és kizsákmányoltan vergődött a nő. Rámutatott arra az útra, amelyen a nő számára a szabadulás kínálkozik: a szocializmus útjára” – olvasható a *Népszava* 1922. május 3-ai beszámolójában.

Vidéken ezután ritkábban jelent meg, kampánymunkája a fővárosra és környékére, illetve választókerületére koncentrálódott. Huszonöt-harminc választói gyűlésen mondott beszédet, elsősorban a nőmozgalmi és szakszervezeti témákat érintette, ismertette az MSZDP politikai programját és a szakszervezetek tevékenységét, ostromozta a Bethlen-kormány diktatúráját, tömegeket sújtó gazdasági, szociális politikáját. Általában valamilyen férfi képviselőjelölt társaságában szerepelt, feltehetően biztonsági okok miatt is, nehogy valamilyen jobboldali provokáció esetén védtelen legyen. Hetente háromszor-négyszer léptették fel, a kampány utolsó napján négy helyen szónokolt. A választásokat két menetben bonyolították le: 1922. május 28-án és június 1–2-án. A pótválasztásokat június 5-én és 11-én tartották meg.

A baloldal sikeresen helytállt. A politikai erők ellene folytatott kemény választási küzdelme dacára a párt 24 képviselője került be a parlamentbe, köztük Kéthly Anna is. Peidl

¹⁶ Jellemző az akkori helyzetre, hogy különítményesek az új nemzetgyűlés összeülésének másnapján, 1920. február 17-én gyilkolták meg az esti órákban a *Népszava* két újságíróját, *Somogyi Bélát* és *Bacsó Bélát*.

Gyula ugyanis két választókerületben győzött, a szegedi mandátumát tartotta meg, az első kerületéről pedig lemondott Kéthly javára. A választási listán indított két másik nő nem kapta meg a szükséges számú szavazatot. 1922-től Kéthly hosszú ideig a parlament egyetlen nőtagja és legfiatalabb képviselője maradt. Az 1926-os, 1931-es, 1935-ös és 1939-es nemzetgyűlési választáson rendre bekerült a parlamentbe. Ez különösen az utolsó esetben volt jelentős, amikor az MSZDP részéről csak öten jutottak be, a nyilasok 49 képviselőjével szemben.

1922-ben 12 párt került be a parlamentbe; a fele ellenzéki, összesen 80 képviselővel; az MSZDP 24 fős frakciója volt közöttük a legnagyobb. A hatalmi elitet, az uralkodó jobboldali pártokat megdöbbsentette a szociáldemokraták sikere. Az MSZDP pedig büszke volt rá, hogy ezt az eredményt a rendkívül erős és jól szervezett „ellenforradalmi apparátussal, ellenszéllel szemben”, a csalások, a politikai és a propagandaterror, a megfélemlítések ellenére, a képviselőjelöltek tevékenységének akadályozásával operáló kormányerőkkel vívott egyenlőtlen politikai küzdelemben érte el. Még az egyházak is ringbe szálltak a szocialisták ellen, a templomokban féktelen szocialista- és baloldalelles „prédikációkkal” országos „üldözési kampányt folytattak” – amiről a *Népszava* folyamatosan beszámolt.

A választási küzdelem Kéthly számára kitűnő politikai, retorikai, szervezési iskolának és jó erőpróbának bizonyult. A nagygyűléseken ismert vezetőkkel együtt lépett fel, több helyen első számú szónoknak osztották be, általában száztól ötszázig terjedő létszámú hallgatóság előtt beszélt, párt- és szakszervezeti dolgozók, baloldali érzelmű emberek sokasága ismerte meg őt.

Az MSZDP vezetősége a szociáldemokraták bekerülését a parlamentbe történelmi, sorsdöntő eseménynek tartotta. „A történelemben első ízben küzdhattunk a törvényhozásban a munkásság jogaiért, érdekeiért” – írta Kéthly 1969-ben. Képviselővé választását saját életében is nagy jelentőségűnek értékelte. Erről másutt – harmadik személyben – így nyilatkozott: „Mikor a Szocdem Párt az 1922-es általános választásokon indult, K. A., mint első szociáldemokrata nőképviseelő is mandátumot kapott. Ezzel a közvetlen, nyílt békemunka elvégzésére is lehetősége nyílt.” Kevés életrajzi töredékeiben mindannyiszor kiemelte parlamenti munkáját, amire nagyon büszke volt.

Kampányszereplése és képviselői munkája nyomán a pártban, a szakszervezetben és a közéletben megnyílt előtte a politikai karrier útja. Az MSZDP XXI. kongresszusán (1922. december 24–27-én) beválasztották a vezetőségbe, és ez a helye 1948 tavaszáig biztos maradt. Az egyetlen nőpolitikus volt, aki az MSZDP-ben, majd az SZDP-ben az országos vezetők közé emelkedett. A sajtó, a propaganda és az oktatás területén is előrelépett: bekerült a *Népszava* és a *Szocializmus* szerkesztőségébe, cikkei megjelentek nemcsak ezekben a kiadványokban, hanem más lapokban is. 1926-tól 1938 végéig a *Nőmunkás* felelős szerkesztője és kiadója volt. A vezércikkeket rendszeresen ő írta, sőt nemegyszer szinte az egész lapot az ő név nélküli írásai töltötték meg.

Pártjában több fontos bizottságba is beválasztották, pl. a földreformprogramot kidolgozó bizottságba (a programtervezetet 1930-ban fogadta el a kongresszus), az Országos Oktatási Bizottság tagjaként részt vett a pártoktatás szervezésében, az előadások tematikájának kidolgozásában és végrehajtásában. Több témáról (nőkérdés, nemzetközi helyzet, háború és béke, antimilitarista mozgalmak, a párt és a mozgalom szervezési és politikai problémái) folyamatosan, szinte hetente tartott előadásokat a fővárosi és a vidéki párt- és szakszervezeti csoportokban. Jó előadónak tartották, sokszor személy szerint is őt kérték a központtól. Szakszervezetében szintén előrelépett. Az MMOSZ 1922-es őszi kongresszusán ő tartotta az egyik referátumot, és a jogász dr. Faragó Lászlóval együtt megválasztották alelnököknek.

Budapest közéletébe is bekapcsolták: az 1925. május 21–22-ei fővárosi, községi választásokon az MSZDP I. választókerületi jelöltjeként a Budapesti Törvényhatósági Bizottságba (THB) is bekerült. 1930. december 21–22-én a XII. választókerületben ismét megválasztották, de a következő, 1935. június 1–2-ai választáson már nem indult. A pártvezetőség tagjaként „hivatalból” több társadalmi szervezetnek is elnöke volt, így pl. a Numizmatikusok, a Természetbarátok és a Bélyeggyűjtők Egyesületének.

Gyors előrehaladását a mozgalmi ranglétrán nemcsak kiemelkedően jó és sokoldalú személyi adottságainak köszönhette. Munkabírása, kompromisszumkészsége, jó humora és nem utolsósorban kifinomult nőisége mindenki számára nyilvánvaló volt, aki kapcsolatba került vele. Emellett fenntartások nélkül elfogadta és aktívan támogatta a mozgalom eszméit, ideológiáját, a párt programját, napi politikáját és tevékenységét. Elméletileg és politikailag nem volt képzett, amikor csatlakozott a szociáldemokrata mozgalomhoz. A munka menetében képezte magát, sokat olvasott nemcsak magyar, hanem német és angol munkákat is, és vált elméletileg is meggyőződéses szocialistává.¹⁷ Ez azt jelentette, hogy Kéthly elfogadta az ekkor is érvényben lévőnek tekintett 1903-as elvi nyilatkozatot, amely a kapitalizmus éles kritikáját tartalmazta, és a távolabbi cél, a szocializmus lényegét körvonalazta. Azonosult az ellenforradalom körülményei között meghirdetett elvekkel, politikai irányvonallal. Ez egészült ki az 1922 nyarán a Peidl vezette parlamenti frakció által kidolgozott nyilatkozattal, amelynek vitájában, elfogadásában már ő is részt vett. Elfogadta, és fegyvelmezetten betartotta a párt és a mozgalom működési elveit tartalmazó szervezeti szabályzatot is, amely ésszerűen ötvözte a belső demokráciát és a centralizmust, biztosította a párt és a mozgalom elvi, szervezeti egységét, összehangolta a tagság és a vezetőség jogait és kötelességeit az alapszervezetektől az országos szervekig, testületekig, rendezte a parlamenti frakció és a pártvezetőség viszonyát is.

Helyeselte, hogy a párt elhatárolódott a „baloldali diktatúrától”, és az MSZDP célja és feladata a parlamentben a polgári demokratikus fejlődés előmozdítása. A parlamenti frakció programját, az „MSZDP elvi deklarációját” 1922. június 28-án Peidl Gyula olvasta fel a Nemzetgyűlés 8. ülésén.¹⁸ Ennek szellemében Kéthly Anna első parlamenti beszédében, 1922. július 23-án kijelentette: 1919. március 21-ig mindent vállalnak, utána semmit sem. Az MSZDP a Tanácsköztársaság alatti magatartása miatt ért vádakkal szemben később is többször leszögezte: „Már százszor megmondtuk innen, hogy amit a kommün alatt csináltak, ahhoz semmi közünk...”¹⁹

Ugyanakkor, mint humanista – sokakkal együtt – felemelte szavát a forradalmi tevékenységük miatt internáltak, üldözöttek és a nyomorgó családok védelmében. A „politikai foglyokat védő bizottság” tagjaként 1929 szeptemberében Kéthly Anna is aláírta azt a kormányberkekben nagy vihart kavarázó memorandumot, amelyben ismertették és elítélték a bűnvádi eljárás és a büntetés-végrehajtás során tapasztalt törvényszegéseket és atrocitásokat. Az elvi nézeteltérések és a baloldali radikálisok bírálata ellenére nem értett egyet a kommunistákat denunciózó kizárásokkal és a kormány őket üldöző politikájával. Nem állt be a forradalmakat, a kommunistákat, a Tanácsköztársaságot szidalmazók sorába, nem csatlakozott a Szovjet-Oroszországot támadókhoz sem. A „bolsevik diktatúrát” és hatalmat orosz útnak tartotta, amit Magyarországon követhetetlennek tekintett. Viszont 1927-ben, a Nőmunkásban részletes, pozitív hangvételű beszámolót közölt a szovjethatalom szociálpolitikájáról, nő- és gyermekvédelmi intézkedéseiről.²⁰

¹⁷ Szivárvány, 1946. június. 7.

¹⁸ A nemzetgyűlés 8. ülése 1922. évi június hó 28-án, szerdán. Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés naplója. I. kötet. Bp., 1922. 92–124.

¹⁹ A nemzetgyűlés 23. ülése 1922. július hó 17-én, hétfőn. Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés naplója. 2. kötet. Bp., 1922. 108–137.

²⁰ Nőmunkás, 1927. december. 8.

A munkásmozgalom és a közélet élvonalába emelkedve Kéthly a küzdelmekben járta, tapasztalt, idősebb vezetőktől „leshette el” a „szakmát”. A párt- és a szakszervezeti vezetőségben, a parlamenti frakció intézőbizottságában éles viták folytak a stratégiai és taktikai kérdésekről, a pártmunka elveiről, irányáról és a gyakorlati teendőkről, és a képviselők magatartását meghatározó szabályokról. Az elemző eszmecseréknek évekig szemlélője, figyelője volt, nem nyilvánított véleményt, nem szólt hozzá. Általában megszavazta a többségi határozatokat, amelyeket mindennapi tevékenységében, szervezési, propaganda és agitációs munkájában következetesen, színvonalasan képviselt, és adta tovább a tagoknak.

Idéjének jelentős részét a parlamenti tevékenység töltötte ki. 1922 és 1944 márciusa között több mint 800 beszédet, interpellációt tartott, felszólalt a parlamenti bizottságokban is, ahová a frakció delegálta őt. Ezt a munkát Kéthly igen kötelességtudóan végezte, beszédeit körültekintően, gazdagon dokumentálta. Ezek megírásában, az első időszakban társai a segítségére voltak, közülük is a legtöbbször *Faragó László*, a szakszervezetben szintén alelnökként dolgozó, művelt közgazdász, jogász kollégája. A szociáldemokrata képviselőkre különösen az évenkénti költségvetési viták háritottak nagy feladatot, mert itt az általánoshoz és a résztémákhoz, a kormányzati területekhez szakszerűen kidolgozott véleményt, kritikát kellett összeállítani. Ráadásul az MSZDP-frakció fokozatosan zsugorodott: 1926-ban 14-re, 1931-ben és 1935-ben 11-re, 1939-ben öt főre, így a bekerülteknek egyre több lett a teendőjük. Nehezítette helyzetüket az, hogy a '30-as évek elejétől felgyorsult a kormány jobbra tolódásának folyamata, és nőtt a kormányzat nyomása a pártra, a mozgalomra. Erősödött és szaporodott a nyilas képviselők agresszivitása a szociáldemokrata képviselőkkel szemben, a felszított ellenséges légkörben kellett helytállniuk, megvédeni magukat, állásfoglalásukat és pártjukat.

Kéthly – mint a párt minden vezetője és tagja – tisztában volt azzal, hogy a szociáldemokrata parlamenti csoport nem befolyásolhatja a kormányzati politikát, a törvényhozást. De abból indult ki, hogy ez az egyetlen olyan fórum, amelyen még többé-kevésbé szabadon és szakszerűen, nem utolsósorban kritikusan nyilváníthatnak véleményt a párt és a dolgozók nevében és érdekében, ezért igyekezett ő is ezt a szószéket a lehető legjobban kihasználni a baloldali véleménynyilvánításra. Ezeket a beszédeket a *Népszava* kivonatosan ismertette, a fontosabb felszólalásokat teljes terjedelemben, pártkiadványként megjelentették, így a tagok, a szimpatizánsok, a szélesebb közvélemény is megismerhette azokat. A helyi szervezetek pártnapjain a vezetők ezek alapján beszámolhattak képviselőik parlamenti munkájáról, a párt álláspontjáról, a napi mozgalmi és országos problémákról is.

Kéthly Anna parlamenti szereplései, beszédei tárgyyszerűek, dokumentumokkal, a hivatalosan közzétett tényekkel, továbbá az élet által produkált esetekkel alátámasztott szövegek voltak, egyúttal szellemesen ironikusak, élesen kritikusak és világos stílusúak. Gyakran merített példákat a Bibliából, utalt a magyar történelmi múlt eseményeire, amivel meglepte a művelt, őket nem is burkoltan lenéző, polgári és arisztokrata képviselőket. Beszédei szigorúan a párt elvi és gyakorlati politikájának talaján maradtak. Az MSZDP-képviselők a frakció szigorú elvei, szervezeti szabályzata szerint működtek. A felszólalásokra, az interpellációkra *Mónus Illés* és a frakció titkársága jelölte ki a személyeket, és fő vonalaiban meghatározta a mondandó tartalmi részét. Kéthly „a kötelező” feladatot a maga „ízlésére”, stílusára formálta, ezzel tette egyénibbé, színvonalasabbá, érdekesebbé beszédeit, amelyek lekötötték a vele és pártjával szemben ellenséges képviselők figyelmét, néha még a nyílt elismerést is kivívták.

Politikai tevékenységének másik területét a mozgalmi munka és az egyéb feladatok töltötték ki, amelyeket a pártban és a szakszervezetben végzett. Szinte minden feladatot

vállalt és ellátott, amivel megbízták, de a sajtó, a propaganda, az oktatás, a szociálpolitika és a szervezés állt hozzá a legközelebb. Kiemelt figyelmet szentelt a nőmozgalomnak. Ebben iránymutató *August Bebel* „A nő és a szocializmus” című könyve volt, amit szinte bibliaként forgatott. Sokat foglalkoztatta a nőkérdés jogi aspektusa, a nők nehéz társadalmi és családi helyzete. Az ő érdeme, hogy a pártban ismét előtérbe került a nők speciális szervezése (az első világháború előtt már történtek ez irányban lépések), és polgárjogot nyert az önálló, külön szervezeti kerettel rendelkező, a párttól azonban nem független nőmozgalom. Az 1925-ös pártkongresszuson a nőmozgalom helyzete külön napirendi pontként szerepelt. Az itt hozott határozat alapján, 1926-ra elkészült a nőmozgalom programja, amely a párt általános politikáján belül kiemelten foglalkozott a nők helyzetével, az őket közvetlenül érintő szociális, munka- és magánjogi problémákkal. A nők szempontjából is igen fontosnak tartotta a militarizmus elleni küzdelmet, a békeharcot, mert ez szerinte óriási összegeket vont el a rászorulóktól, miközben a háború minden terhe, nyomorúsága főleg a nőket sújtotta és sújtja, mint arról nemegyszer nyilatkozott.

Kiemelten érdekelte nemcsak a nők alárendelt jogi helyzete, jogfosztottsága a társadalomban, hanem családon belüli kiszolgáltatottságuk is, amely ellen határozottan szót emelt a parlamentben. Szorgalmazta, hogy a nők bejuthassanak az egyetemekre, a felsőfokú oktatási intézményekbe, javasolta, hogy ezt politikai eszközökkel, felvilágosító munkával, anyagiakkal segítsék. Hangoztatta az asszonyok, a lányok *társadalmi felszabadulásának* fontosságát, hogy ne legyenek kiszolgáltatva a férfiaknak, és maguk döntessenek sorsukról. Modern nőpolitikai elveket vallott egy férfiak uralta világban.

Kitartóan szorgalmazta a pártban és a szakszervezetben, hogy ne csak az iparban, hanem a kereskedelemben, a földeken és az irodákban dolgozó, robotoló nőkre, a cseledlányokra, a háztartásbeliekre, sőt a középosztálybeli dolgozó nőkre is fordítsanak nagyobb figyelmet, vállalják érdekvédelmüket. Kéthly erőteljesebb szervezőmunkával el-
lensúlyozni akarta a jobboldali szervezeteknek a nők körében folytatott agitációját. Bár-
ran szembeszállt a nőmozgalmat üldöző központi és helyi kormányzati, közigazgatási
tényezőkkel, a parlamentben nemegyszer tiltakozott a nőmozgalmi gyűlések, kongresz-
szusok betiltása, nőszervezők letartóztatása és a falvakból való kitoloncolása ellen. Da-
colva a hatalmi terrorral, különösen a falvakban rájuk leselkedő veszélyekkel, társaival
együtt fáradhatatlanul járta az országot, terjesztette a *Nőmunkást*, szervezte a helyi nő-
bizottságokat és az asszonyokat. Hasonló energiával foglalkozott a munkás- és paraszt-
fiatalok problémáival. Az országban megismerték a nevét és személyét.

Ebben a szellemben tevékenykedett külföldön is, elsősorban az európai szociáldemokrata, szocialista pártok és szakszervezetek összejövetelein, fórumain. A párt és a szakszervezet vezetői bevonták a nemzetközi tárgyalásokba, tagja lett azoknak a bizottságoknak, küldöttségeknek, amelyek a Szocialista Internacionálé, a testvérpártok és a társ-szakszervezetek nemzeti és nemzetközi kongresszusain, konferenciáin vettek részt, és képviselték saját szervezeteiket. Már 1923-ban két alkalommal két külföldi párt- és szakszervezeti rendezvényen vett részt. Ettől kezdve gyakran utazott valamilyen delegáció tagjaként külföldre. Ezeken módja volt megismerkedni a munkásmozgalmat reprezentáló szervezetek első számú vezetőivel, némelyekkel – pl. az osztrák szocialista politikusokkal – szoros barátságot kötött. Németül jól, angolul gyengébben beszélt, és ez is segítette őt, hogy szót értsenek egymással. A nemzetközi tanácskozásokon megismerhette az aktuális mozgalmi és általános európai problémákat, sőt a világban uralkodó különböző álláspontokat, szemtanúja lehetett az ezekről folyó éles vitáknak. Nyomon követhette a végső határozatok kialakulását. Ezek az összejövetelek politikai, eszmei, ideológiai fejlődésének fontos állomásai voltak, vitakultúráját és általában a politika gyakorlásának tapasztalatait fejlesztették. A magyar vezetők – így Kéthly is – általában tá-

mogatták és politikájukban szem előtt tartották a nemzetközi fórumokon megszületett közös határozatokat. Kéthly, mint az Interparlamentáris Unió magyarországi tagozatának tagja, a szervezet nemzetközi értekezletein is részt vett.

Az 1929–1933-as gazdasági világválság hatására Magyarországon nőtt a nyomor, a munkanélküliség, a tömegek elégedetlensége, amelyre a hatalom a kormányterror erősítésével válaszolt. A párt- és a szakszervezeti vezetők a parlamentben és a mozgalmi fórumokon a kormánytól intézkedéseket sürgettek, követeltek a helyzet rosszabbodásának mérséklésére. A radikalizálódó tömegek nyomására a pártvezetőség – karöltve a Szakszervezeti Tanáccsal – tüntetést szervezett 1930. szeptember elsejére, a Hősök tere. Ez végül is az ellenforradalmi rendszer legnagyobb tömegmegmozdulásává lett. Kéthly Anna egyetértett a tüntetéssel, és támogatta azt. A szociáldemokraták a parlamentben a kormánytól intézkedéseket követeltek a munkanélküliség és a súlyos tömegnyomor ellen.

Ezekben az embert próbáló nehéz években Kéthly is radikalizálódott; egyetértve a párt baloldali ellenzékevel, a pártvezetéstől határozottabb cselekvést várt. Nem véletlen, hogy az 1930-as és az 1931-es kongresszuson a vezetőségválasztáskor Kéthly neve nemcsak a hivatalos, hanem a radikális ellenzéki csoportok listáira is felkerült.

Az 1930-as évek elejétől a kormányzat a gazdasági válságból úgy igyekezett kiutat találni, hogy gazdasági-szociális megszorításokat vezetett be, fokozta a politikai elnyomást, a diktatúrát, a szocialista mozgalom ellen súlyos intézkedéseket léptetett életbe. Ekkor hangzott el Kéthly egyik híres felszólalása 1933. június 9-én. „Künn nem kap szöszéket a kritika, a kezdeményezés, hiszen az egyéni és kollektív jogok egyformán el vannak konfiskálva. A szervezés és a véleménynyilvánítás, a politikai meggyőzés egy párt uralma számára fenntartott kiváltságokká alakultak át. Nagy nemzeti kiskorúsítás ment végbe ebben az országban! Ezért kell itt szólnunk egymás után s sorozatosan semmi másról, mint a szabadságjogok pusztulásáról, a meg nem szűnő parasztverésekről, egyéni sérelmekről, bérmozgalmakról, az őrjöngő nyomorúságról, mert odakint nincs közigazgatás és nincs igazságszolgáltatás, amely a magyar népnek elégtételt és igazságot adna.”²¹

A magyar társadalom demokratizálását szorgalmazva leszögezte: az MSZDP törekvése „egy új, nagy és szép Magyarország felépítésére irányul”, ami nem fog menni „reakciós törekvésekkel, a nyugati demokráciákhoz igazodás nélkül”. A képviselőknek arra kell törekedniük, „hogy ezt a nyomorúságot ne hagyjuk örökségül azokra, akik utánunk jönnek”. A Horthy-rendszernek haláláig ellenzéke, ellenzője, éles bírálója volt, s politikájának egyik közvetlen céljául tűzte ki e rendszer felváltását egy demokratikus rendszerrel.

Lesújtó kritikáit összekapcsolta az elkerülhetetlen rendszerváltozás követelésével. Az egyik ilyen alkalommal kifogásolta, hogy a pénzügyminiszter mindkét beszédében „egyetlenegy szó sincsen a munkások ügyéről, sem a falunak, sem a városnak dolgozói felé. [...] Ezeknek az embereknek az élete, bére, munkafeltétele, szociális védelme nem ér meg egyetlen egy szót sem a legfontosabb minisztérium vezetőjének.” Végül kijelentette: az adott helyzetből az egyetlen kiút a rendszerváltozás. „Tudomásul kell vennie, (még a jóhiszeműeknek is), hogy az elnyomó osztályuralom erejével szemben csak az elnyomottak szervezett osztályereje tudja megváltoztatni a mai rend embertelenségeit és igazságtalanságait. Nem felülről juttatott alamizsnára van szüksége a világnak, hanem alulról megteremtett igazságosságra. Nem felülről megnemesített kapitalizmusra, hanem alulról megteremtett szocializmusra.”²²

²¹ Az Országgyűlés képviselőházának 196. ülése 1933. évi június hó 9-én, pénteken. Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett Országgyűlés képviselőházának naplója. 17. kötet. Bp., 1933. 137–190.

²² Az Országgyűlés képviselőházának 272. ülése 1934. évi május hó 4-én, pénteken. Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett Országgyűlés képviselőházának naplója. 22. kötet. Bp., 1934. 161–190.

Parlamenti beszédeiben akkor is érintette a rendszerváltozás szükségességét, ha témája a Népszava, vagy más szociáldemokrata lap betiltása, cenzúrázása, a párt- és a szakszervezetek szervezkedési, gyülekezési stb. jogainak megsértése, sőt vezetőik letartóztatása volt, és ezek ellen tiltakozott.

A '30-as évek végétől a szélsőségesen radikális jobboldali erők előretörték a közéletben és a parlamentben is. A külpolitikában látványosan megnőtt a fasiszta Németország befolyása, és a fegyverkezési versenybe a magyar kormány is bekapcsolódott. 1938-ban a kormány napirendre tűzte az első zsidótörvényt, amelyet a 1939-ben a második követett. Mind a két esetben a szocialista képviselők élesen elítélték a kormány által előterjesztett zsidóellenes törvényeket.

Mint említettük, az 1939-es választásokon csak öt szociáldemokrata képviselő jutott be a parlamentbe. A párt rendkívül kiélezett politikai légkörben, baloldal ellenes támadások, fenyegetések közepette folytatta a harcot. Kéthly derekasán képviselte pártja és nemzete érdekeit, felszólalásaiban – képviselőtársaival együtt – küzdött a sovinizmus, az irredentizmus, a háborús uszítás, a szocialista mozgalom betiltására irányuló kormányzati politika,²³ a zsidó lakosság ellehetetlenülését okozó zsidótörvények ellen. Beszédeiben elítélte a német fasizmust és magyarországi térhódítását, elítélte a náciizmus előtti behódolást stb.

Amikor 1938-ban, majd 1939-ben, a parlamentben napirendre kerültek a zsidótörvények, a szociáldemokrata képviselők egységesen felsorakoztak ellenük. Kéthly Anna hevesen és kitartóan tiltakozott elfogadásuk ellen. Az első zsidótörvény-tervezet vitájában, 1938-ban a még 11 fős képviselőcsoport minden tagja többször is beszélt. Kéthly ekkor egyszer szólalt fel. 1939-ben a második zsidótörvény-tervezet kapcsán mind az öt képviselő többször emelkedett szólásra. Kéthly Anna 11-szer kért szót, és tiltakozott a tervezet ellen. Egyik beszédét a következő prófétai mondatokkal fejezte be: „T. Képviselőház! Nekem, szocialistának talán nem volna szabad egy középkori legendára hivatkoznom. (*Rajniss Ferenc*: Dehogynem!) A legenda szerint, amikor a harmincéves háború egyik nagy hadvezére, Tilly meghalt, és jelentkezett a mennyország kapujánál, Szent Péter azt mondta neki: »Komm' in einer Stunde wieder!«²⁴ Ez a legenda abból keletkezett, hogy amikor egy kifosztásra, 24 órás szabad rablásra átengedett város vezetői Tillyhez fordultak kegyelemért és irgalomért, ő azt válaszolta a város vezetőinek: »Kommet in einer Stunde wieder!« Én is azt mondom, önök meg fogják érni azt, hogy hallhatják: Komm' in einer Stunde wieder.” (Úgy van! Úgy van a szélsőbaloldalon.) Talán mosolyra derítő, ha annak a meggyőződésnek adok kifejezést, hogy az ártatlanok üldözése előbb-utóbb megbosszulja magát, csak az a szörnyű sors fenyeget minket, hogy ez a bosszú nem a zsidótörvény szellemi szülőit fogja érni, hanem az ország népességét, annak minden dolgozóját, és ennek a veszedelemnek elhárítása végett tiltakozom a törvényjavaslat megszavazása ellen.”²⁵ Bár tudta, hogy a sok felszólalással csak elodázni lehet a tervezet elfogadását, megakadályozni nem, képviselőtársaival együtt, ameddig lehetett, beszélt.

Az 1922-től eltelt mintegy 22 év alatt elvégzett megfeszített munka eredménye nemcsak Kéthly politikussá fejlődése volt, hanem ennek révén saját és családja társadalmi helyzetének gyökeres megváltozása is. Életkörülményei a középosztálybeliek alsó réte-

²³ A kormányzat nyomására, az 1939-es MSZDP-kongresszuson – megelőzendő a szervezet betiltását – úgy határoztak, hogy nevéből elhagyják a nemzetköziségre utaló „Magyarországi” jelzőt. Ettől kezdve a párt hivatalos neve: Szociáldemokrata Párt (SZDP).

²⁴ „Gyere egy óra múlva!” (német).

²⁵ Az Országgyűlés képviselőházának 380. ülése 1939. évi március hó 10-én, pénteken. Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett Országgyűlés képviselőházának naplója. 22. kötet. Bp., 1939. 277–331.

géhez közelítettek. Családjával (lánytestvéreivel és apjával) együtt a munkáskörnyezetből a főváros központjába került, az 1930-as évek végén pedig az előkelő Lipótvárosban épült lakásba költözött. Kéthly és a vele együtt élő családtagjai megengedhették maguknak, hogy a divatot követve, szolidan, de jól öltözködjének, rendszeresen járjanak színházba, moziba, koncertekre, társasági vacsorákra, sőt külföldön is többször nyaralhassanak barátaiknál. Házvezetőnőt alkalmaztak, aki mentesítette Kéthly Annát és családtagjait a nagyobb házimunkáktól. Kéthly Anna társadalmi felemelkedése segítette lánytestvéreinek előmenetelét is. Magda egészségügyi gondozónő lett, Erzsébet gép- és gyorsírói, illetve könyvelői végzettséget szerzett, tisztviselői állásban dolgozott. Fiútestvéreit munkahelyeiken, a nagyüzemekben, megbecsült és jól fizetett szakmunkásokként foglalkoztatták. Saját háztartásban éltek, mind a hárman megnősültek, az ő életmódjuk is sokat változott.

A szélsőségesen jobboldali erők térhódítása nem kedvezett a szociáldemokrata mozgalomnak, a háború éveiben Kéthly mozgástere is szűkült. A Mónus által meghirdetett „szellemi ellenállás” hívéként ellenezte a párt és a szakszervezetek legalitását és létét kockáztató baloldali radikalizmust, mind az illegális, mind a nyílt harcot a fasiszták, a nyilasok ellen. Sokszor szembekerült az SZDP-szervezetekben dolgozó radikális szocialistákkal is, akik erőteljesebb akciókat sürgettek a nyilasok ellen. A munkásszervezetek erősítése érdekében ugyanakkor Kéthly egyetértett azzal, hogy a kommunisták dolgozzanak az SZDP-ben, a szakszervezetekben, de ne veszélyeztessék a legalitást. Ugyanakkor támogatta a „békés” németellenes, antifasiszta megmozdulásokat, pl. a Népszava 1941-es nevezetes karácsonyi számát, amely kiállítás és kiáltás volt a hivatalos politika ellen. A mozgalom mártírjainak, neves vezetőinek emlékére tartott megmozdulásokon szintén ott volt, esetenként beszédet is tartott.

Amikor 1941-től a különleges háborús törvények a mozgalmat is gúzsba kötötték, Kéthly egyetértett azzal, hogy „a mozgalom zászlaját félárbocra eresszék”: az 1942. december végi kongresszus úgy döntött, hogy a párt politikáját a szervezetek megőrzésére, átmentésére koncentrálják, a tagságot pedig készítsék fel a háború utáni nehéz időkre, a majdani nemzeti és mozgalmi feladatokra. Az angol Munkáspárt példájára 1941 végétől Mónus Illés vezetésével hozzáálltak a párt háború utáni munkatervének elkészítéséhez, amelyet a politikusok és szakemberek 1942–1943-ban szűk körben megvitattak. A programtervezet közvetlen politikai célja volt megakadályozni azt, hogy a vesztes háború és a pusztítás következtében várható anarchia az 1919-re jellemző radikális fordulatba torkolljon, továbbá biztosítsák az ország újjáépítését és átmenetét a békés időszakba. Távolabbi célként tűzték ki a magyar társadalom mélyreható átalakítását: demokratizálását és a szocialista fejlődés megalapozását.²⁶

Kéthly Anna – fenntartásai ellenére – egyetértett a program készítésével. Írásos hozzászólásában – rá jellemzően – szinte kizárólag a demokrácia megalapozásával, a demokratikus átalakulás előtt tornyosuló várható akadályokkal foglalkozott. Úgy látta, hogy megismétlődhetnek az 1917–1919-es események, amikor a nemzet elesett helyzetében a munkásmozgalomban a radikális erők kerültek előtérbe, és váltak hangadóvá. A világháború utáni, várhatóan igen súlyos nehézségek miatt ismét bekövetkezhethet az 1919. márciusi fordulat. Kéthly számára ez a veszély azért is tűnt különösen nagynak és reálisnak, mert feltételezte, hogy a kommunista párt legalizálódik, a politikai élet meghatározó tényezője lesz, és radikalizmusa magával ragadhatja a munkásságot, még az SZDP tagjait is. Ezt a veszélyt felerősíti az – írta –, hogy Magyarországon a szocialista tö-

²⁶ STRASSENREITER ERZSÉBET: A Szociáldemokrata Párt és az ország demokratikus átalakítása. 1944–1945. *Párttörténeti Közlemények*, 1983. 1. sz. 97–146.

megeknek nincsenek demokratikus hagyományai, viszont a radikalizmusnak széles társadalmi bázisa van. Ezt már 1943-ban nagy problémának tartotta.²⁷

Az SZDP-nek mit kell tennie azért, hogy a kommunista párt legalizálódásának körülményei között egyrészt megőrizze befolyását a magyar társadalomban, a munkástömegek körében, másrészt visszaszerezze tagjainak, a munkásságnak és a dolgozó tömegeknek a demokráciába vetett, ám megingott hitét, harmadszor elfogadtassa Magyarország demokratikus újjáépítésének programját, és ezzel megakadályozza a radikális elemek felülkerekedését a pártban, és egy 1919-hez hasonló fordulat kikényszerítését.

Aggódott amiatt, hogy a dolgozó osztályok – a szociáldemokraták is – csalódtak a demokráciában, nem hisznek benne. Nincsenek demokratikus élményeik, és ilyen helyzetben a radikalizmusnak széles táptalaja lesz. „Tömegeink nem bíznak a demokráciában”, azt a tőkés hatalom egyik formájaként kezelik, tehát nehéz lesz a demokratikus programot elfogadtatni még saját tagjaikkal is, és még nehezebb lesz ezt a radikális kommunista politika mellett megtenni. Abban bízott, hogy Magyarországot nem a Szovjetunió, hanem az angolszász országok katonái szabadítják fel, ami ekkor még realitásnak tűnt. Reménykedett, hogy pártja az antifasiszta, demokratikus polgári erőkkel alakítja ki és erősíti az összefogást. Mindkét elképzelés megvalósításában a pártvezetőségén belül hasonlóan gondolkodóknak partnere volt.

Kéthly kezdettől fogva biztos volt benne: a hitleri Németország nem nyerheti meg a háborút az antifasiszta szövetségesekkel szemben. Mint említettük, 1941-től részt vett a „békés” antifasiszta, háború- és németellenes megmozdulásokban. 1942 májusában majdnem végzetes bajba sodródott, amikor kipattant az ún. Davidson-ügy. *Basil Davidson*, az angolok isztambuli megbízottja, az angol hírszerzés tagja, a magyar konzul feleségének közvetítésével titokban levelet juttatott el *Szakasits Árpád* pártfőtitkárhoz. Levelében Davidson együttműködésre kérte a németellenességéről ismert politikust, kérve őt, hogy a párt támogassa a németek és a háborúba sodródott magyar kormány elleni ügyüket. A főtitkár átvette a levelet, a pártvezetőség néhány tagjával, így Kéthly Annával is, megtanácskozta a tennivalókat. A kérésre azonban nem válaszolt, mert provokációt sejtett az akció mögött. Úgy döntöttek, hogy a levelet közjegyzőnél letétbe helyezik.²⁸

A kormány elhárítási szervei tudomást szereztek a levélről, Szakasitsot letartóztatták, Peyer Károly és Kéthly Anna mentelmi jogát a budapesti honvédtörvényszék megkeresése alapján a képviselőház felfüggesztette. Szakasitsot négy-öt nap múlva kiengedték, a képviselők mentelmi ügye azonban hónapokig húzódott, mert a parlament jobb- és szélsőjobboldali, nyilas tagjai felelősségre vonásukat követelték, és hosszú ideig félelemben tartották az érintetteket. Végül is a politikai-jogi huzavonát 1943 végén, valószínűleg kormányzati nyomásra, nemcsak Szakasits, hanem Kéthly ellen is megszüntették. Szakasitsnak azonban a botrány miatt a főtitkári pozícióról le kellett mondania. Helyébe *Szedér Ferencet* választotta meg az 1942 végén megtartott kongresszus. Az ügy és következményei figyelmeztetés volt az érintettek számára.

A pártvezetőség, többek között Kéthly, Peyer, Szakasits – ennek ellenére – 1943-ban közreműködött a Független Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt szövetségének megkötésénél. Ezután Peyer Károly kérésére 1943 végén Kéthlyt bevonták a kormány angolszász szárnya által Nyugatra küldött diplomata, *Barcza György* akciójába is, amelynek célja a béketapogatózások elősegítése volt az antifasiszta szövetségeseknél, mindezekelőtt Angliánál. Kéthly helyeselte, hogy keressék a háborúból való mielőbbi kiválás lehetőségét, de már nem tehetett semmit. 1943 végén, 1944 elején ugyan már nem tar-

²⁷ PIL 658. f. 5/1943. cs. 1–2. ő. c.

²⁸ PINTÉR ISTVÁN: *A szociáldemokrata párt története 1933–1944*. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1980. 309–310.

tották reálisnak az angolszász megszálláshoz fűzött reményeket, de a jövő szempontjából Kéthly is politikai jelentőséget tulajdonított az angol kapcsolatoknak. Politikusként tudta, hogy a szovjet katonai jelenlét a kommunistáknak teremt majd kedvező hátteret, az SZDP nemzetközi hátterét a nyugati szociáldemokrata pártok biztosíthatják.

A magyar kormány béketapogatózásairól és kezdeti tárgyalásairól napra jól informált német vezetés 1944. március 19-én megszállta Magyarországot, ami véget vetett a kezdeményezéseknek és illúzióknak. A baloldaliakat, a polgári demokrácia híveit, a háborús és a németellenes erők ismert vezetőit, sőt az arisztokraták angolszász híveit is a Gestapo elfogta és zömüket haláltáborokba hurcolta. Kéthlynek sikerült megmenekülnie. A német megszállás óráiban, március 19-én, Kassán, a helyi szociáldemokrata szervezetben tartott előadást az 1848–1849-es szabadságharc emlékére. A Gestapo és a magyar elhárítás emberei hajnalban az ő lakásán is megjelentek, de nem találták otthon, így túsul magukkal vitték a házvezetőnőt és férjét. A pályaudvaron és a lakása közelében is várták tagtársai. Kéthly elkerülte a letartóztatást, máig sem tisztázott, hogyan. Tény, a család régi barátja, *Liszkai Kovács Zoltán* szobrászművész Kéthlyt rövid időn belül illegalitásba menekítette. Kerülő utakon végül is a Nógrád megyei Bánkon egy panzióban helyezte el, más névre szóló papírokkal, nyolc-kilenc éves kislányuk nevelőnőjeként. Itt élte át a vészterhes hónapokat. 1944. október 15-én, a Horthy-proklamáció után visszakerült ugyan a fővárosba, de a Szálasi-puccsot követően Liszkai Kovács Zoltán budai családi vilájának pincéjében húzódott meg, és élte túl a főváros hosszan tartó ostromát.²⁹ 1945. február 10–12-e táján, Buda felszabadulásának végső szakaszában jöhetett elő, és ekkor az oroszok csónakon a Duna pesti oldalára vitték családjához.

3.

ÚJRAKEZDÉS ÉS KIZÁRÁS 1945. február 12. – 1948. március 8.

A lakosság többségével együtt ő is örült annak, hogy megszűnt illegalitása, az ország nagy részén befejeződtek a pusztító harcok, és közeledett a béke napja. Február 13-án kereste fel a Szociáldemokrata Párt Conti utcai székházát, és munkára jelentkezett.

A központ munkatársai őszinte örömmel fogadták, hiszen a német megszállás óta semmit sem tudtak róla. Kéthly megnyugvással tapasztalta, hogy a párt gyorsan talpra állt, szervezeti és politikai befolyása országszerte nőtt, kezdte elfoglalni megérdemelt helyét a közéletben, a hatalomban. A párt képviselői (ekkor 35-en, később a pótválasztásokkal nőtt a számuk) bekerültek az ideiglenes nemzetgyűlésbe, a kormány munkájában két szociáldemokrata miniszter vett részt. A nemzeti és az üzemi bizottságokban, a virilista elveket mellőzve létrehozott fővárosi, vidéki törvényhatósági bizottságokban, polgármesteri hivatalokban – a nemzetközi és a fegyverszüneti szerződésben foglaltak által megszabott keretek között – a demokratikus pártok képviselői intézték a dolgokat, látták el a közösségi feladatokat.

Kéthly Anna a közvélemény előtt február 18-án jelent meg először azon a nagyszabású gyűlésen, amelyet az SZDP vezetősége a felszabadult fővárosban először rendezett meg a Magdolna utcai Vasas Otthonban. A plakátokon eredetileg meghirdetett szóno-

²⁹ Merényi Róbertné Kovács Zsuzsannának, Kovács Zoltán lányának, Merényi Róbertnek és Merényi Miklósnak szíves közlése, amit ezúton is köszönök.

kok névsorát többször meg kellett változtatni, mert a párt első számú vezetői ezekben a napokban kerültek elő budai bűvőhelyükről. Végül Szakasits Árpád, *Ries István* és Kéthly Anna lettek a felszólalók – illegálitásból előkerülésük sorrendjében.

A zsúfolásig megtelt teremben az első szónok Szakasits Árpád volt. Beszéde közben – kissé késve – jelent meg a teremben Kéthly Anna, aki nem tudta leplezni meghatódottságát, amikor az emberek „ovációval, kitörő éljenezéssel fogadták”. Senki sem tudta, mi történt vele a németek bevonulása óta. Szakasits után kapott szót Kéthly, aki bevezetőjében felidézte a kassai Munkásotthonban 1944. március 19-én tartott ünnepi előadásának befejező mondatait: „Harcoljatok elvtársak a szabad, demokratikus Magyarországért!” Majd így folytatta: „A munkáspárt nem roppant össze, és vállalja Magyarország felépítésének nehéz munkáját”, ami nem lesz könnyű feladat – állapította meg –, mert „a régi világ védői és propagálói [...] még itt vannak, és mindent megtesznek majd annak érdekében, hogy az ország demokratizálását, a társadalom mélyreható átalakítását megakadályozzák. De kérдем én: van-e okunk arra, hogy egy új 1919-es ellenforradalomtól féljünk?” A teremben felzúgott a „nem” – számolt be a túlfűtött hangulatról a sajtó.³⁰

A *nemmel* egyetértve utalt arra, hogy 1919-cel szemben az 1945-ös nemzetközi háttér pozitív. „Ma egy gyökerében megváltozott Európában láthatnak hozzá az új világ építéséhez, hiszen egy erős Szovjetunió létezik, Anglia a harcos demokrácia országa, az Egyesült Államok hatalmas hadserege Európában harcol, Franciaország újjászületett. A kis diktatúrák is sorra megbuknak.” A magyar nép a szabadságát a felszabadító Vörös Hadseregétől kapta, és ezt meg kell becsülni – húzta alá. Bízott abban, hogy a demokratikus átalakításban a szociáldemokraták sikeresen vesznek részt, és leküzdve az ország elesett helyzetéből fakadó nehézségeket, nem kis akadályokat, megvalósíthatják történelmi álmukat, programjukat, felépíthetik a demokratikus szocializmust. Ne várjon senki biztatásra, fogja meg mindenki a munkát. „Így építjük fel a demokratikus, szabad, független Magyarországot” – fejezte be a nagy tetszéssel fogadott beszédét.

Az országos pártvezetésben Kéthly elfoglalta az őt megillető helyet, s ezt senki sem kérdőjelezte meg. A nagygyűlést követő napon, február 19-én átszervezték, és új emberekkel egészítették ki az ideiglenes pártvezetőséget (PV), majd egy hét múlva megválasztották, a szűkebb elnökséget (Politikai Bizottság, PB), amelynek Kéthly Anna is tagja lett. Számítottak rá, hogy más régi vezetők is visszatérnek, ezért helyüket fenntartották. A vezetésben a régiek domináltak: Szakasits Árpád (az 1942-ben lemondott főtitkár), Szeder Ferenc (az 1942 decemberében megválasztott főtitkár), Ries István, *Büchler József*, Kéthly Anna és mások, de vezetőségi tagok lettek néhányan a fiatalabb korosztályból is: *Bán Antal*, *Marosán György*. A főtitkári posztot a kongresszusig, továbbra is Szeder Ferenc töltötte be, a pozícióval járó feladatok de facto Szakasits hatáskörébe kerültek, amit Kéthly Anna is elfogadott, indokoltnak tartott.

A párt élvonalában Kéthly pozíciója erősödött. Az apparátusban rábízták az értelmiségiek szervezését (rövid időre), a külügyi bizottság elnökeként ő vezette a nemzetiségi és nemzetközi (külügyi) osztályt. Elnöke maradt a Nőszervező Bizottságnak, de az operatív munkát a pártközpont Nótikársága végezte, amelyet *Török Júlia* vezetett. Kéthly tagja lett a párt különböző bizottságainak (az Országos Oktatási és a Közoktatási Bizottságnak), biztos helye volt a *Népszava* és a *Szocializmus* szerkesztőségében, 1945 közepén főszerkesztője lett a *Világosságnak*, a párt délben megjelenő napilapjának, 1946 közepétől pedig a mai fogalmak szerint egy bulvár hetilapnak, a *Szivárványnak* és az újraindult *Nőmunkásnak*. Szerepet vállalt a párt tömegszervezeteinek vezetésében, pl. a pártvezetőség megbízásából ő felügyelte a Gyermebarátok Egyesületét, majd később a

³⁰ Népszava, 1945. február 20.

DOKOSZ-t, az SZDP kollégiumi szervezetét. A Magyar Magánalkalmazottak Szövetségében elnöki, majd alelnöki minőségben dolgozott (a szintén alelnök *Rákosi Mátyással* együtt).

Kéthly Anna parlamenti tevékenységét is folytatta. 1945 tavaszán, a budapesti pótválasztásokon tagja lett az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek. Nagy meglepéssel töltötte el, hogy a párt más küldötteivel együtt bekerült a törvényhozó testületbe.

Az SZDP elvi, gyakorlati politikájának alakításában és végrehajtásában Kéthly Anna a korábbinál jóval nagyobb és közvetlenebb befolyásra tett szert, hatást gyakorolhatott a napi feladatok megvalósítására, a bel- és külpolitika alakítására, a programok kidolgozására is, bár ez utóbbiban mellette fontosabb szerepet játszott Justus Pál, Ries István, Bán Antal és Szakasits Árpád. A PB, a pártvezetőség, a választmány, a kongresszus és a párt más fontos grémiumainak ülésein a napirendi kérdésekben igen határozottan és nyíltan kifejtette véleményét, a kongresszusokon előadóként és többször az ülést levezető elnökként is szerepelt. Határozatok, különböző belső pártanyagok kidolgozásában, megvitatásában szintén részt vett. Az oktatási és a mozgalmi életben is aktív volt. A magyar delegációk tagjaként képviselte az SZDP-t a szocialista pártok és szakszervezetek kongresszusain, nemzetközi fórumain. Osztályvezetőként szorgalmazta a régi nemzetközi kapcsolatok újraképzését, emellett kiterjesztését újabb testvérpártokra is. Pozícióját nemzetközi téren erősítette a német és az angol nyelv ismerete mellett az előző húsz évben létrejött széles körű ismeretsége a testvérpártok vezetőinek körében.

Kéthly sok esetben érvényesíteni tudta véleményét, különösen, amikor a vezetésben, a pártban kiéleződtek a viták. Kompromisszumos javaslatai nyomatókkal estek latba, és a megoldás felé terelték az ellentétes álláspontok képviselőit. Józanága, higgadtsága, kompromisszumkészsége és -képesége jótékonyan hatott az egyre bonyolultabbá és elentmondásosabbá váló helyzetekben. Talán még ezeknél is fontosabb politikusi tulajdonsága és adottsága volt, hogy a lényegre koncentrált, felül tudott emelkedni a kicsinyes, szubjektív, egyéni, hiúsági érdekeken. A párt és a társadalom válságos helyzeteiben racionális szemlélete háttérbe szorította még jogos indulatait is, önös szempontjait alá tudta rendelni a kollektív érdekeknek, a fő céloknak és feladatoknak. Ha kellett, világosan el tudta választani a stratégiai kérdéseket a taktikaiaktól, a fontosakat a kevésbé fontosaktól. Nő léteire tiszteletet parancsoló tekintélyt vívott ki magának a férfiak körében is.

Bizonyos hátrányt jelentett számára, hogy mintegy fél évvel később kapcsolódhatott be a munkába. Mire előkerült, az új hatalmi, társadalmi és pártviszonyok már kialakultak. A felszabadított területeken az elmenekült hivatalnokok helyébe korábban üldözöttek, az ellenforradalmi rendszerhez nem kötődő baloldali és polgári személyek léptek, akik – a szovjet katonai parancsnokok felhívásaitól ösztönözve – azonnal hozzáláttak az élet megindítását szolgáló feladatok megoldásához: a hivatalok, az iskolák, a gyárak dolgozni kezdtek, a templomok megnyitották kapuikat, megkezdődött a romok eltakarítása, az újjáépítés.

Az új hatalom intézményei számos fontos döntést hoztak: eltörölték az ellenforradalmi rendszer antidemokratikus törvényeit, faji rendeleteit, betiltották a jobb- és szélső-jobboldali, fasiszta szervezeteket, elfogadták az üzemi és a nemzeti bizottságokról szóló rendeleteket, majd a nagybirtokrendszer felszámolásáról és a földosztásról szóló törvényerejű rendeletet, és megkezdtek a földek szétosztását. Kéthly egyetértett a változásokkal, mert ezek összhangban álltak az SZDP háborús években kidolgozott és 1944–1945 fordulóján meghirdetett programjaival. Hamarosan megszületett a „Demokrácián át a szocializmushoz” jelszó, és májusban ennek módosított változata: a „Ma a demokráciáért, holnap a szocializmusért”, amely tömören, jelszószerűen tükrözte a párt közelebbi és távolabbi társadalmi célkitűzéseit.

A munkásmozgalomban új helyzet teremtdődött, mert – mint azt Kéthly a háború idején feltételezte – a legális Magyar Kommunista Párt a közélet meghatározó tényezőjévé vált. 1944. novemberől a két párt vezetői lépéseket tettek az irányba, hogy az új helyzetben rendezzék viszonyukat, helyezték új alapokra, és szabályozzák az együttműködést. Ennek érdekében a pártvezetőségek Debrecenben 1945. január 11-étől paritásos összekötő bizottságot működtettek. Pesten, január 25-én és február 8-án megállapodásokat írtak alá az együttműködésről.³¹

Kéthly energikusan látott munkához. Igyekezett minél szélesebb körben informálódni a mozgalomban és az országos politikai életben kialakult viszonyokról. Meghallgatta nemcsak saját vezetőségének tagjait, de felkereste a betegeskedő *Tildy Zoltánt*, majd elsőik között látogatta meg a mauthauseni koncentrációs táborból május végén hazatért Peyer Károlyt.

Megismerve a párt és az ország helyzetét, az új politikai, hatalmi viszonyokat, optimizmussal és bizakodással kapcsolódott be a pártmunkába. Ezzel együtt és ennek ellenére aggodalmait rövid idő után jelentkeztek, elsősorban a munkásmozgalomban történtek miatt. Foglalkoztatni kezdte pártja és az MKP viszonya. A munkásmozgalom átrendeződése az MKP megjelenésével nem lepte meg, ezzel korábban már számolt. Azaz is tisztában volt, hogy ez a politikai és társadalmi életben az SZDP számára is új helyzetet terem, mert megszűnik pártja monopolhelyzete a munkásmozgalomban, és a kommunista gondolkodású tagok, akik mindig jelen voltak a munkásszervezetekben, most az MKP-ba lépnek át. E téren megnyugtató volt számára, hogy az SZDP taglétszáma rohamosan növekedett, vonzereje a munkások, a szellemi és fizikai dolgozók körében tovább erősödött. Alapvetően nem az MKP léte foglalkoztatta, és nem is ez okozott neki problémát, hanem viszonyuk alakulása: tudnak-e majd egymásra utalt mozgalomként, normálisan, a közös cél érdekében együttműködni? Fel tudják-e számolni az ellenségeskedést és bizalmatlanságot? A közös célok érdekében hajlandók-e a korrekt együttpolitizálásra? Nem ismétlődik-e meg az 1919-es radikális fordulat? A munkáspártok tagóságának társadalmi helyzete, továbbá alapvetően hasonló programja elég biztosíték-e arra, hogy összefogjanak a magyar társadalom tényleges megreformálása érdekében a közös ellenfél, a horthysta múlthoz ragaszkodók, annak visszaállításáról álmodozók elleni politikai küzdelemben? Annál is inkább, mert – mint arra több beszédében is utalt – a múlt rendszerhez kötődő társadalmi erőket túlzottan jelentősnek tartotta, és feltételezte, hogy a baloldali törekvéseket igyekeznek majd minden módon meggátolni. Hitte, hogy a munkáspártok és az őket támogató demokratikus erők ezt az ellenállást csakis összehangolt politikájukkal lesznek képesek letörni, és az országot a romokból felépíteni, a társadalmi viszonyokat a demokratikus, majd a szocialista programok szellemében modernizálni.

Vezető társai igyekeztek őt megnyugtatni, aggályait eloszlatni. Szakasits Árpád, Bán Antal, *Száva István*, akik személyesen vettek részt a kommunistákkal folytatott illegális tárgyalásokon és az együttműködési dokumentum megvitatásában, szinte szó szerint ismertették vele az 1944. október 10-én aláírt, a két párt viszonyát új alapokra helyező megállapodás szövegét, amelyről egyébként Bán Antal és Száva István már az 1945. január végi röpiratukban említést tettek. Azt nem tudni, hogy beszámoltak-e Kéthlynek az 1945 januárjától aláírt új dokumentumokról, amelyek a két párt együttműködését a hatalmi szférában, már az új körülmények között szabályozták, és kimondták: az országos politikában együttműködnek. A február 8-ai megállapodásban a kommunista vezetők

³¹ Lásd bővebben: STRASSENREITER ERZSÉBET: A Szociáldemokrata Párt újjászerveződése (1944. október–1945. július). *Párttörténeti Közlemények*, 1971. 3. szám. 3–45.

tudomásul vették, hogy az SZDP ifjúsági és női szervezetei önállóan, az SZDP-hez szorosan kapcsolódóan működnek.

Az 1944 októberében aláírt hiteles dokumentumot nem tudták prezentálni Kéthly Annának, mert elveszettnek hitték. Feltételezték, hogy az eredeti aláírt szöveg a nyilasok által ismeretlen körülmények között meggyilkolt *Kabók Lajossal* együtt veszett el, aki a tárgyalások résztvevőjeként a dokumentumot megkapta. A megállapodást ezért *Kállai Gyula* és Száva István emlékezetből rekonstruálta.³² Kéthly későbbi, a tényt kétségbevonó állításaival ellentétben többször igyekeztek megnyugtatni őt arról, hogy ebben nem az egyesülésről, hanem az együttműködésről állapodtak meg.

Kéthlyt azonban – úgy tűnik – nem sikerült megnyugtatni, mindenekelőtt azért nem, mert az MKP politikája, tagjainak mindennapi tevékenysége, magatartása ellentmondott a deklarált állításoknak. Kéthly alig pár hete vett részt a pártéletben, amikor az MKP nőszervezete, az MNDSZ delegációja, élén a korábbi szociáldemokrata nőmozgalmi vezető társal, az ekkor már MKP-tag *Gárdos Mariskával*, március elején felkereste őt, és azt javasolta neki, hogy a demokratikus erők összefogása érdekében az SZDP oszlassa fel női és ifjúsági szervezetét, és olvadjon be az MNDSZ-be, illetve a MADISZ-ba, az MKP irányította tömegszervezetekbe.³³ Az MKP képviselői a koalíciós pártok vezetőitől is ezt kérték, közülük egyesek hajlottak a javaslat elfogadására.

Kéthly Anna – akárcsak február első napjaiban Büchler József – elutasította az MKP hegemoniáját elősegítő egyesülési javaslatot. Hajlandó volt támogatni az SZDP női és ifjúsági szervezetének, a SZIM-nek az együttműködését az MNDSZ-szel, illetve a MADISZ-szal közös akciókat, feladatokat elvégezni, de az önfeladásról, a beolvadásról nem tárgyalt sem ekkor, sem később. Az MNDSZ-t Kéthly politikailag parttalan, egyfajta polgári jótékonyági szervezetnek tekintette, amelyben a kommunistáktól a jobboldali polgárasszonyokig gyülekeztek a nők. Ezzel szemben a saját nőmozgalmától azt várta, hogy tagjait szocialista nevelésben részesítse, hogy a társadalom tudatos, politikailag, szakmailag képzett tagjaivá, vezetőivé váljanak, és felkészítse őket a demokratikus és a szocialista feladatok végzésére. Ennek az elvárásnak, nevelésnek pedig szerinte csak az SZDP szervezeti keretein belül működő, saját nőszervezete felelhetett meg. Kéthly mindvégig kitartott e felfogása mellett. A nőmozgalmat ezen elvek és politikai célkitűzések szellemében vezette. Később is ellenezte a pártifjúsági szervezet, a SZIM önállóságának feladását és beolvasztását a MADISZ-ba. Ezekben az ügyekben egyébként a pártvezetés egységes álláspontját képviselte.

Az általa követett nőpolitika legfontosabb céljának az elnyomott, jogfosztott nők „társadalmi, politikai, emberi felszabadítását” tartotta; szót emelt a nők egyenlőségéért, pl. a szavazati jogok területén; a férfiakkal azonos jogokért a munkában és a tanulásban, hogy a felsőfokú intézményekben is bekerülhessenek. Jelképes volt, de az erről szóló törvény vitájakor a nemzetgyűlésben ő elnökölt.

Kéthly számára az alapvető gondot továbbra is a munkáspártok tisztázatlan viszonya okozta. Aggályait növelte, hogy az MKP vezetése az SZDP hivatalos álláspontjának ismeretében sohasem adta fel az egységesítési politikáját, és időnként – kimondottan zavar-keltés céljával – előállt a fúziós javaslattal, amit a szociáldemokrata vezetés károsnak tartott, és sokáig következetesen elutasított. Az egyesülési propagandával az MKP az ellentéteket élte, az eredményes és politikailag szükséges együttműködést zavarta, és szí-

³² A Szakasits Árpád és Kállai Gyula által aláírt eredeti dokumentum 1956 októberében került elő Rákosi Mátyás páncélszekrényéből. Közli: *Dokumentumok a forradalmi munkásmozgalom történetéből, 1935–1945*. Kosuth Könyvkiadó, Bp., 1964. 561–565.

³³ Lásd erről: STRASSENREITER ERZSÉBET: *A Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom története, 1944. október–1948. március*. Gondolat Kiadó, Bp., 2007. 296 p.

totta az SZDP-tagok körében a kommunistákkal szemben egyébként is lappangó bizalmatlanságot. Az MKP vezetése mégsem adta fel „beolvasztási igényeit”, később is élt ezekkel az SZDP-ben éles vitákat és ellentéteket szító akciókkal.

Az MKP erőszakossága és makacssága Kéthly Annának azt a gyanúját támasztotta alá, hogy az illegális megállapodás valójában nem arról szólt, amit elvtársai elmondtak neki. Ez a meggyőződése a későbbi hónapokban, években csak erősödött, amikor az MKP nem válogatott módszereiben, hogy először kiszorítsa az SZDP-t a hatalom fórumaiból, majd pedig az egyesülésre kényszerítse. Az MKP napi politikai gyakorlata tehát cáfolta mindazt, amiről politikustársai beszámoltak neki, így saját vezetőivel szemben is nőtt a bizalmatlansága. Meg volt győződve arról, hogy az MKP nem követné ezt a politikát, ha Szakasitsék nem az egyesülésről állapodtak volna meg vele az illegalitásban.³⁴

Az MKP vezetőivel szembeni bizalmatlansága emiatt már 1945 közepétől fokozatosan erősödött, és ez kölcsönös volt. A kommunista vezetés körében az növelte az egyébként is erős szociáldemokrata ellenes averziókat, hogy ezeket az egyesülési javaslatokat a másik oldalon mindig mereven, és élesen elutasították. A Kéthlyvel szembeni kezdetben is meglévő, de látens ellenérzésüket táplálta korábbi politikai tevékenysége, amelynek során többször bírálta az illegális kommunistákat. Kéthlyt általában negatívan ítélték meg, megjelenését a politikai életben a vezetők ellenszenvvel, sőt némelyek némi gyűlölettel fogadták. Az egyesülési javaslatokat – nota bene a pártvezetőséggel együtt – elutasító magatartását a korábbi antikommunista beállítottságával magyarázták. Rákosi Máttyás – a belső bizalmas körökben – Kéthlyt már 1945 májusában az SZDP szélsőjobb-oldali vezetői közé sorolta.³⁵

Kéthly azonban pártja vezetőinek más jellegű lépéseit, döntéseit is értetlenül fogadta. A szakszervezeti mozgalmat szerinte nem a kommunistákkal közös irányítás alá helyezték, hanem „átengedték a kommunistáknak”, amit helytelenített. Nem tudni, hogy Bán és Szakasits informálták-e őt arról, hogy 1945 januárjában, amikor Pesten a szakmai szövetségeket és a Szakszervezeti Tanácsot újjászervezték, a kommunisták „formálisan” elálltak saját szakszervezetek létrehozásától az addig egységes mozgalom megőrzése érdekében, és elfogadták a „paritás” elvét is. Az 1945. január 24-én aláírt megállapodás értelmében a szakmai szövetségek vezetőségeit és a Szakszervezeti Tanácsot paritásos alapon alakították meg, a vezető funkciókat fele-fele arányban töltötték be, és közösen vezették ezeket a fontos munkásszervezeteket, kizárták – egy időre – a pártrivalizálást. A Szaktanácsot 1945. február 7-én, paritásos alapon alakították meg, a szakmai szövetségek vezetőségeiben is többé-kevésbé 50% SZDP, 50% MKP arányban töltötték be a pozíciókat. Az ideiglenes főtítkár a kommunista *Kossa István*, az ideiglenes elnök a szociáldemokrata *Kisházi Ödön* lett.

Amikor Kéthly Anna megismerte a szakszervezetekben kialakult helyzetet, akkor az MKP – Rákosi nyomására – már nem tartotta magára nézve kötelezőnek a „paritást”, nem tekintette ezt a szakszervezetek vezetését rendező elvnek, és nem is burkoltan a többség megszerzésére törekedett, a szociáldemokratákat lépcsőről lépcsőre igyekezett háttérbe szorítani. Kossa pártja intenciói szerint kezdte irányítani a szakmai szervezeteket és a Szaktanácsot. Kéthly ezért egyre erősebben bírálta pártja vezetőinek a közös vezetésről hozott döntését. Később is az volt a véleménye, hogy az SZDP vezetői eladták a szakszervezeteket, amelyek korábban mindig az SZDP tömegbázisát alkották. Erélyesebb fellépést sürgetett a kommunisták szakszervezeti politikájával szemben.

³⁴ Ezt a véleményét egyébként haláláig fenntartotta, az emigrációs MSZDP kiadványaiban és az emigrációs *Új Írásban* számos cikkben vitába szállt az egyesülés otthoni ünneplésével, felfogásával.

³⁵ Dokumentumok Rákositól-Rákosiéról (Közreadja: VASS HENRIK), *Múltunk*, 1991. 2–3. sz. 244–288. – Rákosi levele Georgi Dimitrovhöz, 1945. május 5. 271.

A szakszervezetekben történtek miatt a két párt között súlyos nézeteltérések támadtak, amelyek 1945 végén érték el a csúcspontot. Ekkor a szakszervezetek „első szabad kongresszusukra” készültek, amit 1945. december 2-ára tűztek ki. A kongresszus előkészítése során a kommunisták azzal a követeléssel álltak elő, hogy a megválasztandó új Szaktanácsban nekik kettővel több helyet biztosítsanak. A vita odáig fajult, hogy Kisházi Ödön elnök – pártja vezetőségével egyeztetve – bejelentette: a szociáldemokraták kiválnak, és megkezdik saját szakszervezetek szervezését ha a kommunisták ehhez ragaszkodnak. Végül egyfős többségben állapodtak meg: a Szaktanács 19. tagja a semlegesnek mondható szociáldemokrata *Reisz Móríc*z lett, s ezzel átmenetileg lezárták a vitát.³⁶ A helyzet azonban később sem javult. Kossa az MKP irányítása alá igyekezett vonni a szakmai szövetségeket, a vezetőségekben saját pártja javára billenteni a tagok arányát. Ez a politika éllezte a munkáspártok közötti vitákat, nehezítette az együttműködést. Az 1947-es választások alkalmával Kossa a szakszervezeteket nyíltan felszólította a kommunisták melletti kiállásra, és úgy rendelkezett, mintha a szakszervezeti tagok és vezetőségek az MKP-hoz tartoznának.

Kéthly azzal sem értett egyet, hogy az MKP nyomására néhány radikális szociáldemokrata vezető az SZDP 1944 előtti politikáját elítélően kezdte értékelni. Ellenezte, hogy az akkori vezetőket a vádlottak padjára ültessék, és lényegében kiiktassák őket az új politikai vezetésből. Helytelenítette, hogy a párt két miniszterét, *Valentiny Ágostont* és *Takács Ferencet* 1945 júniusában az MKP nyomására, Ries Istvánnal és Bán Antallal váltották föl. Ugyanakkor nem támogatta azokat a vezetőket, így Peyer Károlyt sem, akik nem vették figyelembe az új helyzet követelményeit, és az 1944 előtti pártpolitikát akarták szinte változatlanul folytatni. Kéthly ezt veszélyesnek tartotta, mert a szocialista irányú fejlődésnek – az ő felfogásában is – alapfeltétele volt a két párt együttműködése, hiszen felismerte: a jelentős hazai reakcióval szemben a munkáspártok egymásra vannak utalva. Kéthly Peyer pártellenes politikai törekvéseit, pártbomlasztó akcióit elítélte, de kizárását ellenezte, hogy ezzel megakadályozza hogy a múltban az ellenforradalmi rendszer ellen küzdő vezetőket az MKP, a BM és az ÁVO közreműködésével esetleg börtönbe juttassák. Peyer Károlyt maga is bírálta, diktatórikus vezetési stílusát kifogásolta, mégis sokáig védelmezte őt és társait, ellenezte kizárásukat. Akkor fordult szembe ő is Peyerrel, amikor a veterán politikus 1947. augusztus elején átlépett a Magyar Radikális Pártba, hogy az augusztus 31-ére kiírt nemzetgyűlési választásokon képviselőjelöltként indulhasson. Ettől kezdve Kéthly megszakított vele minden kapcsolatot.

Bizalomtalanul fogadta a taglétszám rohamos fejlődését, és a korábbi „manufaktúrális”, mondhatni „családias” állapotok megszűnését, az SZDP tömeg- és néppárttá átalakulását. Nehezen lehetett átlátni, hogy a párthoz milyen tömegek csatlakoznak, mit képviselnek, milyen céllal lépnek be. Úgy vélte: a politikailag képzetlen tagok könnyen elhagyhatják a mozgalmat, a vezetőség nem tudja érvényesíteni náluk politikai akarátát, programját. Végül tudomásul vette a tömegek érdeklődését a szociáldemokrácia iránt, de igen fontosnak tartotta ideológiai, politikai nevelésüket és a pártban a strukturális változások végrehajtását, a vezetési stílus, a pártpolitika működési szabályainak a megváltozott helyzethez igazítását, a szervezeti szabályzat módosítását. E feltételekkel támogatta a párt tömegbefolyásának szélesítését, hiszen az SZDP bekerült a hatalomba, kormányzati tényezővé vált, tömegbázisának alakulása közvetlenül befolyásolta politikájának súlyát és sikerét a nemzeti feladatok megoldásában.

1945 tavaszán–nyarán Kéthly a maga és a párt számára lényegében három fontos feladatot fogalmazott meg. *Először*: minden módon meg kell védeni a demokráciát; a párt

³⁶ PIL H-k-259 – Kisházi Ödön visszaemlékezése.

tagságával, a tömegekkel pedig meg kell értetni a demokrácia fontosságát, kizárólagosságát a társadalmi élet átalakításában. *Másodszor:* ragaszkodni kell az SZDP önállóságához és függetlenségéhez, ellen kell állni a radikalizmusnak általában, konkrétan a párton belülinek és minden kívülről, az MKP felől jelentkező erőszaknak, éppen úgy, mint a jobboldalról jövő támadásoknak. *Harmadszor:* biztosítani kell az SZDP nemzetközi hátterét, erősíteni kell a kapcsolatokat, elsősorban a környező országok szocialista pártjaival, továbbá az európai szocialista pártokkal és a szerveződő Szocialista Internacionáléval, illetve rajta keresztül a nemzeti szociáldemokrata pártokkal és kormányokkal. A külpolitikában kiemelten fontosnak tartotta a barátság erősítését a Szovjetunióval. Tevékenységében egyre tudatosabban kaptak helyet ezek a feladatok, célok.

1945 második felétől bővültek a lehetőségei. 1945. augusztus 18–20-án az SZDP megtartotta első szabad kongresszusát, amelyen több beszéd hangzott el a bel- és a külpolitikáról, a gazdasági helyzetről. Kéthly Anna a demokratikus közoktatás bevezetésének fontosságáról tartott előadást, de az alkalmat felhasználta arra, hogy szélesebb értelemben a demokráciáról is kifejtse véleményét, és a párt országos fórumán először ismeresse a magyar társadalom demokratikus átalakításával kapcsolatos nézeteit. Senkinek sem maradt kétsége aziránt, hogy elkötelezett híve a demokratikus politikai rendszernek, és ellenzője, ellensége mindenféle diktatúrának.

A beszámoló és a vita után jóváhagyták a „Munkaterv” című programot (Kéthly a közoktatásról szóló fejezet kidolgozásában vett részt), a módosított szervezeti szabályzatot (az idevonatkozó paragrafusok rendezték a párt-, az ifjúsági és a női szervezetek kapcsolatát, helyét a mozgalomban), és megválasztották a vezetőséget.

A kongresszus és a gyakorlati program hangsúlyozottan reprezentálta, hogy az SZDP a nemzet és a szocialista munkásmozgalom szerves része; fő feladatának az ország újjáépítését, a társadalom demokratizálását tekinti; a nemzeti politikában önálló és független politikai erőként vesz részt, szövetségi politikáját is önállóan alakítja; a koalíciós partnerekkel, a demokratikus erőkkel tisztességes együttműködésre törekszik; legközelebbi partnerének, természetes szövetségeseinek továbbra is az MKP-t tekinti.³⁷ A kongresszus megerősítette a párt szlogenjét: „Demokrácián át a szocializmushoz!”

A kongresszus lezárta az ideiglenesség időszakát, és megválasztotta a 21 tagú vezetőséget, amelynek összetétele nem sokban változott az addigiakhoz képest. A legfeltűnőbb az volt, hogy Peyer Károly nem kapott elegendő szavazatot, mert a vele szemben favorizált Takács Ferenc 17 szavazattal megelőzte őt. Peyer Károly nemcsak a Szakszervezeti Tanácsban viselt funkcióját, hanem a pártban több mint másfél évtizeden át biztos helyét is elveszítette, és kiszorult a szociáldemokrata mozgalom vezetéséből. Ettől kezdve a párt jobboldali ellenzékeként tevékenykedett, és mindent elkövetett annak érdekében, hogy visszakerüljön a párt élére, amivel a következő hónapokban, években a vezetőségnek – és Kéthly Annának is – sok gondot okozott.³⁸

Kéthly tevékenységét a párt elvi és politikai alapállása határozta meg, amely a saját és a pártvezetőség, az egész mozgalom elveivel, törekvéseivel megegyezett, biztosította a koalíciós együttműködést, bár kisebb-nagyobb mértékben el is tért a többi párt programjától. Kéthly sokoldalú párt- és közéleti tevékenységében korrektül és fegyelmezetten képviselte a párt vezető fórumain, a viták során kialakult többségi döntéseket, állás-

³⁷ A Szociáldemokrata Párt 35. kongresszusi jelentése az 1945–1946. évekről. 1947. január 31.–február 3-án. A Szociáldemokrata Párt 1945. augusztus 20-án megválasztott vezetőségének jelentése az 1947. január 30.–február 3-i 35. országos pártgyűléshez. Bp., 1945. 1.

³⁸ STRASSENREITER ERZSÉBET: A polgári ellenzék oldalán. Peyer Károly politikai pályafutása 1944 után. *Párttörténeti Közlemények*, 1983. 4. sz. 83–130.

foglalásokat. Az SZDP-t a magyar demokrácia fő letéteményesének tekintette, védte, és fontosnak tartotta a párt belső demokráciáját, és szemben állt a diktatórikus vezetési módszerekkel. Nem tudta és nem akarta akceptálni az MKP diktatórikus vezetési stílusát. Elutasította azt, hogy az MKP – és kiemelten Rákosi – az SZDP-re kényszerítse saját politikáját, pártjára folyamatosan nyomást gyakoroljon. Az SZDP hatalmi, mozgalmi, társadalmi pozícióinak gyengítésére, önállóságának és függetlenségének feladására irányuló követeléseket Kéthly később is mindig elutasította.

A pártvezetőség a kongresszus után bevonta Kéthlyt a koalíciós nagypolitikába. A témától függően részt vett a koalíciós partnerekkel folytatott két- és többoldalú tárgyalásokon, a pártközi értekezleteken, a koalíciós partnerekkel külön-külön rendezett találkozókön, megbeszéléseken. Pártközi tárgyaláson először 1945. augusztus 21-én volt jelen Szakasits Árpád és Marosán György társaságában, amikor megalakították az Országos Nemzeti Bizottságot (ONB). Ennek az SZDP részéről mindhárman tagjai lettek. Az ONB elnökévé Tildy Zoltánt, társelnökeivé Kossa Istvánt, *Kovács Imrét*, Rákosi Mátyást és Szakasits Árpádot; főtitkárrá *Rajk Lászlót*, titkárrá *Halász Alfrédet* (SZDP), ügyvezető titkárrá *Rosta Lászlót*, jegyzővé *Szent-Iványi Sándort* választották.³⁹ Az 1945. szeptember 6-át követő pártközi értekezleten az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságát alakították meg, amelybe az SZDP részéről Kéthly Anna is bekerült Faragó László, Kisházi Ödön, *Pintér János*, Szakasits Árpád, Szeder Ferenc, Takács Ferenc társaságában. A szociáldemokrata delegátusok mind a régi pártvezetés prominensei voltak és egyben az új vezetőség tagjai is.⁴⁰

Kéthly Anna politikai tevékenysége előtt ezek a pozíciók új perspektívákat nyitottak. Személyét, politikai magatartását a demokratikus polgári körökben is elfogadták, sőt favorizálták. Az 1945. október 3-án létrejött Magyar–Amerikai Társaság vezetőségi tagja lett, ezután hamarosan a Magyar–Angol Társaság vezetőségébe is bekerült. A Magyar–Amerikai Társaság alakuló ülésén beszédet tartott, amelyben dicsérte az amerikai demokráciát, a politikai rendszert és a két ország közös történelmi múltját, örökségét. A magyar demokráciát szembeállította az amerikaival, és követendő példának állította a magyar társadalom elé. Korábbi megnyilvánulásaitól eltérően szinte semmiféle disztinkciót nem tett a két ország társadalmi viszonyai, lehetőségei, helyzete közé, éppen ezért feltűnő volt ez a beszéde.

Augusztus elején ismertté vált, hogy hamarosan községi és nemzetgyűlési választásokat tartanak. A pártok megkezdték a felkészülést, összeállították az új választójogi törvényre vonatkozó javaslataikat, amelyeket a pártközi értekezletek sorozatán vitattak meg, és kidolgozták a végleges törvénytervezeteket. A készülődés felpezsdítette a politikai és a pártéletet.

Az MKP augusztus elejétől erőltette, hogy az október elejére kitűzött fővárosi és községi választáson a két munkáspárt – csökkentendő az elkerülhetetlen egymás elleni harcot – induljon közös listán. Az SZDP vezetősége – napirendre tűzött kongresszusa miatt – a döntést az új vezetőségre hárította, amely vállalta a vita lebonyolítását. Az SZDP-ben Rákosi ötletét széles körben kezdték vitatni. A történetírásban arról nem esik szó, hogy az MKP-ban sem támogatta mindenki ezt a megoldást. Az MKP budapesti titkárai közül többen utasították el, mint támogatták az augusztus elején tartott értekezletükön a Rákosi által személyesen előterjesztett elképzelést. Ennek ellenére, végül is Rákosi javaslata

³⁹ *Pártközi értekezletek, politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948.* A dokumentumokat válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta HORVÁTH JULIÁNNA, SZABÓ ÉVA, SZÜCS LÁSZLÓ, ZALAI KATALIN. Napvilág Kiadó, Bp., 2003. 95.

⁴⁰ I. m. 106.

győzött, és ez véget vetett az MKP-ban a további vitának. Az SZDP-ben ezzel szemben augusztus 22-étől egy héten át a különböző vezetési fórumokon folyt a vita, főként azért, mert kezdetben biztos volt, hogy a párt önállóan indul, és ezt az MKP javaslata keresztülhúzta. A vita során számos pró és kontra érv hangzott el, és a többség a közös lista ellen foglalt állást. Köztük Kéthly Anna is, aki a párt önálló és független politikai fellépésének korlátozását látta a javaslatban, és másokkal együtt attól tartott, hogy emiatt számosan a polgári pártokra fogják adni voksukat. Végül is augusztus utolsó napjaiban, a pártvezetőségben lebonyolított újabb szavazás egyfős többséggel az egységlistas választás mellett döntött. Kéthly, bár nemmel szavazott, a döntés után a közös lista mellett kampányolt.

Közben szeptemberben összeült a nemzetgyűlés, ami többek között elfogadta az új választójogi törvényt, és más korábbi rendeleteket is törvényerőre emelt (pl. a márciusi földreformról szólót). Kéthly a választójogi törvénnyel kapcsolatban kifejtette azt a véleményét, hogy „a demokrácia ellenségeit nem illetik meg a demokratikus jogok”, és amellett kardoskodott – Ries István igazságügyi miniszterrel együtt –, hogy a demokrácia ellenségeitől minél szélesebb körben vonják meg a szavazati jogot. Ezt a célt nem érte el az SZDP, a koalíciós pártok között kompromisszumos megoldás született, s mintegy 400 000 embert zártak ki a választásokból.

A munkáspártok a fővárosi és környéki választásokon közös listán indultak, de az a reméltnél gyengébb eredményt hozott. A Kiszgazdapárt a fővárosban 50% feletti, a munkáspárti Egységlista pedig 42% feletti szavazatarányt ért el. Kéthly – és a közös listát ellenző többi vezető – igazolva látta magát, és ettől kezdve az SZDP vezetősége és tagsága kitarzott az eredeti döntés mellett: a nemzetgyűlési választásokon a párt külön induljon. Ezt egyébként az MKP-ban is kimondták már a közöslista-javaslat előtt, amikor Rákosi augusztus elején a budapesti titkárokkal tartott értekezleten közölte: az „egylistas részvétel” nem vonatkozik a nemzetgyűlési választásokra.⁴¹ Ezután már az ettől eltérő közös listás javaslatokat, megoldásokat a pártok – többek között az SZDP ellenállása miatt – elvetették.

1945. november 4-én önálló pártlistákon megtartották a nemzetgyűlési választásokat. A koalíciós, illetve a munkáspárti megállapodások ellenére – azaz, hogy egymás ellen nem vezetnek durva kampányt – éles vita robbant ki az MKP és az SZDP között. Peyer propagandakampányában – saját pártja vezetésének politikája mellett – az MKP-t is élesen bírálta. Az MKP durva rágalommal válaszolt, azt állítva: a magyar nép azért nem harcolt a fasiszták ellen, mert Peyer ezt megakadályozta. Az alaptalan politikai vádak egyértelműen az SZDP-nek szóltak. Elkerülendő a vita elmérgesedését, a pártvezetőség visszautasította a vádakokat. Peyert megrótták az SZDP az MKP elleni támadásai miatt, de megvédte a párt múltját és Peyer is.

Az MKP egyre nyíltabb szociáldemokrata-ellenes politikáját a vezetőségi üléseken Kéthly – többi vezető társával együtt – ekkor már mind gyakrabban bírálta, és elítélte az SZDP elleni nyílt és látens akcióit, agresszív politikai lépéseit. Véleményét Kéthly korrektil, nem a nyilvános fórumokon fejtette ki, mert ezt nem tartotta a mozgalom számára elfogadható megoldásnak. Vallotta, hogy a viták nyilvánosságra hozatala csak az ellentéteket szítja, és a valódi politikai ellenfelek kezére játszhat. A belső pártfórumokon sürgette az MKP iránti „engedékeny politika” feladását és az erélyesebb fellépést. 1946-tól már nem vállalta az SZDP-MKP összekötő bizottsági ülésen való részvételt sem, mert az MKP vezetők – mindenekelőtt Rákosi – tárgyalási stílusát sértőnek, elfogadhatatlannak tartot-

⁴¹ PII X/38. f. Az MSZMP Budapesti Bizottsága Archivuma (BBA). Az MKP budapesti titkárainak értekezlete. 1945. augusztus 2.

ta. „Rákosival csak akkor találkoztunk – a parlamenten kívül – mikor a két párt valamilyen közös akcióra készült – írta a későbbiekben. – De legtöbbször erre sem vállalkoztam, mert nem bírtam azt a fölényt, magabiztos hangját, amivel kérdéseket elintéztettek akart nyilvánítani.[...] Végül is azt kértem az elnökségüinktől, hogy mentsen fel engem attól, hogy a két párt hasonló tárgyalásain részt vegyek. Helyettem Szélig Imrét küldték ki, aki makacsul tudta megvédeni saját álláspontunkat.”⁴²

A nemzetgyűlési választásokon a Kisgazdapárt 57%-on felüli eredménnyel győzött. Az SZDP vezetése és tagsága nagy győzelmet várt, ettől remélte biztosítani önálló létezését az MKP-val szemben, a párt szükségességét és politikájának társadalmi bázisát. A munkáspártok azonban a külön listákra sem kaptak sokkal több szavazatot, mint az egy-séglistára. Az SZDP a 17,4%-ával ugyan megelőzte a 16,9%-ot kapott MKP-t, ezzel a második helyen végzett, de a különbség elenyésző volt, ami a vezetőket és a tagságot váratlanul érte, megdöbbenet. Kis vigaszt jelentett, hogy a Budapest környéki községekben és városokban az SZDP magasan vezetett, megőrizte hagyományos, történelmi bázisát, és a fővárosban is lényegében egyenlő arány alakult ki.⁴³

A csalódás mellett megnyugtató volt, hogy az MKP is elszámította magát, mert nem sikerült megelőznie az SZDP-t. Ez mindkét pártot rádöbbenet arra, ha a baloldali programot meg akarják valósítani, össze kell fogniuk, egyik számára sem jött el az önálló, a másik párttól független politizálás ideje. Az eredmény másfelől az SZDP-nek azt is sugallta, hogy az MKP nincsen jobb helyzetben nála, nyomásának nem kell engedni, sőt politikai harcában az SZDP nélkül nem ér el eredményt, tehát még függ is tőle. Ezt támasztotta alá az SZDP választások után decemberben megtartott választmányi ülése, amely egyértelműen állást foglalt amellett, hogy az SZDP erőteljesebben védelmezze politikai érdekeit a koalíciós pártokkal, köztük az MKP-val szemben is.

Az MKP kénytelen volt tudomásul venni, hogy egyelőre szüksége van az SZDP-re, mert sem a hazai, sem a nemzetközi helyzet nem kedvez valamiféle 1919-re emlékeztető radikális, diktatórikus fordulatnak. Ezért visszafogta szociáldemokrata-ellenességét, nem szervezett belső akciókat sem, leszámítva a szakszervezeti vezetésben a többség követelését, amiről már írtunk. A választásokat követő kormányalakítási tárgyalások is a megállapodás szellemében zajlottak, a pártok ugyan vitatkoztak a posztok elosztásáról, de a viták és egyeztetések mentesek voltak a durva vádaskodásoktól. Az FKGP is belement a kormány 50–50%-os összetételébe, mert az erős befolyással rendelkező és vele szemben álló szervezett baloldal nélkül aligha kormányozhatott volna sikeresen. Az FKGP szem előtt tartotta a SZEB jelenlétét is, amelynek a nemzetközi szerződések és a január 20-án a magyar ideiglenes kormánnyal kötött fegyverszüneti megállapodás alapján joga volt beleszólni bizonyos döntésekbe, befolyásolni a koalíciós pártok közötti viszony alakulását.

Az SZDP vezetői, Kéthly Anna is, a kormányalakítási tárgyalásokon végsőkéig harcoltak azért, hogy megszerezzék a Belügyminisztériumot, amely addig a Nemzeti Parasztpárt (NPP) kezében volt. A tárcára azonban az MKP és az FKGP is igényt tartott. Amikor az SZDP-nek ez nem sikerült, akkor a BM megosztását javasolták, majd egy részterületét igényelték. A hosszan tartó vitát végül is a SZEB vezetője, Vorosilov marsall zárta le azal, hogy az MKP-nak juttatta a BM-t. A kommunista párt Nagy Imrét delegálta az élére, az SZDP államtitkári tisztséget kapott Kiss Roland személyében, a budapesti főkapitányhelyettes pedig Balassa Gyula lett.⁴⁴ Az SZDP megtartotta a választások előtti hatalmi po-

⁴² Kéthly Anna levele Gosztönyi Péterhez, 1973. augusztus 15. (*Lásd kötetünk 91. dokumentumát!*)

⁴³ HUBAI LÁSZLÓ: A szociáldemokrata párt a parlamenti választásokon 1922–1947. *Múltunk*, 1997. 2. sz. 119–145.

⁴⁴ *Pártközi értekezletek*, 150–169.

zicióit, három minisztere bent maradt a kormányban. Az új miniszterelnök-helyettesi posztot Szakasits Árpád és Rákosi Mátyás töltötte be.

A nemzetgyűlési választások gyengébb eredményét Kéthly esetében feleltette az, hogy a hatalmi pozíciók elosztásakor a képviselőházban fontos helyre került: pártja javaslatára a Ház egyik alelnökének választották.⁴⁵ Elnöke lett a 69 tagú szociáldemokrata parlamenti frakció Intézőbizottságának (IB) is, amire nagyon büszke volt, mert ezt a posztot korábban hosszú évekig, az általa nagyra becsült, nyilasok által meggyilkolt Mónus Illés töltötte be. Az IB titkárává Mónus Illésné Koronya Jolánt nevezték ki.

A Ház alelnökeként bővültek a lehetőségei a koalíciós együttműködés támogatására, a pártok közötti ellentétek csökkentésére. Kéthly a parlamenti munkának a korábbiánál is nagyobb jelentőséget tulajdonított, hiszen az erőviszonyok nemcsak az országban, hanem a parlamentben is jelentősen megváltoztak. Az SZDP számára a parlamenti munka jelentősebbé vált, nagyobb lett beleszólása a kormányzásba, a törvényhozásba. Kéthly Anna tevékenységének fő terepe tehát ismét a nemzetgyűlés lett, ahol felelősségteljesen és határozottan látta el feladatát, vezette a parlamenti üléseket, a vitákat, amelyek olykor igen éles összecsapásokba torkolltak. Rövid idő alatt belerázódott ebbe a munkába, hiszen 22 éves parlamenti tapasztalatai is segítettek. Számára a parlament a politikai együttműködésnek, a demokrácia gyakorlásának a párténál jóval szélesebb terepe volt. Jóval kevesebbet szólt meg az üléseken, mint korábban mindössze négyszer-ötször, ám ezek a beszédei minden esetben jelentősek voltak.

A baloldali erők és pártok összefogása 1945–1946 fordulóján megerősödött, amikor az FKgP vezérkara egyre hangosabban követelte az „arányosítást”, azaz a választási eredményeknek megfelelő hatalmi pozíciókat,⁴⁶ ami a végrehajtó hatalom minden szintjén kiszagdapárti többséget eredményezett volna. Kéthlyt aggasztotta a kiszagdák „jobbra húzó” politikája, mert úgy tapasztalta, hogy a „demokrácia eszközével” Magyarországon visszajöhet a régi rendszer, bekövetkezhet az 1944 előtti viszonyok egyfajta visszarendeződése. Kéthly nem volt az ún. „abszolút demokrácia” híve, demokráciakoncepciójának megfelelt, hogy a baloldali erők politikai nyomással kényszerítsék a kiszagdapárti vezetést a visszakozásra. Kéthly a „jobboldal” előretörési kísérleteit látva nem ellenezte a SZEB és a szovjet csapatok jelenlétét, ebben a baloldal háttérének biztosítását látta. 1946 februárjában, az SZDP parlamenti frakciójának egyik ülésén a szovjet csapatok kivonását követelő Peyernek válaszolva, leszögezte: Magyarországon olyan erős a reakció, hogy a baloldali erők addig lehetnek biztonságban, amíg a szovjet csapatok itt-tartózkodnak.⁴⁷

Az elszabadult infláció, az ország gazdasági mélypontja miatti nyomor, az újjáépítés óriási erőfeszítéseket követelt. Mindezek robbanásig élezték a politikai feszültségeket. Kéthly ebben a helyzetben is előtérbe helyezte a megállapodások, a kompromisszumok útját, módszereit. A megoldást nem a baloldali diktatúra irányába tett lépésekben látta, hiszen azok szűkítették a lehetséges szövetségesek körét, és nehezítették a baloldal érdekeinek érvényesítését.

A 1946. január 19-én az MKP Politikai Akadémiáján Rákosi Mátyásnak „A népi demokrácia” címen megtartott előadásához – az MKP felkérésére és pártja vezetőségének döntése alapján – Kéthly szólt hozzá.⁴⁸ Hosszú beszédében többek között kifejtette véleményét a 19. század polgári demokráciája és a 20. század szocialista demokráciája kö-

⁴⁵ PIL 283. f. 3/37. és 38. ó. e. – Kéthly Anna eredetileg Peyer Károlyt javasolta a Ház elnökének, hozzáfűzve: ha ez nem megy, akkor szívesen elvállalja a pozíciót.

⁴⁶ VIDA ISTVÁN: A Független Kiszagdapárt politikája 1944–1947. Akadémiai Kiadó, Bp., 1946. 34–81.

⁴⁷ PIL 283. f. 8/1. ó. e.

⁴⁸ „A magyar népi demokrácia útja” – Rákosi Mátyás előadása az MKP Politikai Akadémiáján. 1946. január 19-én. Felkért hozzászólók: Kéthly Anna (SZDP) és Nagy Ferenc (FKgP). Kiadja az MKP, 1946.

zötti különbségekről. Definíciója a következőképpen hangzott: „Én, a szociáldemokrata azt mondom, hogy a demokráciát csak annak hármasságában fogadom el. A társadalmi és politikai demokrácia, amely az »Emberi Jogok Kiáltványában« és a »Függetlenségi Nyilatkozatban« megteremtette az ember egyenlőségét, megfogalmazta az ember beleszólási jogát a politikai intézmények megalkotásába és kialakításába, ez a két elem hatástalan és értéktelen a harmadik, a hiányzó elem nélkül és ez a gazdasági elem.” Ez azonban expressis verbis a polgárság politikájával ellentétes követelés volt. Ez az álláspont a polgári demokrácia bizonyos fokú bírálatát és korrekcióját jelentette a szocialisták antikapitalista alapelvének bázisán.

Ugyanakkor – ennek szellemében – nyíltan szembefordult nemcsak a jobboldali, hanem a baloldali diktatúrával is. Rákossal ellentétben, aki csak a jobboldali veszélyre irányította a tüzet, Kéthly állította: jobbról és balról is vannak, akik „a funkciózavarok elleni orvossággént, megoldásként a diktatúrát keresik. Ki-kí a maga diktatúráját, az egyik a »szakértelem«, a másik a proletártöbbség jogán. Természetesen egyik sem orvosság, és egyik sem tudná megoldani a kérdéseket.”

Ekkor úgy látta, hogy két problémával kell szembenézni: a demokratikus élmények hiányával és a demokrácia értelmezésének különbözőségével. Egyetértett azzal, hogy „nekünk a saját demokráciánkat saját tapasztalatunkkal kell felépítenünk”, ami nehéz, de nem megoldhatatlan feladat. S a népnek azt is meg kell mondani, hogy ez nem könnyű, nem kelthetnek illúziókat, meg kell érteni, hogy „a dolgozó ember érdekeivel azonos a demokrácia”, s ezért érdemes áldozatokat hozni. Támogatta tehát azt a gondolatot és felfogást, amely szerint a „magyar” demokrácia eltérhet más országok demokráciájától (pl. a nyugatiakétól is), nem utolsósorban a konkrét viszonyok és esetleg célok más-sága miatt. Ez a kijelentése bizonyos korrekciója, illetve finomabb értelmezése volt az Amerika-Magyar Társaság alakuló ülésén 1945. október 3-án elmondott beszédének. Kéthly tisztában volt azzal, hogy nincs elvont, örökérvényű „demokrácia”, csakis a konkrét társadalmi viszonyok által determinált.

Kéthly tehát félreérthetetlenül állást foglalt egyfelől Rákosi – ekkor még – burkolt proletárdiktatúrák felfogásával szemben, másfelől a „szimpla polgári” értelmezésű demokrácia ellen is. Nagy tetszéssel fogadott beszédét a Kisgazdapárt képviselőjeként fel-lépő Nagy Ferenc hozzászólása követte, aki viszont a polgári demokrácia mellett tette le voksát, s a kapitalista rendszer talaján az előző rendszer megreformálásának koncepció-ját fejtette ki. Rákosinak – jellemzően – Nagy Ferenc beszéde tetszett és nem Kéthly An-náé. Ezen nem lehetett csodálkozni, hiszen az utóbbi a „demokratikus szocializmusról” beszélt, állítva: a szocializmushoz el lehet jutni a proletárdiktatúra alkalmazása nélkül is, s a szocialista célok elérésének nem elengedhetetlen feltétele az osztálydiktatúra. Azt pedig tudta, hogy Nagy Ferenc és a polgári erők vágyai biztosan nem teljesülhetnek az új nemzetközi és hazai viszonyok között.

Rákosi előadása után nem sokkal napirendre került a köztársaság kikiáltása. Az SZDP mindig köztársaságpárti volt, ez most sem volt kétséges. A koalíciós pártok vitáját a köz-társasági elnök jelölése, személye váltotta ki. Az SZDP Károlyi Mihályt, az 1918-as polgá-ri demokratikus forradalom hajdani vezetőjét, az első köztársasági elnököt támogatta. Kéthly Anna Károlyi melletti kiállását magyarázva leszögezte: „az októberi forradalom melletti hűségükön kívül” ezt indokolja az is, „hogy nagy veszedelem rejlik abban, ha va-lamelyik párt ad köztársasági elnököt”. Bár az SZDP, és különösen Kéthly, a végsőig ki-tartott javaslata mellett, Károlyit nem sikerült a koalíciós partnerekkel elfogadtatnia.

A köztársaságról szóló törvényjavaslatot a nemzetgyűlés 1946. január 29–30-án tár-gyalta és fogadta el, a következő napon, február 1-jén megválasztotta Tildy Zoltánt köz-társasági elnöknek. Az SZDP nevében a vezérszónok nem véletlenül Kéthly Anna volt,

akinek így ismét módja nyílt Károlyi Mihálynak az 1918-as forradalomban és a „trónfosztásban”, a királyság eltörlésében játszott szerepének méltatására, a demokrácia melletti kiállásra. Beszédéről *Böhm Vilmos* a következőket írta Károlynak január 30-ai levelében: „a szociáldemokrata Kéthly Anna rendkívüli melegséggel emlékezett meg Rólad.”⁴⁹ Károlyi Mihály egyébként szintén nagy tisztelője maradt Kéthly Annának. (*Lásd a 10. dokumentumot!*)

1946 tavaszán meglehetősen gyorsan változtak az események, és ezzel együtt éleződtek a politikai ellentétek, amelyekben Kéthly hosszabb ideig nem vett részt. Az angol Munkáspárt meghívására március 13-án Angliába repült, és május végén tért haza. (*Lásd a 7. dokumentumot!*) Küldetésének célja az angol Munkáspárt és kormány politikájának tanulmányozása volt. Emellett megkísérelte elérni azt, hogy az angol Munkáspárt és kormány támogassa a párizsi béketárgyalásokon a magyar érdekeket. Kéthly közben kiterjedt tanácskozásokat folytatott párt- és szakszervezeti vezetőkkel, jótékonyági szervezetek képviselőivel, találkozott magyar emigránsokkal, többek között Károlyi Mihállyal és feleségével is. (*Lásd a 8. és a 12. dokumentumot!*) Küldetése végén csatlakozott a magyar pártdelegációhoz, amely részt vett a Londonban megrendezett nemzetközi szociáldemokrata kongresszuson. Angliai tartózkodásának politikai „hasznosságáról”, „sikereiről” nincsenek értékelhető adataink. Egy azonban biztos: e látogatás során szerzett tapasztalatai, benyomásai még inkább elkötelezetté tették őt az angol demokrácia és a politikai viszonyok, nem utolsósorban a Munkáspárt iránt. Ettől kezdve ragadt rá az ekkor nem túl pozitív csengésű „anglomán” jelző.

Hazájába visszatérve egy nagy vita közepébe csöppent. Az MKP áprilisban – a keletnémet zónában a márciustól szervezés stádiumában lévő kommunista-szociáldemokrata egyesülés példájára – ismét bedobta a fúzió kérdését. *Révai József*, a Sportszarnokban 1946. április 27-én rendezett közös SZDP–MKP összehívott ülésen előadásában az együttműködésről szólva „kimutatta”, hogy „milyen nagymértékben háruhtak el az egyesülést akadályozó politikai ellentétek”. Következtetése szerint „az egyesülés végrehajtása [...] ma már időszerű, és [...] rajtunk a sor, hogy ehhez hozzájáruljunk.” Egyben felszólította az SZDP vezetőségét, hogy nyilatkozzon ez ügyben.⁵⁰ Mindezt annak ismeretében tette, hogy az április 26-án tartott kétpárti összekötő bizottsági ülésen, amelyen a közös gyűlés előkészítéséről esett szó, szociáldemokrata részről „ezt a kísérletet egész határozott és kategorikus formában elhárították”. Éppen ezért a párt vezetőit meglepte, hogy Révai „a közös funkcionárius gyűlésen előzetes megbeszélés nélkül felvetette. Az előadáshoz hozzászóló Marosán György is elutasította a javaslatot.”

Az SZDP politikai bizottságának és főtítkárságának közös ülése április 29-én szükségesnek tartotta, hogy a párt „álláspontját a Népszavában április 30-án, aláírás nélkül és május 1-jén Szakasits Árpád aláírásával megjelent cikkben minden félreértést kizáró módon leszögezze.” A vezetőség a kérdés alapos megvitatása után arra a következtetésre jutott, hogy „felvetése sem az ország, sem a munkásosztály érdekeit e pillanatban nem szolgálja”, ezért helyeselte az ügy lezárását. Világosan leszögezték azt is, hogy „a fúziónak bármilyen formában történő napirendre hozása lényegében csak az együttműködés rovására történhet.”⁵¹

⁴⁹ Böhm Vilmos levele Károlyi Mihályhoz Londonba, 1946. január 30. *Böhm Vilmos válogatott politikai levelei. 1914–1949.* Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta SZABÓ ÉVA és SZÜCS LÁSZLÓ. Napvilág Kiadó, Bp., 1997. 279.

⁵⁰ Révai József előadása a Sportszarnokban 1946. április 27-én az SZDP és az MKP közös funkcionáriusi gyűlésén. Révai József előadása *Munkásegység* címmel jelent meg az MKP Politikai Akadémiájában. XIII. füzetében. (MKP Kiadás, Szikra, Bp., 1946.)

⁵¹ PII. 283 f. 4/25. ó. e.

Az MKP vezetői és ideológusa, Révai József tovább folytatta a fúzió melletti propagandát, többek között nagy előadást tartott a párt Politikai Akadémiáján is.⁵² Ezért az SZDP politikai bizottsága a május 21-ei ülésén úgy határozott: „a pártnak a legközelebbi jövőben nyilvánosan és határozottan állást kell foglalni az egyesülés kérdésében.” Úgy döntöttek, hogy „egy külön előadás keretében [...] ismertetik a káderekkel a párt álláspontját, mert a kommunista párt agitációja az üzemekben nagy eréllyel folyik, és embe-reinket ez az agitáció erősen zavarja. Barátaink természetesen nem riadnak vissza sem-milyen eszköztől, hogy céljaikat elérjék, és így agitációjuk nem ritkán veszi fel azt a szí-nezetet, mintha mindazokat a munkásokat, akik nem hajlandók a fúzió mellé kiállni, vagy már mostan, még a fúzió előtt, a kommunista pártba, mint az eljövendő fúzió leté-teményesébe belépni, az üzemekből kitennek.”⁵³

Tisztázó előadásának megtartására a vezetőség Vajda Imrét jelölte ki. A június első napjaiban aktuális előadáson már Kéthly is részt vett. Az ezt követő politikai bizottsági ülésen, június 3-án kifogásolta az előadásnak azt a részét, amelyben Vajda a párt 1944 előtti politikájára kritikai megjegyzést tett, és szerinte félreérthető módon foglalt állást az egyesülés ellen.⁵⁴ A vezetőség utasította Vajdát, hogy az előadás Népszavában közlés-re szánt szövegében egyértelműen foglaljon állást a két párt különállásának szükséges-ségéről. Ez meg is történt.⁵⁵ Vajda beszámolt a Kéthlyvel keletkezett afférrjáról Böhmnek,⁵⁶ aki július 2-ai válaszlevelében⁵⁷ Vajdának adott igazat, és Kéthlyvel szemben foglalt állást, bár a nevét nem írta le. A visszautasítást az MKP rossz néven vette, és az SZDP álláspontját a jobboldal erősödéseként fogta fel, de ez alkalommal nem lett belő-le „politikai ügy”, mert mindkét párt figyelmét a belpolitikai események kötötték le.

Augusztus 1-jén bevezették a forintot, s ezzel végrehajtották a pénzügyi stabilizációt. Nagy előrelépés volt ez, de gazdasági szempontból az SZDP működtetése számára ne-hézséget támasztott. Az igen szigorú gazdasági szabályozók miatt a párt, a mozgalom fi-nanszírozása, a működési feltételek anyagi biztosítása megnehezült. A pártapparátus ek-kor már havi 800 000–1 000 000 körüli forint összeget igényelt, amit a vezetés – bár a pártvállalatok hozzájárultak a kiadásokhoz – nehezen tudott előteremteni.⁵⁸

De fontosabb volt az, hogy az ország és a párt helyzetében bekövetkezett változások-nak megfelelően felmérjék a párt helyzetét, teendőit, meghatározzák további politikai vonalát és egyéb tennivalóit. A pártvezetőség két napon keresztül (1946. szeptember 18–19.) tanácskozott a napirendre tűzött kérdésekről. Végül úgy döntöttek, hogy tovább-bra is az ország felépítése és demokratizálása és a szociális-szocialista irányú átalakulás fo-kozos megteremtése a fő cél. Az SZDP természetes partnerének most is az MKP-t te-kintették, de fontosnak tartották a mozgalom önállóságának és függetlenségének hang-súlyosabb védelmezését a belső és külső támadásoktól.

Nagy gondot okozott a Peyer-csoport tevékenységének megélénkülése, ami azzal is összefüggött, hogy a vezetőség 1947. január 31-ére összehívta az SZDP XXXV. kongresz-szusát. Az előkészületek aktivizálták nemcsak a pártvezetőséget és tagságot, hanem a

⁵² Vajda Imre levele Böhm Vilmoshoz Stockholmba, 1946. június 4. – *Böhm Vilmos válogatott politikai levelei* 297.

⁵³ Uo. és PIL 283. f. 4/26. ó. e.

⁵⁴ PIL 283. f. 4/27. ó. e.

⁵⁵ A Népszava 1946. június 4-én „*Különböző feladatok várnak a munkásság két nagy pártjára, és ezért egy-mástól függetlenül kell küzdenünk*” címen közölte a beszéd rövidített változatát, megerősítette az elhangzottakat, a távolságra, az önálló politikára helyezte a hangsúlyt, és elutasította a Révai által kifejtett „fúzió ma” jelszavát.

⁵⁶ Vajda Imre levele Böhm Vilmoshoz Stockholmba, 1946. június 4. – *Böhm Vilmos Válogatott politikai levelei*. 297–299.

⁵⁷ Böhm Vilmos levele Vajda Imréhez, 1946. július 2. – I. m. 305–307.

⁵⁸ PIL 283. f. 2/3. ó. e.; STRASSENREITER ERZSÉBET: Az SZDP gazdálkodása és felszámolása (1945–1948). Múltunk, 2006. 2. 92–139.

Peyer vezette jobboldali ellenzéket is, amely döntésre akarta vinni a Szakasits Árpád irányította vezetőséggel hosszú ideje húzódó politikai vitáját. Peyer 1946. december 10-én adta át Szakasits Árpádnak csoportja (Peyer Károly, *Brumiller László*, *Györki Imre*, *Pozsgay Gyula*, *Valentiny Ágoston* aláírásával) memorandumát, amelyben éles szavakkal bírálta az SZDP Szakasits vezette vezetőség tagjainak és vezetőségének egész politikáját, kiemelten az MKP-val kialakított szövetségét. Azt követelte, hogy a párt tevékenységét tereljék új irányba, szakítsanak az MKP-val és az FKgP felé nyissanak, azzal újítsák fel az 1943-as szövetséget, illetve memorandumukat a pártszervezetekben bocsássák vitára. Peyer elsődleges célja a pártvezetés átvétele volt. E taktika kudarca esetén ki akarta provokálni a kizárást, ezzel megteremteni önálló pártjának morális, politikai feltételeit. Hirdette: az SZDP 80%-a támogatja őt.⁵⁹

A pártvezetőség 1946. december 15-én a Népszavában – saját rövid kommentárjával – közzétette a memorandumot. Ezt követően a pártban széles körű vita bontakozott ki, majd a december 20–21-én megtartott pártválasztmány is megtárgyalta a Peyer-akciót. A viharos gyűlés úgy döntött, hogy a kongresszus illetékes határozni Peyer és aláíró társai sorsáról, a további vitát pedig lezárják. Ez nem teljesült maradéktalanul, mert a Peyert támogatók és a kizárását követelők – élükön a Marosán György körül már csoportosuló radikálisokkal – tovább folytatták a pró és kontra állásfoglalások gyártását.

A nagykövetség Stockholmban dolgozó Böhmöt a pártvezetőség hazahívta, hogy vele együtt dolgozzák ki a követendő és a párt szempontjából leginkább kedvező stratégiát, és ennek szellemében készítsék elő a kongresszust. Felismerték, hogy a kizárással Peyer kezére játszanának, aki a vezetőségre háríthatná a pártszakítás ódiumát, amit el akartak kerülni. Peyer befolyása ekkor még a becslések szerint jelentős volt, ha nem is akkora, mint azt a Peyer-csoport hirdette. Tartottak attól: ha létrehozza saját pártját, a tagság jelentős rétegeit elviszi, tehát a pártszakítást nem lehet megakadályozni. Végül úgy döntöttek, hogy a kongresszus zárt ülése (előértekezlete) elé olyan javaslatot terjesztenek, hogy Peyert nem zárják ki, de elítélik pártellenes tevékenységét, és azt vita nélkül megszavaztatják.

Kéthly végig harcolt a kizárás ellen, többek között azért is, mert egyrészt tudta, hogy mögötte az MKP-val féllégálisan együtt haladók akciói is meghúzódnak. Am látta azt is, hogy a pártban nőtt azoknak a száma, akik féltették az SZDP egységét, Peyer tevékenységét ellenszenvvel követték, és egyre hangosabban követelték kizárását. Kéthly mégis a kompromisszumos döntést támogatta, mert tudta, hogy Peyer még nem veszítette el teljesen befolyását, másrészt látta igazi célját: az SZDP kettészakítását és a szociáldemokrata mozgalom átterelését a polgári oldalra. Azt is sejtette, hogy kizárása után az MKP – az ÁVO segítségével – letartóztathatja Peyert, amit nem akart elősegíteni. Javaslatát tömören így fogalmazta meg: a pártvezetésnek olyan határozatot kell elfogadnia, amellyel a Peyer-csoport tábort „az aláíró négy emberre csökkenthetik”. A politikai válság érlelődése közepette a párt belső egységének és befolyásának megőrzésére helyezte a hangsúlyt. Hitte, hogy amíg az SZDP egységes, és nagy tömegek támogatják, addig a demokrácia és az ország demokratikus és szociális fejlődése biztosított, és kivédhetők az MKP diktatórikus törekvései.⁶⁰

Ebben a meggyőződésében erősítette az, hogy az angol Munkáspárt – noha nem nézte jó szemmel az SZDP–MKP politikai együttműködését, a magyarországi társadalmi, politikai viszonyok alakulását – meglévő befolyása érdekében elfogadta, és támogatta az SZDP politikáját, bár önállóbb és függetlenebb politikára buzdított. A Munkáspárt az

⁵⁹ STRASSENREITER ERZSÉBET: A polgári ellenzék oldalán. 103. és további oldalak.

⁶⁰ A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatait és dokumentumait 1944–1948. Szerkesztette RAKOSI SÁNDOR és SZABÓ BALINT. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1967. 623 p. 401–467.

SZDP iránti szimpátiáját többször is kifejezésre juttatta. Az angol Munkáspárt 1946 végi kongresszusán részt vevő Szakasits és Kéthly meghívását elfogadva, *Philips Morgan* főtitkár a magyar küldöttséggel együtt november 18-án Budapestre érkezett. Itteni programjának lebonyolításával Kéthly Annát bízták meg, aki a feladatot – a Ház alelnöki minőségében – az elvárásoknak megfelelő színvonalon, széles publicitást biztosítva teljesítette. A főtitkár számos koalíciós politikában résztvevő párt- és közéleti személyiséggel találkozott, többek között Szakasits Árpád főtitkár is fogadta otthonában.

Az 1946. december elejétől az SZDP-ben folyó politikai vita és harc a vezetés és a mozgalom egységének megerősödésével és Peyer vereségével végződött, amiben Kéthly Annának is döntő szerepe volt. Peyert és híveit nem zárták ki, de a kongresszus 1947. január 31-ei zárt ülésén (előértekezletén) elfogadott határozatban éles szavakkal ítélték el pártellenes, pártbomlasztó tevékenységüket. Az 1947. február 1–3-án folytatódó kongresszusi üléseken megvitatták és elfogadták az ország újjáépítésének hároméves programját, és a hosszabb távú tizenöt éves programot, amely már a szocialista fejlődés társadalmi feltételeinek feladatait, elképzeléseit tartalmazta. A megválasztott új vezetőség összetételében is reprezentálta a belső egységet, a régiek és az újak megfelelő arányát. Kéthly Anna minden funkcióját megőrizte, és megújult erővel dolgozott a hazai és a nemzetközi mozgalomban.

A kongresszus után az SZDP vezetősége az önállóságot és függetlenséget hangsúlyozó offenzív politikára tért át. Nagy tagtoborzó, felvilágosító kampányba kezdett a párt és a szakszervezeti mozgalomban, aktivizálódott a társadalmi élet minden területén. Megindult a párt saját kollégiumi mozgalma, ifjúsági szervezete bekapcsolódott a prágai VIT részvételére küldöttek szervezési munkálataiba. A szociáldemokrata mozgalom minden területén felpozícióba került a munka.

Kéthly Anna a kongresszusi határozatok szellemében folytatta munkáját, amelynek középpontjába a nemzetközi feladatok kerültek. 1947. június 17–19-én Budapesten tartották a közép-kelet-európai országok szociáldemokrata pártjainak értekezletét, a Dunavölgyi konferenciát, amit több mint egy éve szerveztek azzal a céllal, hogy a demokratikus és a szocialista irányú fejlődés elősegítése érdekében összehangolják az érintett pártok gazdasági és kulturális politikáját. A rendezvényen az említett szakterületek politikusai, szakértői és küldöttei vitatták meg az előre elkészített tervjavaslatokat. Az SZDP vezetősége a konferencia rendezésére háromtagú előkészítő bizottságot hozott létre Ries István, *Horváth Zoltán* és Kéthly Anna részvételével. „Háziasszonyi” szerepében Kéthly sokat tett azért, hogy a konferencia zökkenőmentes és eredményes legyen.⁶¹

Ebben Kéthly Annának nagy segítségére volt, hogy az általa 1945 óta vezetett Nemzetközi és Nemzeti Osztály – amelynek adminisztratív vezetésébe 1946 közepén a több nyelven beszélő *Szalai Sándor* is bekapcsolódott – céltudatos munkával 1947-re nemcsak a régi, hagyományos pártkapcsolatokat építette újjá, hanem újabb pártokkal is összeköttetést teremtetett, főleg levelezés útján. Ekkor már közel 100 szociáldemokrata párttal levelezett az osztály, amely az 1945-ös nemzetgyűlési választások után e tevékenységével két területen is igyekezett szolgálni a párt külpolitikáját: egyfelől a pártkapcsolatok helyreállításával és bővítésével, másfelől az ország nemzetközi, állami kapcsolatainak normális mederbe terelésével. Az osztály és Kéthly tevékenységében kiemelt helyet foglalt el a megbékélési politika a szomszédos országokkal. A párt és az osztály célja az volt, hogy Trianon és a két vesztés háború okozta sérelmeket, továbbá az ellenforradalmi rendszer revizionista külpolitikai örökségét és következményeit – amelyekkel a de-

⁶¹ A béke alkotói tanácskoznak. A közép- és kelet-európai pártok szociáldemokrata pártjainak konferenciája a gazdasági, politikai és kulturális együttműködés megerősítéséért. Budapest, 1947. május 17–19. [SZDP Központ kiadása]. 14.

mokratikus Magyarországnak szembe kellett néznie – mielőbb eliminálhassák, és a kapcsolatokat a megbékélés medrébe terelhessék.

Az SZDP bekapcsolódott a szocialista világ közösségébe, tagja lett a Szocialista Internacionálé szervezőbizottságának, a COMISCO-nak. Ülésein a párt delegációinak tagjaként rendszerint Kéthly is részt vett, megismerte Európa jelentős szocialista vezetőit, bár az osztrák, a német és az angol párt vezetőinek egy részét még 1944 előttről ismerte és barátjának tekinthette.

Minthogy a Szovjetunióban nem volt szociáldemokrata párt, Kéthly a szovjet-orosz viszony ápolását állami feladatnak tekintette, és a szovjet ügyeket az MKP-nak engedte át. Egyetlen esetről sem tudunk, hogy Kéthly hivatalosan tárgyalt volna az SZKP vagy a szovjet állam vezetőivel, illetve a SZEK illetékeseivel. A párt első számú vezetői – Szakasits, Marosán, Ries – viszonylag rendszeresen tárgyaltak a SZEK orosz, angol, amerikai vezetőivel, vagy követségeik tagjaival, emellett – Bán Antal közvetítésével – a jugoszláv képviselőkkel is jó viszonyt alakítottak ki. Az SZDP vezetői akceptálták ugyan az MKP előnyét az oroszok felé, de Szakasits, Ries, Marosán sokszor kérte a SZEK vezetőinek segítségét, közreműködését a magyar kommunista vezetők túlkapásainak megfékezéséhez – nem eredmény nélkül –, amivel viszont kivívták Rákosi és az MKP legszűkebb vezetői körének dühét.

1947 közepén – a Duna-völgyi konferenciának és a már előírányzott és folyó nemzetgyűlési választások előkészületeinek idején – 1947. június 24-én került sor arra, hogy a február 10-én Párizsban aláírt magyar békeszerződést parafálják, becikkelyezzék a nemzetgyűlésben. Az SZDP vezérszónokaként Kéthly Anna fejtette ki nézeteit a pártot, a nemzetet érintő fontos kérdésekről, mindenekelőtt a volt uralkodó osztályok háborús felelősségéről, a Horthy-rendszerről, továbbá az új demokráciáról és a magyar társadalom ártrendezése előtt álló feladatokról. Mint később kiderült, ez lett az utolsó beszéde a parlamenti fórumon.

Többek között megállapította: „A dolgozó nép harmadszor fizet most ezért a háborúért, mert fizetett az előkészületekért, fizetett a háború alatt, és fizet most a háború befejezése után.”⁶² Majd közölte, hogy a becikkelyezéskor „együttal azt is megmondjuk, hogy ezzel a békeszerződéssel nemcsak a megbántott és megsértett országokat fizetjük ki, de kifizetjük saját uralkodó osztályunkat is. Kifizetjük őket. Nincs többé egymással számadásunk, és ki kell lépniük az ország életéből. Ezzel a békeszerződéssel fizetünk a földért, melyet visszaadtunk a földművesnek, a gyárért, amelyet államosítottunk és a bankokért, amelyeknek államosítása most fog megtörténni.[...] Ki vannak fizetve azért, amit itt hagytak, az összetört közigazgatásért, a lerongyolt termelésért, a kizsarolt földekért.” Az országot, a népet sújtó szigorú békeszerződésért teljességgel a volt uralkodó osztályokat tette felelőssé.

Beszéde nagy részében a békeszerződés mögötti történelmi háttérrel, ok-okozati összefüggésekkel foglalkozott. Véleménye szerint a legfőbb ok az volt – mint röviden megfogalmazta –, hogy a magyar dolgozó nép felemelkedési kísérletei sorozatosan elbuktak: „ez van a háború előtt, ez van a békeszerződés mögött.” 1848-tól a népet távol tartották attól, hogy beleszóljon sorsa irányításába. Határozottan elítélte az ellenforradalmi rendszert, de egyértelműen visszautasította azokat a hosszú idő óta tartó támadásokat, amelyek pártját és a szociáldemokráciát balról érték, és lényegében őket tették felelőssé a Horthy-rendszer súlyos katasztrófához vezető politikájáért. Ezeket a vádaskodásokat utasította vissza, amikor hosszan sorolta az MSZDP/SZDP-nek az ellenforradalmi

⁶² Ismeretes, a békeszerződés súlyos kötelezettségeket rótt Magyarországra, többek között 300 millió dolláros jóvátételt hártított a lerombolt, kifosztott országra.

hatalom és rendszer ellen vívott harcát és ennek tényeit. A jelenről szólva pedig bizonyította: a párt a leghatározottabban fordult szembe a múlttal, és mint korábban, most is a magyar társadalom mélyreható megreformálásának, átrendezésének híve.⁶³

Beszédének azonban nem volt sok foganatja. A munkáspártok között nőtt a feszültség, és nemcsak a választási harc miatt. Az év elejétől borzolta a közhangulatot a Magyar Közösség ún. összeesküvésű ügye, amely a kisgazdapárt által képviselt polgári erők ellen megindított politikai harc részét képezte, s ürügyet szolgáltatott a párt szétverésére. A koalíciós partnerek, így az SZDP vezetői is bizalmatlanul fogadták Rajk László belügyminiszter 1947. január 4-ei rövid közleményét, miszerint az ÁVO a magyar államot veszélyeztető titkos összeesküvés nyomára bukkant.⁶⁴ Az SZDP is tényeket és dokumentumokat követelt. *Kovács Bélának*, a kisgazdapárt főtitkárának szovjetek általi letartóztatása megdöbbentette a politikai elitet. Május végén – június elején kulminált a „Közösségi” ügyet kísérő politikai nyomás, amely Nagy Ferenc miniszterelnök lemondatásába torkollott, amire június 2-án került sor. Helyébe az MKP iránt lojális kisgazdapárti *Dinnyés Lajost* ültették. Az ügy, ahogy az várható volt, vihart kavart az SZDP-ben. Kéthly úgy ítélte meg, hogy a kisgazdapárt „kilövése” az SZDP pozícióit gyengíti, megnehezíti harcát az MKP előnyomulása ellen.

Kéthly Anna a Duna-völgyi konferencia után bekapcsolódott a választási kampányba. A vezetésben ügyelt arra, hogy az előkészítés a törvények és szabályok betartásával történjen, és pártja győzelme biztosítva legyen. A tiszta választás érdekében Böhm társaságában 1947. június közepén Rajk László belügyminiszterrel is tárgyalt. Azt kérték, hogy a rendező BM és személy szerint a miniszter tegyen meg mindent a választások tisztaságáért, a visszaélések kizárásáért. Rajk közölte tárgyaló partnereivel, hogy a BM részéről a törvényesség biztosítva van, de érzékeltette: ez ügyben a pártoknál kell eljárniuk.

Az SZDP-nek a siker érdekében küzdenie kellett a jobboldali pártok baloldal elleni propagandáján túl a Peyer-csoport felerősödő támadásai, az MKP titkos választási akciói, manipulációi és az SZDP ellen nyíltan indított rágalmai, vezetőinek lejáratására irányított vádaskodásai ellen.

Az SZDP vezetőségnek ismét Peyer okozott gondot. A vezetőség – az amerikai követ-ség tagjaitól – megtudta, hogy Peyer a választások után saját pártot kíván alakítani, ezért akar a parlamentbe jutni. A pártvezetőségnek az is tudomására jutott, hogy Peyer hajlandó a Magyar Radikális Párttal (MRP) szövetkezni, és elhagyva az SZDP-t, a polgári párt jelöltjeként indulni. Az SZDP vezetősége kivárára játszott, az utolsó pillanatig halogatta a végleges jelölőlista ismertetését. Peyer nem várta meg a döntést, elhagyta pártját, és az MRP-hez csatlakozva indult a választásokon. 1947. augusztus 5-én robbant a politikai bomba. A délutáni órákban Peyer sajtótájékoztatót tartott, ahol bejelentette átlépését a *Zsolt Béla és Kende Zsigmond* vezette pártba. Az MRP-vel megállapodást kötött arról, hogy hat helyen listavezetőként indul. A nyert mandátumok felét igényelte saját maga és emberei számára.⁶⁵ Az MRP lapja, a *Haladás* ekkor kiadott délutáni különszámában megjelent Peyernak az SZDP ellen írt nyilatkozata is, amelyben éles hangon támadta a pártvezetőséget és politikáját. Hasonló cikket írt Zsolt Béla is, örömmel üdvözölve a Peyerral kötött választási szövetséget.

⁶³ A nemzetgyűlés 133. ülése 1947. évi június hó 24-én, kedden. Kéthly Anna hozzászólása. *Nemzetgyűlési értesítő*. Bp., 1947. 16–26. hasáb.

⁶⁴ Ismeretes, Rajk háta mögött Péter Gábor „tárta fel a népi demokráciára végzetesen veszélyes ügyet”, de az MKP PB döntése szerint Rajknak kellett bejelentenie.

⁶⁵ Nem sokkal később kiszivárogtak azok a hírek, hogy Peyer Károly átlépését az MRP-be Kende Zsigmond egyengette, aki Rákosi Mátyással valamiféle rokonságban volt. (Lásd még STRASSENREITER ERZSÉBET: A Peyer-frakció tevékenysége 1946–1947 fordulóján az SZDP-ben, *Századok*, 1987. 2–3. sz. 299–354.) A megállapodás eredeti szövegének hiteles másolatát Gábor Róbert átadta a szerzőnek – ezúton is köszönet érte.

Az SZDP-ben óriási volt a felháborodás, az ilyen tettek a szocialista mozgalomban a legnagyobb bűnnek és árulásnak számítottak. Ez még legszűkebb körének is sok volt, sokan szakítottak vele. Ezen az úton Valentiny Ágoston sem követte őt.

Kéthly Annát olyan mélyen felháborította Peyer lépése, hogy az SZDP 1948-ban bekövetkezett „vereségének” ódiumát – többek között – Peyerre hárította.⁶⁶ Hozzá kell tennünk: nem megalapozottan, mert a tények azt bizonyítják, hogy a szociáldemokrata párt és mozgalom tragédiája, drámai körülmények közötti eltűnése a politikai élet porondjáról enélkül is bekövetkezett volna. Peyer MRP-hez csatlakozása azonban tagadhatatlanul az MKP malmára hajtotta a vizet.

Ezek után nem nehéz elképzelni, hogy a választási kampány milyen hangnemben és milyen politikai eszközökkel folyt. Az MRP színeiben szereplő jobboldali csoport erőteljes SZDP-ellenes támadásához az MKP is lelkesen csatlakozott. A kampány csúcspontján Rákosi – szó szerint idézve az 1944. október 10-ei megállapodás egyes részeit, és ezeket saját közvetlen politikai érdekei szerint interpretálva – a dokumentum aláíróját, Szakasits Árpádot árulással, szőszegéssel, hazugsággal vádolta meg. Ez Peyernek kapóra jött, és tovább fokozta a vádaskodásokat, a személyes lejáratást szolgáló propaganda-hadjárat erejét. Az SZDP vezetése ebben a helyzetben arra a következtetésre jutott, hogy nem veszi fel az elébe dobott kesztyűt, nem folytatja az egész szocialista munkásmozgalmat lejárató, rendkívül ártalmas vitát. Szakasits kijelentette: „elég széles az országút, két párt is elfér rajta” – s ezzel lezártnak tekintette az eldurvult vitát.

Ezzel azonban a kampányt nem csendesítette le, ugyanis a „kékcédulás” akció az augusztus 29-ei pártvezetőségi ülésen nyilvánosságra került, ami az SZDP vezetésében is zűrzavart okozott. A vezetőség többsége tudomást szerezve az SZDP érintettségéről, egyhangúan az akció leállítását követelte, és megbízta Ries István igazságügy-minisztert, hogy ennek érdekében tegye meg a szükséges lépéseket. Kéthly Annát mélységesen felháborították a választási csalásokról kiszivárgott hírek, benne a szociáldemokraták érintettsége, és szigorú felelősségre vonást követelt.⁶⁷

Ez a botrány azonban közel sem okozott akkora károkat a két pártnak, mint az egyéb manipulációk, a két párt hosszabb idő óta folyó politikai vitái, legális és titkos lejáratási kampányai, amelyeknek sokkal messzebbható, súlyos társadalmi következményei lettek. Egyébként az ügy mind a két párt számára kellemetlen volt, mert a „kék cédulákkal”, azaz a névjegyzék kivonatokkal nemcsak az MKP-ban, hanem az SZDP-ben is a szavazatok számának növelését, azaz az „eredmények korrigálását” tervezték. Az adatok egy része ugyan még feltáratlan, de annyi tény: a pártvezetőség ekkor hivatalosan elállt a kék-cédulás manővertől, Ries utasítására a választások napján, augusztus 31-én a „kék cédulával” szavazókat⁶⁸ – ha elcsípték őket – bevitték a rendőrsőkre. Ezeket azonban Münnich Ferenc országos rendőrfőkapitány utasítására azonnal ki is engedték. Ries emiatt még a választás napján délből bejelentette a köztársasági elnöknek lemondását, és másnap nem ment be a munkahelyére. A „sztrájkhoz” csatlakozott a párt másik két minisztere is.

Az SZDP a nemzetgyűlési választáson a szavazatok 14,5%-át kapta, s ezzel a második helyről a harmadikra csúszott vissza, az MKP (22,2%-kal), de a jobboldali Pfeiffer-párt is

⁶⁶ ÁBTL K-1919/IV. kötet. Kéthly Anna levele Svájcba, Szélig Imréhez, 1948. június 9.

⁶⁷ PIL 283. f. 3/89. ó. e. és 283. f. 4/71. ó. e. – Nem felel meg a tényeknek, hogy a pártvezetőség tagjai közül Kéthly Anna és Szélig Imre már kezdettől fogva tudtak a kékcédulás machinációról, mint azt Marosán György *Az úton végig kell menni* című könyvében (Magvető Kiadó, Bp., 1972) állítja.

⁶⁸ A kék cédulával – lakóhelytől függetlenül – az ország bármely választási körzetében lehetett szavazni, így a teherautóra felpakolt – főként fiatal – MADISZ, MKP, sőt SZIM-tagok egymás után több helyen is szavazhattak pártjukra.

megelőzte. A „maradék” kisgazdapárt pedig visszaesett a negyedik helyre. Korábbi támogatóinak zöme a tőle jobbra került pártokra szavazott.

A választási csalások, manipulációk, az SZDP visszalépése okozta politikai válság nem sokáig tartott. Rákosi szeptember 1-jén rendkívül ravasz, békülékeny nyilatkozatot tett. Örömet fejezte ki, hogy az MKP „az ország első pártja” lett. Az SZDP választási sikeretelenségéért minden felelősséget Peyerre hárított, az együttműködés problémáiért pedig az SZDP-t vádolta. Cinikusan kijelentette: az MKP mindent megtesz a választási versengéssel kapcsolatos súrlódások lehető leggyorsabb kiküszöbölése érdekében, hogy „a két munkáspárt egysége újra olyan szilárd legyen, ahogyan azt a magyar demokrácia érdeke megkívánja”.⁶⁹ A szociáldemokrata miniszterek sztrájkja már másnap megszűnt. Böhm Vilmos szeptember 2-án az SZDP vezetősége nevében tárgyalni kezdett az MKP vezetőivel a kibontakozás, a kormányalakítás érdekében. Ebben a választási harcban – véleményem szerint – a kék cédula csak a csali szerepét töltötte be, s a lényegről, az MKP politikai törekvéseiről terelte el a figyelmet. Valójában jól tudták: egy ilyen manővert nem lehet olyan széles körben alkalmazni, hogy a választási arányokat jelentősen „korrigálhassák”. Arról nem is beszélve, hogy az MKP – segítséggel vagy anélkül – megkapta ugyan a legtöbb szavazatot, de ezt nem tekinthette győzelemnek, esetleg csak az SZDP-vel vívott versenyben értékelhette kiugró eredménynek. A realitás továbbra is az volt, hogy a társadalom többségét nem tudta meghódítani, és éppúgy rászorult a politikai partnerre-vetélytársra, mint korábban. Arról nem is szólva, hogy a két baloldali párt együttvéve csak egy-két százalékkal haladta meg az 1945-ös eredményt. Az MKP ettől függetlenül döntött úgy: megszerzi a hatalmat.

Kéthly személyes tekintélyének és Peyer-ellenes fellépésének is köszönhető, hogy az SZDP megőrizte egységét és lényegében szavazótáborát is. Mindezt annak ellenére, hogy a kampányban a támadások kereszttüzébe került, egyfelől a pártot elhagyó Peyer Károly, másfelől a legközelebbi „szövetséges”, az állítólagos „testvérpárt” az MKP részéről. A koalíciós és az azon kívüli polgári pártok szintén az SZDP-re irányították a fő tüzet, mert ekkor már meggondolták, hogy nyíltan fellépjenek-e az MKP ellen.

Az SZDP-ben kitört palotaforradalom reálisan nézve nem is volt indokolt, hiszen az 1945-ös választáshoz képest mindössze kb. 80 000 szavazatot veszített, s a parlamentbe csak két képviselővel kevesebbet, 67-t juttathatott. Tehát valójában nem szenvedett akkora vereséget, a miatta szított felháborodás ürügy volt a pártvezetés elleni erők számára, nem pedig ok a vezetők félreállításához.

Ami Peyert illeti: a Magyar Radikális Párthoz csatlakozva tábora is csökkent. Nem válsult meg az a számítása, hogy az SZDP tagságának nagy része követni fogja, ahogy azt kampányában hirdette. Az MRP-vel létrehozott ad hoc szövetsége is kudarcra végződött. A hat mandátumot megszerezte ugyan az MRP-nek, de Zsolt Béla és Kende Zsigmond a megállapodást megszegve Peyernek csak saját mandátumát adták át, míg a másik kettőt megtagadták tőle, így valójában ő veszítette a legtöbbet. Szeptemberben Peyer létrehozta saját szervezetét, a Független Szociáldemokrata Pártot, amelyhez nagy reményeket fűzött. Ám az ügyészség hamarosan kémkedés vádjával mentelmi jogának felfüggesztését indítványozta. Megismerve a vádiratot, Peyer november 18-ról 19-re virradóan a BM engedélyével és tudtával elhagyta az országot, emigrációba menekült.

Az SZDP-ben több mint egy héten keresztül ülészttek a vezető szervek, zajlott a vita, és a szervezetekben, a sajtóban mind nagyobb hullámokat vertek a pró és kontra vélemények, a legkülönbözőbb állásfoglalások. A két párt között éles, a sajtóban is tükröző-

⁶⁹ Szabad Nép, 1947. szeptember 1.

dő vita volt tapasztalható, a mozgalmat szociáldemokrata, illetve kommunistaellenes gyűlölködés árasztotta el. Olaj volt a tűzre, hogy minden ígéret ellenére az MKP folytatta a „tiprást”, az erőszakos tagtoborzást, pozíciószerezést. Hamarosan egyértelművé vált, hogy ez nemcsak az SZDP-nek, hanem az egész munkásmozgalomnak, a baloldalnak és a nemzetnek is árt. A szerteágazó viták a „hogyan tovább?” kérdéséről szóltak. Többen – köztük Bán Antal és Kéthly is – a választási csalások kivizsgálását, új választások kiírását követelték, ezt a vezetők többsége elutasította. Szeptember 3-ától a fő téma már a koalícióban, a kormányban való részvétel lett. Az SZDP vezetése utolsó kísérletet tett önállóságának és függetlenségének demonstrálására, követeléseit átadta az MKP-nak. Hamarosan egyértelművé vált, hogy ezek érvényesítésére az SZDP-nek már aligha lesz lehetősége. A hatalom, függetlenül a választási eredményektől, lényegében eldőlt. Az MKP már formálisan sem igazodott a koalícióhoz és az SZDP-hez, a saját kijelölt útján haladt előre kizárólagos hatalmának megteremtése felé. Bán a petíciót és az új választások követelését elvetette, mindenekelőtt a munkáspártok viszonyát javasolta rendezni, és ezzel biztosítani – amennyire lehet – az SZDP fennmaradását, működését.

A választások után az SZDP és Kéthly Anna életében is új időszak kezdődött: a párt egységeért és fennmaradásáért való harc került előtérbe, amely egyre kilátástalanabb élet-halál harccá torzult. Az SZDP-ben ugyanis nem tudtak arról, hogy az MKP PB szeptember elején úgy döntött, hogy rátér az egypártrendszer kiépítéséhez vezető útra. A pártapparátus hozzálátott a politikai intézményrendszer átszervezésének, az MKP kizárólagos hatalmának előkészítéséhez, és ennek első alapkövetelményeként a munkáspártok egyesítésének előkészítéséhez. Az MKP politikájának fókuszába – a gazdasági és társadalmi körülmények, alapok megváltoztatásával párhuzamosan – az egyesülés feladata került. Októberben elkészült a kétlépcsős munkaterv, amely szerint az első menetben el kellett érni, hogy az SZDP-ből távolítsák el az általuk nem kívánt, bírált és jobboldalinak kikiáltott ismert vezetőket, ezután pedig a megtizedelt SZDP vezetését azonnal rá kell kényszeríteni a fúzió elfogadására.⁷⁰

A fenti program sikere érdekében az MKP vezérkara a mozgalom minden szintjén hatalmas politikai nyomást gyakorolt az SZDP-re, hogy először kizorítsák a nekik nem tetszőket, ezzel megtörjék az egész vezérkar ellenállását. A félrevezető szöveg az volt, hogy a jobboldaltól megtisztított párttal még hosszabb ideig együttműködik majd az MKP. Ebben a vészhelyzetben Kéthly Anna felvetette: a párt lépjen ki az MKP-val kötött szövetségből, a koalíciós kormányzásból. 1919-re emlékezve Kéthly úgy ítélte meg, hogy a kommunisták radikalizmusa, a kizárólagos diktatúrára, a demokrácia felszámolására, az egypártrendszer bevezetésére irányuló törekvése káros és a szocialista átalakulást veszélybe sodró politika. Nem értette, hogy a baloldali politikát folytató SZDP-t miért kell tönkretenni, mindenáron eltüntetni a politikai porondról egy állítólagos egyesüléssel, hiszen ennek feltételei még annyira sem értek meg, mint 1919-ben.

Az MKP erőszakos „egyesítési” folyamata mintegy hét hónapot vett igénybe. Az SZDP túl nagy falatnak bizonyult, vezetői és tagjai nem várt makacs ellenállást fejtettek ki. Nehezítette a párt vezetőinek helyzetét, hogy nem láttak bele az MKP politikai kártyáiba. Nem tudták, hogy a követelés: ha *Szakasítsék megszabadulnak jobboldali vezetőiktől, akkor az SZDP tovább létezhet*, az MKP munkatervében csupán az első állomást jelenti a szociáldemokrata mozgalom felszámolásának folyamatában.

Kéthly Anna természetesen – mondhatni az egész vezérkarral és a tagság döntő többségével együtt – védelmezte a párt egységét, a párt önállóságát és függetlenségét,

⁷⁰ STRASSENREITER ERZSÉBET: Egyesülés? Beolvasztás? Likvidálás? *Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949*. Szerkesztette: FEITL ISTVÁN, IZSÁK LAJOS, SZÉKELY GÁBOR. Napvilág Kiadó, Bp., 2000. 246–270.

harcolt a fennmaradásért. Ez nem öncélú és elsősorban nem önérdékű magatartás volt. Elítélte a kommunisták diktatórikus törekvéseit, szociáldemokrata-ellenes politikáját, mert szerinte ezek valójában a magyar baloldal pozícióit gyengítették, még ha első látásra ennek ellenkezőjét állították is. Ezért is ellenezte másfelől saját radikális baloldalának SZDP-t gyengítő, sorait bomlasztó akcióit, mozgalmát. Hitt abban, hogy amíg az SZDP nagy és befolyásos pártként politizál, addig a demokráciának biztos bázisa van, a szocializmus felé haladás pedig simábban, nagyobb konfliktusok, társadalmi megrázkódtatások nélkül valósulhat meg.

Elvi, politikai elkötelezettsége a demokrácia és a szocialista rendszer iránt azonban már nem segítette a párt és saját helyzetén. 1947–1948 fordulójára az SZDP és az MKP elmentéi már a szakítás és az egymással szembeni gyűlölködés stádiumába jutottak. Rákosit valósággal dühítette az SZDP szilárd ellenállása. Politikai, közéleti sikon átfogó lejáratási kampányt indított az SZDP helyi és központi politikusai ellen, a lapokban naponta jelentek meg róluk dehonesztáló, ellenséges tevékenységüket leleplező közlemények, alaptalan vádaskodások, rágalmazások, amit a szervezetek és a központ vezetői, így Kéthly Anna is elítéltek, de vajmi keveset tudtak ellene tenni. Mindezek ellenére az SZDP sehogy sem akart összeomlani.

1947 vége felé az MKP radikalizálódását, Rákosi koncepcióját erősítette az, hogy szeptemberben megalakult a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája (Kominform). Az új szervezet élesen bírálta a nyugati szociáldemokrata pártokat, amit a magyar vezetés egy az egyben a magyar helyzetre is értelmezett. A szociáldemokrata-ellenes külföldi állásfoglalások hatására az MKP-ban tovább élesedett az SZDP iránt egyébként sem barátságos hangulat. 1947 december 30-án az MKP PB ülésén a főtitkár szorgalmazására született határozat választás elé állította az SZDP-t: a jobboldal kizárása vagy a fúzió. A döntést még aznap *Gerő Ernő* közölte Marosánnal. Másnap, 1947. december 31-én, az SZDP Fővárosi Végrehajtó Bizottsága – tagjainak többsége együttműködött az MKP vezetőivel – egy dodonai deklarációnak tekinthető határozatot fogadott el: a pártvezetéstől erőteljesebb harcot követelt a jobboldali politika ellen, de név szerint csupán Szélig Imrét említette, a jobboldal állítólagos prominenseként. Az „egyesülést”, a „fúziót” azonban meg sem említette, formálisan pedig védelmezte a pártegységet, az SZDP független politikáját, és azt a reményét fejezte ki, hogy a követelt intézkedések megerősítik, és képessé teszik a pártot a további működésre.

Az MKP vezérkara nagy reményeket fűzött az SZDP megtöréséért vívott harcában ehhez a határozathoz, gyors és radikális politikai és személyi fordulatot várt tőle, az egyesülésellenes erők megtörését, valamint a fúzió mielőbbi napirendre tűzését. A Fővárosi VB nyilatkozata azonban nyílt vitát indukált nemcsak a vezetésben, hanem a szervezetekben is, felszínre hozta a pró és kontra véleményeket, amelyek éppen azt bizonyították, hogy többen ellenzik, mint támogatják az egyesülést, és a várt kizárási hullámot sem indította el. Az MKP-nak most sem sikerült elérnie az általa várt eredményt: egyetlen „jobboldalit”, Szélig Imrét sem zárták ki a pártból.

Sőt, 1948. január 10-étől már a sorok rendezése indult meg: elhatározták, hogy márciusban megtartják a soron következő kongresszust, és ezen az új vezetőséggel az élen meghirdetik a párt új szocialista politikáját. Az MKP nem nézte tétlenül az SZDP-ben bontakozó megújulási folyamatokat, és keményebb módszerekhez nyúlt. Felhasználva az általa irányított Államvédelmi Osztályt és a BM illetékes részlegeit, megkezdte a „hatásosabb” adminisztratív eszközök alkalmazását. Az ekkor már sorozatban folytatott különböző pereket a szociáldemokrata személyekre is kiterjesztette. A Peyer elleni pert – 1948 elején – a Nitrokémia Rt. elleni ún. kémper követte, amelybe az Iparügyi Minisztérium államtitkárát, *Kelemen Gyulát* is belekeverték, hogy rajta keresztül Bán Antal minisztert is fél-

reállíthassák. Kéthly a vezetőségi üléseken kikelt az MKP politikája ellen, Kelemen meghurcolását „Dreyfus-ügynek” aposztrofálta a pártvezetőség 1948. január végi ülésén.

A pártban még ekkor sem mondták ki, hogy a bírált vezetőket eltávolítják, és egyesülni akarnak. Sőt, az SZDP 1948. február 10-én országos titkári, vezetői értekezletet tartott, ezen a vezetőség meghirdette a megújulás programját, amely a következő évekre meghatározta volna a párt politikáját. Ezt a február 18-ára tervezett összevezetőségi ülésen kívánták megismertetni a helyi szervezetek vezetőivel, a mozgalommal.

Az MKP vezetősége idegesen konstatálta, hogy nem a terveik szerint haladnak az SZDP-ben az események, bár a kizárások, ha vonakodva is, de január második felében megkezdődtek. Rákosi január végétől erőszakosan követelte saját kádereitől, valamint az SZDP-ben ekkorra már szinte minden szinten kiépült belső „baloldali radikális csoportoktól”, hogy tisztítsák meg az SZDP-t a „jobboldaliaktól”. Rákosi saját kezébe vette a kezdeményezést: február 4-től maga járta végig a nagyüzemeket, és nyílt harcot hirdetett az SZDP és vezető politikusai ellen, a fúzió mellett. Ezután Gerő Ernő február 12-én meghívta Marosánt egy négy szemközti találkozóra, ahol közölte vele: a nemzetközi helyzet változásai napirendre tűzték az egyesülést, amelyet már nem lehet halogatni. Ez újabb ultimátum volt az SZDP számára.

Az új politika meghirdetésére tervezett február 18-ai összevezetőségi értekezlet ennek hatására vált a „jobboldaliak” kiűzésének összejövetelévé. Marosán és társai úgy döntöttek, hogy elkezdik a jobboldaliak nagyobb csoportjának kizárását, és tárgyalni kezdtek az MKP által nem kívánt vezetőkkel, igyekeztek őket rávenni arra, hogy önként mondjanak le, lépjenek ki, álljanak félre. Többek esetében megkérdezésük nélkül a kizárásuk mellett döntöttek.

Kéthly Anna elkeseredve és rosszat sejtve figyelte az SZDP-ben a nem várt fordulatot és a személye elleni gyűlöletkampányt, miközben az MKP vezetői már az egyesülés szükségességéről szónokoltak. Aggodalma nem volt alaptalan, mint azt a későbbi évek eseményei bizonyítják. Február 18-án – Szakasits Árpád távollétében, aki kormánydelegáció tagjaként 13-ától Moszkvában tartózkodott – sor került az összevezetőségi ülésre, amely azzal vált „hiressé”, hogy itt jelentették be 42 „jobboldali” országos politikai, gazdasági és mozgalmi vezető kizárását, lemondását, eltávolítását a pártból. A listát Kéthly Anna vezette.

Kéthly másnap visszaadta a pártvezetőségnek országgyűlési megbízatását, mert azt tőle kapta,⁷¹ vezetőségi tagságáról azonban nem volt hajlandó lemondani, kizárását pedig nem vette tudomásul, mivel őt a párt kongresszusa választotta meg, az összevezetőségi fórumot nem tartotta erre illetékesnek. Marosántól háromhavi szabadságot kért, és várta a kongresszus döntését.⁷²

Ezután gyors egymásutánban peregtek az események: 1948. február 21-én az SZDP részéről Marosán György, *Vajda Imre*, *Révész Ferenc*, az MKP részéről Révai József, *Farkas Mihály*, *Kádár János*, Gerő Ernő titkos megállapodást írt alá arról, hogy a két párt egyesül. Marosának kérésére február 22-től március 15-ig az MKP tagzárlatot hirdetett, hogy megakadályozzák az SZDP teljes szétverését az egyesülés előtt.

Rákosi február 23-án visszatérve Moszkvából szerzett tudomást a február 21-ei egyesülési megállapodásról és a tagzárlatról. A Politikai Bizottság február 26-ai ülésén tűzték a két döntést napirendre. Az itt kibontakozó éles vitában derült fény arra, hogy Rákosi – nem is titkolt gyűlölettel indítva – miként értelmezi az egyesülést. Kijelentette: úgy kell az egyesülést végrehajtani, hogy az SZDP-nek írma se maradjon, és soha többé

⁷¹ Lásd kötetünk 18. dokumentumát!

⁷² Lásd kötetünk 19. dokumentumát!

ne tudjon feltámadni. Rákosi politikai szótárában az egyesülés az SZDP likvidálásával azonos értelmű fogalom volt. Az MKP főtitkárának igazi felfogását még legszűkebb körének tagjai sem támogatták, sőt erősen vitatták annak politikai célszerűségét, s még inkább aggódtak annak a munkásmozgalomra és a szocialista tömegekre várható negatív hatása miatt. Az egyesülés Rákosi-féle sajátos értelmezését nemcsak a szociáldemokrata vezetők és tagok, hanem a kommunisták többsége sem ismerte, de még az egyesülést támogatók sem merték elképzelni, hogy mi vár az SZDP-re, bár a mindennapok mozgalmi tettei, és a hangoztatott propaganda elvek sok jóval nem kecsegtettek.

Az MKP az egyesülés menetében az SZDP ellen átfogó ideológiai, politikai, sőt a múltját teljesen átértékelő támadást zúdított, ami mély válságot szült nemcsak a szociáldemokrata tömegek és vezetők körében, hanem a munkásmozgalomban és a társadalomban is. Egyértelművé vált: az SZDP nem térhet ki a kommunisták követelése elől, a vezetés minél tovább áll ellen, annál drasztikusabb eszközöket vesznek igénybe ellenük, és ez súlyosabb következményekhez vezethet nemcsak a vezetők, hanem az egyszerű tagok életében, sorsának alakulásában is. Az SZDP vezetőinek és tagjainak többsége ragaszkodott pártjához és több évtizedes múltjához, és nem értette azt, hogy a baloldali, szocialista politikát folytató szociáldemokrata mozgalom miért éppen a szocializmus megvalósításához közelítve veszíti el létjogosultságát. Az MKP SZDP-ellenes vádjai uralták a sajtót, a mindennapokat. A propaganda-hadjárat szerint a szociáldemokrácia lényegében az 1918-as, 1919-es forradalmak óta elárulta a mozgalmat, a munkásságot, a dolgozókat, a szocialista eszmét, elveket, és az imperialisták kiszolgálóivá vált. Ez vonatkozott az 1945 utáni periódusra is, amit a szociáldemokraták többsége egyértelműen és határozottan visszautasított. A kizárásokat levezénylő Marosán tudta, hogy rendkívül nagy igazságtalanság történik, hiszen sok kizárt, lemondott párttag tiltakozott múltjának befektetése ellen. Helyzetüket könnyítendő titkos alapot hoztak létre, és néhány idősebb vezetőnek a kizárással együtt bizonyos összeget adtak. Kéthly Anna 50 000 Ft-t, Szeder Ferenc 25 000 Ft-t és mások is kisebb-nagyobb összegeket kaptak. Amikor Rákosi megtudta, dührohamot kapott, és szidalmazta Marosánt.

Kéthly drámája, hogy míg az SZDP elleni jobboldali támadások elhárítását évtizedeken keresztül sikeresen segítette, a balról jövőekkel szemben védtelennek bizonyult. A pártján belüli radikális csoport tevékenysége következtében 1948. január végére elszigetelődött, a kommunista vezetés egyik első számú ellenségének tekintette.

1948. január végére, február elejére a kör bezárult körülötte.⁷³ Az MKP-val együttműködők kiszorították a vezetésből, a vitákba, az intézkedésekbe nem vonták be, a belső bizalmas információs anyagokat nem kapta meg, nevét törölték a listáról. Várta a kongresszus döntését, bár tudta, az ugyanúgy foglalt majd állást.

Kéthlyt a kizárása miatti keserősége mellett elsősorban az rendítette meg, hogy vele együtt az SZDP is „eltűnt” a politika sokszínű porondjáról, s ezzel az az álma is a semmi-be veszett, hogy a szocializmust erőszakmentesen, a szovjet típusú proletárdiktatúra elkerülésével valósíthatják meg. Egyéni sorsa tükrözte pártja sorsát is. Nem tudta feldolgozni, hogy durván, erőszakkal megszakították a szociáldemokrata mozgalom létezését, eltörölték a szociáldemokrácia múltját, elpusztítottak egy élő mozgalmat.

⁷³ PHL 283. f. 3/107. ő. e.

BÖRTÖN, SZABADULÁS - AZ MSZDP ÉLÉN
1948. március 8. - 1956. október 31.

Az SZDP 1948. március 6-8-án ülésező XXXVI. kongresszusa jóváhagyta a február 18-ai kizárásokat, sőt újabb vezetők kizárásával toldotta meg azt. Kéthly Anna „törvényesen” is a párton, a mozgalmon és a munkahelyén kívülre került.

A „törvényen kívülre” vált, proskribált politikus nem hagyta el az országot, bár néhány adatból arra lehet következtetni, hogy legszűkebb baráti körében szó esett erről a lehetőségről.⁷⁴ Kéthly azonban maradt. A kizárása utáni napokban többnyire otthon tartózkodott, s feltehetően olvasással, házimunkával, a vele történtek feldolgozásával töltötte idejét. Két-három hét elteltével, a rövidebb-hosszabb bezárkózásokat bevásárlások, város- és kiraktnézések, fodrászhoz, orvoshoz, barátokhoz tett látogatások szakították meg. A kizártak közül többen anyagi segítségért fordultak hozzá, és ő abból az 50 000 forintból, amit eltávolításakor kapott, két év alatt mintegy 25 000 forintot szétosztott.

1949 második felétől már foglalkozni kezdett egy pártprogram kidolgozásának gondolatával. Feltételezte, hogy előbb vagy utóbb külső, esetleg ENSZ-nyomásra megváltoznak a nemzetközi és a magyarországi viszonyok, és az SZDP újra tényező lehet. Kéthly nem hitte, hogy Rákosi és csapata hosszú időn keresztül uralkodhat az országban. Véletlenül-e, vagy látnoki megérzéssel, nyolc évet jósolt neki. Nyugatról is érkeztek hozzá olyan hírek (vagy vágyak?), hogy a nagyhatalmak rákényszerítik a Szovjetuniót és a magyarokat, hogy változtassanak belpolitikájukon. Ennek reményében 1949 végére készített el egy átfogó szociáldemokrata programtervezetet. A gyakorlati program felölelte a gazdaság (ipar, kereskedelem, mezőgazdaság stb.), a politika (többpártrendszer, köztársaság, jogállamiság stb.), a kultúra, a tudomány, a társadalom területeinek konkrét célkitűzéseit és javaslatait.

1949-ben már kapcsolatba került több kizárt vezetővel: Valentiny Ágostonnal, Révész Andrással, Szeder Ferencsel, a pécsi Tolnai Józseffel, a hódmezővásárhelyi, de Pesten élő, Takács Ferencsel, Takács Józseffel és másokkal.⁷⁵ Kéthly Annát és a többi kizártat – minden állítással szemben – nem helyezték házi őrizetbe, vagy rendőri felügyelet alá, időközönként egymás lakásán találkoztak, Kéthlyt is többször, többen felkeresték. Ugyanakkor a kizártak tudták, hogy az Államvédelmi Hatóság – kisebb-nagyobb megfigyelésekkel – figyelteti őket, emberei a nyomukban vannak, minden lépésükről, sőt beszélgetéseikről tudnak. Az utcán követik őket, a lakásukban lehallgatókészülékek vannak, amelyeket olykor meg is találtak, levelezésüket, postájukat ellenőrizték. Az ÁVH tehát mindent tudott róluk, amit a megfigyeltek csak sejtettek. Arra viszont nem gondoltak, hogy 1950 tavaszán és nyár elején az ÁVH már letartóztatásuk előkészítésével foglalkozik.⁷⁶

Hamarosan a tervek végrehajtására is sor került. 1950 tavaszán válogatás nélkül kezdtek lefogni a még aktív és a már kizárt szociáldemokrata vezetőket: április 24-én csaptak le az „egyesülő” Szakasits Árpádra, aki köztársasági elnök, majd pedig az Elnöki Tanács elnöke lett. A letartóztatássorozat folytatódott „jobboldaliak és baloldaliak” egyaránt börtönbe kerültek, a sort augusztusban Marosán György zárta.

⁷⁴ Az emigrációba menekült és Svájcban letelepedett Bán Antal egyik levelében utal arra, hogy pártot alapítanak, de várják még néhány jelentős vezető, így Kéthly Anna emigrálását is.

⁷⁵ Nem lehet pontosan tudni, hogy a nevezettek ismerték-e a tervezetet, és vállalták-e egy-egy téma kidolgozását. A géppel írt tervezeten itt-ott található Kéthly Anna keze írásával egy-egy név, azé, aki állítólag vállalta az adott téma részletes kidolgozását. A kihallgatások során ezt többen tagadták, és 1956 tavaszán, a rehabilitációs perújrafelvételek során a volt elítéltek szintén cáfolták.

⁷⁶ ÁBTL K-1919/I. kötet. Megfigyelési jegyzőkönyvek, napi feljegyzések.

1950. június 9-én került sor Kéthly Annára. Dél előtt tíz órakor lakásán megjelentek az ÁVH emberei, őrizetbe vették, és az Andrássy út 60.-ba szállították. Egy kis csoport visszamaradt és végrehajtotta a házkutatást: lefoglalták és elvitték személyes dokumentumait, levelezését és könyveinek egy részét, elsősorban az angol és német nyelvűeket.

Még aznap este megkezdtek kihallgatását, amely hetekig tartott. „Többször le kellett írnia az életrajzát”, ami természetesen, „semmilyen variációjában nem egyezett az ÁVH által kidolgozott koncepcióval”, amelyet a kihallgató tiszt tárt elé⁷⁷ – számolt be 1956 áprilisában a vallatási eljárásról. Mindezzel együtt Kéthly Annának, mondhatni, „szerencséje” volt, mert fizikailag nem bántották, a brutális vallatási módszerektől megkímélték. Nem úgy bántak vele, mint a férfi letartóztatottakkal, Rajk Lászlóval, Ries Istvánnal, Schiffer Pállal, Vajda Imrével, Szász Bélával és másokkal, akik közül többen – például nyolc szociáldemokrata – meg is halt.

Kéthly Anna megtörésére a megfélemlítés eszközeit vetették be, lelki nyomást gyakoroltak rá, morálisan és politikailag megalázták, hogy végül is azt vallja, amit hallani akartak. A vallató tiszt „a legdurvább útszéli hangon kiabált rám, és követelte tőlem, hogy ismerjem el azt, hogy az ún. 6-os bizottság irányított egy szervezkedést a népi demokratikus államrend megdöntésére”. Bizonyító dokumentumként az 1949–1950-ben készült pártprogram tervezetét tették elébe. Végül Kéthly aláírta ezeket a jegyzőkönyveket. Az 1956. áprilisban elhangzott nyilatkozatában, amit tanúvallomásaiban más bebörtönzött társai felülvizsgálatakor tett, visszavonta korábban aláírt vallomásait. Ebben tagadta az ellene emelt vádakat, amelyeket alaptalan rágalmazásoknak minősített, és visszautasította a vallomására hivatkozó vádakat társai ellen.⁷⁸

Az Andrássy út 60.-ból 1951 januárjában a váci börtönkórházba szállították,⁷⁹ ahol kezdődő tüdőbajával kezelték, és meg is gyógyították. Itt megszűnt a zaklatása, sőt kiemelt ellátásban és bánásmódban részesült. Kórházi szobatársa a Rajk-perben letartóztatott kommunista gyógytornász, Demeter Györgyné volt.⁸⁰

1952. április 21-én Kéthly Annát és cellatársát a Gyorskocsi utcai Budapesti Országos Börtönbe szállították.⁸¹ Egy év múlva Demeternét felváltotta Potoczky Mária (a férjétől elvált Jándy Gézáné, a Rajk-perben bebörtönzött kommunista). Közöttük Kéthly Anna haláláig tartó barátság született. Kéthly itt is kiemelt ellátásban részesült, a börtönalkalmazottakkal azonos kosztot kapott, amit megosztott cellatársaival. Potoczkyval kötött barátsága Kéthly számára elviselhetőbbé tette a börtönéletet, azt, hogy családjáról évek óta semmit sem tudott, s ítélet nélkül tartották fogva.

A börtönlakók életében 1953 tavaszán felcsillant a változás reménye, amikor megtudták: meghalt Sztálin. S valóban, valamelyest javult a börtönben a helyzet, pl. mindennap engedélyezték a sétát. Elkezdődött a hamis vádak alapján elítélt politikai foglyok szabadon bocsátása és a rehabilitációja. A folyamatot Rákosi és a perekben közvetlenül részt vettek minden módon lassították, de nem tudták megakadályozni. 1954 első napjaiban Kéthly Anna körül is megtört a csend. Három és fél évi ítélet nélküli raboskodás után 1954. január 7-én váratlanul legfőbb ügyész-ségi kihallgatásra vezették, január 20-án pedig a tárgyalásra is sor került. A budapesti megyei bíróságon megrendezett látszatper nem hozott sok újat a vádlott és a vádló számára. „A vádat megértettem, bűnösnek érzem magam” – szavakkal kezdte Kéthly Anna a már január 7-én is szinte szó szerint felmondott szöveget, amit csak az ügyész szakított meg olykor a közbeiktatott és a vádlott

⁷⁷ ÁBTL K-1919/III. kötet. 1956. április 3. Felülvizsgálati jegyzőkönyv.

⁷⁸ ÁBTL K-1919/III. kötet. 1956. április 3. Felülvizsgálati jegyzőkönyv.

⁷⁹ ÁBTL K-1919/III. kötet.

⁸⁰ Demeter Györgyné közlése a szerzővel.

⁸¹ Turi István, a Budapesti Gyűjtőfogház parancsnokának levele a szerzőhöz, amelyben kérdésemre válaszolt.

„emlékezetét felfrissíteni célzó” kérdéseivel. A hivatalból kirendelt védőt Kéthly akkor látta először, nem beszélt vele, s az nem is „strapálta” magát a védő szerepében.

Az ügyész „súlyos ítélet kiszabását” indítványozta. A védő „mértányos ítélet kiszabását” kérte, annak figyelembevételét, „hogy vádlottat az események sodorták összeköttetései révén, nem gondolta akkor még, hogy az, az út, amelyre lépett, a munkásosztály árulásához vezet”. Kéthly az „utolsó szó jogán nem kívánt nyilatkozni”, csak annyit jegyzett meg, hogy „1950. január 9-én vették őrizetbe”. Ezzel jelezte, elég sokáig tartották őt fogva ítélet nélkül.

A vád: kémkedés, hazaárulás, a rendszer elleni összeesküvés volt, amiért halálbüntetés járt volna. A megyei bíróság elnöke a „Népköztársaság nevében!” Kéthlyt két vádpontban találta bűnösnek, ezért „életfogytiglani börtönre és teljes vagyonelkobzásra” ítélte, és „a közügyektől 10 évre” eltiltotta. Kéthlyt a halálos ítélettől az mentette meg, hogy a bíróság enyhítő körülménynek tekintette „töredelmes beismerését, előrehaladottabb korát és hogy erősen ama rothadt légkör befolyása alatt állt, amely őt az SZDP-vezetők részéről körülvette”. A bíróság „nagylelkűségére” utal az, hogy a „kémkedéssel kapcsolatban csak a felszabadulás utáni kémtevékenységét vonta értékelési körébe”. Az őt és féloldalmi indoklás a már jól ismert adatokat és szöveget tartalmazta. Ezek után Kéthly Anna örülhetett, hogy a várható és beígért halálbüntetés helyett „csak” életfogytig tartó börtönbüntetést szabtak ki rá. Nem fellebbezett, tudomásul vette az ítéletet. Ezután engedélyezték a levelezést a rokonokkal, csomagküldést, látogatást. (*Lásd kötetünk 21. dokumentumát.*) Kéthly Anna visszakérült a cellájába, és most már semmi kétsége sem maradhatott afelől, hogy életét itt kell elzárva letöltenie. Halvány reményt jelentett az, hogy tovább enyhültek a börtönviszonyok, és kapcsolatba kerülhetett a külvilággal, a rokonokkal.

Bár a vele történeteket rezzenéstelen arccal, látszólag közömbösen vette tudomásul, ez nem jelentette azt, hogy a börtönélettel megbékélt, nem volt mindegy számára, hogy kilátástalannak tűnő helyzetbe került. Későbbi nyilatkozatai, levelei igazolják, hogy a börtönének életre szóló rossz emlékeket hagytak benne; nem tudta túltenni magát az őt ért sérelmeken, az elvesztegetett éveken. Talán kis vigasz lehetett volna számára, ha tudja: bebörtönzése a világ egy részén, de egy idő után hazájában is, széles körű felháborodást váltott ki. A szociáldemokraták letartóztatása elleni tiltakozási hullámot Nyugaton a Bán és Szélig vezette emigrációs MSZDP indította el, és tartotta folyamatosan napirenden. Itthon síri csend honolt a szociáldemokrata vezetők bebörtönzése körül; a közvélemény csak Rákosi Mátyás cinikus megjegyzéseiből szerezhetett tudomást arról, hogy pl. Kéthly Anna börtönbe került.

Elítélése után nem sok jóra számíthatott, de egy idő után optimista alaptermészete, és a külvilági események beszívárgó hírei táplálták benne azt a reményt, hogy nemcsak a nagyvilágban, az országban, de az ő életében is lesznek még alapvető változások. Erre nem sokáig kellett várnia. Az elítélése utáni kedvezményekből csak a levelezés valósult meg, mert pár hónappal később megkezdődött szabadulásának procedúrája. Még elítélésének évében – *Molnár Erik* miniszter kezdeményezésére – október elején az igazságügyi szervek elkészítették a felülvizsgálathoz szükséges iratokat, és ezek alapján, november elején Molnár Kéthly Anna egyéni kegyelemben részesítését kérte. A dokumentumot az Elnöki Tanács elnöke, *Dobi István* november 19-én írta alá, és Kéthlyvel közölték: kegyelmet kapott, elhagyhatja a börtönt. Erről értesítették testvéreit, akik november 20-án otthon várták őt.⁸² Határtalan volt az örömük.

Most is, mint a kizárása után, Kéthly egy ideig nem hagyta el a lakását. Igyekezett pihenni, megszokni az új helyzetet, körülményeket. Míg börtönben volt, húgai, Erzsébet és

⁸² A dokumentumokban börtönből szabadulásának dátumát november 19-ére, olykor 20-ra teszik. Ez utóbbi a valószínűbb. Húgai dolgoztak, s őket is értesíteni kellett nővérük hazatéréséről.

Magda a nagy lakást elcserélték a Hatvany házaspár szomszédos házban lévő kisebb otthonával, mert fizetésükből nem tudták fedezni a nagyobb költségeket. Az új kétszobás lakás megfelelt a három nőnek, de Annának még meg kellett szoknia. Fivérei még mindig vidéken, kitelepítésben éltek.

Kéthlynek kezdetben fogalma sem volt arról, hogy mit kezd majd magával, hogyan rendezi be az életét. Néhány hét elteltével azonban kilépett lakásából, és ismerkedni kezdett a régi/új külvilággal, a civil élettel. A később megjelent állításokkal ellentétben most sem volt házi őrizetben, és rendőrségi felügyelet alá sem került, nem kellett jelentkeznie meghatározott időnként a rendőrségen.⁸³ Az ÁVH megszakításokkal, rövidebb, hosszabb ideig külső megfigyelőkkel ellenőrizte mozgását, találkozásait a volt szociáldemokratákkal, majd későbbben a külföldről érkezett barátaival. Egy idő elteltével egyre gyakrabban kereste fel régi ismerőseit, fodrászát, varrónőjét, kozmetikusát, körzeti orvosát. Nagy örömeire általában megismerték, és szeretettel fogadták. Hetente egyszer-kétszer kiment a piacra a bejárónőjével, akinek kislányával gyakran látogatták a játszóteret. Magdával, Erzsébettel sokszor sétált a városban, meg-megállt a kirakatok előtt, szemlélte a megváltozott világot, hiszen több mint négy éve nem élt szabad életet.

1955 második felében kezdtek kiszabadulni a koncepciók perekben elítélt elvtársai is, akikkel kapcsolatot teremtett, találkozgatott velük. Figyelme, érdeklődése eközben a hazai és a nemzetközi politikai eseményekre terelődött. Sztálin haláláról már tudott a börtönben is, de arról semmit sem, hogy ez a Szovjetunióban, a „népi demokráciákban” és Magyarországon is milyen folyamatokat indított el. A hazai és a nemzetközi rádióadásokból, az írott sajtóból, az utca hangulatából tapasztalhatta, hogy új szelek fújdogálnak, nemcsak a szocialista világban, hanem a kapitalista országokban is, és az új események viharos gyorsasággal követték egymást. A politikában jártas, tapasztalt Kéthly Anna számára egyértelművé vált, hogy érlelődik valamiféle fordulat.

1956 tavaszán napirendre kerültek a rehabilitációs ügyek – köszönhetően a párton belüli és kívüli, továbbá a hazai és a nemzetközi nyomásnak. Kéthly Annát és a csoportjában elítélteket áprilisban felszólították, hogy jelenjenek meg a Belügyminisztériumban a rehabilitáció miatt. Kéthly nem kérte saját rehabilitálását, mert ezzel, mint mondta, igazolná lefogásának jogosságát; kárpótlásra sem tartott igényt. Ugyanakkor kész volt a vele együtt letartóztatottak rehabilitációs perújrafelvételében tanúvallomást tenni. Mint említettük, kihallgatására a BM Vizsgálati Főosztályán, 1956. április 3-án került sor.

1956 nyarán Kéthly már viszonylag tájékozott volt a nemzetközi és a hazai közélet eseményeiről. Ismerte az SZKP XX. kongresszusán hozott határozatokat és Hruscsov-nak, az SZKP KB első titkárának Sztálint leleplező titkos beszédét is, amit Nyugatról ballonokkal juttattak az országba. Júliusban leváltották Rákosi Mátyást és néhány személycserét is végrehajtottak az MDP legfelsőbb vezetésében. Több, a koncepciók perekben elítélt kommunista és szociáldemokrata vezető visszakerült a Központi Vezetőségbe és a Politikai Bizottságba.

Ezek a változások politikai szempontból jelentősek voltak, a szabadabb légkörben a szociáldemokraták gyakrabban keresték fel egymást, így Kéthly Annát is, így körülötte létrejött az elítélt volt funkcionáriusok kisebb csoportja, Kelemen Gyulával, *Fischer Józseffel*, Révész Andrással, Takács Ferencsel és másokkal. *Erdei István* 1956 májusától levelezett Kéthlyvel. A szűk körű, magánjellegű baráti találkozásokon természetesen a politikáról is szó esett, latolgatták a várható fejleményeket, reménykedtek, hogy talán az SZDP újjászervezésére is sor kerülhet. 1956 őszén Kéthly Anna és csoportja arra készült,

⁸³ ÁBTL K-1919/IV. kötet. – Olykor azonban megfigyelték az ÁVH nyomozói, amiről feljegyzéseik is tanúskodnak. A beszámolókból tudjuk, hogy kiszabadulása után miként élt, kikkel került kapcsolatba itthon és külföldön.

hogy – ha törvényes lehetőség adódik – létrehozzák az SZDP-t, és bekapcsolódnak a politikai életbe.

A szociáldemokraták tervezgetését az MDP júliusban részben megújított vezetősége inspirálta, mert a pártvezetés a hatalom tömegbázisának rohamos csökkenését, a párton belüli és kívüli politikai vihar érlelődését látva, kísérleteket tett a volt koalíciós pártok politikusainak bevonására, visszacsábítására a közéletbe. Koalíciós alapon igyekezett újra-szervezni a Hazafias Népfrontot. Az MDP és a HNF vezetői tárgyalásokat kezdtek a lojálisnak tekinthető, ismert és befolyásos volt koalíciós párti prominensekkel, hogy vállaljanak szerepet a népfrontban, a különböző állami és társadalmi szervezetekben. Ennek érdekében országos és középszintű pozíciókat ajánlottak fel nekik.

E „megbékélési” folyamatban nem mellőzhették a szociáldemokratákat sem. Az új pártvezetésbe különböző szinteken már több meghurcolt, az egyesülésben részt vevő vezetőt – pl. a PB-be Marosán Györgyöt is – visszavettek. Kísérletet tettek az „egyesülés-sel” egyet nem értő, a tömegek szimpátiáját élvező ún. jobboldali politikusok – közülük is elsősorban Kéthly Anna – megnyerésére, annak ellenére, hogy tudták, mereven elzárkózik a kommunista hatalommal való bárminemű kapcsolattól, és képviselőivel nemigen áll szóba.

Ennek ismeretében 1956 júliusának utolsó hetében Kiss Károly, az MDP Politikai Bizottságának tagja, a Központi Ellenőrző Bizottság (KEB) elnöke magához kérte Kéthlyt az Akadémia utcai pártközpontba. A találkozóról hivatalos beszámoló, feljegyzés, jegyzőkönyv nem maradt fenn. Az MDP PB 1956. augusztus 9-ei üléséről készült iratban csak az említődik meg, hogy Kiss Károly „beszámolt a találkozóról”. Sem a tartalmat, sem a pontos dátumot nem említik.⁸⁴ Eddig csak Kéthly Anna elbeszéléséből, itt-ott elejtett mondataiból, másokhoz írt leveleiből rekonstruálhatjuk azt, hogy mi is történhetett. Az egyik legmegbízhatóbb forrás ezek közül az osztrák levéltárból nemrég előkerült Kéthly-levél. Ebben leírja, hogy Kiss Károly az MDP-központban, a szobájában fogadta őt. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a pártvezetőség megbízásából beszél – kvázi hivatalos úgyról van szó. Bevezetőben bocsánatot kért vendégétől „az elkövetett dolgokért”, majd arról próbálta meggyőzni Kéthlyt, hogy az utóbbi időben „a rezsim megváltozott”, és arra kérte: gondolja végig, szerinte milyen lehetőség adódna az „együttműködésre”. A politikus asszony a nyílt elutasítás helyett arra hivatkozott, hogy „túl kevés bizonyíték van a tényleges változásra”. Kiss Károly búcsúzóul megismételte: „ne csapja be az ajtót” maga mögött, vagyis gondolkodjon még a javaslaton. Kéthly erre kijelentette: „minden további tárgyalás lehetséges, ha a viszonyok lendületesen megváltoznak.”⁸⁵ Később, másutt azt mondta, hogy az ajánlatra azért nem adott pozitív választ, mert ekkor csak az ő személyes politikai reaktiválására tett Kiss javaslatot, az SZDP esetleges újjáalakítása szóba sem került. Kéthly pedig ekkor már – az Internacionálé és az osztrák párt vezetőinek sugallatára is – kitartott álláspontja mellett, hogy csak újjáalakított pártja élén hajlandó ismét politikai szerepet vállalni.⁸⁶

⁸⁴ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 298. ő. e. Az ülésről készült jegyzőkönyvben a „Különfélék” között az utolsó pont említi meg, hogy Kiss Károly találkozott Kéthlyvel.

⁸⁵ Verein für Geschichte der Arbeiterbewegung, Bécs, Oscar Pollak fond. (Az Osztrák Szocialista Munkásmozgalom Archivuma, továbbiakban SPÖ Archivum.) Az osztrák „küldött” beszámolója a Kéthly Annával, 1956. október 6-án folytatott tárgyalásáról. (Továbbiakban: Beszámoló a Kéthlyvel 1956. október 6-án lefolyt tárgyalásról.)

⁸⁶ STRASSENREITER ERZSEBET: Az MSZDP 1956. október 23.–november 4. 161–266. 1956 és a politikai pártok. Válogatott dokumentumok. Politikai pártok az 1956-os forradalomban 1956. október 23.–november 4. Válogatott dokumentumok. MTA Jelenkori-kutató Bizottság. Szerkesztette VIDA ISTVÁN. Az iratokat gyűjtötte, válogatta, szerkesztette és az egyes fejezetek elé a bevezető tanulmányt írta: BENKŐ PÉTER–IZSAK LAJOS–STRASSENREITER ERZSEBET–URBÁN KÁROLY–VIDA ISTVÁN. Az utószót írta: VIDA ISTVÁN. Bp., 1998. 571 p.

Az osztrákoknak szóló beszámolóból viszont úgy tűnik: a tárgyalás nem jutott el abba a stádiumba, hogy Kéthly közölje egy esetleges „együttműködés” feltételeit, és pontokba foglalja követeléseit. Az SZDP újraengedélyezéséről ekkor említést sem tett. Ez érthető is, hiszen a belpolitikai helyzet, a viszonylagos nyugalom ellenére ellentmondásokkal, várakozásokkal volt tele, nem lehetett látni, milyen irányba fordulnak az események. A realista Kéthly a helyzetet átmenetinek tekintette, s nem fedte fel kártyáit.

1956. augusztus végén, szeptember elején a Hazafias Népfront megbízottai felkeresték Kéthlyt, feltehetően az MDP PB augusztus 9-ei és a Titkárság augusztus 13-ai határozata alapján.⁸⁷ Azt mondták, hogy szeretnék bevonni őt és több volt szociáldemokrata politikus a népfrontmozgalomba. Hazafias kötelességére hivatkoztak, és igyekeztek rávenni arra, hogy vegye fel a kapcsolatot a népfront vezetőivel.⁸⁸ Kéthly ezt az ajánlatot sem fogadta el, noha a vele eszmeileg, politikailag egyetértő szociáldemokraták némelyike nem ellenezte, hogy a népfrontban pozíciót vállalva működési lehetőséghez és nyilvánossághoz juthassanak.

Ugyanilyen tartózkodóan és elutasítóan fogadta Kéthly Anna az MDP „pártellenzékének” tagjait – *Haraszti Sándort* és *Losonczy Gézát* –, akik Nagy Imre tudtával augusztus végén vagy szeptember első napjaiban *Hatvany Lajos* lakásán találkoztak vele. Ez a megbeszélés is eredménytelenül végződött. Kéthly most már világossá tette, hogy bármiféle együttműködést a kommunistákkal csak önálló, autonóm pártok közötti koalíció formájában tud elképzelni. Kizárólag akkor lehet a bekapcsolódásról szó, ha az SZDP újjáalakulását és szabad szervezkedését törvényesen engedélyezik. Kikötötte azt is, hogy a szociáldemokrata vezetők kaphassanak útlevelet, mert a Szocialista Internacionáléval és a szociáldemokrata pártokkal, mindenekelőtt az osztrákokkal és az angolokkal, megbeszéléseket kívánnak folytatni. Aláhúzta: a jövőben a munkásmozgalom két áramlatának képviselői közötti tárgyalásokon csak politikai barátaival együtt hajlandó részt venni, azaz csak akkor, ha a tárgyalások hivatalos jelleget öltenek. A találkozók eredménytelensége csalódást okozott Losonczyéknak. Ezzel egy időre megszakadt kapcsolata a Nagy Imre-csoporttal. Kéthly Nagy Imrével 1956. október 30-ig személyesen nem találkozott.⁸⁹ Környezetének tagjai közül egyedül Erdei István kereste fel Nagy Imrét budai lakásán 1956. szeptember 27-én, de a találkozó magánjellegű volt – ellentétben Erdei későbbi visszaemlékezésével.⁹⁰

Kéthly Annának és a körülötte formálódó szociáldemokrata vezető csoportnak a kommunistákkal folytatott tárgyalásokon tanúsított elutasító és az SZDP létrehozásához ragaszkodó álláspontját 1956 tavaszától nemcsak hazai elvbarátai, hanem a nemzetközi szociáldemokrata közösség képviselői is alakították, formálták valamiféle politikai programmá. Nyár elejétől kezdett kialakulni szorosabb kapcsolat, sőt párbeszéd az Osztrák Szociáldemokrata Párt (SPÖ) vezetőivel, s rajtuk keresztül az SZI és az angol Munkáspárt, továbbá az emigráns MSZDP politikusaival, akik határozott állásfoglalásra buzdítottak.

⁸⁷ MOL M-¹KS 276. f. 53. cs. 298. ó. e. Az MDP PB Apró Antal, Hegedűs András és Kádár János részvételével felállított egy bizottságot azzal a feladattal, hogy a Hazafias Népfronttal kapcsolatban „megfontolt” javaslatot terjesszen a PB elé. – MOL M-¹KS 276. f. 54 cs. 406. ó. e. A Titkárság a Népfront tevékenységét vizsgáló bizottság munkájának előkészítése kapcsán úgy döntött, hogy meg kell vizsgálni a volt szociáldemokrata, a kiskgazda és a parasztpárti politikusok HNF-be való bevonásának módját.

⁸⁸ Beszámoló a Kéthlyvel 1956. október 6-án lefolyt tárgyalásról. SPÖ Archivum. *Kritika*, 1995. 12. sz. 40–41. Közli: STRASSENREITER ERZSÉBET.

⁸⁹ Révész András a *Pártok 1956* című kötetben (szerk. KÖRÖSI SZUZSANNA, TÓTH PÁL PÉTER, Bp., 1997. 205.) megjelent visszaemlékezésében azt állítja, hogy a Kéthly Anna–Nagy Imre-találkozóra közel húsz esetben került sor. Eddig nem került elő olyan forrás, amely hitelt érdemlően bizonyítaná, hogy a két politikus között már 1956. október 23-a előtt személyes találkozó jött volna létre.

⁹⁰ Lásd Erdei István későbbi börtönfeljegyzését és 1957. július 6-ai saját kezű írását (ÁBTL K-1919 V-150 393/9.).

ták szervezkedő magyar elvbárátaikat. Többek között arra biztatták őket, hogy ragaszkodjanak az SZDP önálló pártként való újraindításához, a kormánytól és az MDP-től pedig kérjenek kárpótlást az elszenvedett meghurcoltatásokért, a politikai megtorlásokért.

Kéthly Anna és az illetékes nyugati politikusok között 1956 tavaszától létező kapcsolat egyre szorosabbá vált. A Bécsbe és Ausztrián keresztül a nyugati országokba utazó magánszemélyek, kereskedők „postásként” közvetítettek a magyar és az osztrák szociáldemokrata politikusok között. Júniusban az SPÖ küldöttei keresték fel Kéthlyt. *Oscar Pollak* – az osztrák párt egyik legismertebb vezetője, az Arbeiter Zeitung főszerkesztője, Kéthly régi személyes jó barátja – augusztus elején egy levélben erről így számolt be *Adolf Scharfnak*: „Az utóbbi időben [júniusban–júliusban] felhatalmazás nélküli személyeken kívül, két személy járt Kéthly Anna megbízásából nálam. [...] Az egyik egy magyar elvtárs felesége volt, született bécsi, aki időnként meglátogatja Bécsben élő öreg apját. A másik dr. Bródy Sándor, korábban szociáldemokrata képviselő Miskolcra, jelenleg kereskedő São Paulóban és brazil állampolgár. Nemrég mindenféle nehézség nélkül üzleti tárgyaláson járt Budapesten, ahol különböző politikusokkal beszélt – akiket régebről ismert –, többek között Kéthly Annával is, „aki megbízta őt üzenetek átadásával nekünk és Szélig Imrének”.⁹¹

Kéthly Anna Kelemen Gyula jelenlétében vitatta meg Bródyval a magyarországi belpolitikai helyzetet, és tájékoztatta őt a Kiss Károllyal folytatott, fentebb ismertetett beszélgetésről is. Pollak közölte felettesével: „A belpolitikai helyzetet Kéthly átmeneti jellegűnek ítélte”, az a meglátása, hogy „a kommunista rendszert [...] már holnap vagy rövid időn belül egy mérsékeltebb váltja fel, amelynek élére valószínűleg Nagy Imre vagy egy másik, úgynevezett mérsékelt kommunista áll. De lehetséges, hogy egy pártönkívüli vagy valaki a Kisgazdapártból kerül oda – ha a kommunistáknak sikerül az, amit most nagyon akarnak –, azaz az együttműködés más pártokkal, tehát a néprfront újjáélesztése.” Ugyanakkor a szociáldemokrata mozgalom szempontjából várható változásokat Kéthly nem ítélte reménykeltőknek, mert az esetleges változások ellenére a rezsim „még mindig egy kommunista rendszer lenne, tehát nem igazi szabadság a szociáldemokraták számára sem”. Külpolitikailag azt tartotta volna szerencsésnek, „ha Magyarország Ausztriához hasonló semleges státusba kerülhetne”. Abban állapodtak meg, hogy amennyiben az MDP megbízottaival újabb találkozóra kerülne sor, Kéthly követelni fogja „a szabad mozgást, s a kiutazást (és a visszatérést), és még nyomatékosabban ezt Bécsbe és Londonba, hogy az Osztrák Szocialista Párttal és a Labour Partyval tanácskozhasson.” Ettől kezdve együtt alakították ki a magyar szociáldemokraták követendő magatartásának alapelveit, követeléseit.

Oscar Pollak augusztus végén, szeptember elején üzenetet küldött Kéthlynek. Ebben elismeréssel szólt gerinces magatartásáról a meghurcoltatás alatt, majd azt javasolta neki, hogy a jobboldali szociáldemokraták számára is követeljenek ugyanolyan politikai és jogi rehabilitációt, valamint teljes körű jóvátételt és kártérítést, mint amilyet addig csak a „fuzionisták”, a „renegátok”, azaz az ún. „egyesülő”, baloldali szociáldemokraták kaptak meg. A rendszerrel és az MDP-vel való együttműködésről pedig csak akkor tárgyaljanak – ajánlották az osztrákok –, ha „a Szociáldemokrata Pártot teljes szabadságában visszaállítják”, noha e feltételről Pollak maga is úgy vélte: ez „nehezen teljesíthető”. E tanácsok segítettek Kéthlynek eldönteni, milyen magatartást tanúsítson az MDP küldötteivel szemben, megerősítették őt abban, hogy bátran közölje a szociáldemokraták politikai elképzeléseit, fő követeléseit.

⁹¹ Oskar Pollak levele Adolf Scharfhoz. SPÖ Archivum – Közl.: STRASSENREITER ERZSÉBET, *Kritika*, 1995. 12. sz. 39. – Szélig londoni emigrációjában élt.

Az osztrák párt Pollak javaslatára, Scharf beleegyezésével, Budapestre küldte egyik bizalmi emberét (neve nem ismert), aki – sportszerkesztőnek álcázva magát – szeptember utolsó napjaiban érkezett a magyar fővárosba a magyar–angol atlétikai viadalra. Feladata szerint tájékoztatnia kellett Kéthlyt a nemzetközi helyzetről, ismertetni vele az osztrák párt véleményét a magyar szociáldemokraták követendő taktikájáról, és kitartásra buzdítani őt. Felhatalmazták arra is, hogy a börtönből szabadult „bizalmi emberek” számára segélyakciót szervezzen, amit Kéthly már korábban is szorgalmazott.

A „sportszerkesztőt” Kéthly a lakásán, október 6-án, a Rajk-per áldozatainak újratemetése napján fogadta. A mintegy kétórás beszélgetés során Kéthly tájékoztatta osztrák látogatóját a Losonczyval és a Hazafias Népfront embereivel folytatott tárgyalásairól (a Haraszi-Losonczy-Kéthly-találkozóra tehát, szeptember második felében kerülhetett sor.), a belpolitikai helyzetről és az országban uralkodó hangulatról. Végső konklúzióként közölte: „jóllehet mi nem tudjuk, hogy milyen irányba fejlődnek az események, mindenképpen inkább javulásra számítunk, mint rosszabbodásra”. Kifogásolta ugyanakkor, hogy a külföld – mindenekelőtt a Szocialista Internacionálé és az angol Munkáspárt – nem mutat túl nagy érdeklődést Magyarországra és a magyar szociáldemokrácia iránt. „Nem tudom elhinni – jelentette ki –, hogy elfelejtettek bennünket.” Tudatában van annak, fűzte hozzá, hogy nem könnyű a magyarokért tenni valamit, „de még egy látogatás is jelzés értékű lenne számunkra, hogy nem vagyunk egyedül”. Kéthly tudta, hogy a magyarországi politikai helyzet alakulása, a magyar szociáldemokrácia jövője – mint a kis országok esetében általában – nagymértékben függ attól, miként alakulnak a kelet-nyugati kapcsolatok, és az európai szociáldemokrata mozgalom mennyire tudja befolyásolni az eseményeket. A küldött meggyőződött arról is, hogy Kéthly meglehetősen jól informált, a hazai sajtón kívül pl. az angol lapokat is olvassa, sőt Hruscsov XX. kongresszuson elmondott beszédének magyar nyelvű szövegét is látta az asztalán.

A külföldi szocialista szervezetekkel kialakult kapcsolata október folyamán szorosabbá vált. A nyugat-európai szociáldemokrata pártok vezető emberei ekkor már Kéthlyt tekintették partnerüknek, az aktivizálódó magyar szociáldemokraták vezetőjének. Értésére adták azt is, hogy számíthat támogatásukra. Kéthly a Szocialista Internacionálén keresztül az emigráns MSZDP elnökével, Szélig Imrével is kapcsolatba lépett.

Kéthly Anna és az SZDP jövőjét tervezgető szociáldemokraták ennek ellenére továbbra is várakozó álláspontra helyezkedtek. Egyrészt mert tartottak attól, hogy a hatalom fellép ellenük, ami ekkor már indokolatlan félelem volt. Másrészt, mert továbbra sem tudták felmérni, hogy milyen irányba fejlődnek az események, miként változnak a belpolitikai erőviszonyok. Kéthly nem zárta ki egy politikai robbanás bekövetkezését, amitől azonban tartott is. Bonyolította helyzetüket, hogy felismerték: az SZDP feltámasztásának, a többpártrendszer visszaállításának feltétele az MDP kettészakítása kommunista és szociáldemokrata részre. Ennek ódiumát politikai, jogi és morális okokból, nem akarták magukra vállalni. A Független Kisgazdapártot és a Nemzeti Parasztpártot soha nem tiltották be, *de jure* mindkét párt végig legális pártként létezett, vezetőik pedig a Hazafias Népfrontban szabadon tevékenykedtek, még akkor is, ha nem egy önállóan politizáló párt képviselőiként szerepeltek a politikai életben. Az SZDP viszont 1948-ban jogilag is megszűnt. Kéthlyék tehát a döntést, a végső szót az uralmon lévőktől, az MDP-től várták. Reményeiket táplálta, hogy tapasztalhatták: az MDP táborában – a vezetésben és a tagság soraiban – nagyfokú a tanácsstalanság és a zűrzavar.

A hónapok óta tartó belpolitikai válság 1956. október 23-án az egyetemi hallgatók budapesti tömegfelvonulásával tetőzött. Váratlanul, az esti órákban a Rádiónál eldördültek a fegyverek, és a békésen indult mozgalom áldozatokat követelő fegyveres összetűzésbe torkollott. A szociáldemokrata politikusok semmiféle formában nem vettek részt

sem az események előkészítésében, sem a folytatásában. Váratlanul érték őket a polgárháború irányába forduló utcai harcok. A hatalmas és lelkes tömegtüntetés, amely végigvonult a városon, természetesen magával ragadta őket is, de a Rádió székházánál – máig tisztázatlan körülmények között – kiobbant fegyveres konfliktus és ennek eszkalálódása a szovjet csapatok mozgósítása után meg is ijesztette őket. A város különböző pontjait a szovjet harckocsik megjelenése pillanatok alatt harcterré változtatta. A szociáldemokratáktól idegen volt a polgárháború gondolata és gyakorlata, mindig tiltakoztak az ellen, hogy a politikai kérdéseket fegyveres úton rendezzék. A szociáldemokraták és vezetőik most is kívül maradtak a harcokon, de más területen nem maradtak passzívák a történetek iránt.

Ismert vezetőik, a „vezérkar” már az első napon, október 23-án este összegyűlt Fischer József lakásán, de nem tudták felmérni, felfogni, hogy mi is zajlik az országban, a fővárosban, a hatalmi szinteken. Arról sem sokat tudtak, hogy vidéken színre léptek, és országszerte gyülekezni kezdtek a párt valamikori tagjai és vezetői, és kezdeményezték, illetve támogatták az új demokratikus és „forradalmi” szervezetek megalakítását, másutt pedig bekapcsolódtak a különböző helyi népi mozgalmakba. A párt szervezése azonban még ezeken a helyeken sem indult meg. Gátolta a döntést, hogy nem akartak „egységbontók” lenni ebben a munkásmozgalom számára is nehezen áttekinthető változások és ellentmondások felfordulásban.⁹²

A leendő SZDP potenciális vezetői a kedvező pillanatra vártak, arra, hogy eldőljön az MDP sorsa. Budapesten, közben a Kéthly Anna, Fischer József, Kelemen Gyula körül formálódó csoport folyamatosan tárgyalt, és konzultált az ekkor már külföldről szabadon beözönlő nyugati újságírók őket felkereső tagjaival is. Nem volt kétséges, hogy az SZDP megalakulásának legfontosabb „jogi” feltétele az MDP feloszlásának kimondása. Az eseményeket követve sejtették, hogy ez megtörténhet, csak nem tudták felmérni, hogy mikor.

A reménysugár október 28-án villant fel, amikor a Szabad Nép, az MDP központi lapja bejelentette: nemzeti demokratikus forradalom zajlik (nem ellenforradalom), Nagy Imre pedig esti rádióbeszédében a felkelők mellé állt, és közölte: a szovjet csapatokat kivonják a fővárosból, és tárgyalások kezdődnek az országból való kivonulásukról is. Nagy Imre nemsokára létrehozta első koalíciós kormányát a kiszгада- és a parasztpárt vezetőinek bevonásával. A külpolitikát érintően pedig bejelentette azt is, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből, és a semlegesség alapjára helyezkedik.

Ilyen előzmények után, október 30-án, az egybehangzó állítások szerint, az esti órákban Tildy Zoltán hívására, jelenlétében és parlamenti szobájában került sor a Nagy Imre, Kéthly Anna és Kelemen Gyula személyes találkozójára. A tárgyalás fő témája az SZDP kormányzati szerepvállalása, és ezzel összefüggésben megalakulása volt. A szociáldemokraták megerősítették a Nagy Imre számára már ismert álláspontot: a kormányba lépés első feltétele az MSZDP létrejötte, mert csak a párt képviselőiként hajlandók belépni. Nagy elfogadta ezt a feltételt, és teljesítette a párt újjászervezését érintő követeléseket, nevezetesen azt, hogy a szociáldemokraták még aznap visszakapják a volt Conti utcai párt-házat, a nyomdát és a Népszavát, amely addig a szakszervezetek lapjaként jelent meg. Kéthly Anna külön kérése volt még az, hogy nyugatra is kiterjedő érvényes útlevelet kapjon, mert Bécsben tanácskozni akar a nyugati testvérpártok vezetőivel, akik a Szocialista Internacionálé Irodája bécsi ülésén vesznek részt. Nagy Imre ezt a kérést is teljesítette.

Kéthly és vezető társai, illetve az országban szervezkedő volt szociáldemokraták előtt megnyíltak a pártszervezés törvényes lehetőségei. A Nagy-Kéthly-találkozóról részletek nem szivárogtak ki, de még aznap, a Kossuth rádió a 20 órai híradójában bejelentették:

⁹² 1956 és a politikai pártok. 161–173.

„Kedden délután a Népszava szerkesztőségében megalakult a Magyar Szociáldemokrata Párt.”⁹³ Az éjféli hírekben pedig közölték, hogy a megállapodás értelmében az SZDP visszakapta Conti utcai központját, nyomdáját és lapját, a Népszavát.

Az MSZDP létrejöttének híre futótűzként, még a megállapodás napján elterjedt az országban, és ez nagy lökést adott a már gyülekező szociáldemokratáknak, akik sebtiben összejöttek, és kisebb-nagyobb csoportjaik kimondták szervezetük megalakulását. A párt megyei, városi és községi szervezetei gomba módra szaporodtak, a párt talpra állt.⁹⁴

Másnap, október 31-én, szerdán, a Conti utcai székházban a megjelent sok volt szociáldemokrata tag és vezető megválasztotta a 21 tagú ideiglenes vezetőséget. Elnöknek Kéthly Annát, főtítkárnak Kelemen Gyulát (Szélig Imre hazatéréseig), főtítkárhelyettesnek Révész Andrást szavazták meg. Ugyanakkor létrejött a héttagú Ellenőrző Bizottság és a párt ifjúsági szervezete, a Szociáldemokrata Ifjúsági Szövetség (SZISZ) is, öttagú vezetőséggel az élén. A Kossuth rádió ezen a napon a 15 órai híradásban jelentette be az ideiglenes pártvezetőség létrejöttét és személyi összetételét, amiről az MTI is beszámolt éjjel. Másnap szinte minden újság közölte az MSZDP létrejöttét és vezetőségének névsorát, mint az egyik legfontosabb politikai eseményt. A november 1-jétől a párt lapjaként megjelenő Népszava részletesen és folyamatosan hírt adott nemcsak a vezető szervek megalakulásáról és munkájáról, hanem a helyi csoportok létrejöttéről, a fővárosi és a vidéki pártszervező munka eredményeiről is. Ezek szerint a párttagok országszerte aktívan részt vettek a szervezésben, az újonnan alakult népi bizottságokban, a közéleti munkában. Az újjászerveződés gyors ütemben zajlott. A volt párttagok, helyi vezetők tehát csak az indulást jelentő „sípszóra” vártak, hogy újraélesszék tetszhalálából a nyolc évvel korábban felszámolt pártjukat.

Nagy Imre október végi intézkedései, a koalíciós tárgyalások és végül a szociáldemokrata vezetők kérésének teljesítése a hatalmi viszonyokban, de a munkásmozgalomban is új helyzetet teremtettek. Az MDP megszűnt, a kommunisták és a szociáldemokraták ismét külön pártban szerveződtek. Az egyetlen Nagy–Kéthly-találkozón tehát a legfelsőbb szinten eldőlt, hogy az MSZDP megalakulhat. Ezzel egy időben, október 31-én a kommunisták kimondták: MSZMP néven szervezik saját pártjukat, amelynek megalakulását november 1-jén jelentették be. Ez jelezte, hogy tudomásul vették Nagy Imre döntését, és azt, hogy visszatérnek az 1948 júniusa előtti állapotokhoz.

Rákosi nem érte el az egyesüléskor hangoztatott célját: az SZDP-t úgy kell megsemmisíteni, hogy a *szocdemeknek* írmagjuk se maradjon. A lakosság körében az MSZDP megjelenését nagy érdeklődés kísérte, sokan csatlakoztak hozzá. Valós befolyását nem lehetett felmérni, mert több tucat párt is megjelent a politikai élet porondján, a hagyományos, ún. koalíciós pártok mellett sok új és ismeretlen vagy kevésbé ismert arc, „vezető” és politikai beállítottságú ember látott a pártok szervezéséhez. Annyi biztos volt, hogy az MSZDP ismét a vezető, meghatározó politikai erők egyikévé válhat. Arról azonban még sejtésük sem lehetett, hogy a sok jobboldali, polgári, konzervatív, keresztény vagy magát függetlennek, semlegesnek aposztrofáló csoportosulással szemben mennyire lesz versenyképes. Senki sem tudta felmérni ekkor, hogy ez a felbuzdulás milyen kimenetelű, irányú, tartalmú és súlyú lesz, melyik erő (bal-, jobb-, közép vagy még szint nem valló más) érkezik előbb a célba, és foglalja el a hatalmi pozíciókat, posztokat.

⁹³ I. m. 178.; *A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23.–november 9.* 1989. Századvég Kiadó–Nyilvánosság Klub [Bp.]. A kötet szerkesztője és az előszó írója KENEDI JÁNOS, a mű szerzője és az utószó írója VARGA LÁSZLÓ. Századvég füzetek, 3. 241. – Kéthly Anna később egyik írásában azt állította, hogy a Kossuth rádió, amely a kommunisták kezében volt, csak az ő követelésére, nyomására volt hajlandó az éjféli adásban bejelenteni a Nagy–Kéthly–Kelemen-tárgyalást és eredményét.

⁹⁴ *1956 és a politikai pártok*, 159–266.

Az MSZDP és vezetőségének megalakulásáról Kéthly azonnal informálta a Szocialista Internacionálé Irodájának vezetőit, akik örömmel üdvözölték az eseményt, és meghívták őt és a vezetőség egy tagját az ülésre, amit a magyarországi események miatt helyeztek át Párizsból Bécsbe. A meghívást a vezetőség örömmel fogadta, Kéthlyt és Révész Andrást delegálta az ülésre. Kéthly feladata volt, hogy hivatalos kapcsolatot teremtsen a nyugat-európai szociáldemokrata pártokkal és az SZI-vel, hitelesen beszámoljon a magyarországi helyzetről, megismerje a szociáldemokrata politikusok véleményét, javaslatait a tennivalókról, és az MSZDP számára politikai és főleg anyagi, technikai segítséget kérjen. Révész Andrásnak az illetékes vezetőkkel pártjának és az országnak fontos anyagi, gazdasági támogatást kellett megbeszélnie, és megszervezni a segítség országba juttatását. A párt irányítását és szervezését a főtítkárhelyettesre, Kelemen Gyulára bízta.

A két küldött már november 1-jén délelőtt útnak indulhatott, mert Nagy Imre utasítására Kéthly és húga, Magda, továbbá Révész András diplomata-útlevelet kaptak, így akadály nélkül átjutottak a határon, és a déli órákban megérkeztek Bécsbe, az SZI Irodája reggel óta folyó ülésére.

Kéthly Anna, a tapasztalt politikus, sietett eleget tenni az SZI meghívásának, mert tisztában volt azzal, hogy az októberi felkelés nyomán bekövetkezett fordulat után hazája és pártja sorsa, jövője elsősorban a nemzetközi nagyhatalmi viszonyoktól függ. Szüksége volt elvbarátainak véleményére, hogy eligazodhasson a rendkívül zavaros, ellentmondásos bel- és külpolitikai eseményekben, reálisan felmérhesse a hazai folyamatok nemzetközi hátterét, és konkrétan: milyen politikai és kézzelfogható anyagi, technikai támogatásra számíthat pártja és az ország túl a szokásos mozgalmi szolidaritáson.

Annál is inkább érdekelte barátainak véleménye, mert Kéthly a hazai helyzetet átmenetinek ítélte: az átalakulás folyamata elindult, és a radikális események gátszakadásként utat nyitottak a Rákosi hatalmát végleg eltörölni, a szocializmust megújítani, a demokratikus szocializmust kivívni akaró erők előtt, de – tapasztalata szerint – a politikai-hatalmi fordulat azok előtt is megnyitotta az újraindulás lehetőségét, amelyek Magyarországot az 1944–1945 előtti időkhöz, a Horthy-rendszerhez akarták visszatéríteni. Ezt a félelmet tükrözte egyébként a Népszava 1956. november 1-jei számában megjelent vezércikke is, amely a folyamatok fenti kétoldalúságára, kettősségére és az emiatti aggályaira is utalt. „Mélységes tisztelettel és főhajtással” adózott „azoknak a hősöknek, akik a talpra állás lehetőségeit megteremtették”, és „a legtöbbet, fiatal életüket adták azért, hogy felfelé emelt fejjel és megalázottság nélkül járhasanak ebben az országban”. Ugyanakkor figyelmeztette tagságát arra is, hogy „a veszedelem, amely a forradalom eszmei tartalmát és céljait fenyegeti, nem múlt el”. Írásában megemlíttette a zavarosban halászó sötét elemeket, akiktől tartani kell, és azokat is, akik „a forradalom lendítőkerekére kapaszkodva, ezt a hatalmas erőt [...] saját céljaikra igyekeznek felhasználni, akiknek a Szociáldemokrata Párt részvételével végzett országépítő munka is sok volt”. (Itt az 1948 előtti időkre célzott. – S. E.). Elismerte, hogy „rendkívüli keserűség halmozódott fel a lelkekben a Szociáldemokrata Párt elhallgattatása idején”, ámde „semmi jó sem származik sem az országra, pártra általában, sem a szociáldemokrata tömegekre különösen, ha ezt a keserűséget az ellenforradalom a saját hasznára veheti igénybe”. Hangsúlyozta: számonkérésre csak „akkor kerülhet sor, ha a jó szándékú, hazájuk sorsáért aggódó, és építésre kész [...] dolgozók megteremtik, és biztosítják” az ország és a maguk „nyugalmát és rendjét”.

Kéthly óvta tagságát, követőit balról Rákosi visszatérésétől, jobbról 1919 megismétlődésétől. „Gondoljanak vissza a dolgozó tömegek az 1919 augusztusával kezdődő szenvedéseikre, az ártatlanokat sújtó megtorlásokra, a felére lenyomott bérekre, a fehér börtönökre és internálótáborokra. Az egyik börtönből kiszabadulva ne engedjünk ebből az országból egy más színű börtönt teremteni. Az ellenforradalom ma azt suttogja, hogy semmit sem kezd újra abból, amit annak idején elkövetett. Vigyázzunk erre, és a párt felépítésével védekezzünk az ellen, hogy ez a suttogás diadalmas nevetéssé ne erősödjék. Vigyázzunk a gyárakra, a bányákra és a földekre, melyek a nép kezében kell, hogy maradjanak. Az alkotó és építőmunka lehetőségeit felmérjük, nincs kétségünk abban, hogy ehhez segítséget kapunk mindenhol és mindenkitől.” Kéthly ezekkel a gondolatokkal, tanácsokkal indította útnak „egy új élet” felé elvtársait, a pártot, és az ország népét az 1947 óta először megjelent cikkében. Vezércikkét a párt tagjaihoz intézett, programadó politikai „szózatának” is tekinthetjük.⁹⁵

Kéthly Anna ezekkel a dilemmákkal, félelmekkel és politikai aggodalmakkal érkezett az SZI Irodája ülésére, ahol a vita közepébe csöppent. Megjelenését „hatalmas ovációval”, „nagy ünnepléssel fogadták” – számoltak be másnap a bécsi újságok az eseményről. Christian Broda belügyminiszter rövid üdvözlő szavai után Kéthly hosszú beszédet tartott a magyarországi helyzetről. Beszédéről máig egy rövidebb leírás és egy hosszabb összefoglaló jelentés vált hozzáférhetővé.⁹⁶

Kéthlyt – a leírások szerint – megrendítette az együttérző, baráti fogadtatás, amit nem is titkolt. Patetikus hangvétellel átadta „a magyar munkások üdvözlét és üzenetét az Internacionálénak”. Rapszodikus, izgatott beszámolójának jelentős része a Rákosi-diktatúra időszakáról és az MDP hibás politikájáról szólt – többször is visszatérve erre a témára. Ezután részletesen ecsetelte, „hogyan következett be a magyar népnek ez a csodálatos és majdhogynem hihetetlen felkelése”. Élesen bírálta az MDP-t, amely a néppel meggyűlöltette a „népi demokráciát”, és Gerő Ernő október 23-án este elmondott beszédét, amely olaj volt a tűzre, továbbá a szovjet katonaság bekapcsolását, mert ez eskálálta a fegyveres felkelést a fővárosban és vidéken is.

Kéthly nem titkolt félelemmel és aggodalommal beszélt a november elsejére kialakult helyzetről, megrázó képet festve az utcán történetekről. Az állapotokat cseppfolyósaknak, kialakulatlanoknak, zavarosaknak minősítette: „az ellenség még mindig jobbról és balról támad”. Szerinte legelső feladat nem az ellentétek, a fegyveres konfliktusok szítása, hanem az indulatok levezetése: „Most nagyon nehéz feladat előtt állunk. Le kell csendesíteni a forradalmat. Újra fel kell építeni az országot.”

Ez azonban – fűzte hozzá – nem lesz könnyű feladat. „Az általános sztrájk folytatódik. A munkások nem fogják felvenni a munkát mindaddig, amíg az oroszok nem vonulnak ki. És az oroszok bekerítették Budapestet. Senki sem tudja, Nagy és Tildy sem, hogyan lehetne rendet tenni, és azt sem tudják, hogy kié a hatalom. Nagy Imrének nem volt más választása, mint hogy a »polgári demokrácia« újraélesztése mellett álljon ki, döntése elvtársai részéről nagy elégedetlenséget váltott ki.” Kéthlyt elbizonytalanította az is, hogy nem látta: a Nagy Imre-kormány milyen társadalmi bázisra, rétegre, tömegre támaszkodik, és kivel, kikkel kezdheti meg a konszolidációt, a rendteremtést, az új alapon való építkezést, és ez a kísérlete kívülről támogatásra találna-e.

Az utcai önbíráskodások, lincselések, a féktelen antikommunista hisztéria, a kivégzések, a könyvégetések megdöbbentették, és az 1919-es fehérterrorra emlékeztették, mint amire az aznapi Népszavában is utalt. „Az ÁVO-t az utolsó személyig kiirtják: ott lógnak

⁹⁵ Népszava, 1956. november 1. Szociáldemokraták vagyunk!

⁹⁶ 1956 és a politikai pártok. Beszámoló Kéthly Anna, az SZI Irodájának 1956. november 1-jei ülésén elhangzott beszédéről. 229–232.

mindenhol a fákön; Magyarországon – ott, ahol a nemzeti tanácsok még nem uralják a helyzetet – olyan dolgok játszódnak le, amelyekre az 1919-es Tanácsdiktatúra összeomlását követő első napokban került sor – rémületes emlékeink szerint. A körülbelül 200 000 kommunista funkcionáriusból valószínűleg kevesen maradnak életben.”

A szocialista mozgalomban is megkezdődött a visszarendeződés – mondta. Az MSZDP képviselői tárgyalásokat kezdtek a szakszervezetek újjászervezéséről, követelték, hogy a szakszervezeti központ lépjen ki a kommunista irányítású Szakszervezeti Világszövetségből, és utasítsa vissza Louis Saillant főtitkár kijelentését, „amely a magyar szabadságharcosokat ellenforradalmároknak minősítette”. A magyar szakszervezeti szövetség vezetősége lemondott, a szakmai szervezetekben új választásokat szerveznek, „a kommunisták, természetesen kikerülnek majd”. Utalt arra, hogy a szakszervezetek 1945 előtt „Magyarországon mindig a szociáldemokrácia gerincét alkották, és pártunkkal közvetlen szövetségben működtek”. Ezután beszámolt a Nagy Imrével és Tildy Zoltánnal – Kelemen Gyula társaságában – folytatott tárgyalásáról, amelynek eredménye a Magyar Szociáldemokrata Párt megalakítása lett. Nagy Imre és Tildy felajánlottak a pártnak egy helyet a kormányban, amit Kéthly a szociáldemokraták nevében nem fogadott el. Közölte Nagy Imrével: „részvételünket a kormányban újraalakult pártunk határozatától és az Internacionálé tanácsától tesszük függővé”. Az otthoni elvtársak véleménye is az – emelte ki –, „hogy a jelenlegi helyzetben még nem érkezett el az ideje annak, hogy, mi, szociáldemokraták, részt vegyünk a kormányban”. A Nagy Imre-kormányhoz való viszony kérdésében Kéthly az SZI elvi álláspontját várta, mert az itthoniak nem tudták eldönteni, hogy részvételükkel támogassák-e, vagy kimaradásukkal elutasítsák-e a reformista kommunista Nagy Imrével az együttműködést. Az MSZDP vezetői számára ekkor a kérdés az volt: a kibontakozás Naggyal és Tildyvel történjen-e, vagy más személyek, politikai tényezők bevonásával? És ebben az MSZDP-nek milyen szerepet szánnak, mekkora részt biztosítanak számára az új hatalomban?

Kéthly ugyan fontosnak tartotta, hogy az MSZDP kormányzati pozícióba kerüljön, de a kialakulatlan helyzetben még nem látta ennek szükségességét. Elgondolkodtatta, hogy a kisgazdapárt ismert vezetője, Kovács Béla kijelentette: a kormányban „csak 1945-ös koalíció alapján hajlandó részt venni”. Igaz, hogy „e feltételekben a szociáldemokraták bennléte is értendő” volt, de Kéthly és az SZDP csak 1947-ig lépett volna vissza a társadalmi korrekcióban, és nem 1945-ig, emellett homály fedte, hogy a kisgazdák milyen pártarányokat képzelnek el, s vajon maguknak az 1945-ös 57%-ot kérik-e, az MSZDP-nek pedig csak az akkori 17,4%-ot szánják-e? Különösen aggasztotta Kéthlyt *Mindszenty József* megjelenése a fővárosban, és bekapcsolódása a politikai életbe. „Mindszenty bíboros és a csuhások már mozgolódnak” – közölte. Mindszenty „a reakciós mozgalom zászlóvivője, egy fanatikus, de nem okos ember, aki előkerülése után kifejtette, hogy feladta most Magyarországot az Isten Keresztje alá visszavezetni”.

Kéthly beszédének következő témája a pártszervezés volt. Nem titkolta: az MSZDP újjászerveződése sok politikai és szervezési problémát vet fel. Jelentkeztek „a 48-as áru-lók”, egyrészt pártalakítási kísérlettel, másrészt csatlakozási, átigazolási szándékkal. Az újjáalakult pártban azonban a többség véleménye szerint „az egyesüléspártiak átvételéről szó sem lehet [...] ezeknek az embereknek mi nem adunk menedéket”. Arra is utalt, hogy az újjászerveződő pártban „jelen pillanatban óriási káosz uralkodik, és az újraalakítás nagy nehézségekkel jár, pontosan azért, mert mindenfelől özönlenek hozzánk az emberek”. A régi elvtársakat meghurcolták, „fizikailag és morálisan is sokszorosan megtörték őket. Jelenleg minden a feje tetején áll”. Ezért a párt szervezeti kiépítéséhez kérte az osztrák párt segítségét, és azt, hogy Szélig Imre térjen haza, és „álljon a párttitkárság élére”.

Kéthly egész beszámolója kétségbeesett segélykiáltás volt, amit az indokolt, hogy megszállottan hitte: a magyarországi események negatív folyamatait csakis az erős MSZDP állíthatja meg. A szocialisták legfontosabb feladata tehát most az ütöképes, a hatalomban politikáját érvényesíteni tudó szervezet és mozgalom felépítése.

„Ilyen körülmények között nem akarok javaslatokat tenni, kérem tanácsukat.” Feltette azt, hogy az Internacionálé „jöjjön Budapestre”, erősítse az MSZDP háttérét, a Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége pedig, „amilyen gyorsan csak lehet, nyisson képviselőket Magyarországon”, és segítse a szakszervezetek újjászervezését. Az oszt-rák párttól „sürgős segítséget és támogatást várunk pártunk felépítéséhez” – fejezte be több mint egyórás beszámolóját.

Kéthly semmi konkrétumot nem tudott mondani az MSZDP terveiről, programjáról, a jövőre vonatkozó politikai elképzeléseiről, a magyarországi drámai helyzet megoldásáról, a súlyos társadalmi ellentmondásokból kivezető útról. Az SZI asztalára „tisztá lapot” tett le. Aggodalma mögött az a sejtése, kétkedése húzódott meg, hogy a Nagy Imre által bejelentett társadalmi változás, az éles politikai fordulat vajon stabilizálódható-e, sikeres lehet-e az adott nemzetközi helyzetben? Sőt, abban sem bízott, hogy az MSZDP-nek a jövőben lehet-e majd vezető politikai ereje, és egyáltalán a léte hosszú időre biztosított-e. Hangoztatta ugyan, hogy „ma olyan többséget képviselünk Magyarországon, hogy még a fenyegető reakcióval is meg tudunk birkózni”, de ez az optimizmus inkább megelégedett volt a szerveződő MSZDP-nek, mint valóságos, bizonyított tény, arról már nem is szólva, hogy beszéde nagy része ennek éppen az ellenkezőjéről tanúskodott.

A bizalmas baráti körben elhangzott, „sminkelés” nélküli beszámoló megdöbbenetet az SZI vezetőit és hallgatóságát. A jelenlévők ennek megfelelően reagáltak Kéthly kérésére. Felmérték saját felelősségüket, felfogták: a magyarországi fordulat sikerének záloga az általuk nyújtandó segítség, a nyugati szociáldemokrata és polgári kormányok, pártok sokoldalú támogatása.

Kéthlyt kissé megnyugtatta, hogy az SZI teljes egységben állt a magyar felkelés melé, megígért minden erkölcsi, politikai, anyagi támogatást. A vita után született határozatban az SZI kijelentette: „elismeréssel és csodálattal adózik a magyar szabadságharcosok hősies küzdelmének, amely megmutatta a világnak, hogy a diktatúrát meg lehet dönteni”. Üdvözlét küldte az újjáalakult MSZDP-nek, s segítséget ígért a pártszervezéshez, „miután meggyőződése az, hogy ez a párt a sarokpillére a magyar demokráciának és garanciája a jobb jövőnek”. Felszólította a tagpártokat a segítségnyújtásra, mert „a bátor magyar népnek nem szabad semmiben sem hiányt szenvednie”. „A demokratikus Európát” is felszólította, hogy az újjáépítéshez minden módon járuljon hozzá. „A demokratikus Magyarország kiépítése érdekében” pedig követelte „a szovjet haderők kivonását Magyarországról, amilyen gyorsan csak lehet”. Az SZI elvárta „a Szovjetunió kormányától, hogy visszavonja csapatait mindazokból az országokból, amelyek a szovjet kormány 1956. október 30-ai nyilatkozatában említve vannak. Ez vezetne csak igazán a nemzetközi feszültség enyhítéséhez.”

Az Iroda ülésén Ausztria, Franciaország, Anglia, Hollandia és a skandináv országok képviselőiből kijelöltek egy küldöttséget, amely az SZI titkárával együtt segítette „a magyar demokráciát”. Szélig Imre értékelése szerint „mindebből nyilvánvaló lett, hogy 1956. november 1-jén a világ szocialistáinak nemzetközi fóruma úgy érezte, hogy a kommunista diktatúra el lett távolítva az útból, és hogy Magyarország számára a demokratikus fejlődés lehetősége biztosítva van. Ehhez nemcsak erkölcsi, hanem súlyos anyagi segítséget helyezett kilátásba.”⁹⁷ Az osztrák szocialisták az Iroda ülése után a „Bécsben tar-

⁹⁷ STRASSENREITER ERZSÉBET: Kéthly Anna harca az ENSZ-ben a „magyarügyért” (1956. november 4.–1957. szeptember). *Levéltári Közlemények*, 78. évf. 2007. 2. sz. 151–212.

tözkodó magyar elvtársakkal, mindenekelőtt Kéthly Anna elvtársnővel és Révész András elvtárssal” listát állítottak össze követeléseikről. Az SPÖ vezetősége november 2-ai ülésén „a magyar szociáldemokraták szervezési alapjához 100 000 Sch[illinge]-t szavazott meg”. Ezért az összegért technikai cikkeket vásároltak egy szervezési irodához, és elszállítását is előkészítették. Az SZI titkára november 7-én a tagpártokhoz küldött körlevelében továbbította a magyar szociáldemokraták követeléseit, amelynek 4. pontja a szervezési munkához szükséges technikai felszerelések listáját tartalmazta.⁹⁸

A bécsi megbeszélés Kéthly Anna számára politikai szempontból is döntő volt. Több kérdésben hozzásegítette őt korábbi álláspontjának felülvizsgálásához. Megváltozott a Nagy Imrével és kormányával szembeni korábbi elutasító véleménye, magatartása. November 1-jén Bécsbe érkezésekor tartott sajtóértekezletén még azt nyilatkozta, hogy a Szociáldemokrata Párt csak akkor lép be a magyar kormányba, ha a szovjet csapatok távozása megvalósul. Amikor kiderült, hogy az SZI pártjai – ellentétben az amerikai hivatalos állásponttal, a SZER adásaival – az átmeneti időszakban, a tervezett közeli választásokig, mindenféleképpen a reformkommunista Nagy Imrét támogatják, Kéthly változtatott véleményén. Az Iroda ülése után megrendezett sajtófogadáson már azt nyilatkozta, hogy bízik Nagy Imrében és az éppen akkor megalakult koalíciós kormányban.

Közben Magyarországon változott a helyzet: Nagy Imre november 2-án este ismét alakította kormányát. A szűkebb kabinetbe a volt koalíciós pártok képviselőiben három-három politikust vont be államminiszteri rangban. Az MSZDP-től a kabinetnek Kelen Gyula, Fischer József és – távollétében, megkérdezése nélkül – Kéthly Anna is tagja lett. A magyarországi konfliktusok élezésében érdekelt nyugati politikusok, vezető újságok, napilapok és propagandaeszközök elítélően kommentálták a szociáldemokraták Nagy Imre mellé állását. Szélig egy sajtófogadásra utalva elmondta, hogy „a Free Europe müncheni rádiójának ottani képviselői szinte árulásnak vették, miután ez a rádióállomás és a mögötte álló erők valóban egy ellenforradalomban reménykedtek, és annak érdekében sugározták Magyarország felé Nagy Imrét gyalázó, és »Mindszentynek a hatalmat« sürgető felhívásaikat. Amíg tehát a szociáldemokrata mozgalom mindent megtett, hogy a demokrácia és a nemzet önrendelkezési jogán épülő kibontakozást hozzon létre, addig a magyar emigráció jobboldali rétege valóban ellenforradalomra spekulált, és céljai előmozdítására Nyugaton több támogatást kapott, mint a nemzeti szabadságharcát vívó nemzet.”⁹⁹

Az MSZDP döntése feletti vitára azonban nem volt sok idő. November 4-én hajnali 5 órakor a Szolnokról sugárzott rádióadás bejelentette: Kádár János megalakította a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, kérésére pedig a szovjet hadsereg harcot indított a fegyveres erők ellen. Nagy Imre és munkatársai – *Bibó István*on és néhány dolgozón kívül – elmenekültek a Parlamentből, többen a jugoszláv követségen találtak menedéket családtagjaikkal együtt. Másokat a nyugati követségek (amerikai, francia, angol) fogadták be, mint pl. Potoczky Máriát, Mindszenty Józsefet és Peter Strassert, az osztrák ifjúsági mozgalom Budapesten tartózkodó vezetőjét.

Kéthly Anna – aki az előző napon, november 3-án megszervezte vasárnapi hazautazását – a fordulatról 4-én reggel, az SPÖ székházában, a búcsúztatására összegyűlt vezetőktől értesült. Első reakciója az volt, hogy ennek ellenére hazaindul. Végül mégsem ez

⁹⁸ SPÖ Archívuma – Otto Probst levele Bjarne Braatoy-nak, az SZI Iroda titkárának Londonba. 1956. november 15. – Ez a levél válasz volt Braatoy 1956. november 7-ei körlevelére, amelyben a magyar szociáldemokrata párt szervezését célzó követeléseit előterjesztette az SZI-hez. Probst jelezte, hogy az osztrák párt Titkársága átvette az SZI-hez eljuttatott magyar követelések teljesítésének egy részét, nevezetesen 4. pontját. Probst közölte azt is, hogy „közben jött az oroszok 1956. 11. 4-i támadása. Ekkor, természetesen, mindent visszaállítottunk.”

⁹⁹ Szélig Imre beszámolója a pártvezetőségnek, 1957. március. Az MSZDP in exile '56 ügyéért. (Közl. STRASSENREITER ERZSEBET.) *ArchívNet*, 2006. 5. sz. (www.archivnet.hu)

történt. Szélig Imre, *Oscar Helmer* és az SZI több, itt tartózkodó vezetője tanácskozni kezdett arról, hogy mi a teendő a megváltozott helyzetben, és mit tegyen személy szerint Kéthly Anna, a Nagy-kormány egyetlen Nyugaton levő tagja. Végül úgy döntöttek, hogy Kéthly utazzon New Yorkba, szólaljon föl az ENSZ ekkor üléselő II. rendkívüli közgyűlésén, és tiltakozzon a Kádár-kormány és a szovjet beavatkozás ellen.

Nem kis gondolkodás és vita után Kéthly Anna vállalta ezt a missziót, amihez az is hozzájárult, hogy az SZI szintén ilyen értelmű határozatot hozott. Kéthly azonban – küldetése biztosításul – meg akarta szerezni Nagy Imrétől az ENSZ-hez szóló *hivatalos* kinevezési okmányt. Ezért – bár a vezetők igyekeztek lebeszélni erről – úgy döntött: Budapestre utazik, és a Parlamentben megszerzi Nagy Imrétől a kinevezést. Sopronig eljutott, de itt az Erdészeti Főiskola Forradalmi Tanácsának vezetői közölték vele, hogy a Parlamentben már senki sem tartózkodik, a szovjet tankok pedig eltorlaszolják a főváros felé vezető utakat. Kéthly ekkor visszatért Bécsbe. Innen Szélig Imre és *Bujdosó Alpár* (a soproni Erdészeti Főiskola hallgatója, a Forradalmi Tanács vezetője, akit a „Kéthly-küldöttség” tagjává választottak a főiskola hallgatói) társaságában hamarosan a schwechati repülőtérre az USA-ba tartó gépre szálltak, és délután öt órakor útnak indultak.¹⁰⁰

Gépük másnap, a reggeli órákban landolt New York repülőtérén. Útjukat háromszor is megszakították, fotósok, újságírók hada várta őket. Kéthly Anna mindenütt nyilatkozott, mert az újságírók, riporterek serege követelte ezt. Beszélt a honi eseményekről, útjuk céljáról. A New York-i reptéren a várakozók között sok magyar emigráns is volt, pl. *Varga Béla*, Nagy Ferenc és mások. Az amerikai fogadtatás felülmúlt minden addigit. Az elegáns elhelyezés után a város polgármestere, majd New York állam kormányzója, *W. Averell Harriman* fogadta őket, akit Kéthly Anna még Budapestről ismert.

Kéthly a zsúfolt program közepette aznap megkezdte missziója teljesítését. Két táviratot küldött az ENSZ főtitkárának audienciát kérve tőle. (Lásd a 22. és a 23. dokumentumot!) Mivel a főtitkár – Kéthly legnagyobb meglepetésére – hallgatott, november 7-én újabb határozott hangú sürgető táviratot menesztett a címére. *Hamarskjöld* rövid válaszában elnézését kérte, és közölte, hogy az ENSZ-adminisztráció két vezetője hamarosan fogadja majd őt. A november 10-e táján létrejött megbeszélésen az ENSZ-apparátus két vezető tisztviselője felvilágosította Kéthlyt a világszervezet idevonatkozó előírásairól, amelyek szerint hivatalos felhatalmazás nélkül őt sem nevezhetik ki az ENSZ magyar missziója vezetőjévé, nem kaphatja meg a mandátumot. Sőt, a közgyűlésen sem mondhat beszédet. Kéthlyt – küldetése fontosságának tudatában – ez sem tántorította el attól, hogy tovább harcoljon kinevezéséért, és felszólalási lehetőségéért, bár csalódását nem tudta titkolni barátaihoz írt leveleiben.¹⁰¹ Nem adta föl a vállalt cél szolgálatát, és elszántan tovább küzdött azért, hogy a Nagy Imre-kormányt képviselve, '56 védelmében szólhasson a világ közvéleményéhez, megszerezhesse a misszió vezetésének jogát, elérje az ENSZ rendkívüli és soros közgyűlésein hozott határozatok teljesítését: a szovjet csapatok kivonását, a Nagy-kormány visszahelyezését és döntéseinek érvényre juttatását.

Hónapokig folytatta politikai küzdelméi célkitűzéseinek eléréséért.¹⁰² Harca nem volt eleve vereségre ítélve, legalábbis egy ideig úgy tűnt. Az ENSZ Mandátumvizsgáló Bizottsága ugyanis már korábban felfüggesztette a magyar ENSZ-misszió mandátumát, de nem vonta meg. E határozat alapján a misszió jogai érvényben maradtak, ezzel lehetlenné vált e jogok másra ruházása. Ugyanakkor még nyitott volt a mandátum sorsa, és ez erősítette Kéthly reményét, hogy mégis javára dőlhet el a mandátum körüli vita. Az

¹⁰⁰ Bujdosó Alpár visszaemlékezése, amit a szerző az 1990-es évek elején a szerzőnek ajándékozott. Ezúton is köszönöm segítségét.

¹⁰¹ Kéthly Anna New York-i levelezéséből (1956. november–1957. május). *Múltunk*, 2004. 1. sz. 211–244.

¹⁰² Lásd erről: Kéthly Anna harca az ENSZ-ben a „magyarügyért”, 151–212.

amerikai külügyi vezetés közben olyan javaslatokkal állt elő, amelyek azt sugallták, hogy más módon, és más formában teljesíteni lehet az eredeti követeléseket, és Kéthly elérheti missziója célját. A kudarcot azzal igyekeztek enyhíteni, hogy Kéthly számára aktív és zsúfolt agitációs és propagandaútakat szerveztek, és kiemelten favorizálták őt a politikai közvéleményben.

Kéthly erejét és egészségét nem kímélve járta végig a különböző fórumokat, újság- és rádiószerkesztőségeket, hirdette a magyar nép hősiességét, igazát, a felkelés nagyságát, jelentőségét a kommunista diktatúra elleni harcban. Fellépései általában meggyőzőek és sikeresek voltak, kivéve egy-két esetet, amikor a saját mozgalmi beidegződései és nem az amerikai szokások figyelembevételével szerepelt. Még emigrációs elváratai is súlyos politikai hibának értékelték a Madison Squer Gardenben, a november 8-ai tömegrendezvényen történeteket. Kéthly beszéde végén a mintegy 25 000, előzetesen antikomunista felszólalásokkal szinte extázisba hozott tömegtől, a nemzetközi munkásszolidaritásnak az európai és a hazai szocialista mozgalomban ismert és szokásos köszöntésével: felemelt ököllel búcsúzott el. Az USA-ban azonban ezt a jelbeszédet nem a szolidaritás, az egyetértés megnyilvánulásaként értelmezték és fogadták. Ellenkezőleg: a gyűlölt kommunista mozgalomra utaló mozdulatnak tekintve elutasították, és félelmetes politikai tiltakozással reagáltak rá. A hallgatóság őrjöngéssel, füttykoncrttel, ordítózással válaszolt. Bujdosó beszámol arról, hogy fenyegető anarchia robbant ki a pódiumon állók ellen. A magyarokat, Kéthly Annát is, a rendezők a hátsó ajtókon mentették ki, nehogy bántódás érje őket.¹⁰³

Az USA-ban már hosszabb ideje élő magyar szociáldemokrata emigránsok megmagyarázták Kéthlynek és barátainak, hogy ez nem Európa, hanem Amerika. Itt a szocialista szónak és jelbeszédnek nem pozitív, hanem ellenkezőleg, negatív jelentése és hatása van. Kéthly számára ez nagy tanulságul szolgált, s további propagandaútjain általában hallgatott szocialistaságról, nem nyilvánította ki eszmei, politikai beállítottságát.

Az ENSZ-béli kudarc áthidalására és feledtetésére az amerikai külügyi adminisztráció illetékes beosztottja – a magyar emigráció egyik bizalmi emberén keresztül – azt javasolta, hogy az ún. '56-os csoportokat fogják össze egy szervezetbe, majd ez az egyesült szervezet olvadjon össze a Magyar Nemzeti Bizottsággal (MNB), amely az 1945–1948-as magyar, zömmel polgári emigránsokat fogta össze, és képviselte őket a befogadó országok felé, élvezve az amerikaiak feltétel nélküli támogatását. Azzal biztatták Kéthlyt és bizalmi emberüket, Kiss Sándort, hogy ez az új alakulat felléphetne a Nagy Imre-kormány képviselőiként, és vezetője, Kéthly Anna, felszólalási jogot kaphatna az ENSZ-ben.

Az elgondolást Kéthly és az MSZDP, továbbá az '56-os szervezetek támogatták. Kéthly bizonyára azt is felismerte, hogy ha ezt sikerült végrehajtani, akkor nem „magányos farkasként” kell harcolnia tovább missziója teljesítéséért. 1956. november közepén Bécsben, az MSZDP vezetése és égisze alatt megkezdődtek az előkészítő tárgyalások. A tizenkét '56-os emigráns szervezet képviselőiből létrejött Előkészítő Bizottság az év végére kidolgozta az egyesítő szervezet politikai profilját, céljait, szervezeti felépítését, és egyéb problémákról (pl. a SZER-ről) megfogalmazta az álláspontokat tartalmazó határozatokat, programdokumentumokat, akcióterveket. Az új emigráns szervezet létrehozását bőkezűen támogatta a francia szocialista és a német szociáldemokrata párt, továbbá az Európa Tanács, így semmi akadály nem volt annak, hogy a kongresszust a kitűzött időpontban, 1957. január 5–7-én, Strasbourgban megrendezzék.

Az ekkor New Yorkban tartózkodó Kéthly Anna és Szélig Imre nem vett részt a kongresszuson. Kéthly levélben üdvözölte az egybegyűlteket, arra kérte őket, hogy a Bécs-

¹⁰³ Bujdosó Alpár visszaemlékezése.

ben kidolgozott és elfogadott dokumentumokat hagyják jóvá. A kongresszus levezető elnöke – állítólag az amerikai illetékesek megbízásával – *Király Béla* lett, aki 1956 decemberének utolsó napjaiban Magyarországról Bécsen át az USA-ba érkezett, majd – az amerikai utasításokkal – Strasbourgban tűnt fel 1957 első napjaiban.

A kongresszus nagyjából a Bécsben kimunkált dokumentumokat hagyta jóvá, munkája azok mentén haladt. A szervezet a keresztségben a Magyar Forradalmi Tanács (MFT) nevet kapta. A kongresszus elfogadta az '56 szellemét tükröző elvi nyilatkozatot, a programot és a szervezeti szabályzatot, ennek alapján jóváhagyta a vezető testületeket, az egyes részlegeket és megválasztotta vezetőiket. Fontos dokumentumot fogadott el a Szabad Európa Rádió Magyarországot érintő múltbeli, főleg az '56-os események alatti működéséről, és éles bírálatot fogalmazott meg a SZER tartalmi, politikai beállítottságáról, és közölte az MFT javaslatait a rádió elkerülhetetlen átszervezésével kapcsolatban.

A New Yorkban tartózkodó Kéthly, Szélig és az MSZDP más vezetői számára később derült ki, hogy a kongresszus több személyi és politikai kérdésben nem úgy döntött, ahogyan azt az Előkészítő Bizottság eltervezte, eltértek az MSZDP koncepciójától, az '56-os szervezetek előzetes állásfoglalásaitól. A leglényegesebb változtatás az volt, hogy a létrehozott háromtagú legfelsőbb vezető testületet, az elnökséget – Kéthly Anna elnök, *Király Béla* és *Kővágó József* alelnök összetételben – nem ruházták fel a Nagy Imre-kormány képviselőjének jogával. A másik fontos határozat viszont, amely az ún. demokratikus emigrációval (az MNB-vel) való egyesülés feltételeit szabta meg, nagy ellenállást váltott ki nemcsak az érintettek, hanem az amerikai adminisztráció körében is. Az elfogadott határozat szerint ugyanis az MFT felvételi bizottsága egyenként dönthette volna el, hogy a felvételét kérő MNB-tag alkalmas-e a bebocsátásra vagy sem. A felvétel legfontosabb elvi-politikai feltétele pedig az volt, hogy az illető egyetért-e az MFT azon programjával, hogy az ország „felszabadítása” esetén ne 1944-ig menjenek vissza a „történelemben”, hanem 1947-ig, mint azt az '56-osok akarják. Eszerint az MNB-tagoknak meg kellett volna tagadniuk saját programjukat, ami 1944-ig tervezte a „visszafordulást.” Az MFT fenti döntését az érintettek és az őket támogató amerikai illetékesek elutasították. Támadták emellett az új szervezet nevében felbukkanó „forradalmi” jelzőt is, amely az amerikai politikai gondolkodásban az egyik legátkosabb fogalom volt ekkor.¹⁰⁴

Kéthly Anna az MFT megalakulásának hírére örömmel fogadta, és a Nagy-kormány képviselőjének fejeként, az MFT elnökeként fungált az ottani közéletben. Csak hetekkel később ismerte meg részletesen a kongresszuson történeteket, a módosításokat.

A problémákkal azonban csak február elejétől tudott érdemben foglalkozni, mert figyelmét és energiáját 1957. január elejétől már az ENSZ-ben történt új fejlemények kötötték le. Hammarskjöld főtitkár 1957. január 5-ei határozata nyomán 10-én megalakult az ENSZ öttagú különbizottsága (ÖB), amelynek feladata a magyarországi események vizsgálata, és egy tényfeltáró jelentés összeállítása volt, amit közgyűlésen akartak vitára bocsátani. Az ÖB első ülésének döntése alapján legelőször – január 28-án – Kéthly Anna kapott szót, 29-én *Király Béla* és *Kővágó József*. Az ENSZ addigi évtizedes gyakorlatától eltérően mindhárman nyilvános ülésen mondhatták el az előkészített beszédet, amit az ENSZ és New York városa tévé és rádióhálózata egyenes adásában közvetített.

Kéthly igen körültekintően és több ismert emigráns szakértő segítségével állította össze mondandóját. Beszámolójában az októberi felkelés kirobbanásának okait elemezte. Bizonyítani akarta, hogy az '56-os eseményekhez kizárólag az MDP hibás, bűnös belpolitikája és a Szovjetunió befolyására folytatott rossz gazdaságpolitika vezetett el. Sokoldalúan igyekezett dokumentálni állításait, koncepcióját. A konkrét adatok összegyűj-

¹⁰⁴ Kéthly Anna harca az ENSZ-ben. 221. és a további oldalak.

tésében, a szöveg megfogalmazásában többen közreműködtek. Előadásának másik lényeges eleme az a hatpontos memorandum volt, amelyet kétórás beszédének végén már az MFT nevében, és elnökeként terjesztett elő. Ebben követelte az ENSZ magyar kérdésben hozott határozatainak teljesítését, az ENSZ határozottabb fellépését a Kádár-kormánnyal és a Szovjetunióval szemben. Az utolsó pontként követelte: nevezzék ki őt a magyar ENSZ-misszió élére, a Mandátumvizsgáló Bizottság adja át neki a mandátumot. Kéthly Anna arra számított, hogy új pozíciójában, az '56-osokat egyesítő MFT elnökeként és a Nagy-kormány államminisztereként most már joggal igényli a misszió vezetését. Hamarosan egyértelművé vált, hogy ezt a legfontosabb célt mégsem érheti el.

A nyilvános meghallgatások után Kéthly Anna tevékenysége az ÖB munkájának támogatására irányult, itt is elsősorban a tanúk kiválasztásában működött aktívan közre. (Lásd a 26., a 27. és a 28. dokumentumot!) Az ÖB ugyanis Kéthlyék véleményén kívül sok más tanúra is kíváncsi volt, elkerülendő az egyoldalúság vádját. Kéthlyt aggasztotta, hogy a magyar emigráció minden politikai szárnya ez ügyben megmozdult. Félő volt, hogy olyan jobboldaliak kerülnek az ÖB elé, akik vallomásukkal éppen a Kádár-kormány '56-ról kialakított állításait támasztják alá, miszerint Magyarországon ellenforradalom volt. A jobboldali emigránsok büszkén hivatkoztak arra, hogy a felkelés kirobbantásában és a fegyveres ellenállás megszervezésében döntő szerepet játszottak, és az 1944 előtti rendszert akarták visszaállítani. Kéthly Anna és az MSZDP vezetői éppen ennek elensúlyozására olyan tanúkat igyekeztek toborozni és a bizottsággal meghívatni, akik ezeket a véleményeket cáfolták. A 111 meghallgatott tanú közül mintegy 25-30 százalékot sikerült is nekik mozgósítani, és így a tanúk mintegy harmadának vallomása az '56-osok véleményét támasztotta alá.

Kéthly, miután az MFT létrejötté sem változtatott „jogtalan” helyzetén, az ÖB jelentésétől várt még pozitív változást. Ezért – egyetértve az amerikaiak koncepciójával – szeretne volna, ha az ENSZ ÖB mielőbbi elkészíti jelentését, amelyet még az adott ülősszak megvitathat. Ez azonban nem történt meg. Február végére elkészült ugyan az első, rövid változat, de az ÖB bejelentette: még Európában is tervez meghallgatásokat. A végleges jelentés így csak júniusra készült el, és ezt az ENSZ-közgyűlés 1957. őszi ülősszakán bocsátották vitára.

Kéthly eközben foglalkozni kezdett az MFT ügyeivel, a körülötte hosszabb idő óta folyó vitával. Megismerte az amerikai adminisztráció és a MNB vezetőinek kifogásait, véleményét az MFT-t elutasító álláspontokat, majd az újabb javaslatokat. Érezte, hogy ebben az ellenzésben a döntő szempont az ő szociáldemokrácia iránti elkötelezettsége, beállítottsága, amit az érintettek nem néztek jó szemmel. Az MFT '56-os programja sem nyerte meg tetszésüket, irritálta őket a „forradalmi” jelző. Végül kiderült, hogy bizonyos amerikai hivatalos körök erősebben kötődnek az MNB-hez és politikai programjához, a régi rendszer embereihez, mint az '56-osokhoz és szervezetükhöz, az MFT-hez. Ezek az ellentétek viszont megakadályozták a két emigránsszervezet egyesítését, amit az amerikaiak továbbra is erősen szorgalmaztak.

Első kompromisszumos lépésként átkeresztelték az MFT-t, amely felvette a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselő (SZMKNK) nevet. Kéthly a március 14-ei sajtókonferencián jelentette be a névváltoztatást, és március 15-ei dátummal ezen a néven jelentkezett az új/régi szervezet, ám az egyesülés kérdését nem oldották meg vele. A vita, a huzavona tovább folytatódott, különböző egyesítő ötletek bukkantak fel, tűntek el, és a feladat egyre megoldhatatlanabbá vált. Az egyik ilyen közbülső javaslat az „emigránsok parlamentje” volt, amelyben minden valamikori (emigráns) parlamenti képviselő (1922-től 1956-ig) helyet kapott volna, megteremtve ezzel valamiféle egységet a széthúzó emigránscsoportok között.

A további vitákat bonyolította, hogy Kéthly Anna 1957. áprilisban visszatért Európába, és Londont, Bécszet érintve Brüsszelben telepedett le. Egy főváros környéki egyemeletes családi házat kapott, ahol hűgával, Magdával otthont teremtett. Az SZMKNK New Yorkban dolgozó titkára, Kiss Sándor – aki a közvetítő szerepet is ellátta az amerikai adminisztráció felé – levelezés útján volt kénytelen Kéthlyvel megbeszélni, egyeztetni az újabb és újabb kívánságokat, ami lassította a döntéshozást és Kéthly véleményének akceptálását. *(Lásd a 32., a 33., a 36., és a 37. dokumentumot!)*

Az év vége felé az MNB vezetői, élén Varga Bélával, Magyar Bizottság (MB) néven, új szervezet alakításába kezdtek, amelynek vezetésében az MSZDP számára két helyet ajánlottak fel. Az első számú vezető természetesen Varga Béla lett, akinek alárendelve Kéthly is kapott valami pozíciót. Az új szervezet létrejöttével az MNB-t és az MFT/SZMKNK-t Vargák megszűntnek nyilvánították. *(Lásd a 38., a 39. és a 42. dokumentumot!)*

Az MSZDP képviselői ezzel nem értettek egyet, a megállapodást nem írták alá, ami szakításhoz vezetett. Kéthly az új szervezetet negligálta, továbbra is az MFT/SZMKNK-t tekintette legitimnek, és magát e szervezet első számú vezetőjének. Közölte: kongresszuson soha nem mondták ki az MFT/SZMKNK megszűnését, az MB-t pedig nélkülük hozták létre. Tehát nem az MB a legitim, hanem az 1957. januári kongresszuson létrejött szervezet. Ezzel az ún. demokratikus emigráció egyesítése végleg ellehetetlenült. Az MB valójában csak Varga Béláék szervezeteként működött tovább, az MNB csak formálisan szűnt meg, valójában új név alatt az átmentését jelentette, annak ellenére, hogy több '56-os szervezet képviselője végül is beadta a derekát, és vállalta az együttműködést. Az MB valójában soha sem lett az egész demokratikus emigrációt egyesítő szervezetté.

Az amerikaiak tovább sürgették az „egyesülési” megállapodást. Azt akarták, hogy a Rab Nemzetek Szervezetében a magyar emigráció egységesen képviseltesse magát. Mivel ez nem valósult meg, az ún. Captive Nation létrehozását javasolták. Ez a testület úgy jött létre, hogy minden egyes demokratikus emigránsszervezet egy-egy embert delegált ide, és ez az új alakulat lett tagja a Rab Nemzetek Szervezetének, amely az ENSZ soron következő közgyűlésén szerepelhetett a magyar nép nevében is. Kéthly a szerinte, átmeneti szervezetnek a létrehozását csak az MFT keretei között tartotta elfogadhatónak.¹⁰⁵

1957 végére, 1958 elejére végleg szertefoszlott Kéthlynek az a reménye, hogy Magyarország, a Nagy-kormányt az ENSZ-ben képviselje. Késéggé vált az is, hogy az '56-os szervezeteket összefogó MFT/SZMKNK a magyarügy legfontosabb képviseleti szervezete lesz-e. Egyértelművé lett számára, hogy a „magyarügy” hivatalos képviseléséből kizszorították őt és az '56-osokat, no meg az MSZDP-t is. A magyar emigráció képviseletét az amerikaiak az általuk preferált MB és Varga Béláék kizárólagos hatáskörébe vonták. Az MB-vel Kéthlynek és az MSZDP-nek szinte minden kapcsolata megszakadt, ami azonban nem zárta ki azt, hogy az MB bizonyos akcióihoz Kéthly támogatóként ne csatlakozott volna.

A rideg tényekkel dacolva Kéthly Anna élete végéig az MFT/SZMKNK-t tekintette az '56-os emigránsok egyetlen, legitim szervezetének, és a Bécsben vállalt misszióját e szervezet égisze alatt folytatta. *(Lásd a 43. és a 45. dokumentumot!)* 1959. június 3-án így vallott szerepéről egy hozzá közelálló párttársának: „A Szabad Magyarország Nemzeti Képviselite mindaddig létezik, míg vagy egy új kongresszus (a forradalom résztvevőiből) ezt meg nem szünteti, vagy ha oly szerencsések lehetünk, hogy hazamehetünk.” Utalva arra, hogy a strasbourgi kongresszuson megválasztott vezetők közül egyre többen „szakadtak le”, így folytatta levelét: „De ezt tudomásul kell venni. A magam részéről csak annyit jelenthetek ki, hogy a Képviselet addig mindig élni fog, amíg akár csak egy

¹⁰⁵ Kéthly Anna harca az ENSZ-ben. 221. és további oldalak.

féltucat magyar mellettünk marad. S ha ez is elmúlna, akkor magam maradok Képviselő, abból a gondolatból kiindulva, hogy a Képviselő megteremtésének oka az volt, hogy az elnémított magyarságért, mi menekültek kiáltunk hangosan. Mi nem szándékoztunk ellenkormányt¹⁰⁶ vagy parlamentesdit játszani, és nem akartuk megszabni a magyar belpolitikát – Magyarország külügyi képviselője akartunk lenni, amelynek kötelessége az ország függetlenségének helyreállításáért verekedni.”¹⁰⁷

Az ENSZ-béli kudarcokat, a csalódottságot, az elégedetlenséget enyhítette az, hogy az MFT körüli viták közben Kéthly Európába költözése után az európai szocialista pártok – elsősorban az angol Munkáspárt – az MSZDP mögé álltak, és anyagi segítségükkel, politikai támogatásukkal megteremtették a pártmunka feltételeit. Szélig Imre letelepedhetett Londonban, munkát kapott a BBC-nél, az MSZDP-nek pedig irodát rendeztek be.

Kéthly Anna helyzete is stabilizálódott. Költségeit formailag a belga szakszervezetek fedezték, valójában az AFL-CIO-on keresztül az amerikai kormányzat illetékes szervei biztosították havi ellátmányát, és fizették Brüsszel környéki házának költségeit. Innen levelezett a világ minden táján élő barátaival, politikus ismerőseivel, a diaszpórában élő magyar szocialista emigráncsoportokkal, vezetőkkel. A pártot Szélig Imre irányította Kéthly Annával összehangoltan.

Az angol Munkáspárt és a Német Szociáldemokrata Párt támogatásával 1957. október 20–21-én, Bonnban az MSZDP megtarthatta konferenciáját, amelyen megbeszélték a párt és a szociáldemokrata emigráció helyzetét, programot fogadtak el, és megválasztották a vezetőséget. Kéthly Anna hivatalosan is a párt elnöke, Szélig Imre pedig főtítkára lett. Vezetői nagy sikerként könyvelték el a konferenciát. A párt központja Londonban maradt, Szélig Imre onnan irányította a párt életét, ellátta adminisztrációját, a szervezési ügyeket, levelezett Kéthly Annával és a vezetőségi tagokkal, a Szocialista Internacionáléval és a tagpártokkal. Az elvi-politikai kérdésekben, vitákban döntő szava volt, Kéthly első számú tanácsadójaként működött.

Nagy sikernek számított az is, hogy 1957. október 23-án megjelent a Népszava (szakszervezeti lapként) első száma, amit főszerkesztőként Kéthly Anna jegyzett. A lapot a szakszervezetek nemzetközi szövetsége támogatta. A havonta megjelenő újság évekig a világ minden táján szétszóródott szociáldemokrata emigránsokat összekötő kapocs funkcióját töltötte be. Kéthly Anna rendszeresen, minden számban vezércikkkel jelentkezett; a szociáldemokraták mellett a szimpatizánsok és a liberális demokrata értelmiségiek is írtak a lapba.

Az 1957 közepétől, végétől kialakult új körülmények között, a realitásokat figyelembe véve Kéthly Anna az MFT/SZMNK elnökeként, a Nagy-kormány államminisztereként, magányos farkasként küzdött tovább az 1956. november 4-én, Bécsben vállalt missziójának céljaiért, az általa igazságosnak tartott ügyért. Amíg az ENSZ évi közgyűlésein napirandén maradt a magyar kérdés, és folytatódott az újabb jelentések vitája, addig rendszerint New Yorkban töltött néhány hetet és szervezkedett a missziók vezetőinek köré-

¹⁰⁶ Az 1989–1990-es rendszerváltáskor az Antall-kormánynál megjelentek egy Svájcban emigránsként élő csoport tagjai, akik azt állították, hogy ők annak a magyar emigránskormánynak tagjai, akiket 1960-ban, egy megnevezhetetlen helyen, mély illegálitásban Kéthly az általa létrehozott emigránskormány tagjainak kinevezett, hogy külföldön képviseljék Magyarországot. Primitív szövegű hamisítványokkal tettek kísérletet állításuk „igazolására”, azt kérve az itthon létrejött új politikai elitől és Antall József miniszterelnöktől, hogy vegye ezt tudomásul, és megfelelő állami támogatással akceptálja rendkívül veszélyes és hősiessé tevékenységüket. Ezt azonban ekkor nem hitték el nekik. Ezért az első Orbán-kormánynál is jelentkeztek a hamisított iratokkal, és ekkor sikerrel. Orbán Viktor – feltehetően történész tanácsadói sugallatára – magas állami kitüntetést adományozott az állítólag a kommunizmus ellen hosszú éveken keresztül küzdő, életüket a KGB üldözése miatt kockáztató, „illegális kormány tagjainak”. Az „illegális emigrációs kormányt” leplező cikket lásd: STRASSENREITER ERZSÉBET: Kéthly Anna védelmében. *História*, 2002. 5–6 sz. 15–16.

¹⁰⁷ PIL 307. f. 20. ó. e. – Kéthly Anna levele Ravasz Károlyhoz.

ben, agitált, levelezett a kormányokkal, szervezetekkel, ismert politikusokkal, hogy minél több támogatót szerezzen a Kádár-kormányt és a Szovjetuniót elítélő ENSZ-határozatokhoz. Megszállottan végezte ezt a munkát, és ettől a kudarckok sem tántorították el.

Tevékenységeiben azonban minőségi fordulatot hozott Nagy Imrének és társainak 1958. június 16-án végrehajtott kivégzése. Az emigránsok körében és a nemzetközi közvéleményben mély felháborodást kiváltó tett lezárta azt az időszakot, amikor még a Nagy-kormány visszaállítása és az általa követelt politikai fordulat reális célnak tűnhetett. *(Lásd a 40. dokumentumot!)*

Az új helyzetben ettől kezdve Kéthly haragja, gyűlölete, dühe a Kádár-rezsim és politikai szereplői, továbbá a Szovjetunió ellen fordult. *(Lásd a 42. dokumentumot!)* Publicisztikai tevékenységének, levelezésének, politikai szerepléseinek, az SZI és a tagpártok, továbbá az emigrációs szervezetek különböző fórumain elhangzott beszédeinek központi témája egyre nagyobb részben az otthoni kommunista rendszer elleni propagandára, az egypártrendszer bel- és külpolitikájának bírálata, elutasítása, illetve a magyar nép „felvilágosítása” és ’56 szellemének, emlékének napirenden tartására irányult. Ebben vezető szerepet szánt az MSZDP szóbeli és írásos propagandájának is.

1958 közepétől Kéthly a következő feladatokra összpontosította figyelmét, tevékenységét: először is az 1956-os események ismertetésére, emlékének ébren tartására a nemzetközi és a hazai közvéleményben, továbbá a „magyarügy” melletti munkára az ENSZ-ben. A hivatalos értékeléssel szemben, amely szerint ellenforradalom zajlott Magyarországon, rendíthetetlenül arról írt, beszélt, hogy 1956. október 23-a és november 4-e között forradalom volt, és cáfolt minden olyan véleményt, amely ennek ellenkezőjét állította. Még azt is elvetette, amiről 1956. november 1-jén írt és beszélt, hogy nyoma lett volna ellenforradalmi törekvéseknek, jelenségeknek. Második feladatának az 1956. november 4-étől hatalomra került Kádár-rendszer elleni propagandaharcot tekintette, minden lehetőséget kihasználva, minden eszközt igénybe vett, hogy leleplezze az ország új politikai vezetését. Nem volt hajlandó tudomásul venni a pozitív változásokat, tényeket sem. Harmadszor arra törekedett, hogy erősítse, vagy legalábbis stabilizálja a szociáldemokrata emigrációt és befolyását a munkásmozgalom nemzetközi fórumain, biztosítsa sajátos érdekeinek védelmét, működésének anyagi feltételeit, társadalmi hátterét.

Az idő előrehaladásával tevékenységének körülményei, a maga által kitűzött feladatok teljesítési feltételei azonban fokozatosan rosszabbodtak: beköszöntött az „enyhülés” korszaka, amikor a szemben álló nagyhatalmak nemzetközi politikájában a közeledés, a kapcsolatépítés, az együttműködés keresése kezdett előtérbe kerülni. A hidegháborús hangulatot és a konfrontációs politikát lassan felváltották a józanabb, a realitásabb, a két világhatalom kapcsolatainak javítására irányuló együttműködési törekvések. A magyarországi események tapasztalatai is bebizonyították: a konfrontációt élező, a másik fél fegyverekkel történő legyőzésére irányuló politika nem vezet eredményre, a nyugatiak számára nem hozza meg az általuk évek óta követett cél sikerét, a gyökeres társadalmi fordulatot a „kommunista” országokban. Az új nemzetközi irányváltás a kapitalista világ vezető hatalmainak is egyértelmű érdeke volt, mert a túltermelés súlyos válsággal fenyegetett, amelyet a piacok bővítésével tudtak valamelyest csökkenteni.

Az „enyhülés”, a „koegzisztencia”, az „együttműködés” időszaka a nemzetközi politikában azzal járt, hogy a nyugati államokban már nem tartották fontosnak az anyaországgal élesen szembenálló szociáldemokrata (valamint a jobb- és szélsőjobboldali) emigráció támogatását, felhasználását. A pozitív folyamatok az emigráció létének alapjait veszélyeztették, fenyegették. Az MSZDP-t addig bőkezűen támogató kormányok saját országuk érdekeit előtérbe helyezve, az új politikát keresztező, és hazájuk kormánya, rendszere ellen hangos propagandát folytató emigránsszervezeteket, mindenekelőtt a

baloldaliakat kezdték háttérbe szorítani, a működésükhöz szükséges anyagi, politikai támogatásukat csökkenteni.

Kéthly Anna haláláig nem tudta feldolgozni az enyhülési politikát és ennek saját pártját negatívan érintő következményeit. Nem értette meg, hogy ez nem a kommunista országoknak nyújtott valamiféle egyoldalú „haszon”, kedvezmény, amely megerősítésüket szolgálja és a kapitalista országokat a pusztulásba sodorja, vereségüket készíti elő, hanem ez a politika közvetlen érdeke a tőkés államoknak is. Hiába nyugtatták őt a nagyhatalmak vezetői, hogy a gazdasági behatolás útján a fellazítási politikával több sikert érnek majd el a „kommunizmus” elleni harcukban. Kéthlyt nem lehetett meggyőzni, élete végéig rendkívül komolyan aggódott amiatt, hogy ez a politika a nyugati világ végét fogja jelenteni.

Ettől kezdve minden fórumon, ahova eljuthatott – ha egyre csökkenő körben is –, elenvetéseit, kritikai megjegyzéseit hangoztatta, szabályos propagandát folytatott az együttműködési politika ellen. Időt és energiát nem kímélve arra igyekezett rávenni politikai, mozgalmi partnereit, hogy az „eláruló” politikát hagyják abba, mert egyoldalúan a Szovjetuniónak és a „szatellit” országoknak, azaz a kommunistáknak, „a diktatórikus hatalmat gyakorlóknak kedvez”. Elkeseredett, mert nem hallgattak rá. Még azzal is megvádolta kormányra került szocialista partnereit, hogy kizárólag a profitéhes tőkések érdekeit képviselik. Nem tudta vagy nem akarta tudomásul venni, hogy a tőkés világ vezető nagyhatalmai Amerikában, Európában és másutt, helyzetük adott szakaszán nem kevésbé érdekeltek abban, hogy rendezzék viszonyukat a szocialista államokkal, amelyek a világnak mintegy felén léteznek, fejlődnek, és egyre nagyobb lehetőségeket mutatnak fel az együttműködésre, a normális, korrekt kapcsolatok kialakítására. És ez nem árt a nyugati hatalmaknak, hanem ellenkezőleg, haszonnal jár. Naivan nem gondolt arra, hogy az említett nagyhatalmaknak sokkal több információjuk volt arról, hogy az ellenfél országaiban milyen folyamatok bontakoznak ki, mint amit Kéthly Anna a felszínes információkból leszürethetett.

Az 1960-as évek elejétől csökkent a magyarügy iránti érdeklődés. Bár az évtized közepéig nem vették le a napirendről, az ENSZ közgyűlésén nem tartottak róla vitát. Csökkent az MSZDP anyagi támogatása, olyannyira, hogy a *Népszava* utolsó száma 1963 decemberében jelent meg, pedig Kéthly Anna minden követ megmozgatott, hogy ez ne következzen be. Ezután különböző időszaki kiadványokkal (*Szociáldemokrata Szemle*, *Tájékoztató*) igyekeztek pótolni a Népszavát, de ezek anyagi fedezeteinek összegyűjtése sem ment könnyen. Pénz nélkül, önellátó alapon az emigráció működése mind nehezebbé vált.

A következő kellemetlen hír az volt, hogy az SZI vezérkara tervbe vette: az emigráns szociáldemokrata pártoktól megvonják a közvetlen képviselési jogot, és csak közös szervezetük vezetőjén keresztül tarthatják a kapcsolatot a nemzetközi szocialista szervezettel. Ez azt jelentette, hogy az SZI kongresszusain, rendezvényein a továbbiakban a nemzeti pártok, csoportok képviselői nem vehetnek részt, nem szerepelhetnek, véleményüket, problémáikat, kéréseiket nem adhatják közvetlenül elő. Kéthly Anna nem akart hinni a félhivatalos híreknek. Emiatt is sokat háborgott, vitatkozott az illetékesekkel, igyekezett az ilyen jellegű javaslatokat „megfúrni”, elfogadásukat megakadályozni, ami évekig sikerült is. Politikai, mozgalmi háborgásai lassan magára haragították a szocialista mozgalom vezetőit, kellemetlen személlyé kezdett válni az SZI és a tagpártok vezetői körében, még ha ezt nem is adták durván tudtára, és korára, múltjára tekintettel, továbbra is udvariasan viselkedtek vele, megértéssel fogadták kritikáit. Kéthly egy idő után magának is bevallotta, hogy szűkül körülötte a támogatók, megértők köre, a vezetők nem szívesen hallgatják sokszor imamalomként ismételt mondandóját.

Az emigráns szociáldemokrata mozgalom kezdett válságos helyzetbe kerülni. Mutakoztak a szétesés, a bomlás jelei is. Többen hazatértek. Voltak, akik kint maradtak, de rendszeresen hazajártak, elismerték a hazai változások jelentőségét és pozitívumait. Akadtak olyanok is, akik a civil szférába húzódtak, és felhagytak a politizálással, vagy szembefordultak az MSZDP-vel, szakítottak a vezetéssel.

Kéthly, bár tudatosan küzdött ellene, nem kerülhette el az ún. emigrációs betegséget. Benne is kialakult az a szemlélet, hogy az ellenség táborában „minden fekete”, a saját táborában viszont minden jó, és a hibák, a súlyos társadalmi jelenségek is akceptálhatók. Ennek a látásmódnak megerősödése több forrásból táplálkozott. A hatvanas évek második felétől sorozatos csapások érték: 1968. április 14-én elvesztette szeretett hűgát. „Magda halála óta lelkileg és fizikailag nagyon le vagyok törve. Neked nem kell magyaráznom, hogy mit jelentett ő nekem, minden tekintetben úgy elkényeztetett, hogy nem kellett soha azzal törődnöm, hogy hova lépek”¹⁰⁸ – írta barátnőjének, de még később is emlegette hiányát. Július 17-én váratlanul meghalt legfőbb pártbeli elvtársa, Szélig Imre. (*Lásd a 70. dokumentumot!*) Ezután alig múlt el év, hogy ne kellett volna búcsúznia egy-egy közeli elvtársától, barátjától, olykor rokonától. Mindehhez párosultak a mind gyakribbá váló betegségek, amit szintén nehezen viselt el. Fizikai állapota különösen azután romlott látványosan, hogy 1969-ben betöltötte 80. évét. Mégis szinte hihetetlen, ahogy a tragédiákat, a betegségeket a reá oly jellemző makacssággal viselte, és töretlen életerővel, megszállottsággal, kötelességtudattal igyekezett teljesíteni vállalt feladatait, elhárítani magától a nehézségeket. Ha olykor késve is, de teljesítette a felkéréseket: cikket írt, ha kellett, olykor utazott is. Ezért a csodával határos módon sikerült talpon maradnia. Kisebbség nagyobb betegségeit kiheverte, munkáját a pártban, nemzetközi szinten is folytatta.

Szélig halála után *Bölcsföldi Andort* bízták meg a főtítkári teendőkkal. Ennek nem minden csoport örült, mert lényegében a stockholmiak nyomására és szavazataival történt. Bölcshöldit a pártban nem mindenki tartotta megfelelőnek, nem volt annyira felkészült, mint elődje, és emberi magatartását is kifogásolták. Kéthly Anna azonban fenntartások nélkül támogatta, ezért egy ideig minden maradt a régiben.

1969 végétől, 1970 elejétől azonban már mind többen sürgették, hogy javítsák az MSZDP tevékenységét, mert különben végleg megszűnnek létezni, a mozgalom bomlásának folyamatát nem tudják megállítani. A tagok tetteket követeltek. „Aligha lehet célunk az, hogy tényleg nézzük a pártemigráció elsorvadását, kiöregedését – írta *Vass Vilmos* Kéthly Annának. – Tisztában vagyok a helyzet adta korlátolt lehetőségekkel, de úgy vélem, az adott, szűk keretek közt is erőfeszítéseket lehet és kell tenni; önmagunknak ártunk, ha elmulasztjuk. [...] Ahol csak alkalmam nyílt, mindig küzdöttem a pártemigrációban olykor jelentkező letargia, pesszimizmus, céltalanság elhatalmasodása ellen, és a magam szerény képességei szerint ezután is fogok.” Vass sürgette valamiféle pártkiadvány megjelentetését. A tájékoztatónak, javaslatának szerint, „tükröznie kell azt a magabiztos optimizmust, amelyet egy világmozgalom hívei, elkötelezettjei joggal kell hogy érezzenek”. (*Lásd a 73. dokumentumot!*) Vass Vilmos egyike volt azoknak a fiatalabb korosztályhoz tartozóknak, akik az MSZDP-től sokkal aktívabb közéleti, politikai szereplést, munkát vártak.

Vass az ún. müncheni csoport (így nevezték a SZER müncheni részlegénél alkalmazott, MSZDP-tagokat) vezéralakjaként állhatatosan szorgalmazta, hogy a MSZDP hallasson magáról, kiadványa hirdesse a szociáldemokrata eszmét, elveket, adjon programot. A '70-es évek elejétől leveleivel, javaslatával bombázta Kéthlyt és Bölcshöldit, hogy éven-

¹⁰⁸ PIL 307. f. 30. ő. e. – Kéthly Anna levele Heltai Ágneshez. 1969. január 26.

te legalább egy-két tekintélyes kiadványt adjanak ki. „Az év eleje óta folyó levelezések során kialakult az a vélemény, hogy a tájékoztatót egy külső formájában egyelőre talán igénytelen, de tartalmában igényes pártfolyóirattá kellene bővíteni.” Bölcsföldi végül is megbízta a szemle előkészítésével, és ennek Vass eleget is tett: kidolgozta a szemle javaslatvezetét, amelyet a vezetőség kedvezően fogadott. (Lásd a 74. dokumentumot!)

A Szociáldemokrata Szemle első száma ennek alapján 1970 novemberében meg is jelent. Ezt követően az MSZDP vezetősége évente egy-két számmal jelentkezett.

Vass Vilmos másik vesszőparipája volt, hogy az emigráns szociáldemokrácia definiálja önmagát egy olyan program megalkotásával, amely a párt otthoni újjászerveződése esetén irányadó lehet, és a munkát elvileg és gyakorlatilag megalapozza. 1971-ben kezdetét vette a korszerű *pártprogram kidolgozása*. A gondolat 1972-1973-ban öltött testet. Kollektív munka eredményeként 1973 közepére elkészült a tervezet, amit a június 1-3-án Bécsben rendezett konferencián megvitattak, és elfogadtak. Kéthly Anna véleményezéssel, elvi észrevételekkel és a munka összefogásával járult hozzá a dokumentum születéséhez.

A Szociáldemokrata Alternatívát igyekeztek sürgősen lefordítani németre és angolra, hogy a szocialista közösség tagjai is megismerhessék. A német nyelvű szöveg az év végére elkészült, és elküldték Bruno Pittermannhoz, az SZI főtítkárához. Közzétették az SZI kiadványában, az Office-ban is. Az angol szöveg 1974 elejére lett kész, s ezt – a némettel együtt – több száz példányban sokszorosították, és szétküldték a tagpártoknak. Az SZI és a tagpártok vezetői elismeréssel nyugtázták a magyar szociáldemokraták teljesítményét. A Szociáldemokrata Alternatíva magyar nyelvű példányaiból több mint százat eljuttattak Magyarországra, és a visszajelzésekből arra következtek, hogy bizonyos körökben pozitív visszhangot váltott ki. Az Alternatíva sikere boldoggá tette Kéthlyt és az MSZDP vezetőit, tagságát; elkészítését egyértelműen sikernek könyvelték el, és úgy ítélték meg, hogy ezzel megalapozták a munka fellendítését. (Lásd a 92. és a 95. dokumentumot!)

A program megvitatása után néhány nappal, 1973. június 13-án, Kéthly Anna 83 évesen repülőgépre szállt, hogy eleget tegyen Golda Meir miniszterelnök asszony meghívásának, és ellátogasson Izraelbe. Az egyhetesre tervezett utat pár nappal meghosszabbították. Kéthly, korát és fizikai állapotát meghazudtolva, fáradhatatlanul tett eleget a zsúfolt programnak, amelynek során szinte az egész országot bejárta, minden bibliai helyet felkeresett, és más történeti emlékeket, nevezetességeket is megnézett. Járt kibucokban, egyetemen, tengerparton, mozgalmi szervezeteknél, találkozott az Izraelben élő magyarokkal, régi mozgalmi ismerőseivel. Fát ültetett a Jad Vasem Emlékparkban. Golda Meir otthonában fogadta őt. (Lásd a 90. dokumentumot!)

Június 25-én tért vissza Brüsszelbe, de pár nap múlva már Londonban volt, mert meg akart ismerkedni az SZI új titkárával és nőtitkárával. Úgy tűnt, hogy energiája, tettereje kifogyhatatlan. Kelltt is, mert, mint későbbben kiderült, a párt belső viszályai ugyancsak embert próbáló helytállást követeltek tőle.

Tény, hogy az MSZDP vezetési válságát az Alternatíva elkészítése nem oldotta meg. 1974-ben, 1975-ben a vezetőség megújítását, fiatalítását, a kollektív vezetés biztosítását a csoportok többsége tovább követelte. Az Alternatíva éppen azt bizonyította, hogy a fiatalok aktívabbak, tehát helyet kell kapniuk a vezetésben.

Kéthly Anna hangulatára, fizikai és lelkiállapotára kedvezőtlenül hatott, hogy az Alternatíva kedvező fogadtatása nem csökkentette az emigráncsoporthoz való ellentétét, sőt úgy tűnt, hogy rosszabbodik a helyzet. Az MSZDP-ben ekkor három domináns, aktív csoport létezett: a stockholmi (élén a főtítkár Bölcsföldi Andorral), a bécsi (élén a tekintélyes Detre Pállal, Herczog Károllyal, Kurz Antallal és a fiatal Asztalos Sándorral), és végül a müncheni, azaz a Szabad Európa Rádió müncheni központjánál alkalmazott há-

rom munkatárs: Vass Vilmos, *Gergelyfy Sándor* és *Kovács Dénes*. Rajtuk kívül még jelentős személy volt a Wesselingben élő *Nagy Gyula* és egy másik német városban élő *Szabó György*, továbbá az igen aktív *Máthé Ernő*, az Angliában élő vállalkozó, választmányi tag, aki anyagilag is támogatta a pártot. A bécsiek és a müncheniek, illetve Máthé Ernő véleménye megegyezett, szemben a stockholmiakéval és Bölcsföldiével.

Az okok szerteágazóak és valóságok voltak. Elsősorban Bölcsföldi nem kielégítő főtitkári tevékenysége, kezdeményezőképtelensége volt az oka a mozgalom stagnálásának, egy helyben topogásának. Személyes magatartásával szembeni kifogások is voltak: főtitkári fölényessége a többiekkel szemben, pozíciójának túlértékelése, olykor másokat sértő, durva modortalansága sokaknak nem tetszett.

A fiatalabb korosztály tagjai, mindenekelőtt a bécsiek és részben a müncheniek beakartak kapcsolódni a vezetésbe, beleszólni a pártügyek intézésébe, nemcsak a munkát végezni. Bölcsföldi egyszemélyi, diktatórikus vezetési stílusát, a túlzott központosítást fel akarták váltani kollektív vezetéssel. Kérték: bővítsék ki a vezetőséget új emberekkel, akik az érdemi munkát végzik (fordítják a párt és Kéthly Anna hivatalos és félhivatalos leveleit, az angolul folyó tárgyalásokon tolmácsolnak, szervezik és szerkesztetik a kiadványokat, írják a cikkeket stb.), vonják be a fiatalabbakat az operatív vezetésbe. A gyakorlati követelményekhez igazodva a főtitkár mellé állítsanak be egy-egy területért felelős vezetőt. Nagyon fontos követelés volt, hogy a felelősséget osszák meg, és korszerűsítsék a párt politikáját; tegyék láthatóvá a szociáldemokrata emigráció jelenlétét, javítsák az elméleti és a politikai munkát, emeljék a vezetés színvonalát befelé és kifelé egyaránt.

Különböző átszervezési javaslatok születtek. A bécsiek és a müncheniek lényegében azonos álláspontra helyezkedtek: az elnök maradjon Kéthly Anna, az ő pozícióját soha senki sem vitatta és kérdőjelezte meg. Bölcsföldi maradjon titkár (esetleg főtitkár?), de mellette még két titkárt nevezzenek ki, az egyik (*Gergelyfy Sándor*) a külügyeket, a másik (*Vass Vilmos*) a kiadói, propagandaügyeket intézze. Javasolták az elnökség megszüntetését, a vezetőségbe agilis fiatalok bevonását, továbbá hozzanak létre ellenőrző bizottságot a pártkassa felügyelésére is.

Eközben felvetették Bölcsföldi leváltását, részben passzivitása, részben fölényeskedése és goromba stílusa miatt, amivel több köztisztületben álló, idős vezetőt megsértett. Többen nem tartották őszintének, kifogásolták, hogy mindent a saját kezében összpontosít, és még az elnököt, Kéthly Annát sem informálja az emigrációt érintő fontos ügyekről. Bölcsföldi mindent makacsul tagadott, és a bírálókat az egység megbontásával vádolta, sőt azzal is, hogy idegenek (értsd: Kádárék) aknamunkája irányítja őket.

Kéthly Anna tudta, hogy a problémát mielőbb meg kell oldani, és ebben neki magának döntő a szerepe. Felismerte, hogy a vezetés megreformálása valóban a párt megélénkülését, a munka minőségi javítását célozza. Elfogadta a bécsiek és a müncheniek érvelését, ugyanakkor nem értett egyet a Bölcsföldit igaztalanul ért támadásokkal, még kevésbé félreállításával, amit főleg Máthé Ernő hangoztatott.

Hónapokon keresztül leveleztek, folytatták a négy- és a több szemközti eszmecsereit Kéthly Anna, illetve a bécsiek és a müncheniek, és ezzel párhuzamosan Bölcsföldi és Kéthly, akinek egyébként az volt a véleménye, hogy az egész vita a gyorsan fogyatkozó és egyre kilátástalanabb helyzetbe kerülő emigrációban „vihar egy pohár vízben”. Mégis ragaszkodott ahhoz, hogy ezeket a problémákat az összes érintett jelenlétében oldják meg, s a vádakot is ilyen fórumon tisztázzák. A valós tennivalókról folyó vita azonban hamarosan személyes ellentétekbe csapott.

A kompromisszumos megoldást és Kéthly helyzetét nehezítette, hogy Bölcsföldi minden javaslatról mereven elzárkózott, Kéthlyt pedig arról akarta meggyőzni, hogy ezek az emberek a párt ellen dolgoznak. Látszott, hogy egyetlen célja van: mindenáron

megőrizni vezetési hegemóniáját, személyének kizárólagosságát, emigrációs „királyságát”. A legésszerűbb javaslatokat is a személye elleni támadásnak tekintette, és rosszul fogadta. Bölcsföldi végül nemcsak a bécsiekkel és a müncheniekkel került szembe, hanem az őt a végsőig védő Kéthly Annával is, akit ekkor már szinte semmibe vett, kéréseit nem teljesítette, s a háta mögött ellene áskálódott. Személyes megbeszéléseik általában veszekedéssé fajultak, és haraggal váltak el egymástól, amit Kéthly elpanaszolt a barátainak. (Lásd a 97. dokumentumot!)

Másfelől Kéthly korrektül ragaszkodott ahhoz, hogy a problémákat tisztességesen, demokratikusan beszéljék meg és rendezzék. Az egymástól messze élő vezetőket azonban nehéz volt egy helyen, egy időben összehozni. Végül az összejövetelre 1975. június 20–21-én került sor Münchenben.

A kétnapos megbeszélésen Vass Vilmos gyorsírói jegyzőkönyvet vezetett, amely alapján megállapítható, hogy kompromisszumos megoldás született. Ennek értelmében Kéthly Anna elnöksége mellett Bölcsföldi megmaradt titkárnak, de két másik titkári funkciót is létesítenek: a külügyit Gergelyfy Sándorral, és a kiadói, szerkesztői és propagandát Vass Vilmossal az élen. A vezetőségbe több fiatalot kooptálnak.

Hamarosan kiderült, hogy Bölcsföldinek esze ágában sincs betartani a megállapodást. Június 22-én, tehát a tárgyalást követő napon, csoportja néhány tagjával együtt felkereste Kéthly Annát, akinek átadta saját javaslatait tartalmazó memorandumát. Kéthlyt meglepte ez a külön akció, ezért arra kérte Bölcsföldiéket: fogalmazzák meg javaslatukat, terjesszék a többiek elé, és ezután döntsenek. Bölcsföldi ezt a maga érdekei szerint úgy értelmezte, hogy Kéthly Anna az ő javaslatukat fogadta el, és elhallgatva az igazságot ebben a szellemben folytatta munkáját.

Bölcsföldi akciója, amiről a többiek később mégis tudomást szereztek, nagy felháborodást keltett. Máthé Ernő teljes gőzzel Kéthly Anna ellen fordult. 1975. szeptember 12-én írt levelében minősíthetetlen hangon támadt rá, szemérmesnek nevezte, lemondásra szólította fel, és azt követelte, hogy álljon félre. (Lásd a 102. dokumentumot!) A levél másolatát a világ különböző tájain működő kisebb-nagyobb szociáldemokrata csoportoknak is elküldte.

Ez viszont még nagyobb felháborodást váltott ki nemcsak Kéthly Anna baráti körében, hanem még azok között is, akik bírálták őt. A bécsiek, a müncheniek Máthé Ernő ellen fordultak, elítélték őt, annak ellenére, hogy a reformot követelő állásfoglalásaival részben egyetértettek. A vezetési válság tovább mélyült. Bölcsföldi úgy érezte, eljött a kedvező pillanat: leszámolhat a „reformerekkel”, elsősorban a bécsiekkel. Partizánakcióval, főtítkári pozíciójával visszaélve, egy önkényes húzással kizárta a pártból Máthé Ernőt, sőt, ezen túlmenve, megfenyegette mindazokat, akik a reformjavaslatokkal egyetértettek, hogy hasonló büntetésben részesülhetnek. A bécsiek tiltakoztak és elégtételt követeltek Kéthlytől. Amennyiben nem kapják meg, írták, megalakítják a saját emigrációs szociáldemokrata pártjukat. Közben kiderült az is, hogy Bölcsföldi meghazudtolta Kéthly Annát, ezzel félrevezette a helyi csoportokat. Az emigráció minden csoportja mélységesen elítélte Máthét, és Kéthly mellé állt.

Az MSZDP-ben minden összezavarodott. A bajt és a kiúttalanságot csak fokozta, hogy 1975. szeptember elején Kéthly Annát súlyos baleset érte. (Lásd a 103. dokumentumot!) Az emeletre vezető lépcsőn megcsúszott, eltörte a csuklóját, és combnyakrepedést szenvedett. Hosszabb kórházi kezelésre és még hosszabb rehabilitációra szorult. Mindez megoldhatatlannak látszó anyagi gondokat okozott neki. A belga kórházakban a kezelés drága volt, Kéthly számára megfizethetetlen. A helyzetet bonyolította, hogy Erzsi húga ugyanekkor a bal csuklóját törte el, így ő is kezelésre szorult. A két beteg nő még egymásnak sem tudott segíteni.

A 86. évébe lépő Kéthly Anna legnagyobb gondját a rendkívül drága kórházi ápolás, operáció, háziorvosi ellátás kifizetése okozta. Anyagi támogatását nem a főtítkár, hanem a bécsiek szervezték meg. Mozgósították nemcsak az osztrák pártot és a segélyszervezeteket, hanem az amerikai szakszervezetek vezetőit és Kéthly Anna ismerőseit is. Átsegítették őt a súlyos anyagi nehézségeken, a betegségekkel azonban Kéthly Annának kellett megbirkóznia. (Lásd a 105. és a 106. dokumentumot!) Sokat panaszkodott barátainak öregedéssel járó erőtlensége, munkabírásának rohamos csökkenése miatt. „Nagyobb gond az, hogy egyre jobban érzem az idők múlását, és ez azt jelenti, hogy egészségi állapotom változó. Ebben a pillanatban éppen a mélyponton vagyok, de remélem, hogy a tavaszi hónapok ismét jobb kedvet hoznak magukkal”¹⁰⁹ – írta Ausztráliában élő régi kedves ismerőseinek.

A párt ügyeit emiatt nem sikerült megoldani, Kéthlyre tekintettel a vezetőségi tagok elodázták a megbeszélést. Bölcsföldi nyomására a svédországi csoport megerősítette főtítkári pozícióját; amit viszont a bécsiek nem, a müncheniek pedig csak részben fogadtak el. 1976-ban Kéthly állapota nem javult, sőt betegségei és a mozgalom bajai miatt egészsége tovább romlott, bár szellemileg friss maradt. Gyenge fizikumra akkor már megakadályozta őt abban, hogy a korábbi határozottsággal úrrá legyen a gondokon.

Bölcsföldi mégsem volt tekintettel Kéthly romló egészségi állapotára. 1976 nyáratóján az ausztráliai csoport vezetőjét, *Papp Gyulát* használta fel céljai elérése érdekében. Rávette Pappot, hogy jöjjön Európába, és működjön közre a „békítésben”. Papp július végétől napokat töltött el Bécsben, Münchenben, és végül Stockholmban tárgyalt az érintettekkel. Ezután, augusztus 31-én felkereste Kéthly Annát Brüsszelben, éppen akkor, amikor a másnap kezdődő tengerparti nyaralásra készülődött testvérével, költő barátnőjével, Benits Klárával és volt házvezetőnőjével.

Papp Kéthlyt az utazás előtti készülődés izgalmával elfoglalva lepte meg, a pártelnök azonban mégis fogadta a messziről jött vendéget! Papp nem zavartatta magát, az egész napot ott töltötte. Nem vette észre, hogy személye kellemetlen. Kéthly úgy tárgyalt vele, hogy valójában nem is tudta követni a Papp által előadottakat, mert az üggyel kapcsolatos dokumentumok nem álltak rendelkezésére, és egyébként is az utazási előkészületek kötötték le figyelmét.

Papp Gyula azzal erőltette a tárgyalást Kéthly Annára, hogy életbevágó missziót tölt be: békét terem az emigráció vezetésében. Közölte: minden csoporttal beszélt, és mindenhol helyeselték a nála lévő dokumentumot, ezért arra kérte Kéthly Annát, hogy írja alá az iratot. A pártbékének – Bölcsföldi szerint – az volt a feltétele, hogy Kéthly Anna szentesítse aláírásával az állítólag mindenki által elfogadott megállapodást.

Nem tudni, hogy Papp Gyula mit tudott az előzményekről, mit nem. Nem tudhatta, hogy ez a dokumentum nem az, amit a müncheni megbeszélésen elfogadtak, és amit Bölcsföldi és hívei már az elfogadást követő napon ellenjavaslatokkal elutasítottak. Bölcsföldi nem teljesítette Kéthly akkori kérését sem, hogy a javaslatait beszélje meg a többi csoporttal. Vass Vilmos is – miután erőlyesen követelte Bölcsfölditől – csak 1976 februárjában kapta meg azt az anyagot, amit a tárgyalás másnapján nyújtott át Kéthlynek.

Augusztus 31-én Papp tehát Bölcsföldi javaslatát íratta alá Kéthlyvel, és így szerezte meg az elnök „jóváhagyását”. Kéthly Anna, ha el is olvasta ekkor a dokumentumot, már nem volt abban az állapotban, hogy mérlegelje annak tartalmát, eldöntse, hogy valójában melyik dokumentumot tartja kezében: az értekezleten elfogadottat-e vagy az értekezlet után készült stockholmi memorandumot. Papp így számolt be Vass Vilmosnak a

¹⁰⁹ PIL 307. f. 38. ó. e. – Kéthly Anna levele Hámori Klárának, 1976. április 22. – Ebben köszönte meg a „hűsvéti ajándékot” is.

találkozóról és Kéthly Anna állapotáról: „már nem ezen a világon, és még nem a túlvilágon állapotban” volt. Tehát Papp is tudatában volt annak, hogy az aláírás nem egyetértő támogatást jelent. Nem fikció az állítás: Kéthly valójában nem tudta, mit is szentesít kézigyével. A nem kívánt vendég végre távozott a nyaralásra készülő izgatott kis csoport házából. Bölcsföldinek Papp Gyula közreműködésével sikerült legitimáltatni főtitkári teljhatalmát. Kéthly halála után pedig aláírására hivatkozva visszautasított minden korábbi változtatási javaslatot és döntést.

Kéthly Anna 1976. szeptember 1-jén a gyógyulásban, a felerősödésben bízva utazott el a kora őszi, egy hónapra tervezett pihenésre Blankenbergébe, az ismert tengerparti üdülőhelyre. A sós tengeri levegő mindig enyhítette krónikus bronchitisét. Ez alkalommal azonban az üdülés tragédiába torkollott. Szeptember 7-én, ebéd után rosszul lett, s rövid időn belül meghalt. Tüdőembólia végzett vele.

Holttestét barátai Brüsszelbe szállították. Kéthly Erzsébet és dr. Kéthly Károly a soron kívül megkapott útlevelemmel azonnal Brüsszelbe érkeztek. Saját nevükben (kihagyva az MSZDP-t) készítettett gyászjelentésben értesítették barátait, ismerőseiket és a mozgalmi embereket: „Kéthly Anna az 1956-os magyar kormány államminisztere e hó 7-én 86 éves korában, Belgiumban elhunyt.”

Kéthly halálának híre gyorsan elterjedt, köszönhetően Vass Vilmosnak, akit Asztalos Sándor még aznap este, fél 9-kor értesített Bécsből telefonon. Vass azonnal intézkedett, hogy a hivatalos körök és a mozgalom vezetői Európa- és világszerte tudomást szerezzenek a szomorú eseményről. Magyarul és angolul rövid nekrológot fogalmazott meg és a SZER hírközlési szerveit felhasználva, még az éjjeli adásban beolvasta a szövegeket. (Lásd a 109. dokumentumot!) Gondoskodott arról is, hogy Kéthly Anna életútját, politikai pályafutását, emigrációs éveit ismertető általa készített hosszabb nekrológot is beolvassák a rádióban, továbbá, hogy ez eljusson más hírközlő szervekhez és a vezető európai újságok szerkesztőseibe, a szocialista pártok vezetőseig.

Vass öntevékeny közreműködése révén rövid idő múlva Kéthly Anna haláról szinte az egész világ tudomást szerzett. Az eszmetársak, az MSZDP testvérszervezetei, az SZI tagpártjai mély megrendüléssel fogadták a hírt, és együttérzésüket nyilvánították a családtagoknak és a pártnak. Még a demokratikus polgári körök és vezetőik is, akik nemcsak becsülték őt, hanem olykor együtt is működtek vele hasonlóan reagáltak halálának hírére. A vezető európai lapok rövidebb-hosszabb nekrológokban emlékeztek meg róla.

A Szociáldemokrata Szemle és az Irodalmi Újság külön számot szentelt Kéthly Annának, ismertették politikai pályafutását, értékelték szerteágazó hazai és nemzetközi tevékenységét, életútjának fontosabb állomásait, 1948 utáni meghurcoltatását és az emigrációban végzett munkáját. Több lapban méltató cikkek, visszaemlékezések, értékelések jelentek meg róla.

Hazájában, a Népszabadság Kishírek rovatában 1976. szeptember 10-én néhány mondatos apró betűs közlemény tudatta: „Kéthly Anna a belgiumi Blankenbergében 1976. szeptember 7-én elhunyt.”

Búcsúztatására 1976. szeptember 14-én háromnegyed 11-kor került sor a brüsszeli St. Gilles temetőben. A hamvait tartalmazó urnát, ugyanott délután helyezték el.

A gyászjelentésen Vörösmarty Mihály versét idézték:

*Mit mond itt e sír, e nemes föld és e dicső ég?
Némán így szólnak: íme a száműzetett,
Számkivetette magát, nem akart honn szolga maradni:
Honn maradhatta még, a haza volna szabad.*

A Belga Szocialista Párt saját halottjának tekintette, megszervezte a temetést, és vállalta a szertartás költségeit. A sírt tizenöt-husz ember vette körül, magyarok és külföldiek, rokonok, barátok, elvtársak. Az SZI nevében a nőtitkár, az MSZDP nevében Bölcsődi Andor búcsúzott el Kéthly Annától. (*Lásd a 110. dokumentumot!*)

Honi földben, 1990. november 3-án helyezték el a hamvait tartalmazó urnát a Rákoskeresztúri köztemető 303. parcellában.

A Kéthly Anna válogatott levelei (1921–1976) az első válogatás, amely az ismert közéleti személyiség politikusi pályafutását egészében öleli fel, és azt az adott korba beágyazva, a szocialista mozgalommal és a nemzeti történelemmel összefüggésben sokoldalúan igyekszik bemutatni.

Ezt a kiadványt az a forrásbázis alapozta meg és tette lehetővé, amely több évtizedes, szerteágazó kutató-, feltáró-, gyűjtő- és feldolgozó munkám során jött létre. Az SZDP történetének kutatásával együtt az 1970-es évektől kezdtem gyűjteni a Kéthlyre vonatkozó dokumentumokat is. Az 1980-as évek elejétől, amikor a *Társadalmi Szemle* szerkesztősége felkért egy nagyobb lélegzetű Kéthly-életrajz megírására, már célirányosan kutattam a rá vonatkozó iratokat, tanulmányoztam a tőle származó és róla szóló archívumi és könyvtári dokumentumokat, különböző történelmi forrásokat. Minőségi és ugrásszerű változás e folyamatban akkor következett be, amikor 1990-ben a levéltári dokumentumok hozzáférhetősége elől elhárultak az akadályok. Ekkortól feltáró- és gyűjtőmunkám kiterjedt a hazai archívumok, könyvtárak, kéziratárak korábban zárt iratainak kutatására, emellett a Kéthly életét érintő levelek, iratok és másolatok széles körű gyűjtésére, amit kiterjesztettem az emigrációs MSZDP irataira is. Kéthly Anna brüsszeli telefonkönyvének címlistája alapján leveleket írtam az emigrációs párt valamikori tagjaihoz, vezetőihez a világ különböző tájaira, remélve, hogy közülük még többen élnek, és dokumentumaikkal és visszaemlékezéseikkel segíteni fogják a készülő Kéthly-monográfia megírását. A címzettek közül már sokan nem éltek, vagy ismeretlen helyre költöztek, de így is több mint félszázán válaszoltak, és többségük készségesen eljuttatta hozzám Kéthlyvel kapcsolatos iratait, illetve a másolatokat.

Kéthly Anna életrajza szempontjából fontos volt, hogy külföldi levéltárak iratait megtekintsem. Miután nem volt módomban külföldre utazni, levelet küldtem az ENSZ akkori főtitkárához, *Pérez de Cuéllar*hoz, az angol Munkáspárt veterán politikusához *Denis Healey*hez, a Német Szociáldemokrata Párt elnökéhez, *Willy Brandt*hoz és az Osztrák Szocialista Párt főtitkárához, *Fritz Marsch*hoz (az említett pártvezetők személyesen ismerték Kéthly Annát), és kértem őket: segítsék a politikus asszonyról készülő monográfiám megírását azzal, hogy archívumukból, irattáraikból küldjék el címemre dokumentummásolataikat. Kérésemre sok értékes és fontos iratmásolat került a birtokomba. Önzetlen segítségüket ezúton is köszönöm, mint mindazokét is, akik Kéthly ismerőseiként, munkatársaiként szintén segítettek.

A 2000-es évek elejéig közel 20 000 oldalnyi eredeti irat vagy hiteles másolat került a birtokomba. A gyűjtést azóta is folytatom, további dokumentumokat kaptam szociáldemokrata tagoktól, illetve leszármazottaiktól. Ennek nagy része, mint „Strassenreiter Erzsébet gyűjteménye” bekerült a Politikatörténeti Intézet Levéltárába (PIL 307. f.). Eközben levelezés útján sikerült elérnem, hogy az 1990-es évek közepén Stockholmból is hazakerüljenek a Bán-Szélig-Kéthly vezette emigrációs MSZDP iratai, amelyeket az Országos Széchényi Könyvtár Kéziratárában (OSZK Kt.) helyeztek el. Zömük 1956 és 1989 kö-

zötti években keletkezett, mert az 1948 és 1956 között működő európai és amerikai emigrációs MSZDP-k iratainak jelentős része elveszett, illetve elpusztult. A kiadvány alapvetően a saját gyűjteményemen alapszik, mert az OSZK Kt.-be került MSZDP-gyűjtemény kutatásához nem kaptunk engedélyt. Az adományozó Bölcsföldi Andor, az emigrációs MSZDP utolsó vezetője a kutatás engedélyezését nem tudományos, hanem saját szubjektív szempontjaihoz kötötte.

Ez a tilalom azonban a jelen kiadvány elkészítését és a tudományos követelmények betartását nem akadályozta, az összeállítás szakmai színvonalát nem érintette, átfogó jellegét semmiben sem csorbitotta, mert az 1956 és 1976 közötti dokumentumok zöme – köztük Kéthly Anna egész világra kiterjedő levelezése, illetve az MSZDP vezetésével kapcsolatos iratok – gyűjteményemben megtalálhatók. Kutatásaim során Kéthly Anna egész életét, politikai pályafutását a hazai könyvtárakban, kéziratárakban és archívumokban feltárt iratok alapján nyomon követhettem. Emigrációs időszakáról ma már olyan iratok is rendelkezésemre állnak, amelyek más gyűjteményekben nem találhatók. A gazdag gyűjtemény lehetővé teszi, hogy teljes képet rajzoljak Kéthly Anna politikai tevékenységéről, pályafutásáról, hitelesen ismertethetem véleményét a hazai és a nemzetközi eseményekről, az emigrációs mozgalom problémáiról, hosszú életéről és családjáról.

Az életút egyes fő korszakainak iratanyaga mennyiségi és tartalmi szempontból igen eltérő. Kéthly első 30 évéből (1889–1919) egyetlen levelet sem találtam. A következő 1919–1945 közötti időszakból fennmaradt nyomtatott könyvtári és gépelt, kézzel írt forrásanyag igen tekintélyes mennyiségű: a nemzetgyűlési naplóknban, a pártkongresszusok és más rendezvények jegyzőkönyveiben sok beszédét rögzítették, de levél alig akadt közöttük. Ugyanígy a következő, 1945–1956-os periódusból kevés a publikálásra alkalmas levél: személyes iratait ugyanis megtizedelte a német megszállás, majd az ÁVH. Először állítólag 1944 márciusában a Gestapo vitt el sok iratot (ezek számáról, sorsáról semmit sem tudunk), majd az 1950-es letartóztatásakor végrehajtott házkutatáskor lefoglalták iratait, köztük levelezését is. Ezek zöme (könyveivel együtt) máig ismeretlen módon elkallódott, csak elenyésző darabjait sikerült felkutatnom. A könyvbe került dokumentumok törzsét így azok a levelek adják, amit gyűjteményemből emeltem ki az 1956. november elseje és az 1976. szeptember 7-e közötti időszakból származó sok ezer irat közül.

A kötet 110 levelét a kialakult általános szerkesztési gyakorlatot figyelembe véve készítettem elő publikálásra. A leveleket időrendbe állítottam és sorszámmal láttam el. A szerkesztett címben a küldő és a címzett neve szerepel, alatta a keletkezés helye, ideje található. Az idegen nyelvű iratok esetén a magyarra fordított szöveget adom közre. A dokumentumok eredeti, járulékos elemeiből az aláírók nevét, rangját, beosztását, illetve az alatta található más szöveget, közlést (pl. a szervezet nevét, a keltezés eredeti helyét és formáját), valamint a mellékletekre történő utalást meghagytam.

A legendában a forrás jelzete található. Jelen esetben egyrészt az eredeti, hazai és külföldi elsődleges forráshelyet tüntettem fel (MTA Kt., MOL, ÁBTL, PIL, PIM, OSZK Kt., illetve az ENSZ, az angol Munkáspárt, a német és az osztrák szociáldemokrata párt archívumából származó iratok lelőhelyét). Az emigráció résztvevőitől kapott iratok esetében a Politikatörténeti Intézet Levéltárában (PIL) 307. fond megfelelő őrzési egysége alatt található a közölt dokumentumok. A történész kollégáktól kapott levelek esetében feltüntettem az irat „tulajdonosát” és annak nevét, aki gyűjtötte, vagy akin keresztül hozzám jutott a levél.

A legendában a forrás után közlöm az archeográfiai leírásokat: az irat készítési módjának és irattani típusának meghatározását, az ügyre vonatkozó kiegészítő információkat, illetve a levél egészével kapcsolatos szükséges tájékoztatásokat, a levélen található

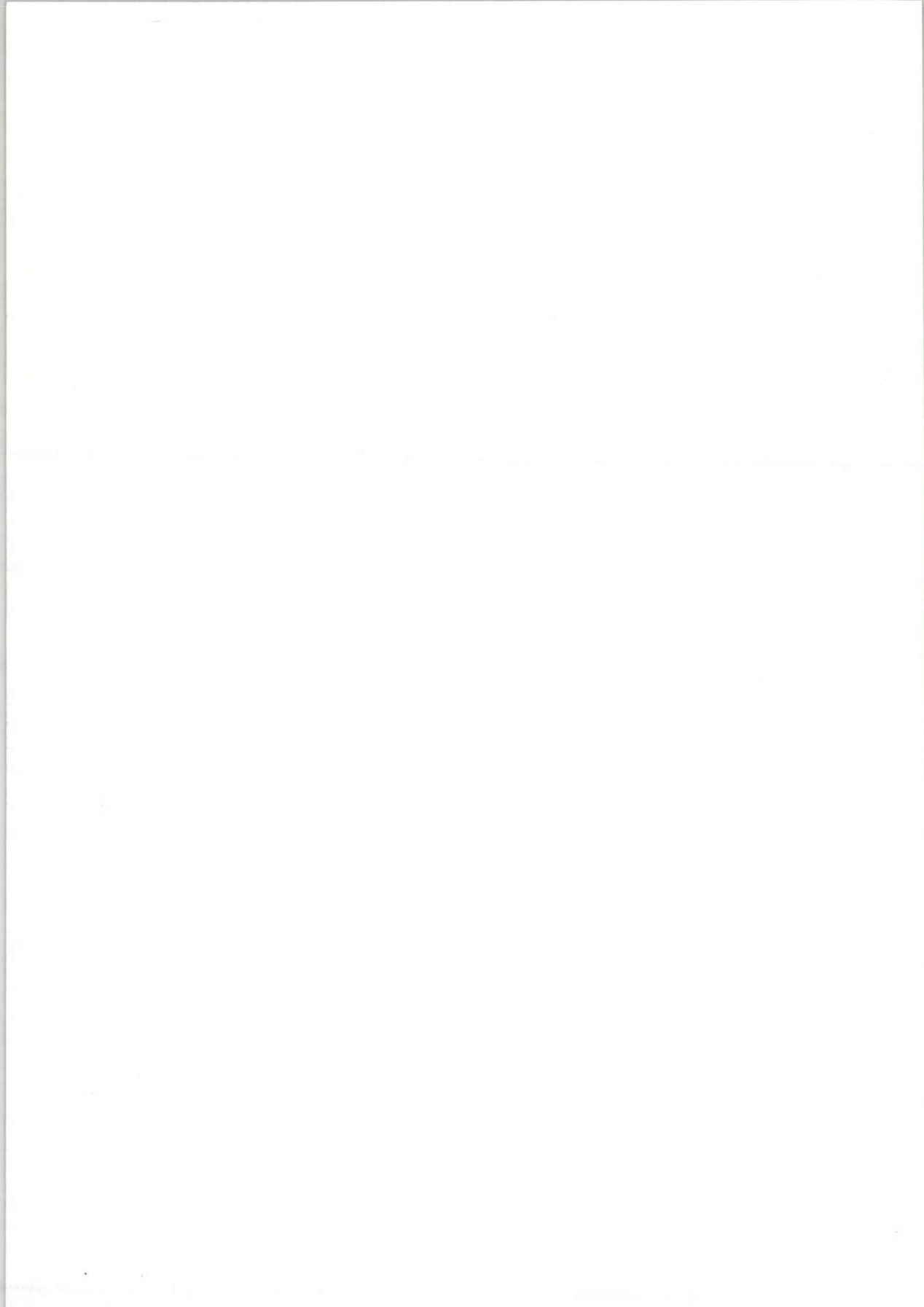
egyéb szövegeket (a küldő lakhelyének adatait, a telefonszámokat stb.); esetleg a kézzel vagy géppel írt megjegyzéseket; a fejlécén írt szövegeket: címetek, megszólításokat, egyéb, a levélíró kiegészítő szavait, mondatait. A levélírótól független egyéb szövegeket (pl. az ügyintézőtől vagy más, idegen kézből származó megjegyzéseket) szintén a legendában adom közre. A legenda része a dokumentum további sorsára vonatkozó esetleges közölni való is.

A jegyzetek tartalmazzák a levelekben előforduló eseményekre, szereplőkre, téves és hiányos adatokra, hibásan írt nevekre, dátumokra vonatkozó szerkesztői magyarázatokat, tudnivalókat, kiegészítéseket; a levélben előforduló idegen nyelvű szövegek magyar fordítását, vagy kifejezések értelmezését stb.

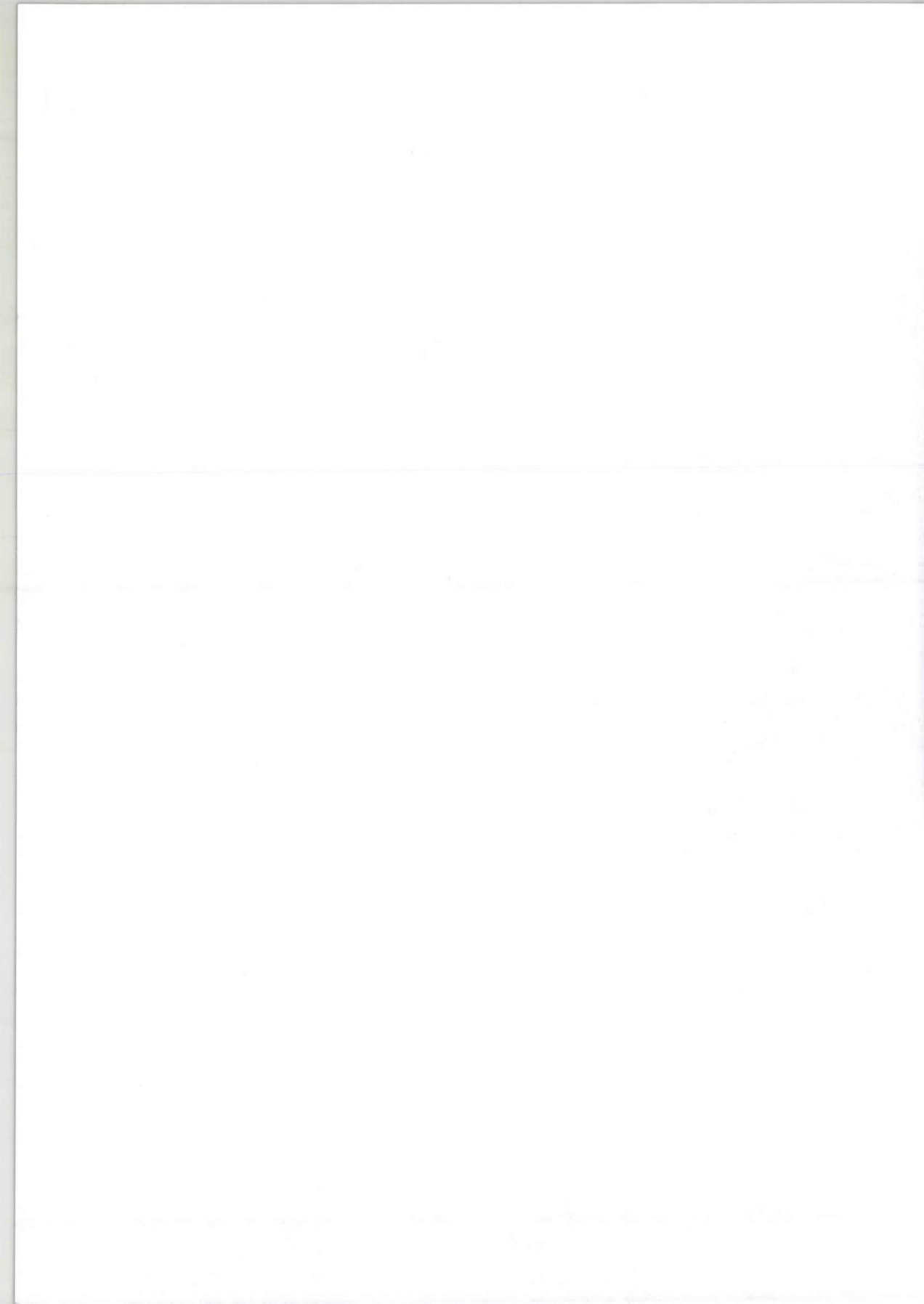
A kötetet névmutató, illetve annotált névmutató egészíti ki.

A levelek – kevés kivételtől eltekintve – most jelennek meg először. A korábbi közlés, előfordulás helyére minden esetben, a legendában utalunk. A leveleket teljes terjedelmükben teszem közzé. Ettől csak ritkán térek el, terjedelmi okok miatt, pl. a gyakran ismétlődő témákat olykor elhagytam. A kihagyásokat a szövegben minden esetben [...] jelzem, és jegyzetben utalok a kihagyott rész tartalmára. A leveleket eredeti formájukban, szövegűen adom közre, a korra és Kéthly stílusára jellemző kifejezéseket is eredetiben közlöm, a nyelvezeten, a stíluson nem változtattam, de a jelenlegi magyar helyesírási szabályokat alkalmazom (pl. az Internacionálét többféle formában írták a levélírók, míg Strasbourgot általában német helyesírással Strassburgnak). A helyesírási hibákat, betűelütéseket, utólag beírt kisebb betű- és szövegmódosításokat, egyéb stílári javításokat a másolás során figyelembe vettük, ezekre nem utalok. A szerzőktől származó több szavas, vagy egész mondatos, kézzel történt javításokat, pótlásokat (...) jelbe tettem. A szervezetek, testületek rövidített névváltozatait a levelek szövegében nem oldom fel, mert azok a Rövidítések jegyzékében magyarul és – külföldi szervezet esetében – az anyanyelven is megtalálhatók. Az egyéb, gyakran előforduló rövidítéseket, mint pl. PB, VB, IB, ENSZ stb., szintén itt oldom fel.

Ezúton mondok köszönetet a több mint félszáz külföldön élő vagy már hazatelepült magyar emigránsnak, akik önzetlenül és segítőkészen adták át féltve őrzött irataikat, úgyszintén a fentebb említett nemzetközi szociáldemokrata vezetőknek, és az ENSZ főtitkárnak, akiknek közreműködése nélkül nem juthattam volna hozzá sok igen fontos dokumentumhoz. Mindez lehetővé tette a jelen kiadvány elkészítését, és megalapozta Kéthly-monográfiám megírását. Köszönetet mondok továbbá mindazoknak, akik a jelen dokumentumgyűjtemény létrejöttében közreműködtek, elkészítését támogatták így mindenekelőtt kollégáimnak: Gecsényi Lajosnak, Hubai Lászlónak, Sipos Péternek, Szűcs Lászlónak, Varga Lajosnak, Vida Istvánnak (lektoromnak), akik szakmai tanácsaikkal, sőt kutatási eredményeik átadásával is hozzájárultak e kötet összeállításához. Hosszú kutatómunkám során értékes baráti segítséget, támogatást kaptam a levéltárak, a könyvtárak, a kéziratárak munkatársaiktól, akik tanácsaikkal, szakmai ismereteikkel járultak hozzá, hogy minél eredményesebben, sokoldalúbban tárhassem fel Kéthly Anna életére, munkásságára vonatkozó iratokat. Ilyen segítséget jelentettek számomra a kiadványok, a lapok szerkesztői, akik készségesen vállalták a Kéthly Annáról írott cikkeim, tanulmányaim, dokumentumpublikációim közzétételét. Aligha sikerült volna ezt a hatalmas iratanyagot összegyűjtenem és feldolgoznom, továbbá ezt a dokumentumgyűjteményt elkészítenem, ha nem kaptam volna tekintélyes anyagi segítséget a Politikatörténeti Alapítványtól, a Kelemen Gyula Alapítványtól és a Táncsics Mihály Alapítványtól, amiért ezúton is hálás köszönetet mondok.

II.

LEVELEK

1921–1944

1. KÉTHLY ANNA ISMERETLEN ASSZONYHOZ

Budapest, 1921. június 27.

Kedves Asszonyom!¹

A leveleit megkaptam, amint a számozásról látom, hiánytalanul valamennyit.² Azokat is, amelyek nem az én címemre jöttek. A küldött anyag legnagyobb részét felhasználtam, hálás köszönetünk érte. Most különösen a gyermekek miatt akarok *sürgős* felvilágosítást kérni. Barátaink meghívóját megkaptuk és azzal a Ligánál³ eljártunk, mert csakis azok révén lehet a kiszállítást megcsinálni. Ott is kifogásolták azt, amin mi már az első pillanatban fennakadtunk, ti., hogy a meghívó a tartási költségek fedezését említi, holott mi ezt semmi körülmények között összehozni nem tudjuk. Így is erőnkön felül kell hozzálátni, hogy a különböző ruhaneműt összeszerezzük nekik, mert ezek a kis apróságok csaknem kivétel nélkül olyan „boldog” emberké, akiknek még ingük sincs.⁴ Ezeket a holmikat is csak úgy tudjuk összeszerezni, ha végigkolduljuk összes barátainkat nem lehetne-e az előírt dolgokból valamit lealkudni? Arra kérem Önt, járjon el újból barátainknál, hogy ezt a meghívót ismételjék meg, hagyják ki belőle azt a részt, amely a tartásdíjak fedezéséről szól, és említsék meg benne, hogy ez a rész a megbeszélésekkel ellenkezőleg csak tévedésből került bele az első meghívóba. Ennek vétele után a kiszállításnak nem lesznek nehézségei, bajok már csak a kelengye összeállítása körül merülhetnek fel, de ennek elkerülésére minden tőlünk telhető lépést megteszünk.

Iréntől kaptam levelet, a legnagyobb szomorúsággal vettem és vettük valamennyien tudomásul, hogy egyelőre nem jön vissza az üzletbe, nem is tudom elképzelni, hogy ennek milyen következményei lesznek, én sajnos nem tudok itt maradni többféle okból, és ahogy a helyzetet látom, más sem fog erre vállalkozni. Pedig nagyon kár volna, ha a dolgoz elaludna. Erről az ügyről Somogyi kisasszony⁵ fog bővebben referálni, aki e héten utazik Bécsen keresztül nyaralni, és föl fogja keresni Irént. Újság nincs nálunk semmi. Fáradtak, és kimerültek vagyunk.

Nagyon kérjük a *sürgős* választ, hogy illetékes helyen a továbbiak iránt intézkedhesünk.

Bp., 1921. június 27.

Sokszor üdvözlí mindnyájukat:

Annus

Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PIL) 307.f. 46. ó. e. – Gépelt tisztázata, saját kezű „Annus” aláírással. – A dokumentum szerzőjét az aláírás alapján azonosítottuk.

¹ A címzett ismeretlen, a gyermeknyaraltatási akció egyik közreműködője lehet.

² Az említett levelek nem kerültek elő.

³ A gyermekvédelem állami szervezeteit az 1906-ban alakult Országos Gyermekvédő Liga (OGYL) fogta össze. A MSZDP 1917-ben létrehozta a Magyarországi Gyermekbarátok Országos Egyesületét (MGYOE), amelynek aktivistájaként tevékenykedett Kéthly Anna is. Az állami és a társadalmi gyermekvédő szervezetek, intézmények – az MGYOE és az OGYL is – a Belügyminisztériumban létrehozott Országos Gyermekvédő Bizottság (OGB) irányítása alatt és hatáskörében működtek. 1919–1922 között Magyarországon az állam által ellenőrzött angol, amerikai gyermekmentő és gyermeknyaraltatási szervezetek is dolgoztak, Kéthly Anna ezekkel is együttműködött.

⁴ A kiválogatott szegény gyermekek nem rendelkeztek a kívánt kelengyével, 50 százaléknak még cipője és harisnyája sem volt. Ruhájukat az amerikai missziótól koldult szövetből és flanelből állították elő, de a szabóköltőseket is úgy kellett összeszedni adományokból. (Lásd ehhez PIL 307. f. 46. ó. e. – Kéthly Anna 1921. június 30-ai levele „Asszonyom”-nak)

⁵ Somogyi Jolán, Somogyi Béla leánya, Hatvany Lajos író harmadik felesége.

2. KÉTHLY ANNA VERES PÉTERHEZ¹

Budapest, 1936. június 17.

Kedves Veres elvtárs,

A komárnói (Cseh-Komárom) magyar Munkásakadémia azt kérdezteti rajtam keresztül Öntől, nem volna-e hajlandó az őszi előadás-sorozatában egy előadást vállalni. Komáromba eljutni nagyon könnyű, a (komáromi) összekötő Duna-hídon kell egyszerűen átmenni, az út Magyar-Komáromtól kocsin 10 perc, gyalog sem több negyedóránál. Persze útlevele és csehszlovák vízumra szükség van. Színmagyar hallgatósága van az előadásoknak, és az agrárproblémák bármelyik része érdekli őket.

A komáromi Munkásakadémia most állítja össze az őszi programot, amelyet füzetben is kiad, ezért volna szükség arra, hogy mielőbb választ kapjanak. Nagyon kérem tehát Veres elvtársat, tudassa akár velem, akár közvetlenül dr. Váradi Aladárral,² a Munkásakadémia vezetőjével (címe: Komarno, C.S.R.), hogy hajlandó-e elmenni hozzájuk, milyen témáról és milyen címmel beszélne, és milyen anyagi feltételei vannak. A fent említett sürgősségre való tekintettel mielőbbi válaszát kérem akár hozzám, akár Komarnóba.

Budapest, 1936. június 17.

Barátsággal

Kéthly Anna

Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára (MTA Kt.), Ms 5495/219. – Gépelt tiszdtzat, saját kezű aláírással. A dátum alatt cím: „VIII. Conti ucca 4.” – Az ügy további sorsa ismeretlen.

¹ A borítékon: Tek[intetes] Veres Péter úrnak, Balmazújváros.

² Váradi Aladár, a révkomáromi szociáldemokrata szervezet vezetője.

3. KÉTHLY ANNA HATVANY LAJOSNÉHOZ

Budapest, 1939. december 10.

Drága Loli,¹

Hosszú bevezetés helyett fejest ugrom a kérdésbe: V. Melanie² és Mellerné³ azzal a kéréssel fordultak hozzám, hogy interveniáljak Gergely Aranka⁴ ügyében. G. A. alkalmaztatása ez év végén lejár, és fizetését január elsejével beszüntetik. Jelenlegi körülményeik között a katasztrófát jelenti számukra. Janka [!] már hosszú ideje beteg, kórházban fekszik, és egyetlen megélhetési forrásuk az az összeg, amit Aranka hoz a házhoz. Ha ez

is elmarad, teljesen ellátatlanul maradnak. A magán-tisztviselői pályán még fiatalabbat is lehetetlen ma elhelyezni, ha zsidónak született, annál inkább kilátástalan minden kísérletezés abban a korban, amelyben A[ranka] van. Baráti körük sincs olyan anyagi helyzetben, hogy gondoskodhatna róluk, mindenkinek megvan a saját batyuja, amit cipelnie kell. Rettenetesen sajnálom őket, és éppen ez késztet engem arra, hogy ezt a levelet megírjam és az intézkedés revízióját kérjem, ha erre volna lehetőség. Drága Loli, ne vegye rossz néven, hogy tenger gondja között ezzel zavarom!

Egyébként – élünk, mert mást úgysem tehetünk. Erzsébet⁵ írt a héten, bizonyára közölte azt, amit leírni lehet a mai viszonyok között. Én magam oly nehezen kezdek egy külföldre szóló levélhez, mert szinte betűről betűre kell megrágni azt, amit mondani akarnék, s a végén belefáradok a tojástanácsba.⁶ Egyébként úgy látom más oldalról kapott értesülésekből, hogy jól vannak informálva az eseményekről és azok háttereiről, sokszor szinte jobban, mint mi magunk. Általában az az érzésünk, hogy egy kicsit enyhült a hangulat, és a fák ég felé növekedése jelentősen elakadt.

Rendkívüli figyelemmel és érdeklődéssel kísérjük az onnan jövő lapokat, valamint a rádióközléseket is.⁷ Azt a forró gőzös–hideg vizes borogatós hangulatot, amely váltakozik életünkben, és kemény próbára teszi idegeinket, alig lehetne megfelelően érzékeltetni szavakkal. Az emberek, akik körülvesznek, szinte óránként zuhannak a legörjítőbb pesszimizmusból a legvadabb optimizmusba. Existenciális bajok, ideológiai zűrzavar kavarodnak egymásba, és nem csodálnám, ha a végső kibontakozáskor egyetlen épelméjű ember sem maradna Európában. – Igaz, hogy már most sincs sok! – Rémület és megdöbbenés látni azt, hogy az értelemnek milyen kevés jelentősége van, és a szellemi kiskorúság milyen gátlástalan bátorsággal foglal el mindent. Ha valaki megkísérelné csak egyetlen területen – az újságokban, füzetekben és könyvekben – gombostűre szedni ennek bizonyosságait, csüggedésben halna meg, mint a „Vissza Matuzsálemhez” öregúr hőse.⁸ Palinak küldtem egy kis verszetet mintapéldánynak.⁹

Meddig még? Mikor lesz vége legalább a verekezésnek, hogy a károkat fölmérhessék, és a rendcsinálás elkezdődhessék: Mi nem tudunk reá válaszolni, sőt nem is merünk, babonásan szorítjuk a hüvelykünket és várjuk a mentő csodát, amely megkímél bennünket a legrosszabbtól: a közvetlen részvételtől.¹⁰

Boldog, békés, nyugalmas karácsonyt és újesztendő kíván mindhármuknak

Budapest, 1939. december 10.

Kéthly Anna

MTA Kt. Ms 5370/159 – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással.

¹ Somogyi Jolán beceneve.

² Vámbéry Melanie, a Nők Béke és Szabadság Világszövetsége magyar szekciójának vezető egyénisége.

³ Mellerné, Miskolczy Eugenia feminista újságíró, jogvédő és békeharcos, a Nők Béke és Szabadság Világszövetsége VB tagja, 1944-ben a Gestapo ismeretlen helyen végez vele.

⁴ Gergely Aranka, Gergely Gyözónék, a Népszava utóbb haláltáborba hurcolt, és ott elpusztított főszerkesztőjének lánya.

⁵ Kéthly Erzsébet – Kéthly Anna húga.

⁶ Célzás arra, hogy a BM és az elhárítás ellenőrizi a kül- és a belföldi levelezést.

⁷ Utalás arra, hogy Magyarországon sokan hallgatták a nyugati (az angol BBC és az Amerika hangja) rádióadásait.

⁸ G. B. Shaw angol író 1928-ban írt drámájáról van szó.

⁹ Valószínűleg az ekkor Angliában élő Ignótus Pálra utal Kéthly, az említett „versezet” nem került elő.

¹⁰ A náci Németország 1939. szeptember 1-jén megtámadta Lengyelországot. Kéthly remélte, hogy Magyarország tevőlegesen nem sodródik a háborúba. – Ebben az időben a Hatvany házaspár Londonban élt.

4. KÉTHLY ANNA HATVANY LAJOSNÉHOZ

Crikvenica, 1940. április 1.

Crkvenica,¹ 1940. április 1.

Drága Loli,

a dátum nem áprilisi tréfa. Egy súlyos influenzám volt, amely az összes figurákat megjátszotta, ami ebben a szakmában elképzelhető, a garathuruttól a homloküreg-gyulladásig és egyéb irányokban is. Az egész persze egy szörnyű idegleromlással is együtt járt, és így megszöktem az otthoni végeszakadatlan tél elől, ide, a még mindig indigókék Adria mellé. Elviselhetetlen hőség éppen itt sincs, de legalább a nap süt, és délelőtt 10-től este 6-ig nagyon kellemes a séta. Most sajnálom igazán, hogy nem voltam képes rábeszélni Somogyi néni², hogy jöjjön velem, mert neki is jót tett volna ez a változás a hosszú tél után. Bözsit³ is rászabadítottam, hogy bírja rá a lejtővetelre, de úgy látszik, hogy a hurcolkodás gondoljai nem engedik neki, hogy a pihenésre gondoljon. Itt körülöttem több tucat idős dáma élvezi a kora tavaszt – fiatalabb évjárat alig akad – és láthatólag jól érzi magukat ebben a csöndben és nyugalomban. Én is igyekszem nem gondolni semmire, ócska könyveket olvasok a hotel könyvtárából, és kézimunkázom, sokat sétálok és feketedem.

Bözsitől és László⁴ barátunktól azt a leckét kaptam, hogy innen válaszoljak legutolsó levelükre. A papuccsal küldött levél, úgy látszik, elveszett, amelyben utaltam az idegen együtt-olvasókra,⁵ ami rettenetesen zavar mindig. Nem azért, mintha állami vagy katonai titkokat árulnék el, amelyekről hál' isten, a legcsekélyebb tudomásom sincs, hanem azért, mert barátainkról és ismerőseinkről való véleményemet sem szeretem nagyobb nyilvánosság előtt szellőztetni. Félek, hogy úgy járok, mint ide jövetelemtől az étkezőkocsiban velem szemben ülő útítársaim. Egymás mellé kerültek (az egyik Cannes-ba, a másik Taorminába utazott), és nagy rivalgással állapították meg, hogy húsz éve nem látták egymást. Sorra vették az ismerősöket és valamennyiről levették a keresztvizet, köztük olyanokról, akiket személyesen nagyon jól ismerek. Úgy rágták ezeket a vezető közéleti urakat, mint a puha csirkecsontot a jó fogú kutya. Na, de talán ezen az úton, innen, kikerülök az esetleges ismerős szemeket.

Eltávozott barátaink után való érdeklődésüket most már ki tudom elégíteni. Ede úr⁶ a „Nagy Budapest”-nél – Csilléry lapjánál – helyezkedett el, és néha könyvkritikát, néha világ- és városkrónikát ír, a „tőle megszokott” alapossággal és lapossággal. Régebbi emigrációs idejében szerzett tapasztalatai alapján a múltkoriban egy cikksorozatot is írt a csehszlovák köztársaság születéséről, és mondhatom, megbízóinak dagadhatott a szíve a gyönyörűségtől. A legszebb reményekre jogosító tagja a „Fehér Ház”⁷ hivatalos lapjának, miután a sajtókamaránál annyit ártott nekünk, amennyi szerény képességeitől telt. Mindig prédikáltam, hogy tehetségtelen emberek érzékenységre nagyon kell vigyázni, mert bosszúállásban rendkívüli teljesítményekre képesek.

Nyigri⁸ barátunk a kormánylap „Esti Újság” rendőri riportere. A mi új rendőri riporterünk azt mondja, hogy érdemei szerint bánnak vele. Benn a rendőrségen nemcsak a kollégák, hanem a tisztek is csak per „áruló” beszélnek róla. Ez az atmoszféra nem kellemes neki sem, és igyekszik ezt ősz ársága és gentrysége fokozottabb kidomborításával ellensúlyozni. De hát „zuviel ist ungesund”,⁹ főleg a minden hájjal megkent régi újságrókkák között, akiknek nem nagyon lehet imponálni.

Barabás¹⁰ is az „Esti Újság”-nál van, és az „Új Idők”-nél konkurál Máraival.¹¹ Ő mindig csöndes és passzív volt, most, hogy novellái sűrűbben láthatnak napvilágot és elmélkedései is méltó helyükre juthatnak magyar Gartenlaubenkban,¹² bizonyára még jobban lecsillapul.

A negyedikről semmit sem tudok. Székely¹³ hosszú ideig volt idegkezelés alatt, hogy most mit csinál, fogalmam sincs.

Az ötödik itthon maradt. Szerdahelyi¹⁴ egy darabig segédszerkesztő is volt – nagy a hiány nálunk árja rovatvezetőkben – most, hogy Szakasitsot felvették a Kamarába, vizsament abba a rekeszbe, amelyben eddig volt. A szerkesztőség nagyon megváltozott. Révész Mihály, Várnai,¹⁵ Mónus¹⁶ egészen kiváltak, lehetetlen volt ott maradniuk, az örökös denunciaciók miatt a Kamaránál. Az emberek folyton járatják a szájukat, jólétesültségüket fitogtatják, és ostoba módon szállítják az anyagot a figyelőknek. A nők pletykálkodásáról való viccelődés a legbutább hazugság. Amit férfiak tudnak fecsegni, azzal ki lehetne szorítani a helyükből a világtengereket. Most mind a hárman a titkárságban¹⁷ vannak, ahol minden szobára két titkár jut. A mozgalom persze kevesebbel is beérné, mert mozgásról alig van – és alig lehet – szó, de sajnos, más irányú elhelyezkedésről sokféle okból alig lehet szó.

Egyébként élünk, és várjuk az események végét. Drukkolunk a szövetségesekért és nagyon el vagyunk keseredve, amikor a náci propaganda nagyobb mennyiségű elcsüggesztést áraszt errefelé. Az esti londoni leadáson¹⁸ úgy lógnak az emberek, mint a szőlőfürt, különösen, ha a délutáni lapok valami német eredményt jelentenek: várjuk a cáfolatot. Ki-ki temperamentuma szerint türelmetlenül (a kibicnek semmi sem drága) vagy türelmesen várja, hogy mi lesz. Egy biztos: a mi életünket, akik már túl vagyunk a második fiatalságunkon is, alaposan elrontották. A legjobb esetet, a leggyorsabb befejezést véve is, a rendcsinálás legalább húsz évig tart. „De főnök úr, ki bírja azt?” – mondja a lepényi utazó, és mondjuk mi is.

Itt, tízlépésnyire a csodaszép tengertől, talán nem is illik ezekre a nyugtalan dolgokra gondolni. De mivel már csak három napom van itt hátra, mégis csak vissza kell találnom abba a világba, amelyben élnem-halnom kell. És ez a levél, ez a beszámoló erre is alkalmas volt.

Sok-sok szeretettel üdvözlöm

Annus

MTA Kt. Ms 5370/160 – Kézzel írt tisztázati, saját kezű aláírással.

¹ A levélben említett helység neve pontosan: Crikvenica (Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, ma: Horvátország).

² Somogyi Béláné, Somogyi Béla özvegye, Somogyi Jolán édesanyja.

³ Faragó László felesége.

⁴ Faragó László.

⁵ Célzás arra, hogy a belügyi és az elhárító szervek felbontják a leveleket.

⁶ Bresztovszky Edéről van szó.

⁷ A „Fehér Ház” Bajtársi Egyesület, szélsőjobboldali szervezet, amelynek alapítója és egyik irányítója Csilléry András volt.

⁸ Nyigri Imre, újságíró. 1925-től a Népszava munkatársa. 1938-ban elküldik a laptól, az Esti Újság rendőri riportere.

⁹ „Zuviel ist ungesund” – Jóból is megárt a sok (német).

¹⁰ Barabás Gyula, újságíró. 1920-tól a Népszava munkatársa. 1924-ben politikai okok miatt egyévi fogházra ítélik. 1938-ban kiáll Bresztovszky Ede mellett, ezért elbocsátják a Népszavától.

¹¹ Márai Sándor.

¹² Gartenlaube – lugas. Lugasunkban, ahol ejtőzünk, nem fárasztjuk magunkat (német).

¹³ Székely József, újságíró. 1919-től MSZDP-tag, a Népszava munkatársa. 1938-ban elküldték a Népszavától.

¹⁴ Szerdahelyi Sándor.

¹⁵ Várnai Dániel.

¹⁶ Mónus Illés.

¹⁷ Az SZDP Conti utcai Központi Titkársága.

¹⁸ Az angol BBC rádióadásairól van szó.

1945-1956

5. KÉTHLY ANNA GÁRDOS MÁRIÁHOZ

Budapest, 1945. április 7.

45. IV. 7.

Kedves Mária,

Nagyon örültem a levél késésének, mert szándékomon kívül én sem tudtam bejönni a közölt órában. Künn jártunk Újpesten, földet osztani, és egész nap nagyon bántott, hogy hiába fogsz keresni.

Most talán nagyobb szerencse kíséri ezt az új dátumot. Csütörtökön, április 12-én délután, 10 óra tájban szívesen látlak, remélem, ez az idő megfelel Neked is.¹

A viszontlátásig barátsággal

Kéthly Anna.

PIL 940 f. 36. ó. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással.

¹ Gárdos Mariska eddig ismeretlen levelében örömmel köszöntötte „a borzalmaktól megmenekült”, az 1945. február elején előkerült és a politikai életbe bekapcsolódó Kéthly Annát, akivel korábban a SZDP-ben együtt dolgozott. „Az öröm kölcsönös – válaszolta Kéthly a március 31-ei levelében – én is nagyon örültem, hogy nagyobb baj nélkül átvészelted ezt a szörnyű esztendőt.” (PIL 940 f. 36. ó. e.) A Gárdos által Kéthlytől kért találkozó időpontja azonban sem Gárdos Máriának, sem Kéthly Annának nem felelt meg. Kéthly aggódott, hogy Gárdos az erről szóló levelet nem kapta meg időben, és nem találja megbeszélte helyen.

6. BIRÓ MIHÁLY CSALÁDJA KÉTHLY ANNÁHOZ

Párizs, 1945. november 16. előtt

Kedves Kéthly Elvtárs,

Mihály írt Párisból („Hospital [?]”¹ 15 rue Santorre Pavillon 13), amint látható, kórházban van, de szeretne hazajönni és a PV-t kéri, segítse ebben.² Magához fordulok ezért, mint régi jó barátunkhoz, s mint olyanhoz, aki – tudom – nagyon örülne Mihály haza jövetelének és jó plakátjainak.

Szívből köszöntöm

Bírók

PIL 283. f. 1./62. ó. e. – Kézzel, ceruzával írt tisztázati, dátum nélküli cédula, saját kezű aláírás: „Bírók” – A dátumot Kéthly Anna pártelnökségi előterjesztése alapján határoztuk meg. Az elnökségi előterjesztésre Bán Antal a következőt írta: „Úgy emlékezem, hogy ez már meg van beszélve, vagy már meg is indult egy akció Bíró Mihály megsegítésére. 945. XI. 18.”

¹ Kórház neve olvashatatlan.

² Kéthly Anna az SZDP Elnökségéhez írt november 16-ai előterjesztésében közölte: *Bíró Mihály* Párizsban kórházban van, elvtársai és családja kéri, hogy a Pártvezetőség segítse őt haza. A kérést – „Bíró Mihály érdemeire való tekintettel” – teljesítendőnek tartották. A pártvezetőség bízott meg valakit ennek gyakorlati lebonyolításával – javasolta. Később a pártvezetőség 1947. január 15-ei ülésén – Bíró Mihály újabb levélben közölte: „haza szeretne jönni”, és kérte az újabb segítséget. A pártvezetőség utasította Justus Pált, hogy „intézkedjen haladéktalanul.” (PIL 283. f. 3/66. ó. e.). 1947 tavaszán Bíró Mihályt hazahozták. Főiskolai katedrát is felajánlottak neki, amit súlyos betegsége miatt már nem tudott elfoglalni.

7. PHILIPS MORGAN KÉTHLY ANNÁHOZ

London, 1946. január 21.

Kedves Elvtársnő!

Labour Party Végrehajtó Bizottsága megkért engem, hogy közöljem Önnel szívélyes meghívásunkat. Látogassa meg mihamarabb hazánkat. A látogatás főcélja elsősorban az információk kicserélése volna.

Nagyon nagy értékkel bírna az angol Munkáspárt vezetői és külügyi szakértői számára, ha informálva lennének a jelenlegi magyarországi helyzetről. Másrészt Önnek is módjában volna az angol Munkáspárt és az angol nép nézeteit megismerni Magyarországra vonatkozóan.

Várjuk, hogy leg hamarabb közöttünk üdvözölhessük.

Szocialista üdvözléssel,

Philips Morgan
titkár

ÁBTL K–1919/1. – Gépelt, angol nyelvű tisztázati, saját kezű aláírással, a *The Labour Party* fejlődés papírján „Miss Anna Kéthly, Nepszava, Conti Uccá, Budapest”.

A meghívást az SZDP vezetése 1945 végén kezdeményezte, mert szerinte a hazai és az angliai jobboldali, antikommunista körök dezinformálják az angol Munkáspárt vezetőit a magyarországi helyzetről, mindenekelőtt a szociáldemokraták politikájáról. Tekintettel Kéthly Anna hagyományosan jó kapcsolataira az angol Munkáspárt néhány vezetőjével és közéleti személyiségével, felvetődött: ki kellene őt kiküldeni Angliába, mert még a Párizsban elkezdődött békétárgyalásokat is kedvezően befolyásolhatja angliai tartózkodása. Az út előkészítésében – a vezetőség felhatalmazásával – Bede István, Magyarország londoni követe, valamint Ignótus Pál, a Nepszava londoni tudósítója járt közbe. Nem pontos, ahogyan Ignótus Pál 1946. január 18-ai levelében tájékoztatta az ügyről Károlyi Mihályt: „javaslatomra Laski [Harold J. az angol Munkáspárt elnöke] meghívatta a Labour Partyval” Kéthlyt. (*Károlyi Mihály levelezése V. kötet. 1945–1949.* Szerkesztette HAJDU TIBOR, Napvilág Kiadó, Bp., 2003. 223.)

8. KÉTHLY ANNA LEVELE HÚGAINAK

London, 1946. március 15.

III. 15

Szivilicskék,

rádióból bizonyára értesültetek, hogy szerencsésen megjöttünk.¹ Szerdán Bécsben aludtunk, ott rögtön írtam, hogy másnap majd feladom, de a főpostára kellett volna mennem, mert csak nagy körülményesen vesznek föl Budapestre levelet. Csütörtökön

¼ 11-kor indultunk, kb. 4 órákor szálltunk le Croydonban. Az út a kontinens fölött ragyogó volt, a csatorna fölött szeles és bizonytalan. A fejem még mindig rettentően fáj, a fülem változatlanul zúg, 6000 láb magasan repültünk, messze a felhők fölött, ez kicsit sok volt, de semmi bajom nem volt, a fejfájás is inkább a klímaváltozás következménye, mint annak idején Brüsszelben napokig kínlódtam, míg megszoktam a változást.

Ha egy kicsit tisztább lesz a fejem, részletesen írok, persze a rengeteg élményt csak napokig tartó dumával lehetne leadni. Egyelőre a követségen lakom (Hungarian Legation 35. Eaton Place London S. W. 1.), de ha a követ² a jövő héten hazamegy, áthurcolodom Lolihoz, aki változatlanul angyal. Weekendre Oxfordba megyek, mert a Labournál is kedden kezdődik a fogadás. Ez kitűnő, mert remélem, hogy addig leküzdöm a szörnyű fáradtságot.

Az idő szürke és naptalan, de az emberek nagyszerűek. A város gyönyörűen él, bár rendkívül egyszerűen és beosztottan. Már megkaptam az élelmiszerjegyeimet, még „sweet” adagot és szappant is. A leveleket is szortíroztam, hamarosan kézbe juttatom valamennyit.

Remélem, Loliéknál lesz írógép, mert a fejfájásom az írásomat is eltorzítja.

Az úton Frankfurtban ebédeltünk a repülőtéren a kávéban, persze narancs és grapefruit lé (amerikai zóna!) bőségben és minden egyéb. Nagyon szerettem volna körülnézni, de csak egy órát állt a gép, míg lőncsöltünk. Ha valaha megérem, hogy repülőn bejárhatom Európát, lassan megyek, mert rém sok néznivalóval adós nekem a sors.

Az útiköltség Budapest–London 28 font. – Ne számítsátok át, mert megijedtek. Remélem, hogy idővel majd nem lesz elérhetetlen a mi számunkra sem ez az utazási lehetőség.

Bécsben elkezdődött a porridge,³ és azóta elválaszthatatlan a reggelitől. Banán még csak a gyermekek részére van, de narancs elérhető. Persze csak itteni fizetésből, mert pl. a ridikülünkhöz hasonló handbag⁴ kb. 25 font! Sok cukorka, csokoládé van a kirakatokban, jegyre. Lolitól kaptam egy csomag töltött csokoládét: narancsjam,⁵ kókusz, grillage töltelékkel. Frankfurtban pedig nagy boulokból állt az asztalon a sugar,⁶ és a különféle lekvárok. A mi asztalunkon éppen narancslekvár volt, sajnáltam, hogy a Palace egyáltalán nem kosztja leszoktatott már az evésről.

A két kicsi pillangó⁷ nagyon hiányzik nekem, a fiúkat is szeretném magam mellé ültetni a taxiban (igen, van!), vagy megállni a csudaszép kirakatok előtt és nézni. Emlékeztek szegény Gyulára [?] a színházban, mikor sajnálkozott a függöny felgördülésekor, szeretne volna tovább „nézni” a dolgokat. Nekem is kellene vagy két hét, mielőtt a hivatalos dolgok elkezdődnek.

Már beszéltem magyarokkal. Károlyi Mihállyal⁸ is, nagyon megöregedett. John Hairel⁹ is találkozottam, egy gyűlésen, ahol nagyon melegen beszélt rólam, rém sok tapsot kaptam. Egy II. kerületi elvtársnő is ott volt (most a kommunistákhoz tartozik), és Révész Mihály¹⁰ nővére is, aki üdvözlöketek küld haza.

Levelem – a fejfájásom miatt – kicsit zűrös, de majd írok értelmesebbet is. Böhm¹¹ elvtársnak telefonáld meg, hogy Prágérral¹² már beszéltem.

Egyébként telefonáltass be Palace-ba, hogy ne kelljen oda külön írnom. Nekik majd csak akkor írok, ha a Labournál voltam.¹³

Sok csók

Anna

¹ Kéthly Anna – Ignóus Pállal együtt – az angol Munkáspárt külön repülőgépén, 1946. március 14-én érkezett Londonba – a 13-án Bécsben eltöltött nap után.

² Bede István.

³ Helyesen: porridge, zabkása (angol).

⁴ Kézitáska (angol).

⁵ Dzsem, lekvár.

⁶ Boul, helyesen bowl – tál; sugar cukor; az asztalon nagy tálakban volt a cukor (angol).

⁷ Két húgáról, Erzsébetről és Magdáról, illetve fivéreiről van szó.

⁸ *Lásd a 10. dokumentumot!*

⁹ Whiteabbey, Edwin, Baron Haire of, az angol Munkáspárt parlamenti képviselője (1945–1950).

¹⁰ Révész Mihály a levélírás idején a Magyar Távirati Iroda főszerkesztője volt.

¹¹ Böhm Vilmos ekkor az SZDP központi titkárságának tagja.

¹² Práger Jenő.

¹³ Kéthly 1946. március 20-ai levelében kérte testvérét: „Telefonálj a pártba, ma van az első hivatalos fogadás, [a Labour Pártban], utána írok majd nekik is, addig – általános impressziókról nem is érdemes. Írjanak ők nekem, ha valami van.” Kérte, hogy a parlamenti frakció titkára, Koronya Jolán, írja meg neki „mit tárgyal a Ház, hogy ne szakadjak el egészen”.

9. BÖHM VILMOS KÉTHLY ANNÁHOZ

Budapest, 1946. március 30.

6. március 30.

Kedves Annuskám!

Az Árpádhoz írt leveledet¹ olvastam, s megértem a nosztalgiát, mert hiszen az első esztendőn túl magam is különböző országokban ugyanebbe a betegségbe estem. De azért nagyon kérek, hogy ne vedd el kedvedet és maradj ott, mert nagyon nagy szükség van arra, hogy munkádat ott folytasd. Igaz, Bede kitűnő ember, végtelenül örülök, hogy megismertem. Nagyszerűen képviseli a mi gondolatainkat. De azért mindenkinek szüksége van segítségre, és ebben a pillanatban, abban a nehéz helyzetben, melyben pártunk van, Bedének kétszeresen szüksége van a Te segítségedre. Így tehát a politikai vonalon is elsőrangú munkát fejtethsz ki.

Nem szabad lebecsülni a segélyezés körül kifejtendő tevékenységet sem. Ennek ma óriási jelentősége van, s itt két dologra szeretném figyelmedet felhívni. Az egyik az, amit már Prágernek is megírtam: vegyen valamilyen gyűjtésből – s akár Labourék útján kellené autót küldeni a pártnak. [!] Ezt úgy lehetne megcsinálni, hogy ott fizetni ki, és a Cseh- vagy Németországban eladásra kerülő autóval vagy hadsereg-autók között lehetne valahogy ideküldeni. [!] Személy- és teherautóról van szó. Azonfelül kérek, a gyűjtésnek egy részéből vásároljatok gyógyszereket, és azt küldjétek részben a MABI, részben az OTI címére. Úgy szeretném, ha külön csomagok és külön ládák jönnének a MABI és OTI címére. – Hogy milyen gyógyszerek legyenek, azt Neked, azt hiszem, mint a MABI ennyi éven át kitűnő munkásának, nem kell megírnom. De ha szükség van bizonyos instrukciókra, táviratban azok is bekérhetők. Erről a kérdésről éppen tegnap tárgyaltunk Kertész Miklóssal² és Kőművessel.³

Bede nagy elismeréssel nyilatkozott arról a segítségről, amelyet Práger nyújtott a mi ügyünknek. A mellékelt levelet küldjük ezért Prágernek,⁴ mert így ő még hatásosabban tud segítségetekre lenni.

Ami a politikai helyzetet illeti, azt mondhatnám, hogy semmi változás nincsen. Kormányrekonstrukció nem történt. Most dolgozunk azon, hogy végrehajtsuk a követeléseket. Bányák államosítása, pénzintézetek revíziója stb. stb.⁵ Nagy Ferenc holnap beszédet mond Pécsen,⁶ amelyben kifejti a kormány gazdasági programját. A beszéd pártközi⁷ megállapodás alapján fog elhangzani. Bede elviszi magával a beszédet, mert szükség

van arra, hogy a további tárgyalások folyamán a kérdésnek ezzel a részével is tisztában légy. – A két munkáspárt közötti viszony tisztázása is folyik, mert hiszen éppen ezen a vonalon vannak a legnagyobb bajaink. Azt hiszem azonban, hogy a jövő hét folyamára már e téren is egy lépéssel előre jutunk.⁸ A megegyezést meg kell csinálni, mert a mi embereink között fokozódik az elkeseredés a tyúkszemre lépés politikája miatt, másfelől az együttműködésnek meg kell maradnia, mert a reakció sajnos napról napra erősödik. – Az okokat Te éppen úgy, vagy talán még jobban ismered, mint én.

A párton belül nincs semmi újság. Árpád Nagy Ferencsel és Gyöngyösi⁹ együtt valószínűleg rövidesen elindul a nagy útra, és ott 8–10 napig fog maradni.¹⁰ A részletekről Bede informálni fog.

Káldor György belépett, és egyelőre a külügyi osztályra osztottuk be tanulmányozás végett, tudod, hogy milyen terveink vannak vele.

Peyer¹¹ sajnos nem okosodik meg, állandóan bonyodalmakat okoz, s félő, hogy magatartása robbanáshoz fog vezetni. Annyira az indulatok vezetik, hogy nem tud magán uralkodni.

Téged, Annuskám mindnyájan, de nem utolsósorban én, nélkülözünk, állandóan nagy szeretettel gondolok Rád, s nagyon félek, hogy mire visszaérkezel, én már nem leszek itt. De azért együtt maradunk. Ha fizikailag nem is, akkor lelkileg és eszmeileg.

Sok szeretettel ölel

PIL 283. f. 12/90. ő. e. – Gépelt, aláírás nélküli másolat. – (Megjelent: Böhm Vilmos politikai levelei, 282–283.)

¹ A Szakasits Árpádhoz írt levél nem került elő.

² Kertész Miklós ekkor a MABI elnöke.

³ Kőműves József.

⁴ Böhm azt kérte Práger Jenőtől, hogy mindenben segítse Kéthly Annát. (PIL 939. f. 2/39. ő. e.)

⁵ 1946. március 5-én megalakult a Baloldali Blokk. Tagjai: MKP, SZDP, NPP, Szakszervezeti Tanács. A BB követte a földreform védelmét, az MNFF államosítási programjának megvalósítását, a nagytőke gazdasági hatalmának korlátozását, a legnagyobb nehézipari üzemek állami kezelésbe vételét, a nagybankok ügyvitelének ellenőrzését, a közigazgatás megtisztítását a reakciós elemektől stb. A memorandumot átnyújtotta az FKGP-nek, amely március 11-én elfogadta a követeléseket, és a vezetőség Sulyok Dezsőt és 19 parlamenti képviselőtársát kizárta a pártból. Mint látható, a BB polgári pártok felmorzsolásának egyik eszköze volt.

⁶ Nagy Ferenc 1946. március 30-án mondta el Pécsen az említett beszédet.

⁷ A pártközi értekezletet 1946. március 10–12-én tartották.

⁸ Az MKP időnként szorgalmazta az egyesülést, amit az SZDP vezetése időszerűtlennek tartott, és elutasította, de a téma mindig felkavarta az indulatokat a pártban. – Utalás az 1946. április 4-re tervezett SZDP–MKP összekötő bizottsági ülésre.

⁹ Gyöngyösi János.

¹⁰ A kormány az 1946. április 6-án kezdődő moszkvai szovjet–magyar tanácskozásra készült.

¹¹ Böhm Vilmos levélében arra emlékezteti Kéthlyt, hogy Peyer az 1945-ös választások óta a párton kívüli fórumokon élesen támadja az SZDP politikáját, és jobboldali politikusokkal, nagytőkészekkel tart szoros kapcsolatot. A pártvezetőség eltiltotta az előadások tartásától.

10. KÁROLYI MIHÁLY KÉTHLY ANNÁHOZ

Ascot, 1946. április 3.

Ascot, 1946. április 3.

Kedves Kéthly elvtárs!

Nem tudom, látni fogom[-e] még elindulásom előtt.¹ Éppen ezért, úgy érzem, el kell mondanom, hogy milyen nagy élmény volt mindkettőnk számára a Magával való talál-

kozás. Nagy élmény volt, mert Maga elvtársnő, bátor harcos fellépésével mindég erőt öntött belénk, ha az emigráció hosszú éveit csüggedés fogott el. Soha nem fogom elfelejteni milyen erélyesen tiltakozott akkor, amikor az ellenforradalom „vitézei lovagias” felbuzdulásukban rágalomhadjárattal feleségemet is kikezdték.²

Csak azt remélem, hogy most már több lehetőség lesz arra, hogy a progresszív gondolatot győzelemre vigye, és morális ereje példát mutat majd a magyarságnak, amelynek éppen erre van a legnagyobb szüksége.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a köztársaság kikiáltása csak megnyitotta a lehetőséget az új Magyarország felépítésére. Emlékezzünk arra, hogy 1870 után csak egy hajszálon múlt, hogy 1875-ben nem következett be a francia restauráció. Ha akkor a reakciónak nem lett volna három egymással ellentétes frakciója, a III. Köztársaság soha nem lett volna élő valósággá. És hogy közelebbi példát említsek: a Weimari Köztársaság³ azért torkollott előbb a hindenburgizmusba, majd később a nácizmusba, mert Németország csak névleg lett köztársaság, és ezt is csakis a hírhedt különítmények segítségével (akik Luxemburg R.-t és Liebknechtet⁴ legyilkolták) érte el. A Weimari Közt[ársas]ság dacára, hogy coalicios [!] volt, dacára, hogy a Szoc[iál] Dem[okrata] Párt vezető szerepet játszott, ugyancsak kesztyűs kézzel bánt a reakciókkal, míg a baloldallal szemben a legnagyobb szigorú tanúsította. Ezek komoly momentek. Ezek a veszélyek fenyegetik a mai Magyar Köztársaságot. Maga a demokrácia sem védhet meg. A Weimari Közt[ársas]ság ugyancsak demokratikus volt. Hisz a végén csaknem kéthavonta tartottak plebiszcitumokat.⁵ Legyünk tisztában a demokrácia (az ált[alános] választ[ási] jog) egy ennyire visszamaradt országban, mint a miénk – egyelőre a reakciónak kedvez. Franciaországban, Jugoszláviában – igaz, hogy a nacionalizmus megerősödött –, de a rezisztencia⁶ egy népies szociális karaktert adott ezeknek a nacionalista fellendüléseknek. M[agyar]o[rszágon], hol nem volt rezisztencia, a nacionalizmus (sallang hazafiság) éppoly reakciós maradt, mint Horthy alatt. Ezért valósággal megdöbbenem, mikor elmondta, hogy a Comm[unista] Párt vörös-fehér-zöld kokárdákkal jelenik meg a képviselőházban. A széles tömegek ezt úgy fogják magyarázni, hogy még a Comm[unistá]k is Nem[zeti] N-sok⁷ lettek.

Mindkettőnk nevében még egyszer minden jót kíván a további harchoz,

meleg üdvözzel

Károlyi Mihály

PIL 307. f. 46. ó. e. – Kézzel írt tisztázati, saját kezű aláírással. (Megjelent: Kéthly Anna. *Válogatott írásai és beszédei*. A bevezetőt írta és a dokumentumokat összeállította STRASSENREITER Erzsébet. Bp., 1990. 70–71.)

¹ Károlyi Mihály és felesége ekkor hazakészülődött, és mivel személyesen nem tudott elbúcsúzni Kéthly Annától, levélben tette ezt meg. Két levél maradt fenn: az első 1946. március 30-án írta, de a fogalmazványt nem küldte el. (Megjelent: *Károlyi Mihály levelezése V. köt.* 216. levél, 254.) Az általunk közölt, kézzel írt második levelet a címzett megkapta és Kéthly letartóztatásakor, 1950. június 9-én az ÁVIH-hoz került. (A házkutatás során iratait is elvitték.) Később a Londonból írt levelek a BM Irattárába kerültek. A '80-as évek elején a BM irattárban kutatóval találkoztam rájuk, és kaptam meg róluk hiteles másolatot. Azért közöljük ezt az április 3-ai levelet, mert ez eljutott Kéthly Annához, és pontosabban tükrözi Károlyi és Kéthly beszélgetéseinek témáit, valamint Károlyi véleményét a Kéthlytől kapott információkról. (Károlyi Mihály és felesége 1946. májusában tértek haza.)

² 1921 nyarán a budapesti jobboldali napilap, a „Szózat” Károlyiné olaszországi naplójából – amit a rendőrség kiutasításuk alkalmából kobzott el – tendenciózusan preparált részleteket közölt. Sokan felléptek Károlyiné védelmében. Károlyi becsülte Kéthlyt, mert a parlamentben, a későbbi években szót emelt a Károlyi család mellett. (*Károlyi-levelezés, V. köt.* 254–255. 216. levél. 1. jegyzet)

³ A kikiáltás helyszíne után Weimari köztársaságnak nevezzük a 1919-től Hitler hatalomra jutásáig tartó németországi történeti időszakot.

⁴ Luxemburg, Rosa (1871–1919) közigazdász, szociáldemokrata politikus. Liebknecht, Karl (1871–1919) jogász, szociáldemokrata politikus. Mindketten a németországi baloldali szociáldemokrata mozgalom, illetve a

1919. január 6-án kirobbant ún. *Spartakista felkelés* vezetői voltak, amit a szociáldemokrata *Friedrich Ebert* német kancellár *Freikorpsok* (nacionalista milícia) bevetésével vert le. Január 15-én *Rosa Luxemburgot* és *Liebkechtet* letartóztatták, puskatussal leölték, és fejbe lőtték.

⁵ Népszavazás, néphatározat (latin).

⁶ Ellenállás (latin).

⁷ A (magyar) kommunisták nemzeti *nacionalisták* lettek.

11. HORVÁTH ZOLTÁN FELJEGYZÉSE AZ SZDP TITKÁRSÁGÁHOZ

Budapest, 1946. április 5.

1946. IV. 5.

Kéthly Anna elvtárs a felszabadulás évfordulójának alkalmából beszédet mondott¹ az angol rádió magyar híradásában.

Kéthly elvtárs első bevezető mondatának megállapítása után, hogy ma van egy éve annak, hogy a Vörös Hadsereg megtisztította országunk utolsó sávját is a náciaktól, és „magukat magyaroknak nevező nyilas hordáktól”, igen hosszasan beszélt a magyar demokrácia feladatairól és a nyugati demokráciák, különösen a Brit Birodalom példájáról. Különös hangsúllyal beszélt a kritika korlátlan szabadságáról, amely a nyugati demokrácia vívmánya, és amely a 25 éves fasizmust végigszenvedett embert még mindig bámulatba ejti. Beszélt arról is, hogy a Labour Angliája különösen három területen igyekszik gyökeres változásokat végrehajtani, és ez az egészségügy és nevelésügy területe. Hasonló feladatok várnak reánk is, állapította meg.

Sok egyébről beszélt még Kéthly elvtárs, csak azt a szót, hogy Szovjetunió vagy oroszok, nem ejtette ki. Azt is megmondta, hogy Magyarország szabadságát ajándékba kapta. De, hogy kitől – ezt már nem tette hozzá.

Horváth Zoltán

ÁBTI K-1919/I. kötet – Gépelő tisztázat, saját kezű aláírással.

Az SZDP Politikai Bizottságának és Főtitkárságának április 8-ai közös ülésén tárgyalták meg Horváth Zoltán írásos bejelentését. A jegyzőkönyv szerint Kéthly Anna az angol rádióban április 4-én elhangzott beszédében „sem a Szovjetunióról, sem arról a tényről, hogy a Szovjetunióval milyen szívélyes kapcsolataink állnak fenn, egyetlen szóval sem emlékezett meg”. A határozat kimondta: „a politikai bizottság sajnálattal veszi tudomásul, hogy Kéthly elvtárs ilyen kevésbé politikus beszédet tartott az angol rádióban.” (PIL 283. f. 4/23. ó. e.). – Kéthly Annát felháborította az ellene tett bejelentés és a vezetőség állásfoglalása. Szakasits Árpádhoz küldött levelében erőlesen visszautasította a vádakat. Ez a levél azonban nem került elő.

Véleményét az ügyről a testvéreihez küldött 1946. május 6-ai levelében ismételte meg. („Válasz IV. 23-ai levélre.”) „Az április 4-ei rádióbeszédre csak azt mondhatom, amit már Szakinak is megírtam, hogy a fiatal titánok valószínűleg túlérzékenykednek a célon. Itt is vannak barátaink a keleti szomszédok részéről, akiknek semmi kifogásuk nem volt azellen, hogy »felszabadító hadsereg«-ként beszéltem róluk, ezt nagyon nagy elismerésnek és köszönetnek minősítették. Nem kell katolikusabbnak lenniük az embereknek a pápánál! A náciizmus és nyilasizmus alatt elromlott fizetésüknek valahogyan már rendbe kellene jönnie és bizonyos, hogy azt az oroszok egyáltalán nem igénylik, hogy egészen durva módon hízelegjenek nekik. Annál sokkal nagyobbak, semhogy az ilyen kicsinyes ömlengéstőlünk elvárják.”

¹ Lásd a következő levél idevonatkozó bekezdését!

12. KÉTHLY ANNA HÚGAIHOZ

London, 1946. április 6.

Dear Sisters,

mivel mára vártam a követet s a vele esetleg küldött üzenetet, de hiába vártam, most megkíséreltem veletek összeköttetésbe kerülni. Semmiféle írás nem jött ideérkezésem óta hazulról, sem töletek, sem a párttól, mintha elvágták volna. Mások kapnak levelet, de csodálatosképpen Lolinak sem írnak. Most már a pénzküldést is megszervezte, illetve engedélyeztette a magyar követség, csomagokat pedig rendszeresen megkapnak a címzettek. Én addig nem merek semmit sem küldeni, míg nem vagyok benne biztos, hogy odaér a holmi. Igaz, hogy nem is nagyon érdemes vásárolni a mi pénzünkkel, mert rém drága minden, ha átszámítjuk. A kirakatok tömve a legszebb dolgokkal, de majdnem minden pontra megy. A Woolworth-nál¹ nincs semmi a régi dolgokból, most kezd az üzem békeformát öltetni, apróságok, gombok, szalagok, cérnák kaphatók náluk és valami új anyag „plastic”-nak nevezik, a gumi és a viaszosvászon keresztezéséhez hasonló, de van átlátszó minőség is, ebből varrnak esőkabátot, háromszögletes kendőket kapucni helyett, nagyon dekoratív, és hasonló holmit. Persze shoppingra² alig van időm, eddig még mindig annyira el voltam foglalva, hogy csak átszaladtam a városon, egyik végétől a másikig. Ezen a héten hirtelen meglegre fordult az idő, olyan hőség volt, mint a lapok írták: „száz éve nem volt”. Persze a nehéz átmeneti kabát alaposan átfüült³ rajtam, szereztem tehát egy könnyebb fekete kabátot, de másnapra elromlott az idő.

Megírtam már, hogy a Labour-ral rögtön érintkezést kaptam, és ők irányították az itteni további tárgyalásokat. Voltam kinn Ascotban Károlyi Mihályéknál, akik talán a jövő héten hazamennek. Azért írom, hogy „talán”, mert Károlyné megint beteg, és nem mernek ilyen állapotban útra kelni, bár azt szuggeráljuk Károlynak, hogy mindenesetre menjen, ha egyedül is, mert nem jó hatást kelt, ha újra elhalasztja a sokszor beígért utat.

Nem politikai látogatás volt Floriséknál,⁴ akik ugyancsak virágoznak itt, ahol minden jól megy, ami évessel függ össze. Minden vendéglő és eszede⁵ tömve van. Lolival éppen azon tanakodtunk, hogy milyen érdemes volna itt egy boarding house-t nyitni. Nem sok munka van vele és biztos jó üzlet. Egy új ötletet is lanciroznak⁶ most itt. Kevés a háztartási alkalmazott, és még jó jövedelmű emberek sem tudnak gyermekeik mellett nurse-öt tartani. Meg akarnak szervezni egy látogató-nurse⁷ intézményt, amely megbízható gondozónőt küld ki az esti órákra, hogy a szülők moziba, színházba, társaságba látogathassanak. Mivel az angol gyermekek esti fürdetése, lefektetése már hat órákor megkezdődik, ez a „job” nem is nehéz, mert csak olvasni kell az alvó kicsinyek mellett. Úgy látom azonban, hogy nem nagyon halad előre az ügy. Nekünk milyen jó volna ez a munka, nálunk annyi jól képzett, gyermekszerető nő van, akik ezt nagyszerűen tudnák elvégezni. Persze beutazásról a mai viszonyok között, pláne volt ellenséges országok alattvalói számára alig van lehetőség.

Benyújtották az egészségügy államosításáról szóló törvényjavaslatot is, amely szerint aspirintól fontos operációig mindent megkap a biztosításba bevont egyén. Nagy az ellenagitáció az érdekelt orvosok részéről, pedig az állam által biztosított jövedelem az orvosok részére felülmúlja a mi orvosaink álmát. Legfeljebb a nagyon divatos professzoraink jövedelme mögött marad el. Egy olyan forradalmi átalakulás van itt folyamatban, amit – éppen a méretek hihetetlen nagysága miatt – alig lehet áttekinteni. A szociális biztonság növelésére, a háború utáni átmeneti idő megkönnyítésére, az egészségügy megoldására a régi angol nevelési rendszer átalakítására fantasztikus méretű tervek vannak és nemcsak tervek, de közvetlen intézkedések is.⁸

Ezekről a dolgokról majd a nőknek írok hivatalosan. Itt még csak annyit a hivatalos ügyekről, hogy találkoztam Hankinson Reverenddel is, aki érdeklődött régi barátai, így Kertész Miklós után. Kertész üzenetét egyébként közvetlenül eljuttattam Mr. Creech-Johnes-hoz, aki most Under-secretary a gyarmatügyi minisztériumban. Még mindig a régi, kedves tradeunionista, a német és osztrák szakszervezeti barátainkról informált, és azt mondta, hogy Spiekman,⁹ a nemzetközi titkárunk átvészelte a megszállást. Köszönd mindezt Kertésszel.

Üzentem a Budapestre utazó UNNRA¹⁰-megbízottakkal, Mr. Sommerrel¹¹ és Balogh Tamás úrral. Mr. Sommer amerikai magyar eredetű, nagyszerűen, bár erős amerikai akcentussal beszél magyarul. Balogh Tamás pedig az oxfordi egyetem egyik legtöbbre tartott közgazdásza. Mind a kettő itt volt ebédnél nálunk, remélem, hogy a megadott tájékoztatás alapján nem rakják őket a szokott ketrecbe az idegeneket körülrajzó grófnők.

Április 4-én, a felszabadítás napján tízperces beszédem volt a BBC magyar adásában, remélem, hogy hallottátok, vagy legalábbis Cario¹² hallotta. Tíz perc – ez a legtöbb, amit egy idegen kap az angol rádió kontinentális szolgálatában. Most az agytrösztben való részvételtre is meghívást kaptam, ami a megtiszteltetésen kívül anyagiakat is jelent. Nem mintha nagyon kellene, mert Loliéknál nagyszerűen el vagyok látva, venni pedig – mint fent írtam – nem érdemes, ha csak azért nem, hogy a kapott pénzt itt költsem el, mert kivinni nem szabad. De azért nagyon érdekes volt belépni a Bush House-ba, a BBC épületébe, lenni a mélypincében a stúdióba, nagyon meg voltam hatva, hogy innen futott szét Magyarországra is a legtöbb reménységet sugárzó adás.

Volt itt az Observerben egy csúnya magyarellenes cikk, Rothermere lord volt titkára írta, persze névtelenül. Ezzel kapcsolatban egész sereg intervjúm volt, remélem, hogy oda is eljut. John Haire interpellált éppen a magyar UNRRA ügyében, és mint pótkérdést feltette a külügyminiszternek, Bevinnek, hogy nem befolyásolta-e őt ez a cikk Magyarországgal szemben való magatartásában. Mire Bevin azt felelte, hogy a vasárnapi lapok szórakoztatásra és nem informálásra szolgálnak. Remélem, odahaza értékelni tudják ezt a néhány tréfás szót is, ami a magyarügyben elhangzott.

Egy érdekes társaság előtt is vizsgáztam, Chatham House-nek¹³ nevezik a külföld kérdéseivel foglalkozó csoportot, amelyben minden pártbeli megtalálható. Nagyon szimpatikusan fogadtak, és egy nagyobb előadás megtartására is felkértek. Így tehát a Labour körökön túl is érdeklődést tudtam kelteni.

Persze az volna a legjobb, ha ti is itt volnátok, és ha több időm volna, mert ezt a rémisztő várost áttekinteni hónapok, ha nem évek kellenek.

Viszontlátásig csókol mindenkit

46. IV. 6.

Anna

PIL 307. f. 46. ő. e. – Gépelt tisztdát, saját kezű „Annus” aláírással.

¹ Brit tulajdonú multinacionális áruházlánc.

² Helyesen: shopping – vásárlás (angol).

³ Befűlledt.

⁴ Florisék magyar üzletemberek voltak, csokoládé- és bonbonfésleket készítettek már a '20-as években, a cégnek már ekkor jó hírneve volt. Kéthlyt jól ismerték, és Angliában is meghívták őt gyárlátogatásra.

⁵ Étkezde.

⁶ Helyesen: lanszíroz – kezdeményez, felkarol, támogat (francia, német).

⁷ Alkalmi dada, nevelőnő (francia).

⁸ Az angol Munkáspárt részére Sir William Henry Beveridge közgazdász 1942-ben kidolgozta a háború utánra szóló szociális biztonsági programot. Ezt hajtotta végre az 1945 közepén hatalomra került angol Munkáspárt.

⁹ Spiekman, a magánalkalmazottak nemzetközi szervezetének titkára, osztrák szakszervezeti vezető.

¹⁰ Helyesen: UNRRA.

¹¹ Sommer, Stanley, L., magyarországi UNRRA-főmegbízott.

¹² Cario, talán Faragó László „fedő”-neve.

¹³ Az angol Királyi Külügyi Intézet Székháza (angol).

13. BÖHM VILMOS KÉTHLY ANNÁHOZ

Budapest, 1946. április 26.

6. április 26.

Kedves Annuskám!

Szerdán utazom Stockholmba,¹ és így ezúton búcsúzom el Tőled.

Végtelenül sajnálom, hogy nem folytathatom itt azt a munkát, amelyet megkezdtem, amely sokkal jobban megfelel nékem, mint a diplomáciai munka. És ha valamilyen megoldást találunk, amely az egészségi állapotomnak is megfelel, akkor én bizonyosan hamarosan feladom a diplomáciai pályát, és visszaérek ahhoz a munkához, amely nekem olyan nagyon kedves: a pártmunkához.

Ma reggel beszéltem – e héten másodszor – nővéreddel, aki elmondotta nekem a stockholmi tervet.² Engedd meg Annuskám, hogy a nálam megszokott őszinteséggel megírom Neked, hogy én ennek a tervnek a végrehajtását nem javaslom, és nem helyeselném. Megmondottam nővérednek is, hogy sok-sok kellemetlen félreértés származhatnék ebből, amelyet sajnos mindenkinek nem tudnánk megmagyarázni.

A mai nehéz időkben, amikor itt mindenkire olyan égető szükség van, nehéz volna megmagyarázni azt, hogy miért kell ma Stockholmba utazni, amikor néhány nap múlva én is ott leszek. Egyénileg képzelheted, mennyire szeretnék Veled találkozni, de viszont nem szabad politikai és egyéb félreértésre alkalmat adni.

Remélem, nem veszed rossz néven, hogy ilyen nyílt őszinteséggel írtam meg véleményemet, annál is inkább, mert tudod, ebben semmi más, mint a Te presztízsed és pártunk érdekei engem nem vezettek.

Szeretettel üdvözlől, a viszontlátásig ölel:

PIL 283. f. 12/90. ő. e. – Gépelt, aláírás nélküli másolat. – Alul a bal sarokban: „Kéthly Anna elvtársnő London.”

¹ Böhm Vilmos április 29-én hagyta el Magyarországot. Prágába tett egy kitérőt, ahol politikai megbeszéléseket folytatott a helyi szociáldemokrata vezetőivel, és május elején elfoglalta stockholmi állomáshelyét.

² Kéthly Annát a svéd szocialista párt vezetése baráti látogatásra hívta Stockholmba, amit Böhm nem tanácsolt elfogadni.

14. KÉTHLY ANNA SZALAI SÁNDORHOZ

Budapest, 1946. október 17.

Budapest, 1946. október 17.

Kedves Szalay¹ elvtárs!

A Szivárvány ügyében hozzám írott levelére² közlöm, hogy a „hírhedt Hecsek-Sajó” felújítása egyszerűen azért történt, mert a lapnak feltétlenül kell egy humoros rovatának

is lenni, hiszen a mai világban (mint ezt a Hacsék-Sajó-számok kelendősége bizonyítja) szükségük van az embereknek egy kis vidámságra.

Rajk László elvtárs ügyében különösen nincs igaza, mert én magam kértem, hogy Rajk elvtársat vegyék csattanónak azután a hadjárat után, amit a kiszagdák és a Sulyokék³ ellene indítottak annak bizonyítására, hogy még az agyalágyultak sem hiszik, hogy egy ilyen rohamra otthagya a helyét.

Sajnálom, ha egyeseknél ez a szándék pont az ellenkezőjét eredményezte. Akikkel én beszéltem, mind megértették és helyeselték a célzást.

Barátsággal

Kéthly Anna

PIL. 283. f. 11/150. ó. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással, a Magyar Nemzetgyűlés alelnöke hivatalos papírján. – Alul lent balra gépírással: „Dr. Szalay Sándor Úrnak, egyetemi tanár Budapest.”

¹ Kéthly Anna gyakran írta Szalai Sándor nevét „y”-nal.

² Szalai Sándor – a Főtitkársági Sajtóreferátum vezetője – a sajtószemléjében megbírálta a „Szivárványt”, a könnyed stílusú, kulturális hetilapot és felelős főszerkesztőjét, Kéthly Annát. Kéthly azt kérte: Szalai a panaszokat „közvetlen úton” közölje vele. Szalai az 1946. október 7-ei levelében megírta, hogy abba a lapba, amely „Kéthly elvtársnő nevét hordja az élen [...] még sem való [...] a hírhedt Hacsék és Sajó”. Különösen problematikusnak látta, ha ezek „azon viccelődnek – egészen a »Szabad Száj« és a reakciós sajtóorgánumok mintájára –, hogy Rajk László elvtárs nem mond le, pedig le kellene mondania.” (PIL. 283. f. 11/79. ó. e.). – Kéthly itt közölt levelében utasította vissza Szalai vádjait.

³ Sulyok Dezső és a Szabadság Párt vezetői támadták a belügyminiszter Rajk Lászlót, aki több száz, jobboldali, illetve annak minősített polgári egyesületet oszlatott fel. Székházait, klubjait a koalíciós pártok és szervezetek között osztotta szét.

15. KÉTHLY ANNA NAGY FERENCHEZ

Budapest, 1947. január 7.

Miniszterelnök Úr!

Engedje meg, hogy mellékelten átnyújtsam özv. Vázsonyi Vilmosné¹ kérelmét, amelyben megfelelő összegű nyugdíj vagy kegydíj kiutalását kéri. Azt hiszem, Miniszterelnök úr előtt, aki a magyar politikai életnek régi munkása, nem kell bővebben beszélnem arról, hogy Vázsonyi Vilmos a magyar kispolgárság demokratikus közvéleményének kialakításánál milyen szerepet játszott. Annak idején Vázsonyi minisztersége után arról volt szó, hogy 27 éves ügyvédi működését közfunkciónak tekintik, és ezzel nyugdíj-jogosultsági alapot teremtenek számára. Vázsonyi ezt visszautasította, amint ezt közölünk többen is nagyon jól tudjuk, és visszament ügyvédnek. Később az özvegy kért magának kegydíjat, de a Bethlen-kormány ezzel a kérésével elutasította. A felszabadulás után megszavazták részére a miniszteri fizetés 20%-át, amely azonban olyan csekély, hogy abból a legszerényebben sem lehet megélni egy magára hagyott koros asszonynak. A Fővárosnál néhány hónappal ezelőtt közbenjártam, hogy Vázsonyinét a kórházi eltartásban segítsék, de a kórházban sem maradhat az idők végéig.

Nagyon kérem Miniszter urat, vegye fontolóra az előadottakat, és könnyítse meg ennek az utolsó éveit élő öreg asszonynak a hátralévő időt.

Hálás köszönettel és tisztelettel

Kéthly Anna

MOL XIX-A-1-Minisztertanács 1947. január 17-ei, 159. ülése, 11. napirendi pont. – A Szociáldemokrata Párt Központi Titkárságának nyomtatott fejlécű levélpapírjára írt, gépelt tisztaír, saját kezű aláírással. – A levél mellékletét képezi Vázsonyi Vilmosné ugyancsak saját kezűleg aláírt beadványa. – A dokumentumot Szűcs László bocsátotta rendelkezésemre, amit ezúton is köszönök.

¹ Vázsonyi Vilmosné Szalkay Margit.

16. KÉTHLY ANNA JULIUS DEUTSCHHOZ

Budapest, 1947. július 11.

Tisztelt Elvtársak!

Nagy megütközéssel olvastuk a „Szocialista kollaboránsok” című cikket a „Neue Zeit” [június] 28-i számában.¹

A félreértések elkerülése érdekében már az elején le szeretnénk leszögezni, hogy semmiképp sem kívánjuk az egyes szocialista pártok és az egyes szocialisták kritikához való jogát elvitatni. Ellenkezőleg, meg vagyunk győződve arról, hogy minden szocialista kötelessége, hogy kritikát gyakoroljon, bárhol és bármikor, amikor a lelkiismerete ezt diktálja.

Megütközésünk kiváltó oka nem az a körülmény volt, hogy a cikk alapszemléletében nem felel meg a felfogásunknak. Jól tudjátok, tisztelt elvtársak, hogy a múltban is előfordult, hogy Ti olyan nézeteket képviseltetek a sajtótokban, amelyeket mi nem osztunk. Időnként megjelentek olyan cikkek, amelyeket mi vagy hallgatólagosan figyelmen kívül hagytunk, vagy megválasztunk, attól függően, hogy mit tartottunk szükségesnek. De ebben az esetben valami másról van szó, nem az ellentétes ideológia és az abból következő viselkedés szabad kritikájáról. Ebben a cikkben az egyik pártvezetőségi tagunkat, pártunk egykori főtárhelyettesét, szervezetünk jelenlegi szociáldemokrata iparügyi miniszterét – nyugodtan mondhatjuk, hogy olyan valakit, aki pártunk legfontosabb és legkimagaslóbb személyiségei közé tartozik – a leggátlástalanabban rágalmazták, és legbőből kapott módon a Komintern olyan ügynökének nevezik, akinek ezért annak idején a Jugoszláv Szociáldemokrata Párt kiadta az útját. Ez több mint amit a szocialista lelkiismeret megkíván és elbír! És semmi köze a kritika szabad gyakorlására vonatkozó joghoz. Ez egyszerűen rágalom, semmi más. Meg vagyunk győződve, hogy a sorok szerzője csakis egy osztályellenségtől nyerhette információit.

Bizalmasan meg kell mondanunk azt is, hogy a rágalmazó állítások egy olyan embert értek – Bán Antal elvtársról van szó –, aki bizonyos taktikai kérdésekben éppen a legkeményebb harcban áll a másik munkáspárttal. Gondoljátok, hogy ezzel támogathattok bennünket?

Ugyanakkor hivatkozunk a szociáldemokrata pártok azon íratlan szabályára is, amire épp nemrég emlékeztetett Böhm elvtárs, miszerint: kölcsönösen nem avatkozunk be egymás belügyeibe. Talán csak nem akarunk kölcsönösen harcba szállni egymás elnökségi tagjaival, és végképp nem a rágalmazás eszközével.

Tisztelt elvtársak, meg vagyunk győződve, hogy az ilyen szándék távol áll Tőletek, és meg fogjátok találni annak az útját és módját – a pártfegyelem eszközeit –, hogy feltartóztassátok azt, aki egy elvtársat, és épp egy ilyen felelős poszton lévő elvtársat ilyen felelőtlen módon rágalmaz.

Hisszük és reméljük, hogy Bán elvtársnak és pártunknak megfelelő módon elégtételt fogtok szolgáltatni.

Szocialista üdvözléssel a pártelnökség nevében²

Kéthly Anna

PIL 283. f. 12/78. ő. e. – Gépelt, német nyelvű tisztázati másolata, hitelesítés nélkül. A dokumentum első oldalán fent balra cím: „An den Parteivorstand der Sozialistischen Partei Österreichs z[ur] H[and] des Genossen Julius Deutsch Wien”. Jobbra fent a dátum: „Budapest, den 11. Juli, 1947.” – A magyar nyelvű szöveg szintén nem hitelesített másolat.

¹ A cikk nem ismert. A pontos dátum hiányzik a szövegből.

² A Külpolitikai Referátum (SZDP) 1947. július 12-én közölte Bán Antallal, hogy „Justus elvtárs utasítására és a vele folytatott megbeszélés alapján a másolatban csatolt levelet intéztük az osztrák párt vezetőségéhez. A levelet a mi »pártvezetőségünk« megbízásából Kéthly Anna elvtárs írta alá. A Bán elvtársat támadó cikk kivonatának másolatát ugyancsak mellékelem” (A melléklet hiányzik.) – A levelet az Osztrák Szocialista Párt Elnökségéhez küldték. (Bier Lili levele Bánhoz. PIL 283. f. 12/78. ő. e.)

17. KÉTHLY ANNA FELJEGYZÉSE SZÉLIG IMRÉHEZ

Budapest, 1947. szeptember 21.

Emlékeztető!!!!

KULTUSZBOTRÁNY szeptember 21-én

1) Az V/a tanügy-igazgatási osztálynak¹ idáig szocdem vezetője volt. Tesléry Károly nyugdíjazási szabadságra ment. A helye a mienk. Ennek ellenére dr. Szávai Nándort jelölte helyére Alexics.² Már be is osztott a bpesti főigazgatóságról helyettesnek egy Kiss nevű kom[munista] tanárt, amíg Tesléry ügye befejeződik. Persze ez mind a hátunk mögött, a megkérdezésünk nélkül!

A helyet fenn kell tartani magunknak, annál is inkább, mert erre egyedül dr. Serényi Antal méltó (szoci), a magyar Tanügyi Jog szerkesztője, a legkiválóbb szakember, akinek idáig is csak elnyomásban volt része, s aki semmiféle ígéretre és fenyegetésre sem hajlandó átmenni Alexics pártjába, ezért lehetetlenné akarják tenni.

2) Alexics megígérte Justusnak, hogy a szoci Szemerédi Béla dr. győri tanfelügyelőt meghagyja állásában. Ezt kéri Medey,³ a győri VB.

Ennek ellenére leváltási aktája kész, csak az aláírás hiányzik közbelépésemre. De közölték velem kétségbeesve a kollégák, hogy a pécsi-miskolci-debreceni főigazgatók leváltása el van készítve és mindenhol kommunista van jelölve.

Ha nem lépünk erélyesen közbe, Alexics, mint a miniszter helyettese, kihasználja megint az alkalmat, és míg Ortutay⁴ Moszkvában lesz, keresztül is viszi az egész dolgot, mint azt a szombathelyi ügyben tette.

3) Ezek a kinevezések mindig a Pénzügyminisztériumon mennek keresztül, s ha már megtörtént, késő a bánat, és nem lehet visszacsinálni. Ezért kell azonnal közbelépni.

4) Most voltak átvételi előterjesztések a minisztériumi és tanügyi státusba. Azok részére, akik mint berendelt tanítók és tanárok dolgoznak évek óta a Kultuszban. Ezt is, a tudunk nélkül, Tesléry ügyosztálya készítette elő. Vettek a névsorba érdemes munkásokat, akik szocialisták, pl. Gyulavári Gyula stb., Alexics azonnal ki is húzta őket.

Barátság

ÁBTL K-1919/III. kötet. – Gépelt tisztázati másolata, aláírás nélkül. – Fent balra, Kéthly Anna tintával ráírta: „Szélig elvtárs!”

A dokumentum mellékleteként Kéthly „A kultuszbotrányok legkiemelkedőbb pontjai ma (1947. szeptember)” című jegyzéket csatolta. Ez kilenc pontban sorolta fel azokat a tényeket, amelyek bizonyítják, hogy Szávai,

a budapesti tankerületi főigazgató, Angyal János miniszteri osztályfőnök, Alexits, a Pedagógus Szakszervezet kommunista vezetője milyen durván kényszeríti a tanárokat, az igazgatókat arra, hogy az MKP-ba lépjenek át. „A Budapesten megnyílt általános iskolákba eddig Szávai 'jelölt' kommunista tanítókat a szociáldemokrata párt bevonása nélkül. Most Angyal egymás után helyezi oda az embereket, anélkül, hogy a miniszter is tudna róla. A távollétét mindig kihasználja.” (8. pont.) A 9. pontban végül azt írta: „Vagy váltsák le az osztályfőnököt. Vagy pedig ezeknek a IV., V., V/a ügyosztályoknak a felügyeletét bízzák más államtitkárokra, mert így csak vereséget szenved a szociáldemokrata mozgalom.”

¹ A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium.

² Alexits György.

³ Medey István.

⁴ Ortutay Gyula volt a miniszter.

18. KÉTHLY ANNA MAROSÁN GYÖRGYHÖZ

Budapest, 1948. február 18.

Tisztelt Főtitkárhelyettes elvtárs! Hozzám intézett felszólítására¹ Halász Alfréd, Kisházi Ödön és Bán Antal elvtársakkal való megbeszélés alapján rendelkezésére bocsátom a magyar Országgyűlés alelnöki állása fölötti intézkedés jogát.² Kérem, közölje velem, hogy ennek formai végrehajtását milyen időre kívánja.

Tisztelettel

Kéthly Anna

ÁBTL K-1919/45/1. – Kézzel írt tisztázati, saját kezű aláírással. – A levelet Kéthly február 18-án, délután 16 óra körül írta meg Marosán Györgynek címezve, akivel személyesen nem volt már kapcsolata. – Kéthly Anna a levélre kézzel a következő szöveget írta rá: „Kézbesítve Bán Antal útján!”

¹ A felszólítás részleteiről nincsenek adataink.

² Kéthly Anna lemondását hivatalosan az Országgyűlés 1948. február 26-ai ülésén jelentették be.

19. KÉTHLY ANNA MAROSÁN GYÖRGYHÖZ

Budapest, 1948. február 19.

Tisztelt Marosán elvtárs! Kérem Önt, hogy főtitkárhelyettesi hatáskörében részemre a Párt adminisztrációjából való szabadságot engedélyezni szíves legyen, mindaddig, míg a kongresszuson választandó új pártvezetőség ügyemben végérvényesen intézkedik.¹ Szíves értesítését várva, vagyok tisztelettel

Kéthly Anna

PII. 283. f. 10/6. ő. e. – Kézzel írt tisztázati, saját kezű aláírással. – A dokumentum hátra ráírva: „Lemondó Kéthly a/a II. 21. Hontí.”

¹ Kéthly Anna kizárását az SZDP 1948. március 6-8-ai XXXVI. Kongresszusa hagyta jóvá.

20. KÉTHLY ANNA SZÉLIG IMRÉHEZ

Budapest, 1948. július 8.

Kedves Szélig elvtárs!

Annak a beszélgetésnek, amelyet tegnap folytattunk,¹ a lerögzítését adom itt, mert úgy vélem, hogy nem fölösleges ezt írásban is leszögezni. A Peyer-csoport² kérdéséről van szó, amelynek külföldi állítólágos sikereiről itt már beszélnek, bár nem tudom, hogy ezek az eredmények Pozsgayék³ vágyálmaikat fejezik ki, vagy pedig a másik oldal terjeszti ezeket, hogy ezzel a hozzánk tartozó munkásság hangulatát és véleményét igyekezzenek kifürkészni.

Mint mondtam, az én véleményem a Peyer-csoport magatartásáról,⁴ annak a mi munkánkra való gyengítő és káros hatásáról nem változott a kizáratásommal sem. Ha azt az ellenállást, amit mi gyakoroltunk a „nyolcasok”⁵ áruló tevékenységével szemben, nem gyengítette volna a Peyer-csoport, talán átvészelhettük volna – egyéni sérelmeink és presztízsvesztésünk árán is – ezeket a keserves időket és megmaradhatott volna a Szociáldemokrata Párt kerete jobb időre.⁶ Nem változott ez a véleményem, de csak megerősödött akkor, amikor az ismeretes Zsolt–Kende-trükknek⁷ „bedőltek” Peyerék, ezzel még jobban aláhúzták azt, hogy sem belpolitikai, sem külpolitikai áttekintésük és mérlegelő képességük nincs, ami megbocsátható egy átlagembernek, de elviselhetetlen egy államférfinál és politikusnál. Nem tudom, van-e garanciája annak, hogy most jobban látnak, mint akkor? Én úgy vélem, hogy most sincs szélesebb látókörük, már pedig nincs semmi értelme vagy jogosultsága annak, hogy a rettenetes szenvedéseken keresztülgázolt magyar prolik életével új játékot játsszanak.

Nagyon örülnék, ha olyan csoport alakulhatna künn, amely ennek három évnek történetét és tanulságait jobban ismeri és konzekvenciáit egy demokratikus átalakulás érdekében eredményesebben tudja levonni, mint a Peyer-csoport. A magam részéről, amennyiben egy valóban demokratikus átalakulásra sor kerülne, abban nekem szerepet szánának, semmi esetre sem vennék részt egy olyan csoportosulásban, amely az ellenforradalom szélső jobbszárnyáig húzódóan foglalja magában a múlt politikusait. Én nem hiszek a megcsalható csaló meséjében, annál kevésbé, mert a magyar közvéleményt már egyszer megtanították egy „szociális” jellegű, „szegedi program”⁸ értékére, és garansainak⁹ szavahihetőségére.

Tegye el ezt a levelemet, kedves Szélig elvtárs, a remélt jobb időkre, amikor a magyar dolgozók, hetvenöt évi esztendő nehéz várakozása után, megvalósíthatják elképzeléseiket a demokráciáról és a szocializmushoz vezető útról és eszközökről.

A régi barátsággal,
Budapest, 1948. VII. 8.
sőt Barátsággal

ÁBTL K-1919/1. kötet. – Géptelt tisztázati másolata. A dokumentum első oldalán a baloldali margóra kézzel, tintával Kéthly Anna ráírta: „1948. július 9.” – Az első példányt az angol követség közvetítésével juttatta ki Szélig Imréhez Svájcba. – A másolat Kéthly letartóztatásakor lefoglalt irataival együtt kerülhetett az ÁVH-hoz.

¹ Minden bizonnyal telefonbeszélgetésről tesz említést, Szélig Imre ekkor már Svájcban élt.

² Peyer Károly ekkor az emigrációban már szervezte az emigráns MSZDP-t.

³ Pozsgay Gyuláról és köréről van szó. Az ellenőrizhetetlen hírekben Kéthly Anna nem bízott.

⁴ Itt Kéthly Anna feltehetően az 1946 decemberében kirobbant ún. memorandumügyre utal.

⁵ A Marosán György körül 1947-ben kialakult szűk és létszámában ingadozó ún. „nyolcas csoportról” van szó, amely az év végétől az MKP-val a szorosabb együttműködést, 1948. február közepétől pedig az egyesülést támogatta, és végrehajtásában aktívan részt vett.

⁶ 1947 végétől létezett egy ideig a kommunista vezetők által sugallt elképzelés, hogyha az SZDP ún. „jobb-ol-

dali" vezetőit kizárják, akkor az SZDP még sokáig fennmaradhat, és a két párt együttműködhet. Úgy tűnik, Kéthly Anna titokban maga is hitt ezekben a feltételezésekben.

⁷ Ebben az esetben Peyer MRP-be való átlépéséről lehet szó.

⁸ 1919 augusztusában a Horthy Miklós vezette ellenforradalmi erők Szegeden meghirdették a „keresztény, konzervatív, nemzeti” kurzust, az ellenforradalmi rendszer programját, amely *Szegedi gondolatként* vált ismertté.

⁹ Vélhetően: *garanciáinak*.

21. A KÉTHLY TESTVÉREK LEVELEI KÉTHLY ANNÁHOZ

Budapest, 1954. szeptember 29-én és októberben

* Drága Annus! Debrecenben dolgozom már három éve. Jól elhelyezkedtem, mondhatnám jobb, mint az előző. Havonta egyszer hazautazom, és szabadságom is ott töltöm. A hosszú utat alvással töltöm el. Még jól bírom magam, és egészséges vagyok.

Sokszor csókollak üdv. Sáni¹

** Drága Szivili, lapod 20-án jött, kár hogy nem két nappal előbb, mert Sáni a hétvégre itthon volt. Azt hittem, hogy a szül[etés]napomra beszélőt kapok. Ne csak egyszemélyes beszélőt kérj. Mikor lehet újra csomagot küldeni? Teri [?] s Juci [?] tartogatnak neked jamet. Pamutot küldünk, amint lehet, de kérd, hogy a nyersgyapjú kabátod beküldhessük. Fényképet szept. 3-án küldtünk, de most küldünk újra. Mind jól vagyunk, és nagyon szeretnénk látni Téged. Magda vigyáz magára a betegek közt, az állás előnye a veszélyességi pótlék. Kari² szeretne Pesten lakni, de eddig még nem sikerült engedélyt kapni a letelepedésre. Sándort állása köti Debrecenbe, ha hasonlót találna itt, rögtön eljönne. Én örülök, hogy dolgozom, öregségimet még nem akarom igénybe venni. Bözse [?] postai alk[almazott]. Újságkihordó reggel. Kati³ részére kértünk Mikiéktől ruhákat (az idén először) épp most írtak, hogy feladtak egy csomagot Krisztina ruháiból. Az egész rokonság várja a híreket rólad. Zsuzsi és Róbert⁴ egy éve házasok, Zoli⁵ telefonon adta áldását. Ilonka⁶ beteg, de dolgozik. Milliószer csókolkunk, és várjuk a találkozást.⁷ Öllelek, csókollak Erzsébet.

*** Drága Szivili, ritkán jönnek a lapjaid, legalább az írásodat láthatnánk. A képek csak kívülről mutatnak minket általában jól. Várjuk, hogy beszélhessünk már veled, ezt írás nem pótolja. – A bejárás strapás, de a munkahely nem, az a jó [egy szó olvashatatlant] reuma – kezelésre jár, jól van. – Látni szeretnék már, de mikor? Sok-sok csók Kari.

PIL 307. f. 9. ő. e. – Az eredeti levelek Kéthly Katalin tulajdonában. – Kézzel, tintával írt tisztázatok, saját kezű aláírásokkal. – A levelek rendelkezésemre bocsátásáért ezúton mondok köszönetet Kéthly Katalinnak.

*A *-gal jelölt levelet Kéthly Sándor – 1954. szeptember 29-én küldte a börtönbe. – Kézzel, tintával írt tisztázatot, „Sáni” aláírással.*

*A **-gal jelöltet Kéthly Erzsébet írta. – A levelezőlapon a cím: Budapest, Kozma ucca 13. Országos Börtön. Feladó: Kéthly Erzsébet. (Bp. XIII. Pozsonyi u. 38. II. em. 6.) A dátumot a postai pecsét alapján állapítottuk meg.*

*A ***-gal jelölt részt Kéthly Károly írta. – A levelezőlapot a „Kozma ucca Országos Börtönbe” küldték. A levelezőlap dátumát a szövegben említették, illetve a postai pecsét alapján határoztuk meg.*

¹ Sáni: Kéthly Sándor, Kéthly Anna bátyja, kitelepítettként Debrecenben élt, és gyárban dolgozott, 1957-ben került vissza a fővárosba.

² Kari, Kéthly Károly, Kéthly Anna öccse, kitelepítettként vidéken élt és dolgozott.

³ Kéthly Katalin, Kéthly Anna unokahúga.

⁴ Merényi Róbert és felesége, Kovács Zsuzsanna, Kéthly Anna barátai.

⁵ Liszcai Kovács Zoltán szobrászművészről, Kovács Zsuzsanna apjáról lehet szó.

⁶ Ilonka, Liszcai Kovács Zoltán felesége.

⁷ A „beszélő” engedélyezéséről lehet szó.

1956–1976

22. KÉTHLY ANNA TÁVIRATA DAG HAMMARSKJÖLD ENSZ-FŐTITKÁRHOZ

New York, 1956. november 5.

Excellenciás Uram!

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 1956. november 4-én¹ elfogadott határozat 4. pontja – amely a külföldi intervenció miatt Magyarországon keletkezett helyzettel foglalkozik – kimondja: „Az Egyesült Nemzetek Szervezetének főtitkára felelős a helyzet elemzéséért, és azért, hogy mihamarabb jelentést tegyen erről a Közgyűlésnek, s amint az lehetséges, vessen véget a külföldi intervenciónak, összhangban az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányával.”²

Figyelembe véve azt a tényt, hogy az alulírott, Nagy Imre kormányának tagja ma reggel érkezett New Yorkba, s azt, hogy rendkívül sürgős, hogy igaz képet nyerjünk a kialakult helyzetről, tisztelettel felajánlom szolgálataimat Öexcellenciájának, annak érdekében, hogy minden információt megadjak a magyarországi helyzetről, amelyet külföldi intervenció okozott.

Öexcellenciás Uram, fogadja legmélyebb tiszteletem kifejezését

Anna Kéthly
Miss Anna Kéthly
államminiszter

United Nations Archives (UNA) Dag-1/1.1.1.3.-Box 16. – Gépell, angol nyelvű tisztázatlan Kéthly Anna aláírásával. – (Megjelent: Múltunk, 2004. 1. sz. 216–217.)

¹ 1956. november 4–10-én ülésezett az ENSZ II. rendkívüli közgyűlése. Azt itt hozott határozatokról van szó.

² Az ENSZ Alapokmányát a nemzetközi szervezetről 50 nemzet képviselője dolgozta ki, fogadta el, és írta alá azon a konferencián, amely 1945. április 25-től június 26-ig ülésezett San Franciscóban. Lengyelország 51. tagként később lett tag, Magyarországot 1955-ben vették fel az ENSZ-be, az Alapokmány 1956-ban lépett életbe.

23. KÉTHLY ANNA DAG HAMMARSKJÖLDHÖZ

New York, 1956. november 24.

Tisztelt Uram!

Tegnap a következő szövegű levelet küldtem az ENSZ Mandátumvizsgáló Bizottságának:

„Mai nappal kaptam egy levelet egy barátnőmtől, akivel nyolc hónapot töltöttem börtönben.¹ Magyarország jelenlegi szabadságharcában ő volt a forradalmi diákmozgalmak vezetője. Néhány nappal ezelőtt elmenekült Budapestről és Bécsbe érkezett. Ő küldte nekem a következő információt: »Egy nappal azelőtt, hogy Kádár Jánost elrabolták (az ő saját szavai) a szovjet hatóságok,² azt mondta Andropov szovjet komisszárnak³ tanúk jelenlétében, hogy nem hajlandó kollaborálni az oroszokkal. Hozzátette azt is, hogy harcolni fog a puszta kézzel, avagy egyetlen pisztollyal a szovjet tankok ellen, mert nem akar áruló lenni.⁴ Az a tény, hogy két nappal később megváltoztatta álláspontját, csak azon emberek által érthető meg, akik tudják mit jelent az ellenség kezében lenni, és erőszakkal arra kényszeríteni, hogy az ő parancsai szerint cselekedjen és ismétlje azt, amit parancsolnak, hogy mondjon.«

A fenti információ alapján tisztelettel közlöm Önnek, hogy Kádár jelenleg nem egy szabad ember, hanem a szovjet megszálló hatóságok foglya. Következésképpen semmilyen hitelt nem lehet adni egyetlen nyilatkozatának sem, mivel azok nyilvánvalóan a Magyarországon lévő orosz vezetőktől származnak. Ez igaz az ENSZ-közügyüléshez Kádár nevében eljuttatott megbízólevelekkel kapcsolatban is.⁵ Amíg az ENSZ megfigyelőit nem engedik be Magyarországra,⁶ és nem engedik meg nekik, hogy Kádárral egyedül beszéljenek, a szovjet kormány vagy a titkosrendőrség jelenléte nélkül, sem Kádár, sem megbízottai nem szólalhatnak fel nevében az ENSZ-ben, és nem ismerhetők el, mint a magyar nép képviselői.⁷

Szeretném a fenti levelet kiegészíteni a következő adatokkal: Nagy Imre és társai és valamennyi vezető kommunista, elhagyta a jugoszláv nagykövetséget, miután garanciát kaptak Kádár Jánostól, hogy hazatérhetnek. A mai információ szerint Nagy Imrét és társait szovjet katonák elrabolták és sorsuk jelenleg ismeretlen.⁸

Hozzá szeretném tenni, hogy a magyar szabadságharc néhány ismert országos vezetője jelenleg Bécsben tartózkodik, és ezért tisztelettel arra szeretném kérni Excellenciáját, hogy abban az esetben, ha az ENSZ-megfigyelők Magyarországra mennek, álljanak meg Budapesten,⁹ hogy beszélhessenek magyar barátaimmal.

Öszinte híve

Kéthly Anna
szabad magyar kormány államminisztere”

UNA DAG-1/1.1.1.3 -Box 15. - Géptel angol nyelvű tisztázata, Kéthly Anna aláírásával. A bal alsó sarokban a következő kézzel írt, angol nyelvű szöveg olvasható: „Az ENSZ főtitkára archívumába elhelyezendő” (olvashatatlan aláírás).

¹ Potoczky Máriáról van szó, de ő nem volt a forradalmi diákmozgalom vezetője.

² Átállásának körülményeiről a 329. és további oldalak számolnak be. (Lásd: HUSZÁR TIBOR: *Kádár. Kádár János politikai életrajza 1912-1956*. 1. kötet. Szabad Tér Kiadó-Kossuth Kiadó, Bp., 2001. 406 p.)

³ Andropov, Juri Vlagyimirovics.

⁴ Kádár János idézett kijelentéséről nem találtunk iratokat. A szovjet csapatok november 4-ei bevonulása előtti eseményekről van szó.

⁵ Nagy Imre miniszterelnök Szabó Jánost, az ENSZ-misszió helyettes vezetőjét bízta meg a képviselő ideiglenes vezetésével a korábban lemondott Kós Péter helyett. Szabót a Kádár-kormány is megerősítette, ezellen tiltakozott Kéthly Anna.

⁶ Az ENSZ II. rendkívüli közgyűlésén hozott határozat egyik pontja követelte: az ENSZ küldjön megfigyelőket Magyarországra.

⁷ Az ENSZ Mandátumvizsgáló Bizottsága lebegtette a mandátumot: nem ismerte el, de meg sem vonta. Ez az „ex lex” állapot évekig tartott.

⁸ 1956. november 22-én az előzetes megállapodás értelmében Nagy Imre és társai szabadon távozhattak a Jugoszláv nagykövetségről. A megállapodást azonban megszegték az oroszok, és a követséget elhagyó csoportot lefogták. Mint később kiderült, a romániai Snagovba szállították őket. - HUSZÁR TIBOR: *Kádár. Kádár János politikai életrajza 1956-1989*. 2. kötet. Szabad Tér Kiadó-Kossuth Kiadó, Bp., 2003. 385 p.; RAINER M. JÁNOS: *Nagy Imre. Po-*

litikai életrajz. I–II. Bp., 1956-os Intézet, 1996–1999. 553 p., 481 p.; NAGY IMRE: *Snagovi jegyzetek. Gondolatok, emlékezések. 1956–1957.* Gondolat Kiadó–Nagy Imre Alapítvány, Bp., 2006. 447 p.; *A snagovi foglyok. Nagy Imre és társai Romániában.* Összeállította, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta BARÁTH MAGDOLNA ÉS SIPOS LEVENTE. Napvilág Kiadó–Magyar Országos Levéltár, Bp., 2006. 464 p.

⁹ Elírás: Bécsről van szó.

24. KÉTHLY ANNA POTOCZKY MÁRIÁHOZ

Ostende, 1956. november 27.

1956. XI. 27. Ostende

Drága Zsebi!¹

Leveledre csak most válaszolok, mert az amerikai hajsza miatt élni is alig tudtam. A magyarügy az első oldal kérdése volt s így én, mint annak egyik képviselője állandó áldozata voltam sajtónak, rádiónak, televíziónak és last but not least² amerikai magyaroknak és az emigrációnak. Ha csak feleannyi segítséget adnának szegény országunknak, mint amennyi szenzációt kifacsarnak belőle, akkor már holnap hazamehetnénk.

Legelőször is gratulálok – remélem, időközben megtették a végzetes lépést! Péter³ egy angyal, rémesen irigyelnék, ha negyven évvel fiatalabb volnék, így csak nagyanyai ölelésemet küldöm. Korrral (amerikai Mission to the U.N.) beszéltem rólatok, ő Péterért rajongott, én érted és így egyetértettünk. De még a fejem is megfájdult, amikor Nagy Imre kidnappolásáról⁴ értesültem. Milyen hajszálon menekül az ember a legszörnyűbb sorstól. Én is csak azért maradtam ki a buliból, mert ragaszkodtam ahhoz, hogy a kormányba lépés előtt az Internacionáléval tanácskozzom.⁵ Persze, az is kérdés, hogy mennyivel jobb így világvándoraként sodródni. Mindenki nagyon jó és kedves, mindenki ragaszkodik ahhoz, hogy éppen náluk maradjanak, de hát „inkább nézem az abonyi kettőt, mint Majlandban azt a harminckettőt”. (A levél kusza, mert fáradt vagyok, az írás mixelt, mert már a harmadik rossz tollal írok.)

Korn azt mondta, hogy Péter dolgát semmi esetre sem befolyásolja, hogy Téged a „múltaddal”⁶ feleségül vesz. Nyugodj tehát Te is bele! Egyébként is a forradalom sok tévedést jótett, és becsületes emberek között nem lehet felróni senkinek, ha tőlünk balra állt. Elvégre fiatalok is vannak, akik megunták az öregek csoszogását, és vagy megtanulják ők is, vagy gyorsabban jutnak előre!

Nagyon szeretnék már Bécsben lenni, hogy a későbbi részletekről értesüljek, nagyon nem nekem való az „első oldal” szerep. Az Egyesült Nemzetek pedig olyan lassú, hezitáló, határozni képtelen, hogy összeszorított ököllel álltam a hatalmas teremben, hallgatva, hogyan vitatkoznak afölött, hogy dobjanak-e mentőövet a fuldoklónak. Közben Sepilov⁷ és Horváth Imre a legfantasztikusabb hazugságokat mondták el a forradalomról, ellentmondás nélkül. Úgy láttam, azonban, hogy mindenki más tele van lelkiismeret-furdalással, a csatlósok aggodalommal, hogy mikor kerül rájuk a sor, a jugoszlávok félelemmel, hogy az új Sztálin-éra felbolygatja nehezen szerzett biztonságérzetüket. Nem állítom azt, hogy visszakíváncozom közös cellánk nyugalmába, de sokszor gondolkodok arra, hogy olyan felelőtlenül sohasem éltem. Semmire se volt gondom. Senki se várt tőlem semmit, és nem fájt a szívem, tehetetlen voltam, mert tudtam, hogy senki sem tesz érte szemrehányást.

Rengeteget írtam, beszéltem és rábeszéltem, vitatkoztam a világ minden színű és fajtájú emberével. Még Krishna Menonnal⁸ is volt egy órák tárgyalásom, aki az egész magyarügyet, mint humanitárius kérdést kezelte. Persze az is fontos, de a politikai és népjogellenes oldal ezerszer jelentősebb, ezt szerettem volna vele megértetni. Washington

ban is voltam a State Departmentben, ott is tölem kérdezték, hogy hát mit csináljanak – háború nem kell senkinek, más kivezető út pedig alig mutatkozik. Komoly támogatást csak a munkás-szakszervezetektől kaptam, amelyek itt, valóban nagy hatalmat jelentenek. Most próbálok fellebbezni a létező összes nemzetközi fórumokhoz, mert kétségbe ejt, hogy egy ilyen népet elvérezni és elbukni hagynak. Mire várnak? Míg a szocialista és demokratikus erők elfáradnak, akkor rajtaüthet a „free enterprise”⁹ világa? Nem hiszem, hogy ez sikerül.

Sokszor csókolak

Anna

PIL 686. f. 538. ő. e. – Kézzel, tintával írt levél, saját kezű aláírással. – (Megjelent: Múltunk, 2004. 1. sz. 218–220.)

¹ Potoczky Mária beceneve.

² Végül, de nem utolsósorban (angol).

³ Potoczky Mária és Peter Strasser osztrák szociáldemokrata politikus, parlamenti képviselő esküvőjéről van szó.

⁴ Kitelepítés, eltávolítás, kitoloncolás – itt elrablás (német).

⁵ Kéthly Anna 1956. november 1-jén utazott Bécsbe az SZI Irodájának ülésére.

⁶ Kéthly Anna arra utal, hogy Potoczky Mária 1949-ben, elkötelezett kommunistaként került börtönbe, és ezt kiszabadulása után sem tagadta.

⁷ Dmitrij Trofimovics Sepilov 1956. június és 1957. február között szovjet külügyminiszter.

⁸ Menon, Krishna. 1956-ban India tárca nélküli minisztere, az ENSZ-delegáció vezetője, a nemzetközi politika meghatározó alakja.

⁹ Szabad vállalkozás (angol).

25. KÉTHLY ANNA ALBERTO MARTIN ARTAJÓHOZ

New York, 1957. január 12.

Tisztelt Uram!

1956. november 12-én a következő táviratot küldtem az ENSZ Mandátumvizsgáló Bizottságának:

„Mint a szabad magyar kormány tagja, és mint a magyar nép szóvivője a leghatározottabban tiltakozom az ellen, hogy a Kádár János vezette orosz bábkormányt, és e rendszer bármely magyar képviselőjét elismerjék.

A legsürgősebben kérem, hogy az én mandátumomat ismerjék el, mint Magyarország létező kormányának képviselőjét. – Alulírott Kéthly Anna, a szabad magyar kormány államminisztere.”

Amióta ezt a táviratot elküldtem, a magyarországi események nyíltan bebizonyították, hogy Magyarország népe nem fogadja el a jelenlegi rezsimet. Kádár János úgynevezett kormánya semmilyen tekintéllyel nem rendelkezik, és csakis a Szovjetunió fegyveres terrorján alapszik. Ezt a tényt maga Kádár is elismerte a legutóbbi nagy politikai beszédében.¹

Most, amikor egy új csoport² jelentkezik a Mandátumvizsgáló Bizottság előtt, akik magukat magyar képviselőnek tartják, erőteljesen tiltakozom, és sürgetem Önt, utasítsa vissza őket, ne ismerje el őket, és fogadja el a mandátumomat.

Őszinte tisztelettel híve

Anna Kéthly
a Szabad Magyar kormány államminisztere

UNA DAG-1/1.1.1.3. – Gépelt, angol nyelvű tisztázati másolata. – Fent balra: „Az ENSZ Mandátumvizsgáló Bizottságja valamennyi tagjának küldött levél.” – Alatta: Öccellenciája Don Alberto Martín Artajo! ENSZ Mandátumvizsgáló Bizottsága tagja, ENSZ spanyol küldöttye 1155 Park Avenue N. York 28, N. Y. – Jobbra fent dátum: 1957. január 12. – (Megjelent: *Múltunk*, 2004. 1. sz. 221–222.)

¹ Nem tudni, hogy Kéthly Anna Kádár János melyik beszédére céloz, mert ez a kijelentés sehol sem szerepel.

² A Kádár-kormány 1956. december 20-án nevezte ki Mód Pétert a magyar ENSZ-misszió vezetőjének. A delegáció 1957. január 3-án érkezett New Yorkba. Ez alkalomból küldte el tiltakozó levelét Kéthly Anna a címzettnek és még aznap D. Hammarskjöldnek is, aki január 15-én válaszolt.

26. KÉTHLY ANNA POTOCZKY MÁRIÁHOZ

New York, 1957. január 18.

Kedves Zsebikém,

eddig azt hittem, hogy az amerikai posta a karácsonyi forgalom miatt késik, de most megállapítottam, hogy máskor sem siet. Egyébként is az csak egy európai tévhit, hogy az amerikai tempó utolérhetetlen. Itt annyi időt engednek maguknak minden területen a munka elvégzésére, hogy néha a guta kerülget.

Most nem is írok többet, két leveledre együtt válaszolni készülve, mert az összeült 5-ös bizottság elé prepetálok¹ a felszólalásomat.² Strasbourgi észleléseid sajnos túl jók, amit eddig eljuttattak hozzám a tárgyalásokról és a határozatokról, az minden, csak nem az, amit szorgos és *politikailag* fontos előkészületeink alapján elfogadásra ajánlottunk.³ Mindenki azt hiszi, hogy vezércikkeket kell gyártania, és annyi határozatot fogadtak el a kongresszusra nem is tartozó dolgokról, hogy alig tudom kihámozni belőlük a tartalmat. Sajnos, ez magyar betegség és úgy látszik, hogy forradalomban sem tudnak mást csinálni, mint előzőleg felhívásokat gyártani. És én itt teljesen tehetetlen vagyok, míg el nem végeztem azt, amire itt vállalkoztam. Remélem, hogy hamarosan Európába kerülhetek, de bizony még akkor sincs sok reményem arra, hogy összetartsam ezt az ezerfelé húzó társaságot,⁴ amelynek minden egyes tagja vagy el van telve saját fogalmazási és helyesírási képességeitől, mint Micawber úr a Copperfield Davidban vagy pedig arra gondol, hogy a forradalom nagy tűzénél hogyan lehetne egy kis pecsenyét sütni a saját részére. Mindenki igyekszik valami olyan pozícióba kerülni, amelyben holtig tartó ellátást szerezhet magának.

Most csak azért írok ilyen keserűen, mert nagyon-nagyon fáradt vagyok. És azért is írok ilyen hamarosan, mert meg akarom írni, hogy a kért előszó megírására csak a jövő héten kerülhet a sor.⁵ Ha ez megfelel Neked, akkor szívesen foglalkozom a kérdéssel. Ne vedd rossznéven, ha ezt a másik ügyet veszem előre, mert megérted, hogy teljes szívemet beleadom ebbe a munkába. Nem akarok érzélgős lenni, de most tudom csak igazán, mi az távol lenni a szülőföldtől, egy kis pislákoló reménységgel, hogy hazamehetek. Így hát írd meg gyorsan, hogy meddig érek rá a szöveg elküldésével. Még a postámat is elhanyagolom, tele van az íróasztalom el nem intézett levelekkel. Nagyon nehézre teszi a dolgot az is, hogy az angol szöveget nem tudom egyedül elkészíteni, és segítségre szorulok. De a Te szövegedet majd magyarul írom és majd lefordíttatjátok, ha még idejében megérkezik.

Üdvözlöm Pétert is, Téged csókollak.

Anna

PIL 648. f. 538. ő. e. – Gépelt tisztázati, saját kezű aláírással. (Megjelent: *Múltunk*, 2004. 1. sz. 227–228.)

¹ Ismertebben: preparál, előkészít, elkészít (német, latin).

² Az ENSZ-főtitkár 1957. január 5-ei határozatával 10-én létrehozták az ENSZ Ötös Bizottságát a magyarországi események kivizsgálására. A testület előtt elsőként Kéthly Anna szerepelt 1956. január 28-án. Ekkor a felszólalására készült.

³ Az 1957. január 5–7-én megtartott strasbourggi értekezletről van szó. Potoczky Mária említett levele nem ismert.

⁴ Az '56-sok csoportját 12 párt és társadalmi szervezet alkotta, Kéthly Anna a köztük lévő elvi, politikai ellentétekre utal.

⁵ Potoczky Mária önéletrajzot írt (*MARIE POTOCZKY STRASSER: Il Mito che e' caduto. Ungheria 1945–1956. Prefazione di Anna Kéthly.* Ellemme, 1991.), amely az 1945 utáni sorsáról számolt be. Kéthly Annát kérte fel a bevezető megírására, aki a vállalt időpontot nem tudta betartani.

27. KÉTHLY ANNA POTOCZKY MÁRIÁHOZ

New York, 1957. február 4.

Drága Zsebikém,

most már túl vagyok a legnagyobb gondon, a bizottság előtt csak a kérdés-felelet játék folyik, azt hiszem, hogy ismétlődően is, így tehát a napokban hozzákezek az előszóhoz.¹ Postám is annyi van összezsúfolva az asztalomon, hogy rosszul leszek, ha ránézek. A fontos és lényeges dolgokon kívül minden világmegváltó hatoldalas levélben ad jó tanácsokat és kénytelen vagyok átrágni magamat az írásokon, sőt válaszolni is rájuk, mert az ilyen figurák nagyon sok kárt okozhatnak, ha megsértődnek. Egyetlen titkárnőm van, aki szintén tele van fordításokkal. Én nem nagyon jól tudok angolul és egy rádió- vagy más előadást elő kell készítenem, ő lefordítja, és szokásom és kedvem ellenére előadom felolvasva. Lassan belejövök azért az angol nyelvbe, mint kiskutya az ugatásba, de azért nem megy az úgy, mintha anyanyelvemen beszélnék. Ezt tapasztaltam a héten, amikor magyar hallgatóság előtt beszéltem, több íze volt annak, mint hat angol felolvasásnak.

Otthonról szóló jelentéseink nagyon elkészerítőek. Kádár most már teljes gözzel a Rákosi-vonalon van, annak ellenére, hogy a napokban kizárták a pártból a big bosst,² Gerővel, sőt Nagy Imrével együtt. A januári megújult tüntetések, a diákság fokozódó és meg nem szűnő ellenállása, a munkásság passzív rezisztenciája azt mutatják, hogy még a szovjet csapatok segítségével sem tudta Kádár megszilárdítani a helyzetét. Közben – bizonyára tudod – voltak tárgyalások a mieinkkel is, de semmi eredménnyel nem végződtek, sőt néhány napig le is voltak fogva újból a mi vezetőink.³ Nem látunk teljesen tisztán, hogy Kádár (akit annak idején tisztességes, bár nem nagy képességű embernek tartottam) merre hajózik. Terrorral nem lehet gazdasági bajokat orvosolni. Újabban azt jelentik, hogy a gazdasági összeomlásért a felelősség teljesen a forradalom néhány első hetére akarják hárítani, holott Te nagyon jól tudod, hogy a diktatúra képtelensége és tehetetlensége következtében létrejött gazdasági deadlock⁴ jóval megelőzte a forradalom tényleges kitörését, sőt a forradalom kitörésének egyik jelentős okozója volt. Azok a tárgyalások, amelyeket velem Kiss Károly és később a Nagy Imre-csoport megbízottai folytattak még a forradalom előtt, mind azzal a beismeréssel kezdődtek, hogy tudományuk végére érkeztek, és nélkülünk nem találnak kivezető utat. Kádár teljesen elvesztette a fejét és tanácsadói – mind régi sztálinista és rákosista expertek⁵ – úgy vélik, hogy a Rákosi-recept felújításával befejezhetik ezt a számukra oly kínos ügyet. Otthon van ismét Friss István, a kabinetben vannak Apró Antal, Kossa István, te tudod jól, hogy ez a két utolsó milyen kvalitást jelentenek, de a többi sem érték, sem politikailag, sem gazdaságilag.

Mivel az államapparátus, emlékszel reá, a forradalom alatt teljesen összeomlott, és az új még nem áll szilárdan a lábán, ez is nagy bajokat jelent. Egy centrális diktatúra (vagy

„centrális demokrácia”, mint Rákosiék állították) csak addig áll fenn, míg a centrális mozgatóerő hatalomban ül, és az autonóm tevékenység lehetőségétől megfosztott alsó szerveket utasítani tudja. Amint erről a centrális demokráciáról eltávolították a fejet vagy azt a néhány fejet, amelyek értéket jelentettek a diktatúra számára, rögtön feloszlott az egész adminisztráció. A megmaradtak nagy részben olyan silány figurák voltak, hogy a vezetést átvenni és irányítani nem voltak képesek. Az érték kivált, és a másik csoporthoz csatlakozott, amely már régebben aggodalommal figyelte az események alakulását. Hogy ennek a harcnak a magyar nép összessége adta meg az árát, az persze rettenetesen sajnálatos dolog.

Nos, most másról beszéljünk. A strasbourgi konferencia megalkotta a forradalmi intézőbizottságot, annak elnökségét, amely kormányképviselet címen kívánja magát akkreditálni az UN-nél és a tagállamoknál. Nem vagyunk exilkormány,⁶ ez ellen élesen és határozottan tiltakoztam, mert mint álkormány csak egy *volnánk* a sok konkurens között. Mi Nagy Imrét képviseljük továbbra is, az ő kormányának törvényességét hangoztatjuk, és az UN mandátumvizsgáló bizottságánál ismételten tiltakoztam a Kádár-adminisztráció küldöttének elfogadása ellen. Sajnos, a magyarügy háttérbe szorul most a Közép-Kel-et ügye mögött.⁷ A magyarügy vizsgálatának a helyszínen való folytatása is megnehezült Nehru⁸ magatartásával, aki kereken kijelentette, hogy a kashmiri kérdésben⁹ nem engedi be az UN vizsgálóbizottságot. Miért engedné be a szovjet, illetve annak bábja, Kádár a bizottságot, mikor megvan az analógia is most már a visszautasításra? Az USA-külpolitika is háttérben inkább a Gomulka¹⁰-Tito¹¹-megoldásra¹² játszik. Úgy érzem, hogy nem is nagyon nyomják a magyar forradalom által felállított kívánságokat, mert attól félnek titokban, hogy egy általános kelet-európai átállás demokratikus vonalra túlságosan meg rázná a szovjet-orbitust¹³ és ezzel a világgazdaságban – szerintük – egyelőre felmérhetetlen vákuumot teremtené. Amerika olyan gazdag, hogy az emberek már a fülükön is nyomják az ennivalót, és én úgy vélem, hogy ennek a félelmetes prosperitásnak veszélyeztetését vélik a kelet-európai népek szabadságharcának sikerében. Igaza volt Oxenstiernának!¹⁴

A bécsi dolgok is aggasztanak. Mi megalkottuk a mi segélyegyletünket,¹⁵ hogy a *mi embereinket* összefoghassuk, és továbbjutásukat elősegíthessük. Ha Te attól félsz, hogy ezen a példán felbuzdulva, a feketék is nekifognak új módszerek alkalmazásához, ez – úgy vélem – az osztrák belügyminiszter dolga, és Péter¹⁶ jól tenné, ha ebben az ügyben informálná az illetékeseket!¹⁷ Remélem azt is, hogy a menekültek tovább szállítása most a tavasszal már gyorsabb tempóban folyik majd. Az AFL-CIO konferenciája további 100 000 menekült befogadását követeli, elsősorban szakmunkásokét, ezzel nagy lépéssel haladna előre az ausztriai táborok kiürítése. Most egy kis időre zavarok keletkeztek itt is. A magyar náci és nyilas emigránsok lapja csúnya zsidóellenes kampányt kezdeményezett a táborokban, majd azt a rémhírt terjesztette el, hogy rengeteg kommunista van a táborokban, akiket a magyar kormány becsempésztett Amerikába. Nagy erőfeszítésembe és rengeteg előadásomba került, a szenátorok és Congressmenek előtt is, hogy ezt a bajt meggátoljam. A magyar kormány – híreim szerint – zsidóellenes röpiratokat vitt a táborokba Ausztriában is, és ez is felkavarta a lelkeket.¹⁸ Innen azonban úgy látom, hogy akikben van elég élelmesség, és akik valóban dolgozni akarnak egy új életben, azok kijutnak, és nem engedik magukat a válogatásnál háttérbe szorítani. Persze Ausztria nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy kényelmes életet kívánó kivándorlókat viszsztatartson, és gondoskodjék róluk. Azt is meg kell írnom neked, hogy tudomásom szerint a vallásos egyesületek felekezetei szerint válogatják az átveendőket. A válogatók között sok olyan egyén van, akiknek nemcsak nincs közük a forradalomhoz, hanem ellen-ségesen állnak vele szemben. Így pl. a Catholic Welfare Congress¹⁹ által kiválogatott em-

berek screenolását²⁰ báró Schell Péter végzi, aki a magyar zsidók deportálásának egyik legfőbb végrehajtója és a nyilas rezsim egyik legnevezetesebb figurája volt. Vele együtt screenol egy Pálné nevű hölgy, akinek Imrédy Bélával való szoros kapcsolatait mindenki ismerte. Ezek nem lehetnek alkalmasak arra a munkára, hogy munkásokat, a mi vonalunkhoz tartozó diákokat egy új életben elhelyezkedni segítsenek. Kérlek, nézzetek utána, hogy mi van ebben a kérdésben.

A Magos Gábor által kezdeményezett szocdem és új kommunista összefogás a mai helyzetben nem látszik nagyon alkalmas megoldásnak. Ha ez létrejönne és egy látszólagos népfrontmegoldásról adna bizonyítékot a velünk szemben is meglehetősen bizalmatlan külföldnek, ez nem lenne nagyon nagy segítség a magyarügy számára. Te tudod, hogy én téged becsüllek és szeretlek, de ezentúl neked is tekintetbe kell vennem azt és a hozzád tartozóknak is figyelniük kell arra, hogy milyen hatást keltene egy szocdem kommunista összefogás és politikai együttműködés ebben a percben. Én sehol sem tagadtam le azt, hogy a Nagy Imre-kormányban mi a kommunistákkal együttműködtünk volna, azt is leszögeztem, hogy *sem antikommunisták, sem antiszovjetisták nem vagyunk, még a szenátorok előtt is*, hogy tévedés ne legyen. Persze szívesebben látták volna, ha nem ezt mondom, de jobbnak láttam az igazságot mondani, mint később hazugságon rajtakapni magam. Mi a szovjet hatalmas tömbjének árnyékában élünk, nem engedni meg nekünk az elemi politikai okosság, hogy ellenségesen álljunk velük szemben. A kommunista párt – amennyiben magyar párt és nem a kolonizátor alkirálya – szerintem annyi jogon vesz részt a magyar politikai életben, amennyi jogot erre egy szabad választás ad neki. A gyarmatosításról egyébként annyi megdöbbentő adatot gyűjtöttem össze – még kommunista közigazdász megfigyeléseiből is –, hogy ezeknek publikálása nagy vihart kelt majd annak idején.

Bízom abban, hogy márciusban már Európában lehetek, akkor majd Wien is sorra került. Öreg napjaimra én leszek a repülő nagymama. Fáradt vagyok, amit ennek a levélnek az összevisszasága is igazol. De azért sincs egységes vonala az írásomnak, mert annyi anyag tódul a gépem alá, hogy alig győzőm rendben tartani a gondolataimat. A börtönben kevesebb gondunk volt, mint künn a világban, de egyébként azt is valloam, hogy én már megérdemeltem a pihenést a sorsból. Persze nem börtönben, hanem valahol rendes békés otthonban. Legjobb volna hazamenni... nem is tudom, hogy a honvágy miért nem hagy nyugtot. Famíliám is van otthon, a miattuk való aggodalom is keserves szenvedés. Irigyllek, hogy ki tudod hozatni azokat, akiket szeretsz. Most kaptam levelet Felmérytől, Mauzi apjától, aki közölte velem, hogy Nyanya, fia, menyé és unokája kinn vannak Kaliforniában. Szegényke, ráfér egy kis nyugalom szintén.

Drágám, köszöntöm Petert és köszönöm neki a segítséget, amit az Európa-tanácsnál a mieinknek adott.

Minden jót kívánok, a legközelebbi előszóig szeretettel csókolak.

Anna

PIL 686. f. 538. ő. e. – Gépelt tisztázata, saját kezű aláírással és javításokkal – (Megjelent: *Múltunk*, 2004. 1. sz. 228–232.)

¹ Kéthly Anna bevezetőjét 1957. február 21-én küldte el a szerzőnek. Ebben az 1948 utáni Rákosi-vezetés hibáiról, bűneiről, a közös börtönméltányokról és az októberi eseményekről szólt.

² Nagy göré, nagy kutya (angol): itt Rákosi Mátyás.

³ Az MSZMP és az MSZDP vezetői közötti tárgyalások megszakadtak, mert szociáldemokrata résztől ragaszkodtak az önálló MSZDP-hez. A vezetők közül Erdei Istvánt fogták le.

⁴ Megoldhatatlan helyzet, zsákutca, holtpon (angol).

⁵ Szakértők (angol).

⁶ Kéthly Anna tiltakozott az ellen, hogy az MFT-t emigrációs kormánynak tekintsék. (Lásd STRASSENREITER ERZSEBET: Kéthly Anna védelmében.)

⁷ Utalás a Szuzei-csatorna államosítása körül kirobbant nemzetközi fegyveres konfliktusra.

⁸ Jawaharlal Nehru, indiai miniszterelnök.

⁹ India északi részén található Kasmír hovatartozásáról folyó vita India, Kína és Pakisztán között.

¹⁰ Gomulka, Wladislaw.

¹¹ Tito (Broz), Joszip.

¹² Tito a békésebb megoldásban, nem a fegyveres fellépésben bízott.

¹³ Szovjet-orbitus – keringési pálya.

¹⁴ Oxenstierna, Johan Gabriel.

¹⁵ A bécsi magyar szociáldemokrata emigránsok „Kulturális és Szociális Egylet” néven segélyegyletet hoztak létre. Ez az MSZDP bécsi csoportjának szervezete volt.

¹⁶ Peter Strasserről van szó.

¹⁷ Feltehetően az amerikai vezetők.

¹⁸ Nincsenek titkoszolgálati adatok arról, hogy a magyar kormány ilyen rölapokat terjesztett volna.

¹⁹ Katolikusok Szociális Kongresszusa.

²⁰ Rostálás, szűrés, ellenőrzés (angol).

28. KÉTHLY ANNA HERCZOG KÁROLYHOZ

New York, 1957. február 9.

Kedves Oroszlán elvtárs,
megkértem Széliget, aki kedden elutazott haza, [azaz Londonba], hogy értesítse Magát erről. De én is megírom, hátha az én levelem előbb érkezik meg, mint az övé.

A dolgok itt nagyon lassan mennek. A kormányképviselő megalakításáról tárgyalások vannak hetek óta, de nagyon nehezen egyezünk meg. Sajnálom, hogy nem voltam ott a strassb[o]urgi tárgyalásokon, sok félreértést ki lehetett volna küszöbölni, amelyeknek hátránya most mutatkozik.

Pontillon¹ elvtárostól levelet kaptam, amelyben értesít, hogy a menekültek tájékoztatására negyedórás rádióműsort adnak, rövidesen pedig lapot is szándékoznak kiadni. Megírta a lap szerkesztéséért versengő régi emigrációs újságírók névsorát, ezt külön, a levél végén közlöm,² mert én csak Gyomait és Szélpált³ ismerem közülük. Talán maguk többet tudnak róluk, Szélig szerint egyik-másik veszedelmes szélhámós. Ha Szabó Istvánnak⁴ kedve volna ehhez, kérem, írja meg Pontillonnak az ajánlkozását, hivatkozva reám. Pista tud franciául, és számunkra több megnyugvást jelentene az ő otléte, mint bárki másé. Persze nem tudom, hogy Münchenben milyen megállapodást kötött, és hogy tárgyalásai hogyan befolyásolják azt a magatartást, amit mi foglalkunk el a Free Europe-pal⁵ szemben. Úgy hallottam, hogy a Free Europe most minden furfanggal és csábítással forradalmárokat rekrutál, hogy az innen induló felhők ellen védekezzék, mondván, hogy kicserélte a staff-ját,⁶ de arról nem beszél, hogy a legfőbb irányítás változatlanul azok kezében van, akik korábban annyi kárt okoztak nekünk. Ezt kellene tudni Szabó Istvánnak is, amikor a kapcsolatot kínálják.

A küldött anyagot felhasználjuk.⁷ Most tovább folynak a kihallgatások, még nem tudjuk, hogy mennyi ideig akarják vinni. A közgyűlésben már van bizonyos nyugtalanság, amely a gyors befejezést kívánja, arra hivatkozva, hogy az elsősorban kihallgatott tanúk vallomásai már eléggé tisztázták a kérdést. A magyar küldöttség most egy elleníratot adott be,⁸ amelyben ugyan tiltakozik a bizottság jogosultsága ellen, és beavatkozásnak minősíti a kihallgatásokat, de azért nem sajnálja a további vádaskodást. Küldtem ebből a pamfletből egyet Oscar Pollaknak is. Mivel csak limitált mennyiségben jutottam hozzá, nem tudok még egyet küldeni, kérem, nézze át Pollaknál, akinek egyébként az egész kihallgatási anyagunkat is eljuttattam.

A szenátus különbizottságánál, amely az Amerika-ellenes tevékenységeket vizsgálja, kihallgattak egy Fónagy Dezső⁹ nevű állítólagos munkást. Azt mondta, hogy *a magyar forradalmi parlament tagja*, és annak megbízásából tart igényt az UNO delegátusi helyre. Azt mondta továbbá, hogyha nem történik semmi a magyarügyben, és az UN nem ad segítséget, akkor a magyar munkásság sztrájkot és szabotázszt kezd, felrobbant mindent, Magyarországon egy olyan chaos-t teremt, hogy az oroszok kénytelenek lesznek elhagyni Magyarországot. Ha nem ad Nyugat segítséget, új forradalmat kezdenek, és harcolnak addig, amíg mindenki kipusztul. Nem tudom, hogy ez az ember örült-e vagy agent provocateur. Én beszéltem vele előzőleg telefonon, megígérte, hogy feljön hozzám, és elmondja, hogy mit akar közölni az UN-bizottsággal. Nem tudom, hogy ki juttatta el a szenátushoz, félek, hogy azok az ellenforradalmi körök, amelyek elég ostobák ahhoz, hogy a Kádár-beugratókat nem tudják megkülönböztetni a forradalmároktól. Fónagy a velem megbeszélte találkozásra nem jött el, telefonon nem volt hajlandó megmondani, hogy kinek a nevében beszélt, és hol dolgozott Budapesten, melyik munkástanács tagja volt, mint állítja. A szenátusi kihallgatáson azt is vallotta, hogy a magyar földalatti mozgalomban vett részt, de nem mondja meg, hogy hol és kikkel. Kérem, nézzen utána, talán ott többet tud valaki róla. És kérem sürgős értesítését, ha valami közelebbi megmondható lenne.

Az eddigi megállapodások szerint az UN-közügyülés hosszabb ideig tart, mint eddig vélték. Így tehát én sem kerülök el innen hamarább, mint a bizottsági jelentés elkészül és valamiféle javaslatot nem ad a közgyűlésnek. Pedig már nagyon szeretnék Bécsben lenni, bár nem tudom, hogy mi lesz a sorsom az innen való távozás után. A hazatérésről még kevesebbet beszélünk, mint egy hónappal előbb, a közvetlenül kapott hírek is arról szólnak, hogy nagyon besötétedett az ég felettük. De azért Révész Andrásnak nincs igaza, ha a „bizottságosdi” ellen szól.¹⁰ A kormányképviselő megalakítása az első és legfontosabb lépés volt arra, hogy a magyarügy iránti érdeklődés – és ezzel a kérdés humanitárius oldalának ébrentartása is – fenn legyen tartható. Itt már annyiféle bizottság, egyesület, forradalmi testület alakult, hogy Dunát lehetne rekeszteni velük. Ha nincs egy központi, a valódi forradalmi résztvevők és pártok által megbízott képviselő, akkor ezek az álforradalmárok letarolnak és letarháznak (!) mindenkit, akit érnek. Maga jobban tudja, mint én, hogy az emigráció kitűnő talaj minden szélhámos számára, aki nemzete szenvedésének tűzénél a maga jó pecsenyét akarja megsütni. Most sincs másként, és sokszor mélységesen elkeseredek, amikor egyre jobban kibontakozik előttem ez a „nagyszerű üzleti alkalom” és a vele élő és visszaélő szélhámosok tömege. Nagyon kell vigyázniuk ott is!

Barátsággal

Kéthly Anna

PIL. 307. f. 46. ő. e. – Gépelt tisztázata, saját kezű aláírással, javításokkal – (Megjelent: *Múltunk*, 2004. 1. sz. 233–236.)

¹ Pontillon, a francia rádió munkatársa lehet. Levele nem ismert.

² A melléklet megjelent: *Múltunk*, 2004. 1. sz. 211–244.

³ Szélpál Árpád.

⁴ Szabó István.

⁵ Szabad Európa Rádió.

⁶ Csapat, stáb (német).

⁷ A megbízható tanúknak ajánlottak névsora, illetve az 1956-os eseményekről szóló írásos vallomások.

⁸ A Kádár-kormány ENSZ-missziója és a KÜM közösen összeállított memorandumban vitatta az 1956-os eseményekről szóló nyugati állításokat, továbbá Kéthly Anna, Kővágó József és Király Béla Ötös Bizottság előtti ta-

núvállomását. Az ENSZ Titkársága – a hozzá 1957. február 4-én eljuttatott iratot – február 5-én jelentette meg belső kiadványában. (MOL XIX-J-1-j KÜM-ENSZ-218/199/1957) – A dokumentumot nem tűzték az ENSZ XI. közgyűlésének napirendjére.

⁹ Személyét nem sikerült azonosítani.

¹⁰ Álláspontja nem ismert, erre Kéthly Anna reagálásából következtethetünk.

29. KÉTHLY ANNA ALSING ANDERSENHEZ

New York, 1957. február 11.

Excellenciás uram!

1957. február 4-én a Magyar Népköztársaság ENSZ-hez akkreditált állandó képviselője egy nyilatkozatot bocsátott ki a következő címmel: „Az ENSZ Közgyűlésének 2. rendkívüli ülésén 1956. november 4-től november 10-ig vizsgált kérdéssel kapcsolatos memorandum.”¹ Feltételezem, hogy ezt a memorandumot az Ön Bizottsága nem fogja napirendre tűzni, mégis azt gondolom, hogy válaszolnom szükséges néhány olyan hamisításra, koholmányra és torzításra, amelyet az tartalmaz. Ha ezt nem tennénk, akkor a memorandumban foglalt hamisításokat úgy fognák fel, mint tényeket. Természetesen nem ez az én szándékom.

Először reagálni szeretnék a következő idézetre „egy hamburgi újságból” (a memorandum 5. oldala):

„A magyar népi mozgalmat más erők veszélyeztetik. Az ÁVO iránti gyűlölet tömeghisztériává vált, amely minden olyan ember likvidálásával fenyeget, akit azzal gyanúsítanak, hogy kommunista párttag vagy funkcionárius volt. Feleségeikre és gyermekeikre szintén vadásztak, megölték őket és nemcsak megölték, de leírhatatlan módon megkínozták. Az eseményeket csak ahhoz a szörnyűségekhez hasonlíthatjuk, amelyeket a magyarok 1919-ben szenvedtek el, miután a magyar Tanácsköztársaságot megdöntöttek, a Horthy-kormányzás idején. Mindszenty lett a jelképe ezeknek a fehérterrorista elemeknek.”²

Kategorikusan megállapítom, hogy ez az idézet az elejétől a végéig hazugság. Én nem mondtam ezt 1956. november 2-án Bécsben, avagy bármikor máskor. November közepe táján figyelmeztettek engem, hogy ilyen falszifikációk³ megjelentek néhány kommunista ellenőrzés alatt lévő német és holland újságban. Azonnal táviratokat küldtem mindkét ország szociáldemokrata pártjaihoz, sürgettem őket, hogy tiltakozzanak ez ellen, és cáfolják meg ezeket a hazugságokat a saját pártorgánumaikban.⁴

Nagyon érdekes, hogy „a memorandum” nem kérdőjelezi meg a Nagy Imre-kormány legitimitását. Sőt, addig is elmegy, hogy alkotmányosnak fogadja el azt (3. old.). A nyilatkozat csak azt „felejt el” megemlíteni, hogy ezt az alkotmányos kormányt és az általa képviselt országot, egy hosszú időn keresztül előkészített szovjet fegyveres intervenció 1956. november 3-án⁵ brutálisan megtámadta. Az intervenció következményeként több ezernyi magyar hazafit megöltek, Budapestet és más magyar városokat lerombolták.⁶ A dokumentum azt sem említi, hogy a Nagy-kormány sohasem mondott le és alkotmányjogi szempontból az orosz intervenció után is hatalmon volt. Mégis a Kádár-bábrezsini memorandum a következő paragrafusban (4. old.) megállapítja:

„November 4-én megalakult az új forradalmi kormány, amelynek miniszterelnöke Kádár János.” A fenti nyilatkozat egy nyilvánvaló ok miatt igen érdekes. A memorandum harmadik része (III.) a 9. oldalon megállapítja:

„Amikor teljesen nyilvánvalóvá vált ama talajon, amelyről az előbb esett szó, hogy Magyarországon a lakosság békés életét az antidemokratikus elemek komolyan fenyegetik és hogy egy nem demokratikus fasiszta típusú rendszer létrehozásának veszélye,

amely ellenzi a társadalmi haladást, megvalósulóban van, a magyar kormány szuverén jogait gyakorolva segítségül hívta a Magyarországon a Varsói Szerződés értelmében tartózkodó szovjet csapatokat, hogy megvédjék a demokratikus rendet és a népi hatalmat. Ezzel a lépéssel a kormány megakadályozta Magyarországon az anarchiát és olyan helyzet létrehozásának lehetőségét, amely súlyosan fenyegette volna a békét és a biztonságot.”

Itt a dokumentum ismét elfelejti megemlíteni, hogy melyik magyar kormány gyakorolta⁷ szuverén jogait, és hívta be a szovjet csapatokat. A korábbi nyilatkozataimban, amelyeket Önhöz eljuttattam a Nagy Imre-kormány ama akcióiról, amelyek a szovjet csapatok mozgásával kapcsolatosak a határon, és a magyar területen igen nagy részletességgel foglalkoztam ezekkel a kérdésekkel. Idéztem a magyar kormány és elnökének, Nagy Imrének a rádióüzeneteit, amelyeket Dag H[ammerskjöld] Úrnak, az ENSZ főtitkárának intézett. Más rádióüzeneteket és rádióadásokat is idéztem, amelyek november 3-án éjjel és november 4-én a kora reggeli órákban hangzottak el. Valamennyi ilyen nyilatkozat világosan megmutatja, hogy a Nagy-kormány nem kérte a szovjet intervenciót, hanem erőteljesen ellene volt annak. Ezek a nyilatkozatok szintén bemutatják, hogy a brutális támadás november 3-án megkezdődött, és a magyar szabadságharc letörése november 4-én befejeződött. Ezekből a tényekből egyértelműen következik, hogy a Kádár-rezsim, amelyik – a saját képviselőinek nyilatkozata szerint – november 4-én alakult meg, nem kérhette a szovjet segítséget és intervenciót. Éppen ellenkezőleg, ezt a rezsimet egyszerűen a szovjet intervenció helyezte hatalomba.

Nem kívánok tovább foglalkozni azokkal a tündérmesékkel és hamisításokkal, amelyekkel a memorandum az olvasóit meg kívánja győzni a magyar forradalom fasiszta ellenforradalmi aspektusáról és tendenciájáról. Mégis érdekes megjegyezni, amit az 5. oldalon a dokumentum megállapít:

„Az ellenforradalmi elemek azon erőfeszítései, hogy helyreállítsák a háború előtti rendet, szintén nyilvánvalóak annak a ténynek a fényében, hogy olyan politikai pártok, amelyek a kapitalizmust óhajtják helyreállítani, úgy szaporodtak, mint gomba az eső után, s amelyek meg kívánták szüntetni a magyar nép 1945 óta elért eredményeit. Ilyen pártok voltak többek között a magyar függetlenségi párt, a katolikus néppárt, a katolikus nemzeti társaság és a Kisgazdapárt.”

A legutolsó párt kivételével a többiek egyáltalán nem léteztek.⁸ De a memorandum elfelejti megemlíteni a szociáldemokrata párt és a parasztpárt újjászületését, valószínűleg mivel ezek tagadhatatlanul demokratikus jellegűek.

Kérem, fogadja legőszintébb tiszteletem kifejezését

Kéthly Anna

Magyarország államminisztere.

UNA DAG-1/1.1.1.3. – Gépelt, angol nyelvű tisztázati másolata. – Az első oldalon fent: Anna Kéthly, Minister of State of Hungary – Baloldalon fent: Hotel Park Cresomt 150 Riverside Drive, New York 24, N. Y. – Címzett: The Honourable Alsing Andersen, Chairman United Nations' Commission on Hungary United Nations Building New York.

¹ A Kádár-kormány ENSZ-missziója és a KÜM – az 1956-os eseményekről szóló nyugati állításokat vitató – memorandumáról van szó.

² Lásd erről kötetünk bevezetőjét Kéthly 1956. november 1-jei (és nem 2-ai) bécsi beszámolójáról. Beszédének egy német lapban november 27-én közzölt részleteit Kéthly kénytelen volt cáfolni, mert azok részben a Kádár-kormány ENSZ-missziója és a KÜM álláspontját támasztották alá.

³ Falfikáció: hamisítás, hamisítvány (latin).

⁴ Kéthly tiltakozó levelei nem ismertek.

⁵ A támadás november 4-én hajnalban kezdődött.

⁶ Az állítás túlzás, a fővárost és a nagyobb városokat nem rombolták le. A fővárosban jelentősebb károk a fegyveres gócok környékén keletkeztek.

⁷ Az első esetben Hegedűs András miniszterelnök, a második esetben Kádár János a Moszkvában folyó tárgyaláskor kérte a Magyarországon állomásozó szovjet hadsereg katonai segítségét a fegyveres csoportok ellen.

⁸ 1956. október 23-a és november 4-e között több mint ötven, különböző nevű és politikai színezetű párt és szervezet jött létre, adott ki sajtótermékeket (újságokat, rölapokat, plakátokat stb.).

30. KÉTHLY ANNA HERCZOG KÁROLYHOZ

New York, 1957. február 14.

Kedves Herczog elvtárs,

Otto Leichter elvtárs a következőkre hívta fel figyelmemet.

A napokban felhívta valaki Washingtonból, nevére nem emlékszik. Az illető azt közölte vele, hogy a napokban Bécsbe utazik, ahol csoportja megbízásából pénzt akar gyűjteni a magyar menekültek részére. Őt, mint az UNO itteni megbízottját, a bécsiek részéről, arra kéri, hogy készítse elő útját, és csináljon publicitást ennek az akciónak. Leichter azt kérdezte az illetőtől, hogy miért nem lép érintkezésbe Kéthly Annával, mire az azt felelte, hogy ki az a Kéthly Anna, és mi köze van neki ehhez a dologhoz. Leichter azt kéri, hogy a pártot és a menekültek ügyével foglalkozó testületeket értesítse erről a dologról, hogy ha az illető megérkezne, kellő fogadásban részesüljön. Őszintén szólva nem tudom, hogy mi értelme a dolognak. Bécsben nem kell a menekültek részére gyűjteni, ott inkább szétosztani kell a pénzeket, amit az amerikai jótékonyosság összead. Sajnálom, hogy Leichter nem faggatta ki ezt az illetőt, mert lehet, hogy valami fantasztá beugratta. Én eleget tettem Leichter elvtárs kérésének, talán hall valamit az ügyről később és így legalább elő van készítve.

Egy Király Ernő¹ nevű 1948-as magyar emigráns egy tervezetet adott be a német párt-hoz, amelyben egy szakszervezeti csoport alakítását ajánlja, megfelelő titkársággal, irodaszervezettel a magyar menekültek részére. Közben megbírálja a régi magyar emigráció Peyer-Szélíg-csoportjának magatartását, megoldást ajánl a Szabad Európa kérdésében, megrója az amerikaiakat, hogy nem fogadják el a magyar párt részéről ajánlott gradualizmust² a magyar kérdés megoldására (amiről soha szó nem volt), és végül, hogy szükségesnek tartja a magyar új és régi emigráció szocdemcsoportjának összehívását egy kongresszusra, amelyen megállapítanák a párt új politikai irányvonalát. Egyéb jó nincs a tervezetben, de ennyi is elég. Én írtam Szélignek, és érdeklődtem utána, hogy ki ez az egyén. Ha Maguk tudnak valamit, kérem, írjanak Bonnba a párthoz, és adják meg az adatokat. Ha lemásoltam a tervezetet, utólag elküldöm. Az ajánlott titkárság évi budgetjét kb. 50 000 D[eutsche] Markban állapítja meg.

Itt is egymás után alakulnak meg a „forradalmi” pártok és egyesületek, mind talál olyan bolond milliomost vagy józan üzletembert, aki előlegezi a költségeket. Ha ez így megy, több egyesület lesz, mint menekült, és egymás kezéből, szedik ki az újabb kijötteteket. Nekem is felajánlott valaki anyagi segítséget, amit persze a nevemmel kellene megszerezni, nem tudom milyen provízióval, és ezzel a segítséggel fegyvert lehetne küldeni haza, földalatti mozgalmat lehetne Bécsből szervezni és hasonló jókat. Nem tudom, hogy örült vagy beugrató volt az illető, de képzelheti, hogy hamar odaküldtem, ahová való.

Magyar újság is úgy szaporodik, mint a gomba. Nem szeretem azt, hogy a magyarügy ilyen végkiárusításra kerül, és nem szeretem a rengeteg szélhámost, aki jól akar élni belőle. De a szélhámosokon kívül vannak más elemek is, akik talán még rosszabbak, mint a szélhámosok. Ezek haza akarnak menni a forradalmárok hátán keresztül, máris szerte-

üvöltik, hogy a forradalom direkt azért játszódtott le, hogy hazahozza a királyt vagy valami más ócskaságot vagy, hogy újra visszaállítsa a „rég jó időköt”, amikor még vígan lehetett a munkást nyúzni, a szegény zsidót ütni, a gazdag zsidóval üzletet kötni. A valódi forradalmárok néha úgy eltűnnek ezen ágálók mögött, hogy szinte igazat adnak a távoli szemlélők annak a hazai vádnak, hogy a forradalom ellenforradalmi elemek munkája volt. Még a bizottság elé is megpróbálták tanúkat cipelni, nem törődve azzal, hogy ezzel kárt okoznak Magyarországnak.

Ha valami újat tud, kérem értesítését. Itt minden hazai hír boldoggá tesz bennünket. A bizottság március elején Bécsbe teszi át vizsgálatait,³ és akkor közelebbről is szemlélheti ezeket a dolgokat. Sajnos, a vizsgálat hosszú lére van eresztve, ebben a pillanatban inkább lelkiismeret-megnyugtatót jelent a Közgyűlés számára, de komoly segítséget a magyarügynek semmi esetre sem. „A pokolba vezető út jó szándékkal van kikövezeve” mondja a magyar közmondás, és jó szándékban most sincs hiány.

Köszönöm fáradozásait, üdvözlöm segítő munkatársait.
Barátsággal

Kéthly Anna

PIL. 307. f. 46. ö. e. – Gépelt tisztázati, saját kezű aláírással és javításokkal – Bal alsó sarokban a dátum kézzel írva: „57. II. 14.” – (Megjelent: Múltunk, 2004. 1. sz. 238–240.)

¹ Király Ernő több vonatkozásban említődik, de személyét nem sikerült azonosítani.

² Fokozatosság (latin).

³ Az ENSZ Ötös Bizottsága 1957 tavaszától az európai országokban folytatta munkáját.

31. KÉTHLY ANNA KITÜNTETÉSE EURÓPA-DÍJJAL

Strasbourg, 1957. május 3.

Az Europa Tanács Tanácsi Gyűlésének Elnöke kihirdeti a hamburgi F. V. S. Alapítvány Europa-Díjának kuratóriuma által hozott határozatot, mely szerint az 1957. évi

EUROPA-DÍJAT KÉTHLY ANNA ÚRNŐNEK

adományozzák, aki hosszú évek óta a szabadság és a népi jog harcosa, aki fogságban és elnyomatásban hű maradt az európai demokrácia és szolidaritás eszményéhez és, aki ma a világ lelkiismerete előtt megtestesíti azt a reményt, hogy népe újból fel fog támadni. A díjat azért adományozzuk Kéthly Úrnőnek, hogy evvel a mi világrészünkben való kulturális összetartozás és gyakorlati együttműködés gondolatát pártfogoljuk. Ezen okmány kiállított a díj ünnepélyes átadásának napján.

Strasbourg, 1957. évi május hó 3-án

AZ EUROPA TANÁCS
ELNÖKE

A KURATÓRIUM
TANÁCS GYŰLÉSÉNEK
ELNÖKE

Az Európa Tanács Tanácsi Gyűlésének elnöke nyújtotta át Kéthlynek a hamburgi F. V. S. Alapítvány Európa Díját, ami 5000 svájci frankkal járt együtt. Alfred Toepfer hamburgi üzletember alapította a F. V. S. Alapítványt, amelynek soknemzetiségű kuratóriuma ítélte oda kiemelkedő művészeti és egyéb egyéni magatartásért a díjat.

32. KISS SÁNDOR KÉTHLY ANNÁHOZ

New York, 1957. június 3.

1957. június 3.

Kedves Anna néni!

Szeretnék beszámolni bizalmasan a jelenlegi helyzetről. Hat hónapi kitartásunk gyümölcse, azt hiszem, megérett. Illetékes amerikai körök, föl egészen az államtitkárig, azon a véleményen vannak, hogy a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőlete az elmúlt hat hónap alatt bebizonyította, hogy egyedül is képes képviselni a magyarságot és egyedül is hivatott erre a képviselőre. Egy darabig fennállt az a kívánság, hogy a Nemzeti Bizottmány demokratikus elemeit, azaz Varga Bélát¹, Barankovicsot² és Pfeiffert³ helyezzük el a képviselőletben. Egyrészt az ő merev magatartásuk, másrészt pedig – azt hiszem – a mi helyes taktikánk azt eredményezte, hogy mintegy két héttel ezelőtt az a válasz jött, hogy hagyjuk meg a lehetőséget nekik, de ne legyünk tekintettel rájuk, hanem csináljuk nélkülük is. Az emigrációs munkára a hármas elképzelést elfogadták, azaz a Szabad Magyar Parlamentet egyrészt a forradalom és a szabadságharc képviselőiből, másrészt a régi demokratikus emigrációból és a kooptált szellemi értékeiből a magyarságnak. A Parlamentnek tanácskozási jogköre van, az Intézőbizottság vagy Végrehajtó Bizottság beszámol előtte a munkájáról, ismerteti a terveit, efelett vitát engedélyez, szigorúan őrizve a vita elvi tisztaságát. A Parlamentnek választott tisztikara van. Az Intézőbizottság vagy Végrehajtó Bizottság csak strasbourgi szerkezetű lehet, értve alatta, hogy koalícióra épült, minden párt és szervezet részvételével. Felmerült az a megoldás, hogy mivel a strasbourgi Intézőbizottság, ami koalíciós szerkezettel jött létre, nagyszámú, lehetne a Parlamentnek magának egy ilyen intézőbizottsága, amit Politikai Bizottságnak neveznénk, éppúgy mint ahogyan nálunk is és a nyugat-európai parlamenteknél is sürgős ügyekre szerepelt ilyen politikai bizottság. A Szabadságharcos Szövetség lenne a Képviselőlet társadalmi és kulturális tömegszervezete. Ez az elképzelés így ma megtámadhatatlanul jó. Illetékesek⁴ le is vonták ennek a következményét és a Nemzeti Bizottmánnyal közölték, hogy július 1-jétől megszűnik a dotálása. Közben Kővágó József⁵ az Intézőbizottságtól megbízást kért és kapott arra, hogy a Nemzeti Bizottmány demokratikus embereivel tárgyaljon.⁶ A rákövetkező második intézőbizottsági ülésen tárgyalásának eredményeiről még nem tudott beszámolni, mivel nem voltak eredmények. Minden valószínűség arra mutat azonban, hogy Varga Béla és különösen Pfeiffer Zoltán Kővágót és Vidovicsot⁷ igyekeznek felhasználni arra, hogy most már velük ériék el azt az eredményt, amit különben nem sikerült elérniük. A képviselői értekezlet,⁸ amit Király Béla tartott, világosan megmutatta a Nemzeti Bizottmány tökéletes és teljes elszigetelődését. Gyakorlatilag a Nemzeti Bizottmány már nem erő. Sietletné a kibontakozást, hogyha ugyanezt alelnökünk is elhinné nekünk, ám ő nagyon bízik Pfeiffer Zoltánban, aki más-képp tájékoztatja őt. Mód és lehetőség nyílt volna arra, és nyílna még ma is, hogy Turin előtt⁹ a Forradalmi Tanácsban képviselt szervezetek, pártok képviselői, tehát az Intézőbizottság tagjai egyrésztől, másrésztől – ha a Nemzeti Bizottmányt feladja és az új elképzelést elfogadja – Varga Béla, Barankovics és Pfeiffer leülnének Európában egy tárgyalásra, amelyik a fenti elképzelésben állást foglalna, és Turinban vagy az óhajtott demokratikus nemzeti egység jelentkezne, vagy őszintén fel lehetne és fel kellene tárni, hogy

az egység megvalósulása kinek az álláspontja miatt bukott meg. Intézőbizottságunk jegyzőkönyvét mellékelten küldöm.¹⁰ A következőkben is minden esetben elküldjük Anna néninek, hogy tájékozódjék az itteni helyzetről. Ugyancsak mellékelem a Párizsba írott levelünk másolatát is.¹¹ Szerintem most a következő feladataink vannak:

1. Sürgősen tiszta vizet önteni a pohárba, nyílt állásfoglalásra kényszeríteni a Nemzeti Bizottmány három tagját: vagy mellettünk, vagy ellenünk. Keresztülhúzni minden elenjtátékot, amit főleg emberi, személyi és pozicionális érdekekre alapoznak.

2. Sürgősen kidolgozni a Szabad Magyar Parlament, az Intézőbizottság tervezetét, a tervezetet megküldeni tagjainknak hozzászólások végett. Igyekezni kell arra, hogy a lehető legjobb alapszabály, szervezet és ügyrend alakuljon, ami kiküszöböli a képviselő munkájából az összes zavaró körülményeket.

3. Propagandát indítani a magyar sajtóban, melyben bizonyítjuk és valljuk, hogy a forradalom és szabadságharc alapján létrejövő demokratikus nemzeti egységre mi hajlandók voltunk, vagyunk, ezért dolgozunk, de alapelveinkből engedni nem tudunk.

4. Bevonni munkakörünkbe minél több embert, aki a fenti célokkal egyetért, tehát volt képviselőket is, azokat hozzánk láncolni, körlevelekkel foglalkoztatni, tájékoztatni szeretne a világban.

5. A Szabadságharcos Szövetség elképzeléseink szerint jöjjön létre Turinban.¹² Az új alkotmánytervezet már nem rossz, ha azokat a változtatásokat, amiket mi javasoltunk, előterjesztik, minden körülmények között jó lesz.

Törekednünk kell arra, hogy Turinban minél több értékes ember legyen ott, éppúgy, mint Strasbourgban volt, mert akkor nem kell félnünk. Véleményünk szerint Király Béla már megismerte innen elutazva a lehetőségeit, és másképpen viszonyul a kérdésekhez, mint amikor Anna néni elment. Ha ez Európában csak erősödik, akkor nem kell félnünk a felépülő kerettől.

Tájékoztató szolgálatunkat tovább kell erősíteni, a héten meg szeretnénk indítani „Október 23” címmel a Képviselő hivatalos lapját, amelyik elvi állásfoglalásainkat közli a kérdésekben. Ezért is írunk gyorsan, mert Anna nénitől sürgősen cikket várunk. A cikk nagyon röviden, véleményünk szerint, arról kell hogy szóljon, mi az emigráció feladata és a demokratikus nemzeti egység megteremtésének a lehetősége. Kérjük Anna nénit, hogy minél sürgősebben juttassa el hozzánk.

Hisszük és reméljük, hogy az operáció gyötrelmeit már kiheverte és jó egészséggel örövendve pihenni ki a rengeteg törődést és fáradságot.

Mindannyiunk nevében sok szeretettel üdvözljük, kívánva friss jó egészséget:

KS

PIL. 307. f. 17. ő. e. – Gépelt tiszttáza másolata, Kiss Sándor szignójával. – Fent a levél bal oldalán: Kéthly Anna, Purkersdorf bei Wien, Wiener Str. 72–82. Evangelisches Krankenhaus.

¹ Varga Béla, az MNB elnöke.

² Barankovics István.

³ Pfeiffer Zoltán.

⁴ Az amerikai külügyi adminisztráció Kiss Sándorral kapcsolatban álló tagjairól lehet szó.

⁵ Kóvágó József.

⁶ A tárgyalásról nincsenek birtokunkban dokumentumok.

⁷ Vidovics Ferenc.

⁸ A képviselői értekezletről nincsenek információink.

⁹ Torinóban tervezték megtartani a Szabadságharcos Szövetség alakuló kongresszusát, de nem sikerült.

¹⁰ A jegyzőkönyv nincsen a birtokunkban.

¹¹ A másolat nem került elő.

¹² Az újabb ötlet szerint az emigráció egységét a Szabadságharcos Szövetség teremthette volna meg. Ebbe minden valamikori emigráns parlamenti képviselőt bevontak volna.

33. KISS SÁNDOR KÉTHLY ANNÁHOZ

New York, 1957. június 11.

1957. június. 11.

Előző levelem bizalmas tájékoztatóul szolgált, mint ez a második levél is. Nagyon megkérem, hogy személyi használaton kívül tárgyalásoknál semmi körülmények között se használja.

Véleményemet a következőkben foglalhatom össze.

Tegnap voltam Washingtonban. Egyre szélesebb körben jut győzelemre az a gondolat, hogy Magyarországot semlegesítsék. Knowland¹ szenátor javaslata is ennek az akciónak a következménye. Két találkozóra nyílnék lehetőség, aminél persze az a jó, ha Anna néni itt lenne. Az egyiknél Murphy² államtitkár hatunkat fogadna bármely pillanatban (Kéthly, Kővágó, Király, Kiss, Nagy Ferenc, Varga Béla). Ha addig az egység létrejön, a Nemzeti Képviselőtestület nevében igen hatásos kéréssel tudunk fellépni részleteiben kidolgozott memorandummal és külpolitikai előterjesztéssel.

Június 24-i gyűlésünk³ után mód és lehetőség nyílna arra is, hogy a Dulles⁴ fogadjon bennünket. Itt már a gyűlés által megfogalmazott követelésekkel és kérésekkel jelentkezhetnénk. Általában aktívabb, átfogóbb külpolitikai munkára volna lehetőség, ha saját portánkon rendet teremtve, kialakul az egység. Az egységes szervezet a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőtestülete lenne. Ebben a Nemzeti Bizottmányból csak Varga Béla, Barankovics István és Pfeiffer Zoltán venne részt különböző, később eldöntendő helyeken. A hármas tagozódású képviselőtestület: a Parlament (Representative Assembly), a koalíciós alapon létrejött Politikai Bizottság (strasbourgi alap) és a Végrehajtó Bizottság, mint munkatestület. Ha ebben a keretben meg tudjuk oldani az eszméi, elvi célok tiszta fenntartásával a személyi ambíciókat, akkor egyik napról a másikra a Képviselőtestület levegőhöz jut, nagymértékben kifejlesztheti munkáját, megerősítheti az európai központot, és felállíthatja a képviselőtestületeket. Látom azt, hogy Washingtonban jelentkezik egy másik irány is, ez a kelet-európai régi emigrációkat életképtelennek tartja, olyanoknak, ahol nem termelődnek ki koncepciók és távlati tervek. Marakodnak egymással, személyi ambíciók akadályozzák az ügy előbbre vitelét, ez köti le energiájukat, megfélemlenik a lényegi célról, az ország felszabadításáról és azokról az átfogó tervekről, amelyek Kelet-Európa jövőjét jelenthetik. Nagyon szeretnék, ha a magyar emigráció ez alól a forradalom eszméi alapján kivétel lenne. Mi annak idején felállítottuk az elvi alapot, mely szerint a demokratikus egység csak a forradalom és az 1945-ös demokrácia alapján valósulhat meg. Ez viszont azt jelenti, hogy a Nemzeti Bizottmányból, mint személyeket, a három 45-ös emigránst be kell vennünk. Azt is látom, hogyha ez nem történik meg ebben a hónapban, akkor ejtik a Nemzeti Bizottmányt éppúgy, mint bennünket, egyénekre fognak építeni, akiket különböző uniókba szeretnének felszívni, mint ahol hibák ellenére is egy nagyobb közép-európai összefogás koncepciójának a lehetősége áll fenn. Megoldásul legcélszerűbb lenne Nagy Ferencnek a terve, miszerint üljön össze 8–10 vezető ember, akik ne keljenek fel addig az asztaltól – mint a pápaválasztáson –, míg minden kérdésben meg nem egyeznek. De hiszem, hogy ez még enélkül is menni fog, menni kell, mert ezt várja tőlünk a kikerült magyarság is. Mind a politikai kérdésekben, mind menekültkérdésben hatásosabban, nagyobb erővel tudunk fellépni, ha helyzetünket felmérjük, értékeljük, és eszerint cselekszünk. Azt hiszem, hogy józanabb lehetőség aligha van a Képviselőtestületen belül, mint a súlypontot a két pártra, a Kisgazdapártra és a Szociáldemokrata Pártra helyezve, ennek a szelleme diktálja az egységet. A Parasztpárt kisszámú, de ebben az elgondolásban teljesen benne van. Ha arra ügyelünk, hogy olyan emberek kerüljenek

be a legfontosabb szervbe, a Végrehajtó Bizottságba, akiknek szándéka, célja a munka és a forradalomnak nemcsak eszmei, de erkölcsi bázisán is állnak, a megoldás kész, a munka nagy erővel mehet. Nem szabad, hogy megfertőzzön bennünket, újonnan kijöttek a régi emigráció szelleme, mely pozicionális belső harcokban oldódott fel. Én mindezenetre egyénileg a részvételemet ettől teszem függővé, számomra nincsen pozíció, csak feladat, amit be kell tölteni.

Megmondjuk azt is őszintén, hogy a Végrehajtó Bizottság elnökségében Anna nénit látjuk a legszívesebben. Mi, a forradalom alapján állók, más megoldásba nem is tudnánk belemenni, kérjük azonban azt, hogy helyzeti okokból kifolyólag ezt az elvet a tárgyalásoknál a Szociáldemokrata Párt képviselje. Nem pártszempontból, hanem a Nagy Imre-kormányban való részvétel és a forradalom folytatása szempontjából. Az egység megvalósításához szükséges az, hogy a parlament elnöksége maradjon Varga Bélánál, meghatározott és körülvont jogkörrel. Bár ennek véghezvitele az ő magatartásuk miatt pont az emigrációban nehéz, azonban az első évben az ő súlyos társadalmi és politikai összekötetések révén nemigen lehet más megoldást találni. A lényegi szerv viszont úgyis a Végrehajtó Bizottság.

A Politikai Bizottság koalíciós összetétele feltétlenül szükséges, hogy egyetlen szervezet se érezze magát kimaradottnak. Nagyon fontos azonban, hogy a Végrehajtó Bizottság munkára alkalmas szakemberekből kerüljön ki.

Remélem, hogy a közeli napokban, két héten belül megnyugtató és teljes döntést lehet elérni és nem szűk korlátok között, hanem tágabb lehetőséggel indulhat a munka. Itt Amerikában és Kanadában rendkívül lényeges és erőteljes bemutatkozás, egy színvonalas, tartalmas, népszerű, gazdag hetilap, mely szellemet, irányt mutathat az újonnan kijötteknek. A „Szabad Magyarország”-nak,⁵ sajnos, elég nagy a hatása, tisztán azért, mert nincs más. Göbbelsi propaganda alapján dolgozik és azokat az embereket, akik hajlandók és alkalmasak lennének tisztán a forradalom alapján állni, lassanként egyoldalúan befolyásolja. Ezt a lélekmérgezést csak pozitív cselekedettel lehet jótánni.

A tárgyalásokról jó hírek érkeznek, remélem. Tudom, hogy nem lesz könnyű a helyzet, hiszen Jóska barátunk⁶ a kétéves fogságban idegileg meglehetősen tönkrement, és tárgyalásokon igen sokat számít emberek idegállapota. Tudjuk, hogy a szenvedésekkel teli múlt Anna nénit is feljogosítaná arra, hogy más vegye tekintetbe ezt a múltat és ezt a szenvedést elsősorban, ám őszintén megmondjuk, hogy Anna néniben azt a lelket látuk, amelyik az ügyért és elsősorban az ügyért dolgozik. Ezért mi, forradalomból kijött fiatalok, pártkülönbségre való tekintet nélkül, tiszta szívvel és őszinte szándékkal sorakozunk fel melléje és kérjük, hogy ezekben a felelősségteljes napokban ne akadályozza meg a kibontakozást semmi oldalról szűkebb szempont, mint az egyetlen érdek, az ország felszabadításának az érdeke.

Meg kell mondanunk azt is, hogy a mi decemberben beadott költségvetési nyers tervezetünk, amelyikre feleletet nem kaptunk, ma elfogadható alappá vált, és ez havi 50 000 dollár körüli összegben szabta meg a magyar forradalomhoz méltó Képviselőlet létrejöttét.⁷

Jó egészséget kívánva, őszinte becsüléssel és szeretettel üdvözlöm:

PIL 307. f. 17. ő. e. – Gépelt tisztázati másolata, aláírás nélkül. – Kiss Sándor június 11-ei levele felbontatlanul visszament a feladóhoz, ezért 28-án ismét feladta azt.

¹ William F. Knowland szenátor javaslata nem ismert.

² Murphy, Robert Daniel. – Nincsenek információink arról, hogy a levélben említett Murphy és Dulles találkozára sor került-e és mikor.

³ 1957. június 24-én a Carnegie Endowment Centerben magyar emigránsszervezetek az ENSZ Ötös Bizottságának jelentését támogató nagygyűlést tartottak. Az ENSZ delegációit arra kérték, hogy hívják össze a közgyűlést, hozzanak határozatokat szankciókkal. Táviratokat küldtek a kormányokhoz, és akcióit sürgettek a magyarországi megtorlások ellen.

⁴ Dulles, John Foster.

⁵ *Szabad Magyarország*, jobboldali lap (New York, 1957).

⁶ Kővágó József.

⁷ A Magyar Forradalmi Tanács szervezésekor 1956. december végén összeállított költségvetési tervről van szó.

34. KÉTHLY ANNA ALSING ANDERSENHEZ

Bécs, 1957. június 25.

Kedves Barátom és Elvtársam!

Most jutott el hozzám az Egyesült Nemzetek Bizottságának jelentése,¹ a sajtókommentárokkal együtt. A magam részéről még nem akadt időm arra, hogy elolvassam a jelentést, de átfutottam, és láttam, milyen hatalmas és értékes munkát végzett a Bizottság.

Mi, szabadságharcosok és menekültek, tökéletesen tisztában vagyunk a jelentés fontosságával, és leírhatatlan a hálánk nagysága ezért a lelkiismeretes és részletes jelentésért, ami a tények mellett valódi emberi érdeklődést mutat. Hadd köszönjem meg minden egyes bizottsági tagnak a munkáját, ami ebben a jelentésben öltött formát, mivel rendkívül fontos, hogy a szabad világ érdeklődését fenntarthassuk a magyar probléma iránt, és hogy a magyar forradalom által felfedett tényeket megerősítse a Bizottság jelentése, amelyet sine ira et studio² állítottak össze. A Bizottság jelentése nyomatékosan megcáfolja mindazokat a hazugságokat, amelyek megpróbálják elítélni a forradalmat, és kijelenteni, hogy a magyar forradalmat külföldi erők készítették elő és folytatták le, illetve, hogy a forradalomban részt vevő politikai pártok célja a demokratikus koalíciós kormány és parlament második világháború után elért eredményeinek eltörlése volt.

A jelentés a forradalom valódi természetéről tanúskodik, valamint a szabadságharcosok valódi céljáról és ideáljairól. Reméljük, és bízunk abban, hogy a jelentés erőteljes megfogalmazása és meggyőző ereje siettetni annak a napnak az eljövételét, amikor a magyar emberek, akik megint egyszer diktátorok elnyomása alatt élnek, visszaszerzik a szabadságukat, függetlenségüket és önrendelkezésüket.

Hadd fejezzem ki még egyszer legőszintébb hálámat a Bizottság munkájáért, és hadd kérjem meg Önt, hogy továbbítsa köszönetnyilvánításomat a Bizottság tagjai felé.

Legőszintébb híve,

Kéthly Anna
Elnök
a Szabad Magyarország Nemzeti
Képviselője

OSZK Kt. 440. d. – Gépelt angol nyelvű tisztázatlan másolata. – Az első oldalon fent jobbra: „c/o. S. P. Ö. Löwenstrasse 18 Vienna I. Ausztria.” – Balra fent: Chairman A. Andersen, „UN Commission on Hungary, United Nations Building, New York, N. Y.”

¹ 1956. Az ENSZ Különbizottság jelentése. Hunnia Kiadó, Bp., 1989. 227 p.

² Harag és részrehajlás nélkül, pártatlanul (latin).

35. OSCAR HELMER ÉS OTTO PROBST LEVELE AZ MSZDPe KONFERENCIÁJÁHOZ

Bécs, 1957. október 15.

15. október 1957.

Kedves Elvtársnők és Elvtársak!

Baráti együttérzéssel köszöntjük az osztrák szocialisták nevében Magyarország demokratikus szocialistáinak konferenciáját.¹

Egy évvel ezelőtt, mikor az elnyomott és megkínzott magyar nép hősiek harcban szembeszállt a kommunista kínzóival, az egész szabad demokratikus világ lélekben veletek volt. Harcotok bizonyította, hogy még a legbrutálisabb és legravasabb elnyomó rendszer sem tudta megfojtani a magyar fiatalok és a magyar dolgozó nép szabadságvágyát. Tisztelettel hajtunk fejet a magyar szabadságharcosok előtt.

Veletek együtt követeljük a magyarországi politikai foglyok szabadon bocsátását, és szolidárisak vagyunk a véres hóhérendszer áldozataival. Áldozatuk nem lesz hiábavaló, a magyar nép számára el fog, el kell jönnie a szabadság napjának.

Baráti üdvözléssel

Otto Probst
nemzeti tanácsos
pártelnök-központi titkár

Oscar Helmer
helyettes szövetségi miniszter

Az Osztrák Szocialista Munkásmozgalom Archívuma. Verein für Geschichte der Arbeiterbewegung, Wien, Oscar Pollak fond (továbbiakban: SPÖ Archívum). – Gépelt, német nyelvű levél másodlata Probst és Helmer szignójával. – Fent balra: An die Konferenz der Sozialdemokratischen Partei Ungarns, p. A.: SPD Bonn Friedrich Ebertallee 170.

¹ A konferenciát az emigráns MSZDP 1957. október 19–20-án rendezte meg Bonnban. – Az angol Munkáspárt nevében Hugh Gaitskell pártelnök táviratban köszöntötte a konferenciát.

36. KÉTHLY ANNA KISS SÁNDORHOZ

Cavalière, 1958. március 20.

Kedves Barátom!

Bocsásson meg, hogy oly hosszú ideig hír nélkül hagytam, és a Képviselőlet néhány más tagjának hozzám intézett leveleire sem válaszoltam. Hosszú ideig súlyos beteg voltam és még ma is kínlódom a szövődmények miatt. De egy másik ok a hallgatásra az is volt, hogy az elmúlt fél esztendő alatt sokkal több munkát vállaltam magamra, mint amennyinek elvégzése után még a Képviselőlettel kapcsolatos ellentétekkel és tervezgetésekkel foglalkozni képes lettem volna. Rengeteg gyűlésen, értekezleten, rádióban, televízióban beszéltem a magyar kérdéssről, rengeteg cikket írtam magyar és idegen nyelvű lapokba. Még most is sok ilyen irányú kötelezettségem van, amelynek igyekszem minden segítség nélkül is eleget tenni.

Mint tudja, az a meggyőződése, hogy az emigrációba került magyar vezető személyiségnek elsőrangú kötelessége arra törekedni, hogy a világ közvéleményének érdeklődése a magyarügy nemzetközi jelentőségét illetően egy pillanatra se csökkenjen. Ha ezt a feladatot egy emigrációs egységen, mint félhivatalos vagy elismert diplomáciai testületen keresztül tölthetjük be, úgy ez természetesen sokkal többet érne, mint az egyéni igyekezet. De ha egy ilyen testület, egy ilyen egység nem jöhet létre, akkor addig is, amíg

ennek megteremtésére a soha meg nem szakadó próbálkozásoknak újra és újra meg kell ismétlődniük, időközben a demokratikus emigráció tagjainak kötelessége *egyéni*leg is mindent megtenni, hogy a szabad világot azokra az okokra figyelmeztessük, amelyek a magyar forradalmat kiváltották. Ezek az okok nemcsak a magyar népet érintették, kapcsolatban voltak a világ békéjével is, mert szilárd meggyőződéseim az is, hogy a csatlós-államok helyzete, az a nyugtalanság, amely az elnyomott kelet-európai népek között él, olyan háborús mozgató erő, amely (megoldatlanul) állandó háborús veszedelmet jelent az egész világra nézve.

A második világháború szenvedéseit a szövetségesek azért vállalták, hogy az emberiséget a diktatúra borzalmait, az ínség, az elnyomatás, a kizsákmányolás félelme és rettegetése alól felszabadítsák. A magyar forradalom volt az első általános és egy nemzet egységes felkelésében jelentkező protestálás a második világháború után *újonnan* jelentkező, de *másfajta előjelű* diktatúra ellen. Ez a diktatúra nem kevésbé volt iszonyú és felelmet keltő, mint megsemmisített elődei. A szabad világ nem tekintheti ezt a messze hangzó tiltakozást egy kis nemzet, egy szabadságot óhajtó nép *belügyének*, még akkor sem, ha az általános nemzetközi politika újabb és újabb, sokszor megoldhatatlannak tetsző nehézségekkel kénytelen viaskodni.

Az elmúlt fél év alatt ezt a meggyőződésemet igyekeztem a közvéleménnyel és felelős államférfiakkal, politikusokkal elfogadtatni. A magyar menekültekkel való kapcsolataimat is arra használtam fel, hogy őket ugyanerre a feladatra (késztessem), ki-ki abban a kisebb vagy nagyobb körben, amelybe menekülése után belekerült. Ez a kötelesség a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői egységének munkakörébe tartozik és szeretném hinni, hogy még azok is, akik már csak *formailag* vannak e testülethez kötve, nem felejtik el, hogy a némaságra kényszerített otthoni magyarok helyett mi vagyunk kiáltásra, hangos tiltakozásra kötelezve.

Mint a Nagy Imre-kormány egyetlen szabad földre jutott tagja, a forradalomban alakult testületek és tanácsok, valamint a forradalomban elismert koalíciós pártok képviselőjében jártam el. Nem csináltam pártpolitikát, mindenütt azt az egységet hangsúlyoztam, amely a magyar forradalom napjaiban otthon is megnyilvánult. Sajnos, munkám eme pártpolitikától mentes jellegét nem mindenütt óhajtják elismerni. Akik gyanakvással szemlélnek mindent, ami egy *valóban szabad* Magyarország megteremtésére irányul, azok a csoportok és egyének indokolatlanul és igazságtalanul, de saját céljaiknak, anakronisztikus elképzeléseiknek megfelelően azzal vádolnak, hogy szűk és elszigetelt pártpolitikai megfontolások vezetnek ebben az egyéni végzett munkában. Nem védekezem e ráfogások ellen. E fél esztendő alatt számtalanszor beszéltem magyar menekültekkel, akiknek elmondottam, hogy a magyar emigráció némely vezetésre igényt tartó tagja a múlt század gondolatvilágában él, úgy politikai, mint gazdasági és szociális értelmezésben. És amikor Európa és az egész szabad világ legjobb és legértékesebb *polgári* gondolkodói, államférfiai, politikusai és gazdasági szakemberei keresik az új utakat, amelyeken a ma létező termelőeszközök és módszerek és az emberi gondolkodás egyensúlyba hozhatók, akkor a magyar exilpolitikuskok¹ közül még mindig sokan vannak, akik régi elfogultságukkal, régi haragjukkal (sőt talán nagyon halkan azt is hozzátehetem: régi bizalmatlanságukkal és a paraszt és munkás iránti régi lenézésükkel) állják útját annak, hogy a magyar kérdés szolgálatára meglegljük a közös munka alapjait.

Teljesen figyelmen kívül hagyják, hogy a magyar forradalom teljesen új szakaszt nyitott a magyar történelemben. Ha nem volna olyan szomorú, akkor jellegzetesen mulatságosnak tartanám azt is, hogy az újjászervezett magyar diktatúra velük együtt hangoztatja a magyar forradalom „ellenforradalmi” jellegét. Mi tudjuk jól, hogy a magyar forradalom hősi napjaiban ilyen tendenciát nem lehet felfedezni. Ez a magyar forradalom oly nagy

értéket adott a kezünkbe, amit nem szabad eltékozolnunk sem egy régi, sem egy új diktatúra érdekében. Amikor a strasbourgi kongresszus a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselte formájában megalkotott egy emigrációs testületet, akkor ezt az értéket a mi őrizetünkre bízta. Az ezzel való gazdálkodásról nemcsak az emigrációnak, hanem az otthon élő, bátor és makacs passzív rezisztenciát folytató honfitársainknak is be kell számolnunk. Mi erről az alapról le nem térhetünk, akár csábítással, akár kiéheztetéssel akarnak egyesek bennünket erről az alapról lekényszeríteni. Találkoztam menekült társaim között azzal a véleménnyel is, hogy a magyar kérdés belátható időn belül való megoldására nincs remény. Jobb és értelmesebb magatartás (szerintük) az, hogy elfogadjunk olyan segítséget, amely egyesek számára a biztos egzisztenciát nyújtja, és nem törődik azzal, hogy az otthon élők milyen szenvedéseken mennek keresztül. De ugyanezek az opportunisták bőszen hadakoznak az ellen, hogy az *otthoniak engedjenek* a reájuk nehezedő elviselhetetlen nyomásnak, mert a „behódolás, a megalkuvás, a kiegyezés” ezeknek az opportunistáknak hitelét, jelentőségét és ezzel egzisztenciájuk alapját veszélyeztetné.

A strasbourgi kongresszus jogalapját, jogcímét sokan kétségbe vonják, főleg azok, akik a „forradalmi” jelzőtől viszolyognak, és a maguk ellenszenvét ezzel a jelzővel szemben szívesen állítják úgy be, hogy ez a szabad világ államférfiai előtt is kellemetlen hangzású. Én ennek az ellenkezőjét tapasztaltam mindenütt, ahol jártam. A strasbourgi kongresszus résztvevőinek „diktatórikus” módon való kijelölését is nehezményezik, de éppen azok, akik önmagukat diktatórikus módon vezetőknak óhajtják elfogadtatni. A strasbourgi kongresszus a történelmi körülmények és lehetőségek szigorú figyelembevételével jött létre. Magától értetődően sokkal demokratikusabb lehet[et]t volna ez az összetétel, ha úgy a kétszázezer menekültet, mint az otthon maradt forradalmi testületek és pártok tagjait megszavaztathattuk volna erről az összetételről. De ezt az álmok világába tartozó eljárási módot csak azok emlegetik, akik egyébként nem nagyon kötik magukat a demokrácia játékszabályaihoz.

A strasbourgi kongresszus kijelölte a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselte feladatait. Általánosságokban tette ezt, a részleteket reánk bízta, a megadott általános alapelveken belül. Felhatalmazott bennünket arra is, hogy e részletezett feladatkör betöltése céljára kiszélesítsük a Képviselertet, de mindig a lefektetett alapelvek érvényesítésével. A kiszélesítés mellett a szűkítés is bekövetkezett. Egyes rossz idegzetű tagjai a kongresszusnak, akik nem tudtak az emigráció nehéz viszonyaiba, nélkülözéseibe beleilleszkedni vagy olyanok, akik a Vasfüggöny mögötti elzárttságban a Nyugatról szőtt álmaikat nem látták meg a valóságban, visszatértek a diktatúra börtönébe. Ezek a visszatérések azonban semmit sem vonnak le a strasbourgi kongresszus jelentőségéből, történelmi szerepének fontosságából. A kongresszus által megalkotott testület, a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselte tehát teljes joggal a magyar forradalom, a magyar forradalomban egyesült magyar nép és nemzet együttes akaratának kifejezője, még akkor is, ha a körülmények nem tették lehetővé, hogy *formában* a legtökéletesebb legyen és az is maradjon.

Mélységesen sajnálom, hogy ezen az alapon nem sikerült – hosszú tárgyalások után sem – az egységet létrehozni. Én a magam részéről a legmesszebbmenően és a legkészségesebben kész vagyok arra, hogy ezeket a tárgyalásokat újakezdjük. Sem lehetetlennek, sem szükségtelennek nem tartom azt, hogy egy ilyen demokratikus egység a *Szabad Magyarország Nemzeti Képviselte alapján* létrejöjjön. A magyarügynek az elkövetkezendő nemzetközi tárgyalásokon valóban szüksége van egy olyan testület által való képviseltetésre, amely teljes joggal hivatkozhat hazai gyökereire az otthon szenvedők és a szabad földre menekült demokratikus emigráció felhatalmazására.

A strasbourgi kongresszus engem a Képvisel elnökévé választott. Nem azért, mert egyik vagy másik koalíciós párthoz tartozom, hanem azért, mert ezzel is súlyt kívántak

adni a Képviselőnek, elkövetkezendő tárgyalások idejére, (és) mint egy általunk, törvényeink, alkotmányunk szerint létező, de hivatala gyakorlásában megakadályozott kormány szabad földre jutott tagjának. Ha Bibó István Farkas Ferenc² vagy Tildy Zoltán került volna ki Magyarországból, bizonyára őket tisztelték volna meg ezzel a megbízással, amely az én számomra nagyon nehéz feladatot jelent. Szívesen átadnám másnak, már korom miatt is, annál is inkább, mert hosszú közpályám és nehéz börtönök után joggal tarthatnék igényt arra, hogy pihenhessek. De elnöki tisztség nélkül is kötelességemnek tartanám az egyetlen és legfontosabb cél érdekében, Magyarország felszabadulásáért minden erőmet latba vetni.

Mivel mindezek után sem adtam fel a reményt, hogy a magyar forradalom követelése alapján sikerül egy egységes, demokratikus emigrációt a *Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői keretében* megteremteni, a kérdésről a következőkben foglalom össze véleményemet és óhajtaimat, abban a reményben, hogy találunk lehetőséget ennek új tárgyalásokon való megvitatására.

1) A Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői (Magyar Forradalmi Tanács néven) Strasbourgban 1957. január 7-én a magyar forradalom szervezetei, tanácsai és az ezek által elismert, koalícióban egyesült pártok képviselőiből alakult. A kongresszus hozzájárult ahhoz, hogy azok a korábban emigrációba távozott *személyiségek*, akik a forradalom által összefoglalt követeléseket, úgy az elvi állásfoglalást, mint a gyakorlati célkitűzéseket, mint egy felszabaduló Magyarország közéletének alapjait vállalták, ebbe a testületbe szintén meghívhatók legyenek.

2) A Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői a strasbourgi kongresszustól nyert felhatalmazása alapján, tárgyalások útján óhajtotta ezt a kiszélesítést végrehajtani. E tárgyalások folyamán sem olyan más, korábbi emigrációs testületnek vagy bizottságnak, sem olyan személyiségeknek a Képviselői-be való bevonásának jogát nem ismerhettük el, akiknek, vagy amelyeknek a magyar forradalom alapelveihez és gyakorlati célkitűzéseikhez való viszonya a strasbourgi kongresszuson nem tisztázódott vagy kétségeket hagyott hátra. Különösen áll ez a megállapítás azokra a személyiségekre vagy csoportokra, akik, vagy amelyek Magyarország felszabadítását *csak abban* látják befejezettnek, ha a megszálló csapatok elhagyják az országot. Ez a feltétel, amely a forradalom követeléseinek között *legelsősorban* szerepelt, önmagában csak azt jelentené, hogy a diktatúra elveszti legfőbb és legbiztosabb támaszát és az ország mentesül a megszállással együtt járó elviselhetetlen gazdasági terhek alól is. A magyar forradalom azonban nem óhajtotta a felszabadulással sem egy „ancien regime”-nek,³ sem egy más előjelű diktatúrának teret teremteni. Én egy egységes emigrációban való részvételt csak olyan alapon tudok elképzelni, hogy a felszabadulás kérdésében nincsenek senkinek hátsó gondolatai és a forradalom követeléseinek teljes elfogadása *nem azzal a fenntartással történik*, hogy majd hazajövetelünk után annyit faragunk le a második világháború után *szabadon választott parlamentek* alkotásaiból, amennyinek megsemmisítése pénzzel, erőszakkal, megfélemlítéssel sikerülni fog.

3) A Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői, mint a magyar forradalom egyetlen jogos képviselője, *ma is fennáll*. A New York-i egységtárgyalások megghiúsulása után kisértetek történtek annak jogtalan, egyoldalú feloszlására. Az én álláspontom szerint a feloszlást csak azok mondhatják ki, akik ezt a Képviselői-et megalkották. Megszűnik ez a Képviselői akkor is, ha a benne helyet foglaló tagok ezt a testületet elhagyják. Én a magam részéről erre nem vagyok hajlandó, és mindent el fogok követni, hogy a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői a strasbourgi kongresszus által rá rótt feladatokat teljesítse. Még akkor is ragaszkodom ehhez, ha fizikai erőm, anyagi lehetőségeim csökkennének, vagy a magyarügy iránt ellenséges csoportoknak sikerülne a Szabad Magyaror-

szág Nemzeti Képviselőt nemzetközi vagy országos testületek, államférfiak és politikusok előtt igazságtalanul és alaptalanul kompromittálni. De bízom a szabad világ erőinek józanságában, áttekintőkéességében, ítélőkéességében is. És bízom abban is, hogy magyar barátaink elkövetnek mindent a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselője további *anyagi ellátásának* megteremtésére. Bízom abban, hogy e működéshez további áldozatos, önfeláldozó munkásságukat rendelkezésünkre bocsátják mindazok, akik nem az emigrációban maradásnak, hanem *a hazatérésnek* politikáját vitték eddig is.

Az európai iroda⁴ fennmaradásának anyagi feltételeihez most keressük az utat. Szeretném, ha az amerikai iroda is törekedne erre, és igénybe venné azoknak a barátainknak *felajánlott támogatását*, akik(nek) valóban a magyar nemzet és nép felszabadulása fekszik szívükön. A második világháború indulásának napjaiban, Anglia legválságosabb és talán legreménytelenebb óráiban egy világméretűben is nagy államférfi mondotta, hogy nem ígérhet mást, mint könnyet és szenvedést. A Szabad Magyarország Nemzeti Képviselője sem ígérhet a támogatásra kész barátainak ennél többet. De a mi harcunk végén is ott vár ránk *a felszabadulás*. És a magyar nemzet is megindulhat majd azon az úton, amely a szabad nemzetek közösségébe vezet.

4) Határozottan elítélek minden olyan kísérletet, amely a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselője kiszélesítésére irányuló tárgyalások megszakadása után egy olyan új emigrációs szervezetet kívánt létrehozni, amelynek sem gyökere nincs a magyar forradalomban, sem jogcíme nincs ahhoz, hogy az otthon szenvedő magyarságot képviselje. Egyéni és csoportos állásfoglalások tömege jutott el hozzám az utolsó hónapokban. Valamennyi élesen tiltakozik a strasbourgi alapelvek félretétele, félremagyarázása vagy meghamisítása ellen. Olyan emigrációs szervezet tehát, amely nem a strasbourgi alapon épül fel, ellenkezik úgy az otthonmaradt magyarság, mint az idegenben szakadt menekültek érdekeivel és kívánságaival.

5) Felszólítottam arra, hogy a Rabnemzetek Szövetségében⁵ való delegálás kérdésében nyilatkozzam. Barátaimmal való megbeszéléseim alapján az a meggyőződés alakult ki bennem a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselője alapján való egységtárgyalások meghíúsulása után, hogy egy ilyen delegálás könnyen felidézi annak a *látszatnak* veszedelmét, hogy ez a képviseltetés a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőjének és a strasbourgi kongresszus által el nem ismert Magyar Nemzeti Bizottmánynak *közös akciója*. A kiküldetésnek nincs egy testületi határozaton nyugvó alapja. Mi ennek a látszatnak felidézését el akarjuk kerülni. Azt kérjük tehát barátainktól, hogy a Rabnemzetek Szövetségében való képviseltetésünkről a további, remélhetőleg sikeresen végződő tárgyalásaink befejezése után, a kiszélesített Szabad Magyarország Nemzeti Képviselője határozzon. A Rabnemzetek Szövetségében való képviseltetésünk egyik indokaként szerepel, hogy eddig nincs egységes magyar képviselő. Amikor ezt a magyarázatot csak feltételelesen fogadom el, mert számomra a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselője *élő és létező szerv*, ugyanakkor ezt az indokot, mint hajtórugót szeretném érvényesíttetni azoknál, akik a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőjének kiszélesítésével látják az emigrációs egység megteremtésének lehetőségét. Ha tehát megegyezünk abban, hogy a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselője egy ilyen egység alapjául és kiindulópontjául szolgálhat, akkor ez a megállapítás még inkább serkentsen bennünket a tárgyalások újrafelvételére.

Kérem tehát őket, hogy a tárgyalások folytatásával segítsenek megteremteni azt az egységet, amely jogosult lesz arra, hogy a Rabnemzetekhez való csatlakozás kérdésében is dönthessen.

Kedves Barátom!

Ezekben kívántam lerögzíteni szerény véleményemet azokban a kérdésekben, amelyeknek megoldása nekem szívesen fekszik. Meggyőződésem szerint sokan vannak a magyar emigrációban olyanok, akik előtt a magyar forradalomban egyesült magyar nemzet óhajtsái, követelése, a saját jövődjéről alkotott tervei gyűlöletesek, és ezeket saját politikai céljaikkal ellentétben állóknak tudják. Ezek – egyesek és csoportok – a jövőben is mindent el fognak követni, hogy a Szabad Magyarország Nemzeti Képvisellete keretében kialakuló egység létrejöttét elgáncsolják, a koalícióban egyesült pártok és forradalmi szervek és tanácsok menekültjeit egymás elleni hadakozásra ingereljék. Pénzük, sajtójuk, hasonszőrű barátaik vannak a szabad világban is. Rajtunk áll, hogy alattomos munkájuk eredménytelen maradjon, rajtunk áll, hogy sem politikai, sem más kérdések közöttünk elválasztó vonalként ne szerepelhessenek. Ha Magyarország felszabadul, az elválasztó vonalak kérdésében mindenképpen demokratikus eszközökkel és módszerekkel kell majd dönteni. Itt künn nincs más feladatunk, és nem lehet más kötelességünk, mint azt a nemzetközi atmoszférát és döntést előkészíteni, amelynek következményeként Magyarország felszabadul a diktatúra járma alól. Sem egyéni hiúság, sem politikai párthoz való tartozás nem ad jogot senkinek arra, hogy ezzel ellenkező tevékenységet folytasson. És ebben a nagy munkában kétféle emigránstól kell magunkat szigorúan elválasztani. Az egyik az, aki a magyarügyet reménytelennek ítéli, s ezért sorsára hagyja azokat, akik otthon, mint egy beomlott bánya mélyén az eltemetett bányászok, *abban bíznak*, hogy mi a napvilágon nem hagyunk fel az erőfeszítésekkel, a mentési munkálatokkal. A másik az, akit a bosszú, a gyűlölet, a megtorlás gondolata sarkall, s akinek visszatérése csak új szerencsétlenséget zúdítana sokat szenvedett hazánkra.

Kérem kedves Barátom, közölje ezt a levelemet az Intéző Bizottság tagjaival, és azok véleményéről értesítsen engem.

Igaz magyar barátsággal

Kéthly Anna

PIL 307. f. 19. ő. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással, javításokkal, aláhúzásokkal. – Címzés: Kiss Sándor Úrnak, a Szabad Magyarország Nemzeti Képvisellete főtítkárának és a Képviselőt new-yorki irodája vezetőjének. A levél végén: Aragail E. O. I. Cavalière (Var) France, 1958. március 20.

¹ Emigráns politikusok (angol).

² B. Farkas Ferenc közgazdásról van szó.

³ Régi, idejét múlt állapot, a letűnt kormányrendszer (francia).

⁴ MFT/SZMNK New Yorkban és Párizsban akart irodát felállítani. A New York-i Kiss Sándor főtítkár irányította. A párizsít a szociáldemokrata Benjámin Olivér vezette volna, de anyagiak hiánya miatt megszűnt.

⁵ A Rab Nemzetek Szövetségét az amerikai adminisztráció hozta létre és dotálta. Az új szervezet a „népi demokratikus” országok emigráns képviselőt tömörítette. Meghirdetett politikai célja az érintett nemzetek „felszabadítása” volt, ezért „keresztes háborút” hirdetett, és folytatott e rendszerek ellen. Élesen szovjetellenes, antikomunista, szocialista- és baloldalelles szervezatként működött. Az MB ehhez csatlakozott, amivel Kéthly nem értett egyet.

37. KISS SÁNDOR KÉTHLY ANNÁHOZ

New York, 1958. május 14.

New York, 1958. V. 14.

Kedves Anna Neni!

Nagyon hálásan köszönöm legutóbbi kedves és részletes levelét.¹ Magam is ugyanúgy vallom annak lefektetett tételét: „én nem vesztettem el reménységemet, és nem adom fel a próbálkozást arra, hogy újra és újra meg ne kíséreljük az egység valamilyen értelmes és tisztességes formában való megteremtését.”

Anna néni levele keresztezte az e tárgyban írt második beszámolómat.² Bár arra még nem kaptam választ, szükségesnek tartom, hogy az azóta bekövetkezett eseményekről röviden hírt adjak, és egy helyzetjelentést is tegyek.

Varga Bélához írott levelemet és a Nemzeti Képviselői egységének megteremtésére beadott tervezetemet a Bizottság³ április 30-án tárgyalta. Érdemleges döntés nem történt, mivel az idő legnagyobb részét Kővágó Józsefnek ellenem irányuló támadása foglalta le. A tárgyalás így kettőnk között folyt, és inkább párharcnak volt tekinthető. Megvádolt azzal, hogy marxista és szocialista vagyok, holott ez nem egyeztethető össze a kisgazdapárti tagsággal, másodszer pedig azt a meddő és akadályozó politikát folytatom, amit a szociáldemokraták tettek másfél éven keresztül. Mikor végre megindulna valami, akkor megtámadom, nehogy érdemleges munka is folyjon valahára, ne csak tárgyalás. Most, miután a szociáldemokraták nincsenek jelen, a kerékkötő szerepét én akarom átvenni stb. stb. Megfenyegetett, hogy kizár a Kisgazdapártból. Kérte javaslatom azonnali visszavonását.

Ezt nem tettem meg természetesen, a támadást visszautasítottam, levelemben és javaslatomban kifejtett álláspontomat újra megismételtem. A kérdés nyitva maradt, kértem a sürgősség kimondását, de ez nem történt meg. Varga Béla elutazása miatt az ülés nem lett összehívva. Holnap lesz újra gyűlés, sajnos ezen nem tudok részt venni régebbi kötelezettségem miatt. Ugyanis fel kell mennem Kanadába egyhetes előadókörútra.

A jelenlegi helyzetet a következőkben próbálom meg összefoglalni:

1. Amerikai politika. A nyugati hatalmak közül egyedül az USA hajlandó félhivatalosan támogatni emigrációs politikai munkát. A többi nyugati államok vagy egyáltalán nem, vagy csak titkosszolgálati munkát támogatnak. A strasbourgi kongresszus többségének az a véleménye, hogy Európában is lehet állandó és tartós anyagi alapot biztosítani a magyar forradalmi emigráció számára, nem vált valóra. E téren csak a nyugati szociáldemokrata pártok és szakszervezetek jelentenek kivételt. Mint a példa mutatja, a kereszténydemokraták internacionáléja sem működik ilyen irányban.

Az amerikai politika irányelve a magyar forradalom után, mint tudjuk, az volt, hogy egy egységes képviselői alakuljon ki. Ennek a lényege az volt, hogy olyan képviselőket hajlandók támogatni, amelyben Kéthly Anna és Varga Béla egyaránt benne van. Semmiféle „megoldást” vagy kísérletet, amelyikből egyik vagy másik hiányzott nem fogadtak el. De nem voltak hajlandók elfogadni egy tiszta forradalmárokból álló emigrációt sem.

A bécsi tárgyalások óta elindult célzatos tájékoztatás arra irányult, hogy bebizonyítsa a State Department illetékeseinek, hogy a szociáldemokraták nem is akarnak benn lenni egy egységes magyar Nemzeti Képviselőben. Mivel ezt nyíltan nem mondják meg, különböző kifogásokat támasztanak. Ha a meglévő akadályokat félreteszik az útból, akkor új szempontokat vetítenek fel.

Ezt a véleményt november 21-ig mi, Horváth János⁴ és én főképpen, sikerrel kereszteltük Washingtonban is. November 21. után a helyzet megváltozott. Kezdték elhinni a

fenti tételt. Ehhez hozzájárult, hogy a tárgyalások megszakadása után nem érkezett Európából válasz. Ilyen körülmények között merült fel egy Captive Nation delegáció létesítésének a gondolata, mint amelyik nem kielégítő, nem tökéletes forma, de a jelenlegi helyzetben átmeneti megoldás. Az FE⁵ csak azután vágott bele teljes erővel a megvalósításába, miután Washingtonból szabad utat kapott. A politikai irányelv a következő lett: Nemzeti képviselet nem jöhet létre ugyan Kéthly nélkül, de egy delegációt létrehozunk azokból, akik hajlandók az amerikai politikával kooperálni. Mivel az első lépésnél a régiók közül Varga Béla és Nagy Ferenc, valamint Kovács Imre igent mondott, a forradalmiak közül pedig Kővágó és Király, a többiek ebből a szempontból nem voltak érdekesek. Ennyivel már a kérdést átmenetileg megoldották volna. A jelenlegi helyzet, hogy a létrejött bizottság július 1-jéig, az új költségvetési évig bizonyos minimális kerettel rendelkezik és olyasmí tapasztalható, hogy nem hajlandók anyagi áldozatot hozni az őszi egy új egységtárgyalás érdekében.

2. Magyar Bizottság. A Bizottság azért jött létre, hogy végképp jogilag is megszüntesse a Nemzeti Bizottmány létét. Ez sikerült is. A tavaszi strasbourgi ACEN-gyűlésen már a Magyar Bizottság képviseltette magát és az ACEN-ben a Nemzeti Bizottmány helyébe a Magyar Bizottságot iktatták be. Jónás Pállal együtt a tárgyalásokban való részvételünkkel igyekeztünk megakadályozni olyan irányú törekvéseket, amelyek a Bizottságot egy nemzeti reprezentáció látszatával vagy igényével igyekeztek felruházni. Bár a sajtóértekezleten és a Szabad Magyar Tájékoztatóban nem világos és könnyen félreérthető megnyilatkozások túlléptek a korábbi megállapodásokon, a mi feladatunk változatlanul az, hogy egy demokratikus erőket összefogó, nemzeti képviselet alakuljon meg.

A sajtóértekezlet jelentését a New York Timesnak leadott nyilatkozatban is igyekeztünk helyreigazítani. Ekörül nagy zavar, felháborodás és harc támadt. Az általam is Brünauer⁶–Kisbán⁷–Jónás Pál–Horváth János–B. Rácz⁸ által leadott nyilatkozat után a Times tudósítója telefonon az FE elnökétől, magyar osztályvezetőjétől, Varga Bélától kezdve mindenkit felkeresett, hogy véleményét meghallgassa, és a jelenlegi helyzetben véleményét a *többségi álláspont* alapján hozta meg. Mivel a közleményben csak az állott benne, hogy a két szervezetből egy egységes csoport alakult, nem tartotta szükségét annak, hogy nyilatkozatunkat lehozza, annál is inkább, mert a fő kérdése arra irányult, hogy van-e a Szabad Magyarország Nemzeti Képviseletének hivatala és telefonszáma. Amerikaiak szemében ugyanis ez a tény jelenti a működést.

Mondanom sem kell, hogy a nyilatkozat megtétele miatt a kettőnk ellen folyó harc tovább élesedett. Az indok: mint főtítkár írtam alá, ami feltételezi, hogy a szervezet nevében. Az Amerikában élő intézőbizottsági tagok közül ez csupán hat személyt jelent, hét pedig nem is tudott róla. Erre vonatkozólag természetesen mi közöltük, hogy a Nemzeti Képviselet nem szűnt meg, mivel a strasbourgi kongresszuson lefektetett alapelvek ránk nézve kötelezőek, és egy más vagy új képviseletet csak abban az esetben fogadhatnánk el, ha az ugyanazokat az alapelveket beépíti a maga működésének tengelyébe.

Ha a jelenlegi helyzetet a forradalom eszméinek és programjának minél szélesebb körű képviselése szempontjából vizsgáljuk, akkor a következő feladataink adódnak szerintem:

1. Kéthly Annának és a Szociáldemokrata Pártnak és amerikai szakszervezeteken keresztül olyan irányú tájékoztatást kellene elindítani, a State Department felé, amely a kialakult véleményt megváltoztatja. Erre ma már mi nem vagyunk elégségesek, ezt első sorban személy szerint Anna néni teheti meg, Meanirn Reuteren⁹ vagy Lovestone-n¹⁰ keresztül. Egy ilyen lépés azonnal megváltoztathatja a washingtoni politikai irányelvet, különösen akkor, hogyha egy konkrét javaslattal, tervszettel is párosul, amelyben világosan látszik, hogy a szociáldemokraták a '45-ös demokratikus emigrációval együtt kíván-

ják az egységes képviselmet felépíteni. Ezt a lépést én elmondtam Kisbán Jenőnek, a Brünauer Sándornak is, azonban meggyőződésem szerint ezt a lépést csak Kéthly Anna tudja megtenni. Ez esetben a megváltozott amerikai politikai irányelv azonnal leérkezik ide az FE-hez, amelyik újra maga keresni fogja, hogy hogyan vegye fel a tárgyalást.

Minden olyan irányú kísérlet, amelyik a tárgyalások újra való felvételét itt New Yorkban próbálta szorgalmazni, eredménytelen lett, mivel az FE fél attól, hogy további meddő hónapok és tárgyalások következnek anélkül, hogy valamiféle gyakorlati munka lenne. Márpedig a meglévő elégtelen megoldást is jobbnak tartják akkor, hogyha gyakorlati munka folyik, mintha hónapokig tartó tárgyalás indulna újra, amitől irtóznak.

Szerintem a fenti lépés megtétele az otthoniak érdekében is rendkívül fontos és szükséges. Az amerikai külpolitika, bármilyen hibákkal rendelkezik is, a jelenlegi helyzetben a leginkább ragaszkodik a magyar kérdés felszínén tartásához. Legutolsó washingtoni tájékoztatásaink szerint ez a politikai irányelv sokkal komolyabb, mint ahogy azt sokan kívül gondolják, vagy amit mi is feltételeztünk. Így pl. Eisenhowernek¹¹ Bulganyin¹² részére adott válaszlevelében kifejtett alapelv, miszerint a csúcstalálkozón ott kell szerepelnie a magyar kérdésnek, változatlanul fennáll, és az amerikai politika igyekszik mindent elkövetni, hogy európai szövetségesei ennek szükségességéről meggyőződjenek, akik erről az ügy és a lefegyverkezés sikere érdekében szívesen lemondának. Még jelentősebbnek tartom azt a tényt, hogy Eisenhower levelében a Yaltához való ragaszkodást is leszögezte, hiszen '45 után demokratikus kibontakozás Magyarországon csak Jalta alapján volt lehetséges. Ezek a politikai lépések határozott és nyílt állásfoglalást kívánnak éppen a magyar emigráció forradalmi részéről is, hogy mi nem vagyunk Amerika-ellenesek, ami különben is politikai képtelenség lenne.

2. A kibontakozás keresésénél figyelembe kell vennünk azt is, hogy közben a frontok átalakultak. Személyek más- és másképpen foglalnak állást. Ma már a demokratikus oldalon állók közül mindenki hangoztatja, hogy Varga Béla sokkal demokratikusabb és „forradalmibb” álláspontot foglal el, mint akár Kővágó, akár Vidovics.¹³ Az előbbi különösen pregnáns képviselője a reakciós törekvéseknek, hiszen a legutolsó ülésen is Kállay¹⁴ és Fábián¹⁵ szerepeltetése mellett tört lándzsát, akkor, amikor Varga Béla erről már hallani sem akart, és nyíltan kijelentette, hogy csak örülhetünk annak, hogy azoktól, akik az elmúlt tíz esztendőben aszerint értékelték az embert, hogy milyen származású, megszabadultunk. Mindez a „frontátalakulás” veszéllyel ugyan nem válhat részünkre, mert a forradalmi szervekkel és a szociáldemokratákkal együtt abszolút többségben vagyunk, nem szólva a minőségi többségről.

Helyzetünket az is megerősíti, hogy a forradalmi szervek, mozgalmak, amelyek komoly háttérrel képeznek, egyre inkább erősödnek. Mondhatom, hogy itt Amerikában egymaga a Diákszövetség több munkát végzett e téren, mint a többi politikai szerv. A Petőfi Kör kisugárzása is egyre nagyobb. Minden eszközzel arra törekszünk, hogy munkájukat a többiekkel együtt még jobban kifejlesztjük.

Az sem lehet cél, hogy egyre szűküljünk és elszigetelődjünk olyanoktól is, akikkel ugyan az elmúlt időkben nem értettünk egyet a gyakorlati lépésekben, a helyzet felmérésében, s akik, talán ha hozzánk állottak volna, már most létre lehetett volna hozni az eredeti elképzelésnek megfelelő nemzeti képviselmet (amit ugyan tagadnak), de akikkel szemben elvi szempontból nem lehet kifogásunk.

A mi álláspontunk röviden a következőkben foglalható össze:

1. Változatlanul a magyar forradalom megmásíthatatlan eszméi alapján állunk. Minden helyen és szervezetben, ahol érdekelve vagyunk, ezt igyekszünk győzelemre vinni a *gyakorlati munkában*.

2. Az egységes nemzeti képviselet létrejöttéért még akkor is harcolunk, ha ebben a törekvésünkben egyedül maradunk. Nemzeti Képviselet csak a forradalom alapján működhet.

3. Bibó István november 4-i nyilatkozata számunkra kötelező. Nagy Imre forradalmi kormányának törvényes külföldi képviselője és külképviseletének feje Kéthly Anna.

4. A külügyi munka hatásossá tétele érdekében szükséges az egység, és az, hogy ebben Kéthly Anna, a forradalom legfőbb reprezentánsa és Varga Béla, a '45-ös demokrácia reprezentánsa megfelelő helyen benne legyen.

5. Ezért ajánljuk elfogadásra tervezetünket az egység létesítéséről.

Jó egészséget és Isten áldását kívánva Anna néni életére és munkájára,
igaz tisztelettel és szeretettel üdvözlöm:

PIL 307. f. 19. ő. e. – Gépelt tisztázati másolata, aláírás nélkül.

¹ Lásd a 36. dokumentumot!

² Kiss Sándor ugyanazon a napon, április 24-én írt levelet Kéthly Annának.

³ A Magyar Bizottságról van szó, az említett tervezet nem ismert.

⁴ Horváth János kisgazda politikus.

⁵ Pontosan: FEC – Szabad Európa Bizottság.

⁶ Brünaier Sándor.

⁷ Kishán Jenő.

⁸ B. Rácz István

⁹ Reuter, Walter, az autóipari munkások szakszervezetének elnöke az USA-ban.

¹⁰ Jay Lovestone (Liebstein, Jacob), az AFL-CIO nemzetközi igazgatója.

¹¹ Eisenhower, Dwight David, 1952–1960-ban az USA elnöke.

¹² Bulganyin, Nyikolaj Alexandrovics, 1955–1958-ban a Szovjetunió miniszterelnöke.

¹³ Vidovics Ferenc.

¹⁴ Kállay Miklós.

¹⁵ Fábíán Béla.

38. KÉTHLY ANNA VARGA BÉLÁHOZ

Párizs, 1958. május 19.

Igen tisztelt Főtisztelendő Úr!

Az Európai Rabnemzetek Szövetsége magyar delegációjának kiküldése céljából megalakult Magyar Bizottság által New Yorkban 1958. április 17-én kiadott Szabad Magyar Tájékoztató I. évfolyam 1. számára és az abban közöltekre vonatkozó észrevételeimet a következőkben hozom szíves tudomására:

1. A Szabad Magyar Tájékoztató – amint azt Főtisztelendő Úr is tudja – a Szabad Magyarország Nemzeti Képviseletének hivatalos könyomatosa.

Éppen ezért érthetetlennek tűnik előttem, miért adta közre a Magyar Bizottság híranyagát a Képviselet könyomatosa címe alatt.

Különösen nehezmenyezem ezt a tényt azért, mert a Szabad Magyarország Nemzeti Képvisellete elnökségem alatt változatlanul fennáll, s az – ha szerény keretek között is – folytatja működését. Nyilvánvaló tehát, hogy a könyomatosunkra továbbra is szükségünk van.

2. Ami a szóban forgó kiadvány tartalmát illeti, le kell szögezmem azt, hogy az bizonyos, a magyar és a külföldi közvélemény félrevezetésére alkalmas megállapításokat közöl. Információm szerint ugyanis a Magyar Bizottság csupán az Európai Rabnemzetek Szövetsége magyar delegációjának kiküldésére alakult meg s nem abból a célból, hogy az mintegy a magyar emigráció képviseleti szerve legyen, miként azt a kiadvány állítja.

Ez a tény köztudomású, amint azt egyébként a Hajdú-Németh Lajos és Varga László által aláírt, sokszorosított tájékoztató és a Kiss Sándor főtítkárra folyó évi április 21-én kelt javaslata is állítja.

De ezt erősíti meg az az írásbeli cáfolat is, amelyet a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőinek főtítkára és Brünauer Sándor, Horváth János, Jónás Pál, Kisbán Jenő és B. Rácz István intézőbizottsági tagok a New York Times szerkesztőségéhez 1958. április 21-én juttattak el.¹

Mindezek után úgy vélem, egyet fog velem érteni Főtisztelendő Úr abban, hogy a magyar és a külföldi közvélemény helyes tájékoztatása céljából a következő lépések megtétele szükséges:

1. A Magyar Bizottság a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőinek könyomatosát a jövőben ne sajátítsa ki.

2. A Magyar Bizottság kellőképpen gondoskodjék arról, hogy a kiadott, megtevesztő híryanag cáfolata mindazokhoz eljusson, akik azt kézhez kapták, természetesen beleértve ebbe a hírlapokat is. Ebből a cáfolatból domborodjék ki,

a) hogy a Szabad Magyar Tájékoztató a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőinek a hivatalos könyomatos és nem a Magyar Bizottságé,

b) a Magyar Bizottság csupán az Európai Rabnemzetek Szövetségének tagjaként kiküldendő magyar bizottság (egyoldalú) kijelölésére alakult, s

c) hogy a Magyar Bizottság nem a magyar emigráció egységes politikai szervezete.

Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a cáfolat közzétételének eme módját azért tartom az adott körülmények között egyelőre kívánatosabbnak, mint azt, hogy a Képviselő könyomatosában igazítsuk helyre a téves közleményeket, mert véleményem szerint egy ilyen lépés csak tovább mélyítené az ellentéteket.

Emlékeztetnem kell Főtisztelendő Urat arra is, hogy mind az emigráció körében, mind pedig számottevő külföldi politikai körökben továbbra is fennáll a kívánság a magyar emigrációs képviselő kibővítésére, annak a magyar nép érdekében való tevékenységére. Éppen ezért kívánom szíves figyelmét felhívni arra a javaslatra, amelyet ennek érdekében Kiss Sándorhoz, a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőinek főtítkárához intézek, és amely – véleményem szerint – kellő biztosítékot nyújt a végső kibontakozáshoz.

Végül megemlítem, hogy e levelem másolatát tudomásulvétel céljából megküldtem a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői intézőbizottsági tagjainak.

Abban a reményben, hogy a jövőben szorosabban tudunk együttműködni, mind a gyarmati, szovjet zsarnokság alatt nyögő, mind pedig az idegenbe szakadt magyarság javára

vonatkozó válaszát várva, szívesen köszönti

Párizs, 1958. május 19.

Kéthly Anna s. k.

PIL 307. f. 19. ő. e. – Gépelt tisztázat másolata. – Az első oldalon fent: „Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői.” Alatta balra fent: „Varga Béla főtisztelendő Úrnak, New York.” – Végén gépelt dátum: Párizs, 1958. május 19.

Kéthly Anna a Varga Bélához intézett levelének másolatát a Magyar Forradalmi Tanács, Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői hivatalos, fejléces papírján, a SZMKNK elnökeként megküldte Kissnek. A kísérőlevélre Kéthly kézzel a következőket írta: „Kedves Kiss Sándor! Levelére (Lásd a 37. dokumentumot!) hamarosan válaszolok. Kedden Sztárayval² beszélünk a dolgokról. Meleg üdvözléssel Kéthly.”

¹ Az írásbeli cáfolat nincsen a birtokunkban. A New York Times szerkesztősége a tiltakozó állásfoglalást nem közölte.

² Sztáray Zoltán.

39. KÉTHLY ANNA AUER PÁLHOZ

Brüsszel, 1958. május 22.

Kedves Követ Úr,

Időközben bizonyára megkapta azt a levelet, amelyet Varga Bélához és az Intézőbizottság tagjaihoz küldtem.¹ Ez a levél válasz arra a kérdésre, amelyet levelében felvetett.²

Mellékelem annak a levélnek másolatát is, amelyet ugyancsak ebben az ügyben Varga Bélához írtam, még áprilisban,³ amikor *a Rabnemzetekhez való delegálás és az új Magyar Bizottság kérdésében véleményemet vele közölni kívántam*. Erre a levélre nem kaptam választ, ezzel szemben úgy az amerikai lapokban, mint az emigráció magyar lapjaiban azt tették közzé, hogy *az új Bizottság a két korábbi bizottság feloszlása után e bizottságok tagjaiból alakult*. Ez a tény akkor is *sérelmes volna*, ha a Magyar Bizottságban részt kívántam volna venni, mert az európai bizottsági tagok előzetes megkérdezése nélkül ez a lépés valóban *illoyalisnak minősíthető*. De én semmiféle új alakulatban nem óhajtok részt venni, ennek indoklását Varga Bélához intézett első levelém⁴ részletesen lefekteti. Én mindig kész voltam és vagyok egyeszségi tárgyalások lefolytatására, de a tett intézkedések alapján joggal kérdezhetem, hogyan bízhatom én meg egy létrejött egység után azokban, akik Amerikában még azt a fáradságot sem veszik maguknak, hogy tisztázzák a kérdéseket, mielőtt a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőlete nevében is nyilatkoznak. Én nem vonom kétségbe senkinek azt a jogát, hogy annyi és olyan bizottságot alakítsanak, amilyen jólesik nekik. De, akik a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőletét túlságosan „forradalmi”-nak tartják és azt a strasbourgi kongresszust, amely ezt a testületet megalkotta, illetéktelennek tartják az emigráció egységének megteremtésére, milyen címen vindikálják maguknak az illetékesség jogát? A szociáldemokrata párt, amelyhez tartozom, úgy véli, hogy gyökereinket vágnók el, ha a forradalomban alkotott testületek kiküldetési jogát kétségbe vonjuk, és ezt valljuk akkor is, ha a strasbourgi kongresszus egyes tagjaival szemben vádakat merültek fel. De én nem csupán, mint a szociáldemokrata párt egyik tagja ragaszkodom ehhez a testülethez, hanem mint a Nagy Imre-kormányban egyesült koalíciós pártok képviselője. Minden tevékenységemben igyekeztem ezen az alapon állni. Érzem, hogy a szociáldemokrata párt részvétele – főleg az amerikai magyar politikusok között – sokak szemében szállka és minden erejükkel odahatnak, hogy mellőzésünk és kizorításunk mindenütt, de főleg az amerikai Külügyi Hivatal előtt olyan színben tűnjék fel, mintha mi volnánk azok, akik az egységet ellenezzük, és állítólag mindig újabb és újabb követelésekkel hiúsítjuk meg. Ha ezt el tudnák hitetni az Egyesült Államok hivatalos köreivel, akkor úgy vélik, hogy Magyarországnak a Nyugat segítségével történő felszabadítása az 1945 előtti politikai és gazdasági erők újra való trónra ültetését jelentheti. Ennyi politikai vakság miatt csak a kétségbeesés foghatja el az embert! Nem hiszem, hogy, akár az Egyesült Államok, akár más számottevő nagyhatalmak külügyi és belpolitikai szakértői egy percig is gondolnak arra, hogy megismétljék 1919-et, az emigráció egységét állandóan „megfűró” elemek csak a saját vágyálmaikat igyekeznek valóságnak feltüntetni.

De az a makacsság, amellyel újra és újra ki akarják húzni lábukat a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselőletéből, azt is magával hozza, hogy az európai szempontokat teljesen figyelmen kívül hagyják. Tudom, és nagyon hálás vagyok érte, hogy az Egyesült Államok sok gondja között a magyar kérdést állandóan felszínen tartja, minden alkalommal felveti, és nem engedi, hogy ez az ügy megmerevedjék, és megoldhatatlanná váljék. De Követ úr ott él Párizsban, tudja, hogy Európa még sokkal több baja és gondja között, rokonszenvével és segítségével áll mellettünk. Ha a magyar kérdésből csak egy ütközőpontot tudunk alkotni a Szovjet és Amerika között, akkor ezt az európai érdeklődést és

segítséget is veszélyeztetjük. Nem hiszem azt, hogy az Egyesült Államok külpolitikusaiknak véleményével találkozná az az igyekezet, amely a magyar kérdést ennyire egyoldalúvá akarja tenni.

Remélem, hogy Követ úr ezt a – szerintem – józan álláspontot helyesnek tartja, és azt sem hiszi el, hogy akár a szociáldemokrata pártnak, akár nekem személyesen az volna a törekvésem, hogy egy koalíciós, a forradalom követeléseinek alapján álló egység létrehozását megakadályozzuk.⁵

Brüsszel, 1958. május 22.

Minden jót kívánok, üdvözlettel

Kéthly Anna s. k.

PIL. 307. f. 19. ö. e. – Gépelt tisztázati másolata. – A levél felső bal sarkában ismeretlen kézírással: „Ime, Kéthly Anna újabb levelének másolata; kérlek, tekintsd bizalmas közlésnek!” Fent géppel írt: „Másolat”.

¹ Lásd az előző dokumentumot!

² Auer Pál Kéthly Annához írott levele nem került elő.

³ Ez a levél nem ismert.

⁴ Az első levél nem került elő.

⁵ Auer Pál május 30-án közölte Kiss Sándorral, hogy Kéthly Anna megküldte neki a Varga Bélához május 19-én írt levelének másolatát. Kérte Kisst: küldje el neki Kéthly Anna hozzá írt levelét, amelyben „bizonyos javaslatokat tett az emigrációs képviselői létrehozásáról, illetve a »végső kibontakozás« érdekében”. Kiss Sándor június 5-én közölte Auer Pállal: „Sajnos ez ideig még nem érkezett meg az a javaslat, amelyet Kéthly Anna levelében ígért. Mihelyt megkapom, másolatát Neked azonnal megküldöm.” Esetleg az egységes magyar emigrációs szervezet körüli ellentéteket, végül ezt írta: „Arra kérlek kedves Pali Bátyám, hogy a Magad bölcsességével, higgadt, megfontolt nyugodtságával szintén azon működjél, hogy a nagyon óhajtott egység és a szociáldemokraták bevonása megtörténjen, ezáltal a nemzeti képviselői ható erejében növekedjék.”

40. ERICH OLLENHAUER TÁVIRATA KÉTHLY ANNÁHOZ

Bonn, 1958. június 19.

Az SPD szolidáris minden szabadságharcossal.

Erich Ollenhauer távirata Kéthly Annának

ppp/1958. június 19.

Erich Ollenhauer, az SPD elnöke csütörtöki táviratában azt írta a jelenleg Münchenben tartózkodó Kéthly Annának, a kivégzett miniszterelnök, Nagy Imre kabinetje egykori miniszterének, hogy az SPD teljes mértékben osztja a magyar szociáldemokratáknak minden néppel közös tiltakozását a magyarországi kommunista kormány embertelen gátlatlanságát ellen. A magyar nép fölkelése vezetőinek kivégzése merénylet minden, a jogért, igazságosságért és az emberi méltóságért harcoló ember ellen. A német szociáldemokraták ismét kijelentik, hogy szolidárisak mindenkivel, aki hazájában és a világban a szabadságért és az emberi méltóságért harcol. Mindenkinek meg kell dupláznia erőfeszítéseit, nehogy az emberiség még egyszer hagyja magát egy gátlástalan hatalmi politika katasztrófájába belerángatni.

Friedrich Ebert Stiftung, aus: Nachlap Erich Ollenhauer, Mappe: 53, 142, 342. (A továbbiakban: Friedrich Ebert Stiftung) – Géppel írt nyomtatott szöveg. – Az eredeti táviratot nem sikerült felkutatni.

41. VARGA BÉLA KÉTHLY ANNÁHOZ

New York, 1958. augusztus 28.

1958. augusztus 28.

Mélyen tisztelt Miniszter Asszony!

Köszönettel vettük nagybecsű levelét,¹ valamint a Magyarországi Szociáldemokrata Párt az Emigrációban részéről Kiss Sándorhoz küldött javaslatát.² Ezekből és Szélig Imre társaságában Kovács Imre és Király Bélával folytatott tárgyalásából³ azt vesszük ki, hogy Miniszter Asszony és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt az Emigrációban vezetősége – hozzánk hasonlóan – úgy véli, hogy a forradalom eszmei alapján álló és gyakorlati tevékenység kifejtésére is képes egységes szabad magyar nemzeti képviselet létrehozása feltétlenül szükséges.

Mi ettől az elgondolástól indítva és figyelembe véve azt a tényt, hogy hazánkban a szovjet elnyomás fokozódik, úgy véltük, hogy ennek azonnali ellensúlyozására folyamatos munkát kell kifejtenuünk, és ezért megalakítottuk a Magyar Bizottságot.

Egy ideiglenes szervnek tekintettük, mert nem akartunk elébe vágni semmiféle későbbi kibontakozásnak. Ez a bizottság azonban magába foglalja a forradalom eszmei alapján álló nemzeti és demokratikus erőket a Magyarországi Szociáldemokrata Párt az Emigrációban képviselőinek kivételével.

A Magyar Bizottság megtárgyalta Miniszter Asszony levelét, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt az Emigrációban javaslatát,⁴ valamint meghallgatta Király Béla és Kovács Imre beszámolóját a londoni tárgyalásokról,⁵ és a felvetett kérdésekkel kapcsolatban az alábbi egyhangú határozatot hozta:

Emlékezve arra, hogy az egységes nemzeti reprezentáció megalakulására irányuló tárgyalások – szerintünk – formai és lényegtelen kérdések feletti vitákkal húzódtak el hónapokig, továbbá arra, hogy a Magyar Bizottság leszögezte, hogy a magyar forradalom eszmei és elvi alapján áll, figyelembe véve végül, hogy a Szociáldemokrata Párt részéről a Magyar Bizottság személyi összetétele ellen semmilyen kifogás nem merül fel, úgy gondoljuk, hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt az Emigrációban csatlakozásával és a Magyar Bizottság szervezeti, ügyviteli, személyi kiegészítésére vonatkozó teendők megtárgyalásával [az]egységes nemzeti képviselet a lehető legkönnyebben megteremthető lenne. Annál is inkább, mert ez esetben az állandóan folyó rendszeres külpolitikai munka folytonossága biztosítva lenne, sőt a Szociáldemokrata Párt csatlakozásával jelentősen megerősödhetne. Úgy gondoljuk, hogy minden emigrációs szerv elsőrendű feladata és kötelessége az aktív eredményes gyakorlati munka, ami csorbát szenvedne, ha nem a meglévő működőből indulunk ki.

Addig is, amíg a tárgyalások folytathatók és a végső kibontakozás megtalálható, őszinte együttműködési szándékkal akarjuk, hogy a mai döntő világpolitikai események idején létesítsünk kooperációt a magyarügy minél eredményesebb képviseletére.

Bizonyára már értesült arról, hogy az ausztráliai UN-delegátus augusztus 16-án javasolta a magyar kérdés felvételét az őszi közgyűlés napirendjére. Ez a lépés újabb reménnyel töltött el bennünket, de egyben fokozta a felelősségünket és megsokszorozta a feladatainkat, a munkánkat is. Jól tudjuk, hogy mennyire a szívén viseli a magyar nép sorsát, ismerjük nagyarányú tevékenységét a magyar kérdés megoldása érdekében, éppen ezért engedje meg, hogy függetlenül az emigráns egység megvalósítására irányuló törekvéseinktől, a tárgyalások állásától, felajánljam segítségünket. Bármikor, ha úgy gondolja, hogy New Yorkba kell jönnie az őszi közgyűléssel kapcsolatban, készséggel állunk

rendelkezésére, mindennemű nehézségei leküzdésére, beleértve utazási és itt-tartózkodási költségeinek az előteremtését is.

Öszinte nagyrabecsüléssel köszönti:

PIL 307. f. 19. ó. e. – Gépelt tisztázata másolata. – A levél első oldalán fent középen kézzel írva: „Mr. Sándor Kiss” és „Varga Béla levele”.

¹ *Lásd a 38. dokumentumot!*

² Kéthly Anna 1958. március 20-ai Kiss Sándorhoz írt leveléről lehet szó. *Lásd a 36. dokumentumot!*

³ A tárgyalás nem ismert.

⁴ Az MSZDP-e említett javaslata nem ismert.

⁵ Az említett tárgyalásról nincsenek adataink.

42. HUGH GAITSKELL KÉTHLY ANNÁHOZ

London, 1958. december 9.

Kéthly Anna Úrhölgynek!

Köszönöm november 28-án kelt levelét,¹ amelyet alaposan átgondoltam. Bizonyára tudatában van annak az aggodalomnak, amelyet mindnyájan érzünk a Kádár-rezsimben élő magyar emberek iránt. Újra és újra súlyosan elítéljük a jelenlegi magyar kormányt, annak könyörtelen politikáját, a polgári szabadságjogok teljes figyelmen kívül hagyását, és azt, hogy semmibe veszi az ENSZ Alapokmányából adódó kötelezettségeit. Egyetértünk Önnel, hogy mindez nemcsak a magyar nép belső ügye, hanem nagy nemzetközi jelentősége is van.

Attól tartok azonban, hogy az Ön által javasolt megoldás, tudniillik, hogy Ófelsége kormánya az ENSZ közgyűlésének jelenleg ülészakán kérdőjelezze meg a Kádár-kormány képviselőjének megbízólevelét, nem lenne szerencsés. Az a benyomásom, hogy ez a döntés aligha kapna kétharmados többséget, és ha szavazásra bocsátanánk a kérdést a jelenlegi körülmények között, az árthatna a magyarüggynek.

Emellett van egy elvi kérdés is: mindig is az volt az alapelvünk, hogy minden fennálló rendszert elismerjük, de mindig is ragaszkodtunk hozzá, hogy ez semmiképpen se jelentse az adott rezsim politikájának, és hatalomra jutása módszerének helyeslését. Úgy érzem, hogy veszélyes helyzet alakulhatna ki, ha a Közgyűlés mindig megkérdőjelezné bármely rezsim képviselőinek megbízólevelét, amelynek politikájával élesen szemben áll. Ez akár az ENSZ széteséséhez is vezethetne.

Így, bár sajnálatomra nem támogathatom az Ön levelében megfogalmazott javaslatot, a Munkáspárt nevében biztosíthatom, hogy továbbra is mindent meg fogunk tenni, hogy tisztázzuk a jelenlegi magyarországi helyzetet, és minden lehetséges módon nyomást gyakoroljunk a rezsimre, hogy politikáját hozza összhangba a nemzetközi alapelvekkel.

The National Museum of Labour History. – Az első oldal alján: „Miss Anna Kethly, c/o Beaux Arts Hotel, 307 East 44th Street, Room 916 N, New York, N.Y. U.S.A.” – Fent jobbra dátum: „9th December, 1958.”

¹ Kéthly Anna levele nincsen birtokunkban. Tartalma azonban Hugh Gaitskell válaszából kiderül.

43. KÉTHLY ANNA ALSING ANDERSENHEZ

Brüsszel, 1959. április 22.

Kedves Barátom,

Te, mint a magyar kérdésben kiküldött ötös bizottság elnöke, alaposan tájékozott vagy a magyar diktatúra cselekedeteiről. Tudomásod van arról, hogy a forradalom leverését közvetlenül követő hetekben az idegen (fegyveres) beavatkozással hatalomba ültetett magyar kormány egyes tagjai ismételten ígéretet tettek arra, hogy a forradalom résztvevői – elsősorban Nagy Imre miniszterelnök – ellen nem indítanak büntetőeljárást. Ennek a magatartásnak kétségtelenül az volt az oka, hogy a néphangulat élesen szemben állott a kormánnyal, és a kormány az új terrrorszervezetét még nem építette ki teljesen. Hiányzott még akkor az az eszköz, amellyel a magyar népet megfélemlíteni és ellenőrizni lehetett volna. Még 1957 februárjában is megnyugtatták a magyar népet, hogy „the new police had broken with the methods used by the notorious State Security Police investigations having a political character” (Report 1957 No 18. Paragraph 764.), továbbá: „It was pointed out that detentions ... could not exceed ... in political cases sixty days, could be prolonged in very special cases with the consent of the public prosecutor.” (Dtto-dtto.)¹

Az ígérek és nyilatkozatok ellenére a forradalom el nem menekült résztvevőinek üldözése változatlanul tovább tartott. Az ellenük alkalmazott rendőri módszerek ugyanazok voltak, mint amilyeneket az Ötös Bizottság jelentései már megbélyegeztek. A politikai okokból letartóztatott vádlottaktól a rendőri előkészítés és a vizsgálati fogság idején megtagadtak minden olyan védekezési lehetőséget és könnyítést, amit minden civilizált állam büntetőeljárása a még el nem ítélt vádlottnak biztosít. Teljesen elszigetelték őket a külvilágtól, az ellenük emelt vádat nem közölték velük. A public prosecutor² külön, rendkívüli engedélye nélkül, hónapokig tartották őket fogságban (detention), mielőtt ügyüket tárgyalásra vitték volna.

Különös figyelmet igényel a forradalom után letartóztatott és elítéltek ügyében az a tény, hogy bűncselekménynek minősítették azt a gyűjtési akciót, amely a korábban elítéltek nyomorba jutott, ártatlan családtagjai, nők és gyermekek részére, anyagi segítséget óhajtott szerezni.

Mindezeket most annak a kérésnek kapcsán juttatom el Hozzád, amit részben az otthoniak, részben a letartóztatottak és elítéltek külföldön élő hozzátartozói juttattak el hozzám.

A közeli hetekben és hónapokban, úgy a külügyminiszeri konferencia,³ mint a csúcstalálkozó⁴ foglalkozik a kelet-európai kérdéssel is. Ezeknek a tanácskozásoknak politikai részét is aggodalmas várakozással figyelik majd a csatlósállamok népei. A Vasfüggöny mögött nem sok reményük van arra, hogy kellően és objektíven tájékoztatják őket a tárgyalásokról. Úgy vélik azonban az otthoniak, hogy a feszültség enyhítésének egyik jelentős módszere volna, ha a magyar politikai üldözöttek ügyében a magyar kormányt (illetve a magyar kormányt irányító szovjet kormányt) arra lehetne rábírni, hogy széleskörű amnesztiát adjon, és azt valóban végre is hajtsa.

Barátaink úgy vélik, hogy a most kezdődő nemzetközi tárgyalások idején egy ilyen kívánság előterjesztése az angol vagy a német vezető elvtársaink feladata lehetne. Akár úgy, hogy a tárgyalásokon való esetleges részvételük alkalmával közvetlenül tennének ilyen (javaslatot), akár úgy, hogy külügyi hivatalaik felelős vezetőit szólítanák fel egy ilyen javaslat előterjesztésére.

Én közvetlenül is fordulhatnék ezekhez az elvtársainkhoz. De az az érzésem, hogy ha ezt a Te tekintélyed és az Internacionálé hivatalosan támogatja, több eredménye volna

ennek a felszólításnak. Ha én kérem ezt, egy elnyomott kis nép hatalom és befolyás nélküli képviselője, úgy attól félek, hogy a két tanácskozás nehéz problémái között nem szentelnek elegendő figyelmet erre a kérdésre. Én rettegek attól, hogy a „freezing”, az „appeasement” és a „disengagement”⁵ keresésében az elnyomott kelet-európai népek szenvedéseit nem veszik figyelembe. Rettegek attól, hogy a „de facto” hallgatólagos tudomásulvételét „de jure” elismeréssé alakítják, egy vélt béketeremtés érdekében. De még akkor is, ha ez a szerencsétlenség reánk szakad, nem szabad, hogy az eddig megkínzottak és elítéltek börtönajtaját ne nyissák ki, és ezzel felhatalmazást adjanak a magyar diktatúrának arra, hogy az Egyesült Nemzetekhez való tartozásból eredő kötelezettségét az eddigi módon desregard.⁶

Arra kérek, hogy az Internacionálé útján szólítsd fel hozzánk tartozó barátainkat arra, hogy a magyar elvtársaink és barátaink kérését – amelyhez mi, magyar menekültek teljes szívvel csatlakozunk – képviseljék a megfelelő helyen.

Hálás köszönettel és igaz barátsággal

Kéthly Anna

PIM Ignotus Pál hagyatéka – Gépelt tisztázata másolata, stíldíris és tartalmi javításokkal. – Fent gépelt szöveg: „(A levél Alsing Andersen-hez menne, az Internacionale elnökéhez)” – A szövegben eredetileg is angol nyelvű részek vannak.

Az itt közölt levelet Kéthly Anna április 22-én elküldte Ignotus Pálhoz, és arra kérte, fordítsa le angolra, amit Ignotus teljesített. 1959. május 6-to: Alsing Andersen, Copenhagen. (The National Museum of Labour History, Albert Carthy titkár angol kísérőlevelének melléklete, 1958. május 29.) Kéthly Anna levelét Anderson továbbította a Szocialista Internacionáléhoz. (Albert Carthy titkár Hugh Gaitskellhez írt 1959. május 29-ei levele.) Kéthly később megírta Ignotusnak, hogy washingtoni barátait is megkérte: a fordítást végezzék el, ami megtörtént. A két fordítás közül Kéthly az amerikai példányt továbbította Andersenhez.

¹ Az angol szöveg magyarul: „az új rendőrség szakított azokkal a módszerekkel, amelyeket a megátalkodott ÁVH használt politikai jellegű ügyek kivizsgálása kapcsán”. (1957 évi 18. sz. jelentés 64. §) továbbá: „Hangsúlyozták, hogy a letartóztatások ... nem haladhatják meg ... politikai ügyek esetében a hatvan napot, amelyet csak igen rendkívüli esetekben lehet meghosszabbítani az államügyész jóváhagyásával.” (Ditto-ditto): ugyanaz, szintén (olasz).

² Államügyész (angol).

³ 1959. május 11. és június 20. között tervezték az angol-amerikai-francia-szovjet külügyminiszteri konferenciát Genfben, a német kérdéssel. A találkozón nem született megállapodás.

⁴ A Nyikita Szergejevics Hruscsov és Eisenhower közötti csúcstalálkozót szeptember 15-28-ra tervezték az USA-ban.

⁵ Fagyos, hideg, megbékítés, megoldás (angol).

⁶ Nem veszi figyelembe (angol).

44. KÉTHLY ANNA VASS VILMOSHOZ

Brüsszel, 1959. május 22.

Brüsszel, 1959. május 22.

Kedves Vass elvtárs,

hosszú levelére,¹ amely valóságos tanulmány és összefoglaló szemlélődés, szeretnék nagyon hosszan válaszolni. Sajnos, a genfi tárgyalásokkal kapcsolatos ügyek annyi írni-valót jelentettek nekem, most pedig ismét én készülök Genfben, Bécsben, Münchenben, Hamburgban és ki tudja még, hogy hová – ez annyi előkészülettel jár, hogy egy komoly, elmélyedő válasz írására nincs nyugalmam. A húgom azt mondja, hogy sokkal egyszerűbb volna egy házi ringlispielt beszerezni és helyben forogni, mint így állandóan a levegőben lenni.

A Szabadságharcosoknak írott és írandó cikkeken kívül mindenki tőlem kér cikket – ez is nagy megterhelés, ami ezenkívül „nem hoz semmit a konyhára”. Ezt nem panaszként mondom, mert a magyar forradalomból én nem csinállok üzletet, de sokszor gondolok arra, hogy ha nekem olyan biztos megélhetésem volna, mint a Magyar Bizottság fizetett tagjainak, akkor könnyebben csinálnám a dolgot.

A Magyar Bizottságról szólva, mindjárt belekapcsolódom abba, amit erről az önkinevezte és botcsinálta testületről írt.² Sajnos, én is úgy látom, hogy a genfi tanácskozások és az eljövendő csúcskonferencia után nagyon el fog szürkülni a magyar emigrációs egység kérdése. Kérem, beszéljen Brünauer doktorral, akinek megküldtem Varga Béla hozzámm intézett levelét és a reá adott válaszomat.³ A levél egy olyan beugratás és mellébeszélés, hogy csak az én önuralmam volt az oka, hogy nem válaszoltam más hangon. Azok az urak el vannak készülve arra, hogy egy nemzetközi megegyezés meghíúsulása esetén ők majd a kommunistafaló faltörő kos szerepét játszhatják. De úgy vélem, hogy tévedni fognak, mert a katonai és politikai tárgyalások mögött nagyon alaposan folynak a gazdasági tárgyalások. A szabad vállalkozás és a kötött gazdálkodás managerei már együtt ülnek, és olyan gazdasági megegyezéseket készítenek elő, amelyben eladják a legigázott népeket – ellenszolgáltatás nélkül. Mikoján⁴ nemhiába vacsorázott az amerikai big business vezetőivel, az angol kereskedelemügyi miniszter nemhiába vezeti a gazdasági delegációt Moszkvába, az Európai Gazdasági Bizottság (ECE) Genfben nem hiába beszél a „gazdasági expanzió” kiterjesztéséről egész Európa (!!!) területére. És most van az osztrák vásár Moszkvában, ahol Hruscsov apánk nagy pohárköszöntőt mondott a két állam gazdasági együttműködésére. Ha a politikai és [a] katonai tárgyalások eredménytelenek maradnak, a kapitalista üzletemberek megmutatják, hogy ők ügyesebbek, mint a diplomaták és a generálisok. Mit kell érte fizetni a szabadságukért vérzett népeknek – ezt a vásárnál nem számolják el.

A Magyar Bizottság egy ilyen szituációban legfeljebb arra lesz jó, hogy hangoskoddjon, és ezzel a nyugati árakat magasabbra verje fel. Erre a szerepre túl jónak tartom magunkat, még akkor is, ha kényességünket egzisztenciánkkal kell megfizetnünk.

Amit a szociáldemokrata emigráció feladatairól ír, azt helyeslem és kiviendőnek vélem.⁵ De olyan erőkel kell birkóznunk, amelyek itt künn mindent elkövetnek, hogy munkánkat lehetetlenné tegyék. A legelső kérdés: a nyilasoknak, fasisztáknak, sőt az ún. keresztény, konzervatív elemeknek is honnan van annyi pénzük, amellyel sajtót, röpiratot, más egyebet tudnak kiadni? Itt Európában a szociáldemokrácia (sőt bizonyos értelemben a polgári demokratikus erők is) védekező helyzetbe szorultak. A velünk szembenálló erők a fiatalok „dinamizmusára” spekulálnak, az öregeknél pedig sikereik vannak, mert a társadalom annyira bizonytalan, a gazdasági átalakulás még nem fejlesztette ki a szükségszerűen erre épülő új politikai átalakulást. Az emberek – tudatosan vagy öntudatlanul – félnek, idegesek és keresik a helyettük cselekvő Uristent, diktátort vagy bölcs apát. Csak éppen gondolkozni nem akarnak, nem is tudnak, mert erre nem tanították őket.

Hogy a magunk körében maradjunk: nézze meg az egész Magyar Bizottságot. Fogadok bármiben, hogy nem talál köztük egyetlen embert sem, akinek fejében a világ képe túljutott volna a XIX. századon, akinek látóköre szélesebb volna annál, amennyit éppen közvetlen környezetében észlel.

Sok áldozatos munkára volna szükség, hogy legalább a hozzánk tartozókat (munkásokat, az új utat kereső fiatalokat) bevonni tudjuk egy olyanfajta munkába, amiről ír. Én még emlékszem arra az időre, amikor a magyar szociáldemokrata párt agitátora elment vidékre, de csak az odavaló útiköltséget adták neki. Visszafelé vagy összekalapozta az útiköltséget, vagy ha ez nem sikerült, akkor valami olyant mondott a gyűlésen, amiért a szolgabíró Budapestre toloncoltatta. Így megtakarította az útiköltséget.

A Népszavát az első évtizedekben úgy csinálta a párt, hogy minden szombaton összeszedte a pártvezetőség tagjaitól a nyomdaköltséget. A mi londoni Népszavánk éppen olyan bajokkal küzd. Minden három hónapban érezzük, hogy megfulladunk. Nincsenek szocialista újságíróink, a polgáriakat meg kell fizetni, egyébként is élniük kell. Ha megfelelő terjesztésünk volna, és a példányszámot kellően fel tudnánk emelni, akkor nem kellene ég és föld között lebegnünk, és csinálhatnánk egy valódi, komoly szocialista magyar lapot. Én nem kapok egy fillért sem a Népszava részére írt cikkeim után, pedig a vezércikken kívül mindig van néhány más cikkem is, más néven a lapban. De ez nem jelent olyan megtakarítást, ami lendítené anyagi helyzetünkön.

Pártéletet élni, áldozatok nélkül, nem lehet. Ehhez a „lehetetlenséghez” hozzájárul az is, hogy ahol felütjük a sátorfánkat, ott rögtön jelentkezik kétféle elem. Az egyik meg akar abból élni, hogy funkciót vállal, a másik azzal az utasítással jön Bécsből, Budapestről, hogy ezt az egyetlen komoly ellenfelet, a szociáldemokrata pártot robbantsa. Tudja, hogy a latin közmondás szerint: hazudj nyugodtan, valami mindig ragad – és ezt a módszert nagyon jól használják mindenütt, ahol magyar emigránsokat hívunk a pártba. Elképzelhetetlenül sok pénzt költ a magyar diktatúra erre a munkára, és az ember már lassan mindenkinben ágenst vél. Ez a hisztéria is sokat árt nekünk, mert az emberek lassan elfordulnak, legyintenek, és azt mondják, hogy a fene törődik a politikával!

Ha elmegy Brünauer doktorhoz, ő majd informálja arról is, hogy pl. a szakszervezeti csoportokban is jóval előttünk elfoglalták a helyeket olyanok, akiknek soha semmi közük nem volt a munkásmozgalomhoz, most pedig vagy jól élni akarnak belőle, vagy megbízatásuk szerint ártani akarnak. Állandóan birkózni velük nagyon nehéz. A bizalom kérdése, hogy kinek hisznek olyan helyeken, ahol még hozzá veszedelmes is az, hogy ágenssek bejuthatnak munkásmozgalmi belső szervekbe. És ha ezt a bizalmat nem nekem adják, hanem amazoknak, akkor mi van?

Sok mindenről kellene egymással közösen véleményt kialakítani. De egy kis országban, egy egységes munkásmozgalomnak, még akkor is, ha bizonyos kérdésekben nincs egység, a közös munkának van lehetősége. De hogyan lehet erre törekedni, amikor öt világrészben vagyunk elszórva. Sokszor vagyok szomorú, mikor valamely távoli sarkából a világnak egy elhagyott magyar hosszú levelet ír nekem és kétségeire választ kér. Elvtársaim azt mondják, hogy ez a nagy bajom, hogy minden levélre válaszolok. De hát hogyan maradhatok adós a válasszal, amikor a levél minden sorából érzem a tanácstalanságot, az elhagyatottságot, a hontalanság gyötrődését, azt, amit sokszor magam is érzek. E levelek nagy részét nem olyanok írják, akik képzett szocialisták, akik elméletileg meg tudják magyarázni maguknak a világ mai képét, és ez megkeményítené a gerincüket. Ha ilyen emberekkel otthon találkozoznánk, egy sereg szemináriumot tarthatnánk nekik, kérdéseikre választ adhatnánk, és egy olyan pártprogramot dolgozhatnánk ki, amely a *mai* gazdasági adottságokra épül fel. De ugyanakkor a fiatalság „dinamizmusát” és az öregek tanácstalanságát is kielégítené, illetve szolgálná.

Az otthoniakkal kapcsolatban vagyok, belefulladnak abba, hogy frázisokkal tömik őket, amelyek a valóságos gazdasági tényekkel ellentétben vannak, és lassan-lassan apatikussá válnak. Azt írják, hogy megtanulnak kis dolgoknak örülni, hogy van egy új típusú autóbusz, neonvilágítás. Akik politikailag nincsenek exponálva, még útlevelet is kapnak. Itt künn aztán lelkendeznek, hogy otthon „minden van”, de megbámulnak minden tárgyat, ami idekünn fel sem tűnik, és siránkoznak a nyugati bőség fölött.

És továbbra is él a félelem, a bizonytalanság érzése. Most sem szűnt meg a „csengőfrász”, amit a nyugati ember nem hisz el, hogy hajnalban jön az ÁVO.

A Szabad Magyar Képviselőt⁶ sok mindent tehetne, hazafelé és az emigránsok felé. De nem tudja, kedves Vass elvtárs, hogy a legutóbbi Tájékoztatónk⁷ is mennyi pénzbe

került, amit nagy nehezen tudtam összeszedni? Én sem vagyok aranycsináló, sem gyémántbányám nincs, ha az anyagi lehetőségek hiányoznak, akkor minden jó szándék megbukik.

Levelét elteszem, a részletekre visszatérek majd, ha visszajöttem Hamburgból. Az exil-szocialisták is tanácskoznak, az Internacionálé kongresszusa előtt.⁸ Az összes exil csoportoknak megvan a maguk gondja-baja, nem tudom, hogy egy langyos rezolució⁹ kívül mit tudunk produkálni?

De azért à la long¹⁰ mégsem vagyok pesszimista. Nem bízom ugyan abban, hogy valaha hazajutok, de abban igenis bízom, hogy haza csak olyanok mehetnek, akik nem fogják visszafordítani a világ szekerét – sem 1945, sem 1947 előttre. Még kevésbé az első világháború előtti viszonyok idejére! Erre hiába spekulál a „demokratikus” Magyar Bizottság is!

Barátsággal

Kéthly Anna

PIL 307. f. 20. ő. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással, javításokkal.

¹ Vass Vilmos 1959. május 10-én kilenc és féloldalas, apró betűs, sűrűn gépelt levelet küldött Kéthly Annához, erre történik utalás. Terjedelmi okok miatt nem közöljük, de a hivatkozások esetében idézzük az érintett témát.

² A MB-ről Vassnak igen elmarasztaló véleménye volt, mert „nem dolgoznak, és csak reprezentálnak”.

³ Az USA-ban élő Brünauer Sándor Kéthly Anna jó barátja volt. Varga Béla Kéthly Annához írt levele nincsen a birtokunkban, a reá adott Kéthly-válasz a 38. dokumentumban található.

⁴ Anasztasz Ivanovics Mikojan ekkor a Szovjetunió Minisztertanácsának első elnökhelyettese.

⁵ Az emigráns szociáldemokraták feladatai – Vass szerint – programot adni maguknak, az otthon élő szociáldemokratáknak és a magyaroknak.

⁶ Teljes nevén: Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői (SZMKNK).

⁷ Az MSZDP időszaki kiadványa, a mozgalom eseményeiről adott információt.

⁸ Az emigráns szocialista pártok képviselői az SZI 1959 júliusában, Hamburgban tartott kongresszusa előtt tanácskoztak.

⁹ Határozat (angol).

¹⁰ Hosszabb távon (francia).

45. KÉTHLY ANNA A SZOCIALISTA INTERNACIONÁLÉ FŐTITKÁRÁHOZ

Brüsszel, 1959. október 13.

Szeretett Barátom!¹

Nagyon sürgős kéressel fordulok Hozzád. A magyar ENSZ-küldöttség megbízólevelének elutasításáról vagy elfogadásáról van szó, a döntésre ebben az ügyben néhány héten belül – október végén vagy november elején – kerül sor.

Sir Leslie Munro, a magyar kérdés raportőre alkalmat adott, hogy beszéljek vele az általa előterjesztendő jelentésről. Közölte velem, amit már úgy is tudtam, hogy megtagadták tőle a beutazást és a pártatlan vizsgálat lehetőségét. Ezért rá van utalva a magyar újságokban megjelentetett, önkéntelenül az igazságot leleplező cikkekre, a magyar jogi hatóságok jelentéseire és a különböző emigráncsoportok által rendelkezésre bocsátott adatokra is. De egy ilyen tökéletlen jelentés is bizonyítja, hogy a magyar kormány az ENSZ minden döntését szabotálja, folyamatosan megszegi az ENSZ Charta-ját, és mindent azzal indokolja, hogy a szabotázst és az ENSZ-szel szembeni kötelességek megszegését, mint az „ország belügyét” szó nélkül tudomásul kellene venni.

Eddig három egymást követő közgyűlés nem ismerte el a magyar delegáció megbízólevelét. A gyakorlatban ez az eljárás csak azt jelentette, hogy a magyar delegáció részt

vehetett a közgyűlésen, és a szidalmak áradatát zúdíthatta a szabad világra és a rágalmakat az októberi forradalomra. A mandátumvizsgáló bizottság ugyanis csak az ülésszak végére hozza meg döntését.

Amikor most New Yorkban voltam,² a magyar delegáció, uraira támaszkodva, mindent megtett, hogy ebben az évben megszerezze az elfogadást. Alkalmazták a csábítás, a megfélemlítés módszerét, még gazdasági intézkedésekkel is fenyegettek a Szovjetunió részéről. Igyekeznek rábírní a semlegeseket, hogy ez évben ne szavazzanak az elismerés ellen. Képmutató módon a szükséges nemzetközi enyhülésre hivatkoznak, amely a szovjet miniszterelnök USA-beli látogatásának³ eredményeként állítólag azt is szolgálja, hogy a kelet-európai helyzetet végre tudomásul vegyék. Borítsunk fátylat a múltra – így érvelnek.

Mindeközben olyan híreket kapunk, hogy az utóbbi hónapokban 32 halálos ítéletet hoztak, és hajtottak végre. „Államellenes összeesküvés” miatt 1956. október 23. és november 4-e között...⁴ Három évvel a forradalom leverése után! Fiatal emberekről van szó, közöttük sok munkásról és munkások gyermekeiről! Azoknak, akiket bíróság elé állítanak, ma sincs joguk saját védőügyvédet választani. Megvonnak tőlük minden, egy szabad országban a vádlottnak járó jogot.

Ilyen körülmények között a magyar delegáció megbízólevelének szó nélküli elismerése természetesen a szabad világ arcuclsapásaként hatna, és keserű csalódást okozna azoknak, akik Magyarországon még mindig a szabad világból jövő segítségben reménykednek. Ez morális felmentést jelentene a magyar kormány számára. Ezzel menlevelet állítanának ki a diktatúrák számára, mely szerint nyugodtan kizsákmányolhatják, leigázhathatják, sőt meg is semmisíthetik áldozataikat. A világ ejt néhány könnyet azokért, akik nem tartoznak hatalmi érdekszférájába, de semmi más nem történik. Vannak újabb bizonyítékok is az ilyen felfogásra, gondoljunk csak Tibetre!

Téged, a Szocialista Internacionálé főtitkárát, arra szeretnék kérni, hogy hívd fel a tagpártok figyelmét erre az ügyre, és bírd rá őket arra, hogy a delegációk ebben az évben is a magyar delegáció megbízólevelének elismerése ellen szavazzanak.

Az USA részéről világos, megnyugtató választ kaptam. De ők egyedül nincsenek abban a helyzetben, hogy biztosítsák a szükséges kétharmados többséget. Szükséges lenne Anglia *ilyen értelmű* állásfoglalását biztosítani. Az északi államok is problematikusnak látszanak. New Yorkban arról beszéltek, hogy az északi államok, annak reményében, hogy mégiscsak sor kerül a szovjet miniszterelnök elhalasztott látogatására, mindent el akarnak kerülni, ami zavarhatná a várt tárgyalások légkörét.

Angliában a csúcstalálkozóra várva nem szívesen hanyagolnák el a „barátságra” való átállást. Hogy mindezek az állítások és félelmek bebizonyosodnak-e, az rövid időn belül ki kell, hogy *derüljön*.

Honfitársaink – elsősorban a magyar munkásság, aki máig nem hagyta magát legyőzni – várják az eredményeket. Ha a magyar kormány megkaphatja a fent említett menlevelet,⁵ akkor a diktatúra áldozatai elárultnak és minden reménytől megfosztottnak érzik majd magukat.

Kérésemet sürgősen továbbítani kellene az angol, norvég, dán és holland pártnak, mivel Sir Leslie Munro október végén tartja meg beszámolóját, a megbízólevel-bizottság ajánlásairól október végén, november elején fognak szavazni. Kérem a Te, az Internacionálé megértését, segítségét és támogatását.

Ezer köszönettel és a legjobb barátsággal,
a Te

Kéthly Annád

¹ Albert Carthy.

² Kéthly Anna az ENSZ Közgyléssek szeptemberi üléseinek első heteit New Yorkban töltötte az AFL-CIO meghívására. Ilyen alkalmakkor a magyarügy vitájának támogatását szervezte a missziók körében, és találkozott az amerikai adminisztráció illetékeseivel is.

³ A Hruscsov–Eisenhower-csúcsalálkozóra szeptember 15–28-án került sor az USA-ban.

⁴ Kéthly az 1956. október 23. és november 4. közötti események miatt elítéltekről ír.

⁵ Kéthly Anna attól tartott, hogy a Mandátumvizsgáló Bizottság végül is elfogadja a Kádár-kormány jelöltjét az ENSZ-misszió élére.

46. ERICH OLLENHAUER TÁVIRATA KÉTHLY ANNÁHOZ

Bonn, 1959. november 16.

70. születésnapja alkalmából fogadja legjobb kívánságainkat és üdvözlétünket. Ön-nel együtt reméljük, hogy a magyar népnek a szabadság és függetlenség visszaszerzése érdekében tett hősie erőfeszítései elérik politikai beteljesülésüket.

Nemzete képviselőjeként és a dicsőséges Magyarországi Szociáldemokrata Párt el-nökeként, melyet egy brutális erőszakrendszer egyaránt bilincsbe vert, sokmillió ember tiszteli Önt az egész világon. Egy egész nép jogaiért és szabadságáért való fáradhatatlan harcával maradandó helyet vívott ki magának az emberek szívében és egyúttal új ösztön-zést adott a demokratikus szocializmusnak, bárhol is érvényesüljön az.

E jeles nap alkalmából legjobb kívánságaink fejezzük ki Önnek, és reméljük, hogy továbbra is jó egészségbn folytathatja az általunk annyira csodált tevékenységét, melyet majd siker koronáz.

Erich Ollenhauer

Friedrich Ebert Stiftung, Archiv der Sozialdemokratischen Partei – Pressemitteilungen und Informationen (SPD – Sajtóközlemények és információk) – Bonn, 16. 11. 59. Nr. 280/ 59. SPD –Erich Ollenhauer SPD elnök távirata Kéthly Annához 70. születésnapja alkalmából. – Nyomatott szöveg. – A távirat szövege előtt ez a bevezető áll: „Erich Ollenhauer SPD elnök a következő táviratot küldte Kéthly Annának 70. születésnapja alkalmából”

47. KÉTHLY ANNA FELLEG GYÖRGYHÖZ

Brüsszel, 1960. június 20.

Brüsszel, 1960. június 20.

Kedves Felleg elvtárs,

mindkét levele egyszerre jutott kezembe, mert ebben a hónapban egymás után több előadásom volt Németországban. Örülök, hogy a könyv kritikájával meg van elégedve, valóban szívből írtam.¹ Annyi szomorúságom és bosszúságom van a magyar lapokat és új könyveket olvasva, hogy mindig megnyugvás számomra annak konstataciója, hogy vannak, akik nyelvünket idegenben is őrzik.

Ha a Mónus-levelelről másolatot kapok, megfelelő kommentárral leközlöm a Népszava-ban.² Ha ír, mindig számíthatnia kell arra, hogy nem vagyok itthon, szerencsére a ma-gyarügy még mindig kíváltkja a figyelmet. Ha valahová meghívnak, hogy erről beszéljek, szívesen elmegyek, pedig már nagyon rám férne a pensióba³ vonulás.

Izraeli anyag mindig érdekkel bennünket, főleg ha valamilyen vonatkozásban áll a mi ügyünkkel. Így pl. a most oly nagy port felvert Eichmann-ügynek⁴ is vannak magyar vo-

natkozásai. Bizonyára vannak ott olyan magyarok, akik erről a hóhérről tudnának érdekeset mondani. Mellékelek egy cikket, amely bizonyítja, hogy milyen ellentétes vélemények vannak itt Európában ebben az ügyben. Ne értsen félre: nem a bűncselekmény megítélésében, hanem a kézre kerítés körülményeinek megítélésében. Természetes, hogy a bűncselekmény rendkívülisége igazolja a gyilkos letartóztatásának rendkívüliségét is, és valóban képmutatásnak tartom a formaságokra való hivatkozást.

Ha Dél-Amerika felé kapcsolatai vannak, úgy azt jó volna abban az irányban érvényesíteni, hogy az ott menedéket lelt fasisztákat és magyar nyilasokat kifüstöljék onnan. A magyar nyilasok már odáig merészkednek, hogy abból a kártérítési összegből, amit a német kormány a kárt szenvedett zsidóság részére kiutalt, maguknak is követelnek részt. Az erre vonatkozó felhívást is mellékelem, elrettentő bizonyítékkul.⁵ Az Európában élő nyilasok onnan kapják az anyagi segítséget, Münchenben egy egész sereg él, lapot adnak ki, az észak-amerikai publikációikat is onnan táplálják anyagiakkal.

A demokrácia buzgón ássa a saját sírját, alig két évtizeddel azután, hogy ez már egyszer megtörtént!

Minden jót kívánok, barátsággal

Kéthly Anna

PIL. 307. f. 21. ö. e. – Gépelt tisztázata, saját kezű aláírással és javításokkal. – Balra fent: „Bruxelles 18. 29, Avenue des Faons”.

¹ Kéthly Anna kritikája Felleg György „Lobogj te dal...” című verseskötetéről az emigrációs Népszava, 1960. június 1-jei számában „Magyar szigetek” címen jelent meg.

² Az említett levelet Mónus Illés 1941-ben írta Felleg Györgyhöz és feleségéhez, akik Izraelbe kivándorlásuk után útkijárat, letelepedésükről levéllapon számoltak be Mónuséknak: „Nagyon megörültünk levelezőlapjának. Már olyan sokat gondoltunk Magukra, mert Várnából az a család, ahol megszálltak, kétségbeesett levelet írt, hogy milyen kis lélekvesztőn indultak el összepréselve, mint a heringek. Így aztán tele voltunk aggodalommal, míg végre most megkaptuk a levelezőlapját. Soká jött és nyilván a mi levelünk is soká ér oda. De a jó hír sohasem késő” Így kezdődött a levél, majd így folytatódott: „Reméljük, hogy megtalálta azt, amit elképzelt Magának. Magát külföldön sem féltjük, mert: mindig feltalálja magát, nem fontos, hogy mit dolgozik, jó kedvvel csinálja és – s ez a döntő – nincs egyedül. Így azután még akárhol is jó. Igaz? Nagyon szívélyes kézszerítasunkat adja át kedves Feleségének. És kívánjuk, hogy mindig olyan mosolygós ábrázattal járjon az életben, mint ahogy emlékeztetünkben él az arca.” Mónus a továbbiakban beszámolt arról, hogy a „fiúk most távol vannak”, s mindegyikkel közölték, hogy Fellegék életjelt adtak magukról. „Nagy volt az öröm. Egy szép versét megpróbáljuk a Naptárban lehozni, talán sikerül.” Mónus felsorolta a párt kiadványait is, amelyek az utóbbi időben láttak napvilágot. Végül megemlítette, hogy „Ervin sincs itthon, a fiunk, ő is három hónapos szolgálatát tölti. November végére mindenki itthon lesz, és akkor egy együttes levelet fogunk küldeni.” Aláírás: Mónus és Jolán (A levelet Felleg György bocsátotta rendelkezésemre, köszönet érte).

³ Nyugállományba vonulás.

⁴ 1961. április 11-én Jeruzsálemben megkezdődött a háborús bűnös Adolf Eichmann pere. A volt SS-Obersturmbannführert (alezredes) – sok éves nyomozás és eredményes elrablás után – állították bíróság elé, halálra ítélték, és december 15-én kivégezték.

⁵ Melléletek hiányoznak.

48. KÉTHLY ANNA IGNOTUS PÁLHOZ

Brüsszel, 1961. január 4.

Brüsszel, 1961. január 4.

Kedves Pali,

már levele vétele előtt értesültem arról, hogy Király Béla lapalapítása nem sikerült,¹ annak ellenére, hogy New York-i tartózkodásom alatt már minden el volt intézve. A ma-

gyar emigráció legsötétebb lapjai közé tartozik az, hogy „fúrás” nélkül semmi sem történik. Ha a Ludas Matyit olvasom, amelyben erről a nemzeti erényről sok szó esik, akkor mindig vigasztalom magam, hogy itt künn ez nem történhet meg. De a tények mindig rációfolnak erre a naiv hiedelemre.

A kulisszák mögé nem láthatok. Nem tudom, hogy Kovács Imre szokott bajkeverésével meggyőzte a sponzorokat arról, hogy nem kell egy konkurens lapot támogatni vagy pedig a sponzorok vélik azt, hogy az emigráció minden árnyalatát össze kell söpörni egy kupacba. Egy lapot támogatni olcsóbb mulatság, mint kettőt. Kádáréknak nem kell egyebet tenniük, mint kívánni, míg a támogatók türelme és pénze elfogy, és akkor nem kell többé attól tartaniuk, hogy a szegyenpadra ültetik őket.

A Magyar Bizottságot is lassan leépítik, amit semmi esetre sem sajnálok. Azok is igyekeznek sponzoraik szándékait ellesni „wie er räuspert und wie er spukt...”² de azt hiszen, hogy a legszebben utánzott fütyülés sem menti meg legtöbbször. Maradnak a porondon azok, akiknek valami társaságbeli összeköttetések vannak, mint Eckhardt³ és a washingtoni volt magyar diplomaták. És persze ezek régi magyar barátai, akik olyan messze vannak a magyar forradalomtól, mint Makó Jeruzsálemtől. Ha azt hinném, hogy ez lesz az új adminisztráció hivatalos külpolitikája, akkor kétségbe kellene esnem. De New York-i keserű tapasztalataim ellenére meg vagyok arról győződve, hogy a sznob „Társaság” és az új elnök nem azonosak. Beszéltem az UN-ben az USA-delegáció tagjaival is, akik nagyon melegen fogadtak, és annyi megnyugtatót mondtak nekem, hogy ha annak fele is bekövetkezik, akkor jó új évem lesz. Sir Leslie Munro pedig olyan makacs és elszánt, hogy ez is nagy biztatás. Persze azt nem lehet tudni, hogy márciusig mi lesz a világpolitikában. A Szovjet olyan kiváló művészettel kavarja a dolgokat, és a Nyugat olyan tehetőségtelenül várja a halálos csapást, hogy legbölcsebbnek látszik – Voltaire-rel – kertünket művelni. De ezt sem tehetjük nagyon soká. A belga események⁴ során az egyik kis 13 éves magyar lány, aki szüleivel együtt menekült a forradalom után, rezignáltan megjegyezte: No, innen is pakolhatunk!

E percben még nem tudom áttekinteni azt, hogy mivé fejlődnek vagy fajulnak a dolgok. Az a körülmény, hogy a belga NATO-osztagokat hazarendelték, nagy örömet keltett Keleten, és ezen a példán felbuzdulva, valószínűleg megkísérelik bekapcsolódni a sztrájkba. Eddig a mieink nagyon erősen tartották a gyeplőt, de emlékeznünk kell arra a lenini elvre, hogy bármiféle nyugtalanságba bele kell kapcsolódni, és azt lehetőleg polgárháborúvá szélesíteni.⁵ Mivel pedig ebben a mesterségben ők a szakértők, tehát nem szeretném, ha ez a lehetőség megnyílna számukra. Nem azért, mintha kellemetlen volna számomra, hogy elcsúszjanak a hátralevő börtönbüntetést – életfogytiglan – le kellene ülnöm, hanem azért, mert ebből már elkerülhetetlenül háború kerekedne. És egy új háborúban akarva-akaratlan még Macmillannek⁶ is részt kellene vennie, bármennyire igyekszik a kelet-európai népek rovására nyugalmat teremteni.

Ez az átmeneti idő az új Elnök⁷ beiktatásáig még hozhat nekünk kínos meglepetéseket, és teremthet olyan fait accompli-ket,⁸ amelyeket tudomásul kell vennie a Nyugatnak. Hogy azután mi lesz a fiatalok és szakértők kabinetjének uralma alatt, azt majd meglátjuk. Annyi bizonyos, hogy Európában egyre vakmerőbben jelentkezik a nácik és fasiszták, mint a sakálók a hullákra várva. A fent említett „Társaság” pénzzel is traktálja őket, azzal indokolva ezt, hogy ezek „antikommunisták” és gyűlölik a Szovjetet. Számukra ez a jellegzetesség elegendő ahhoz, hogy bajtársaknak fogadják el őket. Mintha megismétlődne szélesebb területen a hitleri főlemelkedés játéka, amikor a német nagytőke segítette hatalomra ezt a barbárságot. És, mint a mai helyzet mutatja, nem ők fizették meg az árát. Éppen úgy, mint a Kongó elvesztéséért sem azok fizetnek, akik majdnem száz éven át profitáltak belőle.

Palikám, ha tud valami szigetet, ahol jószándékú emberek egy értelmes köztársaságot alapíthatnak, üzenjen nekem is, vállalom a háztartási munkát.

Békés és boldog újévet kívánok az egész családnak, főleg a legkisebbnek, akinek sorsa – apró társaival együtt – most fog eldőlni.

Meleg üdvözléssel

Kéthly Anna

PIM Ignótus Pál hagyatéka. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással. – A levélen jobbra fent Kéthly kézzel írt „Chairman” megjegyzése található.

¹ Nem tudni, hogy Király Béla milyen lapot akart alapítani.

² Valaki szolgalelkűen utánozza a felettesét külsőleg viselkedésében (német).

³ Eckhardt Tibor.

⁴ Vélhetően a két nagy nyelvi-kulturális csoport, a vallonok és a flamandok között kiéleződő viszony miatti belpolitikai megmozdulásokról lehet szó, amit csak erősített Belga-Kongó elvesztése. Sorra buktak meg az egymást követő kormányok. 1962-ben aztán elfogadták a két közösség közötti nyelvi határt megszabó ún. Gilson-törvényt. A három legnagyobb párt – a liberálisok, a kereszténydemokraták és a szocialisták – választói bázisuknak megfelelően francia és holland nyelvű részre bomlottak fel.

⁵ Nem sikerült megtalálni, hogy Lenin írta-e, és ha igen, hol – az említett szöveget.

⁶ Harold Macmillan brit miniszterelnök.

⁷ J. F. Kennedyről van szó.

⁸ Befejezett, megmáshíthatatlan tény (francia).

49. KÉTHLY ANNA FELLEG GYÖRGYHÖZ

Brüsszel, 1961. január 28.

Brüsszel, 1961. január 28.

Kedves Felleg György,

levele távollétem alatt érkezett. Ismét New Yorkban voltam, az ENSZ közgyűlésének napjaiban. Sajnos, ez alkalommal még kevesebb eredményt tudtam elérni, mint korábbi látogatásaim alkalmával. A világpolitika legújabb izgalmai leszorították ügyünket a napirendről. Abban a bajkeverésben, amelyet a keleti diktatúra a világban végez, egyik motívum valószínűleg az is, hogy saját imperializmusáról és a hatalma alá került országok gyarmatosításáról a figyelmet elterelje.

Köszönöm a levélmásolatot,¹ úgy hatott reám, mint a túlvilágról érkező üzenet. Mónus és Ervin² elpusztultak a náciizmus alatt. Mónust magyar nyilaskeresztesek ölték meg, gyilkosát sikerült kikutatni és bíróság elé állítani, de Ervin nyom nélkül eltűnt. Most kaptam hírt arról, hogy Jolán³ is meghalt néhány héttel ezelőtt. Szakasits Árpád és Rónai Sándor búcsúztatták, mint „pártunk régi harcosát”. Nem nyilatkoztak arról, hogy a „rég” jelző a szocdem pártra vagy az egyesített pártra vonatkozik-e? A kis hírt is köszönöm. Meggyőződésem az, hogy a német csapatokkal szabad földre került és ott a régi mesterségüket folytató gengszterek dolgait nem szabad eltussolni. Nem tudom, hogy mennyi pénzt tudtak kicsempészni, de az az egy megnyugvásom van, hogy egymás között hajba kapnak az osztozásnál. Mindegyik csoport a másikat vádolja azzal, hogy „meghamisítják a nagy mártír, Szálasi Ferenc örökségét”. Nemrég megjelent Münchenben egy könyv, „Vádló bitófák” a címe,⁴ amelyben szorgosan iparkodnak tisztára mosni a kivégzett magyar háborús bűnösöket. Az Eichmann-üggyel⁵ kapcsolatban is olyan szépítő és hamisító eljárás folyik, hogy a könnyen hívőkkel elhitetik, hogy nem a gyilkos a bűnös, hanem az áldozat.

A Népszava igyekszik ezt a propagandát ellensúlyozni. De ennek csak akkor lehet hatása, ha a lap eljut azokhoz, akiknek erre a felvilágosításra szüksége van. Sajnos, azt

kell megállapítanom, hogy a Népszava nehezen él, sokat küzdünk az anyagiak hiányával, amelyet sem jól fizetett hirdetésekkel, sem megfelelő számú előfizetői sereggel nem tudunk megszüntetni. Szerkesztőségi kiadásaink minimálisak, én pl. teljesen díjtanul dolgozom a lapnak. De vannak olyan kiadások, amelyeket nem lehet csökkenteni, így a nyomda, az expedíció, a papíros stb. Szükség van arra is, hogy megfelelő anyagot kapjunk a világ minden részéből, ezt nem kívánhatjuk ingyen. A szerkesztőségi kiadásoknál is – bármennyire takarékoskodunk – figyelembe kell vennünk azt, hogy a szerkesztőségi tagjai nem mondhatnak le arról a jelentéktelen összegről, amit munkájuk fejében kapnak tőlünk. Hivatásos újságírók és írók, akiknek ideje drága és a számunkra áldozott időt valóban értékelnünk kell.

A magyarországi szocdem pártról írottakra meg kell jegyeznem, hogy csak az nem követ el hibát, aki ölbe tett kézzel nézi az eseményeket. Az a nyolcvanesztendős múlt, amely a párt és a szakszervezetek mögött áll, a diktatúrára való készülődés és annak hatalomra jutása idején mutatta meg érdemeit. Nem volt a diktatúrának erősebb és komolyabb ellenfele, mint a magyar ipari munkásság. Még ma is ők viszik az ellenállás harcait a rezsimmel. Minden eszközzel próbálták megtörni őket. 1950-ben, mikor már nyilvánvalóvá lett, hogy a párt árulói csak a párhelyiségeket tudták szállítani, de a tagságot nem, akkor Rákosiék börtönbe vagy internálótáborba vetették a volt párt- és a megsemmisített szakszervezetek egész funkcionárius gárdáját. Kevesen tudják azt, hogy tízezrek voltak Kistarcsán, Recskén és más internálótáborokban, rengetegen voltak kitelepítve (nemcsak „osztályellenségek”!), és kb. ötezer politikai fogoly volt Vácon, Márianosztrán, Kalocsán és Gyűjtőben.⁶ Én is négy és fél évig ültem, életfogytiglanra ítélt.⁷ Vácon verték agyon Ries Istvánt, Szeder Ferencet, az egyik bányásztikárt és még sokan másokat.

Ma pedig az a munkásság, amelyet funkcionáriusai bebörtönzésével akartak engedelmességre kényszeríteni, a legélesebben áll szemben a rezsimmal. (Meg kell jegyeznem, hogy börtönbe kerültek 1950-ben azok is, akik azt képzelték, hogy árulásukért jutalmat kapnak.)

A magyar középosztály egy része megalkudott a helyzettel, olyan privilégiumokat élvez a „munkás-paraszt hatalom” diktatúrájában, mint bármikor az előző rezsim idején. Még olyanok is, akik a Horthy-éra alatt türelmetlen kommunistafalók voltak, ma dédelgetett kivételezettjei a rendszernek. A feltétel csak az, hogy nyugodjanak bele a „változtathatatlanba”! És erre szívesen hajlandók.

Az a szocialista nevelés, amely a félfasiszta elnyomatás alatt természetesen nem lehetett hibátlan és tökéletes, nem múlt el nyomtalanul. A bolsevista frázisgyártók Marx-hamisításaival szemben, ők jól ismerik a valódi szövegeket! És tudják azt, hogy egy nagy örökséggel való visszaélés az, ha összefüggéseiből kiszakítanak idézeteket, hogy holnap ugyanazt az idézetet másféle bizonyításra használják fel.

Amit arról a készségemről írtam, hogy bárhová elmegyek, ahol a magyar kérdés iránt érdeklődés mutatkozik, természetesen áll Izraelre is. Sajnos, Izrael nagyon messze van, az odajutással járó költségek nagyok, főleg velem kapcsolatban. Korom miatt már nem utazom egyedül, húgom kíséri el minden külföldi utamon, s így a költség mindig kettős. Múlt év novemberében töltöttem be 71. életévemet, tulajdonképpen ez a kor már jogot adna nekem a teljes visszavonuláshoz.

Végül: az az ajánlata, hogy a Népszavát ellátja tudósításokkal, nagyon kedvemre való lenne. Írok egyidejűleg a lap felelős szerkesztőjének, Kovács Dénesnek, hogy lépjen Önnel érintkezésbe az anyag meghatározását illetőleg. Remélem, hogy értékes kapcsolat jöhet közöttünk létre.

Minden jót kívánok, barátsággal üdvözlöm

Kéthly Anna

¹ Lásd a 47. számú dokumentumot!

² Mónus Illést a nyilasok kivégezték, fia, Mónus Ervin ismeretlen körülmények között halt meg.

³ Mónus Illésné Koronya Jolán 1960. decemberben halt meg.

⁴ MARSCHALKO LAJOS–FIALA FERENC: *Vádló bírófűk* c. könyvének cikként megjelent első része – amely dicsőítette Szálasit és társait, rehabilitálta a náci ideológiát – először 1951-ben látott napvilágot az amerikai kormányzat által Münchenben fenntartott *Die Neue Zeitung*-ban. Könyv alakban 1958-tól több nyugati országban kiadták.

⁵ KAUL, FRIEDRICH KARL: *Az Eichmann-ügy*. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1965.

⁶ A munkásmozgalmi emberek ellen indított koncepciós perek során összesen 881 személyt vettek őrizetbe. Közülük vizsgálati eljárás alá 455 főt vontak, 385 főt internáltak. A vizsgálati eljárás alá vontak közül 63 személy büncselekmény hiányában szabadult, öt személyt a bíróság felmentett, 413 személyt elítélt, bírói ítélet és internálási határozat nélkül kilenc személyt tartottak őrizetben. A börtönben nyolc szociáldemokrata elítélt halt meg, ezek közül több haláleset körülményei máig tisztázatlanok. (Jelentés a munkásmozgalmi emberek ellen indított koncepciós perek 1961–63 közötti felülvizsgálatának lezárásáról. 1964. június 15. – *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*. IV. kötet. Bp., 1995. 718–742.)

⁷ Kéthly Annát 1950. június 9-én tartóztatták le, 1954. január 20-án ítélték életfogytiglani fegyházra, és az év november 19-én – kegyelemben részesítve – engedték szabadon. (Lásd a Bevezetőt!)

50. KÉTHLY ANNA ERICH OLLENHAUERHEZ

Brüsszel, 1961. március 21.

Tisztelt Ollenhauer Elvtárs!

Immár Ön is bekerült azok sorába, akik kénytelenek elviselni, hogy hatvanévesként ünnepeljék őket. Én, aki már elmúltam hetven, szilárdan meg vagyok győződve arról, hogy a koncentrációs táborokban, száműzetésben töltött szenvedésekkel teli napokat duplán kell számítani, de mégis hozzájárulnak ahhoz, hogy az új feladatokat és felelőségeket töretlen ifjonti erővel vegye magára az ember.

Erre az állításra az Ön által a Német Szövetségi Köztársaságban és az Internacionáléban végzett tevékenység a legjobb bizonyíték.

Az Ön életművében két aspektus különösen fontos számomra. Az egyik az, hogy Ön az ifjúmunkás-mozgalomból indult, és pályája töretlen vonalat ír le. A másik pedig az, hogy Ön megértette, mi a nő szerepe a társadalomban és a pártban, és mindig felajánlotta nekünk segítségét, hogy legyőzhessük a nehézségeket és az akadályokat.

És végezetül, de nem utolsósorban azért is csatlakozom az Önt ünneplőkhöz, hogy kifejezzem hálánkat azért, hogy olyan sok érdeklődést és figyelmet fordított a magyarügyre. Rá vagyunk utalva arra, hogy fájdalomunk és a néha alig hallható tiltakozásunk ne merüljön el az érzéketlenségben és közömbösségben. Aki jó tanácsaival és cselekedetekkel bizonyítja, hogy egy elnyomott népnek szüksége van a szabad népek segítségére, az jó barátunk, akinek hálával tartozunk.

Fogadja legjobb kívánságaimat születésnapja alkalmából

Kéthly Anna

Friedrich Ebert Stiftung adománya, Nachlap Erich Ollenhauer, Mappe: 53, 142, 342. – Német nyelvű tisztázati másodlata „Anna Kéthly” saját kezű aláírással. – Jobbra fent: nyomtatott szöveg: Anna Kéthly minister of state 29. AVENUE DES FAONS. BRUSSELS 18. Alatta gépelve: „den 21. März, 1961. Középen pecsét: „EINGEGANGEN 24. MRZ 1961”

51. KÉTHLY KATALIN KÉTHLY ANNÁHOZ

Budapest, 1961. július 15.

1961. VII. 15.

Drága Nagynénjeim!¹

Már körülbelül 2 hete élvezem a „szabadságot”. A felvételim nagyszerűen sikerült, most már csak az üzenetet várom, hogy felvettek-e vagy sem. Most a szabadságomat olvasással töltöm. Épp ma kaptam Erzsébet nénitől egy remek ajándékot. A Tom Sawyert és a Huck Finn² kalandját angolul. Most ezt olvasom, s ez egy eléggé élvezetes gyakorlása az angolnak.

Azt hiszem az árjegyzékekről még nem írtam. Megkaptuk őket, sőt már választottak is belőle ruhát. Egyszerű és divatos fazonok vannak benne. Nagyon jók, nagyon köszönjük őket.

Időközben megvolt a bankettünk is. Mondhatom remekül szórakoztunk. Majd minden tanárról kiderült, hogy remek társalgó és kellemes szórakozópartner. Körülbelül éjfél tájban kerültem haza, de voltak, akik még tovább is maradtak. Emlékezetes szép este volt. Az IKKA³-szelvényt megkaptam, nagyon szépen köszönöm! Vettünk ki rajta egy úgynevezett „kukta” fazekat, amely zárt lévén, magas gőznyomás mellett, igen gyorsan főz. Már használatba is „lépett”, és nagyszerűen működik. Eleinte kissé ijesztő volt, amikor szelepén visítva távozott a túlnyomáson lévő gőzfelesleg (amikor az ember pont nem várta), de ezt hamar megszoktuk.

Tegnapelőtt kaptam meg a két angol tankönyvet. Nagyon jók, az egyiket már félig át is tanulmányoztam. Köszönöm szépen.

Nagyon sokszor csókolunk és szeretettel üdvözlünk benneteket

Kati és Anya

Dear Aunty!

I wish you many happy returns of July 26! I very should like to say this to you. I hope and pray, I'll see you again.

In this wish you a very long and happy life!

Your Kitty⁴

VII. 19.

Ebben a pillanatban hozta a postás az értesítést. Felvettek a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem külker. szakára!⁵

Mérhetetlenül boldog vagyok.

Millió csók

Kati.

Azért ilyen ronda az írásom, mert még most is reszket a kezem az örömtől.

ÁBTL K-1919/III. – Kézzel írt tisztázati, saját kezű aláírással.

¹ A Budapesten élő Kéthly Katalinnak – Anna és Magda 1946-ban elhunyt Lajos testvére lányának – levele Brüsszelbe.

² Mark Twain, eredeti nevén Samuel Langhorne Clemens (1835–1910) amerikai író *Tom Sawyer kalandjai* és *Huckleberry Finn kalandjai* című műveiről van szó.

³ IBUSZ Külföldi Kereskedelmi Akció rövidítése volt a négy betű. A Nyugaton élő rokonok által küldött valu-

ta helyett a Magyar Nemzeti Bank IKKA-utalványt adott, amelynek egyenértéke egy az egyben volt a dollárral. Az IKKA-utalványt a Budapest V. kerületi Tüköry utcai boltban lehetett beváltani az ötvenes évek elejétől a kiskereskedelemről teljesen hiányzó élelmiszerfélékre, élvezeti cikkekre, nyugati gyártmányú ruhaneműkre és használati cikkekre, illetve hazai gyártmányú iparcikkekre. 1956 után megsokszorozódott a valutát küldők száma, és ezzel együtt a vásárolható áruk köre is bővült.

⁴ Magyar szöveg:

„Drága Nagynénim!

Július 26-ai névnapodra sok boldogságot kívánok! Nagyon el szerettem volna mondani ezt Neked. Remélem és könyörgök azért, hogy újra láthassuk egymást.

Kívánok Neked nagyon hosszú és boldog életet!

A Te Katid”

⁵ Katalin korábban telefonon beszámolt Kéthly Annának és Magdának arról, hogy kitűnően és kitüntetéssel érettségizett, kapott egy „kitűnő tanuló érdemérmét és egy viselésére jogosító oklevelet, ezen kívül még három könyvet is”. Érettségi után pihent, de amikor az egyetem értesítette, hogy július 4-én lesz a felvételi, akkor „újult erővel” kezdett tanulni – írta a június 22-ei levelében. A levél végén lerajzolta az érmét, amely mellett nyíllal jelezte: „ez arany”.

52. KÉTHLY ANNA FEKETE SÁNDORHOZ

Brüsszel, 1962. október 24.

Igen tisztelt Fekete Úr!¹

Nyugtázom a részemre küldött füzetet a kongresszusi irányelvekről. Köszönöm figyelmességét, egyúttal közlöm, hogy úgy ezt az összefoglalást, mint a hasonló kiadványokat eddig is állandóan eljuttatták hozzám. Úgy az én észrevételeimet, mint barátaimét megteheti a Londonban megjelenő lapomban,² amely ezekkel a kiadványokkal rendszeresen foglalkozik.

Öszinte tisztelettel

Kéthly Anna

Melléklet³

MOL 288. f 22/1963. cs. 12. ő. e. – Nyomatott szöveg saját kezű aláírás nélkül.

¹ Fekete Sándor a Kossuth rádió *Szülőföldünk* műsorának szerkesztője (nem azonos az irodalomtörténész-szel) a szerkesztőség nevében több mint háromszáz ismert magyar emigráns személynek elküldte az MSZMP 1962. november 20–24-re meghirdetett VIII. kongresszusának határozattervezeteit és az 1956 előtti törvénytörő pereket lezáró 1962-es határozatot – várva a címzettek véleményét. 23 személy válasza, köztük Kéthly Annáé és Kovács Dénesé, a Népszava szerkesztőjé, fennmaradt. (A válaszokból egy majdnem teljes összeállítás készült. *Kritika*, 2000. sz. Közreadta STRASSENREITER ERZSÉBET.)

² Az emigráns MSZDP lapjáról, a Népszaváról van szó.

³ A melléklet hiányzik. Kéthly Anna minden bizonnyal a Népszava néhány számát küldhette el.

53. KÉTHLY ANNA LEVELEZŐLAPJA VASS VILMOSHOZ

Brüsszel, 1962. december 29.

Brüsszel, 1962. december 29.

Kedves Vass elvtárs!

A jókívánságokra nagy szükségem van, mert az események nagyon lehangolóak. Csak töretlen reménységgel és bizakodással lehet mindezt elviselni. A Nyugat szépen elfeledkezik a magyar szabadságharcosokról és azokról a figyelmeztetésekről, amelyeket

a magyar forradalom a szabad világnak küldött. Rettegek attól, hogy a sok naiv, hiszékeny államférfi és politikus egy szép napon rájön arra, hogy milyen jöváthetetlen hibákat követtek el.

De azért „míg élek, remélek”, és talán a diktatúra fáí sem nőnek az égig!

Barátsággal és minden jót kívánva üdvözli

Kéthly Anna

PIL. 307. f. 23. ó. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással és dátumozással. – A levelezőlap első oldalán Közép-Európa térképe, amelyen Észtországtól Bulgáriáig a szocialista országokat elkülönítő fekete színnel emelték ki. A térkép mellett francia, angol, német nyelven szöveg: „Les colonies européennes de l' U.R.S.S.” Alatta Kéthly kézírásával szöveg: „Kívánok egy jobb és reményteljesebb új évet Kéthly Anna Bruxelles, 1962.”

54. KERTÉSZ MIKLÓS KÉTHLY ANNÁHOZ

Bat Jam, 1963. november 12.

Bat Jam, 1963. november 12.

Drága Annuskám!

Mély megindultsággal fogok ehhez a levélhez, elsősorban azért, mert neked szól, másodsor, mert leányom ül az írógépnél, és mi az ő otthonukban vagyunk rég óhajtott vendégségben Bat Jamban,¹ ahonnan annyi kérő szó szállt feléd az elmúlt hat esztendő alatt és sohasem hatástalanul. Nagy-nagy köszönet érte.

Annyi mindenről kellene írnom, hogy azt hiszem, legokosabb a végén kezdenem. Bár megkaptam a kissé fanyar kedvvel fogadott rehabilitációt tavaly augusztus 6-án, ahol ezúttal (*difficile est satiram non scribere*)² az ügyész töltötte be a védőügyvéd szerepét, Petrovics mester elhozta éppen október 23-án az „anyagi jóvátétel” 70 000 Ft-ot kitevő összegét, sőt ez évi július hó 18-án kiutaltak részemre egy kétszobás távfűtéses lakást is, és először életemben napsütött erkélyről nézhetek a sötétségbe,³ változatlanul pártonkívüli maradtam, humanista és szociáldemokrata, számos fenntartással a dialektikus materializmus filozófiájának egyedül üdvözítő volta tekintetében.

Alkalmam volt néhány hónappal ezelőtt betekinteni abba a kétkötetes angol nyelvű vaskos dokumentumba, amely az ENSZ-bizottság jelentését tartalmazta. Be kell vallanom, csak hézagos ismertetésre tellett türelmemből, de annál többször kellett Rád gondolnom, kinek annyi hősi erőfeszítése és fontos tájékoztató munkája rejtőzik ebben a történelmi dokumentumban. Ámde tudjuk-e azt Annuskám, mit is végeztek rólunk annak idején Teheránban, Jaltában és Potsdamban? Tudjuk-e mi, mi a Hruscsov–Kennedy-összjáték valódi lényege? Mi a határvonal békés együttélés és ideológiára nem vonatkozó koexistencia között? Mit jelent ebben a játékban a sárga szfinx,⁴ amelynek állítólag olyan nagy szerepe volt az 1956-os októberi események tragikus fordulatának kierősza-
kolásában? Felteszem ezeket a kérdéseket, talán nem is azért, hogy választ kapjak rájuk, hanem mert az élet és saját filozófiám megtanított arra, hogy hosszú lejárátú türelemmel és nagyobb perspektívából nézzem a történelem eseményeit. Itt ebben a fájdalmasan érdekes kis országban, amely olyan közel áll szívemhez, ez persze nagyon nehéz. Mert ez az ország tele van nem csupán úttörőkkel, kik fanatikus eltökéltséggel vállalják az újra-
kezdést kétezer esztendei átmeneti szünetelés után, hanem az érthetetlen és borzalmas tragédia sérült lelkű hajótöröttjeivel is, akik ezer kérdést tesznek fel önmaguknak és másoknak, amire nincs felelet. Próbálok tájékozódni, igyekszem közel férkőzni zsidóság és kereszténység valódi és misztikus küldetésének megértéséhez, örömmel fogadok min-

den komoly új könyvet, amivel barátaim megajándékoznak, és amihez otthon nem juthatok hozzá, de úgy érzem, hogy még a kezdetén vagyok egy különös útnak, amelynek valódi célját magam sem ismerem. Mindenesetre közlöm Veled, aki már az első szemtragédiámnál 1928-ban mellettem voltál, hogy fel fogom keresni Stein professzort, nem csupán Izrael, de talán a Közel-Kelet legnagyobb szemész tekintélyét, s igyekszem magam nagyon fegyelmelni, hogy ne nézzek túlzott várakozással e konzultáció elé. Elvégre hetvenegyedik évemben járok és 64 éven át eleget láttam a tények világából ahhoz, hogy túrhetően érezzem magamat az eszmék és gondolatok világában. Apropós Drágám, néhány nap múlva lesz a születésnapod. Gyengéd szeretettel küldöm jókívánságaimat, és mivel én hiszek az álmok jelentőségében, főleg, ha azok hónapok múltán is élénk emlékezetemben maradnak, ezt a pár sort egy Rád vonatkozó álom leírásával fejezem be, amely Erzsébet látogatása idején már hat-nyolc hetes lehetett.

Egy szomorú, kopott kis embercsoportot láttam élesen és tisztán álmomban U alakban felállítva. A két nyitott szár mentén összesen mintegy 24–26 személy helyezkedett el, az egyik szár legvégén Peyer Károllyal, akihez odaléptem, és futólag üdvözöltem. Majd odalépett hozzám Taubner Vilmos⁵ és rám akart erőszakolni egy arany zsebórát láncsal, amelyet ideiglenesen és vonakodva átvettem tőle, majd az U betű hajlatához léptem, ahol Te álltál, a sok kopott szomorú emberkével ellentétben karcsún, egyenesen és magányosan, nagyon szép lila ruhában. (Magda ne szóljon közbe, hogy püspökliláról álmodom Veled kapcsolatban.) Odaléptem Hozzád, megfogtam ismert finom kezdet, könnyedén megcsókoltalak jobbról és balról, amelyet Te leheletszerűen viszonzottál, és azt mondtam: „Oh Drágám, hát minden nehéz feladatot neked kell vállalnod.” Te nem feleltél semmit, én pedig távozásom előtt visszaadtam az órát és a láncot Taubnernek azaz, hogy inkább hívja meg ezeket a szegény embereket egy jó ebédre, bizonyára kitelik az óra értékéből. Azután felébredtem. A megfejtésen hónapokig hiába törtem a fejemet, most mintha sejténém. És mivel érzem, Te is sejtéd, fogadd el ezt tőlem születésnap ajándék gyanánt. Jólesett Neked írnom, bár kissé nehéz volt, Laci értekezletre ment pártügyben, Anikó kopogja a levél utolsó szavait csendes megilletődöttséggel, Julika a nagymama ölében ül – aki egyébként szeretettel küldi meleg üdvözlését –, én pedig örülök annak a közel fél századnak, amit jóban-rosszban együtt tölthetünk anélkül, hogy barátágunkat a legkisebb felhő vagy félreértés beárnyékolta volna.

Gyengéd szeretettel, kézcsókkal és öleléssel

Miklós

PIL 307. f. 24. ő. e. – Gépelt tisztázati másolata, aláírás nélkül.

¹ Itt lakott Izraelben lánya és családja.

² A világon olyan sok a helytelen, a kárhóztatni való, hogy nehéz dolog nem gúnyolódni (latin).

³ Kertész arra céloz, hogy teljesen megvakult.

⁴ Célzás Mao Ce-tungra és a Kínai Kommunista Pártra, amely támogatta az 1956-os szovjet fegyveres fellépést.

⁵ Taubner Vilmos 1945 után az SZDP-központ kisiparosokért felelős szervezője volt.

55. KERTÉSZ MIKLÓS KÉTHLY ANNÁHOZ

Bat Jam, 1963. december 8.

Drága Annuskám!

Magam is megijedek a dátumtól, hogy milyen elkésve válaszolok kedves leveledre, de annyi minden történt azóta, hogy szinte szédülök bele. Családommal ellentétben jó-

magam nem fűztem reményeket a híres szemész professzor felülvizsgálatához, de nagyon megrendített idealisztikus beállítottságú és csodaváró leányom mély elkeseredése, és még azokat az impressziókat sem tudtam magamban rendezni, melyeket itt-tartózkodásom alatt gyűjtöttem ennek a régi-új országnak felépítését illetően, nyelvi, gazdasági, szociális, humanisztikus és kulturális tekintetben. Kavarognak bennem a pozitív és negatív benyomások és az az állandó nyomás, melyről itt nem illik beszélni, de ami mégiscsak megvan: a környező arab államok engesztelhetetlenül gyűlölködő és ellenséges magatartása. Az üldözöttségből eredő lelki tényezők úgyszólván mindenütt fellelhetők, és csak itt érzi az ember annak a kifejezhetetlenül szörnyű bűnnek a súlyát, amely a héber néppel szemben elkövetett. Az Exodus című mű,¹ amelyet Te voltál szíves nekem megküldeni, és amiért ezúttal külön is köszönetet mondok, mélyen rávilágított ugyan a szörnyű tragédia hátterére és egyes szakaszaira, mégis megrendítő tapasztalni a sok-sok egyéni illusztrációt, amivel az ember itt lépten-nyomon találkozhat. Csoda-e az ideges feszültség, amely itt a levegőben vibrál? A fiatal nemzedék hangos és egyéni útkeresése és szerintem túl nagy önállósága és az, hogy kis gyerekek gyakran felsírnak álmukban, miként néhai szerencsétlen rabtársam, Tolnai József tette elalvása után alig egy negyedórával. Nála Dachau és az Andrássy úti ÁVO-kezelés volt az ok, az itteni fiatalságnál pedig, amit a szülők átéltek, s a gyermekek terheltsgben magukkal hoztak. Otthon nekem elutazásom előtt kedvenc olvasmányaim voltak az Evangélisták, legutoljára főleg János evangéliuma, de amit otthon csak zavarónak találtam [-] a zsidókra szórt vádaskodást Krisztus haláláért [-], azt most és itt egy sokmilliószorosan mártír nép maradékának otthonában mérhetetlenül felháborítóan és keresztényietlennek találom. Megérezhetett ebből valamit a vatikáni zsinat és VI. Pál pápa is, innen a távolról sem egyöntetű helyesséssel fogadott határozatok, bizonyos miseszövegek módosítása dolgában, és az önmagában is nagyjelentőségű határozat a pápa szentföldi zárándokútja² tekintetében. A politikailag okosok ezt itt méltányló helyesséssel, a vallásos fanatikusok viszont kézlegyintéssel vagy keserű vállvonogatással fogadják. Magammal viszek egy példányt a Stellvertreter című műből,³ otthon talán nyugodtabban tudok foglalkozni e súlyos vádirattal. Bocsánatot kell kérnem Tőled e tárgyilagosságtól mentes sorokért, de hiszen mindketten tudjuk, hogy közöttünk mennyire magától értetődő kellék volt a baráti őszinteség.

Nagyon megrendített és felkavart a példátlan gaztett, Kennedy meggyilkolása.⁴ Miért? Kinek van haszna belőle? Itt Izraelben, az összes iskolákban az elemitől az egyetemig, a tanulók állva hallgatták végig tanáraik megemlékezését a nemes lelkű nagy emberről, a világot ért óriási veszteségről és legkisebb unokám, a kilencedik évében lévő Julika spontán megcsókolta Kennedynek az Új Keletben megjelent fényképét. Ugyanakkor az angol rádióból arról értesültem, hogy Kínában ujjongással fogadták az „imperalista szörnyeteg” halálát, és az iskolákban a gyerekek lelkesen megtapsolták a „jó hírt”. Nézegetem a gazdag és változatos anyagot, amelyet voltál szíves megküldeni, s mivel a kínai kérdés honi változata sohasem elégitett ki, elolvastam Pálóczi-Horváth cikkét, a kitűnő kis Szemléből⁵ (gondolom, ilyesmi lesz a Népszava folytatása ideológiai és szociológiai alapon), s mivel természetemnél fogva mindig le kell küzdenem első ijedelmemet, hogy azután nyugodtabban ítélem meg a dolgot, rettenetesen felbőszültem az új Dzsingisz kán⁶ tervezett világhódító ábrándjai miatt, azután csendesen és nyugodtan kimondtam a szentenciát: ez a sárga sárkány sohasem fog felrepülni, mert előbb végezni fognak vele, mielőtt saját könyörtelen karmait belevághatná az emberiség testébe. Azt hiszem, a megváltozott (köve higj) a komának) nyugat-keleti relációknak itt van a nyitja és legmélyebb magyarázata s nem csupán abban, hogy az eke megdőnti Hruscsov álmait.

Repülőjegyeinknek átváltása Ludd-Schwechat vonatkozásban nem lehetséges, és ha minden simán megy, december 18-án vegyes impressziókkal, de mégis meggazdagodva

hazarepülünk. Azt hiszem azonban, hogy Hillegeisték továbbra is fenntartják baráti meghívásukat néhány hetes ottani üdülésre vonatkozólag, és én, elutazásom előtt a nálam járt Friedman Jenő útján külön is megüzentem Fritznek,⁷ hogy a szíves meghívást nagy örömmel szeretném realizálni a jövő év tavaszán. Ezt az örömet sokszorosán felfokozna drága Annuskám, ha ott barátaink gondoskodásától körülvéve találkozhatnánk, és jó alaposan átbeszélhetnénk mindent, feltevésem szerint egy addigra jobban kialakult és fokozottabb mértékben kedvezőnek mondható légkörben. Erre a nagy lehetőségre és örömeire oly erősen számítok, hogy bizonyára meg fog valósulni, egyébként is feleségemmel (aki egyébként hálásan köszöni a róla való kedves megemlékezésedet) közös útlevelünk van, amely jövő év szeptember 24-ig érvényes.

Laci és Anikó külön is tiszteletteljes üdvözetüket küldik, és megbecsült emlékként őrzik a demokratikus Népszava minden számát; az utolsó szám megküldését remélve kérdezik, hogy fizethetnek elő a lap folyóirat jellegű utódára. Én e történelmi dokumentumokkal most ismerkedem, amikor már a szó szoros értelmében betöltötték hivatásukat és missziójukat. Útszakaszok. Útszakaszok. Az élet megy tovább.

Sok meleg üdvözzel Magdus részére, gyengéd baráti öleléssel, a régi egybehangoltsággal és a viszontlátás reményében

Miklós

PIL. 307. f. 24. ő. e. – Gépelt tiszta másolata.

¹ Leon Uris világhírű regénye, az EXODUS, az európai zsidóság embertelen sorsának hiteles történetéről szól.

² VI. Pál pápa szentföldi látogatására 1963 végén, 1964 elején került sor, amelynek során január 4-én tárgyalt Athenagorasz konstantinápolyi pátriárkával. 1493 óta először találkozott egymással a római katolikus és a görög ortodox egyház feje. 1963. április 11-én XXIII. János pápa kiadja a *Pacem in terris* c. enciklikáját, amely az egyetemes béke létrehozásának feltételeit tárgyalja. Új elemként lényegében elismeri a szocialista rendszerek létjogosultságát: „Elvileg el kell ismerni – írja –, hogy minden politikai közösség természetes méltóságától fogva egyenlő...” Az enciklikát Keleten és Nyugaton sok politikus melegen üdvözölte, és a világpolitikai feszültségek enyhítéséhez való jelentős hozzájárulásként értékelte.

³ Rolf Hochhuth: *Der Stellvertreter* (A helytartó) című írásáról van szó.

⁴ Kennedy 1963. november 22-én, dallasi látogatásán esett merénylet áldozatává.

⁵ Pálóczy-Horváth György cikke a „kis Szemlében” – nem tudni milyen kiadványról van szó.

⁶ Mao Ce-tungra tett célzás.

⁷ Hillegeist, Friedrich.

56. KÉTHLY ANNA NÉMETORSZÁG SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRTJÁHOZ

Brüsszel, 1963. december 16.

Kedves Elvtársak!

Mély fájdalommal értesültünk Erich Ollenhauer elvtárs haláláról.

A Szocialista Internacionálé és a német párt korunk munkásmozgalmának egyik legnagyobb alakját veszítik el személyében. Mi, száműzésben élő magyar szocialisták gyászoljuk a legjobb barátot, megértő segítőtársunkat minden gondunkban. Ő jól tudta, hogy a keleti diktatúrák megoldatlan kérdései állandó veszélyt jelentenek a világbékére nézve. Ebben az értelemben, ennek tudatában mindig mellettünk állt, és támogatta erőfeszítéseinket, hogy hazánkat felszabadítsuk az anakronisztikus gyarmati elnyomás alól.

Mély fájdalmatokban Veletek vagyunk!

A Száműzésben élő Magyar Szociáldemokrata Párt nevében

Kéthly Anna
elnök

Friedrich Ebert Stiftung, G. Lenz, aus: Nachlap Erich Ollenhauer, Mappe: 53, 142, 342. – Gépelt, német nyelvű tisztázati, saját kezű aláírással és javításokkal. – Fent középen németül, géppel: „Brüssel, den 16. December, 1963.” – Jobbra fent: „Anna Kéthly 29. avenue des Faons Brussels 18.”

57. LIBIK GYÖRGY KÉTHLY ANNÁHOZ

Lidingö, 1964. január 15.

Lidingö, Pyrolavagen 62.

Kedves Anna néni!

Megdöbbenéssel vettem a Népszava¹ legutóbbi számából tudomásul, hogy a lap ebben a formájában beszünteti megjelenését. Büntudatos is vagyok, mert ha jól emlékszem, az utolsó évben még az előfizetési díjat is elhanyagoltam, amit most utólag ezúton mellékelve próbálok jóvátenni.

Mint Maga jól tudja, az én baráti köröm egy nagy része, Karig Sári, a rettenthetetlen igazságtevő angyal (ahogy 1944-ben neveztem), Fischer József és Faragó László, hogy csak néhányat nevezek – azok közé tartoztak, akik a Népszavát és mindent, amit ez jelentett, igazán megismertették velem. Egy másik része, akik életükkel, vagy ami talán még rosszabb, becsületükkel fizettek azért, hogy túlontúl későn jöjjenek rá arra, hogy a magyar munkásoknak Magyarországon és másutt milyen védelmezője volt és merem remélni, lesz, a Népszava.

Tudom, hogy mit jelenthet Magának ez, és ezért arra kérem, ne adja fel a reményt és harcot (amit úgyis feleslegesen kérek, mert úgysem adja fel), és ha szerény cikkeimre igényt tart, úgy egynéhánnyal az új Népszavának is mindig rendelkezésére állok.

Változatlan szeretettel üdvözlöm

Libik György

MTA Kt., Ms 5519/80. – Gépelt tisztázati, saját kezű aláírással.

¹ A Népszava 1964-től anyagi okok miatt nem jelent meg. Kéthly súlyos politikai hibának tartotta, hogy Nyugaton nem támogatták a lapot. „Én már nekifeküdtem a dolognak, de nem nagyon bíztam abban, hogy ebben a kibékülési hangulatban akad olyan segítség, ami lehetővé tenné a folytatást” – írta Libiknek 1964. január 31-én. „Elképzelheti, hogy milyen lelkiállapotban vagyok a Népszava miatt. Még azt is csak hosszas koldulással értem el, hogy nem csuktunk be az év közepén” – folytatta. Majd megjegyezte: „a Maga leveléből a jelzett melléklet hiányzott” – ami azt jelentette, hogy Libik a támogatásként felajánlott pénzt elfelejtette a borítékba betenni. Ezt egy későbbi levelében pótolta, amit Kéthly 1964. június 19-ei levelében köszönt meg.

58. KÉTHLY ANNA NAGY GYULÁHOZ

Brüsszel, 1964. április 15.

Kedves Nagy elvtárs!

Bizonyára érdeklí, hogy a Népszava-ügyben a Vertriebenen-Organisation¹ vezetőjétől, régi barátomtól, Wenzel Jaksch-tól kaptam kedvező választ. Egy meglehetősen magas összeget ajánl fel a Népszava további kiadására, megküldte a kérdőívet, amelynek alapján a tárgyalásokat megkezdhetjük. Práger és Szélig elvtársak e hét végén jönnek át ide hozzám, hogy a lehetőségeket megbeszéljük. Az ajánlat egyik legkedvezőbb része, hogy nem ragaszkodnak a Bundesrepublikban² való kiadáshoz, ami számomra nagy

akadályt jelentett volna. Wenzel Jaksch, mint a Vertriebenen-Organisation elnöke, a legtöbb megértéssel van a hasonló sorsúak és kötelezettségeik iránt. Ha sikerült a megegyezés, akkor körülbelül június elsejére megjelenünk újból. Már nem is merem elhinni, hogy még mindig van pénz erre a fontos feladatra.

Tudja-e, hogy a Nagy Imre Intézet is megszűnik az év közepén?³ Rendkívüli módon sajnálom ezt úgy az ügy miatt, amit az Intézet szolgált, mint Heltai György és családja személyes sorsa miatt.

Az USA-ban élő magyar emigráció is bomladozik. Kovács Imre és Kiss Sándor kiadtak egy összefoglalást a magyar kérdésről,⁴ ami a Magyar Nemzeti Bizottmány rosszállásával találkozott. A MNB választ – visszakérőleg – mellékelem.⁵ Az énhozzám eljutott magyar jelentések arról vélnek tudni, hogy Kovács Imre és Kiss Sándor otthoni hívei túlságosan merevnek tartják a demokratikus emigráció állásfoglalását a rendszerrel szemben, és szeretnék valamiféle kibontakozási javaslatot tenni. Erre volna válasz Kovács Imre és Kiss Sándor kezdeményezése, amit lehet ugyan felkínálkozásnak nevezni, de lehet benne az otthoniak helyzetének javítására irányuló igyekezet is. Egyelőre csak annyi a következmény, hogy a MNB felszisszent, de ebben a felszisszenésben is lehet féltékenység, hogy *megkerülésükkel* kezdhet valaki tárgyalást Kádárékkal. Mivel otthonról – illetve Kádáréktól – eddig még semmiféle reakció erre a lépésre nem érkezett, lehet, hogy mindenki gazda nélkül csinál számítást. Kádár ismételtén kijelentette, hogy a magyar „enyhülés” nem „liberalizálás”, hanem csak egy hatásosabb és a Rákosi-módszereket elvető újfajta út „a szocializmus felé”. Nekünk is állást kellene foglalni úgy a változásokról, mint a szabad világból kiinduló „kezdeményezésekről”, de sajnos, lap nélkül csak a négy falnak tudunk beszélni. Már csak ezért is fontos volna, hogy egy orgánus létezzék, amelyben a magunk véleményét ismertethetnők. Az idők múlásával még jobban megmutatkozik annak a veszélye, hogy a lap hiányában teljesen begubózunk, és éppen a legfőbb erőnek, a magyar szocialista munkásságnak (künn és benn) nincs hangja. Pedig, ha bármilyen elfogadható változásra lehetne számítani, ez elsősorban a mieinket érdekelné, és a mieink nyernének vagy vesztenének vele. Azon nem csodálkozom, hogy a MNB nem szereti, ha rajta kívül mások tárgyaló felek lehetnének. Az egész testület egy olyan szellemet képvisel – főleg az utolsó időben –, amelynek visszatérése, visszatérésének lehetősége egy olyan földcsuszamlást jelentene az egész világon, ami a háború előtti viszonyokhoz (mondhatnám az első világháború előtti viszonyokhoz) való visszatérést jelenthetné. Eckhardt Tibor befolyása a MNB-ben egyre erősebb és egyre veszedelmesebb, ha a MNB-t valóban kompetens emigrációs testületként fogadnók el. Remélem, hogy ez nem fog bekövetkezni.

Ha a Népszava ügyében a kérdést kedvezően tudjuk megoldani, értesíteni fogom az eredményről.

Barátsággal

Kéthly Anna

PIL 686. f. 538. ó. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással és kisebb javításokkal.

¹ Üldözöttek Szervezete.

² Német Szövetségi Köztársaság.

³ Kéthly Anna nem kapta meg az ígért összeget, a Népszavát nem sikerült újraindítani.

⁴ Kovács Imre és Kiss Sándor összefoglalója nem ismert.

⁵ Az MNB reagálása és a melléklet nincs meg.

59. KÉTHLY ANNA FRIEDMAN JENŐHÖZ

Brüsszel, 1965. január 14.

Brüsszel, 1965. január 14.

Kedves Friedmann [!] elvtárs!

Levele vétele után azért nem válaszoltam azonnal, mert nem tudtam, mikor jönnek vissza az üdülésből. Később pedig azért nem, mert egy előadásra készültem, amelynek anyagát sokfelől kellett összehordanom és azt a helytállóságra vonatkozólag megvizsgálnom. Így csak most jutok hozzá, hogy keserű levelével foglalkozzam, azt hiszem, hogy mindazt, amit leírt, nagyon rossz hangulatban fektette le.

Az osztrák párt „praktizáló” jellegéről már korábban is váltottunk néhány szót. Most sem tudok mást mondani, mint régebben: vagy szükségünk van arra, hogy kormányozó vagy legalább a kormányzatban résztvevő párt legyünk vagy nincs. Ha az első a feladat, akkor el kell viselnünk azokat a mellékjelenségeket is, amelyek ezzel együtt járnak. Az emberek – a munkások is – többet akarnak, mint amennyit egy reménytelen opposícióban levő párt nekik megszerezni tud. Egy párt, amely a választócédulákkal nem tud hatalomra jutni, csak a csodában bízhat vagy abban, hogy valami történelmi erőszak megnyitja előtte az utat. Én szívesen lemondanék arról, hogy engedményeket tegyek, de a szocialista munkáspártok előtt csak akkor járható ez az út, ha csak arra a maroknyi csoportra akar támaszkodni, amely ilyen történelmi csodában bízik. Ha az a 2 és ½ millió, akit Maga mint Kern-t [magot] jelöl meg, maradék nélkül lemond azokról az eredményekről, amiket a „praktikus” munkával értek el a mieink, akkor talán meghódíthatja ezzel a makacsságával azt a hiányzó választótömeget, amely a hatalom megszerzéséhez szükséges? De én ebben kételkedem. Mi maradna tehát hátra? Kivonulni a praktikus munkából, átengedni a mitläufereket¹ az ÖVP-nek és tudomásul venni, hogy a „párt magja” – elkeseredetten és reményt veszve – átsétál a kommunistákhoz. Ha már lúd, legyen kövér – ha a sorsunk fölött való rendelkezést parlamentáris úton nem szerezhetjük meg, álljunk azok mellé, akik diktatúrával akarnak rendet csinálni.

Figyelje csak meg, hogy mivel kell megküzdnie a nyugati szocialista pártoknak. Mikor Wilsonék² megszerezték a parányi többséget, rögtön megindult ellenük az aknamunka. Az angol font megingott, a parlamentben csak azért kerültek el a gyors leszavazást, mert a konzervatívok még nem készültek fel az új választásra és még új vezetőjük sincs. Ezért kivonultatták néhány tagjukat, hogy a bizalmatlansági indítvány ne legyen elfogadva. Maga gazdasági szakember, jól ismeri azokat a háttérben dolgozó erőket, amelyek minden tisztességes változást meg akarnak – és néha meg is tudnak – akadályozni.

Figyelje meg azokat a jelenségeket, amelyek most az osztrák politikai életben mutatkoznak. A harc a „reprivatizálás”-ért.³ Az osztrák állami üzemek keleti szállításai nagy szála az osztrák és a német nagyipar szemében. Ha ezen a szektoron be tudnak törni, akkor olyan zsíros falatot kaparintanak el, amiért érdemes rágalmakat és hazugságokat terjeszteni. És mint a latin közmondás állítja: „valami mindig ragad...”. Ha sikerül az osztrák pártunk képviselői létszámából csak kettő-hármat lefaragni, akkor Withalm úr és társai⁴ szabad kezet kaphatnának. Nem is szólva arról, hogy minden igyekezet a szociális törvények kiszélesítéséért lehetetlenné válna. Azt is tudja Maga jól, hogy hogyan lehet mesterséges munkanélküliség teremtésével a szakszervezetek munkáját megbénítani és a munkást úgy radikalizálni, hogy a rendőri és katonai erőkkel, bírói ítéletekkel még mindig meg lehet őket fékezni.

Az osztrák párt „praktikus” munkája ma olyan, mint amikor egy rohanó árvízben valaki egy szál deszkán egyensúlyozza magát. Ha eközben nem éppen balettmozdulatokat

kell végeznie, ezért nem illeti őket szemrehányás. Ha azokkal a szemrehányásokkal, amelyekkel Maga illeti őket – végezni akarunk, akkor inkább azon kell törni a fejünket, hogy hogyan adhatunk a pártnak olyan szavazatarányt, ami megmenti őket a ma rájuk kényszerített kompromisszumoktól. Bár még akkor is, ha abszolút többséget is kapnának – mint az angol példa mutatja – még mindig van az ellenfélben annyi erő, hogy erőfeszítéseiket kontrakarikírozhatják.⁵ Mi egy nagyon nehéz történelmi átmeneti időben születtünk, tudomásul kell vennünk azt, hogy egy társadalmi rendszer nem engedi magát könnyen kivégezni. Ha Hruscsov azt üzenté Amerikának, hogy ő el fogja temetni a kapitalizmust, saját honfitársai gondoskodtak arról, hogy ezt ne tehesse. Rájöttek arra, hogy az a mód, ahogyan Hruscsov a sír megásására készült, éppen ellenkező eredményre vitte volna őket. Aki másnak vermet ás, maga esik bele?

Sok minden van, amit erről az ügyről el kellene mondani. Sajnos, ehhez inkább az kellene, hogy az ember egymással szembeülve mondja el a véleményét a partner állításairól. Sokszor szinte azt vélem, hogy a gondolkodó embernek be kellene hunyni a szemét, nem kellene semmit olvasnia – főleg nem a polgári lapokat, amelyek dűskáldognak a szocializmus eltemetésének reménységében. És ezzel nagyon sok embert befolyásolnak, főleg, ha ez a sok ember még egymás között sem tudja magát túltenni azon a rossz szokáson, hogy valamit azért tartok rossznak, mert az az enyém.

De ha nincs is mód arra, hogy a levelében a párt politikai magatartásáról írt véleményét részletesen taglaljam, valamire mégis külön ki kell térnem.

Az egyik az Oláh-ügy.⁶ Én Oláht nagyon közelről láttam az évek folyamán. Tudtam róla, hogy kemény és kíméletlen ember, meg voltam győződve arról, amikor miniszter lett, hogy megzabolázza a bürokratákat. Nem tudom, hogy módszerei, hirtelen fellobbanásai hatásosak voltak-e, de azt tudom, hogy amikor én magyar menekültek ügyében kértem segítségét – mereven és majdnem durván megtagadta. Az ügyek tökéletesen rendben voltak, nem kértem semmit, amit a törvények és rendeletek nem engedtek volna meg. Kivételezést sem kértem, csak azt, hogy az ügyeket, amire a bürokraták ráültek, intéztesse el gyorsabban.

Benyát⁷ és Klennert⁸ nagyra becsülöm. Klenner okos, Benya okos és óvatos, nem ugri fölöslégesen és vigyáz arra, hogy feladatát jól végezze el. Ha ez a két ember nekem azt jelenti – mint a bizottság tagjai –, hogy Oláh ügyében baj van, nekik adok igazat. Oláh nem is tudott a vele kapcsolatban megállapított vádak ellen védekezni.

Elítéltem azt, hogy a pártnak adott reverzálist megtagadta, és bennmaradt a parlamentben. Én emlékszem arra, hogy a magyar pártnál mit jelentett az a bizonyosság, hogy valaki elveszti a mandátumát, ha a pártot elhagyja. De egyébként is: az osztrák választó a pártra szavaz és nem az egyénre, a mandátum nem az egyéné, bármennyire igyekeznek ezt mostanában – éppen a legreakciósabb körökből kiindulva – magyarázni. Ha a párt listáján kapott mandátum fölött az egyén szabadon rendelkezhetik, semmi sem gátolja a kommunista vagy akár a náci pártot abban, hogy akár megvesztegetéssel akár megszarolással valakit a pártja elhagyására bírjon. Ezt is tudjuk jól saját élményeinkből, hogy hány embert zsarolt meg otthon a kommunista párt, régi bűnök vagy emberi gyengeségek segítségével. Az ilyen embereket azután tovább is a maga szolgálatában tartotta, amíg az engedelmesen végrehajtotta azt, amit tőle követeltek. Emlékszik Szakasits Gyuri váltóira?⁹

De ha mindez nem volna, az is elég már, hogy Oláh a Deutsche National- und Soldatenzeitungnak exclusiv interview-t adott. Én annak idején foggal-körömmel védtém Peyert, akit Rákosiék ki akartak politikailag végezni. Azt mondtam az elnökségi ülésen, hogy amíg én tagja vagyok ennek a testületnek, addig Peyert nem fogjátok kizárni.¹⁰ Mikor Peyer azt a szerencsétlen kapcsolatot létesítette a Zsolt-párttal¹¹ és egy választási

felhívást adott ki ennek a pártnak javára, akkor én sem tudtam őt tovább megvédeni. Hozzá kell tennem, hogy a Zsolt-párttal való megegyezést Kende Zsigmond vitte véghez, erről az emberről Zsolt halála után derült ki, hogy kezdettől fogva a kommunisták beépített embere volt. Peyerrel is Rákosi felhívására kezdett tárgyalásokat, Peyer hiúságát legyezgetve és a sérelmein keresztül a csapdába csalogatva. Rákosi tudta, hogy Peyer barátai a szocdempártban tehetetlenek lesznek, ha Peyer erre a lépésre szánja magát. Oláh sem várhat egyebet senkitől, ha a pártból való kizáratása után arra a csúszós talajra lépett, ahol a náccikkal került összeköttetésbe.

A másik a felsorolt horribilis fizetések ügye. Ott kezdeném, hogy a pártközpontban nagyon szép munka folyik. A pártalkalmazottak fizetése nem magasabb, mint bármely magánvállalatnál a hasonlóan fontos vagy kevésbé fontos tisztviselőké. A pártalkalmazott munkájának nincs órarendje, én nem ismerek egyetlenegy sem közöttük, aki egy héten legalább öt napon, de legtöbbször hétszer, más pártmunkát is (ne) végez(ne). Az a vád, hogy „egymás között osztogatják el az állásokat” azért sem állja meg a helyét, mert az osztrák Wirtschaftswunder¹² idején is sokkal jobb és biztosabb a foglalkoztatás a magánvállalatnál. Ha tehát egy pártfunkcionárius lánya kerül valahová titkárnőnek vagy valamely nagyobb jelentőségű pozícióba, akkor ez azt is jelenti, hogy otthonról hoz magával már szocialista gondolkozást és megbízhatóságot. De a dolog nem is ennyire széleskörű, mint ahogyan Maga képzei. Nagyon sokan vannak – főleg polgári eredetűek –, akiknek szülei derék polgáremberek, és akik csak később jutottak el hozzánk. Ha valakinek szocialista szülei vannak, akkor sokszorosan örülnünk kell, hogy a pártban foglalkoztatják őket. Nagy fájdalom volt otthon, hogy régi szocialista szülők gyermekei tudni sem akartak a pártról, mert az apa otthon tyrannus volt, az anyát nem becsülte, a gyerekekkel nem törődött. „Charity begins at home...”¹³ – mondja az angol közmondás. Aki otthon nem szocialista, az nem tud szocialistát nevelni.

Nos, beszéljünk a milliós jövedelmekről is. Nem néztem bele az adóívükbe, nem tudom, hogy honnan kerülnek elő ezek a számok. Csak azt tudom, hogy a zsidótörvények idején nekem négyszeres fizetésem volt. A szakszervezetben annyi fizetésem volt, hogy a zsidó kollégák redukált fizetését ebből az eredeti összegre tudtuk kiegészíteni. A pártban fizetést kaptam, mint képviselő, mint *Népszava*-cikkíró, mint a *Nőmunkás* szerkesztője. De mindebből a rengeteg pénzből soha sem kaptam annyit, hogy egyetlenegyszer is háromheti nyaralást tudtam volna engedélyezni magamnak. A párt választási alapját a képviselőknek kellett összeadni, a vidéki képviselők nem kaptak semmiféle költségtérítést, ha a kerületükbe utaztak. Vidéken minden héten volt valami ünnep, amire a képviselőnek meglehetősen összeggel kellett a jegyét megváltani. Ha egy választó feljött vidékről, a képviselő gondja volt, hogy mit csináljon vele. Emlékszem, szegény Esztergályos Jánosra, a pécsi bányászok sok kiadást okoztak neki. Karácsonykor az egész bányatelep gyerekeit ő látta el ajándékokkal. Ezek a kiadások nem kötelező kiadások voltak. De sokszor nehéz volt megtagadni a segítséget, ha valaki kérte, mert tudtuk, hogy senki mástól nem kaphatnak semmit.

Nekem a felszabadulás után még magasabb fizetéseim voltak. Mint képviselő, mint alelnök (a reprezentálási költség), a Világosság főszerkesztője, már nem is emlékszem, hogy még mi. De ezekből a pénzekből sem maradt nálam annyi, mint amennyit kaphatam volna, ha a szakszervezetben maradok. Aki csak azt méricskéli, hogy papíronon mit kaptam, az bizony nagyon rossz véleménnyel lehetett rólam.

Valószínű, hogy a „nagyfejúek” nagy fizetéseivel is ilyen a helyzet. A pártjárulék – bármily magas a taglétszám – nem fedezi a párt tényleges kiadásait. Györki Imre, mint ügyvéd, olyan összeget adott le annak idején a pártnak, ami arányos volt jövedelmével az irodájából. Nem hiszem, hogy Broda¹⁴ doktor milliós jövedelmet húz az irodájából.

Véletlenül ismerem egy barátját, nekem is jó barátnőm, akin keresztül látom és tudom az életkörülményeit. A tényekből nem derül ki a milliós jövedelem, illetve a jövedelem fölött való rendelkezés. Gondolja, hogy Broda doktor a „rossz időkre” félrerakja a fölösleget, mint a süllyedőben levő dinasztiák, akik svájci bankokban helyezik el az elzavartatásuk után szükséges vagyonokat? Én nem vagyok ilyen gyanakvó, legalábbis nem azokkal szemben, akiknek az élete, magatartása állandóan az ellenség figyelme alatt áll. Mit gondol, mit adna Withalm úr azért, ha ilyenféle vétékért a reprivatizálás megkönnyítése céljaira megszarolná a „nagyfejűt” a mi pártunkban.

Mégis visszatérek még egyszer a „tisza szocializmus” elárultatásának vádjára. Bizonyára figyelemmel kíséri azokat az erőfeszítéseket, amiket a Szovjetunió és Vörös-Kína a színes országok megszerzéséért folytatnak. Vörös-Kína revizionizmussal, a marxi-leninista elvek elárulásával vádolja a szovjetet. De a színesek között engednek ebből a me-revségből – „Párizs megér egy misét...” – gondolják és Nass[z]ernek és társainak is elnézik, hogy speciális „arab szocializmust” csinálnak, aminek sem a marxizmus-leniniz-mushoz, sem Marxhoz és Engelshez semmi köze nincs.

És az olasz kommunisták milyen ragyogó ügyességgel ültették Saragatot az elnöki székbe. Néhány nappal korábban még a szocializmus árulója volt, de mert szükségük volt arra, hogy Saragatot eltávolítsák arról a helyről, ahol a legtöbbet tudott ártani a kommunista „egységtörekvéseknek”, így hát kommunista szavazatokkal fölfelé távolították el. Mint elnök, pártok fölötti személy, többé nem avatkozhat bele abba, hogy a kis létszámú szociáldemokrata párt csatlakozik-e Nenniékhez? Nenni már túl van a hetvenen, társai között sokan vannak, akik szívesen kapcsolódnának az erős kommunista párthoz. Csak ki kell várni ezt a rövid időt is!

Amint látja, „praktikus” munkát a kommunisták is csinálnak, még akkor is, ha ez befagyott ideológiájukkal nem egyezik. Koncessziókat tesznek, ha hatalomra akarnak kerülni. A Szovjet és a kínaiak a színeseknél, ahol hídfőket és sündisznóállásokat lehet kiépíteni a szabad világ ellen. Az olasz kommunisták a saját területükön. De valamennyi nem mulasztja el harsogva tiltakozni az ellen, ha a szocdemek készülnek „árulásra” a szocialista igazságok ellen.

A kapitalizmus még elég erős ahhoz, hogy olyan helyi támadásokat kivédjen, amit a nyugati kommunista pártok tudnak végrehajtani. Csak ennek a kapitalista világnak segít[enek] az[ok], aki[k] a szociáldemokrata pártokat szétmorzsolni igyekeznek. Egyesek tudatosan, mások elkeseredettségéből, ismét mások azért, mert minden rosszat elhisznek, akár jobbról, akár balról hallják a támadást.

Én nem mondom azt, hogy „wrong or right my party”,¹⁵ de vigyázok arra, hogy ki-nek segítek azzal, ha ismétlem, sőt talán terjesztem is azokat a híreket, amelyekkel gyen-gíteni akarják a pártot. Szeretném, ha ezt azok is tennék, akik – jogosan és múltjuk szel-lemében – azt szeretnék, hogy a mi pártunk minden tekintetben példa legyen az egész világ számára.

Barátsággal

Kéthly Anna

PIL 307. f. 46. ő. e. – Gépelt tisztázata, saját kezű aláírással, javításokkal, betoldásokkal. – Az első oldalon fent jobb-ra: „frua I/23. kézjegy frj”¹⁶

¹ Útitársak (német).

² Harold Wilson brit miniszterelnök.

³ Állami tulajdonban lévő vállalatok visszamagánosítása.

⁴ Withalm úr – feltehetően a tőkések érdekeit védelmező, támogató jobboldali képviselő.

⁵ Helyesen: kontrakaríroz – meghüsit, keresztezi más számításait (latin).

⁶ Franz Olah osztrák belügyminisztert szakszervezeti pénzek elsikkasztása miatt kizárták a pártból.

⁷ Anton Benya.

⁸ Fritz Klenner.

⁹ Szakasits György (Szakasits első házasságából származó fia) váltóügyéről a tények nem ismertek.

¹⁰ Peyer Károly kizárását az MKP 1945 közepétől szorgalmazta, de az SZDP PV döntő többsége – Kéthly Annával együtt – ellenezte ezt, még az ún. memorandumügy után is. Peyer pártbomlasztó céljait egyébként mindig határozottan elítélte. *(Lásd erről a Bevezetőt!)*

¹¹ Utalás arra, hogy Peyer Károly 1947. augusztus 5-én jelentette be a sajtó képviselőinek, hogy átlépett a Magyar Radikális Pártba, és ennek listáján indul az augusztus 31-i parlamenti választásokon. Az átlépésben Zsolt Béla és Kende Zsigmond, az MRP két vezetője játszott máig tisztázatlan szerepet.

¹² Gazdasági csoda (német).

¹³ Jótékonyág jön a házhoz (angol).

¹⁴ Christian Broda.

¹⁵ Rossz vagy jó: az én pártom (angol).

¹⁶ Friedman Jenő.

60. KÉTHLY ANNA IGNOTUS PÁLHOZ

Brüsszel, 1965. április 9.

Brüsszel, 1965. április 9.

Kedves Pali,

nem hiszem, hogy ez a levél eléri még elutazása előtt,¹ pedig szerettem volna, ha olvasná, és ezzel befolyásolhatnám az ítéletét, illetőleg az otthon közöltek hatását.² Három cikket mellékelek, kivágások olyan lapokból (NZZ,³ Weltwoche), amelyek nem nagyon barátságosak hazánk irányában, de amit mondanak, megszívlelendő. De különösen felhívom figyelmét a „Nazis beinahe Nazis” című cikkekre,⁴ amely nagyszerűen illik azokra a régi újságírókra otthon is, akik most „elfogultság nélkül” írnak hazai dolgokról. Ezek veszedelmesebbek, mint a megrögzött kommunisták, mert ezek segítenek a Nyugatnak lelkiismeret-furdalását legyőzni és azt, hogy „így is lehet élni” érthetővé tenni.

Arra is kérem, hogy ha ír hazánkról, semmi esetre se kövesse azokat, akik elégedetlen konstatálják, hogy „a forradalom legtöbb követelése teljesült a Kádár-kormány alatt”. Az oroszok változatlanul ott vannak, szabad választások, többpártrendszer nincs, sem sajtó, sem másféle szabadságot nem tűnnek, papír csak a loyalisták vagy megalkuvók számára van. Szabad szakszervezetekről ne is legyen szó.

Válaszlevelében közöltekkel visszatérése után foglalkozom. Nem gondoltam egy percre sem arra, hogy Imrétől⁵ engedélyt vagy helyeslést kért volna az utazásra, ettől ne féljen, de azért jónak tartottam, hogy ez megtörtént. Minderről és még sok másról majd később.

Addig is fogom a hüvelykujjamat! Ne hagyja magát külsőségektől vagy megalkuvó rózsaszín-festőktől elcsábítani!

Üdvözlettel az okos női hozzátartozók felé is
barátsággal

Kéthly Anna

PIM Ignotus Pál hagyatéka. – Gépelt tisztázati, saját kezű aláírással, javításokkal.

¹ Ignotus Pál az április elejére tervezett magyarországi utazása előtt állt. Kéthly Anna március 22-ei levelében már részletes politikai intenciókkal látta el őt, aki erre reagálhatott említett „válaszlevelében”, amit nem ismerünk.

² Kéthly Anna nem értett egyet az ismert emigránsok hazautazgatásával, Ignotus Pál döntését is több levélben kifogásolta. „Azt hallottam, hogy Fejtő Ferenc is hazátogat, az Associated Press képviselőjeként, szóval meg-

kezdődött a csábítás olyanok között is, akiknek tudósításait nem lehet azzal ellensúlyozni, hogy nem tudnak magyarul, és csak a hivatalos tolmácsokon keresztül látták a dolgokat.” – írta május 4-én Heltai Györgynek.

³ NZZ = Neue Zürcher Zeitung. – Nem tudni pontosan milyen cikkekről tesz Kéthly említést. – A mellékletek nem kerültek elő.

⁴ „Náci majdnem [csaknem] náci” című cikk nem tudni melyik lapban jelent meg.

⁵ Szélig Imréről, az MSZDPe főtítkáráról van szó.

61. KÉTHLY ANNA FISCHER JÓZSEFHEZ

Brüsszel, 1965. augusztus 2.

Brüsszel, 1965. augusztus 2.

Kedves Fischer elvtárs!

Azt hiszem, főlegesen bizonyítgatnom, hogy mennyire örülök kiszabadulásának.¹ Nem is szeretnék mentegetőzni, hogy az ügy elintézése oly soká tartott. Valóban meg kellett várni, míg a magyar gazdasági élet olyan kutyaszorítóba került, hogy sok mindenféle koncesszióra elszánták magukat. Bár csak egyéb akcióink is ennyi sikerrel járnának, főleg azokra gondolok, akik a forradalom óta még mindig a Gyűjtőben vannak, és úgy látszik, hogy a kormány elhatározta magát bosszújának teljes kiélvezésére.

Pittermann már korábban is exponálta magát a Maga ügyében. Most tavasszal a svéd kereskedelemügyi miniszter és Beckius [!] helyettes külügyminiszter jártak Budapesten, ezeknek is a fülükbe tettem, hogy valamit igényeljenek a tőlük kért svéd gazdasági előnyökért. Ez utóbbi vonatkozásban Libik György is közbenjárt, vele egyébként is sokszor beszéltem a Maga kivándorlási ügyéről. Libik májusban az USA-ban járt, az Institut of Applied Technology meghívására, és kérte tőlem Eta² címét is. Nem tudom, hogy járt-e Etánál vagy esetleg akkor volt ott, amikor Eta éppen Budapesten járt? Közlöm a címét, azt hiszem, nagyon örülne, ha írna neki: Georg Libik, Stockholm-Lidingo, Pyrolavägen 62. A munkahelye: The Royal Institute of Technology, Division Industrial Economy.

Ha van ideje, szeretném, ha véleményét a hazai állapotokról megírná nekem. Bár azt hiszem, hogy az otthoniak úgy vannak, mint akik a torony aljában laknak, nem látják, hogy milyen magas a torony. Amikor valaki itt jár, vagy ha Bécsben találkozom magyarokkal, mindig kiderül, hogy mi sokkal többet tudunk a magyar viszonyokról, mint ők. Most legutóbb is – júniusban – beszéltem Bécsben egy magyar „tervfelelőssel”. Kisült, hogy csak azt látta, ami közvetlen közelében van. Nincs neki egy teljes áttekintése a dologról, és így van mindenki, aki kijön. Az ilyen részlet-ismeret azonban rendszerint hamis, és mindenki hajlandó azt hinni, hogy csak neki fáj a tyúkszeme.

Volt-e elutazása előtt Kelemennél vagy Révész Bandinál? Kelemen – bizonyára tudja – hetekig Bécsben volt, a purkersdorfi szanatóriumban. De sajnos, nemcsak fizikailag volt leromolva, de szellemi érdeklődése is korlátozott volt, így sajnos, egy összefüggő képet nem tudtam tőle kapni.

A magyarügy egyébként – mint azóta már tapasztalhatta is – itt Nyugaton sokat vesztett az érdekességéből. A Nyugat gazdasági szakembereit elbűvöli a sok millió ki nem elégitett fogyasztó a keleti diktatúrákban, és úgy képzelik, hogy a gazdasági infiltrációt³ követni fogja a politikai átalakulás is. Ebben a kérdésben a nyugati „gerieben”⁴ kapitalisták „marxistábbak” mint a marx-leninisták. A mi ellenvetéseinkre, hogy ezekkel a gazdasági előnyökkel segítik és erősítik a diktatúrát, azt felelik, hogy a politikai vonalat a gazdasági tények szabják meg.

A magyar forradalom is lassan a „skeleton in the cupboard”⁵ jellegét veszi fel, ünnepeken még beszélnek róla, de a profit mindennapjain már nem akarnak rá emlékezni,

hogy a magyar forradalom milyen fordulópontot jelentett a diktatúrák életében. Ennek a ténynek a magyar emigráció százféle szektorára nagy hatása van. Sok olyan szervezet – magánosok által fenntartott vagy a háttérből titokban a hivatalos államtól támogatva – meg fog szűnni. Ez egyrészt öröndetes, mert annyi nyilas, fasiszta és monarchista még Magyarországon sem volt, mint amennyi az emigrációban van. Ha kihúzzák a lábuk alól az anyagi bázist, valószínűleg megkísérelik valami hasznosabb mesterségben elhelyezkedni. Másrészt nagyon féltő, hogy olyan elemek is szárazra kerülnek, akiknek a tapasztalatai a diktatúra elleni harcban többet érnek, mint a nyilasok, fasiszták és monarchisták ökölrázogatásai.

Ha érdekelné valami a mi dolgainkról, kérdezzen, és én majd elmondom ennek a ke-serves néhány évnek a történetét. A Maga kivándorlásának híre már elterjedt itt Európában, barátaink sorra-rendre közlik velem, hogy Maga már New Yorkban van, felfedezték Amerikát.

Azt hiszem, hogy Eta hangulata is megváltozott a Maga megérkezése óta. Mi már akkor értesültünk az útlevel engedélyezéséről, amikor Eta Budapestre utazott, el tudom képzelni, hogy milyen örömteljes meglepetést okozott neki a jó hír. Írt-e már Pitterman-nak?

Kívánom azt, hogy nagyon jól érezze magát szabad földön, bár azt hiszem, hogy kri-tizálni való ott is akad elegendő számban. De a legfontosabb, az, hogy büntetlenül kia-bálni lehet, s az ilyen tevékenységnek előbb-utóbb hatása van.

Minden jót kívánok mindkettőjüknek
barátsággal

Kéthly Anna

PIL. 307. f. 26. ő. e. – Gépelt tisztázati, saját kezű aláírással és javításokkal.

¹ Értsd: USA-ba távozásának.

² Fischer József építész felesége 1956-ban kivándorolt az USA-ba, férje azonban itthon maradt. Felesége ki-vánságára mégis kérte a kivándorlási vízumot, és 1965-ben követte feleségét. Nem érezte jól magát, de csak fele-sége halála után tért haza.

³ Beszivárgás (latin).

⁴ Dörzsölt, minden hájjal megkent (német).

⁵ Csontváz a szekrényben (angol).

62. KÉTHLY ANNA FRIEDMAN JENŐHÖZ

Brüsszel, 1965. október 27.

Brüsszel, 1965. október 27.

Kedves Friedmann (!) elvtárs!

Legutóbbi levelére választ adott az a fordulat, ami az osztrák belpolitikában történt.¹ Az ÖVP, amelynek „kemény” szárnya már eddig is rudat dugott a koalíció kerekéi közé, most végre annyira felbátorodott, hogy a kormányt visszalépésre kényszerítette. Az eu-rópai szocialista pártok helyzete nem erősödött meg annyira, hogy bárhol is abszolút többséggel kormányozhatna. A kapitalizmus mindenütt támadásban van, amit elősegít az is, hogy a tömegek – az elért eredmények alapján – nem tudnak, és nem akarnak to-vább menni, remélem, hogy legalább egyelőre! Mosógép, jégsekrény, használt autó ma rengeteg ember számára elérhető, és azt hiszik, hogy ez így is marad, ha a szocialista pár-tok és szakszervezetek nem verekszenek a meglevőért, és azon felül azért, ami a dolgo-

zót munkája alapján megilleti. A polgári pártok végre egymásra találtak, és félreteszik a csoportérdekeket, hogy együttesen álljanak ki a valamennyit fenyegető szocialista veszedelem ellen. Ebben kitűnő fegyvertársakat lelnek a kommunistákban, akiknek minden polgári győzelem jobban kívánatos, mint egy szocialista többség. Egy olyan kormány, mint pl. a svéd, amely már három évtizede van hatalmon, annak a bizonyítéka, hogy a diktatúra nélkül is lehet eredményeket elérni és új utat törni. Tapasztalhatja, hogy a norvég és a nyugatnémet választások ezen a taktikán alapultak, hogy összefogott mindenki a munkáspártok ellen. Most olvasom, hogy a svéd kommunista párt is új statútumokat alkot annak elérésére, hogy a svéd szocialista párttól elhódíthasson néhány ezer szavazatot, és ezzel gyengítse ezeket. Hogy ennek következménye a polgári blokk győzelme lesz, azzal nem törődnek, a „mennél rosszabb, annál jobb” alapon. A polgári pártok – híreim szerint – már előre örvendeznek ennek, mert azt hiszik, hogy a kommunista párt aktivizálódása a szocdemeket is erősebb „baloldali” kurzusra kényszeríti, és ennek következtében e párt el fogja veszteni a Mitläuferjeit.

Azt hiszem, hogy Ausztriában is az *Oláh-csoportot* fogják a polgáriak támogatni, abban reménykedve, hogy az SPÖ-t ezzel a manőverrel szétszakítják. Itt Belgiumban a 95 éves Camille Huysmanst vették rá polgári barátai, hogy külön listán jelöltesse magát, mert a párt – Huysmans magas korára való tekintettel – őt nem jelölte már. Ezt nem a központ határozta el, hanem az antwerpeni kerület, amelyet Huysmans több évtizeden át képviselt, a központ azonban elismerte az antwerpeniek érveit. A Huysmans-féle külön lista négy mandátumvesztést jelentett a pártnak, amely ellen a munkáskerületekben a kommunisták még azzal is agitáltak, hogy a pártvezetők, de különösen Spaak² sokmilliós vagyonát emlegették. A választások után vigyorogva emlegették, hogy ez a hazugság milyen jó szolgálatot tett a kommunistának és – a polgári Keresztény Pártnak is. „Valami mindig ragad...” – ez kitűnő választási trükk.

Most maguknál készülődnek a választásokra. Minden hang, amely a pártot gyengíti, végeredményben azokat is gyengíti, akik eddig a párt kormányképessége vagy koalícióképessége miatt rossz véleménnyel voltak és vannak a párt magatartásáról. Amit mi csináltunk annak idején, az egy reménytelen opposzíciónban levő párt magatartása volt. Nem kellett tekintettel lennünk Mitläuferekre, akiknek a szavazata szükséges ahhoz, hogy kormányra jussunk és a kormány hozzákezdhesen egy átmeneti program megvalósításához. „Átmeneti programot” írok. Maga is tudja jól, hogy egy teljes szocialista program megvalósításához több kell, mint kormányhatalom. A keleti diktatúrák eléggé ijesztő példát mutatnak arról, hogy a szocializmushoz – vagy pláne a kommunizmushoz – nem csak intézmények kellenek, hanem emberek is. Amíg az embereket a saját érdekeik megértésének arra a fokára nem emeljük, hogy még áldozatok árán is beleilleszkedjenek egy értelmes és emberhez méltó társadalmi rendbe, addig minden „szocialista” diktatúra csak a valódi szocializmus torzképe marad.

A megalkuvás keserves dolog annak, aki sietni szeretne ebből a reménytelen, sivár, embertelen társadalmi rendből. De a kapitalizmus (talán már írtam egyszer, többször is) nemcsak hatalom az államban, nemcsak rengeteg pénzt áldozhat reklámra, propagandára, agitációra, hanem sokat tanult az utolsó száz évben, tudja, hogy apró morzsákkal jobban lecsillapíthatja a forradalmat, mint fegyverekkel. Mi azt mondjuk, hogy a technikai fejlődés következtében megnövekedett nemzeti jövedelemből sokkal több illeti meg a munkást. A kapitalizmus (nemcsak mi) rámutat arra, hogy korai korszakával összehasonlítva, ma mennyivel többet juttat a munkásnak, bölcsen elhallgatva azt, hogy ez a többlet nem volt ajándék, hanem kemény munkásmozgalmi harcok következménye. Ha a mi elégedetlenségünk a mai pártpolitikával azt eredményezi, hogy saját magunk alatt

vágjuk a fát, akkor a kapitalista hatalmasságok szívesen fogadják ezt a mi Schützenhilfe³ szerepünket.

Ez nem jelenti azt, hogy a Maga kifogásait százszázalékosan elvetem. Csak arra kérem, hogy figyeljen a következményekre. Ha mi magunk hitetjük el a munkássággal, hogy bizalmát rossz helyre helyezte, akkor csak a polgáriaknak segítünk.

Sietek a válasszal, mert holnap megyünk Hollandiába. Ha esetleg valamit kihagytam volna, említse meg, hogy legközelebb foglalkozzak vele.

Csókolom Médyt,⁴ Magát a régi barátsággal üdvözlöm.

Kéthly Anna

PIL. 307. f. 46. ö. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással és javításokkal. – Fent jobbra Friedman Jenő írásával és kézjeggyével: „Írva XI/10.”

¹ Ausztriában az SPÖ-kormány kisebbségbe került.

² Paul-Henry Spaak.

³ Védelmi és segélyszerep (német).

⁴ Friedman Jenő felesége.

63. KÉTHLY ANNA LIBIK GYÖRGYHÖZ

Brüsszel, 1966. január 19.

Brüsszel, 1966. január 19.

Kedves Libik György!

Mivel időközben valószínűleg megkapta leveletem,¹ azt hiszem, hogy mindenre válaszoltam abban. A január 11-én kelt levélben² említett gondolata – hogy ti. Fischer részére miniszteri nyugdíjat biztosítsanak az USA-ban – bizonyára abból fakad, hogy a tényt nem ismeri. A Magyar Bizottság³ tagjai a 1947–48. évi menekülésük után érkeztek az USA-ba, legjobbkor, hogy a magyarok által „hidegháborúnak” címzett akcióba bekapcsolják őket. A Magyar Bizottságban mindenki helyet foglalt, aki kommunistaellenes volt, tekintet nélkül arra, hogy esetleges hazatérése után szintén diktatúrát csinált volna. Csöbörből vödörbe jutottunk volna. Reakcióso, nyilasok, monarchisták együtt ültek benne a kisgazdákkal.⁴ Irodát rendeztek be nekik és a testület havi budget-je igen magas volt. Ma már ezt is megnyirbálták, sokan kiváltak a Bizottságból, mert az osztozkodásnál nem kaptak már semmit, sőt egyesek haza is mentek, mondván azt, hogy éhen halni otthon is lehet. Nem hiszem, hogy Fischer vállalkozna arra, hogy belépésével fémjelje ezt a testületet, amelybe mi nem léptünk be, amikor 1956-ban kijöttünk. De úgy értesültem, hogy Jusszuf⁵ dolgozik otthon, addig is, míg az angol nyelvvel jobban megbarátkozik. Kora dacára is Jusszuf olyan érték a mesterségében, hogy nem hiszem, hogy anyagi gondjai lennének. Inkább lelkiileg nem bírja a változást, amit nem csodálok. Nekem nagyszerű barátaim, segítőtársaim voltak odaát, amit elérhettem az UN-nél (nem sokat), azt teljesen nekik köszönhetem, anyagi és erkölcsi segítségüknek. Nem lett volna nehéz ott maradnom, talán jobban is jártam volna, mint itt, ahol minden évben újból reszketni kell, hogy megújítták-e a következő évi segélyemet az IBFG-nél, amit a Solidarity Fund minden évben újból tárgyal. Mégis úgy vélem, hogy európai ember nagyon magára marad az USA-ban. Irtózatosságok a távolságok, mindenki el van foglalva magával, szinte úgy érzi magát az európai lassúsághoz szokott ember, mintha egy shaker-

be került volna, amit állandóan ráznak. Még az is elszédül, aki egy magyar isten háta mögötti faluból a „világváros Budapestre” vetődik, hát még, akit az USA tempója ragad el.

Persze, valószínűleg az is bajt okoz, ha házaspárok hosszú távollét után újra egymáshoz kerülnek. A két élet másként alakult, más szokásokat vettek fel, más környezetet formálódott ki körülöttük. Ebbe beleilleszkedni nagyon nehéz – de végül is Jusszuf majd csak meglegeli helyét az új világban – remélem!

Mint Maga írja, átmegy az USA-ba nyáron, lesz alkalma arra, (megnézni), hogy a tényleg meglevő bajok bántják Jusszufot, vagy az hiányzik neki, hogy most nincs kit szidjon. De majd azt is megtalálja, az USA-ban sem fenéki tejföl a kapitalista mennyország.

Hogy a svédek Moszkva kitüntető szívélyességgel fogadta, ezen semmi csodálkozni való nincs. Aki nyakig benne van a mocsárban, nem válogathat abban, hogy kinek a kezét fogja meg, hogy kihúzhassa magát. Majd akkor derül ki, hogy mi a véleményük a szocdemekről, ha már talpra állottak. Nem nyugtató az, amit arról ír Maga, hogy a sztálinista szárny esetleg a német Bundesrepublik (felé) való orientálódással foglalkozik. Annak idején a hitleristák is azt vallották, hogy a két diktatúra együtt megosztozhat a világ fölötti hatalmon, és még utólag is a hideg rázza az embert, ha arra gondol, hogy ez a spekuláció sikerült volna.

Volt Bécsben a YUSI-nak, a szocialista ifjúsági szervezetnek egy szemináriuma, amelyre meghívták a kommunista ifjúsági szövetségeket is. Ezek a szocdem fiatalok úgy vélik, hogy az öregek túlságosan óvatosak a kelet–nyugati összeköttetések ügyében, hozzáfogtak tehát, hogy ők maguk egyengessék az utat. Magyarországból három küldött volt, egyik egy kétségtelen ÁVO-megbízott, egy „belügyi ember”, a harmadik egy KISZ-tag. A YUSI-főtitkár jelentéséhez szólva, a „hivatalos” küldött kifogásolta, hogy Nyugaton van egy szocdem emigrációs szervezet, holott magyar „szocdempárt” nincs, mert fuzionáltak velük. Arról senki sem világosította fel a kongresszust, illetve a szeminárium hallgatóságát, hogy ez a „fúzió” hogyan jött létre. A magyar diktatúra is csak a nyugati szocdem pártoknak udvarol, a saját hazájában ragaszkodik ahhoz a fikcióhoz, hogy csak egy munkáspárt létezik.

Magyar benyomásaira vonatkozólag előző levelemben tértem ki, azóta már tudja mit látok én a hazai dolgokban. „Szent haraggal” eltöltött cikkem az IU-ban⁶ szigorúan a tényeken alapult, minden adatot igazolni tudok hazai lapok írásaiival. A nyomás enyhülése azért is nehéz lesz, mert a legújabb gazdasági intézkedések nyomán rettentő zord az otthoni hangulat. Az áremeléseket állítólag a parasztság sorsának javítása céljából hozták. Most már magyarazzák, hogy az agrártermékek áremeléséből eredő többletet egy amortizációs alapba kell gyűjteni, amelyből a tsz-csoportok hiányzó gépfelszerelésüket kell beszerezni. Azt persze senki sem tudja, hogy az amortizációs alap telítettsége esetén milyen célra fogták lefölni a többletet. Ki az, aki ezt a dolgot ellenőrzi majd?

Barátsággal

Kéthly Anna

MTA Kézirattár, Ms 5519/36. – Gévelt tiszttáza, saját kezű aláírással és javításokkal.

¹ Kéthly Anna Libik György 1966. január 8-án írt levelére válaszolt.

² Libik György január 11-ei levelében beszámolt arról, hogy az USA-ba települt Fischertől „néhány lehangolt kedves levelet” kapott, amelyekből úgy látszik, hogy „anyagi problémái is vannak”. – Erre reagál Kéthly Anna.

³ Kéthly Anna feltehetően a Magyar Nemzeti Bizottmányról (MNB-ről) tesz említést, ennek tagjai hagyták el az országot az említett években, és élvezték az amerikai adminisztráció messzemenő anyagi és politikai támogatását. – Kéthly ide kézírásával beszúrta: „1947–48. évi” – de erre a kiegészítésre nem volt szükség, mert a szövegben már benne volt a dátum.

⁴ Ehhez a jobboldali csoportosuláshoz pár évig csatlakozott a Peyer Károly vezette MSZDP is, Végrehajtó Bizottságának Peyer és Dombay János is tagja volt.

⁵ Fischer József.

⁶ Az emigrációs Irodalmi Újság 1965. decemberi számában jelent meg Kéthly „Szent haraggal” című cikke.

64. KÉTHLY ANNA FRIEDMAN JENŐHÖZ

Brüsszel, 1966. július 13.

Brüsszel, 1966. július 13.

Kedves Friedmann [!] elvtárs!

Bocsásson meg, hogy levelére oly későn válaszolok. Ennek kettős oka van. Az egyik, hogy ismét itt van a húgom és a bátyám otthonról, és alig jutok egyébhez, mint a velük való foglalkozáshoz. A másik az, hogy az osztrák helyzet nagyon elkésérik, sajnos, összes próféciáim igazolódtak és még nem látható, hogy mire képesek a gátlástalan győzők.¹ Most hát úgy teszek, mint a strucc: homokba dugom a fejem, hogy ne lássak-halljak semmit.

Ma olvastam, hogy a spanyol külügyminiszter van Bécsben, és átveszi tőle a stafétabotot a portugál kollégája. Mivel mind a két úr Habsburg Ottóval van együtt egy „európai megoldást előkészítő” szövetségben, valószínűnek tartom, hogy az osztrák „trónkövetelő” készítette elő elvbarátai számára ezt a fogadtatást. Kreisky okos, józan és óvatos külpolitikáját felváltotta a legdilettánsabb kísérletezés: hátha valami hasznos sikerülhetne az európai fasizmussal való együtt masírozásnál? Még nem olvastam, hogy mi történt a deutsch-nazionaliste tornászok ünnepségén, de elég nekem az a sok egyéb jelenség, ami arra mutat, hogy az új urak néha csak egyik szemüket, de néha mind a kettőt behunyják, ha valahol antiszemita vagy köztársaságellenes jelenségek mutatkoznak. Mi sülni kezd ebből?

Stockholmból visszatérve, nagyon fáradtak voltunk. Nekem a konferencia (a nőké) és a kongresszus befejezése után még a stockholmi magyarokkal voltak tárgyalásaim, részben informálás céljából, részben a forradalom megünneplésének előkészítéséről. Egészségileg nincs baj (kopogjuk le), de a fáradtság már sokszor jelentkezik. De azért hasznos dolog volt a kongresszuson ott lenni. Pittermann és Kreisky nagyon szépen megemlékeztek a forradalom tízéves évfordulójáról, de a határozati javaslatot szövegező bizottság elfeledkezett a kelet-európai ügyekről. Sikertelt ezt a hibát kiradírozni, a jelenlevő kelet-európai emigránsok nagy megnyugvására. Én ugyan élesebben ítéltém volna el a diktatúrát, de...

A természetbarátok látogatásának elmaradása azt bizonyítja, hogy otthon a mai magyar rendszer még mindig tart attól, hogy volt szocdemek Nyugatra kerülhessenek. Amit Szántó² állítólag Révész Bandi üzeneteként közölt Presserrel, nem tartom valószínűnek.³ Most beszéltem Stockholmban egy magyar volt kommunistával, aki a legelső garnitúrába tartozott, már kétszer volt otthon, most is a budapesti Nemzetközi Vásárra hazautazott családjával együtt. Még nem kaptam hírt arról, hogy valami baja történt volna, de bizonyos, hogy ha ez előfordult volna, már tudatták volna velem ott élő közös barátaink. Azt sem érteném, hogy mennyire van informálva Révész Bandi arról, hogy Presser barátai milyen szándékkal várják Budapesten Pressert – ott akarják-e tartani vagy már a vízumkérését is el akarják utasítani? Ismétlem, kételkedem abban, hogy Bandi ilyen értelmű figyelmeztetést küldött volna Pressernek. Egyébként teljesen rajta áll, hogy ennek a figyelmeztetésnek valódiságát kikísérletezze. Én nem kívánom neki azt, hogy várakozásaiban csalódjon és azt sem, hogy önként beledugja a fejét valamilyen hurrokba, de meg vagyok győződve arról, hogy erről nincs is szó.

Kelemen betegségéről van információm. Most Stockholmban beszéltem Erlander miniszterelnökkel, aki utasítást adott a külügyi titkárnak, hogy sűrűsse a magyar követnél a választ, amit hozzá intéztek Kelemen vízuma ügyében.⁴ Persze, a külügyi titkár is azt mondta nekem, hogy a legjobb helyen kívánják elhelyezni, ahol orvosok és ápolás biztosítva van számára, de az a kérdés, hogy Kelemen utazásképes-e? Én az utóbbi hónapokban több ízben küldtem neki 25-25 dollárt, mint gyorssegélyt, de nem kaptam értesítést arról, hogy átvette-e az IKKA-utalványt.

Kertész Anikó írt nekem, hogy augusztusban Budapestre érkezik szülei látogatására. Feltételezem, hogy Magával is tudatta ezt az útját. (Visszatérve Kelemen ügyére: a svéd kormány azt az óhaját is bejelentette az ottani magyar követhöz, hogy Gyulának adják meg az útlevelet, nehogy ezen a hazai okvetetlenkedésen múljon a dolog.)

Szonya betegségéről Tibor [?] értesített, rögtön írtam neki, hogy tájékoztasson a továbbiakról. Azt hiszem, hogy az egész világon nincs még két olyan ember, mint Maga meg én, akik válaszolni szoktak a hozzájuk intézett levelekre. Tibor azóta egyetlen sort sem írt. Béres Gyuri is úgy véli, hogy jó dolog a kommunista tagkönyv birtokában lenni, de még jobb, ha az ember a régi szocdem szakszervezeti összeköttetések révén jó szemkezeléshez juthat. Ismeri azt a történetet Kohnról, hogy amikor megnyerte a főnyereményt, megmaradt cinkotai kántornak is, mert duplán megvarrva, jobban tart. Amit Gyuri javára írok, az a hűség, amivel kitart szegény Szonya mellett, aki nélküle valóban nagyon el volna hagyatva.

Az osztrák események – és a felelősség – kérdésére most nem akarok kitérni. Újabban Nanning Ausztriában és [Saob] Knoering⁵ Németországban nagyon feszegetik a veszteség okait – sajnos, azt hiszem, hogy a proli nem nagyon szívesen hallja, hogy megint az intellektuelek az okosak. Könnyű valakinek bölcsnek lenni egy jól berendezett irodában, ahová a drágasági hullám nem ér el az életszínvonal határáig. De az a munkás, akinek munkahelye bizonytalanná válik, akinek reálbére napról napra kisebb, akit ócska lakásából a háziura kikérgethet, ha a Mieterschutz⁶ megszűnik, az a munkás nem azt kérdezi, hogy az idealizmus hol találkozik a realizmussal, hanem azt, hogy a mindennapi kenyerekből még mennyit lehet lefaragni.

Azt sem tudom megállapítani, hogy ha a minisztériumokban végrehajtják a nagy tisztogatást és kiszórák a szocdemeket, ha a rádiónál és a televíziónál csak az ÖVP információit közvetítik a százazrekhez, akkor marad-e elég ember felelős helyen, hogy a közvélemény mérgezését megakadályozzák, és a munkások érdekeire ügyeljenek?

Az értelmiségi réteg, amely a szocdemek révén került vezető állásokba, csak fél figyelemmel volt valóban szocialista. Nem szabad a mi időnkre emlékezve a mai időkről következtetéseket levonni. A mi galileistáink valóban nem karrierre dolgoztak, amikor a munkások mellé szegődtek, és segítettek abban, hogy őket az anyagi és szellemi sötétségből felemeljék.

Most már – úgy látom – a polgáriak közül is az értelmesebbek, akik nem üvöltik a „rote Katze”⁷ propagandát, látják, hogy mi történik? Olvasom a Presse⁸ kommentárját a spanyol külügyminiszter látogatásához és kárörvendeznék, ha nem menne vérre a dolog. Ha nem volna oly tragikus a dolog, akkor azt idézném, amit az egyszeri gyerek mondott az apjának, kárörvendezve: látod apám, nem vettél nekem kesztyűt, most megfagyott a kezem!

Most várom a következőket és reszketek, hogy a dolog a munkásság provokálásáig fajul. Akkor pedig mi lesz? Abból csak a maroknyi kommunista pártnak lehet haszna, az sincs kizárva, hogy a semlegesség veszélyének bekövetkezését állapítja meg a szomszédban állomásozó szovjet sereg, és átlépi a határt. Igaz, hogy Románia éppen most tiltakozik a csapatok jelenléte és az eltartásuk vállalása ellen, de ha veszélyt szimatolnak,

akkor szívesen küldik át a csapatokat arra a területre, ahol még el is kell majd őket tartani.

Boldog volnék, ha pesszimizmusom (velem született optimizmusom ellenére) nem igazolódna. Minek addig a magunk embereit ütni, míg van elég a túlsó oldalon, akik megérdemlik, hogy üssék őket?

Minden jót kívánok, változatlan barátsággal mindkettőjüknek

Kéthly Anna

PIL 307.f. 46. ó. e. – Gépelt tiszlázat, saját kezű aláírással és javításokkal. – Az első oldalon fent jobbra Friedman írásával: „Frva VIII/3. Fr.”

¹ Kéthly Annát aggasztotta az Osztrák Néppárt győzelme és az SPÖ ellenzékbe kerülése. „Az osztrák helyzet erősen figyelem, a mieink még nem nőttek bele az oppozíció helyzetébe. Nagyon nehéz ez a szerep, olyan gátlástalan ellenféllel szemben, aki nem riad vissza semmitől, ami az uralmát biztosíthatja. Feltételezem, hogy a csendőrség és a hadsereg lesz az első terület, ahonnan kisöprik a proporz [!] alapján bejuttatott szocdemeket, és igazam is lett. Azt hiszem, hogy a szakszervezetek mozgási szabadságát is meg fogják nyírni – sajnos, hogy nagyon nehéz lesz a mindenre felkészült ellenféllel szemben hathatós eszközöket latba vetni.” (Kéthly Anna levele Friedman Jenőhöz, 1966. augusztus 2.)

² Szántó [?]

³ Nem tudni, milyen üzenetről van szó. Presser István foglalkozott a hazatelepülés gondolatával, többször járt Magyarországon, és erről hazai barátaival konzultált. Lehet, hogy ezzel függnek össze az üzenetek.

⁴ Tage Fritiof Erlander svéd miniszterelnök segített abban, hogy Kelemen Gyulát svéd kórházban gyógykezeljék.

⁵ Günther Nenning osztrák, Saob Knoering német újságíró.

⁶ Bérlővédelem (német).

⁷ „Vörös macska” (német).

⁸ Die Presse, osztrák napilap.

65. SZÁSZ BÉLA KÉTHLY ANNÁHOZ

1966. szeptember 2.

1966. szept. 2.

Kedves Annuska,
köszönöm levelét és küldeményét. Már meg is kérdeztem az Irodalmi Újság szerkesztőit, érdekelné-e őket, ha a Szabó-ügyről¹ írnék egy kis összefoglalót.

Kölnből ma kaptam levelet, Liebe azt írta aznap utazik Brüsszelbe, hogy Magával elkészítse az interjút. Azóta nyilván túlestek rajta. A beszélgetés tárgykörét – mint emlékezik talán – mi nagyjában levélben megbeszéltük, úgyhogy érthető, ha érdekesebb lesz, mint a svájci vagy az angol. Amerikában Király Bélával és Heltai Gyurival csináltak interjút. Erős a gyanúm, hogy mi filmünk jobb lesz, de mindenesetre sokkal aktuálisabb, mint a többiek. Háy Gyulával is készült interjú, és emellett küldtek egy teamet Magyarországra. Ezek már visszajöttek, de utolsó híreim szerint épp most hívják elő felvételeiket. Remélem, meg tudták csinálni mindazt, amit kértem, és akkor érdekes szembeállításokra nyílik majd mód a vágáskor. Persze, a jobboldaliak meg fognak pukkadni, egyrészt, mert közülük senki sem szerepel, másrészt, mert az ő szempontjaik nem jutnak érvényre. Itt járt a dokumentációs osztály főszerkesztője, és elmondotta, hogy számos Németországban élő jobboldali meg fél-fasiszta ingyen ajánlotta fel együttműködését. Ezek úgy szerették volna beállítani a forradalmat, mintha 1956 a Horthy-időket akarta volna visszahozni. Jól néztünk volna ki valamennyien, ha ilyen tendenciájú film készül, amely végső fokon a kommunista propaganda malmára hajtja a vizet, és alapjában véve ugyan-

azt mondja, mint Kádárék, őket igazolja. Szerencsére azonban nem hülyék ülnek ebben a szerkesztőségben, hanem olyanok, akiknek vannak tapasztalataik Kelet-Németországban, és tudják, mitől döglök a légy.²

Fiam jelenleg vakációzik, a fele már letelt, remélem, egy darabban kerül haza, mert másik három társával együtt egy rozoga kocsin mentek viszonylag hosszú útra.

Velem nincs semmi említésre érdemes. Szokás szerint – de most kissé gyakrabban – dolgozom a BBC-nél, és szokás szerint számos megírandó, lassan készülő hosszabb cikk terhelő lelkiismeretemet.

Remélem mindketten egészségesek. Kíváncsi vagyok, milyen benyomásai lesznek Amerikában.³

Mindkettőjüknek szívélyes üdvözléseimet és kézcsókomat küldöm.
Igaz barátsággal

PIL. 307. f. 27. ó. e. – Gépelt tisztázati másolata, aláírás nélkül.

¹ Vélhetően a Szabó Dezsőről folyó vitáról van szó. (Lásd ehhez a 67. forrást!)

² Szász Béla 1966. december 20-án arról számolt be Kéthly Annának, hogy „A forradalomról szóló német dokumentumfilm, a jelek szerint, sikeres volt, éles és egyértelmű. A külföldi tárgyú dokumentumfilmek között idén a legnagyobb nézőközönsége volt (több mint 20 millió), már számos levelet kaptam magyaroktól, akiknek nagyon tetszett. A maga kontribúciója erősen, meggyőzően, a film szellemének megfelelően jött ki. Még egyszer köszönöm.”

³ Kéthly Anna '56 tizedik évfordulóján, New Yorkban vett részt az ünnepi rendezvényeken. Szásznak 1966. december 6-án így számolt be: „New Yorkban három héten át alig jutottam naponta éjjel előtt lefekvéshez. A város amúgy sem európai embernek való, még jó volt, hogy az utolsó héten Heltaieknál laktunk, [...] Volt egy nagy gyűlés, nagy összejövetelem AFL-CIO vezetőkkel, egy bankett a magyar emigrációval, egy találkozás a »Dissent« [eltérő véleményű] társasággal, Heltaieknál Columbia-professzorokkal és Ehrlich Paullal, privát ebédek, vacsorák és interview-k sorozata. Az utóbbiak között legfontosabb volt a New York Timesnak az UNO-sajtóirodáját vezető újságírójával való találkozásom. Az a kitűnő ötlete támadt, hogy »ghost« [kísértetként] járjam vele végig az UNO-nál azokat a helyeket, ahol tíz évvel ezelőtt hiába kerestem segítséget. [...] Mindebből megállapíthatja, hogy nem voltam tétlen odaát, és nagyon túlbecsültem az erőmet. De azt hiszem, hogy megérte, még akkor is, ha a mai körülmények között minden okunk megvan a pesszimizmusra. A magyar forradalomra való emlékeztetés nem illik bele a líhege keresett koexistenciába.”

66. KÉTHLY ANNA NAGY GYULÁHOZ

Brüsszel, 1966. december 14.

Brüsszel, 1966. december 14.

Kedves Nagy elvtárs!

Ne csodálkozzon, ha leveleire Magda szokott válaszolni, miután visszajöttünk New Yorkból. Nagyon elromlott a kedvem, a kifárasztástól is eltiltottak (a gépelés is ez), mert az orvosi vizsgálat valami rendellenességet fedezett fel nálam. Az utóbbi három hónapban a forradalom emlékűnnepére való készülődéssel annyira agyonhajszoltam magam, hogy ennek megjött a rossz következménye. Most már túl vagyok a brüsszeli ellenőrző vizsgálaton is, sajnos, ez sem jutott kedvezőbb eredményre. További – most már klinikai – vizsgálatra lesz szükség, s ha ez sem kedvező, akkor talán radikális beavatkozásra kerülhet a sor. Mindez nem nagyon deríti fel az embert, bár a bajt kiváltó agyonhajszolódásnak mégis meg lett a hatása, a forradalom tizedik évfordulója nem múlt el nyomtalanul.

New Yorkban egy nagy szakszervezeti gyűlés volt, előzőleg a szakszervezeti vezetőséggel volt egy nagyszabású találkozásom. Különféle egyéb összejövetelen is részt vettem, interviewkat kértek tőlem. A legfontosabb volt a New York Timesé, a lapnak az

UNO-hoz delegált munkatársának volt az a kitűnő ötlete, hogy mint egy visszatérő „kísértet” járjam be ismét azokat a termeket, ahol tíz évvel ezelőtt hiába kértem a delegátusok és a Biztonsági Tanács segítségét. A Biztonsági Tanács üres termében felvett fénykép azt szimbolizálta, hogy tíz évvel ezelőtt éppen ilyen üresség – akkor lelkiekben – fogadott engem. Ezt a riportot másnap a New York Times a harmadik oldalán hozta, kiugratva a szövegben azt az utalást Fouchet-nak,¹ Napóleon rendőrminiszterének megjegyzésére, amit akkor mondott Napóleonnak, amikor a császár kivégeztette Enghien herceget. „Felség, ez több volt, mint bűn, ez hiba volt!” A magyar forradalom cserbenhagyása is akkora nemzetközi hiba volt, amit ma már nem tudnak jóvátenni. Csekély vigasztalás, hogy nem hangzik el soha valamilyen nyilatkozat felelős helyen, anélkül, hogy a mai zűrzavarral ne hoznáknak kapcsolatba a magyar forradalmat.

Talán most már jut nekem is egy kis pihenés, remélem.

A német koalíció kialakulását én is nagy figyelemmel kísértem. Hogy jól tették-e vagy rosszul, az hamarosan ki fog derülni. Én egy anekdotára és az osztrák eseményekre utalok. Az anekdota úgy szól, hogy egy arab elment a falu bölcséhez, hogy mit csináljon, adjon tanácsot, megnősüljön-e vagy ne. A bölcs azt mondta neki, hogy ha megnősül, meg fogja bánni, de ha nem nősül meg, akkor is meg fogja bánni.

Az osztrák pártot a közhangulat belekergette a koalíció elhagyásába. Most a Volkspartei² alaposan kihasználja az egyeduralmát. Az a meggyőződésem, hogy akinek a kezében van a katonaság és a csendőrség, az meg tudja akadályozni azt, hogy hatalma ellen fellázadjanak. Az az útlevel, amelyet a Habsburg-famíliának kiállított az új belügyminiszter, ha máshol nem alkalmas, arra bizonyosan, hogy apró szondírozásokkal (!) felőrölgék a munkások ellenállását. Mint a hazug pásztorfiú meséjében, addig ijesztgeti őket a „Felséges Úr” azzal, hogy hol itt, hol ott utazik be a határon, míg végül nem hiszik el, hogy komolyan cselekszik, és amikor tényleg beljebb hatol, akkor nem hiszik el a riasztást. Lehet az is, hogy ezzel a nyugtalanítással akarja elérni – és ebben a Volkspartei bizonyára egyetért vele –, hogy az állandó készenlét helyett kiegyezzenek vele, és anyagi követeléseiről tárgyalnak vele. Bár én akkor sem hinnék neki, ha mindent visszakapna, mert akkor lenne neki elég pénze ahhoz, hogy a monarchista agitációt támogathassa. És ahogyan én a bécsi kispolgárt ismerem, ha Otto³ bejönne Bécsig, százezrek állnának sorfalat és ünnepelnék – mert „hát akkor volt csak jó, amikor még az öreg Ferenc József volt a császár”.

Egy koalíció rossz is és jó is. Mikor a berlini kongresszuson – a '80-as években⁴ – Goncsarovval, az orosz külügyminiszterrel karonfogva járt, valaki megütközött ezen. Andrassy ezt felelte: „ha valaki engem a szakadékba akar taszítani, legjobb, ha karonfogva járok vele”.

Ha a kisembernek nincs egyéb gondja, mint az, hogy holnap mit fog élni a reálbére, és mint Nagy elvtárs írja „enyhe megvetéssel figyeli a nagyok veszekedését”, akkor a kisember elfeledkezik, hogy a reálbére a politikai hatalom állásától függ. A gazdasági hatalom korlátlanul érvényesül a politikában, ha a kisemberrel el lehet hitetni, hogy ezekhez a veszekedésekhez neki nincs semmi köze. Ugyancsak az osztrák példára kell mutatnom, ahol a Volkspartei egyeduralma óta állandóan csökkennek a reálbérek, és emelkednek az árak. Az új adórendelkezések elveszik a kisembertől azt, ami könnyen elérhető, és meghagyják a profitot, ahol ügyes ügyvédek és adószakértők eddig is el tudták rejtetni a jövedelmet. Ha pedig a szegény embert a tehetetlenség kétségbeesése valamilyen radikális eszköz használatára készíti, a hatalom kezében levő „igazságügy” gondoskodik arról, hogy a vagyonosak nyugodtan aludjanak.

A koalíciónak egyik rossz oldala az, hogy lemorzsolja a vezetőket, lejárhatja azt, aki nem tud megbirkózni a másik oldal ellenállásával. De egy politikai pártnak ezt is kell vál-

lálnia, ha nem akar örökké a reménytelen opposzcióban maradni. A reménytelen opposzció bizonyára szebb, mint egy megalkuvás a viszonyokkal. De ha nem számítunk olyan történelmi földindulásra, amely máról holnapra diktatúrát teremt, akkor számolnunk kell azok segítségére is, akiket csak a kézzelfogható eredmények állítanak a mi pártunk mellé. Ausztriában most egymás után dobálják ki a párt által állásokba juttatottakat, főleg értelmiségieket, félek attól, hogy a legközelebbi választásokon az osztrák párt ezt nagyon meg fogja érezni.

(A diktatúra kérdésében pedig csak arra utalok, ami a diktatúra alatt nyögő államokban történik – nem kívánatos a helyzet ott sem!)

Sajnálom, hogy a Bundesrepublikban⁵ is éppen az intellektuelek nehezményezik ezt a „kézfogást”. Ezek legtöbbször eddig is csak a kritikus szerepét játszotta, és azt hiszem, hogy most nagyon örülnek, hogy kritikájuknak még szélesebb lehetősége nyílik. Brandt levele Günter Grasshoz⁶ nagyon érdekes, de nem hiszem, hogy meggyőzi azokat, akik a bírálókat l'art pour l'art⁷ módra üzik. Szerintem tartozunk azoknak, akik a párt vezetésénél állnak azzal az előlegezett bizalommal, hogy nem dugunk dorongot a szekér kerekéi közé, megvárjuk, hogy merre fordul. Különösen sem szeretem azokat az embereket, akik mindent jobban tudnak, és akiknek legfőbb jelszavuk az, hogy „lám, én megmondtam...”

Olvastam a német lapokban azt is, hogy a berlini szabadegyetem szocialista diákjai felrobbantották a dél-vietnami megbízott értekezletét. „Ami go home” és „Ki Vietnamból” táblákat hordtak, és hagyták magukat behajszolni egy Amerika-ellenes tüntetésbe. Én most New Yorkban szakszervezeti emberekkel beszéltem erről a kérdésről, ezek mind azt vélik, hogy az USA kivonulása Vietnamból a kínaiak azonnali bevonulását eredményezi. Ezzel a kínaiak olyan presztízsnyeréshez jutnak, amit mi Európában is megérezünk majd. De, ha egy demokratikus köztársaságban lehet követelni azt, hogy az amerikaiak hagyják szabadon a berlini fal melletti területet, abban az ostoba hitben, hogy a Szovjetet ez a nagylelkűség meg fogja hatni és ők is elvonulnak, akkor ez részben egetverő naivitás, részben pedig a kérdést felveti: miért nem követelik ezek a tüntetők azt, hogy a szovjet hadsereg – most kb. 100 000 ember – hagyja el Magyarországot? Csak egyoldalú leszerelés a jelszó – a kommunista oldal akármit csinál, az rendben van?

És itt térek ki a magyar párt kongresszusára.⁸ A nyugati sajtótudósítók, mint a mazsolát, kiszedték a beszédekből a külpolitikai érdekességeket. Az amerikai imperializmus elítélését, a szovjet-kínai viszály kérdésében hozott határozatokat stb. De megemlítes nélkül hagyták azt, ami a magyar nép számára sokkal fontosabb. Fehér Lajos, a legfőbb agrárszakértő, bejelentette, hogy az eddig személyi tulajdonban maradt földeket, amelyeket a parasztok önként vagy terror következtében bevettek a termelészövetkezetekbe – a kolhozokba – most *jogilag* is a tszcsére írják át. Az eddigi személyes tulajdonos elhalálozása esetére a termelészövetkezeteknek nem kell az örököst bekényszeríteni a tszcsbe, hanem a [föld] már addigra a kolhoz jogos tulajdona lesz. Mikor 1945-ben a szovjet hadsereg, hogy előnyomulását megkönnyítse, felosztotta a nagy- és középbirtokokat, propagandaokokból,⁹ akkor a jogosan földéhes parasztságot kielégítette. A kommuniszták később *formailag* meghagyták ezeket a földeket a paraszt személyes tulajdonában, amikor *lényegileg* elvették tőlük a kolhozokba való bekényszerítéssel. Most még ezt a formai tulajdonjogot is elveszik tőlük, még ezt a reményt is megsemmisítik, hogy valaha, egy fordulat esetén, ezek a földek lényegileg is az övék lehetnek.

Fehér Lajosnak ez a bejelentése óriási konsternációt keltett a vidéki delegátusok között. Még eddig nem kaptam értesítést arról, hogy a parasztok hogyan fogadták a hírt. De, hogy a kongresszus hangulata alaposan elromlott még a legloyálisabb delegátusok között is, azt abból állapíthatjuk meg, hogy Kádár a záróbeszédében kitért erre a beje-

lentésre. Azt mondta többek között, hogy ennek a rendelkezésnek még *nincs határideje*, a parasztok foglalkozzanak vele, gondolkozzanak róla. A Központi Bizottság – mondta Kádár – megtehetné volna, hogy bejelentés és előkészület nélkül végrehajtsa ezt az intézkedést, de a kormány mégis úgy döntött, hogy megvárja a hatást. Ez a módszer – szerintem – hasonlít ahhoz a vénkisasszonyhoz, aki le akarta vágni a kutyája farkát. De hogy az állatnak ne fájjon, úgy döntött, hogy nem vágatja le egyszerre, hanem apró darabonként a kutya farkát. A magyar kormány is most levágta a bejelentéssel az első darabot, nem tudom, mire készül a további daraboknál, hogy végül teljesen elkobozza a paraszttól az ezer éve áhított földtulajdont.

A világ forog keserű levében – Vörösmarty szerint – és mi, tehetetlen emigránsok csak a fejünket rázhatjuk. Sajnálom, hogy ennyi szomorúsággal zavarom meg a mézes-heteit, ne haragudjon érte.

Üdvözlöm mindkettőjüket, várom a beígért látogatást minél előbb, a Kéthly „pensio” nyitva áll erre a célra.

Barátsággal

Kéthly Anna

PIL 686. f. 538. ö. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással, javításokkal, beszúrással.

¹ Helyesen: Fouché, Joseph.

² Osztrák Néppárt. – A szociáldemokraták kiléptek a néppárttal alkotott koalícióból.

³ Habsburg Ottó.

⁴ A berlini kongresszust az európai nagyhatalmak meghatalmazottjai 1880 nyarán tartották, s feladata a török–görög határ szabályozása volt. – Andrássy Gyula gróf (1823–1890), 1867–1871-ben magyar miniszterelnök, majd 1871–1879-ben az Osztrák–Magyar Monarchia külügyminisztere.

⁵ Német Szövetségi Köztársaság.

⁶ Willy Brandt Grasshoz írott leveléről nem tudunk többet.

⁷ „Művészet a művészetért” (francia). Itt: önmagáért való bírálat.

⁸ Az MSZMP 1966. november 28. és december 3. között ülésező IX. kongresszusáról van szó.

⁹ Kéthly Anna a földreformtörvény megszületésének konkrétumait nem ismerte, mert ekkor még Budán bujkált. A földosztásra a politikai pártok követelésére került sor. A földeket a pártok vidékre küldött emberei osztották fel. (STRASSENREITER ERZSÉBET: Az 1945-ös földreform és az SZDP. *Agrártörténeti Szemle*, 1986. 1. sz. 84.)

67. KÉTHLY ANNA IGNOTUS PÁLHOZ

Brüsszel, 1967. április 19.

Brüsszel, 1967. április 19.

Drága Pali!

Levelét már két hete megkaptam, de nem voltam (és még mindig nem vagyok) jó hangulatban ahhoz, hogy részletesen írjak. Tavaly augusztus óta, amikor Londonban az az autóbalesetem volt, a bajok sorozatosan érnek bennünket. Négy hétig Bécsben fekvőtünk mind a ketten Magdával, visszatérve Magda április első hetében újból kórházba került, és most operációra van előkészítve. Holnapután kerül erre a sor, addig tele vagyok aggodalommal!

Én is akartam Magának írni már korábban, olvastam tiltakozását az IÚ-ban Szabó Dezső megdicsőítése ellen.¹ Sajnos, a valódi és az álcázott jobboldal hangja egyre erősebb lesz, minél távolabb szakad a remény, hogy otthon értelmes kibontakozásra kerülhet a sor. A kommunisták éppen úgy avatják szentté azokat, akiket elődeiknek szeretnének ki-

nevezni, mint a jobboldaliak, akiknek nem is kell nagyon igyekezni, hogy elődjeiket (a valódiakat) megleljék. A kommunisták csak a régi históriát ismételik az újjazdagról, aki megvette a gróf ősi kastélyát, azzal a kikötéssel, hogy az Ahnengalerie² a helyén maradjon. A komcsik is minden régi szocdemet úgy temetnek el, mint saját halottjukat, azok már nem tudnak a szégyen ellen tiltakozni.

Ott voltam azon az ünnepen, amelyen Kiss Sándor tartotta a szentté avató beszédét³ Szabó Dezsőről még szerencse, hogy az öreg Fenyő Maxi alaposan megmondta⁴ az igazságot, mint advocatus diaboli.⁵ De abban az esetben az ördögnek lett igaza, mert a hallgatóság többsége Fenyőnek adott igazat. Ennek dacára nem nyugszanak „ábaloldali” barátaink, talán egy kis szerencse van abban is, hogy az otthoni viszonyok nem nyújtának sok reményt arra, hogy ezek a kísérletek a hazavezető utat egyengetni tudnak.

Az otthoni változások azt mutatják, hogy végre rájöttek otthon is arra, hogy a „politika primátusa” nem viszi őket előre. A gazdasági alap – jó öreg prófétánk⁶ már megmondta – meghatározza a politikai felépítést vagy felépítményt, hiába képzelték azt, hogy egy új társadalom épületét a harmincadik emeletnél lehet elkezdni. Az új kormány⁷ főleg gazdasági ismeretekkel bíró elvtársakból áll, kérdés az, hogy tudományuk elég alapos-e ahhoz, hogy rendet tudjanak teremteni. Ami eddig látszik, nem több mint hogy a „munkás-paraszt hatalom” legalacsonyabb rétegei éppen úgy szenvednek, mint a legszebb Horthy-időkben. A kifelé mutató kedvező kép főleg a polgárság jobb helyzetéből adódik, igazgatók, vállalatvezetők fontossága és fegyelmező hatalma máris forrongást idézett elő lenn. A „szakszervezetek” vezetőinek minden rábeszélő képességére szükség van, hogy megnyugtassák a forrongókat. Ehhez hozzájárul az is, hogy még a régi kommunisták is gyanakszanak arra a kelet–nyugati egyetértésre, amely az egyik oldalon az áruéhség miatt, a másik oldalon a remélt sok százezer fogyasztó miatt keresi a kibékülést.

Kállai Gyufa fölfelé bukása mindenkit megörvendeztetett. Tudja-e, hogy Horváth Zoltán⁸ már néhány hónapja rendőri felügyelet alatt van, mert társaságban kijelentette, hogy Gyufánk ostoba. Ezt valószínűleg államtitokként kezelték eddig, remélhetőleg Zoltánunk most már elégtételt fog kapni.

Schiffer Pál bécsi követ lett,⁹ utódja Tausz János az IBUSZ-nál. Szalai Sándor az UNO egyik technikai bizottságának tagja. „Professzor Alexander Szalai, Principal Scientific Sesearch Officer UN. Institute for Training and Research (UNITAR)” – miből lesz a cse-rebogár sok ezer dollár javadalmazással?

Faragó László haláláról¹⁰ korábban kaptam már értesítést. Azt írták, hogy a temetésén meglehetősen kevesen voltak jelen. Volt néhány éve Genfben kiküldetésben, valószínűleg nem volt alkalma – vagy bátorsága – ahhoz, hogy Magának onnan írjon. Ez a tény is arra mutat, hogy otthon minden enyhülés dacára is messze vannak az emberek attól, hogy valóban szabadok legyenek. Faragó Laci, az örök Nörgler,¹¹ nem hódolhatott az új rendben legkedvencebb hobbjának. Nagyon sajnálom őt, mert a lenyelt düh mindig árt az ember egészségének.

Palikám, minden jót kívánok kicsinek, nagynak Maga körül.
Barátsággal

Kéthly Anna

PIM Ignotus Pál hagyatéka. – Gévelt tisztázat, saját kezű aláírással

¹ IGNOTUS PÁL: „Az elsodort falu”, a harmadik út és a forrásvidékük. *Irodalmi Újság*, 1967. március 15.–április 1. XVIII. évf. 5–6. sz.

² Gyanús társaság (német).

³ Kiss Sándor említett beszéde Szabó Dezsőről nem ismert.

⁴ Fenyő Miksa beszéde nem ismert.

⁵ Ördög ügyvédje.

⁶ Utalás Marx Károlyra.

⁷ Az 1967. március 19-ei országgyűlési választásokat követően április 14-én, az Országgyűlés elnökének Kálai Gyulát, miniszterelnököknek Fock Jenőt választották meg.

⁸ Valóban egy ideig házi őrizetbe vonták. Természetesen nem a tipikus pesti polgári „humor” állításai miatt, hanem, mert ellenzéki asztaltársaság alakult ki körülötte.

⁹ Oslói követ lett, addig az IBUSZ vezérigazgatója volt.

¹⁰ Dr. Faragó László 1967. március 25-én halt meg Budapesten. – IGNOTUS PÁL: Faragó (Szekszárdi) László halálára. *Irodalmi Újság*, 1967. június 1. – XVIII. évf. 10. sz. – Kéthly Anna Ignotus nekrológjához ezt fűzte hozzá: „Kedves Pali! [...] a kéziratot] csak azt változtattam meg, hogy Laci a Gázműveknél (a jogi osztályon) dolgozott. Egyébként minden rendben van. Azt nem írtam bele, hogy a nácik alatt a Dob uccai ghetto-ban volt, ahol része volt abban, amivel oly sokszor viccelt, hogy legszívesebben ghetto-ban lenne. Akkor szegény megtanulta, hogy nem szabad a sorsot kihívni maga ellen. Örülök, hogy az IÜ hozni fogja ezt a cikket, ennyit megérdemelt azoktól a társaitól, akikkel együtt, talán egy jobb világot tudott volna felépíteni, ha – mint Heltai Jenő írta – hagyták volna.” (Kéthly Anna Ignotus Pálhoz, 1967. május 8. – PIM Ignotus Pál hagyatéka.)

¹¹ Gáncsoskodó (német).

68. KÉTHLY ANNA FRIEDMAN JENŐHÖZ

Brüsszel, 1967. november 9.

Brüsszel, 1967. november 9.

Kedves Friedmann [!] elvtárs!

Bizonyára javamra írja a válasz elmaradásának okát, még mindig nem vagyunk túl a betegségeken, és a sok aggodalom nagyon letör. Néha még olvasni sincs türelmem, még kevésbé levelet írni, bár ez az egyetlen kapcsolat a mieinkkel, akik még a régi világból maradtak itt.

A felső-ausztriai eredménynek, úgy, mint a többinek is, természetesen nagyon örülök. Mint már korábban írtam, én Kreiskyt Spaakkal együtt, a két legkitűnőbb európai politikusnak tartom, akiket csak pártjaik kisebbségi helyzete akadályoz meg abban, hogy nagy államférfiak is legyenek. Nem titkolom azonban, hogy ausztriai viszonylatban kicsit félttem, hogy Kreisky „születési hibája”¹ jó propagandatényező lesz az ÖVP számára, hogy tévedtem, ez többszörösen megnyugtat. Pittermannt és Benyát illető elítélő véleményében azonban nem osztozom. Benya még nem futotta ki úgy magát, mint annak idején Johann Böhm, akinek szakszervezeti tevékenységét végtelenül nagyra becsültem. Pittermann más természet, mint Kreisky, de azért nem érdemelte meg, hogy ennyire félretegyék. Igaz, hogy egy kis országban két jelentős ember számára alig van hely és főleg egy választási debacle² után (bár nem egészen hiszem, hogy ezt így nevezhetjük) mindig kell valakinek a hátát tartani. Amint az A. Z.-ből³ megállapíthatom, Kreisky nagyon tudatosan és okosan tartja fenn a kapcsolatot a párt egészével, a dialógusok, kérdéscsoportok összefüggéseit nagyon hasznosak lehetnek a jövőben is. A fiatalok érdeklődésének felkeltése, problémáikkal való foglalkozás olyan adott lehetőség, amit ki nem használni veszedelmes következményekkel járhat. Wait and see⁴ – mint az angolok mondják, de ha a párt Kreisky elnöksége alatt a következő általános választásokon vezető párt lehetne, olyan nehéz örökséget kell átvennie, ami az európai válság előrevetődő árnyékában herkulési erőfeszítéseket fog majd követelni. Ehhez pedig arra van szükség, hogy a párttagság foggal, körömmel védje az egységet és ne akarjon „Denzettel”⁵ ragasztani senki hátára, ha nincs vele meglegedve. Nem hiszem, hogy volna a világon egyetlen munkáspárt is, amelyben minden egyes vezető pozícióban lévő tag teljesen kifogástalan volna, és mindenki egyformán helyeselné azt, amit az csinál.

Pártbontást még teljes politikai „napsütésben” sem lehet pártszakadás felidézése nélkül felidézni, aki nincs valakivel megelégedve, inkább arra gondoljon, hogy minden gyengítése a pártnak csak az ellenfél örömeire szolgál.

A választások eredményének egyébként azért is örülök, mert az Oláh-kísérletezés⁶ alighanem befejeződött. Én ismertem Oláht még abból az időből, amikor nagy férfinak tartotta magát, akinek minden szabad. Néha kértem tőle valamit, valamely emigráns elvtársam részére. Soha olyasmit, ami az osztrák törvényekkel szemben állott volna, csak éppen arról volt szó minden esetben, hogy a hivatali „red tape”-t⁷ feloldja, az elintéztet megsürgesse, hogy a szegény várakozó végre biztonságban érezhesse magát. Mindig úgy felelt kérésemre, mintha Horthyéktól tanulta volna a magatartást, hogy hogyan kell egy miniszternek egy kérelmezővel szemben viselkedni. Én régen megtanultam, hogy embereket nem szimpátia vagy antipátia szempontból kell megítélni, hanem tényeiket kell vizsgálni. Ezen a vizsgán Oláh nem jutott keresztül.

Vissza kell térnem Leon Blumra vonatkozó megjegyzésére is. Sajnos, az ő tevékenységét nem csupán a pártprogram dirigálta, hanem az akkori európai lehetőségek szabták ennek határt. Talán emlékszik arra, hogy a spanyol polgárháborúban Hitler és Mussolini mennyi segítséget nyújtottak Francónak. Franciaország – és a népfrontkormány – közvetlen közelében volt a spanyol határ, mégsem tudtak a köztársasági kormány[nak] segítséget adni. 1937-ben Párizsban voltam, a köztársasági követ (Salvador de Madariaga) fogadta az Interparlamentáris Unió szocialista tagjait. Sem a követ, sem a többi szocialista képviselő nem tudták elérni azt, hogy a francia kormány változtasson álláspontján. Az volt a meggyőződésem, hogy a Leon Blum-kormány nem tud semmit tenni, mert mögötte volt az angol konzervatív kormány fenyegetése, hogy francia beavatkozás esetére „barátságtalan” intézkedésekre szánják el magukat. Később, mikor Francóék győztek, a francia hatóságok nem engedték a menekülőket átjönni a határon, akik mégis átkerülhettek, és így megmenekültek Francóék bosszújától, a legszörnyűbb internálótáborokba lettek bezárva. Nemcsak a nemzetközi brigád kommunista tagjaitól tudom ezt, hanem jó szocdemektől, lelkes polgári fiataloktól [is]. Rongyokban, éhezve tartották őket, a táborparancsnokok a francia hadsereg legreakciósabb katonái voltak. Tudom azt is, hogy néhány foglyot – köztük Somogyi Béla egyik fiát – csak nehezen tudtuk kihozni ebből a pokolból. Leon Blum háta mögött ott volt az egész angol és francia reakció, amelynek volt ereje ahhoz, hogy Leon Blum szándékait megghiúsítsa. Egy szocialista kormány – vagy népfrontkormány – tehát soha sem végezhet teljes kísérletet, számolnia kell a lehetőségekkel, ha nem akar odajutni, ahová 1917-ben Leninék kényszerítettek egy nagy birodalmat. Ötven év múltával láthatjuk, hogy katonailag és úrhajózással messze jutottak, de a nép mérhetetlen szenvedése árán, anélkül, hogy cserébe legalább olyan életszínvonalat tudtak volna teremteni, amit Nyugaton elért a munkás.

Mindenki jobban szeretné, ha egy biztos tömegbázisra épült párt nemcsak átmeneti programját, de egy egész szocialista társadalmat meg tudna valósítani. De mindig határt szab még az átmeneti programnak is a kapitalizmus még meg nem tört ereje. Hozzá kell tenni még azt is, hogy az a társadalmi rendszer, amelyben mi élünk, talán éppen a Szovjetunió jelenléte miatt igyekszik többet adni a profitból a munkásnak, mint amennyit elődei adtak meg amennyiért korábban ki lehetett tőlük kényszeríteni. Így hát minden rossznak van jó oldala is! Most már Marxot is dicsérik, mert a marxizmus-leninizmustól rettegnek, Marxot legfeljebb azzal vádolják, hogy „próféciai” nem váltak be. Legutóbb olvastam éppen egy „tanulmányt” erről, amely megállapította, hogy a Verelendungstheorie⁸ teljesen csődbe jutott, mert – lássátok emberek – a munkásnak van televíziója, mosógépe, néha autója is, és olyan helyeken nyaralhat vagy telelhet, ahová a nagyapja soha sem juthatott el. De az így okoskodó elfelejti, hogy a kapitalista rend olyan mérhetetlen gazdaságot terem-

tett, hogy a termelőeszközök tulajdonosainak és a dolgozónak jövedelme ugyanolyan arányt mutat fel, mint a korai kapitalizmus idején. A gazdagok tehát egyre gazdagabbak lettek, a szegények pedig csak látszólag követték ezt az emelkedést, valójában szegényebbek lettek, mert munkájuk eredményéből nem kaptak annyit, amennyi megilletné őket.

Más téma: a Coudenhove-Calergi által vezetett Európa-mozgalom itt is nagyon hatékony. Otto von Habsburg járt itt néhány hete, annyi meghívót kaptam előadásaira, vitéstjeire, sőt egyszer egy vacsorára is, amit Őfelsége tiszteletére rendeztek az itteni arisztokraták. Nem tudom, hogy kitől szereztek meg a címetet, és mit képzeltek rólam, talán még azt is megérhettem volna, hogy a vacsorán Őfelsége mellett foglalhattam volna helyet. Számomra az Egyesült Európa egészen másfajta képződmény kell, hogy legyen, bár a jelek azt mutatják, hogy szerintük az egész régi garnitúra benne foglaltatik. „Szociális királyság” ez a kedvenc jelszavuk, és ebben az egész nagypolgárság egyetért velük. Mi volna, ha egy „szociális király” uralma alatt megint címeket és rangokat osztogatnának? Bár ebben a kérdésben a kelet-európai diktatúrák sem maradnak hátrul, egy szovjet főtiszt mellén annyi kitüntetés van, hogy külön leisztni⁹ kell hozzávarrni. Emlékszem, hogy a mi pártunkban is mennyi vita volt 1945–46-ban, amikor az új rendjeleket a kommunisták követelésére bevezették. Nekem is küldtek egy Kossuth-rendet,¹⁰ később terhemre írták, hogy soha nem viseltem. De azt feleltem rá, hogy mindenütt megkérdezik előbb a kitüntetésre kiszemeltet, hogy elfogadja-e a rendjelet. Engem nem kérdeztek meg, tehát nem volt módon tiltakozni ellene, így hát csak azzal tiltakoztam, hogy nem raktam fel magamra. Ha már a régi mulatságos dolgoknál vagyunk, megemlítem, hogy azellen is nagyon sokat verekedtem, hogy a szocdem párt rendezőgárdája „Weltner Jakab vadásztársaság” néven megalakuljon. Azt mondtam, hogy szegény Weltner forog a sírjában, mert sohasem vadászott, a vadászok közül csak a Stüssi Vadászt ismerte, mikor a New Yorkban vagy a Simplonban kártyázott.

Sajnálom szegény Balla Nácit, volt nálam néha, amikor valahová valamelyik eszperantó kongresszusra kiküldték. A második felesége kommunista párttitkár volt, tehát ezért bíztak benne, hogy „méltóképpen” fogja képviselni a magyar eszperantistákat Nyugaton. Mindig mentegette a feleségét azzal, hogy beleesett ebbe a tisztségbe. De én azt hiszem, hogy az asszony maga is ambicionálta ezt.

Balla Ignác – hogy életéről is írjak – pécsi pártszervezetünk nagyon régi tagja volt. Már egyetemi éveit alatt is benne volt a szocdem diákmozgalomban és ehhez a meggyőződéséhez mindig hű maradt. A Horthy-éra alatt bátran védte az üldözötteket, sok kommunista fiataalt is megmentett, pedig ez az ügyvédi ténykedés nem hozott semmit a konyhára. A „felszabadulás” után Pécs város jogtanácsosává választották, ezt a tisztségét addig töltötte be, míg a párt fuzionált a kommunistákkal. Attól kezdve félre volt téve, szerencsére nem került a letartóztatottak közé, de talán csak azért nem, mert pécsi viszonylatban még a kommunisták között is voltak pártfogói, akik emlékeztek régi jó szolgálataira. Később nyugdíjat is kapott, ha jól emlékszem, havi 900 forintot, ami éhen halni sok, megélni kevés volt. Felesége, mint párttitkár – ekkor már egy budapesti üzemből – többet keresett, és így ez az egykor jókeresetű ügyvéd a felesége eltartotta lett. Nehezen bírta ezt el, mint néhány elejtett szóból megállapítható volt, amikor legutóbb Brüsszelben járt. Nem láttam magyar lapban a nekrológját, lehet, hogy éppen az a példány elmaradt nekem.

Végül: a közel-keleti dolgok még mindig nyugtalanítanak,¹¹ szeretném, ha már egyszer hagynák nyugodtan folytatni az izraelieknek azt a példás munkát, amivel sivatagokból narancsligeteket varázsoltak. Azt hiszem, hogy az arabok ezt a rossz példát gyűlölik, mi lenne, ha nekik is úgy kellene viaskodni és dolgozni, mint az izraeli pionírok tették?

Üdvözlöm mindkettőjüket, barátsággal

Kéthly Anna

¹ Kéthly Anna Bruno Kreiskyt zsidó származására utal. Kreiskyt emiatt többen támadták.

² Felfordulás, zűrzavar, összeomlás, csőd (angol).

³ Arbeiter Zeitung.

⁴ Majd meglátjuk, elvállik (angol).

⁵ Emlékeztető, figyelmeztető cédula (német).

⁶ Franz Olah korábbi belügyminiszternek új párt alapításával nem sikerült szétszakítania a pártot.

⁷ A hivatali utat betartani (angol).

⁸ Elnyomorodás, elszegényedés elve (német).

⁹ Tartó (német).

¹⁰ Kéthly Anna az 1948-ban alapított Kossuth Érdemrendet kapta meg. A személyekre szóló javaslatot az SZDP vezetősége állította össze, amelyet véglegesítés után terjesztettek fel hivatalosan a kormányhoz. Kéthly Anna tudtával került neve fel a listára és nem lévén kifogása, átvette a díjat.

¹¹ Kéthly a hatnapos háborúra, s annak következményeire utal. – A Nasszer egyiptomi elnök által összekovácsolt négyes szövetség (Egyiptom, Jordánia, Szíria, Irak) elkötelezte magát egy Izrael elleni nagy háborúra. Nasszer bejelentette, hogy eltökélt szándéka „a palesztin felszabadító háborút” megvívni, és „az arab népnek eltökélt szándéka eltörölni Izraelt a föld színéről”. A megelőző izraeli ellencsapás eredményeképpen a támadók légierijének 75 százaléka már 1967. június 5-én elpusztult, s június 10-ig az összes résztvevő arab ország fegyverszünetre kényszerült. Izrael győzelme a háborúban lényeges változást eredményezett a Közel-Keleten. A Sínai-félsziget, a gázai övezet, Jeruzsálem egy része, a Gólán-fennsík és Ciszjordánia megszállásával Izrael kedvező feltételeket teremtett további területi terjeszkedésekhez.

69. KÉTHLY ANNA POTOCZKY MÁRIÁHOZ

Brüsszel, 1968. június 18.

Brüsszel, 1968. június 18.

Kedves Máriám!

Leveledre azért válaszolok azonnal, mert valamit tudatnom és ezzel összefüggésben kérnem kell.

Üzenetet kaptam Budapestről. Hogy Jánosi Ferencné Nagy Zsóka¹ és Kati lánya megkapták az útlevelet. Jövő hónap elején szándékoznak Párizsba utazni, de mivel ketten csak a felnőtt részére engedélyezett 70 dollárt kaphatták, szükségük lenne valamely pénzre. Én a magam részéről megteszek mindent, amit tudok, de úgy vélem, hogy Nagy Imre szorosabb barátainak is kötelessége volna ennek a kérésnek eleget tenni.² Jánosiné bizonyára visz dolgokat az özvegynek³ is, így ehhez is hozzásegítenék Jánosinét, hogy vásárolni tudjon, amit lehet. Lehet, hogy időközben neked is írtak, és akkor az én kérésem tárgytalan. Nagyon kérlek, tudasd velem, ha tudsz valamit tenni, mert akkor az én erőfeszítéseim is könnyebbek lennének.

Egyelőre nem tudom, hogy hova fognak szállni Párizsban, lehet, hogy az Irodalmi Újság körül dolgozó barátaik gondoskodnak erről. Mindenesetre írtam Enczi Endrének és kértem, hogy tudassa mindezt Méray Tiborral is. Párizsban van Kende Péter is, feltételezem, hogy ők is szívesen segítenek Jánosinének. Ha megkapom a címet, akkor veled is tudatni fogom, feltéve, ha előbb már nem értesülsz róla. Detréék nem voltak itt. A temetés idején⁴ – sőt már az utolsó hetekben is – már itt volt Erzsé⁵ és itt marad, míg a magyar követség meghosszabbítja tartózkodási engedélyét. A két fivérem is itt volt a temetésen, a magyar hatóságok nagyon előzékenyek voltak, egy nap alatt megadták a két útlevelet, a vízumot is egy délelőtt megszerezték. Mivel repülővel jöttek, csak Benelux-vízumra volt szükségük. Mindenki nagyon segítőkész volt, a Sabena még azt is kifundálta, hogy mivel Brüsszelben a temetés előtti napon – mire minden szükséges okmányt megkaptak a fivéreim – elrendezték, hogy a Malév amszterdami járatára kapjanak jegyet, onnan

egy délutáni KLM-géppel még szerdán este megérkeztek. Nem voltam egyedül a nagy bánatban. Sajnos, Detréék szabadságon voltak, későn értesültek a temetésről.

Arra a kérdésre, hogy mit fogok csinálni, egyelőre Erzsi ittléte a válasz. A továbbiakról ráerek spekulálni, de már kaptam meghívást a Bundesrepublikba és Svájcba, valószínűleg Svédországba is megjön a meghívás. Légy szíves, mondd meg Gabriellának,⁶ hogy nincs szándékomban hazamenni. Nem azért, mert ott politikai aktivitásra nincs lehetőség, hanem azért, mert a hazai viszonyok nem olyan kedvezőtlenek, hogy kedvem lenne hazamenni.

Amerikai barátaim is üzentek, hogy ha az USA-ba akarnék menni, mindent elintézek előre, beutazási engedélyt, anyagi biztosítást, munkaalkalmat vagy pihenést, ahogyan jobban szeretném. Most jönnek Európába a közeli hetekben, de már írtam nekik, hogy a tengerentúli világ nekem nagyon messze van. Válaszukban elismerték indokaimat, és megígérték, hogy további terveimben is segítségemre kívánnak lenni.

Nem hiszem, hogy a hazai viszonyok annyira javulnának, hogy a hazamenetelnek volna értelme. Néhány évvel ezelőtt kérdezték tőlem, hogy mi volna az a feltétel, amelynek teljesítése esetén hazamennék.⁷ Azt feleltem, hogy míg Nagy Imrét nem rehabilitálják, én is csak megtűrt személy lennék otthon. Most olvasom, hogy a cseh „Literarny Listy”⁸ egy nagy cikkben foglalkozik Nagy Imrével – éppen hivatalosan közölt halálhírének tizedik évfordulójára – és nagyon szépen emlékezik meg róla.

Az Irodalmi Újságban én írtam az évfordulóról, olvasd majd el.

Sokszor csókolak

Anna

PIL 686 f. 538. ö. e. és 307. f. 29. ö. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással.

¹ Nagy Imre lánya, Nagy Erzsébet lányával – Jánosi Katalinnal – készült a nyugati útra.

² Kéthly Anna, amikor megtudta, hogy Nagy Imre lánya és unokája július elején érkeznek Párizsba, Enczi Endrétől azt kérte, hogy igyekezzenek részt venni támogatásukban, „mert nekik Nagy Imréhez több kapcsolatuk volt, mint nekem, és ők is hálára vannak kötelezve”. Enczi megüzente Kéthlynek, hogy Méray Tibor és Aczél Tamás „már elindítottak egy gyűjtést”. Kéthly Heltaiékat is arra kérte, hogy „ők is vegyenek részt ebben a gyűjtésben”. Nézzenek körül „Nagy Imre barátai és elvtársai között”, és szerezzenek „valami kis – vagy nagyobb – pénzüsszeget”, hogy Jánosiné Nagynénak is valamit bevásárolhasson. Kéthly Potoczky Máriaól azt kérte, hogy ha Nagyék Bécsen keresztül térhetnek haza, akkor segítsen nekik a bevásárlásban. Potoczky Mária 70 dollárt ajánlott fel a Nagy vendégeknek. Kéthly megüzente, hogy visszafelé Bécsen keresztül mehetnek, „mert engedélyezték a tranzitvizumot rövid tartózkodásra” Bécsben. Nagyéknak Prágé Jenő is átutalt bizonyos összeget – írta Kéthly Heltaiéknak, és „mivel mások is – én is – hozzájárultak a gyűjtéshez, azt hiszem, hogy anya és leánya jól voltak ellátva”.

³ Nagy Imrénéről van szó.

⁴ Kéthly Magda temetésére utal, aki 1968. április 14-én halt meg.

⁵ Kéthly Erzsébet.

⁶ Szeder Ferenc lánya, Szeder Gabriella, aki ekkor özvegy édesanyjával Budapesten élt.

⁷ Barátai körében volt téma, hivatalosan nem, hogy hazamenne-e vagy sem.

⁸ Literarny Listy, cseh irodalmi lap. 1968. június 12-én Nagy Imréről közölt cikkében méltatta tevékenységét és írt arról, hogy ártatlanul végezték ki.

70. KÉTHLY ANNA FRIEDMAN JENŐHÖZ

Brüsszel, 1968. augusztus 18.

Brüsszel, 1968. augusztus 18.

Kedves Friedmann [!] elvtárs!

Rögtön, levelem elején tudatom, hogy Szélig Imre még július hónapban meghalt.¹ Július 23-án temették el, az Internacionálé főtitkára,² a Szocialista Unió főtitkára³ és Bede

Béla⁴ búcsúztatták nagyon szépen. Én nem tudtam átmenni Londonba a temetésre, szerencsétlen körülmények közrejátszása következtében. Magda betegsége miatt – és később halála után – nem törődtem az útlevelem meghosszabbításával. Mire a szomorú hírt megkaptam, már csak nagy protekcióval értem el azt, hogy egy kisebb huzavona után megadták a hosszabbítást a szükséges *erkölcsi, rendőri bizonyítvány* bemutatása nélkül. De beírták az útlevelembe, hogy *speciális engedéllyel* hosszabbították *meg egy évre*. Pénteken adták ki az útlevelet, szombaton, vasárnap sehol sincs hivatal, hétfőn az angol követség valamilyen ünnep miatt zárva volt, az egész személyzet hosszabbított weekenden volt, így nem kaphattam vízumot, mert nekem az is kell. Amint látja, a „szocialista összeköttetések” lassan elkopnak, olyan rég volt, hogy a magyar pártot megfőztették, és a nagy kibékülések, „Brückenschlag”-ek⁵ idején nem jó emigránsnak lenni.

Imre a Szocialista Unión keresztül tagja volt az Internacionálé Végrehajtó Bizottságának. 20-án ülésez[ik] ez a szerv, és egyelőre én megyek át Koppenhágába Imrét helyettesíteni. Nem tudom azt sem, hogy mi lesz a Szocialista Unióval, a csatlós államok képviselével, amely húsz év óta tartotta fenn azt a véleményt, hogy a praktizáló szocialista pártok nem hagyják a keleti megsemmisített szocialista pártok menekültjeit quantitíve negligable-ként⁶ kezelni. Én már egy nemzetközi kongresszuson tiltakoztam az ellen, hogy bennünket „szegény rokon”-ként bíráljanak el, akinek a díszében az asztal végén adnak helyet. Legutóbb Stockholmban is megbontottam az egységet, amikor a végső határozati javaslatban minden létező elnyomás ellen tiltakoztak, csak éppen a Szovjetuniót és elnyomottjait nem említették meg. Addig álltam ellen a tervezet tárgyalásának, míg végül is visszaküldték a bizottságnak, amely végül is bennünket is bevett a végleges szövegbe. Azt mondtam Kreiskynek – ő volt a legjobb segítóm –, hogy ha a javaslatot eredeti szövegében szavazzák meg, én elküldöm azt Kádárnak, hogy lássa: még az Internacionálé sem tartja őket elnyomottaknak!

Most nem tudom, hogy a koppenhágai ülés mit fog határozni a Szocialista Unió kérdésében. De ha megmaradhatna ez a szerv, akkor sem szeretném én átvenni Imre örökségét. Nagyon fáradt vagyok már, Magda halála teljesen letört, nélküle szinte meg vagyok bénulva lelkileg. Átjönnek Koppenhágába a mieink Stockholmból, velük majd megbeszélem, hogy mi legyen, és ki képviseljen bennünket – ha az Unió megmarad!

Állítólag új főtítkárt is kell választani az Internacionálénak. Albert Carthy is nyugalomba szeretne menni, és azt hiszem, hogy nagyon nehéz lesz utódot lelteni. Fritz Adlert éppen olyan nehéz volna helyettesíteni, mint ahogyan Oscar Pollak utódjai sem érnek fel hozzá. Valakit találni, akinek nemzetközi áttekintése van, tekintélye is van hozzá, hogy az egyes pártok – főleg, amelyek kormányon vannak – nemzetileg elhatárolt érdekein túl is cselekedni tudjon és akinek szocialista képzettsége, meggyőződése vitán felül áll, nehéz feladat. Az a régi zsidó vicc jut eszembe: muszáj annak éppen Paksról lenni? A mai idők pedig éppen a szocialista pártok számára biztatóak. Hogyan tudjunk ennek a várakozásnak megfelelni, ha kicsinyesek vagyunk? Sem a magát kommunistának nevező világ, sem a kapitalizmus nem tudja megoldani azokat a problémákat, amelyek miatt forrong a fiatalság – az öregek csak azért nem, mert legnagyobb részt rezignáltak. De akinek szocialista meggyőződése minden csalódás ellenére töretlen, az tele van reménységgel, hogy egyszer mégis csak erre a próbára kerül a sor. Ez a reménység éltet, bár nem hiszem, hogy én ezt még megérem, de nem baj, a fő, hogy egy új társadalom jöhet létre. A csehszlovák események arra mutatnak, hogy a keleti diktatúrákban sincs minden rendben – sőt, magában a Szovjetunióban sem, megbízható hírek szerint – nem hiszem ugyan, hogy Dubček és társai már elérték a biztonságos kikötőt. Ha a katonai beavatkozás talán el is marad, a gazdasági nyomás sokkal erősebb semhogy baj nélkül ellenállhassanak a kényszernek.

Sajnálom, amit az osztrák párt kongresszusáról ír.⁷ Én nem kaptam meghívót, de ha kapnék is, nem mehetnék el. Magda halála óta annyira rászorultam a pihenésre, hogy szeptember 1-jén elmegyünk Erzsivel egy hónapra a tenger mellé. Szerényen, háztartást vezetünk, hogy csak a lakbér legyen külön költség, de nagyon nagy szükségem van erre a regenerálódásra. Nem tudom, hogy a kongresszus dátumának megválasztása célzatos lett volna, de ha így volna, nagyon rossz vért fog szülni a pártban is. Kreisky kitéré(sé)ről szóló hírt abszolúte hihetetlennek tartom, legyen szíves utána kutatni, hogy ezt célzatosan terjesztik-e, hogy a választási év közeledtével a pártnak kárt okozzanak. Ha Kreisky jön Koppenhágába, én is megkérdezem tőle.

Minden jót kívánok mindkettőjüknek, jó pihenést Meránban
barátsággal

Anna

Ui. Arról tud-e, hogy Práger Jenő is meghalt, néhány hónappal Imre előtt?

PIL 307. f. 29. ő. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű „Anna” aláírással. – Fent jobbra Friedman Jenő saját kezű megjegyzése: „Írva VIII/26 Fri”

¹ Szélig Imre 1968. július 17-én halt meg.

² A Szakszervezeti Internacionálé főtitkára ekkor Albert Carthy volt.

³ A Szocialista Unió (SUCEE): az emigráns szocialista pártok szervezete.

⁴ Bede Béla, az MSZDP elnökségének tagja.

⁵ Hídverés (német).

⁶ Elhagyható mennyiség, olyan jelentéktelen valami, amivel nem kell számolni (latin).

⁷ Az osztrák szocialista párt kongresszusáról küldött Friedman levél nem ismert.

71. KÉTHLY ANNA FRIEDMAN JENŐHÖZ

Brüsszel, 1969. január 29.

Brüsszel, 1969. január 29.

Kedves Friedmann[!] elvtárs!

Hosszú ideig én is beteg voltam, most kezdem régi összegyűlt postámat feldolgozni. Stockholmban voltam novemberben, a váratlan hidegben alaposan meghűltem, a szerzett bronchitisszel még ma is kínlódom. Mégis sietek soron kívül válaszolni levelére, mert nagyon megijesztett azzal, amit magáról írt.¹ Sajnos mi nekünk már nagyon kellenie vigyázni arra, hogy ne csípjünk el valami betegséget, a régi ellenálló képességünket nagyon megrágtá az idő, és ha még itt akarunk maradni, akkor számolni kell ezzel a ténnyel. Pedig nagyon jó volna bis hundert und zwanzig² figyelni erre a megbolondult világra, hogy mit tud kezdeni azzal a millió problémával, amivel mi sem tudtunk végezni és a maiak módszerei sem jobbak, mint a mieink voltak. Sokat aggódok a maguk kis semleges országa miatt, most már olyan közel van Ausztriához az orosz gőzhenger, hogy csak egy kicsit kell a Nyugatnak félrenézni, és máris átlépik a határokat. A cseh közvélemény forrongása egyre azt a veszedelmet hozza közelebb, hogy a megszállást magyar módra befejezik, és akkor a Rajnáig leszaladni nem is nehéz.

Magda halála óta sokat töprengek, hogy hova menjek át, mert itt nagyon egyedül vagyok, de Ausztria a számomra nem biztonságosabbé. Mivel pedig a svédek is egyre jobban alkalmazkodnak a hatalmas szomszédhoz, náluk sem érezném magam védettnak. Amerikába nagyon hívnak, mindennel biztatnak, ellátnak, sok barátom van odaát, de ez

a megoldás sem olyan, ami nagyon csábítana. Főleg most, Nixon³ megválasztása után, aki a szakszervezetek ellenállásával kezdi uralkodását. Hogyan tud majd rendet teremteni az utolsó évek alatt elromlott gazdasági életben az az elnök, akit a nagytőke segített hatalomra – sajnos ehhez hozzájárult még a csehszlovákiai orosz agresszió is,⁴ amely megrémítette odaát az embereket –, azt hiszem, hogy csak a bérek letörésével és az árak emelésével fog egyensúlyt teremteni. Ez pedig, az amerikai szakszervezetek mai helyzete mellett, amelyben éppen most bontották meg az egységet az automobilmunkások szakszervezete és vezetői, nagyon nehezen lesz kivédhető. Így most marad számomra a kérdés: menni vagy nem menni?

Stockholmba az új főtítkáruk megválasztása miatt mentem. Bölcsföldi Andor megválasztása az egyetlen adódott megoldás volt, ő otthon a Palace-ban volt ifjúsági titkár, jól képzett szocialista és nagyon aktív. Ezt máris tapasztalom, bár már előbb is tudtam, mert egy héten háromszor ír, és informál a dolgokról. Stockholmban is nagyon sokat dolgoztam, össze kellett állítani az Emléklap anyagát, megírni a bevezetőt, átfésülni Imre tanulmányát,⁵ és két hosszan tartó ülést tartani az ott élő vezetőségi tagokkal. Tárgyaltam a svéd párt nemzetközi titkárával, hogy támogassák munkájában az új főtítkáruk, és amennyiben lehet, nyújtsanak neki anyagi segítséget is. Sajnos, náluk is van egy Solidarity Fund, amelyből görög, spanyol emigránsokat, elmaradt országokat és még száz más egyént és szervezetet támogatnak, akiknek semmi közük a szociáldemokráciához, csak éppen a csatlós államok emigránisaival szemben szűkmarkúak. Mi már nem vagyunk érdekesek, pedig a cseh események igazolhatnák, hogy ez a terület nemcsak Európa, hanem az egész világ számára a leg súlyosabb kérdés.

Mire hazavergődtem, már alig tudtam járni. Mivel pedig Erzsí húgom tartózkodási engedélyét a magyar konzul nem hosszabbította meg, egyedül maradtam 81 éves bátyámmal, aki régimódi férfi módjára a háztartásban nem segít. Estére mindig olyan fáradt voltam, hogy sem írni, sem olvasni nem maradt energiám. Erzsí otthon újra kapott kiutazási engedélyt, s így most megint könnyebb a dolgom.

Jó volna, ha már többet törődhetnénk mind a ketten azzal – Maga meg én persze –, hogy az egészségünk még soká tartson ki, minthogy mindig más problémák rágnak bennünket. De Gaulle készül arra, hogy a történelem őt nagy Békecsinálónak ünnepelhesse, közben, mint az elefánt a porcelánüzletben, mindent összetör, ami a békét szolgál. Az egyetlen vigasztalás, hogy a Közös [!] Gazdasági Segítség Tanácsa – az EWG⁶ ellenképe szintén komoly bajokkal küzd. Megint Magyarországot szánták arra a szerepre, hogy összefoldozza, illetve foltozó javaslatot tegyen a COMECON megmentésére. Románia már kijelentette, hogy a magyar javaslatot, amely „regionális integrálódást” szeretne életbe léptetni, nem fogadja el. A csehek sem akarják a COMECON-KGST olyan formáját, amely megint Moszkva hegemoniáját ülteti a nyakukba. A szervezet húszéves jubileuma⁷ minden jubilálás nélkül folyt le, még a szuperloyalis keletnémetek és az újra sztálinista lengyelek sem tudtak úgy ünnepelni, ahogyan szeretek volna. A KGST mai jellege felől legjobban az új budapesti vicc ad felvilágosítást. Kohn és Grün kártyáznak, Grün egyszerre dühösen lecsapja a kártyát és kijelenti, hogy „magával nem játszom Kohn úr, maga belenézett a kártyáimba”. Mire Kohn sértődve így felel: „Miért kellene nekem belenézni a maga kártyáiba? Hiszen én osztottam!” Moszkva osztotta ki eddig mindig a KGST kártyáit, nem csoda, hogy mindig nyert a partnerei kárára.

Kedves jó Friedmann elvtárs, vigyázzon magára, hogy még sokáig mérgeledhessünk a világ dolgai fölött.

Mindkettőjüket nagyon melegen üdvözlöm,
a régi barátsággal

Kéthly Anna

PIL 307. f. 30. ő. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással. – Fent jobbra Friedman Jenő saját kezű megjegyzése: „Irua II/15. Fri”.

¹ Az említett Friedman-levél nincsen a birtokunkban.

² Jó volna százhusz évig élni: „Isten éltesen százhusz évig” – zsidó köszöntés (német).

³ Richard Milhous Nixon 1968-tól 1974-ig az USA elnöke. 1974. augusztusban a hírhedt Watergate-botrány miatt lemondásra kényszerült.

⁴ Szovjet, bolgár, lengyel és magyar katonai egységek 1968. augusztus 20–21-én bevonultak Csehszlovákiába, hogy megakadályozzák Csehszlovákia leszakadását a keleti blokkról.

⁵ Szélig Imre halála után beszédeiből, írásából egy emlékkönyvet állítottak össze: *Üzenetek a száműzetésből* címen. A bevezetőt Kéthly Anna írta (1968). Magyarországon évtizedekkel később a Kéthly Anna Alapítvány kiadásában egy-két anyaggal bővítve, újra megjelentették (é. n. 140 p.).

⁶ Europäische Wirtschaftsgemeinschaft.

⁷ Pontosán: Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, KGST (angolul: COMECON). A KGST 20. éves fennállását a 22. ülésszakon, 1969. január 20-án Berlinben ünnepelték meg.

72. KÉTHLY ANNA VASS VILMOSHOZ

Brüsszel, 1969. augusztus 11.

Brüsszel, 1969. augusztus 11.

Kedves Vass elvtárs!

Bizonyára azóta már beszélt Bölcsföldi Bandival, aki közölte, hogy az életrajzot oda kérte Magához.¹ Ezt egyébként a kísérlévből is megállapíthatta volna, ha azt is elolvasta volna. Szerencsére a dolog nem késett el, most átküldtem a szöveget Kölnbe Nagy Gyulához, ha szükség volna rá, onnan megszerezhető lenne. Időközben kaptam Bede Istvántól is egy kérést, hogy Gergelyffy átjöhessen hozzám október elején, egy interviút csinálni. Talán mondanom sem kell, hogy az egész felfordulás nincs nagyon kedvemre,² ha nem venném tekintetbe azt, hogy velem kapcsolatban talán megint lehet néhány szót mondani Magyarországról, ez megérné azt, hogy engem a „kirakatba tegyenek”.

A Zöld Internacionálé „maratoni értekezlete”, után az east-bourne-i hármas kongresszus³ – SUCEE, nők, Internacionálé – szintén nem volt könnyű. Ha nem veszi di-csekvésnek, azt mondanám, hogy a magyarügy ott azért volt érdekes, mert engem már elkönyveltek, mint örök figyelmeztetőt, és hiányzott volna nekik, ha hozzászólásom elmarad. De komoly eredménye a mai világhelyzetben alig van egy ilyen emlékeztetőnek. Politikusok és államférfiak legfőbb gondja az, hogy megőrizték a „Peace in our time”⁴ gondolatát, nem emlékezve arra, hogy ez a jelszó milyen csúfos bukásra volt ítélve München után – Londonban Szélig Imre urnájának utólagos felavatásán is beszéltem, ez sem volt könnyű feladat.

Brüsszelben a Szakszervezeti Internacionálé ülését⁵ ültem végig, amely húszéves fennállását ünnepelte. Itt azzal a trenddel kellett szembeszállnom, amelyet az európai szakszervezetekben tapasztalok, hogy mindenáron fel akarják értékelni a csatlós országok „szakszervezeteit”. Egyre-másra mennek oda delegációk, amelyeket az orruknál fogva vezetnek, és a naiv nyugatiak készpénznek fogadják el, amit nekik mutatnak, és amit nekik az állítólagos „szakszervezetek” szerepéről mondanak. Volt olyan látogatás is, amely egy hét alatt „meggyőződött” arról, hogy ott minden rendben van. Az én felszólalásomban – tíz perc beszédidő alatt – igyekeztem ezt úgy-ahogy ellensúlyozni, de aki mindenáron békülni akar, annak minden szó és felvilágosítás annyit ér, mint a falra hányt borsó. Talán sohasem volt annyi igazság abban a régi közmondásban, hogy aki meg akarja csatolni magát, azt meg kell csinálni.

A Tájékoztató ügyében még sok tennivaló volna, elsősorban az anyagi alap. A sok menekült már elhelyezkedett, sokan jó helyzetben vannak, de nincs mindenki annyi makacsság, hogy ügyünket elfeledni ne engedje.

A Szabad Európa hangja is teljesen az amerikai külpolitika hangja, ez is a „hídverés” dolgával van elfoglalva. Furcsa dolog, hogy komoly felnőtt emberek elhiszik, hogy erre van lehetőség. Nixon romániai látogatása⁶ külsőségekre sikeres volt, de a román miniszterelnök a kommunista párt kongresszusán még csak meg sem említette, az orosz delegáció vezetője pedig alaposan megmosta a fejét azért a „kilengésért”, hogy a nyugatiak felé fordult. Meggyőződéseim szerint Nixon meghívása és a számára „engedélyezett” népünnepély a románok félelmét bizonyítja. Az üzemeknek szabadnapot adtak, hogy a tömeget növeljék, ez is igazolja, hogy a nagy hűhót hivatalosan rendezték. A románok félnek – mint említettem – hogy a csehek sorsára jutnak, és igyekeznek azt mutatni, hogy vannak nekik nyugati szövetségeseik is. Az oroszok pedig továbbra is az erőszak pozíciójából intéznek mindent, tudják azt, hogy egy diktatúra csak addig maradhat hatalmon, amíg semmit sem enged. Meg vagyok ugyan győződve, hogy az orosz „erőhelyzet” sem az már ma, mint volt a háború befejezésekor. Belső nyugtalanságaik csak azért nem mutatkoznak meg, mert részben durván letaposnak minden ellenzéki megmozdulást, részben pedig azért, mert a nyugatiak úgy félnek a status quo megzavarásától, mint az ördög a tömjénfüsttől. Ha a Szovjetnek valami komoly problémája jelentkezne, bizonyára – szinte sportszerűen – a fair play alapján kezelnék őket, vagyis, hogy nem illik a földön heverő ellenfélbe belerúgni. Hogy ez az ellenfél minden skrupulus nélkül kihasznál minden nyugati gyengeséget és zsarol, ha másnak valami baja van, azt senki sem veszi észre.

De hát „kevés bölcsességgel intézik a világ sorsát...”. Sőt még a saját pártom, világ-szemléletem képviselői is sokszor azzal a gyengédséggel kezelik a kommunistákat, mint a rossz útra tért fivért, akit nem szabad bántani, hátha megjavul... Nem hiszik el, hogy akkor fojtják meg őket, ha ehhez elegendő helyük és befolyásuk van valahol.

No de mit búsulunk, számoljunk azzal, amit otthon is mondanak: ez van, ezt kell szeretni!

Azért szeretnék száz évig élni, hogy lássam, mi lesz ebből.

Jó szabadságidőt kívánok, barátsággal

Kéthly Anna

PIL 307. f. 30. ő. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással.

¹ Kéthly Anna 80. születésnapjára készülve Bölcshöldi rövid életrajzt kért az ünnepelttől, amit – bizonyos szerkesztés után – több nyelvre lefordítva szétküldhettek a nyugati vezető lapokhoz. – Kéthly arra utal, hogy egy Bölcshöldinek írt levele téves címzés miatt Vass Vilmoshoz jutott, amit Vass július 26-án visszajuttatott Kéthlyhez. Az életrajzi szöveg innen került Nagy Gyulához, aki végül is megfogalmazta, megszerkesztette a Kéthly által közölt életrajzi adatokat. Kéthly később további adatokkal egészítette ki a Nagynál levő, általa írt szövegeket.

² Kéthly Anna a kerek évfordulóval együtt járó elfoglaltságaira utal. – Bede István beosztottja, Gergelyfy Sándor kereste fel Kéthlyt, hogy interjút készítsen vele 80. születésnapja alkalmából, a SZER müncheni adása részére.

³ A hármas kongresszus: 1. Helyesen: SUCEE, a Közép-kelet-európai Emigráns Szocialista Pártok Uniója; 2. a Szocialista Nők Internacionáléja; 3. a Szocialista Internacionálé. Ez a három szervezet tartotta egy időben és általában egy helyen kongresszusát. Ez alkalommal 1969. június 16–20-án, az angliai Eastbourne-ben.

⁴ Korunk békéjét (angol).

⁵ Szakszervezeti Internacionálé ülése, 1969. július.

⁶ Nixon 1969 augusztusában tett Romániában látogatást.

73. VASS VILMOS KÉTHLY ANNÁHOZ

München, 1969. november 15.

Tisztelt Kéthly elvtárs!

Mindenekelőtt, kérem, fogadja őszinte jókívánságaimat születésnapja alkalmából. Remélem, még sokszor lesz alkalmunk kifejezni Ön iránti ragaszkodásunkat és megbecsülésünket, köszönetünket fáradságos, de eredményes munkásságáért, amelyet oly régóta folytat – otthon és idegenben – a magyar népért, benne a munkásságért és pártunkért. Biztos vagyok benne, hogy ezt a munkát – ha előbb nem – egy jövődő magyar nemzedék és munkásgeneráció jelentőségének megfelelően értékelni fogja, még ha most el is zárják tőle, el is hallgatják előle. Én személy szerint is hálás vagyok Önnek, hogy olyan párt irányadó, vezető személyisége volt és maradt, amely kora fiatalságomnak, idealizmusomnak irányt mutatott, tartalmat adott, amellé a párt mellé kötelezett el, amely tagjának ma is büszkén vallom magam

Ez az évforduló, amely nemcsak személyes, hanem közügy is egyúttal, arra ösztönöz, hogy megemlítem: az idő múlik és talán sosem volt olyan szükség rá, mint éppen most, hogy ne feledkezzünk el a párt folytonosságának biztosításáról. Otthon felnőnek az egymást követő, új, szocialista nemzedékek. A kommunista indoktrináció hatástalanságáról, a fiatalság egészséges politikai fejlődéséről 1956 meggyőző példát adott. Igenis van igény Magyarországon demokratikus szocializmusra, igenis vannak a pártnak potenciális tömegei, még ha a hazai diktatúra hermetikusan el is próbálja a népet zárni a demokratikus szocializmus tanaitól, el is hallgatja az emigráns vezetők – elsősorban az Ön – tevékenységét, a nyugati szocializmus fejlődésének, alakulásának híreit, eredményeit.

Egyszer eljön az ideje annak, hogy a demokratikus szocializmus újra legálisan hirdetheti eszméit odahaza. A szociáldemokrata emigráció elsődleges feladata tehát az, hogy felkészüljön erre. Tudom, hogy nem rövid lejáratú tervezgetésekre, személyi spekulációkra van szükség, hanem nagyobb perspektívákban való, átfogó elgondolásokra. Bár-mikor, bármilyen körülmények közt is térjen vissza az emigráció, bármilyen számban, a tarsolyában konkrét, világosan körvonalazott ideológiai mondanivalót kell hogy magával vigyen. A modern kapitalizmus és a kommunizmus közé szorult szociáldemokrácia ma még talán nem dolgozta ki teljes világossággal azt a harmadikutas platformot, amely a kívánatos alternatívát biztosítaná a két mamut ideológiai, politikai erő közt. A feladat az, hogy egységbe ötvözzük a nyugati szabadságjogokat és a dolgozók szociális jólétét biztosító társadalmi, gazdasági elgondolásokat, magyarul, hogy a modern viszonyoknak megfelelő jóléti állam elvi, gazdasági alaptételeit konkrét formába öntsük, tekintetbe véve a magyar viszonyokat. Szerintem ennek az ideológiai útkeresésnek fontos fóruma kellene hogy legyen a tervezett pártkiadvány. A Tájékoztató – vagy bármi legyen is a neve – nem szűkülhet le emigrációs tevékenységünk regisztrálására csupán, bár az is fontos. A hazai rendszer bírálata önmagában szintén nem elég pozitívum, bár szükséges az is. A Tájékoztatóban jelentős helyet kellene kapjon a nyugati szocializmus fejlődése, útkeresése, ilyen témájú cikkeket, tanulmányokat kellene lefordítanunk, vitatnunk, elemeznünk, hiszen a problémák, amelyekkel a nyugati szocializmus viaskodik, előbb-utóbb a mi problémáink is lesznek egy szabad Magyarországon. Ez azzal az eredménnyel járna, hogy világnézetileg körvonalazottabb képet kapna egyrészt a szociáldemokrata emigráció világban széjjelszóródott tagsága, másrészt – ha elérkezik az idő – lenne mit hazavinni.

Bár anyagi és egyéb megfontolások talán bizonyos fokig a folyóirat exkluzivitását teszik szükségessé, az az érzésem, hogy előbb-utóbb szélesebb olvasóközönség részére is hozzáférhetővé kellene azt tenni. A színvonal vonz és feledteti az igénytelenebb külsőt.

Utánpótlásra van szükség, hiszen mi, egykori SZIM-tagok, a legális párt legfiatalabb korosztálya is benne járunk a negyvenben. Nyugaton szép számmal vannak fiatalok, akik talán keveset tudnak a pártról, de élményeik, olvasmányaik alapján közel vannak hozzánk. Jelenleg senki sem törődik velük, ráadásul, a politikai érdeklődésűekre kivetette hálóját a szélsőjobboldal, a maga szociális demagógiájával. Ha csupán szociáldemokratáknak készül a Tájékoztató, bizonyos fokig nyitott kapukat döngetünk, hiszen önmagunkat aligha kell meggyőzni. Szerintem taktikai hiba volna megfélemlenünk a fiatalabb generációkban fellelhető „potenciális” szociáldemokratákról. Tájékoztató útján való megnyerésük annál is célszerűbbnek látszik, mert szervezeti keretek nélkül egyszerűen nincs is más mód arra, hogy hozzánk vonzzuk őket. Aligha lehet célunk az, hogy tétlenül nézzük a pártemigráció elsorvadását, kiöregedését. Tisztában vagyok a helyzet adta korlátozott lehetőségekkel, de úgy vélem, az adott, szűk keretek közt is erőfeszítéseket lehet és kell tenni, önmagunknak ártunk, ha elmulasztjuk. A szociáldemokrata mozgalom történelmi távlatokban funkcionáló tevékenység, történelmi korjelenség, amely nem szűnik meg hatni csak azért, mert történetesen Kelet-Európában diktatúra van jelenleg, vagy, mert mi emigrációba szorultunk. Ahol csak alkalmam nyílt, mindig küzdöttem a pártemigrációban olykor jelentkező letargia, pesszimizmus, céltalanság elhatalmasodása ellen és a magam szerény képességei szerint ezután is fogok. A Tájékoztatónak tükröznie kell azt a magabiztos optimizmust, amelyet egy világmozgalom hívei, elkötelezettjei joggal kell hogy érezzenek.

Drága Kéthly elvtárs, születésnapj köszöntőnek indult a levelem, és ilyen hosszú eszmefuttatásokkal foglalom le az idejét. Mentségemre szolgáljon, hogy agilitásban, lelkesedésben Ön adta a jó példát.

Drága Kéthly elvtárs, végezetül még egyszer jó egészséget, jó munkát,
hosszú életet kíván
Barátsággal

München, 1969. nov. 15.

PIL 307. f. 30. ö. e. – Gépett tisztázata másolata, aláírás nélkül.

74. VASS VILMOS KÉTHLY ANNÁHOZ

München, 1970. március 30.

Drága Kéthly elvtárs!

Elnézését kérem, hogy pihenése közben zavarom, de kötelességemnek érzem, hogy áttekintést adjak arról, amit a Szocialista Szemle ügyében eddig végeztünk. Bölcsföldi elvtárs is azt javasolta, hogy írjak. A körülmények úgy hozták, hogy – különböző okoknál fogva – az első szám előkészítéséből nekem nagyobb rész jutott. Ha a pártvezetőség kijelöli a szerkesztőbizottságot, ez nyilván másként lesz.

Az év eleje óta folyó levelezések során kialakult az a vélemény, hogy a Tájékoztatót egy, külső formájában egyelőre talán igénytelen, de tartalmában igényes pártfolyóirattá kellene bővíteni. Bölcsföldi elvtárs több levélben is sürgetett, hogy a Szemle előkészítéséhez a magam lehetőségein belül kezdjek hozzá, addig is, amíg a pártvezetés hivatalosan is kijelöli a szerkesztőbizottságot, megadja a politikai irányelveket. Írtam egy javaslattervezetet a Szemle ügyében, amelynek kedvező visszhangja után és Bölcsföldi elvtárs felszólítására eddig a következő előrehaladás történt:

Nagyjából kialakítottuk a Szemle első számának profilját, amely természetesen nem végleges, de megadná az első szám gerincét. Amennyiben az Ön szíves közreműködésére számíthatnánk, lenne benne egy Beköszöntő, amelyben röviden összegezni lehetne a Szemle célját, törekvéseit, eszmei-politikai tartalmát, mondanivalóját. Úgy gondolom, hogy – az ilyen írások jellegéből következően – mintegy 30-35 sorban össze lehetne sűríteni azt, hogy a Szemle a magyar szociáldemokrácia szócsöve, célja az, hogy fenntartsa azt az eszmei, szervezeti folytonosságot, amelyet 1948-ban a kommunisták a párt szétzúzásával megtörni igyekeztek; hogy igenis van magyar szociáldemokrácia, hiába próbálják eltemetni; hogy figyelemmel kísérjük a hazai és a világban folyó fejleményeket, a szociáldemokrata világmozgalmat és a szakszervezetek tevékenységét, munkájukat, fejlődésüket; a szocialista szellem erejével reaktivizáljuk az emigrációban élő elvtársakat, megjelenésünkkel erősítjük az emigráns baloldalt, és elhatároljuk magunkat a reakciótól, a jobb- és baloldali szélsőségektől. A magunk szerény eszközeivel is küzdünk, hogy Magyarország szabad, demokratikus, szocialista ország legyen.

Úgy gondolom, hogy dióhéjban ez lehetne a Beköszöntő vázlatos tartalma, de, felesleges is írnom, az Ön szempontjai az irányadók, és a Beköszöntő tartalmilag és terjedelemben tekintetében úgy jelenik meg, ahogy azt Ön jónak látja megírni. Kérem, ne vegye tiszteletlenségnek, hogy „tippeket” adok, erre a kevésbé sem érzem magam feljogosítva, csupán azért hoztam fel a kérdést, mert Bölcsföldi elvtárs azt írta, hogy írjam meg, mit is gondolok erről a témáról.

A másik téma, amelyre kérni szeretnők, a „felszabadulás” 25. évfordulójával függ össze, amelyet önfeledt mámmal ünnepel odahaza a párt. Önkényesen a „Diktatúra negyedszázada” címet adtam neki, amely természetesen inkább csak a téma meghatározása, mint tényleges cím. Tartalmilag az elmúlt 25 év félrecsúszott fejlődésének átfogó ismertetése lehetne. Talán érdemes lenne ennek keretében foglalkozni azzal, hogy 1945 után *mi* változott meg és *hogyan*? Esetleg szó lehetne benne a 45-47-es évek reményteljes kezdeteiről, a demokratikus próbálkozásokról, amelyeket Rákosiék szovjet segédlettel diktatúrává változtattak. Gondolom, az '56-os forradalom is említést érdemel, amelynek során a nép újra „szavazott” a kommunizmust illetően. Talán az '56 utáni fejlődésre is célszerű lenne kitérni. Bölcsföldi elvtárs levelében említette, hogy Kéthly elvtárs írt hasonló témáról a Bécsi Magyarba és az Irodalmi Újságba. Úgy vélem, hogy a gondolatmenet nyilván azonos lenne, esetleg azzal a módosítással, hogy a Szemle számára írandó vezércikkben a szociáldemokrata vonatkozásokat valamivel jobban lehetne domborítani. Az írás terjedelme teljesen Öntől függ. Ha írógép esetleg nem áll ott rendelkezésére, kérem, ez egyáltalán ne zavarja, mi átgépettjük a kéziratot.

Bölcsföldi elvtárs szintén írt a Kállai-Szakasits-paktummal kapcsolatos véleményéről, illetve a téma megírásáról kifejtett nézetéről.

Drága Kéthly elvtárs, nagyon jól tudom, hogy milyen fáradtságos munkával terheljük, és azt is, mennyire igénybe vesszük az erejét, energiáját ezzel a két írással is. A paktumcikknek azonban dokumentáris jellegűnek kell lennie. Talán eltehetnők a következő számba, addigra esetleg több ideje lenne a megírására, nem okvetlenül szükséges az első számba. De úgy gondolom, hogy ha Ön írja meg, úgy annak aránytalanul nagyobb súlya lenne, mint egy olyan írásnak, amely fölé nem tehetjük az Ön nevét.¹

Az adatok birtokában nyilván meg tudnók írni, de mégiscsak másként hangzik, ha *illetékes* személy írja meg, aki az akkori eseményeknek cselekvő részese volt, legmagasabb pártvezetői szinten. A téma azért is időszerű, mivel a kommunista történelemhamisítás ezt a témát immár *faktumként* kezeli.² Ezt a hamisítást autentikus személynek kell visszautasítani. A szükséges források rendelkezésre állnak (Kállai és Nemes Dezső könyvei,³ Szélig elvtárs idevonatkozó, régebbi, rövid⁴ [írásai] stb.). Ismétlem, nem olyan sür-

gős a megírása, hogy ne tudnók elhalasztani, de nagyon szeretném, ha – számos teendője közepette – mégiscsak az Ön illetékes tollából olvashatná az, akihez a Szemle eljut.

Ami azt a bizonyos hazai színdarabot illeti: A pesti Thália Színházban február vége óta fut egy „dokumentumdráma” Pálffy Józsefnek, a Magyarország című külpolitikai hetilap főszerkesztőjének és egy Kazimir Károly nevű rendezőnek a közös alkotása. Címe: „A magyarügy”.⁵ A két fő részből álló darab a magyarügy kivizsgálására alakított ENSZ-különbizottság tevékenységét ismerteti, magától érthetően, teljesen „átpolitizálva” a tényeket. A darab első része „dokumentáris” jellegű, azaz – új rendszerű színpadi technikával – eredeti fényképfelvételeket és filmhíradórészleteket vetítenek a színpadon az ismeretes ENSZ-tárgyalásokról, Lodge⁶ felszólalásait (gondosan válogatva és megvágva), és így tovább. A dráma célja az, hogy a különbizottság munkáját amolyan amerikai propagandaként mutassa be és bizonyítsa, hogy a dicsőséges Szovjetunió milyen eredményesen védte a magyar szocializmus érdekeit. Egyszóval, elferdítve, ismertetik az akkori eseményeket, bízva a nézők rövid memóriájában. Szerepelnek a darabban magyar diplomata is, de név nélkül. Tulajdonképpen az ő „hősies erőfeszítéseiknek állít emléket” a darab, ők a főhősök, bár néven egyiket sem nevezik. Szerepel maga Pálffy is, amolyan kommentátor szerepét játssza.

A második rész teljesen fiktív. Képzelt jelenetek játszódnak a színpadon, Önt, Király Bélát és azt hiszem Kővágót is megszemélyesítve. A darab szövege sajnos nem áll rendelkezésre, csupán a bírálatokból próbálunk következtetni a tartalomra. A második, fiktív részt (a szerzők Hochutot⁷ utánozzák) a hazai sajtó általában elítélte, éppen a tartalmi megbízhatóságot hiányolva. Az sem világlik ki a bírálatokból, hogy Önnel mekkora „szerepet játszatnak”, de az Ön személyének beállítása nyilván kedvezőtlen, ez kiérzik a kritikákból. Én írtam egy ötrészes, 100 perces programot a magyarügyről, leírva azt, ami valóban történt a kritikus hetekben az ENSZ-ben. Az összes hazai sajtókívágások rendelkezésre állanak.

Nem is kell írnom, milyen szenzációs téma ez és milyen nagyszerű lenne, ha a Szemle autentikus forrásból közölhetné a valóságot a magyarügyről. De, bármennyire is szívem szerint való volna, nem merem terhelni újabb kéréssel. Mellékeltem az idevonatkozó anyagokat, hogy lássa, hogyan erőszakolják meg az igazságot 13 év múltán. Úgy gondolják, most már lehet.

Ami a Szemle első számának további tartalmát illeti, dr. Gosztonyi Péter írt egy hat oldalas ismertetést a szovjet hadsereg magyarországi befejező harcairól (1945. márc.–ápr.), és a nyilasok utolsó „honmentő” próbálkozásairól. Bölcsföldi elvtárs azt írja, hogy Bede⁸ elvtárs megírná az 1945-ös esztendő eseményeit, elsősorban annak szociáldemokrata vonatkozásait. (A párt újjászervezése, első ellentétek a kommunistákkal stb.) Ilyenformán az Ön cikke, Bede elvtárs és Gosztonyi írásai amolyan évfordulós „csokrot” alkotnának tematikailag, amely úgy gondoljuk, ide illik, a 25. évforduló kiegészítéséül. Mivel a Szemle egyik fő feladata az lehetne, hogy színvonalas írások révén rendszeresen foglalkozik a hazai fejleményekkel, ilyen értelemben rádiós kollégám, Büky Barna közgazdász (tisztességes baloldali) cikke a magyar gazdasági mechanizmusról, szintén jól illeszkedik a tartalomba. Én a „szocialista munkaerkölcsről” írok, amelyben adatokkal igyekszem bizonyítani, hogy egyrészt a kommunista kizsákmányolás semmivel sem enyhébb, mint a kapitalista, másrészt azt, hogy a munkásság milyen eszközökkel próbál védekezni ellene.

Célszerűnek tűnik, hogy a Szemle minden számában nívós írásokban számoljon be a világban folyó fontosabb, érdekesebb eseményekről, a Vasfüggönyön innen és túl. Bölcsföldi elvtárs jóváhagyásával felkértem Várkonyi Ferenc elvtársunkat, hogy írjon egy tanulmányt a szovjet értelmiség körében mutatkozó politikai-szellemi erjedésről

(íróperek, illegális sajtó stb.). Várkonyi, aki a német párt tagja, a kérdés elsőrangú szakértője, 10 évet volt fogoly a Szovjetunióban, perfekt orosz, kitűnő kapcsolatainak vannak demokratikus szovjet emigránsokhoz, akik révén Nyugatra jutnak a szovjet belső ellenállás különböző termékei – versek, cikkek stb. Úgy vélem, tanulmánya sokat emelne a Szemle nívján.

Ezeket kívül foglalkozni szeretnénk az osztrák és finn választásokkal, továbbá terveünk könyvkritikai rovatot is, amelyben elsősorban politikai tárgyú hazai és külföldi munkákat ismertetnénk, így ebben a számban a szociáldemokráciáról otthon újabban megjelent két könyvet. Bölcsföldi elvtárs a nyugati és az emigráns szociáldemokrata mozgalom eseményeit ismerteti. Ezek az anyagok állnak rendelkezésre az első számhoz.

Az említettek mellett még szó lehet arról, hogy néhány más anyagnak is helyt adjunk, ha időben, úgy április 25-ig elkészülnek. Célszerűnek látszik írni, ha nem is Bonn Ostpolitikjáról,⁹ ami jelenleg eléggé cseppfolyós, de valaminő más német témáról. Eredetileg a német szociáldemokráciáról szerettünk volna egy átfogó képet, tanulmányt: a párt tavaly volt 100 éves, esetleg foglalkozni lehetett volna amolyan történelmi visszapillantás formájában a párt szerepével a különböző periódusokban, különös tekintettel az 1945 utáni fejleményekkel, politikai, világnézeti fejlődéssel. Sajnos, egyelőre nem akadt vállalkozó. Bölcsföldi elvtárs azt írja, hogy valószínűleg számíthatunk hasonló svéd és angol témákra, talán már az első számban. Ez azonban még nem biztos. Mindenesetre, a rendelkezésre álló anyag is elégnek látszik. A jelek szerint a Szemle kb. 50 oldalon jelenik meg, itt Münchenben végezzük az adminisztrációt. A kéziratokat először a pártvezetőséghez küldjük politikai „okézás”-ra, aztán – a szükséges változtatások, módosítások megejtése után – stencilre gépeljük. A sokszorosítás Stockholmban történik. A Szemlének nyomtatott feje lesz. A cikkeket igyekszünk úgy elhelyezni, hogy nyomdatechnikailag ízléses külsejű legyen a Szemle. Remélem, mód nyílik majd arra, hogy nyomtatásban is megjelenjünk. A tervek szerint valamikor május közepére ki tudunk vele jönni.

Így áll a helyzet a Szemlével jelenleg. Kérem, ha ideje van, és szükségesnek látja, tegye meg észrevételeit, adjon szempontokat, hogy azokat még az első szám publikálása előtt tekintetbe vehessük.¹⁰

Jó egészséget kíván, Barátsággal

Vass Vilmos

München, 1970. márc. 30.

PIL 307. f. 31. ő. e. – Gépelt tisztázati, sajtói kezű aláírással.

¹ Kéthly Anna 1944. március 19. után illegálisban élt, a párttal, az ellenállási mozgalommal minden kapcsolata megszakadt, így nem tudhatta, hogy valójában mi történt az együttműködési tárgyalásokon, és mi vezetett a megállapodáshoz. Emigráns társai is mendemondákból alkottak véleményt, nem volt senki, aki az ügyről hiteles véleményt alkothatt. Kéthly Anna egyébként 1945 után is kétkedéssel fogadta a megállapodásról szóló beszámolókat. (Lásd a Bevezető 1945–1948-as évekre vonatkozó részét!)

² Teljes joggal kezelték itthon tényként, mert a hiteles, aláírt dokumentum 1945 után ugyan előkerült, csak éppen Rákosi páncélszekrényében lapult. 1956 októberében ott találták meg. Nem sokkal később 1967-ben publikálták (*A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai és dokumentumai 1944–1948*. Szerkesztette RÁKOSI SÁNDOR és SZABÓ BALINT. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1967. 621–623.)

³ KÁLLAI GYULA: *Szocializmus, népfront, demokrácia. Cikkek, beszédek*. Bp., 1970; NEMES DEZSŐ: *A lenini eszmék ereje*. Bp., 1970; *Magyar forradalmi munkásmozgalom története*. Szerkesztette [a] Szerkesztő Bizottság, Kossuth Könyvkiadó [Bp.,] 1. kötet (XIX. század második fele–1919. augusztus 1.), 1966. 278; 2. kötet (1919. augusztus–1944.), 1967. 290 p.; 3. kötet (1944. október–1962.), 1970. 356 p.

⁴ Valószínűleg Szélig Imre „Egy árulás története: 1948. június 12.” című cikkéről van szó. Megjelent: *Üzenetek a számítéstechnikából*, 1968. München, 22–28.

⁵ „A magyarügy” című dokumentumdráma az 1956. november 4-től az 1960-as évek közepéig az ENSZ őrsi ülészekain napirendre kerül és vita tárgyát képező ’56-os eseményekről szól.

⁶ Henry Cabot Lodge ekkor a párizsi Vietnam-tárgyalásokon az USA-küldöttség vezetője.

⁷ Rolf Hochhuth két nagy vihart kavart írásáról van szó: a már említett *Helytartó* 1966-ban jelent meg magyarul, míg a *Katonák* című dokumentumdráma 1967-ben.

⁸ Bede István.

⁹ Az NSZK keleti politikájáról van szó, ami nyitást jelentett a szocialista országok felé.

¹⁰ Vass Vilmos szeptember 18-án ismertette Kéthly Annával a készülő Szociáldemokrata Szemle tükrét, a számításba jöhető cikkek szerzőit és témáját. Kéthly október 1-jei levelében az „összeállítást nagyon jónak” találta.

A számításokat keresztülhúzta az, hogy „a német szociáldemokrata párt megvonta a támogatást”. „Sajnos, [...] a német támogatásból a jelek szerint egyelőre nem lesz semmi” – közölte Vass október 5-én Kéthlyvel, amiről Nagy Gyula értesítette őt. „A negatív válasz okát csak találgatni lehet, talán az Ostpolitik van mögötte, talán nem [...], ami ugyancsak kiábrándító, végre is elvtársak volnánk.”

75. KÉTHLY ANNA VASS VILMOSHOZ

Brüsszel, 1971. január 18.

Brüsszel, 1971. január 18.

Kedves Vass elvtárs,

megkaptam a Szemlét¹ és a Bulletint,² csak azért nem írtam azonnal, mert – sajnos – nagyon sok dolgom volt. Itt van húgom és a 82 éves bátyám, velük annyi munkám van, hogy alig érek rá másvalamivel törődni. De ezenkívül is nagyon fáradt vagyok, érzem, hogy régi energiáim, munkavállalásra való készségem alábbhagy. Ez nem is volna csoda, hiszen ha otthon volnék, már régen átvették volna a stafétabotot tőlem a seregestől jelentkező fiatalok. Az a csoda a mai helyzetemben, hogy mégis vannak fiatalok, akikre nyugodtan, bizalommal és nagy örömmel átengedhetem a munka folytatását, akik talán nagyobb felkészültséggel, elszántabb akarattal és a mai események teljesebb áttekintésével tudják szolgálni azt az ügyet, amire én az életemet – olyan nagyon régen – feltettem. Ezt a csodát minden kicsinyes féltékenységgel és az egykori erőfeszítések miatti legkisebb hivatkozás nélkül szemlélem, és a legmélyebb őszinteséggel kívánom, hogy a csoda mai megvalósítói közelebb jussanak a sikerhez és a célhoz, mint amennyire ez nekünk sikerült.

A két kiadvány kiállja a kritikát, bizonyos, hogy még jobb, mint a megelőző szám³ volt. Egyelőre várok a beérkező méltatásokra vagy bírálatokra, akkor foglalkozom majd részletesen az egyes cikkekkel, éppen a méltatásokra és a bírálatokra való kitéréssel. Addig is csak annyit, hogy nem lehet fukarkodni a dicsérettel, ami megilleti elsősorban Vass elvtársat és utána munkatársait is, az anyag összegyűjtésének, rendezésének, szerkesztésének hatalmas teljesítményéért. Mivel a két világháború között saját lapom is volt, a Népszava szerkesztőségének belső munkatársa voltam, majd később a párt könyvkereskedésének dolgaiban is részem volt, tudom, hogy mit jelent ez a teljesítmény, amit ez a két kiadvány reprezentál. Ha még kiegészítem mindezt azzal, hogy az idő és a munka nem letelek kiegyenlítődést anyagiakban, akkor megállapíthatom, hogy a két kiadvány megszületése méltóan sorakozik pionírjaink tevékenységéhez, amivel a múlt század utolsó évtizedeiben életre hívták a Szociáldemokrata Pártot. Munkájuk természetesen más jellegű volt, mint azé a munkáé, amit az emigráció fiatal szocialistái ma végeztek és végezni fognak, de értékben kibírják az összehasonlítást.

Írtam Bölcsföldi elvtársnak a kiadványok támogatásának ügyében és közöltem vele azt is, amit már Vass elvtársnak írtam, vagyis hogy a német pártnál való közbenjárást meg kell előznie a szondírozásnak, hogyan fogadják Bonnban a kérésünket. Számomra nagyon kínos volna, ha kerek visszautasítást kapnék! Még akkor is szívesen átmennék Bonnba egy személyes találkozásra, ha csak félig-meddig biztatást kapnék arra, hogy

nem intéznének el engem rosszabbul, mint a jobboldali magyar emigráns lapokat. Tudomásom szerint ezek még ma is élvezik azt a támogatást, amit a bonni sajtóosztály még a CDU-CSU-kormány idején kiutalt nekik. Az angolok azt mondják, hogy a miniszter meg, az adminisztráció marad, meg azon az úton, amit megszokott. Egy szociáldemokrata kormánynak mindig rettegnie kell egy közvéleménytől, ami rögtön felháborodik, ha a „szocik” a saját népeiket támogatják, de soha sem találhatnak kivetnivalót azon, ha egy bármilyen konzervatív polgári kormány két kézzel szórja a szubvenciót. Így hát nekünk előbb ki kell kutatni, hogy a bonniakban van-e elég készség arra, hogy az igényelt nagyon szerény segítséget nekünk megadni merészeljék. Nem tudom, hogy arra is tekintettel kell-e lenniük, hogy az Ost-West „koexistencia” keretében mit szólnának Budapesten ahhoz, ha ők egy szocialista emigráncsoport kiadványait életben tartani segítenek.

Kérdések, amelyekre szeretnék választ kapni, mielőtt akár a kancellárnál, akár Wehnernél kopogtatnék. Mind a kettő jól ismer engem, az Internacionálén keresztül, de nem tudom, hogy egy emigránsnak, még akkor is, ha egy forradalom „a. D.” minisztere is,⁴ van-e még elég tekintélye ahhoz, hogy egy kérést keresztülviessen.

Kedves Vass elvtárs, a magam nevében, az egész magyar szocialista emigráció nevében hálásan köszönöm mindazt, amit alkotott nekünk.

Meleg barátsággal

Kéthly Anna

Pf. 307. f. 33. ö. e. – Gépelt tisztázatlan, saját kezű aláírással és javításokkal.

¹ A Szociáldemokrata Szemle 1970. novemberi számáról van szó.

² Bulletin – időszaki pártkiadvány, ugyanekkor jelent meg.

³ Megelőző szám 1970. március.

⁴ „a. D.” miniszter – államminiszter.

76. KÉTHLY ANNA FÖLDI LÁSZLÓHOZ

Brüsszel, 1971. október 5.

Brüsszel, 1971. október 5.

Kedves Földi elvtárs!

Levele távollétemben érkezett, s így csak későn tudok válaszolni. Egy gyógyfürdőkúrára voltam a Bundesrepublikban, a kétoldali csuklófájdalmaim miatt. Előtte az emigráns párt elnökségi ülését tartottuk – sikerrel – Münchenben,¹ utána pedig Kölnben töltöttem egy kis időt barátaimnál. Visszatérésem után a dán parlamenti választásokat figyelemmel Koppenhágában, megvártam az eredményt is. Ezt követőleg pedig annyi októberi cikkekre kellett készülnöm, hogy levélpostám elintézetlen maradt.

A levélhez mellékeltem cikk² nagyon megalapozott. Mindig jólesik, ha méltányolják azt, amit tettem, de soha sem szabad azt gondolni, hogy ezért nekem elismerés vagy hála jár. Minden rendes embernek azt kellett volna tennie, ha csak rest vagy gyáva nem volt, emberi kötelességének teljesítésére. A magyar parlamentben akkor nagyon sok silány ember volt, akik visolyogtak attól, hogy a magyar közvéleményt is elöntő német befolyással szembeszálljanak. Az eredményt – sajnos – egész népünknek kell elszenvednie.

A meghívás is nagyon megalapozott, bár Golda Meir asszony, akit végtelenül nagyra becsülök, már korábban meghívott.³ Érdekes is volna egy kis nép gigászi erőfeszítéseit figyelni, akik egy évszázadokig elhanyagolt területből paradicsomot teremtettek. És meg-

figyelni annak az igazságnak megerősítését, hogy egy nép mire képes, ha igazi hazáját kell megvédeni.

De már a korábbi meghívásnak sem tudtam eleget tenni. Akkor beteg lettem, soron kívül, és bár minden elő volt készítve, nem tudtam odamenni. Most más akadály van: néhány hét múlva leszek 82 éves, és ebben a korban hosszú utazásra vállalkozni merészség volna.

Csábító ugyan az ajánlat, hogy én is elültessek egy facsemetét az emlékligetben. Talán a jövő tavaszra megengedi az orvos, hogy egy ilyen fárasztó utazásra vállalkozzam, ha az időjárás is kegyes lenne hozzám, de addig nem merek pozitív választ adni a meghívásra. De már most, a bizonytalanság idején is, közölni akarom, hogy nem kérek semmiféle kitüntetést. Eddig is visszautasítottam mindent, talán az egyetlen Béke-díj kivételével, amellyel az Európa Tanács megtisztelt. Ebben a kitüntetésben benne van egyébként az is, amit a magyar zsidótörvények idején elmondottam. Az emberiség békéje a népek, vallások, fajták megbékélése nélkül soha sem lesz elérhető. Ha a béketeremtés munkájából csak egyetlen embert, bármilyen indoklással is, kizárunk, akkor ez az egyetlen ember lesz örökké az akadály a világbékének.

Hát még, ha egy egész népet zárunk ki az emberi közösségből, akik annyi évszázados üldözés után arra a földre léphettek, ahol nyugalmat és békét akartak találni és amit – mélységes meggyőződéseim ez – meg is fognak teremteni maguknak. Egy bölcs magyar közmondás azt állítja, hogy „az Isten nem ver bottal”. Azok, akik a hitleri eszteleniséget új és még gonoszabb formában akarják megismételni, bizonyára arra a sorsra fognak jutni, mint példaképük jutott.

Kérem, ne erőltessék a kitüntetést számomra. Otthon is, mikor Rákosiék rendeleteket alapítottak, megtagadtam az átvételt, és [a] nekem küldött érmét sohasem hordtam. Bízom abban, hogy talán tavaszra eljutok Izraelbe, hogy elültessem az én fácskám is, hogy a többiekkel együtt hirdesse egy nép életakarátával együtt a tisztességes emberek szolidaritását is. Addig minden jó kívánok, szerencsét az új vállalkozásoknál, sikert a védekezésnél.

Elvtársi üdvözzettel

Kéthly Anna

PIL 307. f. 33. ő. e. – Gépelt tisztázati, saját kezű aláírással.

¹ Az MSZDP elnöksége 1971. július 11-én tartott ülést Münchenben. Az ülésen a pártvezetőség és a Szociáldemokrata Szemle szerkesztőbizottságának következő tagjai vettek részt: Asztalos Sándor, Gergelyfy Sándor, Kovács Dénes, Nagy Gyula, Szabó György és Vass Vilmos. Ezt egy nyilvános összejövetel előzte meg, amelyen Kéthly Anna elnök beszélt, valamint egy német „pártelőadó” ismertette a nyugatnémet kormány kül- és belpolitikáját. Ezután zárt ülésen a kiadványokról és a Szociáldemokrata Alternatíva kidolgozásáról esett szó, és született határozat.

² Az említett melléklet hiányzik.

³ Golda Meir Kéthly Annát először 1957-ben hívta meg, amikor az ENSZ őszi ülészakán személyesen megismerkedtek egymással.

77. KÉTHLY ANNA BÖLCSFÖLDI ANDORHOZ

Brüsszel, 1971. október 25.

Brüsszel, 1971. október 25.

Kedves Bandi!

Mellékelten visszaküldöm Ignótus írását.¹ Én is Béla² véleményét osztom, jó írás, és ha nem is egészen az a vonal, amit a Szemle eddig közölt, nem árt, ha ez a hang is meg-

szólal. Az én egyetlen kifogásom az, hogy hosszú, de a téma nem is enged kurtábbat. Én nem olvastam Gombos könyvét,³ nekem elég volt, amit annak idején Szabó Dezsőről⁴ írt, akit szentté avat írásában. Mi tudjuk, hogy Szabó Dezső mit ártott átfasiszálódása idején, amikor kétségtelen szuggesztíójával magával ragadta a magyar egyetemi fiatalságot, akiknek Hitlerben főleg antiszemitizmusa tetszett. Gombos Dezső⁵ most óvatosabban, de mégis veszedelmes módon Kádárt szeretné elfogadtatni, néha az a gyanúm vele szemben, hogy csurog a nyála a magyar parasztság mai helyzete után, és szívesen hazamenne, ha útját előkészítenék. Az Új Látóhatárban olvasom Kovács Imre fanyar és Peéry Rezső óvatos írását a könyvről. És last but not least egy „álkommunista” Mercse Zoltán alias Hellebart⁶ Gyula vitáját a könyvvel, amely még élesebben akarja bebizonyítani, hogy Kádárt mennyire szeretik otthon, és hogy az emigráció kötelessége nem csupán az, hogy a hibákat, hanem az eredményeket is méltassa. Az Új Látóhatár egyébként hű marad vonalához, még véletlenül sem említi meg soha, hogy a forradalomban az ipari munkásságnak is része volt, és hogy a parasztság szintén óvatosan megvárta, hogy mivé alakul a helyzet, mielőtt a maga részét is kivette volna belőle. Arról sincs szó soha a lapjukban, hogy ma az ipari munkás a legalacsonyabb rangon tengődik, megélhetésben és tiszteletadásban egyaránt. Ma a paraszt nem törődik a párttal, megszerzi magának, amit lehet, és életszínvonala általában sokkal magasabb, mint a politikai élelátásban, kultúrában sokkal magasabb szintű ipari munkásé. Ezek az emigráns „népiesek” nem bánák, ha az ipari munkás ott maradna, ahol ma van, ha csak a parasztság mai helyzetét figyelik.

Németh László kérdésében is Ignotus álláspontján vagyok. Nekem nem elég, ha valaki jeles író, regényeit lefordítatják idegen nyelvekre, a kormány dicsekszik vele, hogy nálunk milyen irodalmi szabadság van. Németh László a Horthy-éra alatt szintén azok közé tartozott, akik a szociáldemokratákat úgy utálták, és lenézték, hogy még szóba sem álltak velünk. Érdekes volna egy tanulmányt írni egyszer arról, hogy, akik a demokratikus szocialistákat még megközelíteni sem akarták, most a hatalom birtokosai felé megeliek az utat. Mert a hatalomban valahogyan részesedni sokkal jobb ma, mint annak idején vállalni a szocdem. oppozíciót. Nem akarom azt a csúnya szót használni, hogy sok a köpönyegforgató, mert ezek még csak ezt sem tették. Egyszerűen új köpönyeget vásároltak a mai idők szükséglete szerint. Ha Ignotus erre rámutat cikkére [cikkében], és ezzel vitát provokál, akkor majd nálunk is lesznek, akik felelni tudnak. Legalább egy kicsit felkavarják az emigráció lassan elmocsárosodó vizeit.

Nem tudom, hogy kapja-e az Új Látóhatárt? Én minden számában lelek valamit, amin bosszankodni kell. Ha ezt az utolsó számot nem ismeri, szívesen elküldöm kölcsönbe, élvezze maga is.

Nem tudom, hogy kire gondol munkatársaink közül, akik szívükre vennék a Németh László elleni támadást? Szeretném tudni, hogy kik ezek, valószínűleg a fiatalabb generáció, akik Németh Lászlót csak „megtérése” után ismerték meg. Kár, hogy úgy szét vagyunk szóródva, sokszor lenne szükség arra, hogy a tévedéseket megbeszéljük és tisztázzuk egymással.

Az íráson néhány becsúsztatott jelzővel vagy más szavacskával igyekeztem enyhíteni, de végső formájában állok Pali⁷ mellett, aki szokatlanul egyenesen fejezte ki magát.

Az az aggodalma, hogy nálunk is voltak, akik egyetértettek a jogelkobzásokkal, azért alaptalan, mert ezeket nálunk vagy kiselejteztük, vagy más formában fejeztük ki, hogy nem értünk velük egyet. Szakasítsnak Sztálin iránti gyengéje nem hasonlítható össze a többi „megtért”-tel.

Nem tudom, hogy milyen állapotban van ebben a percben a Szemle dolga. Örülnék, ha minél előbb újra láthatnám.

Még mindig beteg vagyok, sajnós, teljesen egyedül. Nem is számíthatok Erzsire, mert a bátyám súlyos beteg, nem hagyhatja magára. Magas lázzal nem maradhattam ágyban, mert enni, takarítani, a szemetet kivinni az utcára – mindezt el kellett végezniem. Valószínűleg ezért tart tovább ez a gonosz nátha, illetve grippe, mert nem volt elég időm arra, hogy foglalkozzam vele. Az se volt kicsiség, hogy a forradalom évfordulójára az egész világ tőlem akart összefoglalót kapni, még szombaton is egy holland rádiótársaság zsurnalisztája nyúzott jó ideig a novemberi adásra. Mivel semmit sem akartam lemondani, ami a forradalmat újra emlékezetbe idézi, így hát nem volt időm (igazi) beteg lenni.

Ha válaszol, kérem, írja meg Gerda Larsen címét.⁸ Szeretnék neki egy kis souvenir-t küldeni.

Ilust csókolom, magának sok szeretettel barátságot küld

Anna

Bölcsföldi Andor tulajdona, Kádár Zsuzsanna gyűjtése. – Gévelt tisztázat, saját kezű „Anna” aláírással és javításokkal.

¹ IGNOTUS PÁL: „Húsz év után” – Gombos Gyula könyve, Aurora kiadás, München 1970. *Szociáldemokrata Szemle*. (Kiadja a Magyarországi Szociáldemokrata Párt emigrációban. 1971. november.) 27–30.

² Bede Béláról van szó, véleménye nem ismert.

³ GOMBOS GYULA: *Szabó Dezső*. München, 1966. Úó: *Húsz év után, esszék*. München, 1970.

⁴ Szabó Dezső említett könyve „Az elsodort falu” 1919 tavaszán jelent meg.

⁵ Pontosan: Gombos Gyula.

⁶ Helyesen: Hellenbart.

⁷ Ignópus Pál.

⁸ Gerda Larsen címét Böcsföldi küldhette el Kéthly Annának, mert brüsszeli magán telefonkönyvecskéjében szerepel. Teljes neve: Gerda Louw Larsen, sekreter, 2100 Kopenhagen Kobenhavn 0 Denmark Lyngbyvej 141 3.

78. KÉTHLY ANNA A SZOCIALISTA INTERNACIONÁLÉHOZ

1972. február 1.

Kedves Elvtársak!

Ijesztő hírek érkeztek a Kelet- és Közép-Európa Szocialista Uniójától (SUCEE) arról, hogy az Internacionálé meg akarja változtatni a száműzött pártok státuszát. Azok a szociáldemokrata pártok, amelyeket megsemmisítettek a szovjet blokkban, és arra kárhoztattak, hogy elmeneküljenek a hazájukból a hatalomra került diktatúra miatt, a jövőben nem képviselhetik az otthon élő elvtársakat, akikről mandátumunkat kapták.

Mi szociáldemokraták, a keleti blokk országaiból elmenekült szociáldemokrata vezetők, azzal a kéréssel fordulunk az Internacionálé vezetőihez, hogy vonják vissza ezt a módosító javaslatot. Az alábbiakban kifejttem, miért lehetetlen ez a megoldás.

Az Internacionálé vezetőit a SUCEE tagjai informálták ellenvetéseikről. Úgy gondoljuk, az érveik elég érthetőek ahhoz, hogy megakadályozzák a tervezett döntést. Nem ismételném meg érveiket, remélem, hogy az elvtársak ismerik, és alaposan megfontolják azokat. Mégis, mint a száműzetésben élő magyar szociáldemokraták képviselője, kiegészíteném a SUCEE észrevételeit.

1956-ban, amikor elhagytam Magyarországot, megbízatást kaptam Nagy Imrétől, hogy én, és csakis én, legyek a hivatalos képviselő az ENSZ-ben a Magyarországgal kapcsolatos ügyekben.¹ Ezt a kinevezést később megerősítette minisztertársam, Bibó István is. Én büszke voltam erre a megbízatásra, és a forradalom leverése után mindent megtettem, hogy teljesítsem a feladatomat. Szeretném közölni, hogy pártjaink státuszának tervezett megváltoztatása komolyan fenyegetné magyarországi elvtársainkat.

Nem túlzás azt állitanom, hogy helyünk a Szocialista Internacionáléban egyfajta védelmet jelent az otthon maradt elvtársainknak. Ez olyan valami, mint egy „valóságos hájhad” az ellenség elrettentésére, amelyet az teremtet meg, hogy az Internacionálé elismerte: a száműzetésben lévő pártok az otthon maradt elvtársakat képviselik. A magyarországi diktatúra ezért tartózkodik attól, hogy ugyanolyan kegyetlenül bánjon elvtársainkkal, mint azt az 1956-os forradalom előtt tette. A meghurcoltatás elleni védelem nem csak a régi elvtársakra értendő, hanem azokra fiatalokra is, akik fellépnek a diktatúra ellen, és a szabadságért, valamint az emberi jogokért küzdenek. Ez a furcsa „engedékenység” a magyarországi rendszer részéről annak tulajdonítható, hogy az Internacionáléban lehetőségünk van arra, hogy hangot adjunk az otthoniak panaszainak és nehézségeinek, felhasználjuk azt a nyilvánosságot, amelyet a szociáldemokraták világméretű szervezete biztosít.

Ezt az esélyt veszik el tőlünk, ha a jogainkat korlátozzák. Amint a tervezett változás híre elérte Magyarországot a kormány elintézte, hogy a sajtó és a tömegtájékoztatási eszközök éjjel-nappal ezt az információt harsogják. Nem túlzás állítani, hogy elvtársaink attól félnek, hogy kiközösítetté válnak, és a szűk manőverezési lehetőségük is megszűnik. A párt- és kormánysszervek új, kiterjedt kampányba kezdtek azért, hogy növeljék a kommunista párt taglétszámát és tömegbefolyását. Elvtársaink úgy érzik, kényszeríteni fogják őket arra, hogy lépjenek be a kommunista pártba, ha a kormány meggyőződik a szociáldemokrata emigráció ártalmatlanná válásáról.

A magyar kormány rosszindulatúan a tervezett változtatást az Internacionálé új „keleti politikájának” első lépéseként aposztrofálja. A száműzött pártokat, nyilvánvalóan, „béna harcosoknak” tekinti, akiket félre lehet állítani, utána végképp eltávolítani. Rádióműsorok már eddig is arról számoltak be, hogy a Kéthly Anna vezette emigráncsoport lesz az, amelyet az elsők között zárnak ki az Internacionáléból.

Az önelégültség is szerepet játszik ebben. A magyar diktatúra 1948-tól, és 1956-tól újra mindenféle módon próbálkozik: ügynököket épít sorainkba, és más gyűlölt módszereket alkalmaz, hogy ártson a száműzött magyar szociáldemokratáknak, alássa pozíciójukat az Internacionáléban. Ha a tervezett változtatások révén eltávolítanak bennünket az Internacionáléból vagy alacsonyabb státuszba sorolnak, akkor az Internacionálé tálcán nyújt át a diktatúrának olyan fegyvert, amelyet eddig semmiképpen sem tudott megszerezni. A diktatúra azt fogja érezni, hogy joga van elvtársainkat ismét kiközösítettként kezelni.

Ezek az aggodalmaim helyzetünk tervezett megváltoztatása miatt. Az Internacionálé Irodájának ülésén az elvtársak eldöntik majd, hogy a SUCÉE miatti aggodalmaim eléggé meggyőzőek-e ahhoz, hogy elvessek a tervet, és a következő kongresszus napirendjéről levegyék az ügyet. Szeretném megismételni, hogy nagyon remélem, az Internacionálé nem teszi ki a magyarországi elvtársaimat ilyen kockázatnak, és ez a döntés nem kerül be az Internacionálé történetébe. Előre is szívből köszönöm segítségüket ebben a kérdésben.

Szocialista üdvözléssel,

Kéthly Anna

Ui. Azt javasolják, hogy az emigrált pártok a továbbiakban ne önállóan, külön-külön legyenek a Szocialista Internacionálé tagjai, hanem kollektíve vegyenek részt a Kelet- és Közép-Európa Szocialista Uniójában. Ily módon a SUCÉE lesz a jövőben az emigrált pártok egyedüli képviselője. Ez azt jelenti, hogy SUCÉE-nek egy szavazata lesz a Szocialista Internacionálé kongresszusán, ahelyett, hogy minden száműzött párt egy szavazattal rendelkezhetne.

PIL 307. f. 34. ő. e. – Gépelt angol szöveg tisztázatának másodlata, saját kezű aláírással. – A levél első oldalán fent Vass Vilmos kézzel írt magyarázó szövege található, de a rossz másolat miatt csak a következő szavak értelmezhetők: „1972. febr. [?] Kéthly levél – másolat az Internacionáléhoz [...] fenntartás.” Az utolsó szó arra vonatkozik, hogy Kéthly Anna ellenezte, hogy a Socialist Union of Eastern and Central-Europe (SUCEE), azaz a Kelet- és Közép-kelet-európai emigráns szocialista pártok szövetsége az SZI VB-ben egy szavazattal rendelkezett volna, és a nemzeti emigráns pártok képviselőit megszüntették.

¹ Kéthly Anna itt említett hivatalos kinevezése bécsi tartózkodása, illetve a szovjet csapatok bevonulása miatt nem történt meg. (Lásd erről a Bevezetőt!)

79. KENDE PÉTER KÉTHLY ANNÁHOZ

Sèvres, 1972. július 1.

1972. júl. 1.

Kedves Anna néni,

Az „alternatíva” tervét jónak és fontosnak tartom, s kidolgozásában boldogan közreműködöm. Köszönöm, hogy gondoltak rám.¹

Dénes barátom² helyesen mondta, hogy a kérdést illetően vannak elképzeléseim, sajnos azonban ezek szisztematikusan nincsenek lefektetve. Legfeljebb szórványosan, egyes írásaimban.

De szívesen vállalkozom arra, hogy Anna néni és „elátkozott” elvbarátai részére ezeket újra átgondoljam, és összefüggően leírjam. El kellene döntenünk: hogyan, mikor, ki-nek (azaz: név szerint hova küldjem, milyen formában vitassuk majd stb.)

Egy olyan 5-10 gépelt oldalas szövegre gondolok, tézisszerű tömörséggel fogalmazva, amelynek alapgondolata ez volna: hogyan lehetne a mai intézményekből – mint pl. állami tulajdon – elindulva egy ésszerűen megszervezett jóléti gazdasághoz eljutni, amelyben nincsenek nagykapitalisták, de van szabad vállalkozás; amelyben a termelési döntések a piaci szükségletekhez alkalmazkodnak, miközben a közpénzek felhasználása + a beruházási hányad demokratikus döntési metódusoknak van alávetve.

Elgondolásaim csak annyiban politikaiak, amennyiben minden intézményes reform politikai változást föltételez.

Azt gondolom, hogy az én szocializmuseszményeim nagyon közel állnak a Maguk elátkozott jobboldaliságához. A lényegük ugyanis az, hogy a szabadság mindennek az alapja és az omegája.

„Caeterum conseo Tartariam esse delendam.” (De ezt ne árulja el senkinek.)³

Öszinte, tiszteletteljes barátsággal üdvözlí:

Dr. Kende Péter

Kende Péter tulajdona, Kádár Zsuzsanna gyűjtése – Kézzel írt tisztázat, saját kezű aláírással. – Fent balra fejléc: KENDE 10, rue Jules-Sandeau 92 SÈVRES.

¹ Kende Péter levelének előzménye az, hogy Kéthly Anna 1972. június 27-én a Franciaországban élő ismert történésznek megírta: „a magyar exilpárt hozzáfogott egy »Szociáldemokrata Alternatíva« kidolgozásához. Úgy érezzük, hogy erre otthoni szociáldemokrata elvtársaink felé is szükség van, akik elé oda kell vetíteni egy remélhető változás és valódi felszabadulás esetére a magunk képét. Úgy értesültünk, hogy Magának vannak elképzelései egy »emberarcú szocializmus« jellegéről és tartalmáról.” Kovács Dénes még azt is közölte, „hogy mindezek már könyvben is megjelentek. Szabad-e azt kérnünk – folytatta Kéthly Anna –, hogy ezeket az elgondolásait erről a témáról velünk közölje, illetve a mi előkészületünkkel összehasonlíthassuk? Mi ugyan most is megmaradtunk elátkozott »jobboldali« szociáldemokratáknak, annak dacára reméljük, hogy egy jobb és szerencsésebb velünk való kapcsolatra vállalkozni fog. Baráti üdvözzel Kéthly Anna.”

² Kovács Dénesről van szó.

³ „Caeterum conseo Tartariam esse delendam” - Az eredeti latin mondás: „ceterum censeo Carthaginem esse delendam”. Cato, római államférfi minden beszédét e szavakkal fejezte be: „egyébként azt tanácsolom, hogy Karthágót el kell pusztítani”. Kende értelmezésben „a Poklot”.

80. VASS VILMOS KÉTHLY ANNÁNAK

München, 1972. július 31.

Kedves Kéthly elvtárs!

Bölcsföldi Bandiék átutazóban itt jártak a múlt héten és – bár rövid volt az idő – sikerült egyet-mást megbeszélni a Szemlével és az Alternatívával kapcsolatban.

Mellékelten küldöm a Marosán-könyvről megjelent további, hazai ismertetéseket, és egy Magyar Híradó-cikket az 1947-es választásokról.¹ Az utóbbi cikk ugyan egyoldalú, minket egy kalap alá vesz a kommunistákkal, de tartalmaz néhány adatot, amely esetleg hasznára lehet cikke megírásánál.

²Bandival beszélünk az Alternatíváról, illetve arról, kit mire és hogyan kellene felkérni. Szerintem végre tisztázandó lenne, hogy mit is akarunk? Úgy vélem, konkrét pártprogramot adni több okból sem lehet, viszont akkor mi célja lenne az Alternatívának, ha nem az, hogy elmondjuk: mi így és így képzelnénk el a szocialista-demokrata Magyarországot? Úgy gondolom, az alternatívának két fő részre kellene tagozódnia: világnézeti és ezzel a háttérben gyakorlati-politikai részekre.

Világnézetileg tisztázni kellene, a mi mozgalmunk napjainkban mit és mennyit fogad el a régi, tételes világnézeti tanokból, a marxista ideológiából. Ideológia nélkül hatásos munkás- és pártmozgalom nem lehet, mert az embereknek konkrét, tételes eszméket kell követniük, kerek eszmerendszerben kell gondolkodniuk és nem megfoghatatlan általánosságokban, mint „humanizmus”, „demokrácia” stb. A magam részéről elvetem azt az álláspontot, hogy úgy teszünk, mintha a marxizmus teljes egészében idejét múlta volna, „nem aktuális” stb. Sajnos, a közép felé tolódó, polgárosodó nyugati testvérpártok java része ma ideológia nélkül politizál – és meg is látszik, hogy hogyan. Természetesen tény az, hogy a változó, modern társadalmak nem álltak meg Marxék száz év előtti, klasszikus kapitalizmusánál, és számos, egykor valós tétel elavult. Mások viszont időtállóak és ma is érvényesek. Úgy vélem tehát, hogy igenis, bátor kézzel hozzá kell nyúlni a tételes világnézet kérdéseéhez, kiszűrni az elavultat, de megtartani az időtállót, kidolgozva azt az eszmerendszert, amelyre – legalább fő pontjaira – gyakorlati politikánkat építeni tudjuk. Az alternatíva eszmei részének tehát – hogy úgy mondjam – mai ideológiáknak kell lennie. Ideje véget vetni annak a világnézeti senki földjének, amely mostanában egyre általánosabbá válik és legalább fő vonalakban konkretizálni: mit értünk ma-napság szociáldemokrata világnézet alatt?

Az alternatíva második része gyakorlati-politikai jellegű kellene hogy legyen, leszögezve, hogy nem gyógyír-jellegű, politikai panacea-t³ adunk a kézbe, csupán irányelveket, amelyeken – a fejlődésnek megfelelően – módosítani lehet. Kidolgozásnál tekintetbe kell venni mindenekelőtt a mai, hazai politikai, mindenekelőtt azonban társadalmi, gazdasági realitásokat. Aligha képzelhető el, hogy Magyarország valaha is kapitalista rendszerű állam lesz, már csak azért sem, mert az elmúlt 25 évben végrehajtott változások olyan mélyrehatóak, hogy azokat egyszerűen nem lehet visszacsínálni – és java részüket úgyis elfogadjuk.

Arról lenne tehát főként szó, hogy az otthoni társadalmi, gazdasági realitásokat összhangba hozzuk az egyéni szabadsággal, demokráciával, és gyakorlati megoldást találunk a munkás-önigazgatás bevezetésére, s javak valódi köztulajdonba vételére.

A felkérendő közreműködők feladata tehát elsősorban az kellene legyen, hogy a maguk szakterületén belemélyedjenek abba, hogyan lehetne pl. az ipar, mezőgazdaság területén az adott realitásokat és a demokráciát összehangolni; hogyan lehetne a nevelést, oktatást, szellemi életet demokratizálni úgy, hogy a szocialista jelleg ne menjen veszendőbe; ugyanilyen szempontok alapján foglalkozni a technológia, az urbanizáció, a változó magyar társadalmi, osztálystruktúra problematikájával, a nők, fiatalok helyzetével és így tovább.

Nem pártprogramról lenne tehát szó, hanem szociáldemokrata „irányelvekről” a szó valós értelmében, amelyek nem lennének elkötelező erejűek, de amelyek nagy vonalakban körvonaloznák azért, mit értünk mi és ma szocialista-demokrata magyar társadalmi berendezkedés alatt.

Jövő nyárig még van elég idő az egész problémakomplexum alapos megvitatására és az abban való alapos elmélyedésre. Vannak idekint ideológiában, szakkérdésekben jártas és velünk azonosan, vagy hozzánk hasonlóan gondolkodó szellemek, akiknek közreműködésével tényleg olyan dokumentumot dolgozhatnánk ki, amely – szemben az emigráció zömének álláspontjával – konkrét problémákra konkrét választ, *alternatívát* ajánl. És egy ilyen irányelvrendszer elkészítése komoly szellemi súlyt, respektust is ad az emigráns mozgalomnak.

Visszatérve a Szemlére: ha mód lenne betartani, augusztus 20. lehetne a lapzárta. Ilyenformán szeptember közepére kijöhetnénk az új összevont számmal.

Jó egészséget kívánva, Barátsággal

Vass Vilmos

München, 1972. júl. 31.

PIL 307. f. 34. ő. e. – Gépelt tisztázati másolata, aldirás nélkül.

¹ Az említett mellékletek hiányoznak.

² A jelölt bekezdéshez, a baloldalon, kézírással Vass a következő megjegyzést fűzte: „mennyit utasít vissza, mennyit módosít”.

³ Varázsszer, mindent gyógyító, minden bajban használó csodaszer (latin).

81. KÉTHLY ANNA MÉRAY TIBORHOZ

Brüsszel, 1972. augusztus 13.

Brüsszel, 1972. augusztus 13.

Kedves Méray Tibor!

Megkaptam levelét, a cikket a kért dátumra meg fogom küldeni.¹ Hivatkozni fogok arra a szempontra, amit levelében megjelölt, én is úgy vélem, hogy valami köze a mai magyar hatalomnak is van a kérdéshez.

Olvasa Marosán könyvének második kötetét?² A könyve csak úgy hemzseg a hazugságoktól, úgy vélem, hogy „társszerzők” is beleírtak egyet-mást. Nem akarom feltételezni, hogy Gyurka önkéntesen hamisította meg a történelemnek azon szakaszait, amelyben ő főszerepet játszott. Nem szólva a soha nem létezett „Egységokmány” történetéről,³ a „jobboldal” kizárásának szintén meghamisított közléséről, legjobban felháborított az, amit a hírhedt „Kék cédulákról” mesél. Azt írja, hogy én is „benne voltam”, majd egy későbbi passzusban azt állítja, hogy a pártelnökség többi tagjai is tudtak róla. A nevezettek

közül már csak én vagyok életben, a többiek nem tiltakozhatnak eme égbekiáltó hazugság ellen. Marosán jól tudja, hogy hogyan lepleztük le ezt a csalást, illetve hogyan akadályoztuk meg, hogy mi ebben a csalásban cinkostársak legyünk, és később ez a büntársi szerep ne legyen alkalmas arra, hogy bennünket zsaroljanak.⁴

Ez a könyv, illetve ez a hármás hazugság azt bizonyítja, hogy negyedszázad elmúltával sem tudták megszerezni azok bizalmát, akiket a fúzióval belekényszerítettek az „egységbe”. Ha most el tudják velük hitetni, hogy mi, az akkori „jobboldal”, félrevezettük őket, és mialatt a fórumon tiszta politikai eszközökről szónokoltunk, a háttérben beleegyeztünk a csalásba, akkor, ha mást nem érhetnek el, legalább megrendítik bennük az irántunk érzett bizalmat. Úgy látszik, hogy Kádáréknak ez is elég!

Üdvözlettel

Kéthly Anna

PIM Irodalmi Újság iratai – Gépelt tisztázata, saját kezű aláírással.

¹ KÉTHLY ANNA: Vád és igazság, *Irodalmi Újság*, XXIII. évfolyam, 9–10. szám, 1972. szeptember 15.–október 15. 1.

² MAROSÁN GYÖRGY: *Az úton végéig kell menni*. Magvető Kiadó, Bp., 1972. 476. és 1–XXX p.

³ Mint említettük, Kéthly Anna haláláig abban a tévhitben élt, hogy az egységokmány nem létezett, vagy abban az azonnali egyesülésről állapodtak meg, csak ezt Szakasitsék titkolták.

⁴ Az SZDP-t valójában a Rákosi vezetés belevonta az ún. kékcédulás akcióba az 1947-es választás alkalmával. Erről sokan a vezetők közül – így Kéthly Anna – sem tudott, mert Böhm Vilmos a tudtuk nélkül döntött mellette. Az SZDP tehát érintett volt benne, bár nem úgy, ahogyan arról Marosán a könyvében ír. Kéthly abban nem tévedett, hogy akik menet közben tudták meg, azok mind tiltakoztak ellene. (STRASSENREITER ERZSÉBET: *Az SZDP és az 1947-es választások*. [kézirat])

82. KENDE PÉTER KÉTHLY ANNÁHOZ

Sévres, 1972. november 1.

1972. nov. 1.

Kedves Anna néni!

Dénes barátom kérésére¹ beszéltem Fejtővel, aki szívesen folytatna eszmecserét – Magával s elvbarátaival – egy Alternatíva politika alapkérdéseiről és perspektíváiról. A találkozás helye lehetne Párizs vagy Brüsszel (vállalkoznék arra, hogy egy hétvégén átruccanjon): ez ügyben közvetlenül fog írni Magának.²

Kovács Dénes egy újabb leveléből azonban úgy vettem ki, hogy Anna néninek vannak kisebb aggodalmai F. F. politikai hovatartozása felől.³ Hadd nyugtassam meg ezirányban.

1. Tudomásom szerint F. *sohasem* volt trockista (legfőljebb az ÁVO szóhasználatában).

Mindig a *demokratikus* szocializmus mellett volt, valamilyen formában.

2. 1948 és 1956 között szimpatizált a Tito-féle kísérlettel, amelyben egy lehetséges kelet-európai alternatívát látott. De azért nem azonosította magát Titóék belpolitikai módszereivel.

3. A népi demokráciák történetéről írott könyve⁴ félreérthetetlenül elítéli a kommunista hatalomátvételi módszereit (Magyarországgal, Csehszlovákiával, Romániával, Lengyelországgal kapcsolatban).

4. Az '56-os forradalom óta Fejtő lényegében az ex-kommunista reformisták álláspontján van. Mint ezt Anna néni maga is tapasztalhatta, ez a reformizmus a szociálde-

mokrácia egy válfaja. (Ez az igazság, ha kevesen merik is kimondani.) Mi más lehetne különben, mikor a fő inspirációja: antileninista, antiterrorista, anticentralizációs etc.

5. Végül a legfőbb: Fejtő nagyon-nagyon nagyra becsüli, szereti és tiszteli Magát, elvűségét és bátorságát. – Mely érzelmekhez én is csatlakozom.

Kende Péter

Kende Péter tulajdona, Kádár Zsuzsanna gyűjtese – Kézrel írt tisztázata, saját kezű aláírással.

¹ Kende Péter itt közölt levelének előzménye az, hogy Kéthly Anna 1972. október 20-án arra kérte Kovács Dénest tisztázza Fejtővel: „mi az, amit tőle várunk és várunk szabad.” Kovács Dénes a kérést teljesítette, beszélt Kende Péterrel, aki ennek alapján Fejtővel. Kende az itt közölt november 1-jei levelében számolt be ennek eredményéről.

² Nincsen tudomásunk arról, hogy Fejtő írt-e Kéthly Annának. Az viszont tény, hogy Kéthly Annától kapott levelet, erről Fejtő telefonon informálta a szerzőt. Azt is megígérte, hogy a levél másolatát elküldi. Közbejött betegsége, majd elhunyt miatt erre már nem került sor.

³ Fejtő Ferencet az SZDP-ben trockistának tartották.

⁴ A mű eredetileg 1952-ben jelent meg franciául, majd bővített kiadása 1969-ben Párizsban. Magyarul lásd Fejtő Ferenc: *A népi demokráciák története*, Magvető Kiadó, Budapest, 1991. 655. p.

83. KÉTHLY ANNA KENDE PÉTERHEZ

Brüsszel, 1972. november 6.

Brüsszel, 1972. november 6.

Kedves Kende Péter!

Köszönöm levelét, különösen annak Fejtőre vonatkozó részét. Szeretnék azonban egy félreértést helyreigazítani. Én Fejtőnél nem azt kifogásoltam, hogy trockysta, az is lehet, hogy én más vonatkozásból kiindulva véltem ezt. De ha nem tévedtem volna, akkor sem nehezményezném ezt, mert én roppant toleráns vagyok minden politikai meggyőződéssel szemben, *csak a „jobbaldalt”* nem bírom. Persze nem az úgynevezett szocdem jobbaldalt! Sok pálfordulást láttam már életemben, amelyek annak következményei voltak, hogy valaki rájött, hogy rossz útra vagy ingó talajra lépett. Vagy, hogy megtanulta, hogy a valóság nem egyezik azzal, amit szépnek, jónak, hasznosnak, emberségesnek és főként megvalósíthatónak gondolt. Ha Fejtő trockysta lett volna, vagy még mindig az volna, csak annak bizonyítéka lenne, hogy a szocializmus – vagy a kommunizmus – megvalósulását nem szűlni foltról foltra terjedő módon, hanem egy nagy világforradalom útján remélné elérni. Ebben a véleményben talán nem is nagyon térne el a „reformista” szocdemektől, akik – szerintem józanul – felméri a kapitalizmus erejét, alkalmazkodóképességét, és nem akarnak nagyobb terhet rakni a mai generációra – annak elnyomott és kizsákmányolt tömegére – mint amennyinek elviselésére fizikai, lelki és szellemi erejük van. Lehet, hogy ebben a kérdésben is az dominál, hogy mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás? Mit kell előbb megteremteni: a tömegek egységes akaratát sorsuk átalakítására vagy azt a lehetőséget, hogy ez az akarat a mai viszonyok között kialakulhasson. Az iskola, amelyben a jövő nemzedéket nevelik, még ma is belenyugvó állampolgárokat nevel, még a leghaladottabb országokban is. Még a Szovjetunióban is! A különféle iskolakönyveket tanulmányozni nem szívderítő olvasmány sehol. Hát még a tömegbűtítő médiákra figyelni, újság, rádió, televízió unisono¹ folytatják roppant méreteken, amit az iskola elkezdett.

A „reformizmus” az én számomra sem az utolsó bölcsesség, tudom azt, hogy ez is megalkuvás a lehetőségekkel. De ha nagyon elszaladunk azoktól, akik valamely okból nem tudnak bennünket követni, akkor menthetetlenül egy romantikus dzsungelbe kerülünk. Ma nagyon divatos mindenféle vonatkozásban „elidegenülésről” beszélni. Használ a proletáriátusnak, ha kialakul egy elitgárda, amely valamely történelmi csoda útján megszerzi a hatalmat a kapitalizmus fölött, de éppen úgy zsarnoksággá alakul, mint ez Lenin halála után megtörtént? Bizonyára figyelemmel kíséri a magyar helyzetet, ismeri, hogy ott is kik ülnek a magasban, és kik szenvednek éppen úgy, mint a kapitalizmus idején, lenn a mélyben. Nem hiszem, hogy ebből valaha is szocializmus vagy kommunizmus alakulhatna ki. Az az eltorzított marxizmus, amit saját használatukra formáltak át, elriasztja a gondolkodni nem tudókat attól, hogy valaha is higgyenek a szocializmus klaszszikusainak.

Sok mindenről kellene írunk, tárgyalunk, gondolkodnunk, hogy teret vagy alternatívát eszeljünk ki arra a célra, hogy egy lépéssel tovább jussunk. Nem hiszem, hogy az a terv, amelynek kidolgozására a szociáldemokrata emigráció készül, közelebb hozná azt, amit közösen vélünk. Mégis megkísérljük, és remélem, hogy legalább a magunk igazolása céljából eredményt is fogunk elérni.

Eddigi szívességéért újból köszönetet mond

Kéthly Anna

Kende Péter tulajdona, Kádár Zsuzsanna gyűjtése. – Gépelt tiszttáza, saját kezű aláírással.

¹ Jelentése: Egyhangúlag, közös megegyezéssel, a zenében: egy hangon, egyszólamúan, itt: ugyanazt folytatják.

84. KÉTHLY ANNA VASS VILMOSHOZ

Brüsszel, 1972. november 26.

Brüsszel, 1972. november 26.

Kedves Vass Vilmos!

Először is köszönöm jókívánságait. Sajnos, a korral együtt jár, hogy a fiatalkori egészség már nem töretlen, és mindig akad valami kis baj, amivel eltelik az idő. De általában és nagyjában nem panaszkodhatom, az én fizikai állapotom még mindig sokkal jobb, mint a hozzám hasonló korúak legtöbbjénél.

A „Szemlének” nagyon örültem.¹ Csak azt sajnálom, hogy nem kerül annyi példány haza, hogy a mieink is örülhetnének neki. És persze annak is örülnék, ha a kis értesítő jövője nem volna ennyire bizonytalan. A német választások eredménye² után gratuláltam,³ Willy Brandtnak,⁴ aki a bécsi kongresszuson⁵ feltűnő kedvességgel figyelt rám. A levélben kértem, hogy a választásokat követő munkatorlódás után fogadjon engem, hogy problémáinkról informálhassam őt. Remélem, hogy tudok vele valamilyen megegyezésre jutni a kiadványunk ügyében is. Még nem kaptam választ, de ez nem is jöhetett, ha valami újat tudok, majd értesíteni fogom Magát és müncheni elvtársainkat is. Javaslata a havi 20 márkás hozzájárulásra vonatkozólag szerintem megvalósítható, erről majd Bölcsföldivel tárgyalok.

Az „Alternatíva” ügyében annyit, hogy van még elég időnk a részletes kidolgozásra, illetőleg a terv összeállítására. Igaza van, hogy ez nagyon nehéz feladat, nemcsak tárgyi, hanem személyi okokból is. Kellene köztünk egy úgynevezett „Beschwichtigungs-

hofrat”,⁶ aki a jogos vagy indokolatlan érzékenységeket elsimítani képes volna. A tárgyi okokra ki sem térek, nincsenek adott és változatlanul maradó alapok, amiket respektálni kell, ha a hazai viszonyok ellenképét akarjuk megalkotni. Csak mellékesen említem meg, hogy a hazai vezetés milyen kutyaszorítóban van a gazdasági kérdésekben, mennyire vissza kellett szorítani a beruházási engedményeket, mert az új managerek éltek az alkalommal, és mindent ki akartak cserélni, ami a komoly tervezést és tevékenységet akadályozta. Legújabbán pedig baj van a cukorrépa termelésével. Néhány éve leállították ezt, mert át kellett venni a kubai cukrot. Most részben valami baj van Castróval, részben a cukorrépa-termelő területek átállítása nem ment simán, részben pedig az állattenyésztés is bajba került, mert a répa feldolgozásánál nyert melléktermékek elmaradtak, és az állattetés és hizlalás kárt szenvedett. A répa termelésére a leállítás előtt felhasznált területek nagy része parlagon maradt, ami önmagában is kár.

Fejtő felkérésével kapcsolatos aggodalmai – azt hiszem – túlzottak. Fejtő valóban radikálisabb irányban volt korábban, azonban ő sem maradt érintetlenül az idők folyamán, és levonta a következtetéseket az eseményekből. De ha megmaradt volna azon a vonalon, amire Maga utal, akkor sem találnám veszedelmesnek közreműködését. Az Alternatíva egy csoport munkája lesz, egy olyan teamé, amelynek egyes tagjai a demokratikus szocializmus széles skáláját reprezentálják. Nem hiszem, hogy lesz közöttük valaki, aki egy különös csoda, belső vagy külső események hatására úgy vélné, hogy vagy a „jobboldal” megy vissza fél évszázaddal vagy a „baloldal” akar máról holnapra a jövő századba eljutni. Bárhogyan is alakulna egy Alternatíva megvalósulásának lehetősége, semmi esetre sem készülhetünk arra, hogy „eben gubát cseréljünk”, és valamit ajánlunk az otthoniaknak, amit ők már gyakorlatban átéltek, és azt újra átélni nem szeretnének. A régi vicc jut eszembe az új albérlőről, akinek a háziasszony behozza reggel a reggelit. Azt kérdi, hogy most utasítás nélkül készítette el a reggelit, de kérdi, hogy ezentúl mit akar az új albérlő. Ez azt feleli: „mondja meg mi volt az, amit ma kaptam. Ha kávé volt, akkor teát kérek, ha tea volt, akkor kávé kérek ezentúl.” – Nem szeretnék egy ilyen dilemmába kerülni az Alternatívával! Annál kevésbé mert bizonyos, hogy otthon erősen reagálnának rá, lent és fent egyaránt. Egyébként Fejtő azt kéri, hogy beszéljük át vele – többek bevonásával – a problémát, már ezen az előzetes tárgyaláson megállapíthatjuk, hogy ki hol áll.

Bandival is megbeszélem ezeket a kérdéseket, akinek józanságához, gyakorlatiasságához, ösztönös biztonságában a kérdések felmérésénél nem fér kétség.

Üdvözlöm sokszor és köszönöm önzetlen munkatársi készségét. Erre a tényre a jövőben is támaszkodni szeretnék, ennek a reményében búcsúzó.

Meleg barátsággal

Kéthly Anna

PIL 307. 34. ö. e. – Gépelt tisztaírat, saját kezű aláírással.

¹ A Szociáldemokrata Szemle újabb száma 1972 novemberében jelent meg.

² Az NSZK-ban 1972. november 19-én választásokat tartottak, amelyen a szociáldemokrata-liberális (SPD-FDP) koalíció győzött. Az SPD a szavazatok 45,8, az FDP 8,4 százalékát kapta. A választási eredmény Brandt kancellár keleti politikájának népszerűségét bizonyította.

³ A gratuláció szövege nem ismert.

⁴ Az SZI-kongresszust 1972. június 26–29-én tartották Bécsben.

⁵ Nincsenek információink arról, hogy a találkozás létrejött-e, és ha, igen, mikor.

⁶ Nyugalomra intő (német).

Ez a kitüntetés nagy megtiszteltetést jelent számomra, és nagy örömmel tölt el.¹

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy olyan személyiségek között említenek engem, akik e korszak sötét éveiben emberként nem riadtak vissza kötelességeiktől, és nem fedkeztek meg arról, hogy teljesítsék azokat. Az ezért ünnepezt személyiségek élén Theodor Herzl² áll, a nagy álmodó, aki felismerte, hogy a szenvedő, űzött zsidókat csak úgy lehet megváltoztatni, ha államalkotó népként saját hazájukban élhetnek és tevékenykedhetnek.

Múlt nyáron abban a szerencsében részesültem, hogy láthattam és hallhattam Golda Meirt. A csodálatos építőmunka ellen felhozott vádakra válaszolt, és azt mondta: Izraelbe, az Ígéret földjére a világ minden országából jöttek olyan emberek, akik az országukban nem kíváncsiak voltak. Benépesítették egy keskeny földcsíkot, melyet senki sem kívánt, és nem értékelt. Megművelték a körös-körül homokos és mocsaras, sivatagos és pocsolós földcsíkot, és igazi Édenkertet varázsoltak belőle. Önfeláldozással, a könynyű és kényelmes életéről való lemondással dolgoztak céljuk elérése érdekében, hogy végre államalkotó nép lehessenek, és nyugodtan dolgozhassanak egy biztonságos jövőért.

Az alapítók teljesítették merész szándékaikat. Az új haza, Izrael Állam az egész világ számára megmutatta, mire voltak képesek ezek a megrágalmazott, megalázott emberek. Öntudatosan és nagy munkaszeretettel elővársoltak egy olyan államot, melyet talán a legmerészebb álmodók sem tudtak elképzelni.

Számomra – ismétlem – nagy öröm, hogy mi mindnyájan, akik[nek] neve be van írva ebbe az aranykönyvbe, mindig hittünk, és megingathatatlanul bíztunk abban, hogy ez a nép, amely ma Izraelt hazájának tekinti, nagy történelmi feladatokra van hivatva, és az új telepesek hiánytalanul igazolták meggyőződésünket. Újra és újra beigazolódik az építési szándék, a töretlen munkakedv. Számunkra, segítőkész barátok számára mindig elégtételt nyújt, ha láthatjuk, milyen értékes tettekre hivatott és kész Izraelben az államalkotó nép.

Zsidó barátainkat, fivéreinket és nővéreinket mindig embertársainknak tekintettük, sosem néztük le őket, sosem éreztük úgy, hogy minket más porból gyúrtak volna, mint őket, és sose éreztük úgy, hogy jogunk lenne korlátozni azon jogait, melyek minden embert megilletnek.

Az volt a kötelességünk, hogy a zsidóüldözések idején mellettük álljunk, és bebizonyítsuk nekik, hogy nem csak gonosz emberek gyűlölete él velük szemben, hanem létezik irántuk érzett szeretet, együttérzés és emberiesség is.

Boldogok vagyunk, és megnyugtató számunkra, hogy ez a sokat szenvedett nép biztonságos jövőt tudott létrehozni a magyar számára. Ma már nincs szüksége segítségre és együttérzésre, mint azokban az időkben, mikor pokoli hatalmak saját problémáik megoldására való alkalmatlanságukat azzal igyekeztek kompenzálni, hogy bűnbakokat kreáltak.

Izrael ma nemcsak azok számára jelent biztonságot és építkezési lehetőséget, akik határain belül élnek. Mindazon milliók számára is támaszt, Izrael létre való büszke hivatkozási alapot jelent, akik életüket ki tudták menteni a borzalmas mészárlásból, de még nem szánták rá magukat arra, hogy Izraelbe menjenek.

Izraelnek ma már nincs szüksége együttérzésünkre, ez a fiatal állam szolidaritásunkra, őszinte együttműködésünkre számít mindenütt, ahol csak élünk. Izraelnek a többi állam polgárai részéről kölcsönös tiszteletről és megértésről van szüksége.

Múltam tele van megrázó élményekkel. Az egyik legmélyebbet néhány éve, Hamburgban éltem át.

Európa-díjasok találkozóján vettem részt. Barátaim elvittek a zsidótemetőbe, ott egy égbe nyúló emlékművet láttam. Erre az emlékműre 107 tartó volt erősítve, mindegyikben egy maréknyi vérral áztatott föld volt, abból a 107 koncentrációtáborból, ahol zsidók szenvedtek és meghaltak. Az emlékmű aljára a következő figyelmeztetést írták:

A jogtalanság okozta halálukat!

Élők, ismerjétek fel kötelességeket!

Ez a „kötelesség” szó visszhangzik lelkünkben – fel kell ismernünk kötelességünket. Sosem feledkezhetünk meg arról, hogy a kötelesség az összekötő kapocs ember és ember között. A kötelesség az emberi társadalom egyik építőköve, ha hiányzik ez a kő, ha megsemmisül, vagy könnyelműen eltávolítják a társadalom szövetéből, akkor a társadalom összeomlik, és káoszba és kétségbeesésbe süllyed. Ami azután következik, az a „mindenki háborúja mindenki ellen” – ne idézzük fel, nem szabad felidéznünk a világ ilyen borzalmas végét. Ez azoknak a feladata, azoknak a kötelessége, akik új világot akarnak létrehozni ezen a földgolyón, amelyben megvalósul az, amiről a munkásköltő álmodott: „Gyermekeink tanulni fognak, és öregjeink nem koldulni járnak.”³

PIL. 307. f. 35. ó. e. – Kéthly Anna által gépelt német nyelvű tisztázati, aláírás nélküli, a szerző saját kezű javításával. – Az utolsó oldalon, a szöveg alján nyomtatott nagybetűkkel, ismeretlen kézírással ez a mondat olvasható: „VALÓSZÍNŰLEG KÉTHLY ANNA KÖSZÖNŐ SZAVAI A KKL [KEREN KAJEMET LEISRAEL] ARANYKÖNYVBÉ TÖRTÉNT BEJEGYZÉSE ALKALMÁBÓL”

¹ A beszédet Kéthly Anna Izrael brüsszeli nagykövetségén mondta el, amikor ünnepélyes keretek között átadták a diplomát arról, hogy nevét beírták az Aranykönyvbe. Ide azoknak a neve kerül, akik a zsidóságért, a zsidókért a vészkorszakban tettek valami jót, nemeset, vagy segítséget nyújtottak, felemelték szavukat üldözésük ellen. – *A részletekről lásd a következő dokumentumot!*

² Herzl Tivadar.

³ Utalás egy 19. századi végű, rímbe szedett osztrák szociáldemokrata jelszóra.

86. KÉTHLY ANNA ANTAL LÁSZLÓHOZ

Brüsszel, 1973. február 19.

Brüsszel, 1973. február 19.

Kedves Antal doktor!

Ne vegye rossz néven, hogy a nagyon megható diplomaátadásról¹ csak most értesítem. Sajnos, az én „nyugdíjaztatásom” a jelek szerint nem várható hamarosan, és annyi munkám van, hogy éppen a legfontosabbak kerülnek halasztásra.

Az átadás az izraeli követségen történt. Mivel úgy készültem rá, hogy francia tudásom hiányában németül fogok az átadásra válaszolni, a mellékelt szöveget készítettem elő. Szerencsére – és nagy öröömre – a követ úr kitűnő magyarsággal köszöntött, és így én is magyarul válaszolhattam ex abrupto,² ami sokkal könnyebb volt. Ismétlem, hogy a követ úr beszéde nagyon megható volt, és nem is tudtam meghatottság nélkül válaszolni. Azokat az „érdemeket” sorolta fel az átadási beszéd, amiért én a kitüntetés, az Aranykönyvbe való bejegyzést elnyerhettem.

Mi az, hogy „érdem”? Ha valaki azt cselekszi, amire lelkiismerete, meggyőződése alapján vállalkozik, akkor az elismerés, a kitüntetés, a vele egyforma gondolkodásúak közvéleménye felvétel nem valamely „érdem” jutalmazása, hanem egy elvégzett kötelesség tudomásul vétele. Mennyivel különb volna az emberi együttélés ezen a világon, ha min-

denki úgy érezné, hogy mindnyájunkat ugyanabból az anyagból gyúrta a Teremtő és mindenki egymás mellé és nem alá vagy fölé van rendelve.

Számomra megrendítő élmény volt, mikor a hamburgi zsidótemetőben – mint a mellékelt szövegben is láthatja – elolvastam a Mahnmal³ feliratát. A Mahnmal 107 kényszer-munkatáborból gyűjtött véráztatta földet hord magán. A felírás pedig „Unrecht brachte uns den Tod! Lebende, erkennt eure Pflicht!”⁴ Ez a figyelmeztetés, amely a kötelességteljesítést vési be a lélekbe, valóban megérdemli, hogy mindenki megértse. A kötelességteljesítés az embernek az emberhez való kapcsolatát, az egymással való összefüggését jelenti. A kötelességteljesítés a társadalom legfontosabb építőeleme, ha ez valakiből hiányzik, vagy egész népcsoportokból kiölik, akkor a társadalom elemeire bomlik: bellum omnium contra omnes!⁵ De azok sem menekülhetnek meg ezektől a következményektől, akik azt hitték, hogy a saját „felsőbbrendűségük” megmenti őket a pusztulástól.

Történelmi igazságszolgáltatásnak érzem, hogy Izraelnek biztosítottak egy darab földet, ahol egy értelmes világot tud építeni. Nem hiszem, hogy egy elmaradott és az elmaradottság minden jellegzetességéhez ragaszkodó ellenség dühe és gyűlölete ezt az építőmunkát megsemmisíteni képes legyen. Barátaim, akik már jártak Izraelben, lelkesedéssel festettek ragyogó képet a látottakról. Elmondták, hogy a rengeteg önfeláldozással, fáradtsággal megteremtett ország nem Schlaraffenland⁶ ugyan, ahol sült galamb röpköd az utcákon, de mintául szolgálhat mindazoknak, akik a demokráciát, a tiszteletben tartott emberi jogokat saját hazájukban is szívesen látnák.

Nagy kitüntetésnek érzem, hogy az Aranykönyvben nemcsak a segítők, hanem az építők is ott vannak, és én velük együtt vagyok. Kérem Antal doktort, adja át köszönetemet mindazoknak, magyaroknak és barátoknak, akik ezt a kitüntetést nekem megszerezték. Sokan vannak, amint az aláírások bizonyítják, nem tudok valamennyiük külön-külön köszönetet mondani, de közölje velük, hogy úgy gondolok rájuk, mint barátaimra, az egy közös célért való küzdelem harcostársainak, [!] *emberekre*, akik ezt a gyönyörű megjelölést méltóan viselhetik. Talán a Descartes mondást lehet variálni, ha rájuk gondolok: Gondolkozom, tehát ember vagyok!

Kedves Antal doktor, magára bízom azt, hogy minderről tájékoztassa barátaimat. Talán lesz még alkalom arra, hogy élőszóval is köszönetet mondhassak nekik, bár már közelebb vagyok 84-ik évemhez, semhogy könnyelmű ígéretekkel tehessek. Mégis remélem, hogy lesz erőm az utazáshoz, és nem okoz ez majd annyi fáradtságot, mint amennyit nagyon régen még el tudtam viselni.

Üdvözlöm külön kedves családját, Anikót és a gyermekeket, akiknek már valószínűleg fogalmuk sincs arról, hogy mi történt közvetlenül születésük előtti években. De Izrael és barátai – ezt kívánom – soha többé ne ismerjék meg közvetlen tapasztalatból azt a kort!

Üdvözléttel, barátsággal

Kéthly Anna

PIL 307. f. 36. ó. e. – Gépelt tisztázata, saját kezű aláírással. – Kéthly Anna a Diploma átadásáról már írt egy levelet Antal Lászlónak és Anikónak. (1973. február 2.)

¹ Lásd az előző dokumentumot!

² Rögönözve, kapásból (latin).

³ Emlékmű.

⁴ A jogtalanság okozta halálunkat! Élők, ismerjétek fel kötelességeketek! (német).

⁵ Mindenki harca mindenki ellen, azaz létharc (latin).

⁶ Eldorádó (német).

87. KÉTHLY ANNA KOVÁCS DÉNESHEZ

Brüsszel, 1973. március 27.

Brüsszel, 1973. március 27.

Kedves Kovács szerkesztő uram!

„Nem tudom, mi az oka, tán a tavasz...” mint ezt a magyar schmachtfezni¹ már közölte a világgal vagy a korral járó kimerültség jelentkezik nálam, de tényleg nagyon fáradt vagyok. Az írógép mellé olyan viszolygással ülök, mint valaha, amikor leckét kellett írni. „Ez régen volt, nem tavaly...” Már csak ezért is szükséges lenne, hogy Helsinkiben² valamit elérhetnének hazánk szuverenitása ügyében, tán végleg nyugdíjba mehetnék, és ráhagyhatnám másokra azt, hogy mit kellene csinálni az önállóságunkkal. Persze az efféle álmodozás nem illik a vígan sütő napsugár alatt.

1. Fejtőnek valóban kellene írni az Alternatíva ügyében. De ő azt írta korábban, hogy többekkel együtt szeretne erről tárgyalni, de ezt hogyan szervezzem meg? Ha én egyedül megyek át Párizsba, vagy ha ő jön át ide, az azt jelentené, hogy ebből egy monológ kerekedne ki, mert én csak hallgatnám azt, amit ő a saját vélekedéséből velem közölné. Ez természetesen nagyon okos és izgalmas monológ lenne, és még hasznos is, mert Fejtő bizonyosan nagyon jól fogná meg a dolgot. A több szem többet lát analógiájára azt mondhatjuk, hogy több – sőt sok – gondolkodó fej nagyobb eredményre juthat, de meggyőződésem szerint erre majd csak a bécsi találkozó együttese lesz alkalmas, ahol összehozhatjuk, hogy ki mire gondol. Hát most, mit csináljak?

2. Az én hozzájárulásom az Alternatíva terveinek szaporításához részben nem volt „beütemezve”, részben – mivel én is törtem rajta a fejem – egyre jobban arra a következtetésre jutok, hogy vagy korán, vagy későn kezdünk hozzá. (Kende Péter tanulmánya hozzám még nem érkezett be.) Korán azért, mert szerintem egy előzetes összefoglalásra kellett volna törekedni, mert így a bécsi megbeszéléseken szétfolyhat az egész tárgy. Három nap nem elég még arra sem, hogy az egyes résztvevők indokolják tervezetüket. Amit olvastam, majdnem mind olyan szélesen vázolja fel a kérdést, mintha valamennyien alkotmányszakértők volnánk. Úgy vélem – és az én véleményem csak egy a sok közül –, hogy egy szembeállítás a mai otthoni viszonyokkal legjobb, ha minél egyszerűbb és minél inkább csak a legszükségesebb ellentétekre vonatkozhatik. Egy tervezett Alternatíva hazafelé szól, otthon főleg azokra szeretnénk hatni ezzel, akiket ezzel megerősíteni akarunk a rendszer elleni magatartásukban, akik 25 éves kínlődás után gyakorlatban tanulták meg, hogy mi a különbség demokrácia és diktatúra, jelző nélküli szocializmus és meghamisított kommunizmus között. Írtam az AFL-CIO-nak³ arról, hogy a megsemmisített kapitalista osztályuralom helyébe hogyan telepedett be egy „kommunista” osztályuralom, ugyanolyan pretenzióval,⁴ mint a régi uralkodó osztályok és ugyanolyan kizsákmányolási módszerekkel.⁵ A mi elképzeléseinknek és az otthoni uralkodó állapotoknak egyszerű szembeállítása volna a feladat. Ismétlem, hogy nem tartom magamat tévedhetetlennek, de nem szeretném, ha az én véleményem akár ledorongolná a mások véleményét, akár egy olyan hangulatot kiváltana, hogy a szerzők – mint Maga írja – személyi sértődöttségbe, zsákutcába torkolló beszédekbe fulladnának bele. Akár csak egy zárt értekezleten!

Sajnálom, ha valóban úgy volna, hogy egyre többen veszítik el hitüket – vagy inkább türelmüket – az Alternatíva dolgában. Látszik, hogy nem voltak egy „demokratikus” testület tagjai, és nem tudják, hogy ehhez mennyi okos türelemre van szükség. A diktatúra könnyebb, engedelmeskedni vagy hallgatni – de végeredményben mégis a demokráciának van igaza.

Tudom – mert befutnak hozzám panaszok –, hogy mennyire érzékenyek az emberek. Mindig megkíséreltem ezeket a panaszokat „kibeszélni” a sértődöttekből és megértetni velük, hogy, ha valaki másként csinál valamit, mint amire ők emlékeznek, az még nem okvetlenül rossz. Örülnünk kell, hogy vannak társaink, akik vállalják a rengeteg ingyenmunkát a közös célokért, és szeretnék mindenkinek külön köszönetet mondani azért, hogy a sok bosszúság dacára is a helyükön maradnak.

A húgom azt mondja, hogy mindig a „nagyítói intelmei” példájára „a nagymámi intelmeivel” tömőd a barátaidat. Remélem, hogy mások nem ilyen szigorúak, mint a családom.

A márciusi tüntetésekről⁶ én is értesültem, tudom, hogy az iskolákban, az ünnep dacára jelentkezési kötelezettség volt, a távollevők ellen szigorúan eljárak az iskolában is. A munkásság körében is jelentkezik ez a hangulat, a hivatalos ünnepeken csak a kirendelték jönnek össze, ezt a nagyfejűek úgy magyarázzák, hogy a prolinak nincs érzelme „nacionalista” emlékezők iránt. Megérjük, hogy beszüntetik ezeket az ünnepeket, bár úgy tapasztalom, hogy a keleti tömbben egyre észrevehetőbb a nacionalista „érzékenységek” respektálása. Úgy vélik Moszkvában, hogy ha ezeknek ez kell, akkor játszanunk kell ezzel a jelenséggel.

Végül mégis: írok Fejtőnek még ma, és megkérem, hogy jöjjön át ide.⁷

Rózsikát sokszor csókolom, köszönöm üdvözetét. – A levél Magának szól, mert a Maga levelére válaszolok, de ha úgy véli, hogy Gergelyft és Vass Vilít is értesíteni kell ezekről, nagyon örülnék, ha ezt megtenné.

A régi barátsággal

Kéthly Anna

PIL 307. f. 36. ő. e. – Gépelt tiszttárat, saját kezű aláírással, javításokkal. – Balra fent: „Anna Kéthly avenue des Faons 29 1180 Brussels.”

¹ Szégyen, megalázás, gyalázat – jelen esetben szégyenteljes cetli (német).

² Helsinkiben 1973. július 3–7-én harminchárom európai ország valamint az Egyesült Államok és Kanada részvételével külügyminiszeri szinten tartották meg az európai biztonsági és együttműködési konferencia első szakaszát.

³ Kéthly Anna az említett szakszervezet vezetőit havonta informálta a magyarországi helyzetről.

⁴ Eredeti pretenció-pretenzió: igény, követelmény (latin).

⁵ A „kommunista osztályuralomról” gyakorta elismertelt fejtegetései, állításai, miszerint ez a Horthy-rendszerhez hasonló, sőt rosszabb volt, az ekkori szokásos túlzások, felületes megállapítások közé sorolhatók. Ezek a megállapításai korábbi nézeteivel sem voltak összhangban. Kéthly Anna és általában az emigránsok többsége a „kommunizmust” összemosta a „nácizmussal”. Ez a tőkés országokban axióma lett az új rendszerek minősítésében, és a közgondolkodásba is bevésődtek.

⁶ A március 15-ei ellenzéki tüntetésekre céloz. – Túlzó az az állítás, hogy a hivatalos ünnepeken csak a párt és a hatalom által kirendelt emberek vettek részt.

⁷ A Kéthly-Fejtő-találkozásra végül is nem került sor.

88. KÉTHLY ANNA NAGY GYULÁHOZ

Brüsszel, 1973. május 24.

Brüsszel, 1973. május 24.

Kedves Nagy elvtárs!

Bocsásson meg, hogy levelére oly későn válaszolok. Részben amiatt, mert pesti vendégeim vannak, akik nagyon sok időmet igénybe vesznek, részben pedig foglalkoznom kellett a bécsi konferenciánk¹ anyagával, ami elég terjedelmes.

Szabó elvtársnak már írtam, hogy mélységesen sajnálom, hogy megbeszéléseinken nem vesznek részt.² Úgy vélem, hogy az a nehezmenyezett „politikai vonal” amit Böls-földinél kifogásolnak, kiválthatta volna azt a magatartást, hogy akár annak megértéséhez, vagy – ha szükséges volna – annak megváltoztatásához a jelenlétükben elmondott indokokkal hozzájárultak volna. A mi pártunk mindig vitakozó párt volt, egy felülről dirigált és „Roma locuta, causa finita”³ módjára a párttagokra kényszerített egységes vélemény mindig elfogadhatatlan volt. Egységes vélemény csak a vita eredményeként és minden ellenvélemény komoly respektálása⁴ után jöhetett létre. Ezt a módszert véltem én az emigrációban is, mint szemléletünk egyik nagyon fontos alkotórészét alkalmazni. Szemrehányást teszek magamnak, hogy nem tudtam időközben átmenni a Bundesrepublikba, közvetlenül megbeszélni kettejükkel ezt az ügyet. De mentségemre szolgál több indok, az egyik az, hogy egy utazás számomra nemcsak fáradságot, de költséget is jelent, ami egy emigránsnál nem elhanyagolható tényező, másrészt annyira el vagyok foglalva a naponta befutó postámmal, ügyek elintézésével, közbenjárási kérések közvetítésével, hogy alig marad szabadidőm. Ez pedig már csak a korom miatt is olyan teher, ami „boldogabb időben” nem súlyosodna rajtam, mert már évek óta teljes nyugalomban élhetnék, ha az otthoni viszonyok nem változtak volna meg.

Ismétlem tehát, hogy mélységesen sajnálom elhatározásukat, és nagy örömet szerezne nekem, ha ez nem jelentené kettejüknél az emigrációs munkában való további részvételük kikapcsolását. Ezt annál inkább is remélem, mert egy ilyen magatartással csak a magyar diktatúrának tennének szívességet és okoznának nekik kárörömet. Olyan értesüléseim és jelentéseim vannak otthonról, amelyek megerősítik az irántunk való bizalom töretlenségét és a rendszer haszonélvezőinek tehetetlenségét, hogy ezt az érzést kiöljék a mieinkből. Mindent elkövetnek, hogy beszennyezzenek bennünket, a régi dolgainkért csakúgy, mint emigrációs munkánkért, de eredmény nélkül. Ezt a hűséget értékelnünk kell, és nem engedhetjük meg magunknak, hogy az emigrációscsoport szétszakadjon, egymással szembekerüljön.

Függetlenül ettől a témától, közlöm, hogy Piribauer⁵ úrtól egy nagyon kedves magyar nyelvű levelet kaptam. Arra kér, hogy a Deutsche Welle magyar programja keretében beszéljek a „fordulat évéről”. Szívesen vállalkozom erre, egyidejűleg írok Piribauer úrnak is erről, mert nagyon fontosnak tartom, hogy ezen a keserű emlékü évfordulón az igazság hangja is megszólaljon. Még nem tudom, hogy erre mikor kerülhet sor. Én körülbelül június 4-ig Bécsben maradok, néhány nappal a konferencia után is még, mert ott is sok régen esedékes tárgyalás vár rám. Június 13-án pedig Izraelbe megyek, Golda Meir már évek óta invitál, nem tudom tovább halasztani. A kölni meghívást tehát vagy június 5–10. között vagy az izraeli utat követően kellene lebonyolítani. Nem tudom, hogy a Deutsche Welle magyar programja milyen időre van beállítva, és melyik dátum volna nekik megfelelő? Erre majd Piribauer úrtól kérek választ. Kölni utamon majd lesz mód arra, hogy a vitás kérdésekről is szó eshessen.

Sokszor csókolom Ingét, Magát a régi barátsággal üdvözli

Kéthly Anna

PIL 686. f. 582. ő. e. – Gépelt tiszdtzat, saját kezű aláírással.

¹ Az MSZDP bécsi konferenciáját 1973. június 1–3-ra szervezték meg. Fő témái voltak: 1. A Szociáldemokrata Alternativa vitája; 2. az MSZDP vezetési válságának megoldása.

² Szabó György és Nagy Gyula levélben közölték Kéthly Annával, hogy a június eleji bécsi megbeszélésen nem vesznek részt.

³ Róma nyilatkozott, az ügy el van döntve (latin). – Azaz: valamely felsőbbbség nyilatkozott, további vitának nincs helye.

⁴ Tiszteletben tartása, méltánylása (latin).

⁵ Piribauer, Franz, az NSZK-ban működő, külföldre sugárzó rádióadó, a Deutsche Welle egyik vezetője.

89. KÉTHLY ANNA ANTAL LÁSZLÓHOZ

Brüsszel, 1973. június 9.

Brüsszel, 1973. június 9.

Kedves Antal doktor!

Mint tudja, 13-án érkezem, egy nehéz és fontos konferencia után, amely egy Szocialista Alternatívát¹ dolgozott ki arra a remélt, de valóban egy távoli időre megvalósuló magyarországi átalakulás idejére. Nehéz munka volt, megérdemeltem volna, hogy utána pihenjek egy kicsit, de már nem akartam ismételtlen lemondani az izraeli utat, amit oly nehezen vártam mindig. Nehezen és nagy érdeklődéssel, mert egy 25 éves ország, olyan eredményt produkált, amelyet soha más állam nem tudott felmutatni. Ezt az eredményt és ennek okait közelről szemlélni megéri a legnagyobb fáradtságot is.

Már sok régi barát és elvtárs írt, örülnek a viszontlátásnak, de úgy veszem ki soraikból, hogy egy hosszabb látogatásra számítanak, mindenki meg akarja mutatni azt, amit személyesen produkált. Nem hiszem, hogy a külügyminisztérium által javasolt időn túl ott maradhatok, legfeljebb még néhány napig, mert itt Európában is még sok munka vár rám. Kérem, készítse elő a dolgokat úgy, hogy ebből a rám váró sietségből senki se érezze magát mellőzöttnek vagy megbántottnak. Talán – ha az idők engedik – én még a jövő évre is aktív tudok maradni, akkor immár 84 éves koromban, ismét programomba iktatom az izraeli látogatást. Kívánom, hogy addig Izrael minden bajtól mentes legyen, építő, alkotó munkáját zavartalanul folytathassa és a nagyvilágban szerteszórt zsidóság számára nemcsak példa, hanem támasz is legyen. Államot alkotott a zsidó nép, amelyre azok is büszkén hivatkozhatnak, akik valamely okból nem mennek oda. Most már ezek a távolmaradók sem „megtűrt idegenek”, hanem egy politikailag, gazdaságilag és kultúrterületekben a legfejlettebb országokkal egyenrangú állam reprezentásai.

Kérem, hívja fel Maurer Hugó elvtársat (Tel.: 968-147 Mosav Nunaen, Boár Maharia), aki meghívott magához. Közölje vele a [...] ² készített programot és állapítsa meg, hogy ebbe belefér-e egy látogatás nála.

A Hitachdut Olej Hungaria – Jerusalem³ – is felkért egy előadás tartására, legyen olyan jó, lépjen velük érintkezésbe, hogy milyen napra állították ezt be. Postacímük Rh Jafo, 84. – Azt írták, hogy péntek és szombat este nem jöhet számításba, ezt én megértem.

Kérem még, hogy értesítsék Ács Valéria asszonyt is, akivel régi levelezésben állok. Címe: 218 Rh Dizengoff, Tel-Aviv, Izrael.

Csókolom Erzsike asszonyt, Anikót, barátsággal üdvözlöm Magát.

Kéthly Anna

PIL 307. f. 35. ő. e. – Gépelt tiszta szöveg, saját kezű aláírással.

¹ Pontosan: Szociáldemokrata Alternatíva.

² Két szó olvashatatlan.

³ Hitachdut Olej Hungaria – Jerusalem (HOH). 1920-as évek elején létrehozott alapítvány az Izraelbe vándorló magyar ajkú zsidók érdekeinek képviselésére. Magyar megfelelője: H Olé H.

90. KÉTHLY ANNA FRIEDMAN JENŐHÖZ

Brüsszel, 1973. július 31.

Brüsszel, 1973. július 31.

Kedves Friedmann [!] elvtárs!

Hosszú és a kérdéseket alaposan taglaló levele már régen itt volt, de én távol voltam. Londonba kellett mennem, pedig alig pihentem ki az izraeli út fáradalmait. Gyönyörű volt, de úgy vittek körül északról délre és keletről nyugatra, mintha félnének attól, hogy valamit nem nézhettem volna meg. Golda Meir meghívására a külügy vendége voltam, ez azt jelentette, hogy éppen csak hogy nem a tenyerükön hordoztak. Rengeteg magyarral találkoztam, többek közt Miklós¹ özvegyével és lányával. Három magyar előadásom volt, zsúfolt teremben, és ha nem lettem volna oly rémesen fáradt a sok látnivalótól, akkor még egy hónapig is ott tartottak volna. Jövő évre újra meghívtak, bár ki tudja, hogy addig még mi nem éri a világot, nem lehet egy évre előre programot csinálni. De ennek dacára is az emberek nyugodtak, nem fásultak vagy rezignáltak, mint a diktatúrákban és tele vannak bizalommal, hogy bármi jönne, szembe tudnak nézni minden bajjal. Ezt még azok a magyar barátaim is mondták, akik minden jónak meg szokták keresni a viszáját. Persze, elmondták, hogy vannak gondjaik, főleg a keleti, elmaradt államokból bevándoroltak miatt, akik több száz évvel vannak az Európából bevándoroltak mögött, minden vonatkozásban. És vannak „újgazdagok”, meg is kérdeztem a külügy európai osztályának vezetőjét (aki Győrből került oda, nagyon intelligens, képzett, a legjobb értelemben európai jelenség), hogy nem alakul-e ki ott egy „Wohlstandsgetto”,² olyan csodálatos villanegyedet láttam Jeruzsálemben. Ezt megkérdeztem a Histadrutnál³ is, mindenütt megnyugtattak, hogy vannak eszközeik ennek megakadályozására. Persze részleteket nem tudtam meg.

Mindenesetre érdemes figyelemmel kísérni a történelem kialakulását, láttam a Sira-tófalnál, hogy hogyan különülnek el az egyes csoportok egymástól, akik mind a másikat vádolják azzal, hogy a sok ezer éves törvényeket nem tartják be. A fiatalság – amennyire ezt meglehet állapítani – túl van ezeken az elfogultságokon, és saját maga teremti meg a magatartásának törvényeit. Mindezt persze csak felületesen láthattam, két hét még a kis Izrael teljes áttekintéséhez sem elegendő. Majd ha egyszer nagyon ráérek, akkor talán részletezhetem mindazt, amit mutattak nekem, és amit láttam mindebből.

Hosszú leveléből főleg az Alternatívára vonatkozó bírálatát olvastam figyelemmel.⁴ Azt hiszem, hogy túlságosan sokat kívántunk azoktól, akiknek tanulmányaiból a végleges szöveg kialakult, de megnyugtatóan szolgáljon, hogy még ebben a szövegében is nagy zűrt keltett otthon, és a mérges kritikákból is lehet tanulni vagy változtatni idővel, ha erre szükség lesz. A világtörténelem szinte napról napra új meglepetésekkel szolgál nekünk, ezekhez szükség szerint alkalmazkodni lehet, ha kell. És ha egyáltalán számolnunk lehet azzal, hogy a mi életünkben egy ilyen Alternatíva még használatba kerülhet-e. Ki kellene térnem levele egyéb kérdéseire is, sajnos az elmúlt hetek alatt úgy felgyűlt a postám, hogy nem tudom, mikor érek a végére. Kérések és kérdések zúdulnak rám, sok közöttük a levélíró számára nagyon fontos és a válasz késése sokszor bajt okozhat. Ráadásul megvágтам a jobb kezem mutatóujját, és a gépelés is alig megy. De hát szegény ember vízzel főz, szegény emigránsnak nem telik arra, hogy titkárnőt tartson.

Londonba részben azért kellett mennem, mert magyar látogatókkal kellett találkoznom, akikről információkat vártam az otthoni viszonyokról. Marosán könyvéről is beszéltünk egymással, mondták, hogy készül a harmadik kötet,⁵ amelyben Nagy Imrével és a forradalommal fog leszámolni. Erre Gyurkánknak több joga van, mint Kádárnak, aki

mindaddig Nagy Imre mellett állt, míg az oroszok nem kidnappolták szegényt. De Gyurkát már akkor sem vettük be a munkánkba,⁶ és ezt most érdemként fogja tárgyalni.

Kelemen Gyula temetése⁷ rengeteg embert vitt ki a sírjához. Révész Bandi mondott búcsúztatót, hír szerint nagyon bátran, Kelemenhez méltóan. Ezzel szemben láttam egy képet Presser István sírjáról, nem volt érdemes hazavinni, mert a hír még az „elvtárs” megjelölést is megtagadja tőle, csak, mint „honfitárs”-ról emlékeznek meg. Még abba az új kis körbe sem tették, amelyben a mieink vannak eltemetve – Somogyi Béla, Bacsó Béla, Ries István és felesége⁸ és mások – azok, akiknek időközben elnézték, hogy szocdemek voltak. Nem temették őket a kommunista „mártírok” közé, de mégis megtisztelő helyet kaptak.

Londonban az Internacionálénál is voltam, megismerkedtem az új nőtitkárral, és felújítottam barátságomat a főtitkárral. Nem tudom, hogy mi lesz az emigráns pártok státuszával, de megértettem vele, hogy nem okos dolog bennünket a macskaasztalhoz ültetni. De úgy a szakszervezetek mind az egyes munkáspártok már nagyon unják a jelenlegi „kettéosztott világot”, és úgy vélik, hogy el kell már kezdeni a barátkozást – sajnos.

Remélem, hogy Medy állapota javul, és a Maga gondoljai is csökkennek ebben a kérdésben. Kívánok mindkettőjüknek minden jót

a régi kipróbált barátsággal

Kéthly Anna

PIL. 307. f. 36. ó. e. – Gépelt tisztázati, saját kezű aláírással. – Fent jobbra Friedman Jenő saját kezű megjegyzése: „Írva VIII/17 Fri”.

¹ Kertész Miklós.

² Jóléti gettó, gazdagok gettója (német).

³ Az izraeli szakszervezeti szövetség központja.

⁴ Friedman Jenő említett levele, amelyben a bírálathoz látható, nincsen a birtokunkban.

⁵ MAROSÁN GYÖRGY: *A tanúk még élnek*. Hírlapkiadó Vállalat, Bp., 1989. – Kéthly Annát jól informálták, mert – mint a bevezetőben Várnai Ferenc 1989. áprilisban írta: „Jó két évtizede megírva, de eltiltva, kiadatlanul feküdt a könyv a szerzőnél.”

⁶ Marosán György nem jelentkezett az 1956-ban újjáalakuló MSZDP vezetőinél, mert – bár az MDP Rákosi fémjelzte politikájával nem értett egyet – a szociáldemokrácia újjáélesztését a munkássegység megbontásának tekintette.

⁷ Kelemen Gyula 1973. április 22-én halt meg.

⁸ Az említetteket a Fiumei úti temető munkásmozgalmi parcellájában helyezték örök nyugalomra. Ries István és felesége, Esztergályos Piroska is itt nyugszik.

91. KÉTHLY ANNA GOSZTONYI PÉTERHEZ

Brüsszel, 1973. augusztus 15.

Kedves Gosztonyi Péter!

Sajnálom, hogy érdekesebb, személyesebb dolgokat nem tudok írni Rákosiról. De talán ebből a sorozatból¹ is ki tudja választani azt a keveset, amit használhat. Minden diktátornak szüksége van bizonyos titokzatosságra, amely mögött barát is, ellenség is mást képzel, mint ami a valóságnak megfelelne. Ezért nehéz távolállónak, a tényeknek megfelelő képet alkotni valakiről, aki, mint diktátor is csak szerepet játszik. Én sohasem igyekeztem a „fátyolt fellebbenteni” vagy hozzá közelebb jutni. Egész életemben utáltam az erőszakos embereket, és mindig rájöttem arra, hogy az erőszakosság mögött majdnem mindig félelem búvik meg. Az erőszakos ember életbölcssége az, hogy már akkor üt,

amikor még nem is tudja, hogy a szembejövőnek mi a szándéka. Ne haragudjon, hogy megint német igazságot idézek: Wie der Schelm ist, so denkt er.”²

Üdvözlettel – barátsággal

Kéthly Anna

Rákosi Mátyás

Rákosi Mátyás a szovjet csapatokkal tért vissza Moszkvából 1945-ben, a háromtagú kommunista vezetőségnek ő volt a feje.³ Révai József ugyan kulturáltabb környezetből származott, Gerő Ernő (pedig) nagyon közepes figura volt (valószínűleg a spanyol polgárháborús szerepe adott neki jelentőséget), de Rákosi Mátyás az 1919-es proletárdiktatúra idején elfoglalt pozíciója révén jutott az első sorba, primus inter pares.⁴ De Garami Ernő könyvében van egy megjegyzés róla, amit 1919-ben tett, amikor az egyik miniszteriumban találkozott vele, ez a megjegyzés arra enged következtetni, hogy Rákosi akkor nagyon jelentéktelen csavar volt a diktatúra gépezetében.⁵ Nem emlékszem arra, hogy őt is a népbiztosokkal cserélték volna ki – néhány ezer magyar hadifogoly ellenében. Arnóthy-Jungert,⁶ miniszteriális megbízott folytatta a tárgyalásokat hosszú hónapokig, az akkori lapokban csak prominensek voltak megemlítve, akiket a diktatúra vezetői közül kicseréltek. Mivel a népbiztosok többsége a sztálini éra alatt elpusztult, valószínűnek tartom, hogy Rákosi az első proletárdiktatúra alatt betöltött hivatala alapján került kiválasztásra, jobb híján.⁷

Rákosi egy Bács megyei – adai – kis fűszerescsalád gyermeke. Csak azt tudom róla, hogy nehezen taníttatták, a Keleti Akadémiát végezte Budapesten, ahol a szakismereteken kívül természetesen nyelveket is tanítottak. Angoltudásának tökéletesítése végett került Londonba, ahol – mint velem közölte egyszer – tagja volt az angol Munkáspártnak is. 1919 után került ki Moszkvába, ahol nem volt jelentős szerepe, bár ismerősei szerint okosabb, műveltebb és tájékozottabb volt, mint Kun Béla. (Nem akarom őt Ágoston Péterrel, Czóbel Bélával és több [más] társukkal összehasonlítani.) A magyar kommunista emigránsok közt meggyőződésem szerint nem volt fontos szerepe. 1924-ben Sztálin hazaküldte őt Vas Zoltánnal együtt, hogy az illegális pártot megszervezze. Peyer Károly szerint minden illegális cella [!] három emberből állott: egy fanatikus, egy moszkvai úgynök és egy rendőrspicli. Rákosi és Vas Zoltán nyomára is hamar ráakadtak, egyik ismerősöm adta át nekik lakását a Ferencvárosban, ahol a detektívek rájuk akadtak. Ez az ismerősöm a két moszkvai lefogása után kiment Moszkvába, a felesége hamarosan követte. A férj a sztálini tisztogatás idején nyomtalanul eltűnt, felesége húsz évig volt Vorkután.⁸ Most otthon él, a hazaküldött többi özvegygel együtt, a magyar állam tartja el őket.

Rákosit és Vas Zoltánt 15 évre ítélték,⁹ később – mint ismeretes – a 48-as magyar zászlók ellenében kicserélték őket.¹⁰ Ez a csereüzlet azóta is titokzatos előttem, nem tudtam akkor sem megérteni, hogy mit ért Horthynak a kapott zászlók tömege? Nem azért írom ezt, mintha a cserét önmagában helytelenítettem volna, mert azért a kísérletért, hogy megszervezzék az illegális pártot, sehol sem róttak volna ki a szervezőkre olyan kegyetlen büntetést. De mindezen túl akkor is az volt a meggyőződésem, hogy mindenkinek joga van saját politikai véleményéhez, és ezt megakadályozni csak akkor szabad, ha másokat terror eszközzel kényszerít annak elfogadására. Rákosi akkor újból Moszkvába került, a háború alatt a magyar rádió adásánál dolgozott.¹¹ Visszatérése után – mint fent írtam – a háromtagú kommunista vezetőség első számú tagja lett. Hozzám személy szerint mindig nagyon udvarias és előzékeny volt, kevés számú beszélgetéseinkben az a

benyomásom volt róla, hogy szerepet játszik,¹² a kemény, engesztelhetetlen, Sztálint utánzó kommunista vezetőt. A feleségét – vagy akit feleségének ismertünk – egyetlen egyszer láttam, nagyon jó benyomást tett rám, bár nehezen értettük meg egymást, már nem emlékszem, hogy milyen nyelven – németül vagy angolul – társalogtunk a régi Park Klub egyik nyári helyiségében. Bolgár Eleket, az újonnan kinevezett londoni?? [eredetiben így] követet búcsúztattuk, aznap mikor Tito Budapestre látogatott.¹³

A szerepjátást mindig túlzottnak, sőt humorosnak tartottam. Mindig két gorillával érkezett a parlamentbe, a két gorilla ott ült a folyosón – mint később megtudtam, szabályszerű folyosólátogatási engedélyük volt – két rossz arcú ember, akire én nem bízam volna magam. A parlamenti csoportokban kétségtelenül nagy tekintélye volt, mindig azt vártam, hogy amikor belép a terembe, a többiek felállnak előtte. De ez nem történt meg. Míg teljes diktátori hatalmat nem szerzett, vigyázott a parlamentáris formákra.

Mint Marosán György könyvéből is kiderült, hamarosan megszerezte magának a szociáldemokrata párt „baloldalában” azokat, akik érthetetlenül hatása alá kerültek. Gyenge emberek, akik úgy érezték, hogy a hatalom lassan a kommunista párt kezébe csúszik – az oroszok segítségével – és igyekeztek idejében a menekülésüket előkészíteni. Azt hiszem, hogy engem is azok között vélt, mert egyszer Szakasitsnak azt mondta rólam, hogy életének legnagyobb csalódása én vagyok. A két világháború között ugyanis én harcoltam legjobban a kommunisták politikai üldöztetése ellen, a fent említett meggyőződéseim értelmében. Főleg, az illegális fiatalok elleni rendőri brutalitások miatt verekedtem főkapitánnyal, államtitkárral, belügyminiszterrel és mindig követeltem, hogy a letartóztatott röpcédula-osztogatókat, nyalókaragasztókat vigyék át az ügyészségre, ahol már nem verik őket, legtöbbször fel is mentették őket a bíróságon. Főleg fiatalok voltak a pártfogoltjaim, mert Rákosi és Vas Zoltán, valamint a magukra jobban vigyázni tudó öregebbek ritkán kerültek ugyanabba a helyzetbe, mint a fiatalok. Ezekből a harcaimból következtette Rákosi azt, hogy én is titokban hozzájuk tartozom.

Közelebbi kapcsolataim nem voltak vele, csak akkor találkoztunk – a parlamenten kívül – mikor a két párt valamilyen közös akcióra készült. De legtöbbször erre sem vállalkoztam, mert nem bírtam azt a fölényt, magabiztos hangját, amivel kérdéseket elintéztnek akart nyilvánítani. Szakasits – sajnos – úgy nézett sokszor rá, mint a kisnyúl a kobra, és hajlandó volt az előzetes pártelnökségi határozatok ellenére hozzájárulni más megoldáshoz. Én nem estem hatása alá, mindig kerestem magatartása mögött a sztálini mintaképet, és meg is leltem. Végül is azt kértem az elnökségünktől, hogy mentsen fel engem attól, hogy a két párt hasonló tárgyalásain részt vegyek. Helyettem Szélig Imrét küldték ki, aki makacsul tudta megvédeni saját álláspontunkat. Legutolsó ilyen találkozásom volt Rákosival az 1947-es választások után, amikor a kommunisták a miniszteri tárcák kérdésénél cserét ajánlottak fel nekünk. Az iparügyi tárcát szerették volna megkapni – ezt a par excellence¹⁴ hatalmi tárcát – a nehézipar erőltetése és az üzemi biztonságotok kérdése miatt, a közoktatási tárca ellenében, amely tárca akkor nem sok jelentőséggel bírt.

Kizáratásunk után semmiféle kapcsolatom Rákosival nem volt. Másoktól tudom azt, hogy haragudott, mert nem mentem emigrációba, kecsegtető ajánlatok ellenére sem.¹⁵ De a teljhatalom megszerzése után még jobban kialakította az addig játszott szerepet.

Megtöbbszörözte a gorillavédelmet, a szabadság-hegyi villáját olyan luxussal rendeztette be, hogy még saját elvtársai és vezetőtársai is rossz néven vették. Üvegházat és alulról megvilágított úszómedencét csináltak ott, állítólag Farkas Mihállyal is ebben az ügyben került ellentétre a sor, mert ennek csak közönséges úszómedencét építettek. A családi érzés nagyon erős lehetett benne – vagy úgy vélte, hogy a különféle pozíciókban elhelyezett családtagokban jobban megbízhat – de két fivérét, leánytestvérét kitűnő –

anyagilag is kitűnő – állásokba helyezte el, vigyázva arra, hogy azok más néven szerepeljenek.¹⁶

Szabadulásom után hallottam róla, hogy az előbb említett sztálini szerepet még jobban kiépítette. Ha szabadság-hegyi villájából az Operába ment, az odavezető úton végig leállították a forgalmat, éppen abban az időben, amikor a munkások és tisztviselők napi munkájuk után haza akartak menni. A villa körül mindenki ÁVO-ellenőrzés alá került, egyik barátom és családja például mindig csak zaklató ellenőrzés után tudtak bemenni saját villájukba, amelynek nagyobb részébe betelepítettek ÁVO-személyzetet. Azt is barátaimtól hallottam, hogy Kádár János kiszabadulása után műfelháborodással azt kérdezte tőle, hogy miért nem fordult hozzá, mikor az ÁVO kínvallatását kellett elszenvednie. Saját élményeimből tudom, hogy a hamis jegyzőkönyveket kilenc (!!) példányban kellett aláírni, és ebből az egyik közvetlenül Rákosihoz került. Azt viszont ismét csak halomásból tudom, hogy, mikor Kádár nem akarta elismerni a hamis vádakát, Rákosi azt üzenté az ÁVO-nak: verni, verni, míg bevallja!

Az köztudott, hogy a forradalom előtt, amikor ismét a régi jól bevált módon akarta útból elhárítani az akadályokat, 400 személyt akart letartóztatni.¹⁷ Bizonyos, hogy ezt az oroszok akadályozták meg, akik azokban a napokban – ismeretlen meggondolásokból – a sztálini terror enyhülése után nálunk is enyhébb módszereket kívántak alkalmazni. Rákosit, mint az esetleges kibontakozás akadályát eltávolították, elvitték Moszkvába.¹⁸ Az is köztudott, hogy a forradalom leverése után megkísérelte a visszatérést, de Kádárnak jobb emlékezőtehetsége és több befolyása volt, ezt meg tudta akadályozni.

Engem 1956 augusztusában hívtak a kommunista párt központjába, ahol Kis Károly fogadott. 1954. novemberi szabadulásom óta rendőri felügyelet alatt álltam,¹⁹ és lakásomat nem hagyhattam el, ezért nagyon kíváncsi voltam, hogy mit akarnak tőlem. A forradalom, mint a tűz terjedt akkor már, nem hiszem, hogy meghívásom Kis Károly ötlete lett volna, hanem úgy vélték a pártban, hogy rajtam keresztül lehet valamit elérni a megsemmisített, de még mindig élő szocdem pártnál, valamely megegyezéssel. Én visszautasítottam ezt a közeledést, kijelentettem, hogy minden változás csak úgy érhető el, ha a munkásságot ki tudják engesztelni, és abban az esetben – mondtam neki – réám nem is lesz talán szükségük. Azzal búcsúztunk egymástól, hogy Kis Károly azt kérte, hogy ez ne legyen az utolsó szavam. Utána – mint tudjuk – jött az özőnvíz. Arra sohasem jöttem rá, hogy Kiss Károlynak ez a meghívás egyéni akciója volt-e vagy mögötte Rákosi állt-e, aki ezt a lehetőséget rajtam keresztül elképzelte.²⁰

Bizonyára tudja azt, hogy Rákosit halála után elhamvasztották. Urnáját a Farkasréti temetőben helyezték el, állítólag az elhelyezést követő napokban a boxot feltörték, az urnát kivették, és a hamvakat szétszórták.²¹ Ezt több Budapestről érkező látogató megerősítette ugyan, de azért mégis azt vélem, hogy „der Wunsch ist der Vater des Gedankens”²² és a Rákosit gyűlölők szívesen foglalkoznak azzal a gondolattal, hogy Rákosiból, még egy neosztálinista fordulat sem csinálhat kommunista emlékoszlopot.

Bár az ÁVO-vallatások alatt velem történt eseményekről az volt a véleményem, hogy arról Rákosi feltétlenül tudott,²³ mégis sajnálom őt. Rab volt ő is, persze sokkal jobb körülmények között, mint az a sok ezer kommunista, szociáldemokrata, polgári áldozat az ÁVO-n, Vácon, a Gyűjtőfogházban, akikre rászabadította a kommunista inkvizíció szörnyűségeit. Rab volt, de – szerintem – képességei, műveltsége, ismeretei, más körülmények között rendes polgári karriert biztosítottak volna neki. Rab volt, és *félt* attól, hogy ha a rá kirótt szerepet és kötelezettségeket nem tölti be, akkor újra vissza kell mennie egy moszkvai tizedrangú hotel harmadik emeletére. Egyszer Bán Antal, mint iparügyi miniszter, kérte őt, hogy járjon közbe az oroszoknál, az iparvállalatoknál, gyáraknál meg nem szűnő leszerelések miatt. Bán hangsúlyozta, hogy a magyar munkásság munka-

helye kerül veszedelembé ennek következtében. Rákosi azt felelte, hogy nem hajlandó intervencióra, mert – mondotta – „nem akarok még egyszer emigrációba kerülni”.²⁴ Bán Antal közölte velem Rákosinak ezt az aggodalmát. Meggyőződése szerint Rákosi tudta azt, hogy környezetében vannak mások is, aki az ő szerepét vállalni szeretnék, és az orosz igényeket nem kevesebb buzgalommal szolgálnák ki, mint ő. Egy ilyen változatban ő nemcsak helycserére volna kényszeríthető, hanem teljes megszűnésre, ismerte Sztálint és tudta, hogy a diktátor nem szereti az engedetlenséget. Számára nem volt más választási lehetőség, mint megmaradni fenn vagy lebukni a mélységbe. Én sajnálok mindenkit, aki „nem a szabadságot választotta”.

Kéthly Anna

Gosztonyi Péter tulajdona, Kádár Zsuzsa gyűjtése – Gépelt tisztázata, saját kezű aláírással és javításokkal.

¹ Gosztonyi Péter kérésére Kéthly Anna két írásban összegezte véleményét Rákosi Mátyásról, amelyek nagyrészt fedik egymást. A terjedelmesebbet tesszük közzé.

² Szó szerint: Amilyen a csirkefogó, úgy is gondolkodik, valószínűleg a „ki mint él, úgy ítél” közmondásnak felel meg (német).

³ Rákosi Mátyás 1945. január 30-án a SZEB vezérkarával, illetve Vorosilov marsallal egy vonaton érkezett Debrecenbe. Ekkor kapcsolódott be az MKP KV 1944. november 5-től itt működő ötös fogatának (Révai József, Gerő Ernő, Nagy Imre, Vas Zoltán, Farkas Mihály) munkájába, és vette át a vezetést Gerő Ernőtől.

⁴ Első az egyenlők között (latin).

⁵ Rákosi Mátyás népbiztos- (miniszter-) helyettes volt, és 1921. augusztusban a szovjet-magyar fogolycseregyezmény alapján cserélték ki őt, több népbiztossal együtt hadifogoly tisztek ellenében.

⁶ Helyesen: Jungerth-Arnóthy Mihály.

⁷ Kéthly Rákosi 1919-es beosztására utal, ám kicserélése után Rákosi Moszkvában 1920–1924-ben a Komintern funkcionáriusaként Európában szervezte a kommunista pártokat.

⁸ Nem tudni, hogy kiről tesz említést. – Vorkuta Szovjetunió európai területének északi csücskében lévő település, ahol kényszermunkatábor volt. Ide politikai okok miatt több magyar politikus is került, pl. Karig Sára.

⁹ Pontosan kétszer nyolc évre ítélték, és a szegedi Csillag börtönben töltötte büntetését.

¹⁰ 1941. március 23-án a Szovjetunió visszaadta Magyarországnak az 1848–1849-es szabadságharc zászlóit, amelyek a cári hadsereg kezébe kerültek. Ennek fejében a Horthy-kormányzat kiengedte a börtönből és Magyarországról Rákosi Mátyást és Vas Zoltánt.

¹¹ Moszkvában a magyar kommunista emigráció műsorát a Kossuth rádió sugározta Magyarországra, Rákosi is itt dolgozott.

¹² Valóban, meggyőzően tudott kedveskedni még az ellenségeinek is, amíg valamilyen oknál fogva szükséges volt rájuk.

¹³ Kéthly Anna nem pontosan emlékezett: Joszip Broz Tito 1947. december 6–8-án tett látogatást Magyarországon. – Bolgár Elek 1949. szeptember 5. és 1951. július 15. között volt nagykövet Angliában. – A Park Club, a későbbi tisztai ház a Zichy Mihály utcában volt.

¹⁴ Elsősorban, legteljesebben, szó szoros értelmében (latin).

¹⁵ A Kéthly Annának tett ajánlatokról és Rákosi haragjáról nem tudunk, ezt az eddig előkerült dokumentumok nem támasztják alá, szemben Bán Antal, Bölcsföldi Andor, Bede Béla, Baranyai Tibor, Bartucz Sándor és mások esetével, akik igénybe is vették az emigráláskor felajánlott összegeket és személyes holmijuk kivételének engedélyezését.

¹⁶ A Rákosi testvérek felvették a Bíró nevet, Bíró Ferenc, pl. ezen a néven a csepeli WM vezérigazgatója lett, de mindenki tudta róla, hogy Rákosi testvére.

¹⁷ A tömeges letartóztatási szándékról, illetve a 400 főről nincs közvetlen bizonyíték, de az akkor elterjedt hírek nagy felháborodást váltottak ki.

¹⁸ Rákosit az 1956. júliusi MDP KV-ülésen váltották le, majd szállították a Szovjetunióba.

¹⁹ Kéthly Anna 1954. november 20-ai szabadulása után nem került házi őrizetbe, erről a fennmaradt megfigyelési jegyzőkönyvek, jelentések tanúskodnak. Beszámolnak percre pontosan arról, hogy mikor hagyta el lakását, mikor tért vissza, milyen útvonalon, és járművön közlekedett, kikkel találkozott stb. (Lásd a Bevezetőt!)

²⁰ Kiss Károly az új pártvezetőség döntése alapján tárgyalta a volt koalíciós politikusokkal, többek között, Kéthly Annával is, hogy bevonják őket az országos politikai életbe. Egyébként ezt Kiss Károly közölte Kéthly Annával. A beszélgetésről – mint említettük – nem találtunk hiteles feljegyzést, vagy jegyzőkönyvet. – Rákosi Mátyás ekkor már nem volt Magyarországon.

²¹ Nem tudni, hogy sokak vágyalmát ki terjesztette Magyarországon. A valóság az, hogy nem sokkal az urna elhelyezése után a helyet bekenték különböző festékekkel. Ezután a rokonok Adára, a családi sírhelyre vitték az urnát.

²² A kívánság a gondolat atyja (német).

²³ Rákosi nemcsak tudott a letartóztatásokról, de a vallatásokat és az ítéleteket is közvetlenül befolyásolta. Bizonyára Kéthly Anna börtönéletéről is tudott, és nem tőle függetlenül bántak vele kíméletesen.

²⁴ Nem valószínű, hogy Rákosi az általa kémnek tekintett Bánnal ilyen mélységben megosztotta volna az oroszokkal kapcsolatos véleményét. Böhm és a Kormány egyébként többször interveniált az említett ügyben a SZEBNél.

92. KÉTHLY ANNA VASS VILMOSHOZ

Brüsszel, 1973. augusztus 17.

Kedves Vass Vilmos!

Ma minden levelemet bocsánatkéréssel kell kezdenem, maga sem kivétel. Július 23. óta nem csinállok mást, mint hosszú távollétem alatt felgyűlt postámat igyekszem csökkenteni, ehhez járul a múlt heti szörnyű meleg, amely teljesen munkaképtelenné tett. Nagyon örültem Gergelyfy elvtárs ama javaslatának, hogy a Szemle maradjon szeptemberre, így én is egy kis lélegzethez tudok jutni.

Az a megjegyzése, hogy otthon „csak ránk fújják a tüzet” azon alapszik, hogy a valóban számottevő elemek otthon csak miirántunk érdeklődnek. Ezt ismételtelen jelentkező látogatóim különösen emlegetik, az emigráció többi pártjait és személyeit figyelmen kívül hagyják. Demokráciát és szabadságot emleget munkás és fiatalság, az egyetemisták is, akik pedig elég megszurten kerülnek az egyetemre. Miirántunk érdeklődnek, legjobban és legtöbbször, és ha változásra gondolnak, mi állunk az első helyen. Ez természetesen ránk is nagy felelősséget jelent, néha megriadok, hogy mennyiben tudjuk ezt a várakozást kielégíteni. Nem arra gondolok, hogy rám valaha még sor kerülhet otthon. Nemcsak azért nyugszom ebbe bele, mert már lassan egészen kimaradok a sorból, hanem azért, mert ha valami értelmes változásra kerülhet sor, akkor főleg és elsősorban az otthon maradtak véleménye lehet csak döntő. De azért az Alternatíva és a konferencia önmagában is – szerintem – nagy jelentőséggel bír a továbbiakra vonatkozólag, még akkor is, ha változtatásokra, javításokra szükség lenne. Londonban voltam néhány hete, az Internacionálénál beszámoltam az Alternatíváról, nagy figyelemmel hallgatta a főtitkár, megállapodtunk a minél előbbi fordításokban és a terjesztésben a tagok között. Úgy hallok, hogy a többi emigráns párt is kedvet kapott ehhez a kísérlethez, ami nagyon felrázhatná az Internacionálét is, ahol mi lassan az asztal végére szorult szegény rokon szerepére vagyunk kényszerítve. – De olvasom, hogy az egyik orosz emigráns, aki a közel múltban jött el a Szovjetből – őt is kiebrudalták –, csúnya dolgokat mondott Brandt keleti politikájáról, „új München”-nek¹ nevezte, és naiv elképzelésnek bélyegezte. Mivel pedig a keleti csatlós országok emigránsai felé követett politikája az Internacionálénak szintén a „détente”² jegyében indult meg, talán valamit segítené rajtunk, ha megmondja valaki, hogy a kis országok menekültjei más elbánást érdemelnek. Még jó, hogy Pittermann, az Internationale elnöke most a szovjet lapok lőtávolaiba került, nem szeretném, ha ezektől a támadásoktól opportunista módon visszariadna.

Ezzel kapcsolatban mellékelem Czernetz Carlnak, az osztrákok nemzetközi szakértőjének egyik cikkét. Kimaradt a lapból az aláírás – talán védeni akarták volna a cikkíró – , de néhány nap múlva utólag közölték, hogy ki írta a cikket.

Az egyesülés jubileumának gyűlésein – egész sereg jelentést kaptam – mindenütt munkaidő alatt tartották a gyűléseket. Csepelen Marosán is ott ült a pódiumon, de a munkások még arra sem méltatták, hogy köszöntsék. A Szemlében³ Marosán könyvéről írt cikkemet majdnem minden barátom terjesztette, ha kijöhetett Nyugatra, legutóbb arról kaptam hírt, hogy valaki Novi Sadba⁴ vitt el több példányt, és mindenki nagyon mélt

tányolta azt. Én fontosnak tartanám – éppen ezekkel a gyűlésekkel kapcsolatban –, hogy visszatérjünk a fúzióra, van elég oldala ahhoz, hogy nem kell ismétlésekbe bocsátkozni.

Izraeli utam nagy siker volt, a külügy vendége voltam két hétig, sok magyarral találkoztam, akik nagyon érdeklődtek az emigráció munkája után. Egy rövid megemlékezésben érdemes volna erről is valamit közölni.

Szabó és Nagy Gyula ügye engem is foglalkoztat még mindig, főleg azért, mert hír szerint otthon sok kacsá forog erről körül.⁵ Sajnos, az én „diplomáciai érzékem” is agyon van strapálva, szeretném, ha nem kerülne sor szakításra, de azt semmi esetre sem tűrném, hogy Bandit⁶ kigolyózzák, mert még a legkisebb kényelmi szempont sem indokolná ezt, hiszen nála agilisabb, önfeláldozóbb munkatársat keresve sem találhatnánk. Azt hiszem, hogy abban a vádban, hogy a RFE-emberek „túl sokat szerepelnek”, az van a háttérben, hogy ezek a bajkeverők otthonról kapják a hírt, az otthoni hangulat hat rájuk, holott tudhatnák, hogy az otthoni rendszer még a szocdem. emigránsokat sem gyűlöli annyira, mint a Szabad Európát. De meg vagyok arról győződve, hogy ha ez a hang megszűnne, akkor még jobban el volnának otthon temetve – legalább szellemileg –, mint ma. Azt hiszem, hogy időt és pénzt szerzek valahonnan, hogy átmenjek Münchenbe, szeretnék magukkal ezekről a kérdésekről és lehetőségekről tárgyalni.

A nekrológokat elküldtem Bandinak, nála gyűlik össze az anyag. Bandi közölte velem, hogy Révész Bandi tartotta a gyászbeszédet Kelemen fölött, a hallgatók attól féltek, hogy baja lehet a hang miatt.

A vezércikket – mint fent írtam – a jubileumi gyűléseken elhangzott kirohanásokkal foglalkozva, hamarosan elküldöm.

Fáradságért sok köszönetet mondva,
barátsággal üdvözlöm

Kéthly Anna

PIL 307. f. 36. ó. e. – Gépelt tisztázat, saját kezű aláírással és javításokkal.

¹ Az 1938. szeptemberi müncheni egyezményben a nyugati nagyhatalmak Hitler követelésére hozzájárultak ahhoz, hogy a Szudéta-vidéket Németországhoz csatolják, és kötelezték Csehszlovákiát a magyar és a lengyel területi igények kielégítésére.

² Diplomáciában két állam szelídülő viszonyának jellemzésére használják, más szóval „enyhülés”.

³ A Szociáldemokrata Szemle 1972. októberi V-VI. számában (1-5.) „Mese és valóság” címmel jelent meg Kéthly Anna cikke Marosán 1945 utáni eseményeket tárgyaló könyvéről.

⁴ Újvidék, a Vajdaság székhelye (ma Szerbia).

⁵ Nyilván a szűkebb szociáldemokrata körökben.

⁶ Bölcshölgyi Andor.

93. KÉTHLY ANNA KENDE PÉTERHEZ

Brüsszel, 1973. október 31.

Brüsszel, 1973. október 31.

Kedves Kende doktor!

Szemlének új száma megjelent, örömmel és nagy figyelemmel olvastam cikkét.¹ Nem is cikk ez, egy olyan tanulmány, amely megérdemelné, hogy különlenyomatként eljusson hazai nagyságainkhoz. 25 év alatt nem tudták elérni otthon, hogy ne legyenek kénytelenek újból és újból „magyarázni a bizonyítványukat”. De miért is ne kényszerülne erre a módszerre, mikor hatalmas pártfogóik, létezésük egyetlen alapjai is, 1917 óta –

több mint fél évszázada – nem tudtak úgy „tervgazdálkodni”, hogy az új terv ne forgassa fel az előző tervnek még alapjait is? Az „átállás” mindig sok millió ember életét, egzisztenciáját érinti, de az átmenet soha sem hoz döntő és értelmes változást számukra, legkevésbé a „hatalom (állítólagos) birtokosai”, az ipari munkásság számára. Ez a réteg, a társadalmi piramis legalsó szintjén, még azt sem érheti el, hogy gyermekei magasabbra kerülhessenek, életszínvonalát csak ezek munkába állításával érheti el. Nemrégén értesültem arról a „szenzációs” Tervről, hogy a továbbtanuló munkásgyermek számára évi 2-4000 forint ösztöndíjat fognak juttatni, ami kb. 166, illetve 333 forintot jelentene havonta. Azt hiszem, hogy a piramis legfelső csúcsán ülő új munkásarisztokrácia elfelejtkezett arról, hogy hogyan és miből élt akkor, mikor még ő is azok között volt, akiknek most alamizsnát osztogathat!

Nagyon hosszú volna azokat a sérelmeket felsorolni, amelyek elkerülhetők volnának, a problémákat, amelyek megoldhatók volnának, ha egy uralmi rendszer alapja nem a hazugságok sorozata volna. De addig is, míg csak reményünk van arra, hogy emberséges, értelmes változások bekövetkezhetnek, köszönetet kell mondanunk azoknak, akik ennek a jövőnek tiszta képét vetítik eléink. Ezek között van Maga is, Kende doktor és közreműködéséért hálás köszönetet mondunk.

Üdvözlettel és ismételt köszönettel

Kéthly Anna

[Kézírással]

Kedves Kende

A köszönethez a magam részéről szívesen csatlakozom.

Elnézést kérek az egyik sor hibás helyre való illesztése miatt, amit a sokszorosító félreértett.

Szíves üdvözlettel

Bölcsföldi Andor

Kende Péter tulajdona, Kádár Zsuzsanna gyűjtése. – Gépelt tisztázat, Kéthly Anna saját kezű aláírásával.

¹ A Szociáldemokrata Szemle számában jelent meg, 1973. októberben.

94. KENDE PÉTER KÉTHLY ANNÁHOZ

Yerres, 1973. november 12.

Yerres, 1973. nov. 12.

Kedves Anna néni!

Köszönöm okt. 31-i kedves sorait.¹ Örülök, hogy dolgozatom szolgált valamire, a munka engem is hozzásegített ahhoz, hogy tisztázzak magamban néhány fejtörős problémát. S külön örülök annak, hogy ez szociáldemokrata keretben történt, már rég ideje volt, hogy valaki a mi köreinkből világosan elismerje a szociáldemokrata eszmeáramlat iránti adósságát. (A „mi köreink” alatt értem mindazokat, akik a marxizmus-leninizmus-sal szakítva valamilyen módon a demokratikus szocializmushoz tértek vissza.) Én már 1955/56 táján is sűrűn mondtam „revizionista” barátaimnak: mi tulajdonképpen szocdemek vagyunk, csak nem akarjuk magunk előtt sem bevallani. Gimes² is így látta a dolgot, de a kommunizmusból frissen kiábránduló barátaink többségének ez a gondolat nem

nagyon tetszett. Lelkesítőbb volt abban élni, hogy az emberarcú szocializmus valami mé-
rőben új dolog a világegyetemben. Ezenfelül – s ez talán még fontosabb – egy kommu-
nista nevelésű mozgalmi embert többnyire büntudattal tölti el az a felismerés, hogy vol-
taképpen „csak egy mensevik”.³

Az elmúlt évben négy vagy öt hozzám hasonló előéletű – de Budapesten élő – volt
barátommal találkoztam Párizsban. (Párizs marad a magyar intelligencia nagy búcsújáró
helye.) Volt, akinek csak beszéltem a készülő „Alternatíváról”, volt, akinek meg is mutat-
tam saját beadványom szövegét. A visszhang nemcsak hogy kedvező volt, hanem egye-
nesen lelkes. „Végre valahol pozitív alternatíván törik a fejüket.” „Ennek bomba hatása
volna Budapesten.” Megfigyeltem azt is, hogy a szociáldemokráciával való azonosulás
ma már magától értetődő még a legdogmatikusabb múltú ex-kommunistáknak is. Sőt jó
hír, hogy van még egy le nem járatott védjegy.

Tulajdonképpen ez az egyetlen dolog, amit az Alternatíva végleges szövegében hiá-
nyolok. Vagyis, hogy a kommunista belső felülvizsgálás logikája végül is a szociáldemok-
rata koncepcióhoz vezet vissza, azt igazolja. Az SZDP kétségkívül hivatott volna arra,
hogy a magyar nép széles rétegeinek érdek-képviselői pártja legyen. De ma, amikor et-
től a lehetőségtől el van vágva, legfőbb történeti hivatása szerintem az, hogy a demokra-
tikus szocializmus modelljét cégjelzi. A Kádár-féle reformizmus, tudtán kívül, vagy néha
tudatosan is, ebből a modellből inspirálódik, csak éppen nagyon felemásan, elégtelenül,
ferdén és ferdítően. A szociáldemokráciának szerintem fáradhatatlanul azt kellene ismé-
telgetnie: „Ti tulajdonképpen minket utánoztok, csak rosszul. Mióta Sztálinból kiábrán-
dultatok, valahogyan belőlünk szeretnétek meríteni, csak nem tudjátok hogyan. Újításai-
tokkal a mi kritikánkat igazoljátok, csak éppen a lényeget sikkasztjátok el.”

Sajnálom, hogy nem tudtam nyáron Bécsbe eljutni,⁴ mert elsősorban ezt szerettem
volna előszóban dolgozatomhoz hozzátenni. A szociáldemokráciának nem kell lámpás-
sal kutatni, van-e még hivatása. Ellenkezőleg, a kommunista pártnak kellene végre meg-
magyaráznia, hogy mit is akar igazában kezdeni a szociáldemokrata modellel, amelyre
titokban pislant, s melytől egyre sűrűbben eloroz egyet és mást. (Kivéve persze egyet: a
diktatúrához való viszonyát.)

Ettől a ponttól eltekintve az Alternatívát jónak tartom, s nagyon örülök, hogy végre
brosúra lett belőle. Csak most terjeszteni kellene. Odahaza. Azt mondta egy otthon élő
barátunk (az én tervezetem elolvasása után): „ha egy ilyen szövegből csak száz példány
bejutna Budapestre,⁵ valóságos kis forradalmat keltene. Egy hónapon belül mindenki
tudna róla.” Hozzátette azonban, hogy a postázás (Nyugatról) hatástalan, mert a rendőr-
ség lényegében mindent elkoboz. Más utat kell találni. (Méray barátomnak is az az imp-
ressziója, hogy az Irodalmi Újság rendszeresen nem jut el a magyarországi címzettek-
hez.)

Hallottam, hogy a júniusi pártértekezletet Apró Antal méltónak ítélte arra, hogy éle-
sen és nyilvánosan támadja.⁶ Kíváncsi vagyok, hogy az Alternatívának és a Szemlében
most nyilvánosságra hozott elaborátumoknak lesz-e hivatalos visszhangja, s milyen? (A
nüanszok mindig figyelmet érdemelnek.)

Ha Anna néni egyszer Párizsba látogat, ne felejtse el megkeresni engem. Telefon-
számom: 982 25 76.

Öszinte tisztelettel és elvbaráti üdvözlettel

P. S. Nemrégiben mesélte egy 1957 után börtönviselt jó barátom, aki nemrégiben itt
átutazott: nem sokkal a forradalom után, egy széles körű villanyzárlat idején elterjedt
volt Budapesten a hír, hogy a hatóságok azért kapcsolták ki a villanyt, mert Kéthly be-

szél a rádióban, s meg akarják akadályozni, hogy az emberek hallgathassák. Talán ez volt az oka, talán más – folytatta barátom –, de tény az, hogy valahányszor a váci fegyházban villanyzárlat volt, a „politikaiak” ezt így kommentálták egymás között: „Kéthly beszél a rádióban”. Szállóige volt ez az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején.

Kende Péter tulajdona, Kádár Zsuzsanna gyűjtése. – Gépell tisztázata másolata, aláírás nélkül.

¹ Lásd az előző levelet!

² Gimes Miklós.

³ Az oroszországi szociáldemokraták a XX. század elején két szárnyra szakadtak: a többséget – az orosz jelentés alapján – bolsevikoknak, a kisebbséget – szintén az orosz szó alapján – menseviknek nevezték. Az előbbieket a forradalmi csoportot, azaz a kommunista mozgalmat jelölték, az utóbbiak a mérsékelteket, a szociáldemokratákat, ami a későbbiek folyamán a megalkuvás, az opportunizmus szinonimájává torzult.

⁴ Kende Péter az 1973. június 1–3-án megtartott bécsi összejövetelre utal.

⁵ Bejuttat és tudományos intézetek könyvtáraiban elérhető volt.

⁶ Kende Péter ide csillag [*] jelet tett, de a levél alján hozzáfűzött mondat olvashatatlan.

95. KÉTHLY ANNA FRIEDMAN JENŐHÖZ

Brüsszel, 1974. január 9.

Brüsszel, 1974. január 9.

Kedves Friedmann [!] elvtárs!

Nagyon sajnálom, hogy olyan rossz ünnepeik voltak. Remélem, hogy Medy szanatóriumi tartózkodása nem jelentett komoly betegséget és remélhetőleg azóta már otthon van. A szemmel való bajok – sajnos – a korral együtt járnak, én sem tudom, hogy kihez menjek előbb, a fogorvoshoz, a szemorvoshoz vagy a fülorvoshoz, de remélem azt is, hogy a Maga esete sem nagyon komoly, nem rosszabb, mint minden koros embernél.

Én Londonban voltam az év végén és az újévre Bede Bélánál, aki nagyon egyedül van, amióta felesége meghalt. Igyekeztem – húgommal együtt – egy kicsit felvidítani, ami egy kicsit sikerült is. De a távollétem mindig azzal jár, hogy összegyűlik az elintézendő postám, és akkor nagyon elfáradok, míg valamennyivel végzek. Ez válasz arra is, hogy érdemes-e emigráns mozgalmat csinálni.¹ Míg az embereknek szüksége van rám, a helyemen kell maradnom. De azért is kell ez a mozgalom, mert hazafelé még mindig súlya van, az Alternatíva felkavarta otthon is úgy a mieinket, mint a Hivatalos Köröket. Ha közvetlen hatása nincs otthon a munkánknak, de ébren tartja azt a meggyőződést, hogy csak egy emberséges, értelmes szocialista demokrácia a kivezető út. Sem sallangos „hazaffyaskodás”-ra, sem Hazafy Veray János-sírámokra² nem gondolok, és nem gondol az exilcsoport sem. Hogy ezektől mennyire el vagyunk határolva, azt semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy semmiféle „emigráns-közösségre” nem vagyunk kaphatók.³ Az Alternatíva egyébként a Szocialista Internacionálé figyelmét is felkeltette, a szerkesztőbizottság arra készül, hogy a Bulletin legközelebbi kiadásában teljes terjedelmében közölni fogja.⁴ Vannak ugyan sokan, akik felszívódnak, sokszor gazdasági okokból, sokszor azért, mert új állampolgárságuk révén nagyobb biztonságban érzik magukat, nagyon sokszor azért is, mert szakértelmüket igénybe akarják venni a befogadó államok, és ez csak a bekapcsolódással lehetséges. Ma már nincs a világon – legalábbis a nyugati államokban – olyan hely, ahol magyar szakértő nem foglalna el kiváló helyet az állam politikai, gazdasági vagy kulturális életében.

Kívánok én is minden jót az újévre, egészséget, békét, biztonságot, nyugalmat mindkettőjüknek

Szeretettel, barátsággal

Kéthly Anna

PIL 307. f. 37. ó. e. – Gépelt tisztázata, saját kezű aláírással és javításokkal.

¹ Ez feltehetően válasz Friedman Jenő egyik levelében feltett kérdésre. A levél nincsen a birtokunkban.

² Hazaffyaskodás, sem Hazafy Veray János-sírámok: rossz értelemben hangoztatott túlzó nacionalista magatartás.

³ Azokra a párton kívülről jövő politikai kezdeményezésekre és nyomásokra utal, amelyek az „emigráció egy-egy” jegyében egy táborba akarták terelni a különböző politikai beállítottságú emigrációs csoportokat.

⁴ Az SZI Bulletinje 1974-ben közzétette a Szociáldemokrata Alternatívát.

96. VASS VILMOS ÉS GERGELYFY SÁNDOR KÉTHLY ANNÁHOZ

München, 1974. szeptember 6.

Szeptember 6.

Kedves Kéthly elvtársnő!

Bölcsföldi Bandi augusztus 26-i leveléből értesültünk, hogy R.¹ elvtársunk szeptember folyamán Budapestre² érkezve nyugati körutat tesz, amely folyamán több városba is ellátogat. Amikor az úttal kapcsolatos alábbi észrevételeinket megtesszük, sem a pártelnökség ítélőképességét, sem pedig az illető elvtárs személyi és politikai tisztességét nem kívánjuk kétségbe vonni. Mindezek előrebocsátásával azonban szeretnénk felhívni a figyelmet a fokozott óvatosságra, amely emigráns pártunk belső ügyeinek bizalmas kezelése szempontjából elengedhetetlenül szükséges. Nem titok, hogy a hazai kommunisták szemében emigráns pártunk régóta szálka, és érdeklődésük különösen a bécsi kongresszus³ óta fordult felénk. A hazai rezsím természetéből következik, hogy minden tényleges vagy potenciális politikai ellenfelet fel akar számolni, vagy ha nem teheti, legalább beépül, és minél alaposabb értesítéseket próbál arról szerezni. Mi sem vagyunk kivételek, éppen ellenkezőleg. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy elvtársunk politikai múltját nagyra értékeljük, és megbízhatóságában nem kételkedünk. Ugyanakkor felmérjük azokat a következményeket is, amelyekkel adott esetben a bizalom járhat. Nehéz még a mai enyhültebb légkörben is elképzelni, hogy egy korábbi prominens szerepet vívó szociáldemokrata nyugati útjáról hazai illetékesek ne tudnának. Alighanem joggal tarthatunk tehát attól, hogy elvtársunkat hazatérése után illetékes szervek kihallgatásnak, alapos kérdezősködésnek vetik alá, ahogyan az gyakran, kevésbé jelentős személyek esetében is történik. Együnk (!) előtt sem ismeretlenek azok a rábeszélő módszerek és lehetőségek, amelyek a hazai állambiztonsági szervek rendelkezésére állnak a teljesen kiszolgáltatott hazatérővel szemben. És hogyha R. elvtárs teljes mértékben fel is készült erre a lehetőségre, esetleg környezetében vannak olyanok, akik híreket kivihetnek. Ilyen körülmények közt szükségesnek látszik a legmesszebbmenő óvatosság, amely nem az elvtárs személyének, hanem az ÁVO⁴ érdeklődésének szól. Ezen túlmenően igen kényes helyzetet teremthetne az, hogyha elvtársunkat az Internacionálé vezetőivel és más vezető nyugati elvtársakkal mi hoznánk össze és utóbb ezek a találkozók közvetett úton a hatóságok tudomására jutnának. Nem szólva arról, hogy ilyen értesülések milyen nehéz helyzetbe hozhatnák R. elvtársat. Arra kérjük Kéthly és Böcsföldi elvtársakat, hogy a fen-

ti szempontokat, amelyek már bizonyosan felmerültek a pártvezetőség körében is, még egyszer fontolják meg. Semmiképpen sem kívánjuk azt a látszatot kelteni, hogy túlzott bizalmatlanság beszél belőlünk, amely azon alapulna, hogy elvtársunkkal nekünk személyi és politikai kapcsolataink nem voltak.⁵ Arról sincsen szó, hogy Kéthly vagy Bölcs-földi elvtársunk ítélőképeségében, vagy hazai elvtársunk teljes megbízhatóságában kétkednénk. Csupán arra szeretnénk emlékeztetni, hogy az ÁVO semmilyen módszerek-től nem riad vissza. Kovács Dénes levelében⁶ már előzőleg kitért ezekre a kérdésekre, és teljes mértékben egyetért velünk. Gyanúról nincsen szó, de az óvatosság semmiképpen sem árt ebben a felettébb kényes ügyben.

Válaszukat várjuk. Barátsággal:

Vass Vilmos

Gergelyfy Sándor

PIL 307.f. 37. ö. e. – Gépelt tisztázat, Vass Vilmos és Gergelyfy Sándor nevének Vass általi saját kezű aláírásával. – Fent középen Vass kézzel írt megjegyzése: „Révész Andrásról, 1956-os főtítkárról van szó. Vass Vilmos fogalmazta, Gergelyfy Sándor gépelte.” (Révész az 1956-ban újjáalakult MSZDP-nek főtítkárhelyettese volt.) – Jobbra fent a rövid dátum mellett kézírással „1974”.

¹ R. elvtárs Révész Andrásval azonos. – A levélhez csatolva a Révész házaspár bécsi tartózkodásának német-nyelvű „Programm für Herrn Prof. Andras Revesz und Frau Revesz” napra bontott programja található. Eszerint 1974. augusztus 26-án érkeznek, Bécsben a *Hotel Westminsterben* szállnak meg. Révész András több osztrák vezetővel, többek között az Osztrák Nemzeti Tanács elnökével, a szocialista párt főtítkárával Fritz Marsch-sal, az Osztrák Nemzeti Tanács elnökével és Otto Probsttal, a bécsi pártszervezet vezetőjével tárgyal. 30-án Révész András és neje Bécsből tovább utazik más nyugat-európai országokba. Münchenben találkozik a SZER-nél dolgozó magyarokkal, majd meglátogatja otthonában Kéthly Annát. Ezután Révész András Londonban az angol Munkás-párt vezetőivel is megbeszélést folytat.

A házaspár csak szeptemberben érkezett Ausztriába, de napjaikat az ismertetett program szerint töltötték el a nyugat-európai országokban.

² Elírás, Bécsbe érkezik.

³ A Szociáldemokrata Alternatívát tárgyaló, elfogadó 1973-as bécsi értekezletről van szó.

⁴ A levélíró a magyar állambiztonsági szerveket a rosszlelkű ÁVO-val azonosította.

⁵ Értelmeszerűen a „nem” felesleges.

⁶ Ez a levél nincsen birtokunkban.

97. KÉTHLY ANNA DETRE PÁLHOZ

Brüsszel, 1974. november 9.

Brüsszel, 1974. november 9.

Drága Palikám,

mélyen meghajolva kérek bocsánatot az asszonyoktól is, tőled is a hosszú hallgatásért. Angliából félhalottan jöttem vissza, hetekig még lélegzeni sem tudtam, csak inhalációkkal voltam képes magam fenntartani. Most néhány napja pedig egy irtózatosszerű fogoperációval kínlódom, ami szintén nem teremt alkalmat arra, hogy másról is gondolkodjak, mint arról, hogy végül hogyan gyógyulok meg. És ez éppen ezekben a napokban! Ezért kérek türelmet a leveleitekben említett probléma megoldásához, ha már eddig nem volt elintézendő, a várható időköz talán nem okoz nagyobb bajt.

De először is nekem volna sérelmezni valóm. Senki sem közölt velem semmit, ha Ernő¹ nem mond el nekem bizonyos bántalmakat, amelyek titeket értek, a mai napig sem tudnám megérteni javaslatok indoklását. Emlékszel arra, hogy néhány hónapja panaszkodtam neked, hogy nem értem, mi az oka annak a hangulatváltozásnak irántam, ami miatt úgy el voltam keseredve. Te azt írtad, hogy velem semmi bajotok – remélem,

hogy azóta sem adtam erre okot, de akkor sem írtál arról, ami, ha akkor tisztázódott volna, akkor már rég el lehetett volna intézni a kérdéseket. Ernő mondta el azt is, hogy Bölcsföldi arra a követelésre, hogy számoljon el az emigráció költségeire kapott összegekkel, azzal válaszolt, hogy én sem számoltam el bizonyos pénzekkel. Mikor Bölcsföldi visszajött Bécsből, azt közölte velem, hogy veletek mindent elintézt, nincs köztetek semmiféle ellentét. Mivel ugyanezt közölte velem Szabó György ügyében is, hogy a legteljesebb egyetértésben hagyta ott Münchenben, most az a gyanúm támadt, hogy talán ez sem felel meg a valóságnak, és Szabó György ezért nem válaszol az én leveleimre. Azt is kértem Révész Banditól, hogy a bécsi tárgyalásairól – párttagyságokkal az SPÖ-nél – informáljon engem is. Nem ellenőrzésképpen, de örültem volna, ha ezekről a megbeszélésekről én is tudok. Révész ezt nem tette meg, habár úgy is megtehetette volna, hogy elmondja nektek, és ti majd megírátok nekem.²

Nohát, most itt állok javaslataitokkal, és nem vagyok abban az egészségi helyzetben, hogy ezt elintézni tudjam. Úgy vélem, hogy ezt nem lehet egyszerűen a bécsiek kívánsága szerint elintézni – ez nem vonatkozik a javaslat és kívánság jogosságára –, hanem meg kell kérdeznem a többi csoportokat vagy képviselőiket arról, hogy mi a véleményük a változtatásról. Nem hagyhatom ki a münchenieket, sem azokat – legalábbis – a bécsi konferencián részt vettek vagy részvételük elmaradását indokolták. Nem szeretnék csak a ti javaslatotokra vagy a magam „elnöki jogaimra” kopogva csinálni valamit, ami arra vezethetne, hogy ez a szerteszét szakadozó csoportunk még kisebbre zsugorodjék. Ezzel csak az otthoniaknak szereznék örömet, akik eltemethetnék az egyetlen külföldön működő erőt, amelyet még respektálnak. És, akik erre a célra már sok pénzt is rászántak, hogy egyenletlenséget keltsenek közöttünk. Ahogyan én látom a többi kelet-európai ország emigránscsoportjait, a mienk az egyetlen, amely gondot okoz a szovjet vazallusoknak.

Drága Palikám, adjatok nekem egy kis időt, míg ezt a „közvélemény-kutatást” elintézhetem. Amint egy kicsit jobban leszek, hozzálátok, és verni fogom az írógépet, hogy minél előbb tiszta képet nyerhessünk. Ehhez az is szükséges, hogy indokolni tudjam a leváltást, és az új megbízottat bemutathassam. Egy legutóbbi levelében Bölcsföldi célzott arra, hogy önként lemond, ezt is szeretném tisztázni, mert ebben az esetben a „közvélemény-kutatásnak” könnyebb dolga lenne. Nem tudom, hogy ennek a célzásnak volt-e egyéb oka, mint az, hogy talán az én véleményemet szeretné maga mellé állítani, ám, ha a ti javaslataitok olyan okokra épültek, amelyeket nem lehet semmibe venni, akkor én sem tehetek mást, mint, hogy mellétek állok. Mivel ez nem esik nehezemre, a régi barát-ságokat és jellemeket ismerve, tehát én is keresem a megfelelő kiutat.

Asztalos álláspontjáról keveset tudok, ha az átváltás sikerül nagyon sok dolga lesz, vállalja-e ezt? És vállalni tudja-e azt a sok utazást, ami az új helyzetével együtt fog járni? Nemcsak a csoportunkban, hanem az Internacionálénál és a SÜCEE-ban, valamint a Study Groupban³ is sokszor mozgatják a tagokat, ami örömdetes, mert azt igazolja, hogy az Internacionálé mégiscsak törődik a tagjaival, és felelősnek érzi magát értünk. Nem szeretnék Asztalos felé „miesmacholni”,⁴ de sok segítségre lesz szüksége, ha az átváltás megtörténhetik.

Kérlek, hogy Asztalossal, Kurczal és – last but not least – a két asszonnyal, tárgyaljátok át leveletem, nem tudom, hogy még kit kell ebbe bevonni Bécsben. Arra kérek, hogy minél előbb írjatok, remélem, hogy addig „harcra kész” lehetek, és elkezdhetem a mieink véleményének beszerzését.

Sokszor csókollak Annácskával együtt,
szeretettel-barátsággal

Anna

¹ Máthé Ernőről, az Angliában élő, szociáldemokrata emigráns vállalkozóról, az MSZDP választmányának tagjáról van szó.

² Úgy tűnik, hogy Bölcsföldi, a főtitkár tudatosan zárta el fontos információktól Kéthly Anna elnököt. Asztalos Sándor 1975. február 28-ai levelében a következőket közölte Kéthlyvel: „Utolsó két leveléből az tűnik ki, hogy nem kapta meg Révész András Bécsből küldött beszámolóját. Ehhez csak annyit, hogy Révész András a levelet nekünk átadta elolvasás végett, ezután Bölcsföldi fénymásolatot csináltatott, és az eredeti postázás céljából eltette. Amennyiben a levél előttem ismeretlen okokból nem érkezett meg, úgy vagy nem lett feladva, vagy útközben elveszett. Bölcsföldinél van fénymásolat”

³ Study Group – tanulmányi csoport (angol).

⁴ Mismásolni, elkenni (német).

98. ASZTALOS SÁNDOR KÉTHLY ANNÁHOZ

Bécs, 1974. december 1.

Wien, am 1. 2. 1974.

Kedves Annus Néné!

Elnézését kérem, hogy nov. 9-én kelt Palihoz¹ címzett levelére csak most válaszolok. Mentségemre szolgáljon, hogy én ezt a levelet egy héttel ezelőtt, nov. 23-án kaptam kézhez. Szerettem volna azonnal megválaszolni, amiben azonban egy hirtelen jött és nagyon kellemetlen gripps² megakadályozott.

Az őszinteség kedvéért azt is meg kell mondanom, hogy nagyon nehezen szántam rá magam a levél megírására. 18. éve, hogy ennek az emigráns pártnak a vezetőségéhez tartozom, és ezalatt a közel két évtized alatt sohasem szaladtam Önhöz vélt vagy valószínű sérelmeim miatt. Még az év elején sem, amikor pedig politikai szabotázs, a bécsiek elszakításának, a pártegység megbontásának súlyos és a mai napig vissza nem vont vádja ért.

Hallgattam, mert szerettem volna Önt a pártunkon belül kialakult személyi ellentétektől és vitáktól megkímélni. Most azonban nemcsak személyi ellentétekről, hanem emigráns pártunk létéről és jövőjéről van szó. A jelenlegi problémák az Ön aktív segítségével nélkül többé már nem megoldhatók.

Pártszervezetünk az elmúlt két év folyamán a bomlás erős tüneteit mutatja. Véleményemmel nem állok egyedül, amikor azt állítom, hogy a felelősség a jelenlegi helyzetért elsősorban Bölcsföldi Andort terheli. Az ő „tekintélyre” és „jogfolytonosságra” alapított vezetési módszere – aminek egy demokratikus mozgalomban még az emigrációban sincsen helye – bizalmatlansága, titkolózásai, emberek talán akaratlan, de sorozatos megsértése előbb kritikát, később ellenszenvet, az elmúlt nyáron pedig nyílt lázadást váltott ki néhányunkból. Az események eme fokán célunk nem Bölcsföldi eltávolítása volt, hanem egyrészt a párt ügyvitelének megjavítása egy titkár és egy külügyi titkár beállításával, a jelenlegi főtitkári hatáskör helyett, vagy a főtitkári tisztség megtartása esetén amellet, másrészt a „jogfolytonosság” teljesen elfogadhatóan, antidemokratikus elvének a keresztültörése fiatalabbak bevonásán keresztül az aktív ügyintézésbe és a reprezentációba. Még egyszer hangsúlyozom, egyikünk sem Bölcsföldi menesztését követelte, hanem a fentebb vázolt kettős elképzelés átültetését a gyakorlatba. Ebben az időben az, hogy Bölcsföldi alelnök lesz-e vagy főtitkár marad-e elképzeléseinkben ötödrangú szerepet játszott.

Hosszas huzavona után így került sor azután októberben a bécsi megbeszélésekre, amilyen Révész András is részt vett.³

A tárgyalási alapot két javaslat képezte:

Nr. 1. Alelnök Bölcsföldi, titkár Vass, külügyi titkár Gergelyfy.

Nr. 2. Alelnök Györki, főtitkár Bölcsföldi, titkár Vass, esetleg más, külügyi titkár Gergelyfy.

A Nr. 2. egyes részleteiben tudtunk végül is megegyezni. Nevezetesen Györki alelnökségében és Gergelyfy külügyi titkárságában, amennyiben ő egy belátható időn belül megválnak a rádiótól.⁴ Akkor úgy éreztem, hogy, ha nem is értünk el mindent, ez az akció végső soron mégis eredményes volt, mert Bölcsföldi, ha kényszerülten is, de belátta, hogy a ráháruló feladatoknak nem tud teljes mértékben eleget tenni, és nem tiltakozott egy külügyi titkár beállítása ellen. Ez a részünkről messzemenő kompromisszum már akkor rossz érzéseket hagyott bennem, mert éreztem, hogy tiszttségével járó feladatai, körlevelei, utasításai, az emberekkel való lehetetlen bánásmódja további nyugtalanságok forrása lehet.

Ez a rossz előérzetem nem volt indokolatlan. Alig múlt egy néhány hét, és máris van egy Máté-botrány,⁵ nem beszélve arról, hogy az utóbbi időben feleségem házasságunk előtti privát élete is pártvezetőségi téma lett.

Véleményem szerint ezt a bomlási folyamatot nem lehet alapvető személyi változások nélkül feltartóztatni.

Tudomásom van arról, hogy angliai és ausztriai elvtársaink javasolták Önnek a főtítkári tisztségre való jelölésemet. Nagyon jólesett, hogy Ön ezt a javaslatot megértéssel fogadta, és hogy személyemet alkalmasnak tartja a főtítkári teendők ellátására.

Amennyiben az elvtársak többségének bizalmát ehhez megkapom, Bölcsföldi hibáin, tévedésein okulva, és egy valóságos belső demokrácia iránti igénnyel, valóban sok mindent másképp csinálnék. Nem egy főtítkári szerep betöltésére törekednék, hanem egy kibővített vezetés megvalósítására, amely véleményem szerint egyedül képes ennek a kis emigránsmozgalomnak a megtartására, esetleges továbbépítésére.

Annus néni nov. 9-i levelében⁶ említést tesz Bölcsföldi felajánlott lemondásáról. Amennyiben Ön ezt a lemondást elfogadja, és jelölésemet támogatva azt az elvtársak elé terjeszti, úgy kérem, hogy a következő kéréseimet ne hagyja figyelmen kívül.

A pártegység megtartásának érdekében szükségesnek látom Bölcsföldi Andor alelnökségét. Az előbb említett ún. titkárság kiépítéséhez pedig Gergelyfy külügyi titkárságát és Vass sajtótítkárságát (kiadványok). Tudom, hogy Szabad Európa-s működésük sok helyütt nemtetszést váltana ki, ezért el kell kerülni a külső publikációt mindaddig, amíg Gergelyfy meg nem válik a rádiótól. Vass sajtótítkársága pedig egy teljesen belső ügy. Ennek a két elvtársnak az eddig végzett munkája alapján helyük van a párt vezetésében.

Tájékoztatásul közlöm, hogy az Alternatíva német nyelvű kiadásának és a Bulletin finanszírozása ügyében Nittelhez fordultam.⁷ Ahogy tőle ebben az ügyben választ kapok, Önt erről tájékoztatom.

Bizalmát még egyszer köszönve,
barátsággal és szeretettel

PIL 307. f. 46. ő. e. – Gépelt tisztázata másolata, aláírás nélkül.

¹ Detre Pál.

² Grippe – lázas megfázás, influenza (német).

³ Révész András 1974-es bécsi tartózkodása idején folytatott megbeszéléseiről van szó.

⁴ A SZER-től.

⁵ Máthé Ernő Bölcsföldi ellen szervezkedett.

⁶ A Detre Pálhoz írt levélről van szó. *Lásd a 97. dokumentumot!*

⁷ Heinz Nittelhez, az SPÖ bécsi titkárához írt levél nincsen a birtokunkban.

Brüsszel, 1975. április 14.

Brüsszel, 1975. április 14.

Kedves Gergelyfy, Kovács és Vass elvtársak!

Vasárnap jöttem vissza a holland párt kongresszusáról,¹ még nem hevertem ki az izgalmakat. Az egész fiatalság felvonult a párt politikája ellen, főleg a NATO-ból való kivonulást és a „más pártokkal való együttműködést” követelték. Hogy melyik ez a „másik” párt, az nem volt egészen világosan körvonalazva, de meg lehetett érteni a körülményekből. Az volt a vigasztaló, hogy a külügyi titkár nagyon okosan és józanul válaszolt a vádakra, bármily hevesen voltak azok közölve. Sajnos, kevés szónok szólalt fel a párt politikája mellett, csak az a másik tény volt vigasztaló, hogy a fiatalok által benyújtott határozati módosítások és javaslatok sorsa eldőlt a szavazásoknál. A „hallgató többség” olyan túlnyomóan szavazott a hivatalos álláspont *mellett*, hogy a magasba emelkedő szavazócédulák tömege után elenyésztek az opozíció melletti cédulák. Úgy látszik, hogy a hollandok többsége szívesebben szavaz, mint kiáll a pártvezetőség álláspontja mellett.

A fáradtságom az oka annak, hogy a három levélre még nem válaszoltam. Ez nem jelenti azt, hogy nem spekulálok sokat a dolgokon és arról, hogy hogyan lehetne békét teremteni a csoportunkban. Azt hiszem, hogy holnapra már összeszedem magam, és részletesen foglalkozom az ajánlott kibontakozási terveken. Nagyjában és egészében én is úgy vélem a megoldást, ahogyan maguk elgondolják. Az a terv, hogy meg kell osztani a felelősséget és a kompetenciát a csoportunkban, az én kívánságom is lenne. A holland kongresszuson ott volt Bölcsföldi is, karakterének megfelelően igyekezett engem befolyásolni a maga érdekében. Mindazt, amit elmondott nekem, fontos és szükséges lesz az érdekeltekkel együtt tárgyalni, hogy mindenki vádjaival és sérelmeivel együtt szembekehlhessenek egymással. Erre a célra valóban kitűnő alkalom volna a Vass Vilmos lévelében is felvetett értekezletünk. Ha ezt tudjuk június közepéig elhalasztani, akkor én június 10-e után készséggel rendelkezésükre állok. A részvételre vonatkozó javaslatukat szívesen fogadnám, annál is inkább, mert Bölcsföldinek megmondtam, hogy az exilcsoportban nincsen elnök, vagy főtítkár különleges hatalommal felruházva, mert én ragaszkodom ahhoz, hogy „Primus inter pares”. (Ez vonatkozik mindenkire, aki az exilcsoportban *önkéntesen* hozzátartozónak érzi magát.) Ezt annál inkább vallhatom, mert a csoport túlnyomó része olyan egyénekből áll, akik címek nélkül is a legjobbainkat jelentik. Ez nemcsak a müncheniekre vonatkozik, hanem mindenkire, aki a csoport munkájában aktívan részt vesz. Ezért is nagyon sajnálatos a közöttünk dúló vihar (egy pohár vízben).

Egy néhány nap után megérkező levelemet megelőzően szeretnék mégis valamire figyelni, már most. A bajkeverés az exilcsoportban szinte napra egyezik az Alternatíva megjelenésével. Az összes polgári emigránsok hallgatnak már hosszú ideje. Részben beilleszkedtek új körülményeik közé, részben megunták, hogy zavargásuk visszhang nélkül maradt a menekültek között. Most már csak a mi csoportunk áll szemben a hazai rezsimmel. Milyen siker volna, ha bennünket is szét lehetne verni, ha nem lesz egyetlen szó sem többé, amely a magyar diktatúra létét nem engedi elfelejteni, és a Nyugat elismerését a mai magyar kormány felé késleltetni vagy egészen megszüntetni tudná. A bajkeverést tehát, minden bizonnyal, otthonról dirigálják, magam is szeretném meglelni a fonalat, amelyen eljutnék ahhoz, aki ezt a munkát végzi. Bizonyos, hogy sehol sincs minden egészen rendben, a mi exilcsoportunkban is vannak hibák és mulasztások. De aki csak ezeket a hibákat és mulasztásokat fújja fel, és nem említi azt, hogy az Alternatíva el-

készítése önmagában is *tett volt*, sok lazaságot és hanyagságot megbocsáthatóvá tett, annak indokai nem lehetnek tisztességesek. A münchenieknek az a sürgetése, amely szerint nem kell az Alternatíva után elaludni, komoly alapokon nyugszik. Most a holland pártkongresszuson a külügyi titkár közölte velünk, hogy a mi Alternatívánk szolgál nekik, bizonyos vonatkozásokban, alapul az új holland pártprogram megalkotásánál, a helyi viszonyok figyelembevételével. Ennél szebb elismerést nem is kaphattunk volna az Internacionálé korábbi elismerése után.

Ha tehát sikerülne júniusra egy pártértekezletet összehívni,² szeretném azt hinni, hogy ott érdemleges munkát fogunk végezni. Ott majd az is demonstrálódni fog, hogy ki az, vagy kik azok, akiknek az exilcsoport egyes tagjai vagy a csoport léte ellen kifogásai vannak. Minden kém vagy besúgó egyszer valami hibás lépést tesz, ez tapasztalatom. Erre is figyelhetünk majd, hogy jövőbeli munkánkban ilyen kísérletezésekkel ne kelljen kínlódnunk.

Minden jót kívánok mindhármuknak,
a régi bizalommal és barátsággal

Kéthly Anna

PIL 307. f. 38. ő. e. – Gépelt tisztázata, saját kezű aláírással és javításokkal.

¹ A holland szocialista párt kongresszusa 1975. április 10–13-án ülésezett.

² A szűk körű értekezletet Münchenben 1975. június 12–13-ra tervezték. Kéthly Anna és Bölcshöldi Andor kérésére június 20–21-re halasztották.

100. KÉTHLY ANNA JAY LOVESTONE-HOZ

Brüsszel, 1975. május 12.

Dear Mr. Lovestone!

Ford¹ elnök sajtókonferenciájáról szóló jelentéseket nagy érdeklődéssel és bizonyos reményekkel követtem. Különösen azt a kijelentését olvastam nagy figyelemmel, amelyben azt állapította meg, hogy az „*USA barátainak tudniuk kell, hogy ez a nagyhatalom mellettük áll, és ezt potenciális ellenfeleknek is tudniuk kell...*” Erre hivatkozom most, amikor hírek érkeznek hozzám, hogy *a müncheni két adóállomást a csatlós országok felé*, állítólag takarékosági okokból, megszüntetni vagy teljesen jelentéktelenségig csökkentett hatáskörrel fenntartani szándékoznak.

Már a korábbi hírek idején, amikor szintén ezzel a tervvel álltunk szemben, írtam Mr. Lovestone-nak.² Kifejtettem azokat a legmélyebb meggyőződéseim szerint nagyon komoly okokat, amelyek megkövetelik, hogy ez a két adóállomás folytathassa munkáját a kelet-európai kis államok felé. Ezek az okok ma is fennállanak, jelentőségükben, következményeikben nem kevésbé súlyosak, nem csupán a szóban forgó államok, hanem az USA felé is. Ha ezek az adások ma megszűnnének vagy korlátozódnának, akkor ezek a kis keleti államok teljesen elszigetelődnének Nyugat-Európa és az USA felé. Az a felfokozott igyekezet, amellyel a Szovjetunió a genfi tárgyalásokon a szabad hírközlés, a szellemi kapcsolatok szabaddá tétele ellen hadakozik, önmagában is bizonyíték arra, hogy a nevezett két adóállomás hasznos munkát végez, amikor *a nyugati világ létét* ismerteti a szabad hírközlés elől elzárt népekkel. Ezzel a tevékenységével egyúttal azt a reményt életben tartja az elnyomott népekben, hogy sorsuk nincs véglegesen egy anakronisztikus diktatúrához kötve.

Abban a feladatkörben, amelyben én dolgozom, elsősorban magyar honfitársaim ügyéért, alkalmam van arra, hogy közvetlen forrásokból, értesülésekből, hírekből meg-

állapíthassam, hogy a megszüntetésre vagy jelentéktelenségre kárhozzátandó két adás mit jelent a kelet európai népek számára. Egy egészen kis felső réteg kivételével, amely egy kínai jellegű „tilos város” előnyeit és védelmét élvezzi, a nagy tömegek hallgatják és méltányolják azt a hírközlést, amely megerősíti bennük azt, hogy a Nyugathoz tartoznak és nyugati barátaik figyelemmel és aggodalommal kísérik sorsukat. Ha ezt az információt elzárják előlük, akkor bezárnak egy eddig nyitott ablakot nyugati testvéreik és maguk között. Rá lesznek utalva arra a nagyon sokszor ellenséges hangú információkra, amelyek a kelet-európai sajtóban és információs tényezőkben, egy közös moszkvai irányítást követve, megjelennek.

Meggyőződése, hogy az USA számára sem közömbös, hogy Európa keleti sarkában milyen hangulat alakul ki ama nagyhatalom irányában, amely a diktatúra szellemét és gyakorlatát viszi mindenüvé, ahová valamilyen eszközzel bevonulni tud. Az USA ezzel szemben nekünk, a két adóállomás hallgatóinak egyaránt a demokráciát jelenti. Ha ez a demokrácia nem hibátlan, még mindig sokkal jobb, mint a diktatúra világának halálos csendje. Ezt a csendet mélyítené az a rendelkezés, amely a szabad tájékoztatás lehetőségét elzárja a diktatúra áldozatai előtt.

A „détente” korszakában mindig azok hoznak áldozatot, akik jóhiszeműen úgy vélik, hogy engedményeket kell tenniük a béke megőrzésének érdekében. Ha az engedmények egyoldalúak, és visszhangjuk elmarad, akkor már késő az idő arra, hogy a következmények fölött búsuljunk. A két adóállomás megszüntetése nem vált ki a másik oldalon ezzel egyenlő értékű enyhülést. Sőt, az USA-nak ez az engedménye csak a gyengeséget bizonyítja annál a másik félnél, amely a gyengeséget mindig kihasználja a maga javára.

Az USA-nak két eseményre kellene figyelnie, mikor ebben a kérdésben határozni szándékozik. Nem állítom, hogy az USA-nak ebben a történelmi percben legfontosabb problémája volna az, hogy mi legyen a kelet-európai tájékoztató szervekkel. De ez a kérdés mégis van annyira fontos, hogy a határozathozatal előtt azoknak a véleményét és aggodalmait figyelemre méltassák, akik közelebb vannak a két adóállomás által végzett fontos feladatokhoz.

Az egyik esemény, amelyre utalni szeretnék, Jaltában történt. Rooseveltnöknek arra a kérdésére, hogy mi fog történni a kelet-európai kis államokkal, amelyeket a Szovjet érdekszférájába engedtek át, Sztálin erre azt felelt, hogy e kis államok népei szabad választásokon kialakult meggyőződéseik alapján választhatják majd meg azt a kormányzati formát, amelyben élni akarnak. Rooseveltnök ezt az ígéretet úgy fogadta, mint egy amerikai gentleman szavát, amelyben nem lehet kételkedni. Az első magyar választásokon a kommunista párt a jelenlevő szovjet csapatok segítségével is csak jelentéktelen kisebbség maradt. A későbbi választásokon is csak csalással és hamis szavazóigazolványokkal tudtak magasabb szavazatszámot, de nem többséget szerezni. Hosszadalmas volna követni a módszereket, amelyekkel a kommunista párt, az országban és a parlamentben lévő kisebbsége ellenére, magához ragadta a teljes hatalmat.

A másik esemény: az USA-hadsereg, Eisenhower tábornok vezetése alatt, Cseh-Szlovákiaig nyomult előre. Ott megállt és helyette a szovjet csapatok vonultak be Prágába, mint „felszabadítók”. Ha az 1968-as „prágai tavasz”-ra emlékezünk, akkor ennek tragikus sorsa csak ennek az elhatározásnak egyik következménye volt.

Íme: két ízben menthette volna meg az USA a keleti kis népeket attól az elnyomástól, amelynek több évtizedes súlyát a Szovjetunió bábjai most ünneplik a kis keleti államokban.

Van-e joguk ezeknek a népeknek arra, hogy az USA-tól kérhessék, hogy a két adóállomás fenntartását? Csekély vigasztalás volna ez azért, amit évtizedeken át szenvedniük

kellett. Az elnyomatásért, a tribut-szolgáltatásért³ a Győzőnek, nemzeti érdekeik semmi-be vevéséért?

Amikor az AFL-CIO-hoz fordulok ebben az ügyben, gondolok arra a rengeteg segítségre, amit tőlük e nehéz időkben kaptunk. Én személyesen is mélységes hálával gondolok mindarra a támogatásra, amely nélkül nem tudtam volna elvégezni azt a feladatot, amelyet annak idején az UNO-nál, később az egész világra kiterjedően el kellett végez-nem azért a népert és hazáért, amelyhez tartozom.

Mr. Lovestone ebben a munkámban az egyik legfontosabb és legaktívabb segítőm volt. Amikor arra kérem, hogy kérésemet Mr. Meany elé terjessze, egyúttal végtelen há-lával gondolok arra az USA-ra, amelynek dolgozói mindig szimpátiával és aktív segítség-gel álltak mellettem.⁴

Yours very truly⁵

PIL. 307. f. 38. ó. e. – Gépelte levéltervezet, aláírás nélkül, Kéthly Anna saját kezű javításaival. – A levélen nincsen dátum, ezt a kísérő levélen található dátum alapján adtuk meg.

³ Gerald Ford 1974 és 1977 között az USA elnöke.

² Kéthly Anna azt a levelét említi, amit Lovestone-nak küldött, és a Timesban megjelent. – A levél nincs a bir-tokunkban.

³ Adó, váltásigszolgálat.

⁴ Kéthly Anna Gergelyfy Sándort kérte meg arra, hogy fordítsa le a szöveget angolra, a lehető leggyorsabban, „levélformában, csak az én aláírásom hiányozzék”. Hozzáfűzte: „ha valamit nem helyeselnék a szövegben, felha-talmazom, hogy enyhítsék vagy szigorítsák véleményük szerint.” A levelet végül is Kovács Dénes fordította le. A közbenjárás nem volt eredményes. Kéthly Heltai Ágnesnek is megírta: „A Szabad Európánál egyébként nagy összevonások és leépítések vannak...” (PIM Heltai György hagyatéka – 1975. július 2-ai levél).

⁵ Az Ön igaz híve.

101. VASS VILMOS KÉTHLY ANNÁHOZ

München, 1975. június 26.

Tisztelt Kéthly Elvtárs!

Mellékelten küldöm az 1975. június 21-i vezetőségi ülésről készített Feljegyzéseket. Minthogy az ülés eléggé nélkülözötte a hivatalos formákat (jegyzőkönyv vezetésére amúgy sem kértek fel, csak mintegy rutinszerűen jegyeztem, ahogyan szoktam), célsze-rűbbnek találtam, hogy Feljegyzés alatt foglaljam össze az elhangzottakat. A Feljegyzés tartalmilag teljesen pontosan visszaadja az elhangzottakat. Minthogy a jegyzetek egy ré-sze – különösen a fontosabb részek – gyorsírással készültek, azok megbízhatósága nem lehet kérdéses. Az elmúlt pár nap alatt a részletek egyetlen résztvevőben sem halványul-hattak el, azaz emlékezetből is rekonstruálható, hogy a történetek pontos visszaadásáról van szó. Mindezt fontosnak tartottam leszögezni, hiszen kényes témákról, eltérő, olykor ütköző nézetekről volt szó és nem szeretném, ha az idő múltával esetleg félreértésekre vagy félremagyarázásokra kerülne sor. Természetesen elméletileg fennáll esetenként az elhallás lehetősége, de részemről semmilyen szándékos változtatás, „csúsztatás” a szó-vegben nem történt.

Szeretném hozzáfűzni, hogy formailag, szavazásra nem lettek a vitatott pontok feltéve. Ettől függetlenül, a felvetődött kérdésekben születtek döntések. Ezeket a jelenlévők elfo-gadták, annak ellenére, hogy mint mondtam, a pontos formalitásoktól eltekintettünk.

Ami a Feljegyzések, illetve az elhangzottak tartalmát illeti, engem továbbra is nagyon aggasztanak azok a mély véleménykülönbségek, amelyek felmerültek egyik oldalon a stockholmiak, másik oldalon a többiek közt. Így külsőre az a benyomásom, mintha Ban-

di és két társának kényszerű sarokba szorításáról lett volna szó. Azaz, nem elvi-gyakorlati problémák közös, jó szándékkal való megoldásáról, ahogy szerettük volna. Ennek fő oka alighanem az, hogy Bandiék azért jöttek Münchenbe, hogy minden erővel fenntartsák a – ahogy divatos mondani – status quo-t és félek, hogy még az ülés után sem értették meg: változtatásokra volt szükség. Én nagyon ellenzem azt, hogy az elvtársak – mint Bandi kitétele is mutatja – egyik, vagy másik „oldalra” oszoljanak. Hogyha Bandi „oldalakban” gondolkodik a pártvezetésen belül, akkor nagyok a bajok. És ha csakugyan kialakulnak „oldalak”, ebben a főtítkár személyének kell legyen a legnagyobb szerepe.

A Feljegyzések szinte nyers tisztasággal tanúsítják a véleményeltéréseket, és tükrözik azt is, hogy Bandiék a változtatások elkerülése céljából körömszakadtáig folyó küzdelmet folytattak. Most nem is akarok azon spekulálni, milyen kötőereje lesz Stockholm számára a müncheni fejleményeknek, döntéseknek. Hogyha a Feljegyzéseket teljes egészükben a párttagság elé vinnék, félő az, hogy ugyanazt a következtetést vonnák le, amit én. Mindenesetre kiderülne, hogy a vezetésen belül mély ellentétek merültek fel, és eléggé kérdéses, sikerült-e azokat itt Münchenben megnyugtatóan és tartósan áthidalni.¹

Ezért azt javasolnám, hogy a feljegyzéseket csupán Bandi, a bécsi és müncheni csoport vezetősége kapja meg, természetesen Önön kívül. A Feljegyzések párttagság közti publikálását nem helyeselném, az említett okok miatt. Helyette talán célszerű lenne egy kivonatos összegzés készítése, amelyet sokszorosított példányban, *elnöki körlevél* keretében szét lehetne küldeni a párttagoknak.² Ezzel a témával kapcsolatos főtítkári körlevél hangja esetleg szubjektív lenne. Az elnöki körlevélben röviden össze lehetne foglalni a vezetőségi ülés főbb pontjait és ismertetni a hozott döntéseket. Hogyha ezzel egyetért és valaminő oknál fogva nem lenne módja az elnöki körlevél elkészítésére, mi készíthetünk egy összefoglaló javaslatot, amelyet belátása szerint módosíthatna. Az Ön által szövegezett hivatalos változatot mi lesokszorosítanánk és postáznánk. Ezzel a feladattal esetleg Bandit is meg lehetne bízni. Én a Feljegyzéseket Önön kívül Bandinak és Asztalosnak küldöm meg, és egy példányt itt teszünk le. Hogyha a Feljegyzések szélesebb körű publikálása mellett dönt, kérem, értesítsen.

Természetesen nyitott kérdés, hogy mikor, milyen körülmények, keretek közt indul meg újra a pártmunka. Ez előttem München után sem világos.

Szeretném még megjegyezni, hogy nem tudtam arról, hogy a városban maradt, és csak kedden utazott el. Erről Sándor³ utólag értesített. Ha tudtam volna róla, természetesen kerestem volna a kapcsolatot. Tepertőt és kolbászt hamarosan küldök. Már múlt pénteken megrendeltem, de időbe telik, amíg leszállítják. De, itt Münchenben legalább van magyar hentesáru. Próbálnánk ilyesmit Pesten beszerezni. Remélem, a baráti megpetés, ha megkésve is, de teljes lesz.

Jó egészséget kívánva
Barátsággal

Vass Vilmos

München, 1975. jún. 26.

PIL 307. f. 38. ó. e. – Gépellt tisztázat Vass Vilmos aláírásával.

¹ Asztalos Sándor a bécsiek nevében úgy értékelte a pártvezetőségi ülést, hogy „egy elfogadható kompromisszum született”. Két alelnököt* külügyi, illetve sajtótítkárt választottak, és létrehoztak egy háromtagú ellenőrző bizottságot. Asztalos úgy ítélte meg, hogy „amennyiben a fenti reformok korrektül és szigorúan végre lesznek hajtva, úgy ez a párton belüli légkör megjavulásához vezethet”. A müncheni megbeszélések azonban nem hoztak megnyugvást. Máthé Ernő harca Bócsföldi ellen folytatódott. Később az is kiderült, hogy a stockholmi csoport – Bócsföldivel az élen – a megállapodást már másnap semmisnek nyilvánította, és Kéthly Annának ultimátumme-

morandumot adott át saját javaslataival. Kéthly javaslataikról írásos anyagot kért, amit szétküldhet a csoportoknak, hogy újabb tárgyalást szervezhessen. Bölcsföldi nem teljesítette Kéthly kérését, közben akciójáról később kiszivárogtak hírek, és nagy felháborodást okoztak a többi csoportban. Máthé Ernő pedig most már Kéthly Anna ellen fordult.

² A rövid elnöki körlevelet Vass Vilmos fogalmazta meg.

³ Asztalos Sándor.

102. MÁTHÉ ERNŐ KÉTHLY ANNÁHOZ

Anglia, 1975. szeptember 12.

1975. 9. 12.

Kedves Annuska,

megdöbbenve és megrökönyödve értesültem arról, hogy Bölcsföldi Andor Münchenben Annuska közreműködésével és a szabad európások segédletével valamiféle „értekezletet” tartott, ahol az ügyek odáig süllyedtek, és addig ebbedtek [?], hogy Asztalos Sándor, Pártvezetőségünk egyik legérdemesebb tagja, szükségesnek érezte lemondását bejelenteni.

Nyíltan és őszintén vádolóan Annuskát azért, hogy felelőtlenül és szenilisen segédkezett Bölcsföldinek abban, hogy az emigrációs Szociáldemokrata Párt évek óta képtelen történelmi feladatát betölteni. Vádolom azért, mert 1968 óta pártunk felső politikai vezetésében a munka helyett elburjánzott a nívótlan személyi mocskolódás, párttagságunk szétszéledt, sajtónk megszűnt, kiadványaink nincsenek, elvesztettük azt a nemzetközi kapcsolatokból fakadó befolyást, amely mind Bán Antal, mind pedig Szélig Imre idejében hatásosan és eredményesen szolgálta a „külföldi ellenzék” szükséges és fontos politikai szerepét. Vádolom Annuskát azért is, mert fizikai gyöngesége, szellemi megrokkantsága és politikai erőtlensége folytán egy olyan ember húzódhatott meg Annuska árnyékában és pózolt az emigrációs párt titkári beosztásában, aki semmilyen képességgel és még kevesebb képesítéssel sem rendelkezett soha egy nagy múltú magyar politikai párt történelmi feladatának nélkülözhetetlen ellátására. Bölcsföldi Andor a Szociáldemokrata Párt és emigrációnk olcsó „Kucserája”¹ volt mindig és az ma is!

Felszólítom Annuskát, hogy 86 esztendőskorában – az isten szerelmére! – immár mondjon le, és ne akadályozza tovább azoknak útját, akiknek van még jövődjük. Adja át a helyét azoknak és támogassa azokat, akiknek jussuk és elkötelezett feladatuk éppen az, hogy a magyar szociáldemokráciát átmentsék a temetők csendjéből és a halottak fagyott tétlenségéből az elkövetkező generációk számára. Értse meg végre, vonuljon nyugalomba és legyen hálás annak a mozgalomnak, amelynek Annuska is, mint annyian, harcos ifjúságát, évtizedek előtti sikereit, sok szenvedését és még meglévő jelenét köszönheti.

Máthé Ernő
a Pártválasztmány tagja

Másolat:
az ausztriai, angliai,
németországi, amerikai
és a svédországi alapszer-
vezeteknek.

PIL 307. f. 38. ó. e. – Gépelt, sokszorosított írat, saját kezű nyomtatott M E kézjeggyel. – Fent balra nyomtatott szöveg: „Kéthly Anna részére, 29. Ave. Des Faons 1180. Brüssel, Belgium.” – Jobbra fent nyomtatott szöveg: „The Rectory TYDD St. GILES Noar Wisbech Cambridgeshire England.”

¹ Hágy Gyula író 1956. október 6-án az *Irodalmi Újságban* jelentette meg a *Mért nem szeretem* című pamfletet, amivel Kucsera [Dezső] elvtárs figurájában az összes kommunista bürokrata örök paródiáját teremtette meg.

103. KÉTHLY ANNA DETRE ANNÁHOZ ÉS DETRE PÁLHOZ

Brüsszel, 1975. szeptember 13.

Bel 75 IX 13

Drága Annácska, Kedves Palikám!

„Ágyban párnák közt” írok, talán el lehet olvasni. Hosszú hetek óta őrzöm az ágyat, egy súlyos baleset miatt,¹ a következmények még hosszú ideig fognak tartani. Nem is említve a rettenetesen sok kórházi és orvosi költséget, ami egyre szaporodik, a tehetetlenség egyre jobban kifáraszt. Diktálhattam volna Erzsinek, de neki meg a jobb keze van gipszben. Most már otthon lehetek, legalább a napi 1500 frank kórházköltség elmarad (*Harmadik osztály!*), a különszoba napi 3000 frank volna, csak milliomosoknak való (Brüsszel nagyon drága betegeknek). De otthon is sokba kerül, mert tornamestert és egyéb külső segítséget kell fizetni, mind pénzbe kerül. Ha tudtok elérhető pénzforrást, segítetek, nehogy éveik adóssággal éljek.

Millió csók és köszönet szerencsétlen Annátoktól.

Anna

PIL 307. f. 46. ó. e. – Kézzel írt levél, saját kezű „Anna” aláírással, javításokkal. – Fent balra nyomtatott betűkkel: Anna Kéthly Avenue Des Faons 29. 1180 Brussels.

Kéthly levelet írt szeptember 15-én Kovács Dénesékhez is, kérve őket: értesítsék Bandit, és közöljék a többiekkel is „balsorsomat”. Helyzetét súlyosbította, hogy Erzsébet húgának a jobb csuklója tört el. Heltaiékat szeptember 21-én értesítette a „dupla baleset”-ről. Már nagyon vágyom a gyógyulásra – panaszkolta – „főleg azért, mert, mint tudjátok, orvos és kórház itt rettentő drága, nekem pedig sem bankszámlám, sem más segítségem nincs.” Belga és magyar barátai pedig nincsenek olyan helyzetben, hogy „anyagilag segíteni tudnának”. Hosszú élete során – írta – „nagyon sok emberen segítettem, akik most még egy látogatástól is félnek”, pedig most nagy szüksége volna a segítségre. Az Izraelben élő Antal Lászlóéknak is beszámolt szeptember 23-án a „kettős balesetről”, amely még látását befolyásolta.

¹ Kéthly Anna 1975. szeptember 10-e táján a lakásában elcsúszott: beütötte halántékát, eltörte csuklóját, és combnyakrepedése keletkezett. Kórházba kellett szállítani. Az itt közölt, kézzel, akombákom betűkkel írt, kétségbeesett, segélykérő levele az első volt, amelyet az egyik legközelebbi barátához, a Detre házaspárhoz küldött Bécsbe. Mivel Detre Pál is kórházba került, ezért Kéthly Anna megsegítésének ügyét Asztalos Sándorra bízta, aki igen gyorsan és operatívan intézkedett. Gyorssegély kiutalása végett Fritz Marschhoz, az SPÖ főtitkárához fordult, egészségi állapotáról és a felmerült problémákról pedig tájékoztatta Heinz Nittelt, Bécs város párttitkárát is – számolt be október 23-án Kéthlynek.

104. KOVÁCS DÉNES KÉTHLY ANNÁHOZ

München, 1975. október 9.

Kedves Anna!

Rövid ideje tértem vissza a szabadságomról és Gergelyfy Sanyi megmutatta Máthé „körlevelét”.

Azt hiszem, tudja, hogy nem nagyon tudok hízelegni, bókolni, és mióta ismer, nyíltan és őszintén – néha talán túlságosan is szókimondón – viselkedtem. Most kötelességemnek érzem kijelenteni, hogy Kéthly Annát a Magyar Szociáldemokrata Párt és – ha van ilyen – a magyar emigrációs politika legokosabb, legaktívabb, még mindig legtevékenyebb, szellemileg legfrissebb és „legfiatalabb” tagjának tartom – bár maradna sokáig egészséges és cselekvésre hajlandó.¹

Tudtam már régebben, de legutóbbi találkozásunk alkalmával önmaga is hangoztatta, hogy „makacs” természetű, különösen akkor, ha igazságtalansággal találkozik. Erre az építő makacsságra most különösen nagy szükség van. Nagyon remélem, hogy a szerencsétlen esés következményei hamarosan begyógyulnak, és képes lesz a müncheni találkozóval kapcsolatos – most már sürgős – körlevél megfogalmazására és elküldésére.² Mi hárman persze, amint már felajánlottuk, ha kell, szívesen segítünk ennek megírásában, elküldésében. Ez utóbbi esetben ismernünk kellene a svédek, állítólagos kompromisszumos javaslatát.³

Nehéz lesz csak meglehetősen is tiszta vizet a pohárba tölteni és folytatni a mesteresen megakasztott tevékenységet, de ha valaki képes rá, az csak Maga lehet.

Mielőbbi egészséget és erőt kívánok tiszta szívből és barátsággal.

Háromhetes szabadságom alatt a testvérem látogatott meg Kanadából. Megmutattuk neki Bajorországot, a Salzkammergutot és Zürich környékét, ahol sok rokon él. Hogy ez milyen örömet és egyben fáradtságot okoz – különösen, ha az ember nem egészséges – nem kell különösen ecsetelnem.

Rózsival⁴ együtt sok szeretettel öleli,
kezeit csókolja

Dénes

PIL 307. f. 38. ő. e. – Gépelt tisztázata, Kovács Dénes saját kezű aláírásával. – Fent jobbra: D. Kovacs, 8000 München 40, Arciss 32. W Deutschland 9. 10. 75.

¹ Máthé Ernő Kéthly Anna elleni körlevele az egész MSZDP-t – vezetőket és tagokat egyaránt – felháborította és Máthé ellen hangolta.

² Vass Vilmos fogalmazta meg a körlevéltervezetet, és 1975. október 16-án küldte el Bölcseföldnek. A körlevéltervezet a müncheni megbeszélés szóbeli döntéseit, vitatott témáit ismertette röviden.

³ A müncheni értekezletet követő napon Kéthlynek átadott stockholmi javaslatokat Bölcseföldi – még az őt támogató Vass Vilmosnak is – csak erélyes követelésre küldte el 1976. február 2-án.

⁴ Kovács Dénes felesége.

105. KÉTHLY ANNA ASZTALOS SÁNDORHOZ

Belgium, 1975. október 31.

Bel 75 X 31

Kedves Asztalos elvtárs!

Fritz Marsch értesített, hogy átutaltak 10 000 Schillinget. Tudom, hogy ez a Maga munkájának eredménye, nagyon hálásan köszönöm Magának is. Sajnos a belga szociális biztosítás nagyon hiányos, talán egész Európában nincs hasonló. Főleg a menekültek látják ennek kárát, akik orvost, kórházi ápolást nem tudnak megfizetni. Sehol Európában nincsenek ilyen ápolási és orvosi költségek, mint itt. Barátaim anyagi segítségét felemésztik ezek a számadatok, bár Erzsi húgom is igyekszik a legszélsőbb lehetőségeket is felhasz-

nálni a takarékoskodásra. Nem is tudom, hogy nélküle hogyan élhetnék. Ha benn maradtam volna a kórházban, a napi 1789 belga frank és orvosi és gyógyszerköltségek elviselhetetlen összegre szaporodnának. És ez az 1789 belga frank még több volna, ha nem a legolcsóbb osztályt venném igénybe. A magasabb osztályok napi költsége étkezés és ápolás nélkül napi 2000 belga frankon felül kezdődik. Állami kórházban!!! A betegség itt nagy luxus! Nagyon szeretnék már lábra állni, akkor majd írok részletesebben.

Üdvözlöm Kurczékat, csókolom Mariannát és a kicsit, Magának mindazért, amit értem tesz, szívből jövő háláját küldi

Anna

PIL 307. f. 46. ó. e. – Kézzel írt tisztázati, saját kezű „Anna” aláírással.

106. ASZTALOS SÁNDOR KÉTHLY ANNÁHOZ

Bécs, 1975. november 2.

Bécs, 1975. nov. 2.

Kedves Annus Néni!

Az Osztrák Szocialista Párt központi titkárságától értesültem, hogy kérésemre 10 000 S[chilling] gyorsjegyet Önnek átutaltak. Ugyancsak közölték velem, hogy felkérték az Osztrák szakszervezeteket egy szintén 10 000 S-es átutalás gyors eszközzésére. Tudomásom szerint Ön időközben már erről értesítést is kapott.

Természetesen néhány hetet szívesen várunk a pártproblémákat illetően. Azonban már most szeretném felhívni figyelmét arra, hogy a Máthé-ügyet Bölcsföldi egyrészt a párton belüli kritika elnémitására, másrészt pedig a müncheni megállapodások megtorpedozására igyekszik felhasználni. Mi Bölcsföldivel hajlandók vagyunk együttműködni a müncheni megállapodások szigorú betartásának alapján. Azonban a helyzet teljes félreismerése lenne, és a magyar szociáldemokrata emigrációnak a tragédiája, ha Bandi ezeket a kísérleteket tovább folytatná. Reméljük, hogy Ön a már meghozott megállapodások megváltoztatásához nem járul hozzá, ugyanis mi a megállapodások szigorú végrehajtásához ragaszkodunk.

Bölcsföldinek 14 napot adtunk arra,¹ hogy a legutolsó körlevelében említett embereket, akik Máthéval részben azonos úton járnak, és ebben az esetben választhatunk a huzugságok terjesztése és a pártbomlasztás között, nevezze meg. Minderre a mai napig semmi válasz nem érkezett. Azt hiszem, ehhez semmiféle kommentárt Önnek nem kell írnom, talán csak annyit, hogy ezt semmi esetre sem hagyjuk ennyiben.

Még csak arra szeretném megkérni, később, ha ideje és egészségi állapota megengedi, közöljön velem olyan svájci címeteket, ahová az Alternatíva német nyelvű kiadványát el lehetne küldeni. Amit annak idején Bölcsfölditől kaptam, az nem több mint 6-8 cím, amit én egy kicsit keveslek.

Bármiben szívesen rendelkezésére állok a továbbiakban, mindkettőjüknek gyors és teljes gyógyulást kívánva, sok szeretettel és kézcsókkal

barátsággal

PIL 307. f. 46. ó. e. – Gépielt tisztázati másolata, aláírás nélkül. – Fent balra: Asztalos Sándor 1060 Wien Gumpendorferstr. 115/1/5. – Alatta: Anna Kéthly 1180 Brüssel 29 avenue des Fauns.

¹ A bécsi vezetők 1975. október 12-én levelet írtak erről Bölcsföldinek.

107. KÉTHLY ANNA ASZTALOS SÁNDORHOZ

Brüsszel, 1975. november 4.

Kedves Asztalos elvtárs,

hosszú levelére¹ válaszolva azt kell közölnöm, hogy meggyőződéseim szerint jelenlegi állapotomnak sajnos nem ajándékoznak annyi értékelést, mintha itt volnának melletttem. [!] Persze többet kellene jajgatnom állapotom felett, de ezt nem akarom. Még az orvos sem mer hosszabb gyógyulást ígérni, mint egy hónapot. Igaz, hogy minden reggel arra ébredek fel, hogy egy lépéssel többet tudok megtenni, de ezt a javulást is annyi türelmetlenséggel viselem el, mintha az orvosok csodatevők volnának. Szeptember 10-én hajnalban estem el, fejemet súlyosan bevertem, a Röntgen-kép Brüsszelben combnyakrepedést mutatott. Csoda volna, ha a mostani rossz időben a csontjaim gyorsabb iramban gyógyulnának. Ezért is kértem, hogy pártügyekkel lehetőség szerint ne terheljenek. Ha Bölcsföldi nem tartja magát a müncheni egyezséghez, amely inkább kompromisszum volt, írjanak neki egy felszólítást, hogy semmit se intézzon önkényesen!

Máthé Ernő „kizárása” ügyében már Fehérvári Gézának is megírtam² véleményemet. Az emigráció *nem párt*, amelyből a kritikát egyoldalú megítélés alapján ki lehet zárni. Sem elnök, sem főtitkár az emigrációban nem olyan funkciót töltenek be, amely felhatalmazná őket önkéntes csatlakozók felvételére vagy kizárására. Aki önként vállalja a hozzánk való tartozást, azt annál kevésbé lehet „kizárni”, mert hiányoznak azok a feltételek, amelyeknek alapján ezt végre lehet hajtani. A hozzánk való tartozást vagy vállalni kell, ha elnök vagy főtitkár cselekedeteit helyeseljük, vagy részletezni kell a kifogásokat. Nem szeretném, ha az emigrációscsoportot gittegyletként kezelnék, és minden hozzánk tartozónak időről időre egy kicsit rágnia vagy nedvesen tartania kellene a gittet.

Sajnos, még hosszabb ideig nem tudok aktív lenni. Meg kell elégednem azzal, hogy – főleg korom miatt – a gyógyulás befejezése nem könnyű feladat, sem az orvos, sem a beteg számára. Türelmetlenül várom legalább azt, hogy a lakásban körüljárni tudjak. Ha mindez Bécsben történik velem, akkor több segítők lehetne. Itt minden barátom munkában van, ha este felkeresnek, én is, ők is annyira fáradtak, hogy örülnöm kell csupán a figyelemnek. Megpróbáltam kórházban maradni, de olyan elviselhetetlenül drága még a legutolsó osztály is, hogy nem bírom megfizetni. Különben is voltam egy napig jobb osztályon, de az étkezés ott is ehetetlen belga, az ápolás nem jobb, mint a közös nagy kórteremben. Kevés az ápolószemélyzet itt is, a legolcsóbb osztályon még borraivaló sincs, a legtöbb beteg apatikusan fekszik, és várja, hogy valami történjen vele.

Az osztrák szakszervezetek is átutaltak 10 000 schillinget, ez enyhíti gondjaimat az orvosi költségek miatt. Kértem Bölcsföldit, hogy járjon el a gazdag svéd pártnál valami hozzájárulásért, még eddig sikertelenül.³ 30 éves pártmunkám után – mindig elsősorban, mindig verekedve – még az Internacionálé értelmében is hasznos munkát végeztem – találkozik mindenki a többi párt érdektelenségével. Ez nem baj, ha rendkívüli esetek nem állnak be, de ha igen? Ha a magyar párt élne, nekem ebben az esetben is jobb volna.

Csókolom Mariannét és a kislányt, Kurczéknak magával együtt sok hálával, szeretettel és barátsággal üdvözlö

Kéthly Anna

75. XI. 4.

ui.

Most figyelek fel arra a megjegyzésre, hogy B.⁴ a Máthé-ügyet a párton belüli ellentétek, illetve kritikák elnémítására kívánja felhasználni. Legtöbb ellentétem éppen nekem van

a Máthé-ügyben, mégsem gondolok retorziókra. Ha Máthénak aggodalmai vannak az emigráció magatartása kérdésében, várja meg, míg lábra tudok állni, és foglalkozni tudok kritikájával. Vannak jelenségek Máthé kritikája és más magatartása ügyében; sok minden kritikája azon alapul, hogy otthon soha sem volt párttag, nem ismeri a pártfegyelmet. Ha volna valami Máthé magatartása és a párt emigrációs csoportjának állítólagos bomlasztása között, és ha ezt – feltéve – otthoni feladatként végzi, azt is hamar meg lehetne tudni további magatartásából. Nekem az a meggyőződése, hogy az emigrációs csoporthoz tartozók felnőtt emberek. Ideig-óráig talán félre lehet őket vezetni, de mindig minden kritikából, amely alaptalanul ellentéteket támaszt, gyorsan kilátszik a lóláb, az ördög zavarkeltése. Svájci címetek majd akkor tudok közölni, ha elhagyhatom az ágyat.[...] ⁵

PIL 307. f. 46. ő. e. – Kézírt írt tisztázatot, saját kezű aláírással.

¹ A levél nincs a birtokunkban.

² A levél nincs a birtokunkban.

³ Bölcsföldi Andor 1975. október 19-én közölte Kéthly Annával, hogy tud a testvérpár betegségéről, „és mindkettőjüknek őszinte szívből mielőbbi javulást kíván”. Ezzel „letudta” a segítségnyújtást.

⁴ Bölcsföldi Andor.

⁵ A közölt német és angol címek megjelentetésétől eltekintettünk.

108. DETRE PÁL, ASZTALOS SÁNDOR ÉS KURCZ ANTAL KÉTHLY ANNÁHOZ

Bécs, 1975. december 16.

Kedves Kéthly elvtársnő!

Bölcsföldi Andor 1975. nov. 25-én kelt körlevelében¹ bejelentette Máthé Ernőnek pártválasztmányi tagságától való megfosztását és emigrációs pártunkból való azonnali kizárását.

A kizárást a párt szervezeti szabályzatának 7. cikkelyével indokolja, amely szerint lehetővé tesz ilyen eljárást, amennyiben valaki a párt érdekei ellen durván vét.

Máthé Ernőnek Önhöz intézett emlékezetes levelét,² annak hangját a legélesebben elítéltük és állást foglaltunk az Ön személyét illetőleg is kihangsúlyozva, hogy a párt jelenlegi kritikus helyzetében egyedül Ön képes összetartani az emigrációba kényszerült magyar szociáldemokratákat.

Javaslatot tettünk a főtítkárnak, hogy az esetleges fegyelmi eljárást fegyelmi bizottság, ill. választott bíróság előtt folytassa le. Bölcsföldi előző okt. 7-én kelt körlevelében Máthé Ernőt „egy vétkes és felháborító akcióorozat” vezetőjének teszi meg, aki hazugságokat, rágalmakat terjeszt, és tevékenységével a pártot tudatosan bomlasztja.

Ugyanebben a körlevélben arról is tájékoztatja a tagságot, hogy vannak még néhányan ebben a mozgalomban, akik némely tekintetben Máthéval azonos utat járnak.

Annak idején Bölcsföldit felszólítottuk³ az így hazugságok, rágalmak terjesztésével, pártbomlasztással szintén súlyosan megvádolt, de meg nem nevezett elvtársak neveinek nyilvánosságra hozatalára. Erre a felszólításunkra mind a mai napig nem érkezett válasz.

Máthé Ernő Önt súlyosan megsértette. Ezért őt senki nem védi. Hibásan ítélte meg a párt helyzetét is, amikor Önt lemondásra szólította fel. Ebben őt senki nem támogatta és nem támogatja, legkevesbé mi. Az Ön emigrációs tevékenységét is tévesen értékelte, amivel semmiféle közösséget nem vállaltunk.

Hazugságot és rágalmakat azonban nem terjesztett. Tevékenysége, amely a pártvezetés megreformálására irányult – még ha ez végső soron igen szerencsétlen formában is nyilvánult meg – nem nevezhető tudatos pártbomlasztásnak.

Mi, bécsiek, a pártvezetést kritizáló megállapításával a legnagyobbbrészt egyetértünk és Bölcsföldinek az utolsó években végzett titkári tevékenységét negatívan értékeljük.

Ugyancsak egyetértettünk és támogattuk Máthét abban a törekvésében, hogy a pártvezetésben sürgős és alapvető személyi változásokat kell eszközölni.

Ezt a célt szolgálták a müncheni megbeszélések is, és itt ismételtlen kénytelenek vagyunk felhívni a figyelmét arra, hogy az ott született kompromisszumokból a főtitkár mind a mai napig egy betűnyit sem valósított meg.

Az egész helyzetet alaposan átgondolva, elhatározásunkat megfontolva a Máthé-üggyel kapcsolatban a következő bejelentést tesszük:

Máthé Ernő kizárását nem vesszük tudomásul, mert az alapszabály-ellenesen és hamis indokok alapján történt. Az előzményekről a megkérdezettek objektív tájékoztatást nem kaptak és Máthé Ernőnek sem a védekezés, sem a magyarázat lehetőségét nem adták meg. Feltehető, hogy elvitathatatlan fellebbezési jogáról sem tájékoztatták.

Amikor Bölcsföldi Máthé Ernő kizárását bejelenti, arra hivatkozik, hogy ezt az Önnel való előzetes megbeszélés alapján teszi.

Önnek Asztalos Sándorhoz írott utolsó levelében⁴ azonban valami egészen más áll. Ebben a levélben kifejti, hogy kritikáért senkinek sincs joga valakit eltávolítani, kizárni vagy kizáratni, még a főtitkárnak sem. Asztalossal folytatott telefonbeszélgetésből is az derült ki, hogy Bölcsföldi ebben az ügyben nem az Önnel való megbeszélés alapján járt el. Bölcsföldi azonban ennek az ellenkezőjét állítja, és egy írásos felhatalmazásra hivatkozik, amit állítólag Máthé kizárása ügyében Öntől kapott. Végtelenül hálásak lennénk, ha magyarázatot kapnánk, mi az igazság a fenti ügyben, és ha álláspontját ilyen gyökeresen megváltoztatta, akkor azt miért tette?

Bölcsföldi újabb körlevele⁵ súlyos fenyegetéseket tartalmaz mindazok felé, akik a párt ügyvitelét és elsősorban főtitkári tevékenységét kritizálják, a párt vezetésének új alapokra való fektetését, az elkerülhetetlen személyi változtatásokat sürgetik.

A párton belüli kritika elhallgattatásának jól ismert rákosista módszeréhez – a kizárásokhoz – most már rákosista terminológia is párosul. A főtitkár körlevelében olyan hangnak is helyet ad, amely további „tisztogatásokat” követel.

Ami azonban mindennél sokkal súlyosabb, az az, hogy a legjobb úton vagyunk ahhoz, hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt botrányos belső helyzete a Szocialista Internacionálé és tagpártjai előtt is ismertté váljon.

Bölcsföldi utolsó körlevelében arról tájékoztat, hogy Máthé ügyében a további bomlasztás megakadályozására az „illetékeseknél” lépéseket tett. Amennyiben az „illetékesek” alatt a Szocialista Internacionálé és az Angol Munkáspárt értendő, úgy fel kell vetnünk a kérdést, ki hatalmazta fel Bölcsföldit arra, hogy a párt belső ügyeiről kívülállókat tájékoztasson. Különösen akkor, amikor ez az ügy teljesen nincs lezárva, Máthé fellebbezési jogát, a fellebbezés meghallgatását vagy annak esetleges elutasítását is beleértve.

Véleményünk szerint egy ilyen lépés rendkívül kényes, alapos megfontolást igényelt volna, amiben a pártvezetőség megkérdezése nélkül még a főtitkár sem cselekedhet.

A pártvezetőség Bécsben élő tagja, Detre Pál erről sem megkérdezve, sem előzetesen tájékoztatva nem lett, mint ahogy, valószínűleg Ön sem, a párt elnöke.

Detre Pál, mint a pártvezetőség tagja, követeli, hogy Bölcsföldi mind az Internacionáléhoz, mind az angol Munkáspárthoz ez ügyben írott leveleinek⁶ másolatát betekintés végett hozzánk a legrövidebb időn belül eljuttassa. Amennyiben bebizonyosodik, hogy a főtitkár tájékoztatása az ügyben nem objektív, vagy ferdítéseket tartalmaz, úgy pártcsoportunk kötelességének érzi a valóságos helyzetre – amennyiben az ügy rendezésére más lehetőség nem nyílik – mind az Internacionálé, mind az angol Munkáspárt figyelmét felhívni.

A müncheni megállapodások utáni kedvező helyzetet a főtitkár nem tudta vagy nem akarta kihasználni a párton belüli légkör megjavítására, a párt egységének megszilárdítására, és a régóta szünetelő politikai munka beindítására. Ellenkezőleg. Tudomásunk van arról, hogy már néhány órával a bécsi küldött elutazása után Önt úgynevezett „mél-tányos” módosításokra próbálták és próbálják ma is rávenni.⁷ Minden tiszteletünk és szeretetünk mellett kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy az előállott helyzetért Önt is, mint a párt elnökét, súlyos felelősség terheli.

Bölcsföldi több ízben felajánlott lemondását Ön sorozatosan visszautasította, és így jogosan keltette benne azt az érzést, hogy további tevékenységét éppúgy fedezi, mint ahogyan azt a múltban is tette. A főtitkár a helyzetet – okos és kellő időben elfogadott kompromisszumok végrehajtása helyett – a végsőkig élezte, pártunkat tudatosan egy rendkívül súlyos helyzetbe lavírozta, kockára téve ezzel emigránsmozgalmunk további létezését.

Ilyen körülmények között nem tehetünk mást, minthogy követeljük a müncheni megállapodások azonnali végrehajtása mellett Bölcshöldi egész főtitkári tevékenységének legszigorúbb felülvizsgálatát, különös súlyt helyezve a külföldi pártoktól politikai munka céljára kapott anyagi támogatások helyes és célszerű felhasználására is.

Végtelenül sajnálnánk, ha ez a követelésünk nem találna Önnél megértésre, és így pártcsoportunkat további rendkívül súlyos lépések megtételére kényszerítenék.

Öszinte barátsággal

Detre Pál

Kurcz Antal

Asztalos Sándor

PII. 307. f. 46. ő. e. – Gépelt tiszttárazat másolata, aláírás nélkül

¹ Bölcshöldi Andor a Máthé-ügyről és a párthan kialakult helyzetről két körlevelet küldött szét. Az első 1975. október 7-ei, a másodikat november 25-ei dátummal. Ezekkel kapcsolatos a bécsi csoport vezetőinek állásfoglalása.

² *Lásd a 102. dokumentumot!*

³ A bécsi vezetők 1975. október 12-én küldtek levelet Bölcshöldinek.

⁴ *Lásd a 107. dokumentumot!*

⁵ Bölcshöldi Andor 1975. november 25-én újabb körlevelet intézett a párt tagjaihoz, amelyben megismételte vádaskodásait a bécsi csoport ellen.

⁶ Ezek a levelek nem kerültek elő.

⁷ Utalás arra, hogy a hivatalos tanácskozás utáni napon, június 22-én Bölcshöldiek – a többiek tudta nélkül – felkeresték Kéthly Annát, és átadták neki követeléseiket.

109. VASS VILMOS NEKROLÓGJA KÉTHLY ANNA HALÁLÁRA

München, 1976. szeptember 7.

1976. szept. 7.

Brüsszel közelében, egy belgiumi kisvárosban ma du. 87 éves korában elhunyt¹ Kéthly Anna, a magyar demokratikus munkásmozgalom nemzetközileg ismert és becsült személyisége. Munkáscsaládból származott, és fiatalon bekapcsolódott a magyar SZDP és a szakszervezetek munkájába. 1922-ben SZD-párti képviselőként beválasztották a magyar országgyűlésbe és ezt a tisztséget – az 1944-es német megszállás hónapjai kivételével – 1948-ig töltötte be. Ugyancsak 1922-től vezető szerepet játszott a szakszervezeti mozgalomban. 1948, a SZDP-nek a Kom[unista] Párttal való kényszerezésével megelőzően az SZD Párt baloldali vezetői kizárták pártjából. A Rákosi-rendszerben, 1950-ben, letartóztatták, életfogytiglani börtönre ítélték, ahonnan 1954 őszén Nagy Im-

re első miniszterelnöksége idején szabadult. Az 1956-os forradalom idején újjáalakult SZDP elnökévé választotta. A forradalom leverése következtében emigrációba kényszerült, ahol nemzetközi politikai és demokratikus munkásmozgalom fórumain adott hangot a magyar nép problémáinak. Hajlott kora ellenére élete szinte utolsó napjáig dolgozott. Temetéséről később történik gondoskodás.

„1976 szept. 7-én este (kedden)”²

Vass Vilmos kézírata. Ez ment le a Szabad Európa Rádió magyar adásában, első hírként – telefonon olvastam be.

Az este 9 órás hírekben ment először, mindjárt azt követően, hogy Asztalos Sándor ¼ 9-kor, Bécsből telefonon értesített Kéthly haláláról. Az este 10 órás adásban is ment, utóbb nem. Nem adták szerdán a hajnali műsorban, de délelőtt 9-től többször megismételték. A déli 1 órai politikai összefoglaló műsorban (Today) 2 ½ oldalas nekrológot írt, és olvasott be Vass Vilmos. Ezt este megismételték. Leadtam a Rádió központi news szolgálatának egy 1 ½ oldalas angol nyelvű nekrológot és ezt (némileg átírva) küldték szét a hírirodáknak a telexgépeken.

A Today kéziratot másik öt nyelvre is lefordították, abból dolgozott a többi osztály.

A további fejlemények (temetés stb.) koverolására³ felvettem azonnal a kapcsolatot a központi news osztállyal, az pedig a rádió brüsszeli tudósítójával.”

PIL 307. f. 38. ó. e. – Kézszel írt, saját kezű fogalmazvány, javításokkal.

¹ Kéthly Anna halálának körülményeiről lásd a Bevezetőt!

² Vass Vilmos a fenti szöveghez kiegészítő magyarázatot is készített, amelyben ismertette a nekrológ létrejöttének körülményeit és sorsát. Ezt az alábbiakban szintén közöljük.

³ Továbbítására (német).

110. KÉTHLY ANNA TEMETÉSE

Brüsszel, 1976. szeptember 14.

A magyarországi szociáldemokrácia és a nemzetközi demokratikus munkásmozgalom kimagasló személyiségének temetése szeptember 14-én volt Brüsszelben. A hamvasztást megelőző szertartást délelőtt tartották a brüsszeli St. Gilles temető halottasházában. A szertartáson az elhunyt két testvére mellett megjelent a Magyarországi Szociáldemokrata Párt küldöttsége, nemkülönben az elhunyt sok tisztelője. A ravatalozóban felszendült Verdi Requiemjének gyászzenéje, majd Bölcsföldi Andor, az emigrációban élő Magyarország Szociáldemokrata Párt főtitkára búcsúztatta el a magyar munkásmozgalom nagy halottját.

„Kéthly Anna életpályája alatt háborúk, forradalmak és ellenforradalmak rázták meg az emberiséget – mondotta. – Ezek a történelmi viharok mély hatással voltak életére, sorsára. Ebben a válságokban és megpróbáltatásokban gazdag korszakban Kéthly Anna békét, igazságot, társadalmi egyenlőséget, jólétet és biztonságot kívánt teremteni minden embertársa számára. Kora fiatalágától élete végéig hitt a szocializmus eszméiben. Ez erőt adott neki és irányítónak jelölte meg útját. Meggyőződése állította az üldözöttek oldalára, az igazságtalanság, az elnyomás megszüntetéséért küzdők élére. Jól tudta, csakis szervezett erővel lehetséges gyökeres változást elérni, ezért vállalt aktív szerepet a béke- és nőmozgalomban, a szakszervezeti és politikai életben.”

Bölcsföldi Andor ezután visszatekintett az elhunyt életpályájának fontos állomásaira, egészen az utolsó évekig, amelyekben magas kora sem akadályozta meg, hogy tovább-

ra is részt vállaljon az aktív munkában. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt az ő elnöklete alatt alkotta meg a Szociáldemokrata Alternatívát. Ez a program külföldön és odahaza egyaránt széles visszhangra talált, és ismételten állásfoglalásra kényszerítette a kormányzat képviselőit Magyarországon. Bölcsföldi főtitkár végül ezekkel a szavakkal fejezte be gyászbeszédét:

„Kedves Kéthly Anna elvtárs, drága Annus néni, Anna, Annus, Annuska: hálás szívvel köszönjük mindazt, amit valamennyiünkért tett. Köszönjük áldozatteljes munkáját Hazánkért és a Szociáldemokráciáért. Tevékenysége minden bizonnyal nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország egy napon a szabad és független országok sorába emelkedik majd, hogy eljön az az idő, amikor az emberiség és igazságosság uralkodik majd magyar földön. Eljön majd az az idő, amely egyben elégtételt nyújt Kéthly Annának.”

Bölcsföldi főtitkár gyászbeszéde után a résztvevők részvétüket fejezték ki a jelenlevő családtagoknak.

A búcsúvétel délután folytatódott. A gyászolók ezúttal az Uccle-Verrewinkel-i temetőben gyülekeztek.

A hamvakat tartalmazó koporsót az elhunyt rokonain és barátain kívül az európai szociáldemokrácia számos vezető egyénisége állta körül. Iréne Petri, a belga kormány volt államtitkára, a Szociáldemokrata Nők Nemzetközi Szövetségének elnöke francia nyelvű gyászbeszédében búcsúzott Kéthly Annától, felelevenítve emlékeit és élményeit azzal „a rendkívüli asszonnyal”, aki közel két évtizeden át élt belga földön száműzetésben.

„Bánatunk és fájdalomunk mellett – mondotta – amelyben kifejezésre jut hosszú évek során szövődött barátságunk, a csodálat érzése kerül előtérbe bennünk. A csodálaté, amellyel ennek a rendkívüli életpályának adózunk. Nem lehet elfelejtenünk, hogy annyi fizikai és erkölcsi szenvedés, annyi megpróbáltatás és oly sok munka után mindvégig bátor, tetterre kész és derűs tudott maradni.”

Ezt követően Otto Kersten, a Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségének főtitkára mondott gyászbeszédet. Emlékezetbe idézte Kéthly Anna életpályájának fontos állomásait, majd így folytatta:

„Kéthly Anna, mint képviselő, szakszervezeti vezető és lelkes demokrata minden területen küzdött honfitársai alapvető jogaiért. A náci megszállás előtti időkben a szélső-jobboldal céltáblája volt. A szovjet megszállás után a kommunisták támadták. Megismer- te a börtönt, majd a rendőri felügyelet zaklatásait. 1956-ban a magyar nép felkelése idején ismét remény töltötte el. Ki ne emlékeznék arra, hogy mit jelentett személye ebben a korszakban? A visszaszerzett szabadság jelképe volt, és az ország méltóságát testesítet- te meg.

A fegyveres elnyomás, a tankok brutális ereje elfojtotta a nép törekvéseit. Kéthly Anna száműzött lett. 1972-ben még részt vett a Szabad Szakszervezetek londoni kongresszuszán. Mindig boldogok voltunk, ha viszontláthattuk őt körünkben, és büszkék arra, hogy legjobb barátaink sorába számíthattuk. Állhatatossága, igazságszeretete örök demokratikus eszménykép marad a jövő nemzedékek számára, kiknek feladata a szabadság védelme lesz” – mondotta keserűen.

A búcsúbeszéd után a koporsót leeresztették a sírba. A jelenlévők a sír elé járulva egy-egy piros szegfűt dobtak búcsúképpen a koporsóra. A sírt rengeteg koszorú borította. A nyugati testvérpártok, a szociáldemokrata nőmozgalmak, a szakszervezetek és nem utolsósorban a Magyarországi Szociáldemokrata Párt koszorúja, amelyen ez az egy szó állott: „Barátság”.

III.

RÖVID ÉLETRAJZOK A KÖTETBEN ELŐFORDULÓ ISMERTEBB SZEMÉLYEKRŐL

Adler, Fritz (1879–1960), Viktor Adler fia. Osztrák fizikus, egyetemi tanár, szocialista. 1911-ben Ausztria Szociáldemokrata Munkáspártjának titkára, a *Der Kampf* (A Harc) szerkesztője. 1916 októberében a háború elleni tiltakozásként agyonlőtte Stürgkh grófot, az osztrák miniszterelnököt. A halálos ítéletet 18 évi fegyházra változtatták, de az 1918. októberi forradalom alatt kiszabadult. A Két és feles Internacionálé megalapítója, majd titkára. 1923–1940-ben az SZMI titkára. Franciaországba, majd az USA-ba emigrál. 1946-tól Svájcban él.

Alexits György (1899–1978), matematikus. 1919-től emigráns, a grazi egyetemen doktorrá avatják. Hazatérése után újságíró, majd tanársegéd a bukaresti egyetemen, illetve hazai középiskolákban tanít. Később a budapesti Műegyetemen magántanár. 1944-ben koncentrációs táborba hurcolják. 1945-től MKP-tag, gimnáziumi igazgató, majd VKM-államtitkár, miniszterhelyettes, a Tudományos Tanács főtitkára. Az MTA első főtitkára, egyetemi tanár.

Andersen, Alsing (1893–1962), dán szociáldemokrata. Az 1930-as években az SZMI VB tagja. Több alkalommal miniszter. A náci megszálláskor hadügyminiszter, majd pénzügyminiszter (1942). 1957 januárjában az ENSZ magyarügyeket vizsgáló Ötös Bizottságának elnöke. 1957-től a dán SZDP alelnöke, 1957–1963-ban az SZI elnöke.

Andropov, Jurij Vlagyimirovics (1914–1984), politikus. 1954. márciustól–1957. márciusig nagykövet. 1957–1961-ben az SZKP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának vezetője, majd KB-titkár. 1967–1982-ben az Államvédelmi Bizottság elnöke, majd az SZKP KB főtitkára.

Angyal János (1888–1978), pedagógus. 1918-tól tanfelügyelő, gimnáziumi tanár, majd a *Népoktatás* felelős szerkesztője. 1946-tól VKM miniszteri tanácsos, az általános iskolai főosztály vezetője, az iskolák államosításában vezető szerepet játszott, tankönyvek szerzője és társszerzője.

Antal László (Kertész Miklós veje), jogász, ügyvéd. Tisztviselő. Az MSZDP és a Magántisztviselők Szövetségének tagja. 1956 után kivándorol Izraelbe.

Apró Antal (1913–1994), eredetileg kőműves, szociáldemokrata, majd kommunista. 1945-től szakszervezeti vezető, 1948-tól SZOT-titkár, építő- és anyagipari miniszter, miniszterelnök-helyettes. 1956. november 4-től az MSZMP egyik vezetője, a kormány tagja, az Országgyűlés elnöke.

Artajo, Alberto Martin (1905–1979), spanyol diplomata, politikus. 1954-ben külügyminiszter, az ENSZ Mandátumvizsgáló Bizottságának elnöke, a spanyol ENSZ-misszió vezetője.

Asztalos Sándor (1929–2006). Szociáldemokrata nézetei miatt 1953-ban eltávolítják a közgazdasági egyetemről. Az 1956. október 31-én megalakult Szociáldemokrata Ifjúsá-

gi Szövetség (SZISZ) vezetőségének tagja. November végén emigrál, bekapcsolódik az emigráns MSZDP munkájába, Svájcban, Svédországban – közben egy évig Ausztráliában – él, 1971-ben Bécsben telepedik le. A Kéthly-Szélig vezette MSZDP vezetőségének tagja, a bécsi csoport elnöke. 1988–1989-ben bekapcsolódik az MSZDP hazai újjászervező-désébe.

Auer Pál (1885–1978) jogász, diplomata, közíró. 1919–1944-ben ügyvéd. 1926–1939-ben a budapesti törvényhatósági bizottság tagja. 1926-ban a frankhamisítási ügyben a francia állam képviselője. A Páneurópai Unió magyarosztályának alelnöke, 1928-tól elnöke. Nácizmusellenes, a háború idején együttműködik az angol követséggel. 1943-tól a Kiszgazdapárt IB tagja. 1944-ben illegalitásban él. 1945-től parlamenti képviselő, az FKgP külügyi bizottságának elnöke. 1946–1947-ben párizsi követ, Nagy Ferenc miniszterelnök lemondatása után ő is lemond, Párizsban a magyar emigráció vezető személyisége. 1949-től a Magyar Európa Tanács elnöke, az emigráns Magyar Parasztszövetség PB tagja, az MNB választmányának, majd az MB vezetőségének tagja.

Ágoston Péter (1874–1925) jogtudós, történész. 1893-tól MSZDP-tag. A nagyváradi jogakadémia tanára, 1908-tól a helyi szabadkőművesek egyik vezetője, 1918-ban a városi Nemzeti Tanács elnöke, Bihar megye kormánybiztos-főispánja. 1919-ben belügyi államtitkár, a Tanácsköztársaság idején külügyi népbiztoshelyettes, a Budapesti Központi Forradalmi Munkás és Katona Tanács elnökségi tagja. 1919. augusztus elején a Peidl-kormány külügyminisztere. Ekkor letartóztatják, halálra ítélik. Fogolycserével a Szovjetunióba kerül (1922), a munkaügyi népbiztosság dolgozója. 1924-től Angliában, majd Franciaországban él.

B. Rácz István (1923–1994), közgazdász. 1944. decemberben a Nyilas Nemzeti Számmonkérő Szék letartóztatja. 1945-től FKgP-tag, a párt ifjúsági szervezetének szervezője, majd elnöke. 1945-től parlamenti képviselő. 1948. márciustól alkalmi munkákat vállal. 1950-ben letartóztatják, 1953-ban szabadul. 1956. októberben FKgP IB-tag, részt vesz a Petőfi Párt (NPP) és az FKgP egyesülési tárgyalásain. 1956 decemberében emigrál, az USA-ban telepedik le, közgazdász diplomát szerez. Az emigráns FKgP IB, az MFT–SZMNK Intéző Bizottság, az MB tagja.

Bacsó Béla (1891–1920), író, újságíró. Az MSZDP tagja, a Kassai Munkás, majd 1919-ben a Népszava újságírója, leleplezte a tiszti különítményesek kegyetlenkedéseit. 1920. február 17-én az Osternburg-különítményhez tartozó tisztek meggyilkolták.

Balassa Gyula (1903–1974), jogász, országos rendőrfőkapitány. 1937-ben a pécsi tudományegyetemen államtudományi doktorátust szerez. 1938–1944-ben tisztviselő az Igazságügyminisztériumban. Katonaszökevényként kapcsolatba került a földalatti munkásmozgalommal. 1945–1946-ban az SZDP tagja, Nógrád-Hont vármegye főispánja, 1946–1950-ben altábornagyi rangban országos rendőrfőkapitány. 1950-ben letartóztatják, 1955-ben szabadul, 1956-ban rehabilitálják. 1957-től 1966-ig az Országos Erdészeti Főigazgatóság vezetője, a Dunakanyar Intéző Bizottságának elnöke.

Balogh Tamás (Thomas Balogh) (1905–1985), magyar származású angol közgazdász, politikus. 1939–1970-ben az angol Munkáspárt gazdaságpolitikai, majd miniszterelnöki gazdasági tanácsadója, később miniszter. 1950-től több országban gazdasági tanácsadó, az angol felsőház tagja. 1979-ben a Budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem díszdoktora. Az állami gazdaságirányítás híve, az angol Munkáspárt államosítási és gazdaságfejlesztési programjának kidolgozója.

Barankovics István (1906–1974), újságíró. Több lap – *Kis Újság*, *Esti Kis Újság*, *Magyar Nemzet* – és folyóirat szerkesztője. A KDP, majd a DNP elnöke, parlamenti képviselő és a *Hazánk* hetilap felelős szerkesztője. 1949. januártól emigráns, az USA-ban telepedik le, az MNB egyik vezetője.

Baranyai Tibor (1925–2006), férfisزابو, nyomdász. 1944-ben részt vesz az ellenál-lási mozgalomban. 1945-ben belép az SZDP-be, bekerül a SZIM Országos Vezetőségébe, a SZIT főtítkárhelyettese. 1948 tavaszán emigrál, a Bán Antal vezette MSZDP tagja. Kana-dában telepedik le. 1964-ben hazatér, az Állami Biztosítónál dolgozik. 1989-ben részt vesz az MSZDP újjászervezésében.

Bán Antal (1903–1951), vasmunkás, uradalmi gépész. 1918-ban a Ganz-gyárban ta-nonc-főbizalmi, KIMSZ-tag. 1919. augusztustól Jugoszláviában él, szakszervezeti vezető. 1939-ben az újvidéki SZDP titkára, kapcsolattartó a magyar SZDP-vel. 1941-ben a bevo-nuló magyarok internálják, az SZDP-vezetőség közbenjárására Budapestre költözik, a párt értelmiségi mozgalmának egyik vezetője lesz. 1945. januártól SZDP PV- és PB-tag, főtítkárhelyettes, parlamenti képviselő, a parlament politikai bizottságának tagja. 1945. júniustól iparügyi miniszter, az Országos Gazdasági Tanács alelnöke. 1948. február 18-án kizárják az SZDP-ből, 24-én emigrál. Svájcban telepedik le, megszervezi az emigráns MSZDP-t, amelynek haláláig főtítkára.

Bebel, August (1840–1913), német esztorgályos, a német szocialista mozgalom ki-emelkedő alakja. 1867-ben a Német Munkásegyletek Szövetségének elnöke, 1869-ben a Szociáldemokrata Munkáspárt egyik alapító tagja, 1875–1913-ban a német SZDP társel-nöke. Művei közül a „A nő és a szocializmus” a legismertebb.

Bede Béla az emigráns MSZDP elnökségének tagja az 1960-as években.

Bede István, baróthi (1904–1978), diplomata. 1926–1946 között külügyi szolgál-atban, 1943–1944. márciusig a KÜM-ben sajtóosztály-vezető, a miniszter közvetlen munka-társa. 1946-tól – az SZDP támogatásával – londoni követ. 1948 tavaszától emigráns, a SZER müncheni részlegének egyik vezető beosztású alkalmazottja.

Bekius, S. E. 1957-ben a Svéd Szociáldemokrata Párt Külügyi Osztályának vezetője, majd a Kereskedelmi Minisztériumban osztályvezető. Ezt követően külügyminiszter-he-lyettes.

Benjámín Olivér (1903–1991), rendőrtiszt. 1945-től SZDP-tag, a párt delegáltja a bu-dapesti főkapitány-helyettesi posztra. 1950-ben letartóztatják, 1956 márciusában szaba-dul, rehabilitálják, októberben az MSZDP vezetőségi tagja. Az év végén emigrál, Bécsben él, az MSZDPe vezetőségének tagja, az MFT vezetőinek egyike, rövid ideig az európai (párizsi) iroda vezetője.

Benya, Anton (1912–2001), eredetileg villanyszerelő, az SPÖ tagja, 1934-től több-ször bebörtönözik. 1945-től szakszervezeti aktivista, majd 1963-tól országos elnök és SPÖ VB-tag. 1971-ben a szocialista kormány minisztere, majd a parlament elnöke.

Bevin, Aneurin (1897–1960), angol munkáspárti politikus, eredetileg bányász. 1920-tól szakszervezeti funkcionárius, majd munkáspárti parlamenti képviselő; szolidá-ris a spanyol baloldallal. 1942–1945-ben miniszter. Lemondása után haláláig a párt parla-menti frakciója baloldalának vezetője.

Bibó István (1911–1979), jog- és társadalomtudós, politikus. 1939–1940-ben az Igaz-ságügyi Minisztériumban dolgozik, majd a Szegedi Egyetemen tanít. 1945-ben a BM-ben főosztályvezető, 1946-tól az MTA tagja, tanszékvezető egyetemi tanár (1950-ig). 1949-ben kizsorul a közéletből, Budapesten az Egyetemi Könyvtár munkatársa (1951–1956). 1956. október 31-én a Petőfi Párt néven újjászervezett NPP VB tagja, november 2–4-én a Nagy Imre-kormány államminisztere. 1956. november 6-án közzéteszi a kormány melletti ter-vezetét. 1957-ben emlékiratot juttat ki Nyugatra Magyarországról és a világhelyzetről. 1957. májusban letartóztatják, életfogytiglani börtönre ítélik. 1963-ban szabadul. 1971-ig a KSH könyvtárosa.

Bíró Mihály (1886–1948), festőművész, grafikus. 1910-től az MSZDP grafikus, 1911-ben elkészíti a vörös kalapácsot tartó férfialakos plakátját, ami később a párt emblémá-

ja lesz. 1918–1919-ben a forradalmak „plakáti” megfogalmazása nevéhez fűződik. 1919. augusztustól emigráns, a fehérterror elleni grafikai sorozata miatt megakadályozzák hazatérését, ez művészi válságba sodorja. Párizs német megszállásakor fogságba esik. 1945-ben kórházba kerül. 1947 tavaszán az SZDP vezetése hazasegíti, a felajánlott főiskolai katedrát súlyos betegsége miatt már nem tudja elfoglalni.

Blum, Leon (1872–1950), francia jogász, újságíró. 1919-től szocialista parlamenti képviselő, az SFIO egyik vezetője, a pártlap, a *Le Populaire* szerkesztője. Az egységfront, a népfront támogatója, 1936–1938-ban kétszer a kormány elnöke. A II. világháború alatt a németek deportálják. 1945-ben a „harmadik erő” politika meghirdetője, az SFIO-t a középpártok szövetségésévé teszi.

Bokányi Dezső (1871–1940), eredeti szakmája kőfaragó, író, újságíró. 1894-től 1919-ig az SZDP vezetőségi tagja, nagy hatású szónok. 1895-ben a *Népszava* szerkesztője. MÉMOSZ alapítója, elnöke. 1918-ban a Nemzeti Tanács tagja, a Tanácsköztársaság idején munkaügyi és népjóléti népbiztos, majd a Vörös Hadsereg III. hadtestének parancsnoka. A népbiztosperben 1920. decemberben halálra ítélik, majd a fogolycsere révén 1922-ben a Szovjetunióba kerül, ahol a szociális biztosítás területén dolgozik, a moszkvai rádió munkatársa. A sztálini törvénytelenések áldozata.

Böhm, Johann (1886–1959), osztrák szakszervezeti vezető, politikus. 1930–1934-ben (és 1945–1959-ben) parlamenti képviselő, 1945-ben államtitkár, 1959-ig az Osztrák Szakszervezeti Szövetség egyik alapítója és elnöke, kétszer a Nemzeti Tanács (Nationalrat) elnöke.

Böhm Vilmos (1880–1949), írógépműszerész. 1910-től a vasas szakszervezet egyik vezetője, 1913–1919-ben az MSZDP PV tagja. 1918–1919-ben a Károlyi-kormány hadügyi államtitkára, a Berinkey-kormány hadügyminisztere. A Tanácsköztársaság idején hadügyi népbiztos, a hadsereg főparancsnoka. 1919. augusztusban Bécsbe emigrál, a Világosság csoport egyik alapítója. 1933-tól a munkáspártok együttműködésének híve. 1945 végétől megszakításokkal itthon él, az SZDP PV tagja, 1947 szeptemberében főtítkárhelyettes. 1946 márciusától stockholmi magyar követ. Az MDP létrejötte után lemond, és ismét az emigrációt vállalja, haláláig Svédországban él.

Bölcsföldi Andor (1913–1997), vasmunkás. Fiatalon a vasas szakszervezet és az MSZDP tagja. 1945–1948-ban a vasas szakszervezetben vezetőségi tag, parlamenti képviselő. 1946 szeptemberétől a SZIM főtítkára, 1947 novemberében lemondják. 1948 februárjában kizárják a pártból, hamarosan emigrál. Svájcban, Angliában, Kanadában él, majd Svédországban telepedik le. 1968–1976-ban az MSZDP főtítkára, majd elnöke, a SUCÉE alelnöke, 1989-től elnöke. Több emigráns szociáldemokrata lap kiadója.

Braatoy, Bjarne, 1956. novemberben az SZI Iroda titkára.

Brandt, Willy (Ernst Karl Frahm), (1913–1992), német újságíró, szociáldemokrata politikus. Hitler hatalomra jutásakor Norvégiába menekül, harcol a spanyol polgárháborúban, és részt vesz az antifasiszta ellenállási mozgalomban. Hazájába visszatérve 1948-tól az SPD-ben politizál, 1957–1966 között Nyugat-Berlin kormányzó-polgármestere. 1964-től az SPD elnöke (1987-ig), 1966-tól a CDU-SPD kormányban külügyminiszter és az NSZK alkancellárja, 1969–1974-ben kancellár. 1976–1992-ben a SZI elnöke.

Bresztovszky Ede (1889–1963), újságíró. 1910-től a *Népszava* publicistája, majd első munkatársa. A Munkásbiztosító Pénztár tisztviselője. A TK idején osztályvezető a Közoktatási Népbiztosságon. 1919 augusztusában Bécsbe emigrál, 1923-ban hazatér, az MSZDP budapesti szervezetének vezetője. 1925–1935-ben a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja, a frakció titkára. A *Népszava* irodalmi rovatának gondozója. 1938-ban nézeteltérése támad a vezetőséggel, kizárják a pártból és a *Népszava* szerkesztőségéből. Írásai jobboldali lapokban is megjelennek. 1945–1950-ben a Szabad Szó olvasószerkesztője.

Broda, Christian (1916–1987), jogász, osztrák kommunista, majd szociáldemokrata politikus. 1934-ben, az osztrák polgárháborúban való részvételéért, mint kommunistát elítélik. Egyetemi tanulmányai befejezése (1940) után a Wehrmachtban szolgál, ahol szervezkedés miatt három hónapra ismét elítélik. A háború végén a „Szabad Ausztria” ellenállási csoporthoz csatlakozik. A háború után átlép a szocialista pártba. Parlamenti képviselő és igazságügy-miniszter (1960–1966), (1970–1983). 1968-ban eléri a halálbüntetés megszüntetését Ausztriában. Második miniszteri ideje alatt a családjog megreformálása, a férfi és a nő egyenjogúsítása, a homoszexualitás mint bűncselekmény megszüntetése stb. fűződik nevéhez. A „börtön nélküli társadalomról” vallott utópiája miatt többen bírálták: az ún. hideg amnesztia (kalte Amnestie) elve alapján csöndben leállította a náci bűntettek jogi eljárásait.

Brumiller László (1891–1968), nyomdász, szociáldemokrata politikus. 1918 végén a KMP tagja, a Tanácsköztársaság alatt vádbiztos. 1920-ban elítélik, internálják. 1921 és 1925 között Bécsben él. 1939–1944-ben az SZDP PV tagja. 1945-ben az INGY tagja, 1947-ben ismét képviselő. 1946-ban aláírja a Peyer-memorandumot, majd visszavonja. 1948-ban nem ért egyet a két munkáspárt egyesítésével, ezért nyugdíjazzák. 1956 októberében a nyomdászszakszervezet vezetője. 1956. október 31-én az MSZDP vezetőségének tagja, november 4. után visszavonultán él haláláig.

Brünauer Sándor (?–1972), orvos, munkajogász, szociáldemokrata. 1940-ben emigrál az USA-ba. A Peyer Károly vezette emigráns MSZDP vezetőségi tagja. Kéthly Anna segítőtársa az ENSZ Ötös Bizottsága előtt tett tanúvallomásának elkészítésében.

Büchler József (1886–1958), nyomdász, tisztviselő. 1900–1948-ban MSZDP-, SZDP-, szakszervezeti tag, 1907–1918-ban szakszervezeti tisztviselő, 1914–1918-ban a magántisztviselők szövetségének elnöke. 1918–1919-ben a párt, a Budapesti Munkástanács, majd az egyesült párt egyik titkára. 1920-tól emigráns. 1922–1927-ben az MSZDP központi titkára, majd főtitkára (1936–1939). 1925-ben fővárosi THB-tag. 1931–1935-ben parlamenti képviselő. 1944. márciusban deportálják. 1945-től parlamenti képviselő, fővárosi THB-tag, az SZDP gazdasági főnöke. 1945 őszétől a Magyar Nemzeti Bank alelnöke. 1948-ban kizárják a pártból, nyugdíjazzák. 1950-ben bebörtönzik, 1956 tavaszán szabadul, októberben az MSZDP PV tagja. 1962-ben rehabilitálják.

Büky Barna, közgazdász. 1961-ben emigrál, Angliában telepedik le. 1964-től a SZER müncheni részlegének munkatársa (Vadász János néven ír.) 1987–1991-ben a magyar-osztály helyettes igazgatója.

Carthy, Albert (1921–2006), 1957–1969-ben a SZI főtitkára.

Coudenhove-Calergi, Richard Nicolaus gróf (1894–1972), osztrák arisztokrata, az Európa-mozgalom atyjának tekintik. 1923-ban, Bécsben megalakítja a Páneurópai Uniót, célja az Európai Egyesült Államok létrehozása. 1950-ben az Európai Parlamentáris Unió, 1952–1965-ben a Páneurópai Unió elnöke.

Creech-Johnes, Arthur (1891–1964), szakszervezeti vezető, az 1940-es évek második felében angol gyarmatügyi minisztériumi államtitkár.

Czernetz Carl (1910–1978), szociáldemokrata politikus, lapszerkesztő. 1924-ben a Szocialista Munkásifjúság (SAJ) városi vezetőségi tagja. Ausztria annektálása (1938) után Párizsba, majd Londonba menekül, az osztrák szocialisták londoni bizottságának tagja. 1945-től a bécsi pártiskola vezetője. 1949–1978-ban parlamenti képviselő, a szocialista parlamenti csoport elnöke. 1956–1978-ban az Európa Tanács közgyűlésének tagja, Ausztria Szocialista Pártjának nemzetközi ügyekkel foglalkozó titkára.

Csilléry András (1883–1964), fogorvos, politikus. 1919 augusztusában Friedrich István kormányában miniszter, szélsőjobboldali pártok vezetője, a Keresztény Községi Párt elnöke. 1938–1944-ben a *Nagy-Budapest* c. hetilap főmunkatársa. 1944 végétől a Né-

metországba telepített budapesti orvosi kar nyilas kormánybiztosa. Nem tér vissza Magyarországra.

Detre Anna, Detre Pál felesége. Tisztviselő. Az MSZDP tagja. 1948-ban férjével együtt emigrál, Bécsben telepedik le.

Detre Pál, az MSZDP/SZDP tagja. 1948-ban emigrál, Bécsben telepedik le. Vezetőségi tagja az emigráns MSZDP-nek, a bécsi Magyar Szociáldemokraták Kultúr- és Segélyegyesületének, illetve a bécsi pártcsoportnak.

Deutsch, Julius (1884–1968), osztrák jogász. 1914-ig szakszervezetekben dolgozik. 1918 végétől az osztrák SZDP fő katonai szakértője. 1918–1920-ban parlamenti képviselő, hadügyminiszter, a Népfőrség (Volkswehr) megszervezője. 1923-ban létrehozza a Köztársasági Védszövetséget. 1934 februárjában a Schutzbund-felkelés irányítója, majd Brűnnbe emigrál. 1936-ban a spanyol polgárháborúban a nemzetközi brigádoknál az SZMI egyik képviselője. 1940-ben az USA-ba távozik. 1946-tól egy ideig az SPÖ-ben osztályvezető.

Dinnyés Lajos (1901–1961), gazdálkodó, politikus. A kisgazdapárt tagjaként 1931-től 1939-ig képviselő. Tagja az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek, az 1945. november 4-i választásokon újra képviselő, ekkor már tagja a párt választmányának és Politikai Bizottságának. 1947 márciusában a honvédelmi tárca élére kerül. Nagy Ferenc lemondása után miniszterelnök. 1948 végétől az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ főigazgatója, 1954-től a Hazafias Népfront Tanácsának tagja. Az 1956-os forradalom idején az V. kerületi Ideiglenes Nemzeti Bizottság tagja. 1958-ban az Országgyűlés egyik alelnöke.

Dobi István (1898–1968), mezőgazdasági munkás. 1916-tól a földmunkásmozgalom tagja. A TK idején vöröskatona. 1919. augusztusban lefoglalják, internálják. A FMOSZ és az MSZDP aktivistája. 1930-ban az OMK és az OMMB tagja. 1936–1946-ban FKgP és parasztszervezeti vezető. 1944-ben az ellenállási mozgalom résztvevője. 1945–1949-ben államminiszter, közben kétszer földművelésügyi miniszter. 1947–1952-ben FKgP-vezető, majd miniszterelnök, 1952-től 1967-ig az Elnöki Tanács elnöke. 1959-től MSZMP KB-tag, 1968-tól OSZT-elnök. 1945-től parlamenti képviselő.

Dubček, Alexander (1921–1992), szlovák kommunista politikus. 1939-től a szlovák kommunista párt tagja. 1944-ben részt vesz a szlovákiai németellenes felkelésben. 1958-tól CSKP KB-tag, 1968-ban, a „prágai tavasz” idején a párt első titkára. 1968. augusztus 21-én a szovjet erők bevonulnak Prágába. Rövid ideig megtarthatja első titkári pozícióját, de az 1969-es jégkorongzavargásokat követő krízis nyomán lemond. 1969–1970-ben törökországi nagykövet, 1970-ben kizárják a pártból. 1989-től a szövetségi nemzetgyűlés szószólója/elnöke. 1992. november 7-én halt meg egy autóbaleset következtében.

Dulles, John Foster (1888–1959), amerikai republikánus politikus. 1945–1950-ben az USA ENSZ-delegátusa. 1953–1959-ben külügyminiszter.

Eckhardt Tibor (1888–1972) politikus, ügyvéd. Pályáját vármegyei tisztviselőként kezdi, 1919–1920-ban az aradi, majd a szegedi ellenforradalmi kormány miniszterelnökségének sajtóügyeit irányítja. 1923-ban az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik alapítója és elnöke, a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt egyik vezetője, 1928-tól a Magyar Revíziós Liga ügyvezető alelnöke. 1930-tól a Független Kisgazdapárt tagja, Gaál Gaszton halála után a párt elnöke (1932–1940). 1940-ben lemond a FKgP elnökségéről. A kormányzó és Teleki Pál miniszterelnök megbízásából 1940 nyarán az USA-ba megy, hogy ott kapcsolatokat építsen ki, nem tér vissza. 1945 után a szovjetellenes és antikomunista emigráció egyik vezéralakja.

Enczi Endre (1902–1974), költő, író, újságíró. Az 1920-as évektől jelennek meg versei, regényei. KMP-tag. 1945-től vidéki majd fővárosi lapok szerkesztője. 1955-től az *Iro-*

dalmi Újság szerkesztője. 1956. novemberben emigrál, Ausztriából Kanadába, majd Londonba kerül, az 1957-től megjelenő emigráns *Irodalmi Újság* szerkesztője haláláig. 1961-től Párizsban él. Írásai az emigrációs újságokban jelennek meg.

Erdei István (1904–1987), géplakatos. 1921-től a vas- és fém munkás szakszervezet és az MSZDP tagja. A '30-as években területi (Hódmezővásárhely, Debrecen) titkár, az Alföldi Titkárság vezetője. 1945-től parlamenti képviselő. 1948-ban visszavonul a politikától, gazdálkodik. 1956. októberben tárgyal Nagy Imrével. Támogatja az MSZDP újjászervezését. 1957 elején letartóztatják, 1962-ben szabadul, rehabilitálják.

Erlander, Tage Fritiof (1901–1985), svéd szociáldemokrata politikus. Egyetemi évei után könyvkiadóban szerkesztő. 1933-tól szociáldemokrata képviselő, majd államtitkár. 1945–1969-ben Svédország miniszterelnöke. 1948–1969-ben a Svéd Szociáldemokrata Párt elnöke. 1963–1972-ben a Szocialista Internacionálé egyik alelnöke.

Esztergályos János (1873–1941), vasmunkás, szociáldemokrata. 1908-tól az USA-ban él. 1911-től itthon a Munkásbiztosító Pénztár hivatalnok, majd vidéki titkár. 1933-tól a *Népszava* felelős szerkesztője és kiadója. 1922–1939-ben parlamenti képviselő.

Faragó László jogász, magántisztviselő, közgazdasági szakíró. 1920-tól az MSZDP tagja, a magánalkalmazottak szövetségének alelnöke, a *Népszava* és a *Szocializmus* munkatársa. 1945–1948-ban parlamenti képviselő, a Pénzügyi Központ vezérigazgatója. 1946-ban a párizsi békedelegáció tagja. 1948-ban kizárják az SZDP-ből, 1950. júliusban kitelepítik Nádudvarra. 1953 őszén visszatér a fővárosba, rehabilitálják. Egyetemi docens.

Farkas Ferenc, B. (1903–1966), közgazdász. 1937-ben a Márciusi Front és az NPP egyik alapítója, a *Szabad Szó* kiadója és szerkesztője. 1945-től parlamenti képviselő, az NPP gazdasági vezetője; a *Válasz* c. folyóirat felelős kiadója. 1956. októberben a Petőfi Párt (NPP) szervezője, főtítkára. November 2-án a Nagy Imre-kormány államminisztere, november 4-től a szellemi ellenállás résztvevője. 1957-ben az MSZMP Közgazdasági Reformbizottságának tagja.

Farkas Ferenc, kisbarnaki (1892–1980) katonatiszt. A magyar cserkészmozgalom egyik vezetője. Teleki Pál halála után, 1941. április 3-ától Magyarország főcserkésze. 1938–1943 között a Ludovika parancsnoka. A Donnál a pécsi IV. hadtestet, majd 1943-tól a debreceni VI. hadtestet vezette. A nyilas hatalomátvétel után hűséget esküdött Szálasi Ferencnek. 1946-tól a nyugati magyar emigráció egyik szervezője. A népbíró, mint háborús bűnös 1950-ben, távollétében, életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélt.

Farkas Mihály (1904–1965), eredetileg nyomdász. A CSKP tagja, a KII egyik vezetője. 1945-től parlamenti képviselő, az MKP, az MDP PB és Titkárság tagja, honvédelmi miniszter, a KV titkára. 1955-ben kizárják a KV-ből, majd a pártból, és börtönbüntetésre ítélik. Kiszabadulása után könyvkiadói lektor.

Fábián Béla (1889–1966), ügyvéd, Vázsonyi Vilmos titkára. 1920-tól önálló ügyvéd, az NDP tagja. 1922-től parlamenti képviselő. 1944-ben koncentrációs tábor foglya. 1945-ben az USA-ba települ, a konzervatív emigráció egyik vezéralakja, az MNB tagja.

Fehér Lajos (1917–1981), tanár, újságíró. 1944-ben partizáncsoportja Budapestén felrobbantja Gömbös Gyula szobrát. 1947-től a *Szabad Föld* felelős szerkesztője. 1954–1955-ben a *Szabad Nép* szerkesztőbizottságának tagja, 1955-től egy állami gazdaság igazgatója. 1956. novemberben az MSZMP szervezője, 1957-től a *Népszabadság* szerkesztője, majd a pártközpont mezőgazdasági osztályának vezetője. 1959-től párt és állami funkciókat tölt be: 1962–1974 miniszterelnök-helyettes, 1956–1975 MSZMP PB tagja.

Fehérvári Géza (1926), művészettörténész, régész. 1948–1949-ben a budapesti egyetemen keleti nyelveket és művészettörténetet tanul. 1952-ben régész szakon végzi. 1952-től a Kelet-ázsiai Múzeum alkalmazottja, 1956–1957-ben a bécsi Művészettörténeti

Intézet dolgozója. Ford-ösztöndíjjal Oxfordban, Londonban él. A Keleti és Afrikai Tudományos Intézetben folytatja tanulmányait. 1961-ben doktorál, 1963-tól az iszlám művészet tanára. Régészeti kutatásokat folytat Ázsiában, Észak-Afrikában és Amerikában.

Fekete Sándor református lelkész, esperes, a Magyar Rádió munkatársa. 1956 decemberétől a *Szülőföldünk* című műsor vezetője.

Fejtő Ferenc (1909–2008), történész, publicista. 1932–1933-ban kommunista szervezkedésért bebörtönlük. Szabadulása után a szociáldemokrata mozgalomban tevékenykedik. 1936-tól a *Szép Szó* szerkesztője, 1938-tól a *Népszava* párizsi tudósítója. A háború alatt Franciaországban marad. 1947–1949-ben a magyar követség sajtóirodájának vezetője. Rajk László letartóztatása után szakít a magyar kormánnyal, írásaiiban leleplezi a kirakatpárt. 1949–1974-ben az AFP vezető munkatársa. Több könyvben foglalkozott a magyar és a közép-kelet-európai „népi demokráciákkal”.

Felleg György (Nehemia Pelleg) (1919–2000), költő, író, szerkesztő. Az 1930-as években Kassák Lajos köréhez tartozik, versei, írásai szociáldemokrata lapokban jelennek meg. 1939-ben kivándorol Palesztinába. Versekét ír, izraeli költők műveit fordítja magyarra, különböző lapok munkatársa. Írásai a *Menorában*, a *Hatikvában* és izraeli magyar lapokban jelennek meg.

Fenyő Miksa (1877–1972). Jogot végzett, 1904-től a Gyáriparosok Országos Szövetségének titkára, majd 1917-től vezérigazgatója. 1909-ben a *Nyugat* egyik alapítója, utóbb egyik szerkesztője, illetve főmunkatársa és a folyóirat anyagi támogatója. A kiadó negyvenéves története alatt mintegy 400 kötetet jelentetett meg a kor legismertebb magyar és külföldi szerzőitől. 1948-tól emigrációban él, Róma, Párizs után 1953-tól New Yorkban, majd életének utolsó három évében Bécsben.

Fischer József, Jusszuf (1901–1995), építész. Egyike az új építészet első nemzetközi híru hazai képviselőinek. A CIAM nemzetközi szervezet tagja és magyar csoportjának szervezője. MSZDP-tag. 1942–1948-ban a *Tér és Forma* építészeti folyóirat főszerkesztője. 1945–1948-ban parlamenti képviselő, építésügyi kormánybiztos, Budapest újjáépítésének tervezője, a Fővárosi Közmunka Tanács elnöke, a Budapesti THB tagja. Az SZDP Gazdasági Bizottságának tagja. A Szovjet-Magyar Művelődési Tanács társelnöke, a MMTSZSZ elnöke. 1956. október 31-étől az MSZDP PV tagja. November 2-ától a Nagy Imre-kormány államminisztere. 1965-ben kivándorol az USA-ba, ott élő építész feleségét követi. Az 1980-as években hazatér. 1993-ban Budapest díszpolgára.

Fock Jenő (1916–2001), kommunista politikus. 1955–1957 között a Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) titkára. 1957–1961-ben az MSZMP KB titkára, 1961–1967 között miniszterelnök-helyettes. 1967-től 1975-ig a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Kormányfőként nevéhez fűződött az új gazdaságirányítási rendszer bevezetése. Az MSZMP KB tagja 1956-tól, a Politikai Bizottság tagja 1957–1980 között. 1980-tól a Magyar Tudományos Egyesületek Szövetsége (MTESZ) elnöke.

Ford Jr., Gerald Rudolph (szül.: Leslie Lynch King, Jr.) (1913–2006). 1948-ban Michigan állam delegátusa a képviselőházban. Nyolc éven át a republikánus kisebbség vezetője. 1973–1974-ben az Egyesült Államok alelnöke, 1974–1977-ben elnöke.

Friedman Jenő (1895–1984), tisztviselő. 1911-től MSZDP-tag. 1919-ben a Vörös Hadsereg északi hadjáratában katona, 1937-ben részt vesz a nyilasok elleni akciókban. 1944 márciusában illegalitásba vonul. 1945-től a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. igazgató-helyettese, majd a MÁSZ Rt., illetve a NIK vezérigazgató-helyettese. Az Iparügyi Minisztérium ellen indított perek miatt 1948 tavaszán Ausztriába emigrál, tüzelőanyag-telepet nyit. A Bán szervezte emigráns MSZDP-nek és az SPÖ-nek aktív tagja, támogatója.

Friss István (1903–1984), közgazdász, kommunista. 1945-től a gazdaságpolitikai funkciókat tölt be. 1954-től az MTA Közgazdaság Tudományi Intézet igazgatója.

Gaitskell, Hugh (1906–1963), angol közgazdász. 1926-tól az angol Munkáspárt tagja, 1945-től parlamenti képviselő. 1947–1951-ben miniszter. 1955-től a Munkáspárt vezére, az alsóházi munkáspárti képviselőcsoport vezetője. 1957–1963-ban az SZI alelnöke.

Garami Ernő (1876–1935), eredetileg műszerész, a századfordulótól 1919-ig a magyar szociáldemokrácia egyik legtekintélyesebb vezetője, a *Népszava* főszerkesztője 1919-ig. Kereskedelemügyi miniszter a Károlyi-, majd a Berinkey-kormányban. A Tanácsköztársaság kikiáltása után kilép az egyesült pártból, Svájcba emigrál. Tagja a Peidl-kormánynak. 1919. novemberben ismét elhagyja az országot, és 1921-ben Bécsben Lovászy Mártonnal együtt megindítja a *Jövő* c. lapot. 1929-ben hazatér. A pártvezetőséggel támadt személyi és taktikai nézeteltérései miatt ismét külföldre megy, ahonnan csak 1934-ben, beteg jön vissza.

Gárdos Mariska Pintér Györgyné (1885–1973), író, újságíró. 1900-tól MSZDP-tag, a Nők Asztaltársaságának, illetve a Magyarországi Munkásnők Egyesületének egyik alapítója és vezetője. 1905-ben a *Nőmunkás* első szerkesztője, az MSZDP Országos Nőszervező Bizottságának titkára. A kereskedelmi alkalmazottak szervezője, vezetőségi tagja. 1919-ben a *Vörös Újság* szerkesztője; augusztusban Bécsbe emigrál, a Világosság-csoport tagja. 1932-ben hazatér, az MSZDP-ben politizál, többször bebörtönözik, internálják. 1945-től az MKP tagja, nőmozgalmának egyik vezetője, az MNDSZ alapító tagja, ügyvezető alelnöke, az *Asszonyok* szerkesztőbizottságának tagja, a *Szövetkezeti Élet* főszerkesztője.

Gergelyfy Sándor (1920), jogász, újságíró. 1945-től SZDP-tag, minisztériumi sajtóelőadó. 1947-ben a Magyar Közösség elleni ügyben letartóztatják, de eljárás nem indul ellene. 1948-ban emigrál, Belgiumban telepedik le, szociáldemokrata lapokba ír. 1950-től a szocialista *Fáklya* szerkesztője és a Peyer-féle MSZDP tagja. A londoni *Népszava* és a *Szociáldemokrata Szemle* közli írásait, külpolitikai elemzéseit. 1951–1985-ben a SZER munkatársa (Egri Sándor néven), majd külső munkatársa.

Gerő Ernő (1898–1980) kommunista politikus. A TK alatt a Kommunista Ifjúsamunkások Szövetsége apparátusában dolgozik. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe menekül. 1922-ben hazaküldik Magyarországra, letartóztatják. 1924-ben kiadják a Szovjetuniónak. Ügynökként Franciaországban, Belgiumban, Spanyolországban és Portugáliában dolgozik. A spanyol polgárháborúban egy nemzetközi brigád parancsnoka és egyben a szovjet NKVD képviselője. 1939 és 1941 között a KMP képviselője a Kommunista Internacionáléban, majd az ellenséges hadseregek hátsószárában, illetve a hadifoglyok közötti agitáció és propaganda egyik irányítója. 1944 végétől az MKP KV és PB tagja; a kormányban közlekedésügyi miniszter, pénzügyminiszter, majd államminiszter. 1952 és 1954 között miniszterelnök-helyettes. 1954–1956-ban az MDP KV Gazdaságpolitikai Bizottságának elnöke. 1956 júliusától a párt első titkára. 1956. október 23. után leváltják minden tisztségéből, a Szovjetunióba menekül. 1960-ban tér haza, visszavonul, fordításokból él.

Gimes Miklós (1917–1958), újságíró, politikus. 1942-ben kerül közel az illegális kommunista mozgalomhoz. 1944 nyarán megszökik egy erdélyi munkaszolgálatos táborból, s a jugoszláv partizánokhoz menekül. 1945-ben a *Szabad Nép* munkatársa. Révai József titkára, majd szerkesztőbizottsági tag, 1955. májusban a Lapkiadó Vállalat taggyűlésén Rajk László rehabilitását és a bűnösök felelősségre vonását követeli, ezért kizárták az MDP-ből. 1956. október 23-án üdvözli a felkelés kitörését. A szovjet csapatok beavatkozása után nem ismeri el a Kádár-kormányt. December 5-én letartóztatják, a Nagy Imre per III. rendű vádlottjaként halálra ítélik, és 1958 júniusában kivégzik.

Gomułka, Wladislaw (álnéven: Wieslaw) (1905–1982). Lengyel kommunista, a szakszervezeti baloldal egyik vezetője. A náci megszállók elleni fegyveres harc egyik ve-

zetője, majd 1948 végéig a párt főtítkára. Négy év börtön után, 1956. októbertől a LEMP KB első titkára. 1957 májusában Hruscsovnál szót emel Nagy Imre védelmében.

Gosztonyi Péter (1931–1999), eredetileg katonatiszt, történész, könyvtáros. 1956 végén emigrál, Svájcban telepedik le, 1962-ben doktorál. 1963-tól a berni Svájci Közép-európai Könyvtár vezetője. Német, angol és magyar nyelven publikál. Kutatási területe a II. világháború és Magyarország legújabb kori története.

Grass, Günther (1917), Nobel-díjas német költő, regény- és drámaíró. A háború után fizikai munkás, kőfaragó-, szobrásziskolát végez, majd művészeti akadémián grafikát és szobrászatot tanul. 1955-től a baloldali „Gruppe 47” nevű művészeti csoport tagja. Világhírt az 1959-ben megjelent *Bádogdob* c. regénye hozott neki. Politikai nézeteivel gyakran botrányt keltett: a két Németország újraegyesítése alkalmával tiltakozott a Nyugat mohósága és az NDK kiárusítása ellen, felszólalt az egyre erősödő idegengyűlölet és a bevándorlási politika ellen. 2006-ban a német és az európai közéletben is nagy vihart kavart beismerése, hogy a második világháború során a Waffen SS-nél szolgált.

Gyöngyösi János (1893–1951), tanár. Békéscsabai könyvkereskedő, lapkiadó, újságíró, 1931-től FKGP politikus, az országos vezetők egyike. 1944 decemberében az INGY tagja és 1947. júniusig külügyminiszter. A Fegyverszüneti Bizottság vezetője, 1945. január 20-án Moszkvában aláírja a fegyverszüneti szerződést. A békedelegáció elnöke, 1947. február 10-én aláírja a párizsi békeszerződést. 1947. augusztustól haláláig a Pénzüntezeti Központ elnöke.

Györki Imre (1886–1958), ügyvéd, szociáldemokrata. Az 1910-es évektől a Szocialista Jogászok Szövetségének tagja. A Munkásbiztosítási Pénztár tisztviselője. 1922–1939-ben és 1945–1948-ban parlamenti képviselő; az 1930-as években pártvezetőségi tag. 1946 decemberében a Peyer-memorandum egyik megfogalmazója, 1947 őszén Peyer Károly pártjának, az FSZDP-nek vezetőségi tagja, majd vezetője. 1950-ben bebörtönözték, 1955-ben szabadult. 1956. októberben az MSZDP vezetőségének tagja.

Habsburg Ottó (1912–2011), politikus, közíró, az utolsó Habsburg-trónörökös. Trónigényéről 1961. március 31-én mond le. A Páneurópai Uniónak 1936-tól tagja, 1957-től alelnöke, 1973-tól elnöke. 1978-ban német állampolgárságot kap. 1979 és 1999 között az Európa Parlament tagja. Sokat tett az Európai Unió bővítéséért, ennek keretében Magyarország csatlakozásáért.

Hajdú-Németh Lajos (1909–1985), földműves, kisgazdapárti, majd nemzeti parasztpárti politikus. 1940-ben a KALOT megyei szervezője. 1945-ben a KDNP vezetőségi tagja, majd átlép az FKGP-be, parlamenti képviselő. Mindszenty híve, az Magyar Parasztszövetség alelnöke. 1947. júniusban emigrál, Párizsból az USA-ba települ, a katolikus emigráció aktív tagja, az MNB egyik vezetője. 1956 októberében a Magyar Keresztény Népmozgalom megbízottjaként hazatér, fogadja őt Mindszenty József. 1956 végén visszatér az USA-ba, az MB tagja.

Halász Alfréd (1889–1955), nyomdász. 1904-től tanonc, majd különböző nyomdákban dolgozik. 1906-tól MSZDP tag, az óbudai szervezet titkára. 1919. augusztusban internálják, rendőri felügyelet alá helyezik. 1923-tól a terézvárosi szervezet titkára, az MSZDP Országos Választmányának tagja. 1933–1935-ben PV-tag. 1925–1941-ben Fővárosi THB tag, a zsidótörvények miatt megfosztják mandátumától. 1932-től a Könyvnyomdai Munkások Egyesületének elnöke, majd ügyvezető titkára. 1945–1948-ban SZDP PV-tag, majd MDP-tag. 1945–1955-ben parlamenti képviselő.

Hammar skjöld, Dag (1905–1961), svéd politikus, közgazdász. 1941–1942-ben a svéd nemzeti bank elnöke. 1947-től külügyi szolgálatban dolgozik. 1952–1953-ban a svéd ENSZ-delegáció vezetője. 1953–1961-ben az ENSZ főtítkára.

Haraszti Sándor (1897–1982), újságíró, politikus. A Tanácsköztársaság alatt a Vörös Hadseregben harcol. 1921-ben Jugoszláviába emigrál. 1929-ben tér vissza Magyarországra. Kommunista tevékenységéért többször kerül börtönbe. 1945 és 1948 között a *Szabadság* című napilap szerkesztője, ezután az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának helyettes vezetője. 1950. november 28-án letartóztatják, halálra, majd életfogytiglani börtönbüntetésre ítélik. 1954-ben rehabilitálják, a *Béke és Szabadság* főszerkesztője lesz. A Nagy Imre körül csoportosuló reformerek egyik vezető egyénisége. 1955 októberében kizárják a pártból. 1956. október 31-étől a *Népszabadság* főszerkesztője. 1956. november 4-én a jugoszláv követségre menekül, majd Snagovba (Románia) internálják. 1958. augusztus 19-én hatévi börtönre ítélik. 1960-ban amnesztiát kap.

Hatvany Lajos (1880–1961), író, kritikus, irodalomtörténész. Német és magyar egyetemeken szerez diplomát. A *Nyugat* egyik alapítója és fenntartója. 1919. augusztusban emigrál, 1927-ben hazatér, bebörtönzik. 1938-tól Angliában él. 1947-ben hazatér. 1960-tól az MTA levelező tagja.

Háy Gyula (1900–1975), drámaíró, műfordító. 1919. augusztustól 1945-ig külföldön él, sikeres diszlettervező, színműíró. 1932-től KMP-tag. 1945-től a Filmgyár dramaturgja, a Színművészeti Főiskola tanszékvezető tanára. 1955-től Nagy Imre követője, 1956 őszén az Írószövetség társelnöke. 1957. januártól 1960-ig börtönben. 1964-től Svájcban él, szín-darabjai, fordításai megjelennek, később Magyarországon is előadják ezeket.

Healey, Denis (1917–?), jogász, az angol Munkáspárt politikusa. A háború éveiben katona, 1945-ben őrnagyként szerel le a hadseregből. 1946–1952-ben a Munkáspárt apparátusában dolgozik. Később honvédelmi- és pénzügyminiszter. 1952-től a NATO főtitkára. Ezt követően az angol Munkáspárt nemzetközi titkára.

Hegedüs András (1922–1999), szociológus. 1945-től MKP-tag, a földosztás miniszteri biztosa, a MADISZ országos titkára. 1948-tól MDP KV Mezőgazdasági és szövetkezet-politikai osztály vezetője, 1951-től KV-, PB-tag, egy ideig KV-titkár, majd földművelésügyi miniszter és a Minisztertanács elnökhelyettese. 1955. áprilistól miniszterelnök, 1956. október 28-án a Szovjetunióba távozik. 1958. szeptembertől az MTA Közgazdaságtudományi Intézet munkatársa, majd a KSH elnökhelyettese, később az MTA Szociológiai Kutatócsoportjának Igazgatója. 1973-ban kizárják a pártból.

Hellenbart Gyula (1930), irodalomkritikus, újságíró. 1944. decemberben kőszegi hadapródiskolás, Németországba viszik. 1945-ben hazatér, 1951-től vegyész-mérnök. 1956. novemberben Németországba emigrál. A Ford, illetve a Shell vállalatok laboratóriumában dolgozik. 1962-től a hamburgi egyetemen filozófiát tanul, 1975-ben doktorál, a finnugor tanszéken előadó. Irodalmi és egyéb cikkei Paul Juhász néven jelennek meg. 1964-ben az *Új Látóhatár* munkatársa, 1965-től egy idegennyelvű kiadóban munkatárs.

Helmer, Oscar (1887–1963), osztrák szociáldemokrata politikus, újságíró. 1919–1934-ben az alsó-ausztriai tartományi gyűlés képviselője, 1921–1934-ben a tartományi kormány tagja, 1927-től helyettes tartományfőnök. 1938-tól a Gestapo foglya. 1945–1959-ben parlamenti képviselő, belügyminiszter, Ausztria Szocialista Pártjának alelnöke. 1959-től haláláig a Szövetségi Tanács tagja, az Österreichische Landesbank elnöke.

Heltai György (1914–1994), jogász, politológus. 1938-ban doktorál. 1939–1943-ban katona, 1944-ben az ellenállási mozgalom résztvevője, KMP-tag. 1945-től MKP-tag, a KÜM politikai osztályának vezetője, a párt Külügyi Bizottságának titkára. 1949 augusztusában a Rajk-per kapcsán letartóztatják, 1954. novemberben szabadul. 1955-től az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa. 1956. októberben a Nagy Imre-kormány külügy-miniszter-helyettese, novembertől Belgiumban él. 1959-től a brüsszeli Nagy Imre Intézet igazgatója, folyóiratok, könyvek kiadója. 1965-től 1986-ig amerikai egyetemeken tanít.

Herczog Károly (Oroszlán Pál), az 1920-as évektől Ausztriában élő emigráns, osztrák állampolgár, a bécsi magyarok (szociáldemokraták) Kulturális és Szociális Egyletének vezetője, a Bán-Szélig-Kéthly vezette MSZDP vezetőségének tagja.

Hillegeist, Friedrich (1895–1973), osztrák szociáldemokrata szakszervezeti vezető, 1945 és 1962 között parlamenti képviselő.

Hochhuth, Rolf (1931–), német drámaíró, a dokumentarista színház meghatározó alkotója. Nemzetközi sikert a *Helýtartó* című „keresztény szomorújátékával” ért el. Megrögzött moralistaként foglalkozik a náci múlttal és az aktuális politikai és társadalmi kérdésekkel.

Horváth János (1921–), közgazdász, kiskazda politikus. 1944-ben a nyilasok halálra ítélik, de megmenekül. 1945-től parlamenti képviselő, a Parasztszövetség egyik vezetője. 1947-ben a Magyar Közösség elleni koncepciók perben letartóztatják, 1951-ben szabadul. 1956. októberben az FKgP és a Parasztszövetség szervezője, novemberben emigrál, az MFT és az MB tagja. Az USA-ba települ, a Kossuth Alapítvány elnöke. A Szabad Európa Bizottság és a polgári emigráció összekötője. 1997-ben hazatelepül, parlamenti képviselő, a képviselőház korelnöke.

Horváth Imre (1901–1958), mérnök, diplomata. 1918-tól kommunista, 1922–1933 között a Szovjetunióban él, hazatér, tíz év börtönre ítélik. 1945-től a KÜM alkalmazottja, követ (Moszkva, Washington, London, Prága, Berlin). 1956. november 12-étől haláláig, 1958. február 3-ig külügyminiszter.

Horváth Zoltán (1900–1968), tanár. 1916-tól MMOSZ- és MSZDP-tag. 1919. augusztusban Bécsbe emigrál. Hazatérése után az 1920-as években kiadói lektor és műfordító. 1938-tól Franciaországban él. 1942-től a *Népszava* külső munkatársa. 1945-ben az SZDP-központ titkárságának munkatársa, a *Népszava* külpolitikai rovatvezetője. 1947-ben a *Világosság* főszerkesztője. 1948. márciusban SZDP PV-, PB-, majd MDP KV-tag, a *Népszava* felelős szerkesztője. 1949-ben letartóztatják, 1956-ban szabadul, rehabilitálják. Nyugalomba vonulása után tudományos tevékenységet folytat.

Huysmans, Camille (1871–1968), belga tanár, nyelvész, szocialista politikus. 1910-től a Belga Szocialista Párt parlamenti képviselője; az NSZI titkára. 1919-ben a II. Internacionálé egyik újjászervezője. A két világháború között több évig Antwerpen polgármestere. 1940-től az SZMI elnöke. 1946–1947-ben miniszterelnök. Az '50-es és a '60-as években bírálja pártja kommunistaellenességét, a kapcsolatok javítását szorgalmazza, Moszkvába is ellátogat. 1965-ben megalakítja a Munkások Szocialista Szövetségét, mert nem ért egyet pártja politikájával.

Ignotus Pál (1901–1978), publicista. Az *Esti Kurír* és a *Nyugat* munkatársa. 1936-tól a *Szép Szó* szerkesztője. 1938-tól Londonban él, a *Népszava* tudósítója, részt vesz Károlyi Mihály mozgalmaiban, dolgozik a BBC-nek és különböző lapoknak. 1947-től a londoni magyar követség sajtóattaséja. 1949-ben apja temetésére hazatér, de „angol kém” váddal letartóztatják, és 15 év börtönre ítélik. 1956. márciusában szabadul, novemberben visszatér Londonba. 1962-ig az emigráns *IÚ* szerkesztője.

Imrédy Béla (1891–1946), pénzügyi szakember, a Magyar Nemzeti Bank elnöke. 1938. május és 1939. február között miniszterelnök. A II. zsidótörvény előkészítője, a szélsőjobboldali ellenzék képviselője, 1940-ben megalakítja a Magyar Megújulás Pártját. 1944. május–augusztusban miniszterként a kormány tagja. 1946-ban háborús bűnösneként kivégezik.

Jánosi Katalin (1951–), festőművész, Nagy Imre miniszterelnök unokája.

Jónás Pál (1922–1998), közgazdász. 1942-ben belép a Turul Szövetségbe, később annak kulturális alvezére. Részt vesz a Magyar Ifjak Szabadságfrontjának megalapításában. 1945. januárjában részt vesz a MADISZ megalapításában, MEFESZ-elnökségi tag, majd el-

nők. 1948. októberben letartóztatják, 1953-ig Kistarcsán, majd Recsken tartják fogva. 1956-ban részt vesz a Petőfi Kör sajtóvitáján. November 3-án az újjászervezett Petőfi Kör elnökének választják. A szovjet beavatkozás után elhagyja az országot. Strasbourgban részt vesz az MFT munkájában. 1957 végétől New Yorkban aktív szerepet játszik a Magyar Bizottság és a Rab Nemzetek Szövetségének tevékenységében. Egyetemeken oktat az Egyesült Államokban.

Justus Pál (1905–1965), középiskolai tanár, szociáldemokrata politikus. 1925-től MSZDP-tag, pártkiadványokban publikál, elméleti kérdések érdeklik. 1932-től főleg Párizsban él. 1937-től MSZDP VII. kerületi szervezetének politikai titkára, 1943-tól a központi értelmiségi csoport egyik vezetője. 1944-ben munkaszolgálatos, a bori táborból az év végén megszökik. 1945-től SZDP PV-tag, az agitációs- és propaganda osztály vezetője. 1945–1949-ben parlamenti képviselő. 1948-tól MDP KV tag, a Magyar Rádió alelnöke. 1949-ben a Rajk-perben letartóztatják, 1956-ban rehabilitálják. Kiadókban fordító, szerkesztői munkával foglalkozik, irodalmi tevékenységet folytat.

Jaksch, Wenzel (1896–1978), szudétanémet politikus, szociáldemokrata. 1939. márciustól a szudétanémet szociáldemokraták menekítését szervezi Svédországba és Angliába. Később a menekültekkel megalakítja a *Vertriebenen-Organisation* (Elűzöttek Szervezete), és Londonban elnökként vezeti.

Jungerth-Arnóthy Mihály (1883–1957), diplomata. 1919-től a KÜM szolgálatában áll. 1923-tól a revali (tallini) képviselőlet ügyvivője, 1933-tól különböző követségek (ankarai, moszkvai, szófiai) vezetője. 1944. október 15-én a külügyminiszter állandó helyettese, október 16-án a németek letartóztatják. 1945 tavaszán Ausztriában szabadul. Hazatérése után az igazolóbizottság nyugdíjazza.

Kabók Lajos (1884–1945), géplakatos, szociáldemokrata politikus. 1906-ban csatlakozik a vasmunkásmozgalomhoz. 1918 elején a budapesti és környékbeli mozgalmi ügyek titkára. A Tanácsköztársaság idején a jobboldali szakszervezeti vezetők csoportjához tartozik. 1919 után az MSZDP és a Magyarországi Szakszervezeti Tanács vezetőségének tagja. 1922-től 1935-ig országgyűlési képviselő, 1939-ben is megválasztják. 1944 végén a nyilasok elhurcolják és meggyilkolják.

Karig Sára (Moravcsik Johanna) (1914–1999), tisztviselő, szociáldemokrata. 1937-től magántisztviselő. 1946-tól a British Council idegen nyelvű levelezője, tanulmányi titkára. A szovjet állambiztonsági szervek 1947. szeptember 2-án letartóztatják, majd a vorkutai kényszermunkatáborba deportálják. 1953. decemberben tér vissza. 1957. novemberben a Moszkvai Katonai Kerületi szervek – bűncselekmény hiányában – ügyét lezárják. 1956-tól szerkesztő és fordító, számos külföldi szerző (bolgár, orosz, finn, lett, stb.) művét fordítja magyarra.

Kádár János (1912–1989), eredetileg műszerész. 1930-tól MSZDP- és KMP-tag. 1944-ben a Békepárt titkára. 1945-től az MKP-, MDP-vezetők egyike, KV-, PB-tag, Budapesti PB-titkár. 1951-ben belügyminiszterként letartóztatják, 1954-ben szabadul, rehabilitálják. 1956. júliusban MDP PB-tag. November 1-jétől 1988. májusig az MSZMP első, illetve főtítkára. 1956–1958 és 1961–1965 között miniszterelnök.

Káldor György (1900–1958), közgazdász. 1926-tól a Budapesti *Pester Lloyd* szerkesztőségi tagja. 1942-ben büntetőszázaddal az orosz fronton fogságba esik. 1945-ben az SZDP egyik gazdasági szakértője, a Magyar Rádió külügyi osztályának vezetője. 1950-ben letartóztatják. 1955-ben szabadul, ezután könyvkiadónál lektorként dolgozik.

Kállai Gyula (1910–1999), újságíró. 1931-től KMP-tag. 1939-től a Népszava szerkesztőségi munkatársa. 1944. október 10-én Szakasits Árpáddal aláírja a kommunista és a szociáldemokrata párt közötti együttműködési megállapodást a háború utánra. 1945-től parlamenti képviselő, az MKP KB tagja, miniszterelnökségi, majd tájékoztatásügyi állam-

titkár. 1946-tól az MKP Kulturális Osztálya, majd a Köztársasági Elnöki Hivatal vezetője. 1949-től külügyminiszter. 1951-ben letartóztatják, 1954-ben szabadul. 1955-től a népművelési miniszter helyettese, 1956. júliustól az MDP KV kulturális osztályának vezetője. November 4-étől az MSZMP KB, 1975-ig a PB tagja. 1960–1965: miniszterelnök-helyettes, 1965–1967: miniszterelnök, 1967–1971: országgyűlés elnöke 1958–1989: a HNF OT elnöke.

Kállay Miklós (1887–1967), jogász, földbirtokos. A Gömbös-kormány földművelésügyi minisztere, 1942-től miniszterelnök és külügyminiszter. A Gestapo koncentrációs táborba hurcolja. 1945 májusában szabadul, Olaszországban, majd 1951-től az USA-ban él. Az MNB egyik vezetője, a konzervatív emigráció hangadó politikusa.

Károlyi Mihály, gróf (1875–1955). 1918. október 31-én a koalíciós kormány miniszterelnöke. 1919. január 11-én a Nemzeti Tanács ideiglenes köztársasági elnöknek választja. 1919. március 20-án a Vix-jegyzéket elutasítja, lemond, a kormányzást átadja az MSZDP-nek, majd júliusban emigrál, Párizs, Svájc után Londonban telepedik le. Fellép a náciizmus, Németország háborús politikája ellen. 1945-ben bevásztják a Nemzetgyűlésbe. 1947. júliustól párizsi magyar követ. 1949-ben ellenzi a politikai pereket (Mindszenty, Rajk), tiltakozásul június 2-án lemond, ismét emigrációba vonul.

Kelemen Gyula (1897–1973), műszerész. 1918-tól vasas szakszervezeti és MSZDP-tag. 1919-től Párizsban él, 1921-től az újpesti mozgalom vezetője, majd városi, megyei törvényhatósági bizottsági tag. 1937-től az újpesti pártszervezet elnöke, a Pest környéki és az országos VB tagja. 1945-től az Iparügyi Minisztérium politikai államtitkára, SZDP PV-tag, parlamenti képviselő. 1948. februárban letartóztatják, 1956-ban szabadul. 1956. októberben MSZDP PV és Elnökség tagja, főtitkár. November 2–4-én a Nagy Imre-kormány államminisztere. 1963 júniusában a Legfelsőbb Bíróság felmenti az 1948-ban ellene emelt vádak alól, rehabilitálják.

Kende Péter (Pierre Kende) (1927–), politológus, egyetemi tanár, újságíró. 1945-től MKP-, majd MDP-tag. 1947-től a *Szabad Nép* munkatársa. 1954-ben bírálja a pártvezetés balos politikáját, Szegedre kerül. 1956. októberben a *Magyar Szabadság*, novemberben az illegális *Október Huszonharmadika* egyik szerkesztője. 1957-től Párizsban a *Magyar Füzetek* szerkesztője és kiadója. A brüsszeli Nagy Imre Intézet egyik alapítója. „Az igazság a Nagy Imre-ügyben” c. könyv szerzője (Aczél Tamással). 1989-től Budapesten az 1956-os Intézet társelnöke, 1993-tól az MTA külső tagja.

Kende Zsigmond (1888–1971), orvos, élelmiszer-bakteriológus. 1908-tól a Galilei-kör egyik alapítója és vezetője. A TK idején a Népjóléti Népbiztosság Közegészségügyi Intézetének adjunktusa. 1920-ban elbocsátják, 1926-tól a Központi Tejcsarnok Vállalat bakteriológusa, 1946-tól az Országos Tejipari Vállalat Igazgatója. 1945-től az MRP ügyvezető elnöke. 1947-től 1958-ig parlamenti képviselő. 1950-től 1961-ig tanácsstag, a Fővárosi Egészségügyi Állami Bizottság elnöke. 1959–1966-ban tudományos munkatárs.

Kennedy, John Fitzgerald (1917–1963), az Egyesült Államok 35. elnöke. 1963. november 22-én, Dallasban merénylet áldozat lett.

Kertész Miklós (1893–1972), tisztviselő. 1917-től a magánalkalmazottak szakszervezetének, 1919-től az MSZDP tagja. 1920–1938 között az MMOSZ főtitkára, 1924-től a Szaktanács VB tagja. 1922-től 1939-ig – megszakítással – MSZDP PV-tag. 1925–1935 között a budapesti THB tagja; 1931–1939-ben parlamenti képviselő. 1944. márciustól illegalitás-ban él. 1945-től az MMOSZ elnöke, a MABI alelnöke; parlamenti képviselő. 1948 elején lemond tisztségeiről; márciusban kizárják a pártból. 1950-ben letartóztatják, 1955 végén súlyos betegen szabadul, rehabilitálják. 1956. októberben az újjászervezett MSZDP PV tagja. November 4-e után visszavonul a politikai tevékenységtől. 1970-ben feleségével együtt kivándorol Izraelbe, lányának családjához.

Kertész Anikó (Antal Lászlóné), Kertész Miklós lánya. Tisztviselő, az MSZDP és a Magántisztviselők Szövetségének tagja. 1956 után férjével kivándorol Izraelbe.

Kéthly Erzsébet (1898–1987), tisztviselőnő. Az 1930-as évektől 1948-ig az MSZDP/SZDP és a vasas szakszervezet tagja. 1948-ban kizárják a pártból. 1956 után hosszabb időközönként Brüsszelben él nővérénel, Kéthly Annánál. Politikával nem foglalkozik.

Kéthly Katalin (1943–), közgazdász. Külkereskedelmi szakember. Kéthly Anna 1946-ban elhunyt Lajos öccsének leánya.

Kéthly Károly (1907–1988), nyomdász, nyomdaipari szakember. Az MSZDP-nek és a nyomdaipari szakszervezetnek kora ifjúságától tagja. 1945-től SZDP-tag. 1950-ben Kéthly Anna letartóztatása után kitelepítik a fővárosból, 1956 után tér vissza. Politikával nem foglalkozik.

Kéthly Magda (1911–1968), egészségügyi dolgozó, gondozónő. Kéthly Anna legkisebb húga, aki az emigrációban is vele él, és Kéthly Anna mellett ellátja a titkárnői teendőket.

Kéthly Sándor (1887–1974), szerszámgéplakatos, műszerész. Inas korától MSZDP- és vasas szakszervezeti tag. 1945-től SZDP-tag. 1950-ben kitelepítik, Debrecenben dolgozik, 1956 után tér vissza a fővárosba.

Király Béla (1912–2009), katonatiszt. 1935-ben Ludovikát, majd Hadiakadémiát véggez. 1943-tól a Honvédelmi Minisztériumban a szervezési alosztály vezetője, vezérkari százados. 1946-tól MKP-, majd MDP-tag. 1946-tól az I. gyaloghadosztály vezérkari főnöke, vezérőrnagy. 1949-ben bebörtönzik. 1956-ban szabadul, október–novemberben a népfelkelők parancsnoka, november végén Bécsbe, innen az USA-ba emigrál. 1957-ben az MFT, az SZMNK alelnöke, majd az MB tagja. Az MSZHSZ szervezője, elnöke. Amerikai egyetemek tanára, könyvek szerzője. 1989-ben hazatelepült, országgyűlési képviselő.

Kisbán Jenő (1899–?), munkás. 1920-tól szociáldemokrata és szakszervezeti tag. 1952-ben letartóztatják, 1955-ben szabadul. 1956 végén emigrál, az USA-ba települ. Az MFT tagja, a Peyer-párt egyik vezetője.

Kisházi Ödön (1900–1975), eredetileg szerszámesztergályos. 1916-tól a vasas szakszervezet, 1922-től az MSZDP tagja, majd a vasasvezetőség, illetve a nagyválasztmány tagja, az angyalföldi vasascsoport elnöke. 1945-től a vasas szakszervezet főtitkárhelyettese, az SZT elnöke, az SZDP PV és PB tagja. 1948-tól gazdasági tisztségeket tölt be. 1952-ben letartóztatják, 1955-ben rehabilitálják, a SZOT főtitkárhelyettese. 1957. május és 1963. március között munkaügyi miniszter. 1962-től MSZMP KB-tag, 1963–1975-ben az Elnöki Tanács helyettes elnöke, a SZOT-elnökség és HNF OT tagja.

Kiss Károly (1903–1983), eredetileg cipész. 1922-től KMP-tag, különböző funkciókat lát el; kilenc évet börtönben és internálótáborban tölt. 1944-ben partizán. 1945-től az MKP, az MDP és az MSZMP egyik vezetője. KV-, KB-, több alkalommal PB-tag, parlamenti képviselő, 1962–1967-ben az Elnöki Tanács titkára, nyugdíjasként a SZOT elnöke.

Kiss Roland (1888–1967), jogász, tisztviselő. 1917-től az MSZDP tagja, 1918-tól a közalkalmazottak szövetségének titkára. 1919. márciustól Szabolcs vármegye kormánybiztos főispánja, a direktórium elnöke, a Belügyi Népbiztosság munkatársa. 1919. augusztusban öt év fegyházra és tíz év hivatalvesztésre ítélik, kegyelemmel szabadul. 1922-től vállalati cégvezető. A magánalkalmazottak szövetségének vezetőségi tagja. Protestáns szervezetek tisztségviselője. 1945. márciustól 1947 végéig a BM adminisztratív államtitkára, illetve a HM politikai államtitkára. 1945–1953-ban parlamenti képviselő. 1945-től a budapesti Fasori Egyházközség presbitere, 1949–1954-ben nyugdíjasként a Duna-melléki Református Egyházkerület főgondnoka, az Egyetemes Konvent világi elnöke. 1956. november-től az MSZMP tagja.

Kiss Sándor (1918–1982), tanár, újságíró. A '30-as években a Teleki Pál Intézet munkatársa. 1945-től az FKgP tagja, parlamenti képviselő, az FKgP Parasztszövetség Igazgatója. 1947-ben bebörtönözik, szabadulása után, 1956. októberben a Parasztszövetség egyik vezetője. Novemberben az USA-ban telepedik le. Az emigráns FKgP és az MFT IB tagja, az utóbbi titkára. Az SZMKNK főtitkára, az MB titkára. 1963-tól a New York-i Kelet-Európa Intézet és a SZER, 1971-től az Amerika Hangja munkatársa.

Klenner, Fritz (1906–1997), banki alkalmazott, politikus. Osztrák szakszervezeti és SPÖ-vezető, parlamenti képviselő. A világháború után a központi szakszervezeti sajtónál sajtóreferens és szerkesztő, a szakszervezeti kiadó vezetője. Az ÖGB főtitkárhelyettese, a Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége Vezetőségének tagja, 1963-tól, a BAWAG vezérigazgatója, végül 1972-től a bank felügyelőbizottságának elnöke 1981-ig.

Koronya Jolán Mónus Illésné (1890–1960), tanító. 1921-től a magántisztviselők és az MSZDP tagja. 1930-as évektől a párt nőmozgalmának egyik vezetője, az ONB tagja. 1941-től kerületi növezető. 1944 márciusától illegalitásban él. 1945–1953-ban parlamenti képviselő, a parlamenti frakció titkára, Kéthly Anna helyettese. A *Szocializmus* felelős szerkesztője, SZDP PV-póttag. 1947-től fővárosi nőtitkár. 1948. március–június PV-tag, majd MDP-tag, később MDP KV-tag, a parlamenti frakció vezetőségének tagja.

Kossa István (1904–1965), villamoskalauz. MSZDP-, majd KMP-tag. Szakszervezeti vezető, 1941-ben büntetőszázzaddal a keleti frontra irányítják, fogságba kerül. 1944 végén hazatér, az SZT-főtitkára (1945–1948). 1945-től MKP-, MDP KV-, illetve PB-tag, majd KV-póttag. 1948–1963 között miniszteri posztokat tölt be, illetve az ÁEH elnöke. 1957 elejétől 1965-ig MSZMP KB-tag.

Kovács Béla (1908–1959), gazdálkodó. 1933-tól FKgP-tag, Nagy Ferenc híve. 1936-tól a párt megyei főtitkára, országos főtitkárhelyettes. 1941-től a Magyar Parasztszövetség főtitkára, részt vesz az ellenállási mozgalomban. 1944. novemberétől az FKgP pécsi városi IB és NB tagja, az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője, a BM politikai államtitkára. 1945. augusztus 20-tól az FKgP főtitkára, PB-tag. 1945. novemberétől 1946. februárig FM miniszter, a *Kis Újság* főszerkesztője. 1947. februárban a Magyar Közösség-ügy kapcsán a szovjet hatóságok letartóztatják, és a Szovjetunióban 25 év börtönre ítélik. 1955-ben hazatér, de családjához csak 1956 áprilisában engedik. Október 23-án FM-miniszter, november 2–4-én államminiszter a Nagy Imre-kormányban, az újjászervezett FKgP elnöke.

Kovács Dénes (1919–?), újságíró, író. A felsőkereskedelmi iskola, majd a szilészi kőfaragómester-iskola hallgatója. 1945 után a *Haladásnál* újságíróskodik, a Magyar Rádiónál zenés rádiójátékok, filmvígjátékok stb. szerzője. 1956. novemberben emigrál, Angliában telepedik le, a *Magyar Szót* szerkeszti. 1959-től az emigráns MSZDP lapját, a *Népszavát* szerkeszti. 1963-tól a SZER bécsi irodájának, 1965-től müncheni központja hírosztályának munkatársa. 1982-től külső munkatárs, a magyar osztály angliai tudósítója.

Kovács Imre (1913–1980), író, szociológus. 1930-as évektől nagy visszhangot kiváltó szociográfiai munkákat publikál (*Az elsüllyedt falu*, 1936; *A néma forradalom*, 1937). Az utóbbiért háromhavi fogházra ítélik. Különböző lapokban jelennek meg írásai. Az NPP egyik létrehozója. 1944-ben illegalitásban él. 1945-től NGY-képviselő, az NPP főtitkára. 1947. februárban belép a FMDP-be, az év őszén emigrál. 1949-ben Svájcban az USA-ba települ át.

Kőműves József (1898–1978). 1918-tól MSZDP- és szakszervezeti tag, majd titkára; a *Népszava* kiadója, Fővárosi VB-tag. 1945–1948-ban parlamenti képviselő, az SZDP Ellenőrző Bizottságának elnöke, az OTI vezetője. 1950-ben letartóztatják, 1956-ban rehabilitálják, október 31-én az MSZDP vezetőségi tagja.

Kővágó József (1913–1996), katonatiszt, gépészmérnök, kispárti politikus. 1944. október 15-én csatlakozik a Nagy Jenő és Kiss János vezette katonai ellenálláshoz.

1945. májustól FKgP-tag, majd vezetőségi tag, parlamenti képviselő, 1947-ig Budapest főpolgármestere, több társadalmi és szakmai szervezet elnöke. 1947-ben visszavonul a politikai élettől. 1950-ben letartóztatják, 1956-ban szabadul, októberben az FKgP főtitkára. November végén emigrál, az USA-ban telepedik le. Az emigrációs FKgP IB tagja, az MFT társelnöke, az MB alelnöke (1958–1960).

Kreisky, Bruno (1911–1990), jogász. 1927-től SPÖ-tag. 1938-ban a Gestapo fogságából Svédországba szökik. 1946-tól a stockholmi osztrák követség munkatársa, majd külügyi szolgálatban különböző posztokat tölt be. 1953-tól külügyi államtitkár, 1959–1966-ban külügyminiszter, 1967–1983-ban az SPÖ elnöke, 1970–1983-ban osztrák szövetségi kancellár.

Kun Béla (1886–1939), újságíró. 1918-ban a KMP egyik alapítója, a Tanácsköztársaság külügyi népbiztosa, később a Szovjetunióban él. Konceptiós per áldozata.

Kurcz Antal (?–?), öntő. Fiatal korától MSZDP- és szakszervezeti tag. A Soproni Vasöntőde főművezetője, a műszaki főosztály vezetője. Az 1930-as évektől az MSZDP soproni szervezetének elnöke. 1948-tól emigráns, Bécsben él, az emigráns MSZDP vezetőségének tagja, a bécsi Magyar Kulturális és Segély Egylet egyik vezetője.

Laski, Harold Joseph (1893–1950), az angol Munkáspárt elnöke.

Leichter, Otto (1897–1973), osztrák jogász, újságíró. 1919-től osztrák napilapok munkatársa. 1934-ben Zürichben hírügynökséget alapít. 1945-től az SPÖ tagja, az *Arbeit und Wirtschaft* folyóirat kiadója. 1948-tól New Yorkban él, több európai folyóirat szerkesztője. Megalapítja a Német Hírügynökséget.

Libik György (1919–1995), gépészmérnök, közíró. 1943-ban a Műegyetemen diplomát szerez. 1944-ben részt vesz az antifasiszta ellenállásban. 1945-től MKP-tag, mérnöki munkakörben dolgozik. 1955-ben kandidátusi fokozatot nyer. 1956-ban a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának tagja, a semlegességi nyilatkozat egyik előkészítője. 1956. novemberben emigrál, Svédországban telepedik le. A svéd szociáldemokrata kormány tudományos tanácsának tagja, a kormány gazdasági-külkereskedelmi tanácsadója. Dolgozik az ENSZ különböző gazdasági projektjeiben is. 1991-ben hazatelepszik.

Lodge, Henry Cabot (1902–1985), amerikai politikus, diplomata. 1924–1932-ben újságíró, a *New York Herald Tribune* szerkesztőbizottságának tagja. 1936–1953 között megszakításokkal republikánus szenátor. 1942–1945-ben az amerikai hadseregben szolgál. 1947–1955-ben a Republikánus Párt külügyi bizottságának vezetője. 1953–1961-ben az USA ENSZ-nagykövete, állandó ENSZ-képviselő. 1961–1962-ben Párizsban az Atlanti Intézet főigazgatója. 1963-tól nagykövet Dél-Vietnamban, majd az NSZK-ban. 1969-ben a párizsi Vietnam-tárgyalásokon az USA-küldöttség vezetője. 1970–1977-ben az USA vatikáni nagykövete.

Losonczy Géza (1917–1957), újságíró. 1940-tól a *Népszava* szerkesztőségének tagja. 1945-től MKP-, MDP-tag, a *Szabad Nép* belpolitikai rovatvezetője, a KV tagja, 1948-tól főszerkesztő, miniszterelnökségi államtitkár, miniszterhelyettes. 1951-ben letartóztatják, 1954-ben szabadul. 1955-től a Magyar Nemzet főmunkatársa, majd főszerkesztője. 1956. október 23-án MDP KV- és PB-tag, novembertől MSZMP IIB-tag. Október 30-tól november 4-ig államminiszter. November 4-én a jugoszláv követségre menekül, innen Romániába hurcolják. 1957. áprilisban letartóztatják, a börtönben december 21-én – máig tisztázatlan körülmények között – meghal.

Lovestone, Jay (Liebstein, Jacob) (1897–1990). Szülei Lengyelországból vándoroltak az USA-ba. Szakít kommunista múltjával, élesen antikommunista politikára tér át. A CIA alkalmazottja. 1949-től az ICFTU ügyvezető titkára, 1963-tól 1974-ig az AFL-CIO nemzetközi ügyekért felelős igazgatója.

Macmillan, Harold (1894–1986), angol konzervatív politikus. 1924-től – megszakításokkal – 1964-ig konzervatív képviselő, gyarmatügyi államtitkár, 1945-től különböző miniszteri posztokat tölt be. 1957–1963 között miniszterelnök.

Madariaga y Rojo, Salvador de (1886–1978), diplomata, szerkesztő, történész. 1922–1931-ben a *The Times* szerkesztője. A Népszövetségben Spanyolország képviselője. 1934–1936-ban a köztársaságiak oldalán vesz részt a spanyol polgárháborúban, igazságügyi miniszter. Később történelemmel, irodalommal, diplomáciatörténelemmel foglalkozik, több könyvet publikál.

Magos Gábor (1914–2000), kertészmérnök. 1945-től MKP-tag, az MDP mezőgazdasági osztályának helyettes vezetője, miniszteri tanácsos, majd tangazdasági igazgató. 1955-ben kizárják a pártból, részt vesz az októberi eseményekben, megfogalmazója a szovjet beavatkozás és a Kádár-kormány elleni első röpcéduláknak. Decemberben Svájcba emigrál. Az 1970-es években feleségével, Gimes Judittal, megszervezi az Irodalmi Újság Baráti Körét.

Marosán György (1908–1992), eredetileg pék, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. 1923-tól szakszervezeti, 1927-től MSZDP-tag. 1939-ben az ÉMOSZ titkára. 1942-ben hónapokra bebörtönözik. 1943-ban a szociáldemokrata párt egyik központi titkára. 1945-től SZDP PV- és PB-tag, a vidéki, illetve a szervezési titkárság vezetője. 1947-ben főtítkárhelyettes, 1948-ban a kikényszerített pártegyesülés egyik fő támogatója, az MDP főtítkárhelyettese. 1950 nyarán letartóztatják, halálra ítélik. 1956 tavaszán szabadul, júliusban MDP PB-tag, októberben ellenzi az MSZDP újjászervezését. November 4-én csatlakozik Kádár Jánoshoz. 1958–1960-ban államminiszter. 1962-ben lemond PB-tagságáról, és kilép a pártból. 1972-ben ismét párttag.

Marsch, Fritz (1926), osztrák politikus, történész. 1945–1946-ban Kereskedelmi Akadémiát végez, 1948–1950-ben a munkáskamara munkatársa. 1951-től az SPÖ bécsi ifjúsági szervezet referense, 1953-tól az Országos Ifjúsági Szövetség elnökségének tagja, első titkára. 1960-tól SPÖ területi titkár, 1970–1987-ben az SPÖ főtítkára. 1989–1999-ben a Munkásmozgalmi Történeti Intézet elnöke.

Márai Sándor (1900–1989), író, újságíró. Budapesti és német egyetemeken tanul. 1919-ben Németországban, 1923–1928-ban Párizsban él. Hazatérése után különböző napilapok munkatársa. 1948-ban elhagyja az országot, Svájcban, Olaszországban, az USA-ban él. 1918-ban versekkel kezdi írói pályáját, később regényei teszik ismertté nevét.

Máthé Ernő 1945-től SZDP-tag, a SZIM-ben aktivista, a DOKOSZ-ban vezetőségi tag. 1956 novemberében emigrál, Angliában vállalkozó. Az emigráns MSZDP választmányának tagja.

Medey István (1909–1996), villanyszerelő, a vasas szakszervezet tagja. 1945 után parlamenti képviselő, megyei párttitkár, városi szakszervezeti elnök, lapszerkesztő. 1948. áprilisban emigrál, a Bán-féle emigráns MSZDP tagja. 1949-ben átáll a Peyer vezette MSZDP-hez. 1954-ben az USA-ba települ, az emigráns szakszervezeti mozgalomban tölt be vezető szerepet.

Meir, Golda (1898–1978), tanítónő. Izrael állam alapítóinak egyike. USA-ba települt lengyel zsidó családban született, 1916-ban a zsidó ifjúsági mozgalom tagja. 1921-ben Palesztinába vándorol, ahol a Histadrut Munkásszövetség (szakszervezet) képviselője és a nőmozgalom egyik aktivistája. 1948. május 14-én egyike annak a 12 politikusnak, akik aláírták Izrael Állam függetlenségi nyilatkozatát. Izrael első moszkvai nagykövete. 1949-ben munkaügyi, 1956-tól 1966-ig külügyminiszter. 1968-ig az Izraeli Munkaspárt (MAPAI) főtítkára. 1969 és 1974 között miniszterelnök. 1972-től az SZI egyik alelnöke.

Méray Tibor (1924–), író, szerkesztő, magyar–latin szakos tanár. 1946-tól MKP-, MDP-tag, a *Szabad Nép* belső munkatársa, koreai és berlini tudósító. 1947–1949-ben a *Csillag* szerkesztője. 1953-ban a Magyar Írószövetség párttitkára. Sztálin halála után 1953-

tól Nagy Imre híve. 1955-ben elbocsátják. 1956 novemberében emigrál, Párizsban telepedik le. 1962–1989-ben az *Irodalmi Újság* szerkesztője. Egy ideig vezetője a Hontalan Írók PEN központja párizsi csoportjának.

Mindszenty (Pehm) József (1892–1975), katolikus pap. 1944. márciusban veszprémi püspök. 1945-től esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása. 1949-ben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélik, 1956. október 31-én szabadul a háziőrizetből. November 4-én az Egyesült Államok budapesti követségére menekül. Kiengedése után, 1971-től haláláig Bécsben él. Ítéletét 1990-ben semmissé nyilvánítják.

Molnár Erik (1894–1966), jogász, történész, filozófus. 1922-ben jogi doktorátust szerez, majd Kecskeméten ügyvéd. 1928-tól MSZDP-tag, városi titkár, THB-tag. A kecskeméti Egyetemes Református Jogakadémia tanára. 1944-ben kétszer is letartóztatják. 1944. novembertől Kecskemét polgármestere, haláláig parlamenti képviselő. 1944. decembertől miniszteri posztokat tölt be, MKP-, MDP KV-tag. 1948-tól moszkvai, helsinki nagykövet. 1949. októbertől az MTA rendes tagja, 1949–1954-ben (1956. novembertől ismét), az MTA Történettudományi Intézetének igazgatója. 1954. októbertől igazságügy-miniszter. 1956. novembertől az ELTE tanszékvezető professzora, a Magyar Történelmi Társulat elnöke, több történeti folyóirat szerkesztőbizottsági tagja, illetve elnöke.

Morgan, Philips Walter (1902–1963), angol munkáspárti politikus. 1944–1962-ben az angol Munkáspárt titkára, a nemzetközi kapcsolatok felelőse. 1947–1951-ben a COMISCO elnöke, majd 1957-ig a Szocialista Internacionálé elnöke.

Mónus Illés (1888–1944), cipőfelsőrész-készítő, szociáldemokrata politikus. Ifjúmunkás korától szakszervezeti, illetve MSZDP-tag, 1911-től a Népszava kiadó tisztviselője. 1908–1938-ban a *Bőripari Munkás* szerkesztője. 1919. augusztusban segíti az MSZDP újjászervezését, a Népszava kiadónál osztályvezető. 1922–1939-ben a párt parlamenti frakciójának titkára. 1927-től pártvezetőségi tag, majd főtitkár, a *Szocializmus* (1934–1938), a *Népszava* (1936–1939) szerkesztője. 1941-ben az Oktatási Titkárság vezetője. A párt vezető ideológusa. 1942–1943-ban a háború utánra szóló pártprogram összeállítója. 1944. márciusban a Gestapo letartóztatja, megszönik, de később a nyilasok elfogják, és november 2-án meggyilkolják.

Munro, Leslie Knox, Sir (1901–1974), ügyvéd, új-zélandi politikus, diplomata, újságíró. 1952-től washingtoni nagykövet és az ENSZ-hez akkreditált képviselő, 1957–1958-ban az ENSZ Közgyűlés elnöke, 1962-ig a magyar kérdéssel foglalkozó Ötös Bizottság ENSZ-megbízottja.

Murphy, Robert Daniel (1883–1945), diplomata, 1942-től Rooseveltnél személyes megbízottja, politikai tanácsadó a Szövetséges Haderők Főhadiszállásán és tagja az Olaszországi Tanácsadó Testületnek. 1949-től nagykövet, 1953-tól külügyminiszter-helyettes, külügyi államtitkár.

Münnich Ferenc (1889–1967), jogász, kommunista politikus. 1915-től hadifogoly a tomszki táborban, 1917-től az OK(b)P tagja. 1918. novemberben a KMP egyik megalakítója, a TK alatt a Hadügyi Népbiztosság osztályvezetője, a 6. hadosztály politikai biztosa. 1919. augusztusban Bécsbe emigrál. 1922-től a Szovjetunióban gazdasági területen dolgozik. 1936-tól a spanyol polgárháborúban, a 11. nemzetközi brigád parancsnoka. 1940-ben szovjet tiszt a sztálingrádi harcokban, majd a moszkvai rádió magyar szerkesztőségét vezeti. 1945-ben Pécs főispánja, 1946-tól Budapest rendőrkapitánya. 1950-től 1956. október 27-ig szófiai, majd moszkvai követ. 1956. október 23-tól az MDP KV és az elnökség tagja, a Katonai Bizottság tagja, a Nagy Imre-kormány belügyminisztere. Novemberben részt vesz a Kádár-kormány megalakításában. 1957. február végéig a fegyveres erők és a közbiztonsági ügyek minisztere, majd a miniszterelnök első helyettese. 1958-tól miniszterelnök, 1961-től államminiszter. Haláláig az MSZMP KB és a PB tagja.

Nagy Erzsébet Jánosi Ferencné (1927–2008), Nagy Imre miniszterelnök lánya.

Nagy Ferenc (1903–1979), gazdálkodó, kisgazdapárti politikus. 1924-től a Nagyatádi-féle kisgazdapárt megyei elnöke. 1930-ban az FKgP egyik megalapítója, 1945 augusztusáig főtitkára, illetve elnöke. 1939-től parlamenti képviselő. 1943-ban támogatja pártja és az SZDP együttműködését. 1944 áprilisától a Gestapo foglya, októbertől illegalitásban él. 1945-től az FKgP és a Parasztszövetség elnöke, parlamenti képviselő, újjáépítési miniszter, a Nemzetgyűlés elnöke, a Nemzeti Főtanács tagja. 1946. februártól miniszterelnök. 1947. június 2-án lemondatták, emigrációba megy, Svájcban az USA-ba települ. Egyik megalapítója és vezetője az MNB-nek, majd az MB-nek.

Nagy Gyula (1928–), közgazdász. 1947-ben belép az SZDP-be, a DOKOSZ vezetőségének és a MIOT-nak tagja. 1948-tól MDP-tag, a külkereskedelemben dolgozik. 1955. áprilisban lefogják, mert részt vesz egy illegális szociáldemokrata szervezkedésben. Tíz év szabadságvesztésre ítélik, 1956. október 23-a után szabadul. November 4-én elhagyja az országot, Ausztriából Németországba kerül, ahol elvégzi az egyetemet (1963), majd a doktori disszertációját is megvédi (München, 1972), Budapesten 1993-ban kandidátusi fokozatot kap. 2005-ben hazatelepül.

Nagy Imre (1896–1958), agrárközgazdász, politikus. 1915. júniustól orosz hadifogoly. 1920-tól a bolsevik párt tagja. 1925-től MSZMP-tag. 1928-ban Bécsbe emigrál. 1931-től a Szovjetunióban él, a Komintern, a Nemzetközi Agrárintézet, a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa. A háború idején a moszkvai magyar adás szerkesztőségének tagja. 1944. november elején hazatér, az MKP KB tagja, az INK földművelésügyi minisztere. 1945. november és 1946. március között belügyminiszter, az MKP, illetve MDP KV egyik titkára. 1951–1952-ben az MDP KV adminisztratív osztályát vezeti. 1953. július és 1955. április között miniszterelnök. Állami és párttisztviseléseiből leváltják, kizárják a pártból. A pártellenzék vezéralakja. 1956. október 13-án visszaveszik a pártba, október 24-étől miniszterelnök, MDP elnökségi, MSZMP IIB-tag. 1956. november 4-én a jugoszláv követségre menekül, november 23-án Romániába hurcolják. 1957. áprilisban letartóztatják, 1958. június 15-én halálra ítélik, 16-án kivélik. 1989-ben rehabilitálják.

Nenni, Pietro (1891–1980), jogász, olasz szocialista politikus. A fasiszta veszély láttán csatlakozik a szocialistákhoz, az *Avanti* főszerkesztője. Franciaországba emigrál, itt alakítja meg az Olasz Szocialista Pártot, amelynek titkára. Spanyolországban a nemzetközi brigádok egyik vezetője, a Gestapo deportálja. 1944-ben a munkáspártok együttműködésének híve, később felmondja ezt. 1944-től, megszakítással az 1960-as évek végéig az OSZP elnöke. 1944-től különféle kormánytisztviségeket tölt be. 1969-től az SZI egyik alelnöke.

Nenning, Günther (1921–2006), osztrák újságíró, író, politikus. A katonai szolgálat után újságíróként alapozta meg karrierjét az SPÖ-ben. 1948–1958-ig a *Neue Zeit* szerkesztője, főszerkesztő-helyettese. Ezt követően a *Forum* munkatársa, 1965 és 1986 között vezetője. 1960 és 1985 között a szakszervezetek újságíró-szekciójának elnöke. Aktívan rész vesz az osztrák zöldek mozgalmában.

Németh László (1901–1975), író. Az 1930-as, 1940-es években a népi írók mozgalmanak kiemelkedő alakja, a Nemzeti Parasztpárthoz közelálló közéleti személy. 1945 után visszavonul a politikai közélettől. 1956 októberében több, a nemzeti egység erősítését célzó cikket ír, s – Kéthly Annával összhangban – ő is felhívja a figyelmet a jobb- és a baloldali radikális politikai veszélyekre.

Nittel, Heinz (1930–1981), osztrák szocialista politikus. 1945-ben lép be az osztrák szocialista ifjúsági szervezetbe. 1954 és 1964 között a Sozialistische Jugend Österreichs (SJÖ) vezetője. 1965–1969-ben az SPÖ kerületi titkára, majd 1976-ig bécsi tartományi titkár. Bécs város tanácsának tagja, képviselő a *Nationalrat*-ban, 1976-tól a bécsi közlekedési ügyek irányító tanácsosa, emellett az osztrák–izraeli társaság elnöke. Vélhetően e

funkciója miatt 1981. május elsején egy – az Abu Nidal csoporthoz tartozó palesztin terrorista – a saját háza előtt lelőtte. Pártja azóta megemlékezik ezen a napon a gyilkosságról.

Olah, Franz (1910–2009), eredetileg zongorakészítő, osztrák szociáldemokrata politikus. Az 1930-as években forradalmi szocialista. 1938-tól egy koncentrációs tábor foglya. 1945-től az SPÖ vezetőségi tagja; parlamenti képviselő, a Szakszervezeti Szövetség elnöke. 1963-tól belügyminiszter, az osztrák belpolitika egyik „leghatalmasabb” embere. 1964-ben szakszervezeti pénzek elsikkasztása miatt kizárják a pártból, egy évre elítélik, amiből nyolc hónapot le is ül. Szabadulása után megalakítja a Demokratikus Szabadellvű Pártot, melynek jogutódja a Jörg Haider-féle Szabadság Párt lett.

Ollenhauer, Erich (1901–1963), német szociáldemokrata politikus. 1918-tól a szocialista ifjúsági mozgalom tagja, 1923-tól a SZII titkára. 1933-tól emigrációban, a prágai német szociáldemokrata emigráció egyik vezetője, részt vesz az 1934. februári (Schutzbund) felkelésben. 1935–1936-ban börtönben, 1939–1943-ban a buchenwaldi koncentrációs táborban fogoly, majd Angliába menekül. 1947-től az SPD első elnökhelyettese, 1952-től elnöke. 1956-tól az SZI alelnöke, majd haláláig elnöke.

Ortutay Gyula (1910–1978), néprajztudós, politikus. A *Magyarságtudomány* folyóirat szerkesztője. 1943-tól az FKgP egyik vezetője, Bajcsy-Zsilinszky Endre köréhez kapcsolódik. 1945-től az FKgP vezető testületeinek tagja, a Rádió, az MTI, a Filmhíradó elnöke. 1947–1950-ben VKM-miniszter. 1946-tól az ELTE egyetemi tanára, rektora. 1945–1978 között – megszakításokkal – parlamenti képviselő.

Oxenstierna, Johan Gabriel (1750–1818), svéd költő és államférfi.

Pálffy József (1922–2001), újságíró. 1956-tól az MTI párizsi tudósítója. 1961-től a *Hétfői Hírek* hetilap főszerkesztője, a tévé külpolitikai kommentátora, műsorvezetője. 1974–1990-ben a MÚOSZ elnöke.

Pálóczi-Horváth György (1908–1973), író. 1926–1929-ben Bécsben, majd amerikai egyetemen tanul. 1939-től a *Pesti Napló* munkatársa, Bajcsy-Zsilinszky Endre hetilapjának, a *Független Magyarországnak* a külpolitikai szerkesztője, 1940–1941-ben a *Magyarország* című kormánylap külpolitikai rovatát szerkeszti. Teleki öngyilkossága után elmenekül Magyarországról, Kairóban a brit Special Operations Executive szolgálatába lép. 1943-ban, Isztambulban részt vesz a Kállay-féle kiugrási kísérlet tárgyalásain. 1945-től Londonban az angol rádió magyar osztályán dolgozik. 1947 májusában hazatér, a *To-vább* hetilap egyik szerkesztője. 1947-től MKP-tag. 1949 őszén letartóztatják, 1954-ben szabadul, rehabilitálják. 1956 végén elhagyja az országot, Londonban telepedik le.

Peéry (Limbacher) Rezső (1910–1977), író, publicista. A Sarló mozgalom egyik alapítója és vezéregyénisége volt. Az első bécsi döntést követően a szlovák államban élő magyarság egyik – a fasizmust elutasító – szellemi vezére. A háború után nyíltan tiltakozik a szlovákiai magyarokat ért megtorlások miatt. A jogfosztó intézkedések miatt 1946-ban Magyarországra költözik, ahol egy ideig a szociáldemokrata párt irodájában dolgozik, majd Mosonmagyaróvárról, illetve Sopronban gimnáziumi tanár. 1956. november 4-e után Ausztriában, később a németországi Stuttgartban telepedik le. A magyar emigráció lapjaiban aktív publicisztikai tevékenységet folytat, és munkatársa a Szabad Európa Rádióknak is.

Peidl Gyula (1873–1943), eredetileg nyomdász, szociáldemokrata politikus. 1904-ben az Általános Fogyasztási Szövetkezet (ÁFOSZ) egyik alapítója, majd 1908-ban titkára. 1900-tól 1918-ig a *Typographia*, 1909-től a *Szövetkezeti Értesítő* szerkesztője. Az Országos Munkásbiztosító Pénztár igazgatósági és elnökségi tagja. 1909-től az MSZDP vezetőségének tagja, 1919 elején a Berinkey-kormány munkaügyi és népjóléti minisztere. A TK létrejötte után lemond vezető tisztségeiről. 1919. augusztus 1-jétől 6-áig a szakszervezeti

kormány elnöke. Ezután részt vesz az MSZDP újjászervezésében. 1919 végétől 1921. novemberig Bécsben és Radegundban él. Hazatérése után a Nyomdász-szakszervezet és az ÁFOSZ elnöke, a pártvezetőség tagja, 1922-től 1931-ig képviselő.

Peyer Károly (1881–1956. október 25.), géplakatos. Az 1900-as évek elejétől az MSZDP és a szakszervezeti mozgalom egyik meghatározó személyisége. 1919 közepéig a TK kormányzótanácsában dolgozik, ezután emigrál. Augusztusban hazatér, újjászervezi az MSZDP-t, több kormányban miniszter. 1921 decemberében Bethlen István miniszterelnökkel paktumot ír alá. 1922–1947-ben parlamenti képviselő, 1944-ig a Szaktanács vezető titkára. A Gestapo a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolja. Hazatérése után kikerül a párt és a szakszervezeti mozgalom országos vezetéséből, és az SZDP jobboldali ellenzékének vezéréként működik tovább. 1946 decemberében memorandumban lép fel a pártvezetőség és politikája ellen. 1947. augusztus elején átlép az MRP-be, majd megalakítja a Független SZDP-t. November 18-án legálisan elhagyja az országot. 1948. október 9-én Franciaországban megalakítja az emigrációs MSZDP-t. 1949 augusztusától az USA-ban él, és haláláig pártja vezetőjeként – együttműködve a polgári MNB-vel – vesz részt a magyar emigrációs közéletben.

Pfeiffer Zoltán (1900–1981), jogász. FKGP-politikus, a párt ügyésze, főügyésze. A függetlenségi és népfrontmozgalomban részt vesz. 1944. október 15-e után az MNFFB tagja. 1945-től parlamenti képviselő, az FKGP országos vezetésének tagja, az Igazságügyi Minisztérium politikai államtitkára. 1947. augusztusban megalakítja az MFP-t. Novemberben emigrál, az USA-ban telepedik le, az MNB, majd az MB tagja.

Pintér János (1884–1962), vasesztergályos, szakszervezeti vezető, politikus. 1904-től a vasutas-szakszervezet és az MSZDP tagja. 1907-ben az istvántelki főműhely főbizalmija, a vasutas-szakszervezet és az MSZDP országos vezetésének tagja. A TK alatt a vasutas-direktórium elnöke, utána négy évre ítélik. Szabadulása után az Egyesült Izzó főbizalmija. 1925–1926-ban az MSZMP tagja. 1927-ben visszatér a vasas-szakszervezetbe, 1933-tól alelnöke, 1938-tól 1948-ig elnöke. 1932-től a fővárosi THB tagja. 1944–1945-ben bujkál a nyilasok elől. 1945. áprilistól 1949-ig nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő. 1957–1962-ben a Vas- és Fémipari Dolgozók Szakszervezetének elnöke.

Piribauer, Franz, osztrák újságíró, szociáldemokrata politikus. 1962-től 1976. decemberig a Deutsche Welle német rádióadó egyik vezetője.

Pittermann, Bruno (1905–1983), osztrák tanár, jogász. 1929-től munkáskamarai titkár. 1934-ben szociáldemokrata tagsága miatt letartóztatják. Szabadulása után álnéven részt vesz az illegális mozgalomban. 1945–1971-ben parlamenti képviselő, a parlamenti frakció vezetője (1956–1970). 1957–1967-ben az SPÖ elnöke, 1957–1966-ban alkancellár, az államosított szektor minisztere is. 1964–1976-ban az SZI elnöke, illetve tiszteletbeli elnöke. Úttörő szerepet játszott Ausztria és Magyarország sokoldalú együttműködésének fejlesztésében.

Pollak, Oscar (1893–1963), osztrák jogász. 1920-tól az *Arbeiter Zeitung* londoni tudósítója, 1923–1926-ban főszerkesztője. Az 1934-es felkelés leverése után segíti az illegális szocialista szervezkedést. 1935-ben Angliába emigrál. 1936–1940-ben az SZMI VB-ben képviseli a Forradalmi Szocialistákat. 1945–1961-ben az *Arbeiter Zeitung* főszerkesztője.

Potoczky Mária (1922), tisztviselő, újságíró. Bátyja révén kerül kapcsolatba baloldali egyetemistákkal. A gazdasági egyetemet nem fejezi be, mert 1943-tól a családi földbirtokot kell vezetnie. A németellenes mozgalomban részt vesz. 1940–1943-ban újságíró, illetve a Revíziós Liga segédelőadója. 1945-től MKP tagja, munkásnő egy textilüzemben. 1948-tól pártmunkás. 1949-ben a Tervhivatal dolgozója. 1950-ben a Pálffy György elleni koncepciós per kapcsán letartóztatják, a gyűjtőfogházban hosszabb ideig Kéthly Anna cellatársa. 1956-ban szabadul, november 4-én az amerikai követségre menekül, innen

Ausztriába távozik. Peter Strasser osztrák szociáldemokrata politikus felesége. Megözvegyülve Christian Broda, osztrák igazságügy-miniszter élettársa. Bécsben él.

Pozsgay Gyula (1907–1984), nyomdász, szakszervezeti vezető, politikus. 1924-től különböző pécsi nyomdákban dolgozik. Ugyanebben az évben belép a nyomdászszakszervezetbe és az MSZDP-be, vezetőségi tag lesz. 1944 decemberétől az INGY tagja, államtitkár. 1947-ben, mint a Peyer-csoport tagját, kizárják a pártból és a szakszervezetből. Az 1947-es választáson az MRP listáján szerepel, nem szerez mandátumot. 1947 és 1950 között alkalmi munkából él, 1950-ben letartóztatják, életfogytiglani börtönbüntetésre ítélik. 1955-ben szabadul, 1956-ban rehabilitálják. 1956. október 31-én az MSZDP ellenőrző bizottságának tagja, 1957-től a Nyomda- és Papíripari Dolgozók Szakszervezetében dolgozik, 1962-től MSZMP-tag.

Práger Jenő (1890–1972), könyvkiadó; Böhm Vilmos sógora. 1919. augusztustól emigráns, ekkor Londonban él, szoros kapcsolatot tart a magyar szociáldemokrata emigrációval, az angol Munkáspárt vezetőivel, Böhm Vilmostal és Károlyi Mihállyal. Könyvkiadó vállalat baloldali magyar nyelvű könyveket adott ki.

Presser István (1897–1972), mérnök. 1918-tól MSZDP-tag, a párt szocialista diák-szervezetének titkára. 1919. augusztustól Bécsben emigráns, mérnöki diplomát szerez. Az 1930-as években a Világosság csoport vezetőségi tagja. 1938-ban Ausztriából Brüsszelbe emigrál. 1943-tól Budapesten él, részt vesz a párt értelmiségi mozgalmában. 1944 márciusában a mauthauseni táborba hurcolják. 1945 őszétől a pártközpont Értelmiségi Titkárságának vezetője. 1948. júliusban emigrál, Svájcban telepedik le. A Bán-féle emigráns MSZDP adminisztratív titkára. 1951-től elvi és személyi ellentétek miatt szakít Szélig Imrével, és egy szűkebb szocialista csoport tagjaként politizál tovább. A Kéthly–Szélig vezette MSZDP politikájával nem ért egyet, különállását megőrzi. A '60-as évektől tervezi hazatérését, de közben meghal.

Probst, Otto (1911–1978), osztrák szocialista litográfus. Az 1930-as években csatlakozik a szocialista mozgalomhoz, részt vesz az 1934-es felkelésben, majd emigrál. 1945-től parlamenti képviselő, parlamenti alelnök (1970–1978). 1946–1970-ben az SPÖ központi titkára, 1970–1974-ben a bécsi szervezet elnöke. 1963–1966-ban közlekedési és energiaügyi miniszter.

Rajk László (1909–1949), tanár, kommunista politikus. 1930-ban, egyetemi hallgatóként csatlakozik az illegális kommunista mozgalomhoz, többször letartóztatják. 1936–1939-ben a köztársaságiak oldalán harcol a spanyol frontokon. 1941-ben hazatér, internálják. 1944 őszén vezeti a Kommunista Párt újjászervezését. A nyilasok letartóztatják, Sopronkőhidára hurcolják. 1945. márciusban megszökik, májusban érkezik haza. Az MKP KB és PB tagja, a Budapesti PB titkára. 1946. márciustól belügy-, 1948. júniustól külügyminiszter. 1949. május 31-én letartóztatják, koncepciós perben halálra ítélik, október 15-én kivégzik. Rehabilitálják, 1956. október 6-án temetik el.

Ravasz Károly (1921–), újságíró, politikus, jogász. 1944-ben a kisgazdapárt polgári tagozata tagjaként részt vesz az ellenállási mozgalomban. A nyilasok letartóztatják, sikerül megszöknie. 1945-ben párttisztviselő, 1946-tól a KÜM-ben a politikai osztály munkatársa, majd diplomáciai munkát végez Pozsonyban és Prágában. 1948-ban – elbocsátása után – emigrál Ausztriába, majd kivándorol Ausztráliába, ahol önálló kereskedelmi képviselőt nyit. Írásai magyar lapokban jelennek meg. Kéthly Anna támogatója a magyar kérdésben. 1962-ben hazatér, a Kereskedelmi Kamara alkalmazottja, majd a *Külkereskedelem* szerkesztője. 1981-ig a külkereskedelem területén dolgozik. 1988-ban részt vesz a kisgazdapárt újjászervezésében.

Rákosi Mátyás (1892–1971), magántisztviselő. A TK idején népbiztoshelyettes, 1925-től kétszer nyolc évre ítélik, 1941-ben kiengedik a Szovjetunióba. 1945–1956 júliu-

sa között az MKP, MDP főtitkára (1953-tól első titkára), államminiszter, miniszterelnök-helyettes, miniszterelnök. A korszak meghatározó politikusa, diktátora. Leváltása után, haláláig a Szovjetunióban él.

Reuter, Walter (1907–1970), amerikai szakszervezeti aktivista, majd 1946–1970-ben az autóipari munkások szakszervezetének elnöke.

Révai József (1898–1959), publicista, kommunista politikus. Alapító tagja a KMP-nek, munkatársa a *Vörös Újságnak*. A TK idején a Budapesti Központi Munkástanács tagja. A Tanácsköztársaság után Bécsbe emigrál. Részt vesz a KMP első és második kongresszusán. Több ízben jön Magyarországra illegális pártmunkára. 1930-ban Budapesten letartóztatják, háromévi börtönre ítélik. Kiszabadulása után Prágába, majd a Szovjetunióba megy. A háború idején a Kossuth rádió munkatársa. 1944 őszén hazatér, az INGY tagja. 1945-től 1950-ig a *Szabad Nép* főszerkesztője. Az MKP, az MDP Központi Vezetősége és Politikai Bizottság, a Rákosi vezette szűk vezetőség tagja. 1949. június 11-től 1953. július 2-ig népművelési miniszter, 1953. júliusban felmentik a PB- és a kormánytagságából. 1956. júliusban ismét a PB tagja, 1956 után az MSZMP Központi Bizottságának tagja.

Révész András (1909–1996), jogász, tisztviselő. A Budapesti Városházán tanácsnok. 1943-ban munkaszolgálatos. 1945. februártól a városházi SZDP-szervezet elnöke, szakszervezeti titkár, főjegyző. 1948-ban kizárják a pártból, 1950-ben bebörtönzik, 1955-ben szabadul. 1956. október 31-én az MSZDP főtitkárhelyettese, november 1–3-án, Bécsben részt vesz az SZI Irodája ülésén. 1957. májustól a Budakalászi Textilművek jogtanácsosa, irodavezetője. Az 1970-es években többször látogat a nyugati országokba, találkozik Kéthly Annával és az MSZDP-e több vezetőjével. 1988–1989-ben az újjászervezett MSZDP egyik vezetője, majd a Független SZDP elnöke.

Révész Ferenc (1912–1985), tisztviselő. 1930-tól MSZDP-tag, 1935-ig az OIB titkára. Szociáldemokrata lapokban publikál. 1938-ban letartóztatják, munkaszolgálat és internálás következik. 1945-ben parlamenti képviselő 1945–1947-ben, majd 1948. márciusban SZDP PV-tag, a központi oktatási osztály vezetője. 1948. júniustól 1951-ig MDP KV-tag. 1951–1956-ban az MTA Könyvtárának osztályvezetője, majd 1979-ig a Szabó Ervin Könyvtár igazgatója, illetve főigazgatója. 1970-ig az MSZMP KB tagja.

Révész Mihály (1884–1977), jogász. 1903-tól MSZDP-tag, szocialista lapok munkatársa. 1906–1948-ban a *Népszava* belső munkatársa. 1920-ban Bécsbe emigrál. 1925–1944-ben fővárosi törvényhatósági bizottsági tag. 1927–1933-ban a *Szocializmus* szerkesztője. 1945–1948-ban parlamenti képviselő, és 1950-ig az MTI főszerkesztője, majd a Munkásmozgalmi Intézet főmunkatársa.

Ries István (1885–1950), ügyvéd, politikus. Az első világháború orosz hadifogságából 1918 nyarán tér haza. Az 1918–1919-es forradalmak aktív résztvevője. 1924-ben belép az MSZDP-be és a magánalkalmazottak szakszervezetébe. Az 1930-as években a Budapest VIII. kerületi szervezet elnöke, 1931-től a párt fellebbezési bizottsága, 1933 és 1935 között, majd 1939-től az országos pártvezetőség tagja, 1943-ban az öttagú elnökség munkájában is részt vesz. A német megszállás alatt bujkál. 1945. augusztusban a Szociáldemokrata Párt Politikai Bizottságának tagja. 1945. áprilistól parlamenti képviselő. 1945. július 27-től igazságügy-miniszter. Az 1947-ben, az ún. „kékcédulás” választási csalás miatti tiltakozásul lemond, de a „minisztersztrájk” után visszatér a kormányba. A pártegyesítés előtt az SZDP főtitkárhelyettese, az MDP-ben központi vezetőségi tag. 1950. július 8-án letartóztatják, a váci börtönben – máig tisztázatlan körülmények között – szeptember 15-én elhunyt.

Rothermere, Harold Sidney Harmsworth, lord (1868–1940), angol sajtómágnás és politikus; a *Daily Mail*, a *Daily Mirror* megalapítója. A magyar revízió egyik fő szelle-

mi, politikai és anyagi támogatója. A British Union of Fascists (Brit Fasiszta Unió) egyik legbefolyásosabb támogatója. Később szembefordul velük.

Saragat, Giuseppe (1898–1988), közgazdász, olasz szocialista politikus. Az olasz Szocialista Párt vezetőségi tagja. A náci meghurcolják, de megmenekül. A Proletáregység Olasz Szocialista Párt VB tagja. 1946-ban az alkotmányozó nemzetgyűlés elnöke. 1947-ben támogatja a Szocialista Párt szakadását. Megalapítja az Olasz Dolgozók Szocialista Pártját, 1952-ben az Olasz SZDP-t. 1964 és 1971 között köztársasági elnök és az SZDP vezetője. 1972–1976-ban az SZI alelnöke.

Scharf, Adolf (1890–1965), jogász, osztrák szociáldemokrata/szocialista politikus. 1933–1934-ben a Szövetségi Tanács tagja. 1945–1957-ben az SPÖ egyik alapítója és elnöke, alkancellár, parlamenti képviselő és a parlamenti frakció vezetője. 1957 és 1965 között köztársasági elnök.

Schell Péter, báró (1898–1974), jogász, földbirtokos. 1938–1939-ben a visszacsatolt felvidéki területen kormánybiztos, majd Kassa város és Abaúj-Torna vármegye főispánja. 1944. október 16-ig belügyi államtitkár, illetve miniszter. A Gestapo a buchenwaldi táborba hurcolja. 1945. májustól Olaszországban, majd az USA-ban él.

Schiffer Pál (1911–2001), magántisztviselő, szociáldemokrata politikus. 1944-ben az SZDP képviselője az antifasiszta Magyar Frontban. A hadbíróság két és hat hónapi fegyházra ítéli, a dachau koncentrációs táborba hurcolják. 1945-től az SZDP egyik befolyásos vezetője, 1950-ig parlamenti képviselő. Az MDP KV tagja. 1948-ban a Magyar Országos Szövetkezeti Központ ügyvezető alelnöke, majd az Országos Szövetkezeti Hitelintézet vezérigazgatója. 1950. április 24-én letartóztatják, 1951. március 21-én halálra ítélik. 1954. március 12-én, a másodfokon eljáró katonai felsőbbbíróság a büntetést életfogytiglani fegyházra módosítja. 1955-ben szabadon bocsátják, 1956. május 11-én rehabilitálják. 1956. áprilistól 1957-ig az Állami Biztosító vezérigazgató-helyettese, 1958-tól az oslói, majd a berni kereskedelmi kirendeltség vezetője. 1961-től az MTI elnökhelyettese, 1963-tól 1967-ig az IBUSZ vezérigazgatója. 1968–1973 között Magyarország oslói nagykövete, ezután 1976. augusztusi nyugdíjazásáig a bécsi ENSZ-központ mellett működő magyar képviselet nagyköveti rangú vezetője.

Serényi Antal (1904–1982), jogász. A *Tanügyi Jog* c. lap szerkesztője, a VKM-ben főtanácsos.

Somogyi Béla (1868–1920), tanító. 1905-től a *Népszava* munkatársa, az *Új Korszak* c. tanügyi lap és a Magyarországi Tanítók Szabad Egyesületének egyik alapítója. 1911-ben az *Ifjúmunkás* c. lap szerkesztője, 1918-ban a Károlyi-kormány közoktatásügyi államtitkára. 1919. augusztusban a *Népszava* szerkesztője, fellép a tisztí különítményesek önbíráskodása és gyilkosságai ellen. Az Ostenburg-különítmény tagjai 1920. február 17-én meggyilkolják.

Somogyi Jolán (1903–1991), Somogyi Béla leánya, Hatvany Lajos harmadik felesége.

Spaak, Paul-Henry (1899–1972), belga ügyvéd. 1917-től a Belga Munkáspárt tagja, 1932-től parlamenti képviselő, 1935–1936-ban miniszteri posztokat tölt be. A világháború éveiben a londoni belga emigránskormány vezetője. 1945-ben az ENSZ-közgyűlés első elnöke. 1947–1949-ben miniszterelnök és külügyminiszter, 1954–1957-ben ismét külügyminiszter és a NATO főtitkára. 1961–1966-ban miniszterelnök-helyettes és külügyminiszter, a párt KV tagja. 1967-ben szakít pártjával. 1971-től a vallon nacionalista párt támogatója a választásokon.

Strasser, Peter (1917–1962), technikus, osztrák politikus. 1946-ban az osztrák szocialista fiatalok szervezetének megalapítója, 1954-ig elnöke, az SPÖ ifjúsági és pártmozgalmának egyik ismert vezetője. 1948–1962-ben a IUSY elnöke. 1949–1962-ben az SPÖ parlamenti képviselője.

Sulyok Dezső (1897–1965), ügyvéd, politikus. 1916–1918 között az olasz és az orosz fronton szolgál. 1924-ben ügyvédi irodát nyit Pápán. 1929-ben bekerül a város képviselő-testületébe. 1935-ben Pápán országgyűlési mandátumot szerez. 1937-ben belép az FKgP-be. 1942 januárja és 1943 júniusa között főhadnagyi rangban az orosz fronton szolgál. Részt vesz a FKgP Kállay Miklós miniszterelnökhöz benyújtott háborúellenes memorandum kidolgozásában. 1944. április 3-án letartóztatják, két hónapra Nagykanizsára internálják. A nyilas hatalomátvétel után újra bujkál. 1945. április–szeptember között Pápa polgármestere és rendőrkapitánya, majd 1947 augusztusáig a Pénzügyi Központ elnöke. 1945. augusztustól az FKgP Országos Intézőbizottságának tagja. 1945. júniustól INGY-tag. A Baloldali Blokk követelésére, 19 másik képviselővel együtt, 1946. március 12-én kizárják a Kisgazdapártból. 15-én megalakítja a Magyar Szabadság Pártot, amelynek elnöke lesz. Az 1947-ben módosított választási törvény lehetetlenné tette jelöltségét a közelgő választásokon, ezért július 21-én felosztatja pártját, és lemond mandátumáról. Augusztus 14-én elmenekül az országból, és az USA-ban telepedik le, 1949–1950-ben a Magyar Nemzeti Bizottmány végrehajtó bizottsági tagja. Nagy Ferencel és Varga Bélával való vitája miatt kiválik a szervezetből.

Szabó Dezső (1879–1945), tanár, író. Munkásságára az ellentétek és a szélsőségek jellemzők. A magyar fasizmus nagyhatású szószólója és a fasizmus elszánt ellensége. A Horthy-korszak hatásos előkészítője és erőteljes elmarasztalója. A forradalmakat, lelkesen üdvözli, de csakhamar indulatosan szembefordul velük. 1919-ben megírta élete fő művét, *Az elsodort falut*. A kötet lényege a magyar faj féltése mindentől: németektől, zsidóktól, demokráciától, szocializmustól. Faluutópiája nagy hatást gyakorolt a később felépő népi írókra, költőkre, publicistákra.

Szabó György (1912–1992), nyomdász. 1945-ig egy győri nyomda dolgozója, az MSZDP és a nyomdászszakszervezet tagja. 1945-től 1948-ig rendőrtiszt. 1956 októberében a győri Forradalmi Tanács egyik vezetője, majd emigrál. Ausztriában, majd Németországban telepedik le. Dolgozik a Szabad Európa Rádió müncheni központjában, később német rádiók munkatársa. Az emigrációs MSZDP egyik vezető munkatársa.

Szabó István (1908–1987), újságíró, volt bencés szerzetes. 1945–1948-ban a *Népszava* főmunkatársa, a MÚOSZ ügyvezetője. 1956-ban emigrál, 1975-ig a SZER belső, majd külső munkatársa.

Szakasits Árpád (1888–1965), eredetileg kőfaragósegéd, 1903-tól az MSZDP-nek, 1909-től a MÉMOSZ-nak a tagja, majd egyik vezetője, a *Népszava* munkatársa. A Tanácsköztársaság idején belügyi osztályvezető. 1919. augusztustól többször letartóztatják. 1925-től az MSZDP PV tagja, 1939–1942 között főtítkár, a *Népszava* főszerkesztője. 1944. márciustól illegálisban él. Szeptemberben Tildy Zoltánnal együtt tárgyal Horthy Miklóssal a háborúból való kiugrásról. 1944. október 10-én aláírja az együttműködési megállapodást az illegális kommunista párttal. 1945-től 1948. júniusig az SZDP főtítkára, a *Népszava* főszerkesztője, parlamenti képviselő, miniszterelnök-helyettes. 1948. júniustól az MDP elnöke, majd köztársasági elnök, illetve az Elnöki Tanács elnöke. 1950 áprilisában letartóztatják, 1956 márciusában szabadul; rehabilitálják. 1958-tól parlamenti képviselő, 1959-től MSZMP KB-tag, több párt, állami és társadalmi funkciót tölt be (a MÚOSZ, a Béketanács, a Magyarok Világszövetsége elnöke).

Szalai Sándor (1912–1983), szociológus. 1930-tól az MSZDP tudományos előadója, cikkei megjelennek a *Népszavában*, a *Pester Lloyd* munkatársa. 1942–1944-ben a párt értelmiségi csoportjának tagja. 1945–1948-ban az SZDP központ külügyi és nemzetiségi osztályának munkatársa, majd a sajtóreferatúra vezetője. 1948-ban részt vesz a pártegyesítés lebonyolításában, MDP-tag, a tudományos intézmények pártszervezetének elnök-helyettese. 1946–1950-ben a budapesti tudományegyetem szociológiatanára. 1950-ben

letartóztatják, 1956. márciusban szabadul, rehabilitálják. Könyvtáros, majd egyetemi tanár. 1966–1972-ben az ENSZ Társadalomtudományi Intézetének (UNITAR) igazgatóhelyettese, a Közgazdasági Egyetemen és az ELTE-n tanár.

Szántó Zoltán (1893–1977), kommunista politikus. 1916 májusában orosz hadifogságba kerül, hazatérése után az elsők között lép be a KMP-be. A TK alatt a Vörös Hadseregben ezredparancsnok, majd hadosztály-politikai megbízott. 1919 nyarán emigrál. Bécsben Landler Jenő munkatársaként részt vesz a KMP újjászervezésében. 1927 januárjában hazatér, februárban letartóztatják. Nyolc és fél év fegyházbüntetésre ítélik. 1935-től Moszkvában a Komintern Titkárságán dolgozik. 1936 júniusában, a KMP Központi Bizottsága feloszlása után Szántó vezeti az Ideiglenes Titkárságot. 1945 elejétől a moszkvai Kossuth rádió főszerkesztője. 1945 júniusában tér haza, de Rákosiék háttérbe szorítják: 1947–1949 között belgrádi és tiranai, majd 1954-ig párizsi követ. 1954 májusában Nagy Imre híveként Budapesten megszervezi a Tájékoztatói Hivatalt, melynek elnöke. 1956. október 23–24-én éjszaka az MDP PB tagjává választják. Az MSZMP Intézőbizottságának tagja. November 4-én hajnalban a jugoszláv nagykövetségre menekül, 23-án Nagy Imréekkel együtt Romániába internálják. 1958 őszén engedik haza. Büntetőeljárás nem indul ellene.

Szász Béla (1910–1999), író. 1928-tól egyetemi hallgató. 1932-ben kommunista özszeesküvés vádjával a bíróság háromhavi börtönre ítéli. 1937-ben Párizsba költözik, majd Argentínában telepedik le. 1946-ban visszatér Magyarországra, újságíró, 1948-ban a KÜM-ben tisztviselő, majd az FM sajtóosztályának vezetője. 1949-ben a Rajk-per kapcsán letartóztatják, hamis váddal tízévi börtönre ítélik. 1954. augusztusban szabadul, rehabilitálják. 1956 novemberében emigrál, Londonban telepedik le. 1957–1961-ben az *Irodalmi Újság* belső munkatársa, 1959–1963-ban a Nagy Imre Intézetben dolgozik, lapszerkesztő. 1965-től a BBC magyar műsorainak külső munkatársa. Írásai magyar emigránslapokban jelennek meg. A börtönben töltött évekről megjelent könyve nagy hatást gyakorolt a Rákosi-politika leleplezésével a közvéleményre. (*Minden kényszer nélkül*. Európa Könykiadó–História, Bp., 1989.)

Száva István (1907–1970), nyelvtanár, újságíró. 1927-től MSZDP-tag, 1933-tól a *Népszava* munkatársa. 1944-ben részt vesz az ellenállási mozgalomban, és a két munkáspárt október 10-ei együttműködési megállapodásának kidolgozásában. 1945–1947-ben SZDP PV- és PB-tag, a *Népszava* felelős szerkesztője. 1948–50-ben MÚOSZ ügyvezető elnöke. 1950-ben letartóztatják, 1956-ban rehabilitálják. A *Hétfői Lap* felelős szerkesztője. 1957-től szépirodalommal foglalkozik.

Szávai Nándor (1906–1979), tanár. 1945–1948-ban a VKM osztályvezető-helyettese, államtitkár, budapesti tankerületi főigazgató. 1950-től gimnáziumi igazgató; a Magyar Pedagógiai Társaság gimnáziumi szakosztályának elnöke. A Világirodalmi Lexikon főmunkatársa.

Szeder Ferenc (1881–1952), földmunkás, politikus. A népiskola elvégzése után cseledeként, napszámosként, téglagyári munkásként dolgozik. 1896-tól részt vesz a tiszántúli földmunkás-megmozdulásokban. Bevándorolja az országot, jár Ausztriában, Németországban. 1910-ben az MSZDP miskolci szervezetének titkára. Több cikke jelenik meg a *Népszavában*, a *Világszabadságban* és a *Földmunkások Lapjában*. 1914-től a Munkásbiztosító Pénztárnál tisztviselő. Az első világháborúban megsebesült. A csehek miskolci bevonulásakor letartóztatják. Hazatérése után, 1920-ban a Földműves Szövetség titkára, később elnöke. 1922-ben Békéscsaba nemzetgyűlési képviselője. Az országos pártvezetőség tagja. 1931-ben és 1939-ben ismét képviselő. 1942-től a párt főtitkára. 1945-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a Nemzeti Főtanács tagja. 1947 elejéig az SZDP főtitkárhelyettese. 1950-ben letartóztatják, a börtönben meghal.

Szélig Imre (1903–1968), lakatos. 1920-tól a vasas szakszervezet, 1923-tól az MSZDP tagja, kispesti, majd 1938-tól csepeli párttitkár. 1939-ben Pest környéki VB-titkár. 1944. márciusban a Gestapo lefogja, kiszabadul, illegalitásban él. 1945-től Pest környéki titkár, megyei THB-tag, parlamenti képviselő, SZDP PV- és PB-tag, központi szervezési titkár. 1948 februárjában kizárják a pártból. Elhagyja az országot, Svájcban, Londonban él, az emigrációs MSZDP elnöke, Bán halála (1951) után főtítkára. 1956. október 31-én – távollétében – az újjáalakult MSZDP jövőbeni főtítkárává választják. 1948–1968-ban a BBC magyar részlegének külső munkatársa. 1949–1956-ban az emigrációs Szociáldemokrata Népszava, majd 1957. októbertől 1963 végéig a Népszava egyik szerkesztője. Az 1957. októberi emigrációs pártértekezleten Kéthly Annát elnökké, Szélig Imrét főtítkárrá választják.

Szélpál Árpád (1897–1987), költő, újságíró, fotós. A Galilei Körnek és Kassák Lajos csoportjának tagja. A *Népszava* munkatársa, az irodalmi-művészeti rovat vezetője. 1939. januártól a *Népszava* tudósítója Párizsban. 1945-től a francia rádió magyar osztályának munkatársa. Versei, írásai az emigrációs *Irodalmi Újságban* is megjelentek.

Szerdahelyi Sándor (1884–1961), tisztviselő, újságíró, a *Népszava* munkatársa. 1902-től a szocialista alkoholelles mozgalom tagja, titkára, lapjának szerkesztője. 1917-től a Magyarországi Munkások Gyermekebarát Egyesületének főtítkára, a *Gyermekebarát* c. lap kiadója, számos könyv szerzője. 1919-től a *Népszava* és a *Szocializmus* kultúrorovatának szerkesztője, 1930-ban a *köztség* pártfolyóirat szerkesztője. A *Népszava* 1941-es karácsonyi számának egyik szerzője. 1945-től szociáldemokrata lapoknak dolgozik.

Sztáray Zoltán (1918–?), közgazdász, író. 1941–1946-ban a Magyar Általános Hitelbank, majd a Salgótarjáni Kőszénbánya tisztviselője. 1946–1948 őszéig a MÁSZ főrevizora, az Országos Árhivatal osztályvezetője. 1948 őszén internálják, a recski munkatábor foglya. 1953 végén szabadul. 1956. októberben részt vesz az eseményekben. Novemberben emigrál, Párizsban az MFT irodájának munkatársa. 1958–1960-ban az USA-ban él, a Kossuth Alapítvány alelnöke. 1960–1961-ben a brüsszeli Nagy Imre Intézet munkatársa, a *Szemle* szerkesztője. 1982-ben a Recski Szövetség megalapítója

Takács Ferenc (1893–1956), kőműves, szociáldemokrata politikus. 1910-től szakszervezeti és MSZDP-tag. Az első világháborúban katoná, megsebesül. 1918 őszén a hódmezővásárhelyi Nemzeti Tanács VB-tagja, a TK alatt az egyesült munkáspárt városi titkára. 1923-tól önálló kisiparos, 1928-tól a város önkormányzatának tagja. A helyi pártszervezet titkára, az MSZDP agrárprogram-bizottságának tagja. 1936-tól az MSZDP tiszántúli titkárságának vezetője. 1935–1939 között, majd 1944 végétől 1948-ig parlamenti képviselő. Iparügyi miniszter, földművelésügyi államtitkár, árvízvédelmi kormánybiztos, egyidejűleg a Magyar Országos Szövetkezeti Központ igazgatója. 1947-ig a pártvezetőség tagja. Nem ért egyet a munkáspártok egyesítésével, ezért 1948-ban kizárják a pártból. 1950-ben letartóztatják, 12 évre ítélik. 1955-ben súlyos betegen szabadul.

Takács József (1884–1961), földmunkás, lapszerkesztő. A földmunkás-szakszervezet megalapítója és a Földmunkás Szövetség elnöke. 1919-ben a Peidl-kormány földművelési minisztere. 1922-től a Földmunkások Szövetségének főtítkára. Az MSZDP agrárprogramjának egyik kidolgozója. 1945 áprilisától az INGY tagja. 1945-ben az Országos Földbirtokrendező Tanács tagja, az FM politikai államtitkára. 1945-től 1947-ig a FÉKOSZ elnöke, 1948-ban kizárják a pártból. 1950-ben letartóztatják, 15 év fegyházra ítélik, 1955-ben szabadul, 1956-ban a Legfelsőbb Bíróság bűncselekmény hiányában felmenti.

Tausz János (1911–1988), tisztviselő, szociáldemokrata. 1945–1948-ban kerületi vezető, 1948. márciustól SZDP PV-, majd MDP KV-tag. 1950-től minisztériumi beosztott, 1956-tól belkereskedelmi miniszter. 1966–1978-ban az IBUSZ vezérigazgatója. 1962-től az MSZMP KB tagja. 1949-től országgyűlési képviselő.

Tildy Zoltán (1889–1961), református lelkész, politikus. Az első világháború alatt Nagyatádi Szabó István oldalán bekapcsolódik a politikai életbe. Részt vesz a Független Kisgazdapárt megalakításában, 1930-tól a Független Kisgazdapárt országos ügyvezető alelnöke, 1945-től elnöke. 1936-tól 1944-ig országgyűlési képviselő. 1944-ben csatlakozik az antifasiszta Magyar Fronthoz. 1945. novemberben képviselő, majd miniszterelnök (1945. november–1946. február). 1946–1948 között köztársasági elnök. Veje hazaárulási pere miatt lemond. 1956. október 28-ától november 4-ig Nagy Imre kormányában államminiszter. A forradalom után hatévi börtönbüntetésre ítélik. 1959-ben hátralevő büntetési idejét felfüggesztették, és szabadlábra helyezték.

Tito (Broz), Joszip (1892–1980). A délszláv kommunista mozgalom résztvevője, 1934-től egyik országos vezetője, a KI munkatársa. 1937-től főtitkár. 1945-től a jugoszláv kormány elnöke, 1953-tól Jugoszlávia államelnöke. Az „el nem kötelezett országok” egyik meghatározó politikusa.

Tolnai József (1900–1951), lakatos. 1917-től a vasas szakszervezet és az MSZDP tagja. 1919-ben vörös katona, augusztusban emigrál, több országban (Ausztria, Csehszlovákia, Németország) él. 1925-től a pécsi szakszervezeti csoport elnöke, a pártszervezet vezetőségi tagja, a helyi mozgalom és közélet vezető egyénisége. 1933-tól a pécsi pártszervezet titkára, a városi THB tagja. 1944. júniusban Dachauban deportálják. 1945. júniustól Pécs polgármestere és parlamenti képviselő, 1945–1948-ban SZDP PV-tag. 1946. júliustól a *Dunántúli Népszava* főszerkesztője. 1948 nyarától a Bizományi Áruházak igazgatója. 1950. júniusban letartóztatják, 1951. július 3-án a börtönben meghal.

Török Júlia (1910–1971), varrónő. 1934-től szakszervezeti, 1940-től SZDP-tag, kerületi nőtitkár. 1945–1953-ban parlamenti képviselő, 1945–1948-ban az SZDP központi nőtitkárságának vezetője, a *Nőmunkás* szerkesztője. 1948-tól MDP-tag, fővárosi PB-tag. 1957-ben a kormány Tájékoztatási Hivatalában dolgozik, majd a *Magyar Nemzet* munkatársa.

Vajda Imre (1900–1969), szociáldemokrata politikus. 1917-től MSZDP-tag. A TK idején a Vörös Hadseregben századparancsnok. 1919 augusztusában Bécsbe emigrál, a Világosság csoport tagja. 1934. februárban részt vesz a bécsi munkásfelkelésben, csatlakozik az illegális kommunista mozgalomhoz. 1936-ban letartóztatják, és kiutasíták Ausztriából. 1936-ban hazatér, az MSZDP-ben tevékenykedik. 1944-ben munkatáborba hurcolják. 1945 nyarától 1947. februárig az országos pártvezetőség tagja, a párt gazdasági bizottságának tagja. 1945 közepétől nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő. 1945-ben a Kereskedelem- és Szövetkezetügyi Minisztérium osztályfőnöke, 1946. június 16-ától államtitkár, 1948. február 26-ától november 13-ig az Iparügyi Minisztérium államtitkára. 1947 júliusától az Országos Tervhivatal alelnöke, majd 1949 májusáig elnöke. Az MDP alakuló kongresszusán a KV és a PB tagja. 1950 nyarán bebörtönzik, december 11-én életfogytig tartó fegyházra ítélik, 1956-ban rehabilitálják. A felkelés leverése után a magyar ENSZ-delegáció tagja. Az 1960-as évek elején Nyers Rezső reformbizottsága tagjaként az új gazdaságirányítási rendszer egyik kidolgozója.

Valentiny Ágoston (1888–1958), jogász, szociáldemokrata politikus. 1919. január 1-jétől MSZDP-tag, a TK idején a városi közalkalmazotti szakszervezet egyik vezetője. 1919 őszén vizsgálati fogság után Zalaegerszegre internálják. Földbérelő, majd könyvelőként dolgozik. 1931-ben ügyvédi irodát nyit. 1923-tól 1944-ig a szegedi pártszervezet elnöke. A német megszállást követően Nagykanizsára internálják. Szegeden a szovjet városparancsnok rábízza a polgármesteri feladatokat. A szociáldemokrata párt ideiglenes országos pártvezetőségnek tagja, 1944. december 22-én az INK igazságügy-minisztere, 1945. július 22-én lemond. Parlamenti képviselő, a pártban Peyer Károly környezetéhez tartozik. Peyer távozása után lemond minden párttagságáról. 1950. június 14-én letartóztat-

ják, szeptember 13-án életfogytiglani fegyházbüntetést kap, 1955. december 14-én szabadul. 1956 októberében az MSZDP 21 tagú vezetőségének tagja. A szovjet csapatok bevonulása után visszavonult a politikai élettől.

Varga Béla (1903–1995), katolikus pap, kisgazdapárti politikus. 1931-től FKGP-tag, 1937-től alelnök. 1939–1947-ben parlamenti képviselő, 1946–1947-ben a parlament elnöke. 1945-től a FKGP alelnöke, a PB tagja. 1947-ben emigrál, az USA-ban telepedik le. 1948–1957-ben az MNB vezetője, 1958–1990-ben az MB elnöke. 1991-ben hazatér.

Vas Zoltán (1903–1980), kommunista politikus. A TK megdöntése után kommunista ifjúsági szervezkedés résztvevője. 1921-ben letartóztatják, 1922-ben fogolycsere révén a Szovjetunióba kerül. 1924-ben visszatér Magyarországra, 1925-ben letartóztatják, és elítélik. 1940-ben a Szovjetunióba kerül. 1945-től Budapest közellátási kormánybiztosa, majd polgármestere. 1945 és 1949 között a Gazdasági Főtanács főtitkára. 1949-ben az Országos Tervhivatal elnöke, 1953-ban felmentik. 1945-től 1956-ig az MKP, illetve az MDP KV tagja, 1948 és 1953 között az MDP PB póttagja, illetve tagja. Október 27-étől a Nagy Imre-kormány tagja. 1956. november 4-én a jugoszláv nagykövetségre menekül. A szovjetek Romániába deportálják. 1958 őszén térhetett vissza Magyarországra.

Vass Vilmos (1926–), újságíró. 1945-ben egyetemi hallgató, SZDP-tag. 1949-ben politikai okok miatt kizárják az egyetemről. 1950-ben letartóztatják, több évig internálótábor foglya. 1956 októberében Pécsen részt vesz a felkelésben, majd emigrál. A Kéthly-Szélig vezette MSZDP tagja, a Király Béla vezette MSZHSZ IB-titkára. 1959–1963-ban a *Torontói Magyar Hírlap* főszerkesztője. 1963–1991-ben a SZER New York-i, majd müncheni részlegének magyar osztályán munkatárs, szerkesztő (Pécsi Vilmos néven). 1970-től az MSZDP kiadványainak (*Tájékoztató, Szociáldemokrata Szemle*) szerkesztője. 1973-ban a Szociáldemokrata Alternatíva c. pártprogram egyik szerzője, szerkesztője. 1989-ben egy ideig a SZER magyarországi szerkesztőségének vezetője, majd visszatér az USA-ba.

Várnai Dániel (1881–1962), nyomdai munkás, újságíró. 1907-től a *Népszava* munkatársa. Az 1920-as években a *Szocializmus* egyik szerkesztője. 1922–1931-ben parlamenti képviselő. 1944-ben a Gestapo Mauthausenbe deportálja. 1945–1948-ban újságíró, műfordító.

Vázsonyi Vilmos (1868–1926), ügyvéd, politikus, parlamenti képviselő (1901–1918). Az 1904-ben perbe fogott sztrájkoló vasutasok védőügyvédje. 1917. június és 1918. május között miniszter, a Választójogi törvényjavaslat kidolgozója. A Tanácsköztársaság bukása után Nemzeti Demokrata Polgári Párt (NDPP) néven újjászervezi pártját. A parlamentben az ellenzéki Demokratikus Blokk résztvevője (1924). A frankhamisítási ügy parlamenti vitájában az ellenzéki kisebbség elítélő véleményének megfogalmazója.

Vidovics Ferenc (1900–1976), tanító. FKGP-tag, több lap szerkesztője és kiadója. 1944-ben a Gestapo lefogja, megkínózzák, internálják. 1945-től parlamenti képviselő, a FKGP főtitkárhelyettese, 1945. áprilistól főispán. 1947. februárban a Népbíróság elítéli, 1956-ban szabadul, októberben az FKGP főtitkárhelyettese. Novemberben emigrál, az USA-ba telepedik le. Az MSZHSZ társelnöke, 1958-tól MB-tag.

Veres Péter (1897–1970), agrárproletár, író. 16 évesen kapcsolódik a szociáldemokrata mozgalomhoz. 1919 augusztusában román hadifogoly, majd bebörtönzik. Kiszabadulása után az MFOSZ és az MSZDP nádudvari szervezetének vezetője. Írásai többnyire a *Népszavában*, a *Föld és Szabadságban* jelennek meg. Az 1930-as években csatlakozik a népi írók mozgalmához, részt vesz az NPP megalakításában. 1945-ben az NPP és Országos Földosztási Tanács elnöke, parlamenti képviselő. 1947. márciustól 1948 szeptemberéig miniszteri posztokat tölt be. 1948-tól főleg szépirodalmi és publicisztikai tevékenységet folytat. 1954–1956-ban az Írószövetség elnöke.

Wehner, Herbert (1906–1990), német szociáldemokrata politikus. 1927-től a kommunista pártban funkcionárius. 1932-től Berlinben a párt-PB adminisztratív titkára. Harcol a nácik ellen. A Saar vidékre, Prágába, majd Franciaországba menekül. 1937-től Moszkvában él. 1946-ban visszatelepül Németországba, s a szociáldemokráciához csatlakozik, 1949–1966-ban különböző párt és állami funkciókat tölt be. 1966–1969-ben szövetségi miniszter. Az SPD stratégiájának és taktikusának tartják. Willy Brandt és Helmut Schmidt jobb keze.

Weltner Jakab (1873–1936), asztalos. 1894-től a famunkások szakszervezetének és az MSZDP-nek tagja. 1896–1898-ban Ausztriában, illetve Németországban dolgozik. Hazatérve a pártvezetőség tagja, évekig szerkeszti a *Famunkás Szaklapot* és a *Népszavát*. 1918. októberben az MNT tagja. 1919. márciusban a szociáldemokrata-kommunista egységkormány egyik aláírója. A *Népszava* felelős szerkesztője. A júliusi válság idején részt vesz az antantképviselőkkel folyó tárgyalásokon. 1919. augusztusban Bécsbe távozik. 1924-től ismét a *Népszava* egyik szerkesztője. Bünvádi eljárás indul ellene, de 1929-ben kormányzói kegyelemben részesül. 1931-ben a *Népszava* hivatalos szerkesztője, 1932-től haláláig parlamenti képviselő.

Wilson, James Harold (1916–1995), angol közgazdász, politikus. 1945-től munkáspárti képviselő, majd a belső kabinet tagja. 1963-tól a Munkáspárt vezére, 1964-től miniszterelnök, 1970-től az ellenzék vezetője. Az SZI egyik alelnöke.

IV.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

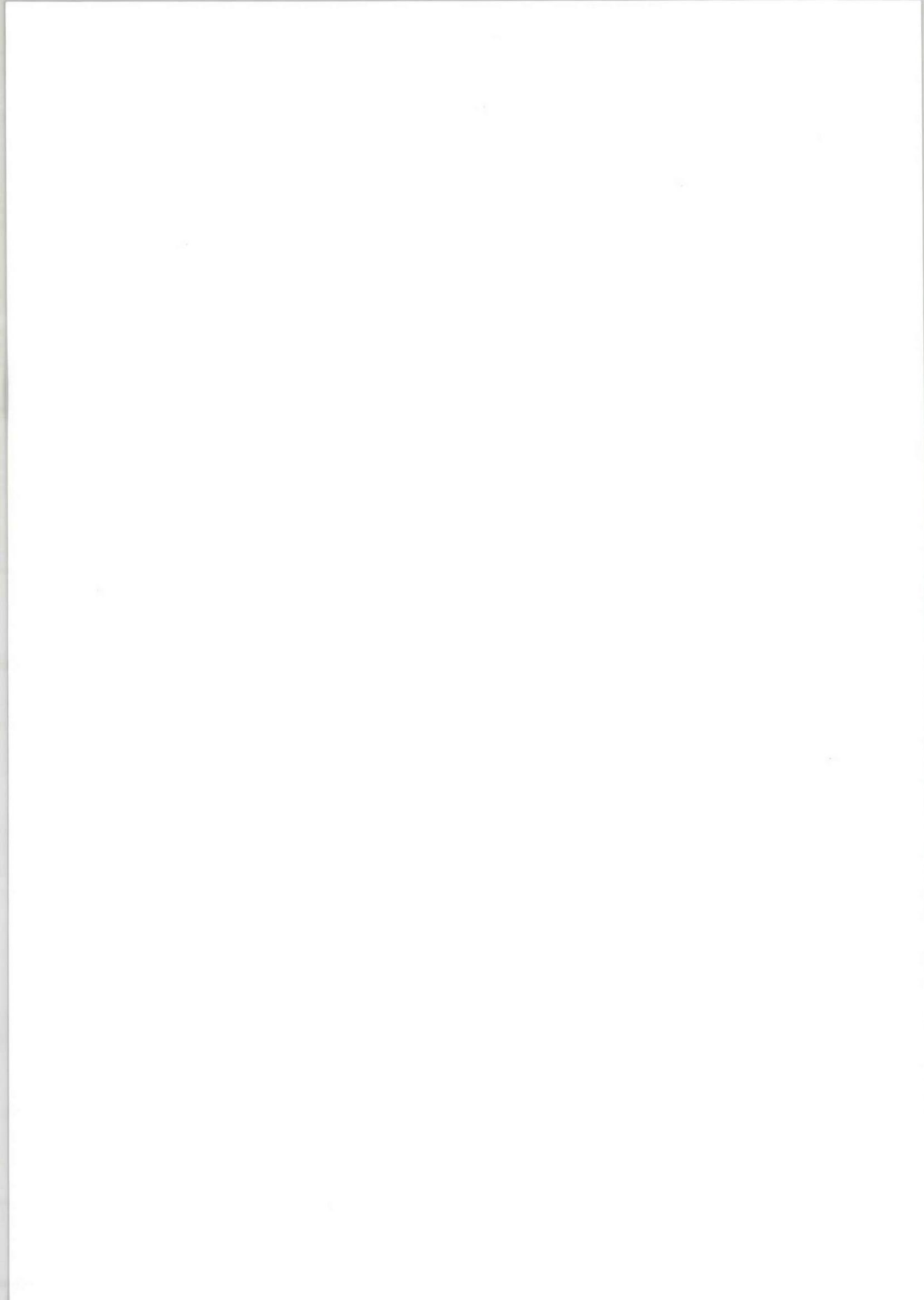
ÁBTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
ACEN	Assembly of Captive European Nations (Európai Rabnemzetek Közgyűlése)
ÁEH	Állami Egyházügyi Hivatal
AFL	American Federation of Labour (Amerikai Munkásszövetség)
ÁFOSZ	Általános Fogyasztási Szövetkezet
AFP	Agence Française Presse (Francia Sajtó Hírügynökség)
AMSZ	Amerikai Magyarok Szövetsége
ÁVH	Államvédelmi Hatóság
ÁVO	Államvédelmi Osztály
AZ	Arbeiter Zeitung
BAWAG	Bank für Arbeit und Wirtschaft Aktiengesellschaft
BB	Baloldali Blokk
BBC	British Broadcasting Corporation
BM	Belügyminisztérium
BNB	Budapesti Nemzeti Bizottság
BT	Biztonsági Tanács
CDU	Christlich-Demokratische Union
CIA	Central Intelligence Agency (Központi Hírszerző Ügynökség)
CIAM	Congrès International d'Architecture Modern – International Congress of Modern Architecture (Modern Építészet Nemzetközi Kongresszusa)
CIO	Congress of Industrial Organisation (Ipari Szervezetek Kongresszusa)
COMECON	The Council for Mutual Economic (Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa)
COMISCO	Committee of the International Socialist Conference (Nemzetközi Szocialista Konferencia Bizottság)
CSKP	Csehszlovák Kommunista Párt
DNP	Demokrata Néppárt (1947–1948)
DOKOSZ	Dolgozók Kollégiumainak Országos Szövetsége (1947–1948)
EB	Ellenőrző Bizottság
ECE	Economic Commission for Europe (ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága)
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
ÉMOSZ	Élelmezési Munkások Országos Szövetsége

ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
EWG	Europäische Wirtschaftsgemeinschaft (Európai Gazdasági Közösség - Közös piac)
f.	fond
FDP	Freie Demokratische Partei Deutschlands (Németország Szabaddemokrata Pártja)
FE	Free Europe (Szabad Európa)
FEC	Free Europe Committee (Szabad Európa Bizottság - 1948: USA)
FÉKOSZ	Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége
FKgP	Független Kisgazdapárt
FM	Földművelésügyi Minisztérium
FMDP	Független Magyar Demokrata Párt
FMOSZ	Földmunkások Országos Szövetsége
FMPK	Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
FSZDP	Független Szociáldemokrata Párt
HM	Honvédelmi Minisztérium
HNF OT	Hazafias Népfront Országos Tanácsa
HNF	Hazafias Népfront
HOH	Hitachdut Olej Hungaria - Jerusalem
i. m.	idézett mű
IB	Intéző Bizottság
IBFG	Internationaler Bund Freier Gewerkschaften (németül) (Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szervezete), lásd ICFTU
IBUSZ	Idegenforgalmi, Beszerzési, Utazási és Szállítási Részvénytársaság
ICFTU	International Confederation of Free Trade Unions (angolul), lásd IBFG
IIB	Ideiglenes Intéző Bizottság
IKB	Ideiglenes Központi Bizottság
INGY	Ideiglenes Nemzetgyűlés
INK	Ideiglenes Nemzeti Kormány
IÚ	Irodalmi Újság
jkv.	jegyzőkönyv
KALOT	Keresztény Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete (1935-1946)
KB	Központi Bizottság
KDNP	Kereszténydemokrata Néppárt
KDP	Keresztény Demokrata Párt
KEB	Központi Ellenőrző Bizottság
KGB	Komityét Gaszudarsztvennoj Bezopasztnosztyi (Állambiztonsági Bizottság) (orosz)
KGST	Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa
KI	Kommunista Internacionálé
KIB	Központi Intéző Bizottság (1919)
KII	Kommunista Ifjúsági Internacionálé
KIMSZ	Kommunista Ifjómunkás Szövetség
KISZ	Kommunista Ifjúság Szövetség
KKL	Keren Kájemet Leisrael - Zsidó Nemzeti Alap (alapítás: 1901-ben)
KLM	Holland Légitársaság
KMP	Kommunisták Magyarországi Pártja

Kominform	Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája
Komintern	Kommunista Internacionálé
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
KÜM	Külügyminisztérium
LEMP	Lengyel Egyesült Munkáspárt
MABI	Magánalkalmazottak Biztosító Intézete
MADISZ	Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség
MAPAI	Mifleget Poalei Eretz Israel (Izraeli Munkáspárt 1968-ig, utána Munkapárt)
MÁSZ	Magyar Államosított Szénbányák
MB	Magyar Bizottság (1957–1958, New York)
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MEFESZ	Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetsége (1948 előtt)
MÉMOSZ	Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége
MFOSZ	Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége
MFP	Magyar Függetlenségi Párt
MFT	Magyar Forradalmi Tanács
MGYBOE	Magyarországi Gyermekebarátok Országos Egyesülete
MINSZ	Magyar Ifjúság Népi Szövetsége
MIOT	Magyar Ifjúság Országos Tanácsa (1946–1948)
MKP	Magyar Kommunista Párt
MMOSZ	Magyarországi Magánalkalmazottak Országos Szövetsége
MMTSZSZ	Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezete
MNB	Magyar Nemzeti Bizottság (1948–1957, New York)
MNDSZ	Magyar Nők Demokratikus Szövetsége
MNFF	Magyar Nemzeti Függetlenségi Front
MNFFB	Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága
MNT	Magyar Nemzeti Tanács (1918)
MOL	Magyar Országos Levéltár
MRP	Magyar Radikális Párt
MSZDP	Magyar Szociáldemokrata Párt (1948-ban alakult Peyer-párt)
MSZDP	Magyarországi Szociáldemokrata Párt
MSZDPe	Magyarországi Szociáldemokrata Párt az Emigrációban
MSZHSZ	Magyar Szabadságharcosok Szövetsége
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MSZMP	Magyarországi Szocialista Munkáspárt (1925–1927)
MTA Kt.	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár Kézirattára
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTESZ	Magyar Tudományos Egyesületek Szövetsége
MTI	Magyar Távirati Iroda
MUOSZ	Magyar Újságírók Országos Szövetsége
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Északi-atlanti Szerződés Szervezete)
NDP	Nemzeti Demokrata Párt (1930-as évek)
NDPP	Nemzeti Demokrata Polgári Párt
NIK	Nehézipari Központ
NPP	Nemzeti Parasztpárt
NSZI	Nemzetközi Szocialista Iroda
NSZK	Német Szövetségi Köztársaság

NZZ	Neue Zürcher Zeitung
OGYB	Országos Gyermekvédelő Bizottság
OGYL	Országos Gyermekvédelő Liga
OIB	Országos Ifjúsági Bizottság
OK(b)P	Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt
OMK	Országos Mezőgazdasági Kamara
OMMB	Országos Mezőgazdasági Munkabér Kamara
ONB	Országos Nemzeti Bizottság
OSZK Kt.	Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára
OSZP	Olasz Szociáldemokrata Párt (1945)
OSZP	Olasz Szocialista Párt
OSZT	Országos Szövetkezeti Tanács
OT	Országos Tanács
ÖB	ENSZ Öttagú különbizottsága (Ötös Bizottság)
ÖGB	Österreichischer Gewerkschaftsbund (Osztrák Szakszervezeti Szövetség)
ÖVP	Österreichische Volkspartei (Osztrák Néppárt)
PB	Politikai Bizottság
PIL	Politikatörténeti Intézet és Szakszervezeti Levéltár
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum
PV	Pártvezetőség
RFE	Radio Free Europe (Szabad Európa Rádió)
SAJ	Sozialistische Arbeiterjugend (Szocialista Munkásifjúság – Ausztria)
SFIO	Section Française de l'Internationale Ouvrière – Munkásinternacionálé Francia Szekciója
SJÖ	Sozialistische Jugend Österreichs (Ausztria Szocialista Ifjúsága)
SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Németország Szociáldemokrata Pártja)
SPÖ	Sozialdemokratische Partei Österreichs (Ausztria Szociáldemokrata Pártja)
SUCEE	The Socialist Union of Central-Eastern Europe (Közép- és Kelet- Európai Szocialista Unió – emigráns szocialista pártok uniója)
SZDP	Szociáldemokrata Párt
SZEB	Szövetséges Ellenőrző Bizottság
SZER	Szabad Európa Rádió
SZI	Szocialista Internacionálé
SZII	International Union of Socialiste Youth (Szocialista Ifjúsági Internacionálé – lásd YUSI)
SZIM	Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom
SZISZ	Szociáldemokrata Ifjúsági Szövetség (1956)
SZIT	Szakszervezeti Ifjómunkás- és Tanoncmozgalom
SZKIB	Szövetséges Központi Intéző Bizottság (1919)
SZKP	Szovjetunió Kommunista Pártja
SZMI	Szocialista Munkásinternacionálé
SZMNK	Szabad Magyarország Nemzeti Képviselő (1957)
SZOT	Szakszervezetek Országos Tanácsa
SZT	Szakszervezeti Tanács (Szaktanács)
SZVSZ	Szakszervezeti Világszövetség
THB	Törvényhatósági Bizottság

TK	Tanácsköztársaság
Tszcs	termelőszövetkezeti csoport
UN	United Nations (Egyesült Nemzetek)
UNA	United Nations Archives
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete)
UNITAR	UN Institute for Training and Research (ENSZ Társadalomtudományi Intézete)
UNO	United Nations Organisations (Egyesült Nemzetek Szövetsége)
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Egyesült Nemzetek Segélyezési és Helyreállítási Hivatala)
USA	United States of Amerika (Amerikai Egyesült Államok)
VH	Vörös Hadsereg
VKM	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
WM	Weiss Manfréd

V.

NÉVMUTATÓ

A

Aczél Tamás 260
 Adler, Fritz 185, 247
 Adler, Viktor 247
 Alexits György (Alexics) 104, 105, 247
 Andersen, Alsing 6, 118, 119, 126, 142, 143, 247
 Andrássy Gyula gróf 176, 178
 Andrássy Gyula gróf, ifj. 13,
 Andropov, Jurij Vlagyimirovics 109, 247
 Angyal János 105, 247
 Antal László (Laci) 7, 159, 209, 210, 214, 237, 247,
 Antal Lászlóné (Kertész Anikó, Anikó) 157, 159, 173, 210, 214, 261
 Apró Antal 57, 113, 224, 247
 Artajo, Alberto Martin 5, 111, 112, 247
 Asztalos Sándor (Sándor) 7, 76, 80, 197, 229, 235–244, 247, 277
 Asztalos Sándorné (Marianna) 239
 Athenagoras 159
 Auer Pál 6, 138, 139, 248
 Ágoston Péter 217, 248

B

B. Rácz István 134, 136, 137, 248
 Bacsó Béla 18, 216, 248
 Bajcsy-Zsilinszky Endre 267
 Balassa Gyula 37, 248
 Balla Ignác 182
 Balogh Tamás (Thomas) 100, 248
 Barabás Gyula 91
 Barankovics István 122, 123, 124, 248

Baranyai Tibor 12, 220, 249
 Barcza György 26
 Bartucz Sándor 220
 Bán Antal 28, 29, 30, 33, 44, 48, 49, 52, 93, 103–105, 219, 220, 236, 249
 Bebel, August 22, 249
 Bede Béla 286, 199, 220, 225, 249
 Bede István, Baróthi 93, 95, 188, 189, 195, 249
 Bekius, S. E. (Beckius) 167, 249
 Benits Klára 79
 Benjámín Olivér 132, 249
Benkő Péter 56
 Benya, Anton 163, 166, 180, 249
 Berinkey Dénes 250, 255, 267
 Bethlen István, gróf 18, 102, 268
 Beveridge, William Henry, Sir 100
 Bevin, Aneurin 100, 249
 Béres György (Gyuri) 173
 Béres Györgyné (Szonya) 173
 Bibó István 66, 130, 136, 199, 249
 Bier Lili 104
 Bíró Ferenc 220
 Bíró Mihály 5, 92, 93,
 Blum, Leon 181, 250
 Bokányi Dezső 13, 250
 Bolgár Elek 218, 220
 Bonaparte, Napóleon 176
 Böhm, Johann 180, 250
 Böhm Vilmos 5, 40–42, 45, 47, 94, 95, 96, 101, 103, 204, 221, 250, 269
 Bölcsföldi Andor 6, 75–82, 187–189, 191–195, 197, 199, 202, 206, 213, 220, 222, 223, 226–228, 230–232, 235, 236, 238–245, 250
 Braatoy, Bjarne 66, 250

Brandt, Willy (Frahm, Ernst Karl) 91, 177, 178, 206, 207, 221, 250, 277
 Bresztovszky Ede 91, 250
 Broda, Christian 63, 164–166, 251, 269
 Bródy Sándor 58
 Brumiller László 42, 251
 Brünauer Sándor 134, 135, 136, 137, 144, 145, 146, 251
 Bujdosó Alpár 67, 68
 Bulganyin, Nyikolaj Alexandrovics 135, 136
 Büchler József 28, 31, 251
 Büky Barna (Vadász János) 193, 251

C, Cs

Carthy, Albert 143, 148, 185, 186, 251
 Castro, Fidel 207
 Cato Minor, Marcus Porcius 202
 Clemenceau, Georges Benjamin 16
 Copperfield, David 112
 Coudenhove-Calergi Richard Nicolaus gróf 182, 251
 Creech-Johnes, Arthur 100, 251
 Cuéllar, Pérez de 81
 Czernetz, Carl 221, 251
 Czóbel Béla 217
 Csilléry András 90, 91, 251

D

Davidson, Basil 26
 Demeter Györgyné 53
 Descartes, René 210
 Detre Anna (Detre Pálné, Annácska) 7, 228, 237, 252
 Detre Pál (Palikám) 7, 76, 227, 230, 237, 241–243, 252
 Deutsch, Julius 5, 103, 104, 252,
 Dimitrov, Georgi 32
 Dinnyés Lajos 45, 252
 Dobi István 54, 252
 Dombay János 171
 Dreyfus, Alfred 50
 Dubček, Alexander 185, 252
 Dulles, John Foster 124–126, 252

E

Eckhardt Tibor 150, 151, 161, 252
 Eichmann, Adolf 148, 149, 151, 153
 Eisenhower, Dwight David 135, 136, 143, 148, 233
 Ehrlich, Paul 175
 Enczi Endre 183, 184, 252
 Engels, Friedrich 165
 Enghien Louis-Antoine herceg 176
 Erdei István 55, 57, 115, 253
 Erlander, Tage Fritiof 173, 174, 253
 Erzsike asszony 214
 Esztergályos János 164, 253
 Esztergályos Piroska (Ries Istvánné) 216

F

Faragó László (Szekszárdi, László) 19, 21, 35, 90, 91, 101, 160, 179–180, 253
 Faragó Lászlóné (Böksi) 90, 91
 Farkas Ferenc, B. 130, 132, 253
 Farkas Ferenc (Kisbarnaki) 253
 Farkas Mihály 50, 220, 253
 Fábián Béla 136, 253
 Fehér Lajos 177, 253
 Fehérvári Géza 240, 253
Feil István 48
 Fekete Sándor 6, 155, 254
 Fejtő Ferenc 166, 205, 254
 Felleg György (Nehemia Pelleg) 6, 148, 149, 151, 254
 Felméry 115
 Fenyő Miksa 180, 254
 Ferenc József 176
Fiala Ferenc 153
 Fischer József (Jusszuf) 6, 55, 60, 66, 160, 167, 168, 170–172, 254
 Fischer Józsefné (Eta) 167, 168,
 Florisék 99, 100
 Fock Jenő 180, 254
 Fónagy Dezső 117
 Ford Jr., Gerald Rudolph (Leslie Lynch King) 232, 234
 Fouché, Joseph (Fouchet) 176, 178
 Földi László 6, 196
 Franco, Francisco Bahamonde 181

Friedman(n) Jenő 6, 7, 159, 162, 166, 168,
170, 172, 174, 180, 184, 186–188, 215,
216, 225, 226, 254
Friedman Jenőné (Medy) 216, 225
Friedrich István 15
Friss István 113, 254

G

Gábor Róbert 45
Gaitskell, Hugh 6, 127, 141, 143, 255
Galilei 260, 274
Garami Ernő 217, 255
Gaulle de, Charles 187
Gárdos Mariska (Pintér Györgyné) 5, 31,
92, 255
Gecsényi Lajos 83
Gergely Aranka 88, 89
Gergely Győző 89
Gergelyfy Sándor (Egri Sándor) 7, 77, 78,
188, 189, 197, 212, 221, 226, 227, 230,
231, 234, 237, 255,
Gerő Ernő 49, 50, 63, 113, 217, 220, 255
Gilson 151
Gimes Judit 264
Gimes Miklós 223, 225, 255
Goebbels, Joseph (Göbbels) 125
Gombos Gyula (Gombos Dezső) 198, 199
Gomulka, Wladislaw (Wieslaw) 114, 116,
255
Goncsarov 176
Gosztonyi Péter 7, 37, 193, 216, 220, 256
Gömbös Gyula 15, 253, 260
Grass, Günter 177, 178, 256
Grün 187
Gyomai 116
Gyöngyösi János 96, 256
Györki Imre 42, 164, 256
Györki János 230
Gyulavári Gyula 104

H

Habsburg Ottó 172, 178, 182, 256
Habsburg familia 176
Haider, Jörg 267
Hajdu Tibor 93

Hajdú-Németh Lajos 137, 256
Haire, John 94, 100
Halász Alfréd 35, 105, 256
Hamarskjöld, Dag 5, 67, 69, 108, 112, 256
Haraszti Sándor 59, 257
Harriman, Averell W. 67
Hatvany Lajos 57, 88, 257, 271
Hatvany Lajosné (Somogyi Jolán) 5,
87–90, 91, 271
Hatvany házaspár 55, 89,
Hazafy Veray János 225, 226
Háy Gyula 174, 237, 257
Healey, Denis 81, 257
Hegedüs András 57, 120, 257
Hellenbart Gyula (Mercse Zoltán) 198,
199, 257
Helmer Oscar 6, 67, 127, 257
Heltai Ágnes (Heltai György felesége) 75,
234
Heltai György (Heltaiék) 161, 167, 174,
175, 184, 234, 237, 257
Heltai Jenő 180
Herczog Károly (Oroszlán Pál) 6, 76, 116,
120, 258
Herczog Pál 76,
Herzl, Theodor (Herzl Tivadar) 208, 209
Hillegeist, Friedrich 159, 258
Hitler, Adolf 26, 97, 150, 171, 181, 197, 198,
222, 250
Hochhuth, Rolf 159, 193, 195, 258
Horthy Miklós 15, 18, 23, 27, 30, 44, 62,
97, 107, 118, 152, 174, 179, 181, 182,
198, 212, 217, 220, 272
Horváth Imre 110, 258
Horváth János 133, 134, 136, 137, 258
Horváth Julianna 35
Horváth Zoltán 5, 43, 98, 179, 258
Hruscsov, Nyikita Szergejevics 55, 59,
143, 144, 148, 156, 158, 163, 256
Hubai László 37, 83
Huysmans, Camille 169, 258

I

Ignotus Pál 6, 89, 93, 95, 143, 149, 151,
166, 178, 179, 180, 197–199, 258
Imrédy Béla 115, 258
Izsák Lajos 48, 56,

J

Jaksch, Wenzel 160, 161, 259
 János (XXIII.) pápa 159
 Jánosi Ferencné (Nagy Erzsébet, Nagy Zsóka) 183, 266
 Jánosi Katalin (Kati) 84, 183, 258
 Jónás Pál 134, 137, 258
 Justus Pál 29, 93, 104, 259
 Jungerth-Arnóthy Mihály 217, 220, 259

K

Kabók Lajos 31, 259
 Karig Sára (Moravcsik Johanna) 160, 220, 259
 Kassák Lajos 254, 274
Kaul, Friedrich Karl 153
 Kazimir Károly 193
 Kádár János 50, 57, 66, 67, 70, 73, 77, 109, 111, 112–114, 117–120, 141, 148, 150, 161, 166, 175, 177, 178, 185, 198, 204, 215, 219, 224, 264, 265
Kádár Zsuzsanna 199, 201, 205, 206, 220, 223, 225, 255, 259
 Káldor György 96, 259
 Kállai Gyula (Gyufa) 31, 179, 180, 192, 194, 259
 Kállay Miklós 135, 136, 260, 267, 272
 Károlyi Mihály 5, 13, 14, 39, 40, 93, 94, 96, 97, 99, 250, 255, 258, 260, 269, 271
 Károlyiné (Andrássy Katinka) 97, 99
 Kelemen Gyula 49, 50, 55, 58, 60–62, 64, 66, 83, 167, 173, 174, 216, 222, 260
 Kende Péter (Pierre Kende) 6, 7, 183, 201, 202, 204–206, 211, 222, 223, 225, 260
 Kende Zsigmond 45, 47, 106, 164, 166, 260
Kenedi János 61
 Kennedy, John Fitzgerald 151, 156, 158–160, 260
 Kertész Miklós 6, 95, 96, 100, 156, 157, 216, 260, 261
 Kéthli Sándor 11
 Kéthly Anna (Anna, Anna néni, Annácska, Annuska, Annuskám) 1, 3, 5–7, 11–18, 20, 21, 23–29, 31–40, 43–46, 48–63, 65–72, 74–83, 87–90,

92, 93, 95–99, 101–113, 115–127, 132, 143, 146–149, 151–157, 159–162, 165, 168, 170–172, 174, 175, 178–180, 182–184, 186–191, 194–197, 199–217, 220–229, 231, 232, 234–241, 243–245, 251, 261, 262, 266, 268–270, 274
 Kéthly Erzsébet (Erzsébet, Erzsi) 11, 25, 54, 55, 78, 80, 89, 95, 107, 154, 157, 183, 184, 186–187, 199, 237, 261
 Kéthly Katalin 6, 107, 154, 155, 261
 Kéthly Károly 80, 107, 261
 Kéthly Lajos 154, 261
 Kéthly Magda (Magda) 25, 54, 55, 62, 71, 75, 95, 107, 154, 155, 157, 175, 178, 184–186, 261
 Kéthly Sándor (Sándor) 13, 107, 261
 Király Béla 69, 117, 122–124, 134, 140, 149, 151, 174, 193, 261, 276
 Király Ernő 120
 Kisbán Jenő 134–137, 261
 Kisházi Ödön 32, 33, 35, 105, 261
 Kiss (tanár) 104
 Kiss János 262
 Kiss Károly 56, 58, 113, 219, 220, 261
 Kiss Roland 37, 261
 Kiss Sándor 6, 68, 71, 122, 123, 124, 125, 127, 132, 133, 136, 137, 139–141, 161, 179–180, 262
 Klenner, Fritz 163, 166, 262
 Knoering, Saob 173, 174
 Kohn173, 187
 Korn [?] 110
 Kossa István 32, 33, 35, 113, 262
 Kossuth 26, 31, 42, 60, 61, 109, 153, 155, 182, 183, 194, 220, 258, 270, 273, 274
 Kós Péter 109
 Kovács Béla 45, 64, 262
 Kovács Dénes 7, 77, 152, 155, 197, 201, 204, 205, 211, 227, 231, 234, 237, 238, 262
 Kovács Imre 35, 134, 140, 150, 161, 198, 262
 Kőműves József 95, 96, 262
 Knur Pálné 18
 Kóvágó József 69, 117, 122–124, 126, 133–135, 193, 262
 Kreisky, Bruno 172, 180, 183, 185, 186, 263
 Kucsera Dezső 236, 237

Kun Béla 217, 263
Kurcz Antal (Kurczék) 7, 228, 239–241,
243, 263

L

Larsen, Gerda Louw 199
Laski, Harold Joseph 93, 263
Leichter, Otto 120, 263
Lenin (Uljanov) Vlagyimir Iljics 151, 181,
206
Lenz, G. 160,
Libik György 6, 160, 167, 170, 171, 263
Liebe 174
Liebknecht, Karl 97, 98
Liszkai Kovács Zoltán (Kovács Zoltán) 27,
107
Liszkai Kovács Zoltán felesége, Ilonka 107
Lodge, Henry Cabot 193, 195, 263
Losonczy Géza 57, 59, 263
Lovász Márton 255
Lovestone, Jay (Liebstein, Jacob) 7, 134,
136, 232, 234, 263
Luxemburg, Rosa 97, 98

M

Macmillan, Harold 150, 151, 264
Madariaga Y Rojo, Salvador de 181, 264
Magos Gábor 115, 264
Mao Ce Tung 157, 159
Marosán György 5, 28, 35, 40, 42, 44, 46,
49–52, 56, 105, 106, 202–204, 215, 216,
218, 221, 222, 264
Marsch, Fritz 81, 227, 237, 238, 264
Marschalko Lajos 153
Marx, Karl 152, 154, 165, 180, 181, 202,
248
Maurer Hugó 214
Mauzi (Felméry lánya) 115
Márai Sándor 90, 91, 264
Máthé Ernő 7, 77, 78, 229, 230, 235–243,
264
Meany 234
Medey István 104, 105, 264
Meir, Golda 76, 196, 197, 208, 213, 215, 264
Mellerné, Miskolczy Eugenia 88, 89

Menon, Krishna 110, 111
Merényi Miklós 27,
Merényi Róbert 27, 107
Merényi Róbertné (Kovács Zsuzsanna)
27, 107
Méray Tibor 6, 183, 184, 203, 224, 264
Micawber úr 112
Mikojan, Anasztaz Ivanovics 144, 146
Mindszenty (Pehm) József 64, 66, 118,
256, 260, 265
Molnár Erik 54, 265
Morgan, Philips Walter 5, 43, 93, 265
Mód Péter 112
Mónus Ervin 151, 153
Mónus Illés 21, 25, 38, 91, 147, 149, 151,
153, 265
Mónus Illésné, (Koronya Jolán) 38, 95,
149, 151, 153, 262
Munro, Leslie Knox 146, 147, 150, 265
Murphy, Robert Daniel 124, 125, 265
Mussolini, Benito 181
Münnich Ferenc 46, 265

N, Ny

Nagy Ferenc 5, 38, 39, 45, 67, 95, 96, 102,
124, 134, 248, 252, 262, 266, 272
Nagy Gyula 6, 7, 12, 77, 160, 175, 188, 189,
195, 197, 212, 213, 222, 266
Nagy Imre 37, 57, 58, 60, 61–73, 108–110,
113–115, 118, 119, 125, 128, 136, 138,
139, 142, 161, 183, 184, 199, 215, 216,
220, 249, 253–258, 260, 262, 265, 266,
273–276
Nagy Imréné (Nagyné) 184
Nagy Jenő 262
Nagyatádi Szabó István 275
Nasszer, Gamal Abdel 183
Nehru, Jawaharlal 114, 116
Nemes Dezső 192, 194
Nenni, Pietro 165, 266
Nenning, Günther 173, 174, 266
Németh László 198, 266
Nidal, Abu 267
Nittel, Heinz 230, 237, 266
Nixon, Richard Milhous 187–189
Nyers Rezső 275
Nyigri Imre 90, 91

O

Olah, Franz (Oláh) 163, 164, 166, 169, 181, 183, 267
 Ollenhauer, Erich 139, 148, 153, 159, 160, 267
 Ortutay Gyula 104, 105, 267
 Ostenburg-Morawek Gyula 17, 248, 271
 Oxenstierna, Johan Gabriel 114, 116, 267

P

Pálffy József 193, 267
 Papp Gyula (Gyufa) 79, 80
 Pál (VI.), pápa 158, 159
 Pálffy György 268
 Pálné 115
 Pálóczi-Horváth György 158, 159, 267
 Peéry Rezső (Limbacher) 198, 267
 Peidl Gyula 14–16, 18, 20, 248, 255, 267, 274
 Petrovics mester 156
 Peyer Károly 16, 18, 26, 30, 33, 34, 36, 38, 41, 42, 43, 45–47, 49, 96, 106, 107, 120, 157, 163, 164, 166, 171, 217, 251, 255, 256, 261, 264, 268, 269, 275, 281
 Pfeiffer Zoltán 46, 122, 123, 124, 268
 Pintér János 35, 268
Pintér István 26
 Piribauer, Franz 213, 214, 268
 Pittermann, Bruno 76, 176, 168, 172, 180, 221, 268
 Pollak, Oscar 56, 58, 59, 116, 127, 185, 268
 Pontillon 116, 117
 Potoczky-Strasser, Marie, (Potoczky Mária, Jándy Gézané, Zsebi) 5, 6, 53, 66, 109, 110, 111–113, 183, 184, 268
 Pozsgay Gyula 42, 106, 269
 Práger Jenő 94–96, 160, 184, 186, 269
 Presser István 172, 174, 216, 269
 Probst, Otto 6, 66, 127, 227, 269

R

Rác Erzsébet 11
 Rajk László 35, 45, 53, 59, 102, 254, 255, 257, 259, 260, 269, 273

Rajniss Ferenc 24
 Ravasz Károly 72, 269
 Rákosi Mátyás 29, 31, 32, 35, 36, 38, 39, 44–47, 49–55, 61–63, 113–115, 152, 161, 163, 164, 192, 194, 197, 204, 216–221, 243, 269, 270, 273
Rákosi Sándor 42
 Reisz Móricz 33
 Reuter, Walter 134, 136, 270
 Révai József 40, 41, 50, 217, 220, 255, 270
 Révész András 52, 55, 57, 61, 62, 66, 117, 167, 172, 216, 222, 227–230, 270
 Révész Ferenc 50, 270
 Révész Mihály 91, 94, 95, 270
 Ries István 28, 29, 33, 36, 43, 44, 46, 53, 152, 216, 270
 Roosevel, Franklin Delano 233, 265
 Rosta László 35
 Rothermere, Harold Sidney Harmsworth 100, 270

S, Sz

Saillant, Louis 64
 Saragat, Giuseppe 165, 271
 Scharf, Adolf 58, 59, 271
 Schell Péter 115, 271
 Schiffer Pál 53, 179, 271
 Schmidt, Helmut 277
 Schmidtmayer Vilma 18
 Sepilov, Dmitrij Trofimovics 110, 111
 Serényi Antal 104, 271
 Shaw, George Bernard 89
Sipos Péter 4, 16, 83, 110
 Sommer, Stanley, L. 100, 101
 Somogyi Béla 18, 88, 181, 216, 271
 Somogyi Béláné 90, 91
 Spaak, Paul-Henry 169, 170, 180, 271
 Spiekman 100
 Stein professzor 157
Strassenreiter Erzsébet 16, 25, 30–31, 34, 41–42, 45, 48, 56–58, 65–66, 72, 81, 97, 116, 155, 178
 Strasser, Peter (Péter) 66, 110, 111, 116, 269, 271
 Sulyok Dezső 96, 102, 272
Szabó Bálint 42, 194

Szabó Dezső 174, 175, 178–180, 198, 199, 272
 Szabó Ervin 270
Szabó Éva 35, 40
 Szabó György 77, 197, 213, 222, 228, 272
 Szabó János 109
 Szabó István 116, 117, 272
 Szakasits Árpád 26, 28, 29, 30–32, 35, 38, 40, 42–44, 46, 48, 50, 52, 91, 96, 98, 151, 192, 198, 204, 218, 259, 272
 Szakasits György 163, 166,
 Szalai Sándor 5, 43, 101, 102, 179, 272
 Szálasi (Szalosján) Ferenc 27, 151, 153, 253
 Szántó 172, 174, 273
 Szász Béla 6, 53, 174, 175, 273
 Száva István 30, 31, 273
 Szávai Nándor 104, 105, 273
 Szeder Ferenc 26, 28, 35, 51, 52, 152, 184, 273
 Szeder Gabriella 184
 Szemerédi Béla 104
 Szent-Iványi Sándor 35
 Szerdahelyi Sándor 91, 274
Székely Gábor 48
 Székely József 91
 Szélig Imre 5, 37, 46, 49, 54, 58, 59, 61, 64–69, 72, 75, 81, 104, 106, 116, 120, 140, 160, 167, 184, 186, 188, 192, 194, 218, 236, 248, 258, 269, 274, 276
 Szélpál Árpád 116, 117, 274
 Sztálin, (Dzsugasvili) Ioszip
 Visszarionovics 53, 55, 110, 198, 205, 217–220, 224, 233, 250, 264
Szilcs László 35, 40, 83, 103

T

Takács Ferenc 33–35, 52, 55, 274
 Takács József 52, 274
 Taubner Vilmos 157
 Tausz János 179, 274
 Teleki Pál 252, 253, 262, 267
 Tesléry Károly 104
 Tildy Zoltán 30, 35, 39, 60, 63, 64, 130, 272, 275

Tilly (Tserclaes), Johann 24
 Tito (Broz), Joszip 114, 116, 204, 218, 220, 275
 Toepfer, Alfred 122
 Tolnai József 52, 158, 275
 Török Júlia 28, 275
 Turi István 53
 Twain, Mark (Clemens, Samuel Langhorne) 154

U

Urbán Károly 56
 Uris, Leon 159

V

Vajda Imre 41, 50, 53, 275
 Valentiny Ágoston 33, 42, 46, 52, 275
 Varga Béla 6, 67, 71, 122–125, 133–141, 146, 272
Varga Lajos 83
 Varga László 137
Varga László, O. 61
Vas Henrik 32
 Vas Zoltán 217, 218, 220, 276
 Vass Vilmos (Pécsi Vilmos) 6, 7, 11, 75–80 143, 145, 146, 155, 188–191, 194–197, 201–203, 206, 212, 221, 226, 227, 230, 231, 234–236, 238, 243, 244, 276
 Vámbéry Melanie 89
 Váradi Aladár 88, 248
 Várkonyi Ferenc 193, 194,
 Várnai Dániel 91, 276
Várnai Ferenc 216
 Vázsonyi Vilmos 102, 253, 276
 Vázsonyi Vilmosné (Szalkay Margit) 102, 103
 Veres Péter 5, 88, 276
 Vidovics Ferenc 122, 123, 135, 136, 276
 Vix 260
 Vorosilov, Kliment Jefremovics 37, 220
 Vörösmarty Mihály 80, 178

W

Wehner Herbert 196, 277

Weltner Jakab 182, 277

Whiteabbey, Edwin, Baron Haire of 95

Vida István 4, 38, 56, 83

Vidovics Ferenc 122, 123, 135, 136, 276

Wilson, James Harold 162, 165, 277

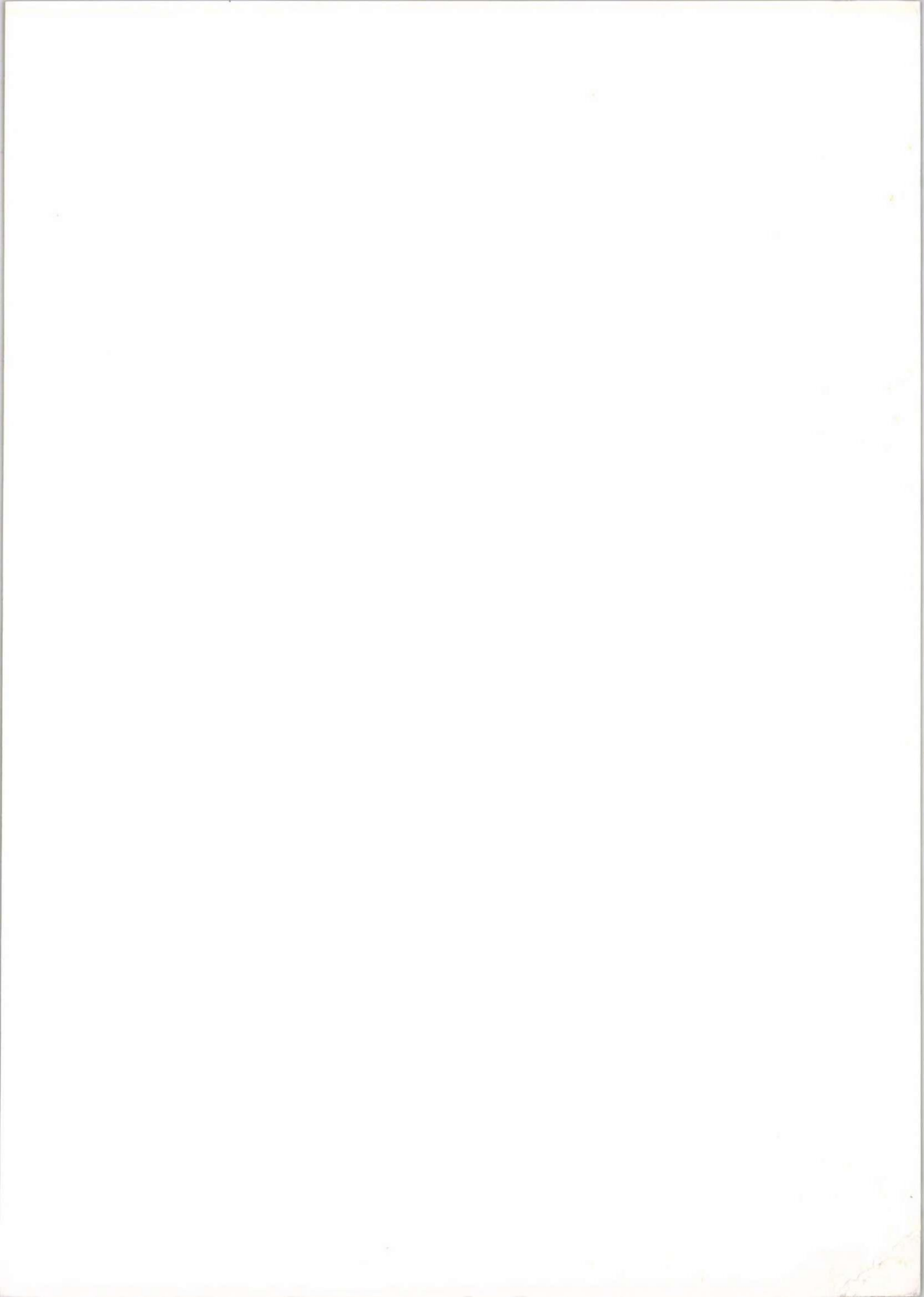
Withalm úr 162, 165

Z, Zs

Zalai Katalin 35

Zichy Mihály 220

Zsolt Béla 45, 47, 106, 163, 164, 166

A kötet szerzője, Strassenreiter Erzsébet évtizedek óta kutatja a magyar szociáldemokrácia történetét, amit számos tanulmány, cikk, dokumentumkötet is bizonyít. Mindig is izgatta, hogy a sok férfi között hogyan tudott egy nő a mozgalom első számú vezetői közé kerülni, akit barát és ellenség egyaránt elismert. „Főhőségnek” elismertségét az is jelzi, hogy bekerült azok közé, akit Rákosi börtönbe záratott. A szerző a készülő Kéthly-monográfia megelőlegezéseként most Kéthly Anna levelezésének válogatását tárja az olvasó elé. A kötet kényszerűleg torzó, amiről maga az élet tehet, hiszen a levelek egy részét a Gestapo, másik részét pedig az ÁVO tüntette el. Ebből következően a kötet dokumentumai elsősorban az emigrációs lét küzdelmeire világítanak rá, s azt mutatják be plasztikusan, hogy mivé válik egy emigrációba kényszerített, mind kisebbé váló párt még akkor is, ha legtekintélyesebb vezetője a kompromisszumok és a békülés híve. E levelek azt is tükrözik, hogy mennyire más egy ország belülről, és mennyire más a határ túloldaláról, ahová a hírek törvényszerűen torzítva jutnak el.

Strassenreiter Erzsébet a sok ismeretlen adatot is feltáró életrajzi tanulmányában a magyar szociáldemokrácia talán a szó valódi értelmében legtisztességesebb vezetőjét mutatja be, s azokat a hatásokat, amelyek révén Kéthly Anna megértette a szociáldemokrácia feladatát. „Meggyőződése állította az üldözöttek oldalára, az igazságtalanság, az elnyomás megszüntetéséért küzdők élére. Jól tudta, csakis szervezett erővel lehetséges gyökeres változást elérni, ezért vállalt aktív szerepet a béke- és nőmozgalomban, a szakszervezeti és politikai életben.”

4200 Ft

ISBN 978 963 338 052 9

9 789633 380529